



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>



Dette er en digital utgave av en bok som i generasjoner har vært oppbevart i bibliotekshyller før den omhyggelig ble skannet av Google som del av et prosjekt for å gjøre verdens bøker tilgjengelige på nettet.

Den har levd så lenge at opphavretten er utløpt, og boken kan legges ut på offentlig domene. En offentlig domene-bok er en bok som aldri har vært underlagt opphavsrett eller hvis juridiske opphavsrettigheter har utløpt. Det kan variere fra land til land om en bok finnes på det offentlige domenet. Offentlig domene-bøker er vår port til fortiden, med et vell av historie, kultur og kunnskap som ofte er vanskelig å finne fram til.

Merker, notater og andre anmerkninger i marginen som finnes i det originale eksemplaret, vises også i denne filen - en påminnelse om bokens lange ferd fra utgiver til bibliotek, og til den ender hos deg.

Retningslinjer for bruk

Google er stolt over å kunne digitalisere offentlig domene-materiale sammen med biblioteker, og gjøre det bredt tilgjengelig. Offentlig domene-bøker tilhører offentligheten, og vi er simpelthen deres "oppsynsmenn". Dette arbeidet er imidlertid kostbart, så for å kunne opprettholde denne tjenesten, har vi tatt noen forholdsregler for å hindre misbruk av kommersielle aktører, inkludert innføring av tekniske restriksjoner på automatiske søk.

Vi ber deg også om følgende:

- **Bruk bare filene til ikke-kommersielle formål**
Google Book Search er designet for bruk av enkeltpersoner, og vi ber deg om å bruke disse filene til personlige, ikke-kommersielle formål.
- **Ikke bruk automatiske søk**
Ikke send automatiske søk av noe slag til Googles system. Ta kontakt med oss hvis du driver forskning innen maskinoversettelse, optisk tegngjenkjenning eller andre områder der tilgang til store mengder tekst kan være nyttig. Vi er positive til bruk av offentlig domene-materiale til slike formål, og kan være til hjelp.
- **Behold henvisning**
Google-"vanmerket" som du finner i hver fil, er viktig for å informere brukere om dette prosjektet og hjelpe dem med å finne også annet materiale via Google Book Search. Vennligst ikke fjern.
- **Hold deg innenfor loven**
Uansett hvordan du bruker materialet, husk at du er ansvarlig for at du opptrer innenfor loven. Du kan ikke trekke den slutningen at vår vurdering av en bok som tilhørende det offentlige domene for brukere i USA, impliserer at boken også er offentlig tilgjengelig for brukere i andre land. Det varierer fra land til land om boken fremdeles er underlagt opphavsrett, og vi kan ikke gi veiledning knyttet til om en bestemt anvendelse av en bestemt bok, er tillatt. Trekk derfor ikke den slutningen at en bok som dukker opp på Google Book Search kan brukes på hvilken som helst måte, hvor som helst i verden. Erstatningsansvaret ved brudd på opphavsrettigheter kan bli ganske stort.

Om Google Book Search

Googles mål er å organisere informasjonen i verden og gjøre den universelt tilgjengelig og utnyttbar. Google Book Search hjelper leserne med å oppdage verdens bøker samtidig som vi hjelper forfattere og utgivere med å nå frem til nytt publikum. Du kan søke gjennom hele teksten i denne boken på <http://books.google.com/>

NYPL RESEARCH LIBRARIES

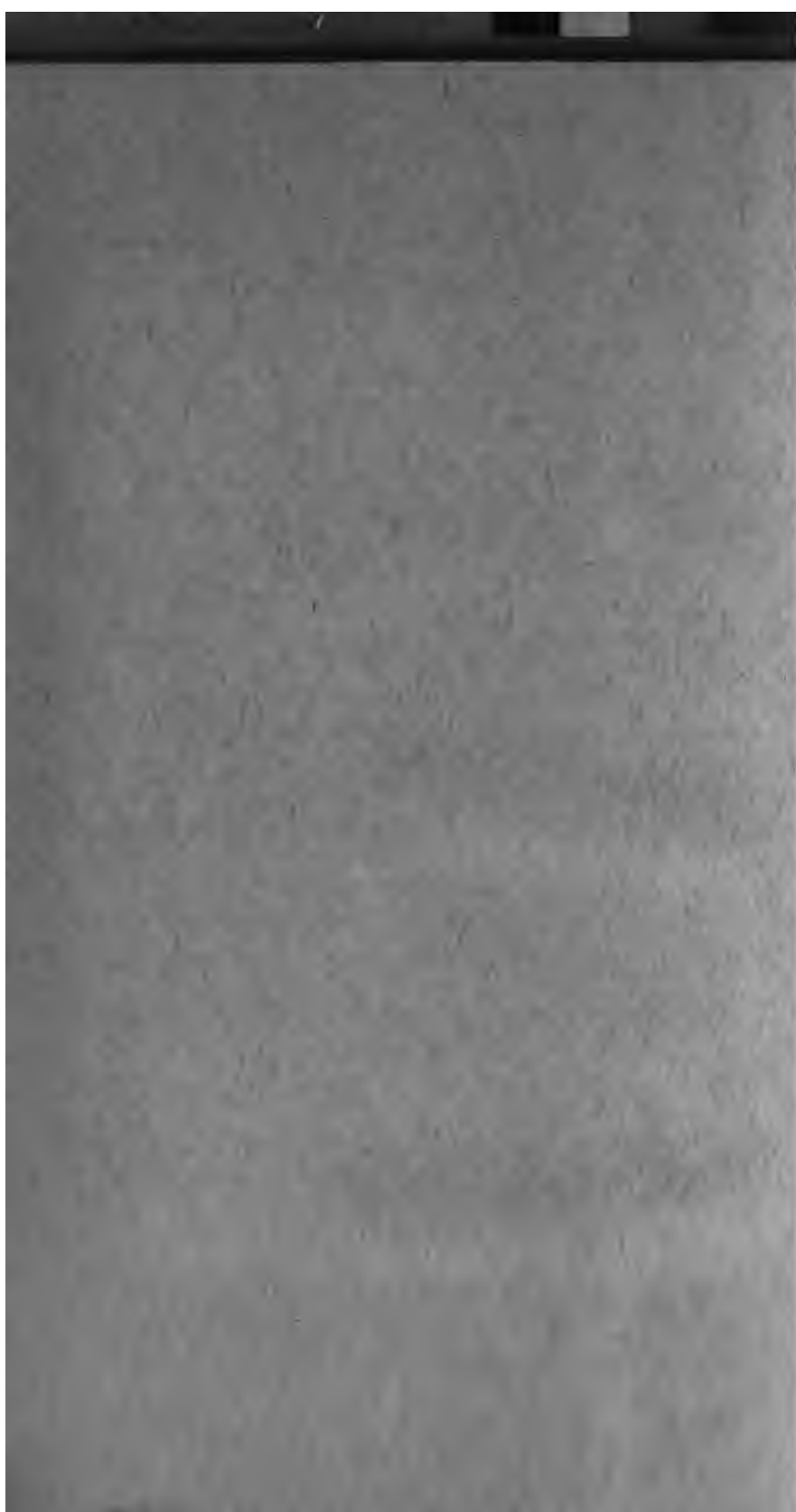


3 3433 07077796 0



Länge

241



De norske Klosters Historie

Middelalderen

af

Christian C. A. Lange.

Anden omarbejdede Udgave.

Christiania.

Chr. Tønsbergs Forlag.

1856.

de samme Ytringer om de norske Forhold gjenfindes fra S. 289 nedertil til S. 292.

Forandringerne i denne Udgave bestaa fornemmelig i Bortskjæring af meget Klosterhistorien Uvedkommende, som i forrige Udgave kunde ansees mere nødvendigt, da vi dengang baade savnede en kritisk Rigs historie og en Fremstilling af den norske Kirkehistorie. Fremdeles ere mange urigtige eller dog *uødsige* Formodninger udeladte, og jeg har i det Hele bestræbt mig for her kun at omhandle det Sikre og Beviislige. De Iste Udgave tilføiede Bilage ere udeladte, da de nu efterhaanden ville blive indtagne i det norske Diplomatarium. Forøvrigt vil man finde stor Forskjel i Fremstillingen af de enkelte Klosters Historie. Dette er maasse for nogen Deel min Feil, forsaavidt som jeg ikke har kunnet blive Herre over Materialet, men jeg tror dog at Grunden væsentlig ligger i selve Kildernes Ueensartethed, i det de med Hensyn til nogle Klostre (f. Ex. Munkeliv i Benediktinernes Tid og Bårne Hospital) kun give Dplysning om Kjøb og Salg, til andre (f. Ex. Nonneseter i Bergen, Lysø og Halsnø) kun om Kettergange og indre Uorden. Og selv de eensartede Kilder har jeg troet at burde benytte forskjelligt. Da Munkelivs Brevbog er trykt, var en Dpregning af alle dets verdslige Handler ufornöden, men ved Bårne maatte de medtages i større Omfang, fordi Kundskaben derom hentes fra en utrykt Registrant. Naar saa forskjellige Hensyn maa tages, og det, som skal behandles, i og for sig bestaar af uvæsentlige Enkeltheder, der alene i sin Heelhed faa Betydning, taler der altid noget til Undskyldning for Manglerne i en Forfatteres Fremstilling, og dersom disse maatte blive Kritikkens væsentligste Udsættelse ved mit Arbeide, da er jeg dermed mere end tilfreds.

Christiania 15 Novbr. 1856.

Chr. Lange.

Indhold.

Første Hovedafdeling.

Indledning	S. 1.
Første Afsnit. Om de i Norge bosatte Munkeordener.	
§ 1. Munkeordens Dyløst i Norge	8.
§ 2. Benediktinerne	14.
§ 3. Regulære Kanoner af Augustinerordenen	19.
§ 4. Reformerede Benediktinere. Clunacenserne og Cistercienserne	26.
§ 5. Præmonstratenserne	32.
§ 6. Johannitterne	35.
§ 7. Franciskanerne	40.
§ 8. Dominikanerne	46.
§ 9. Ordfittinerne eller Hællernes Orden	53.
§ 10. Kanoner af St. Anton af Viennes Orden	65.
§ 11. Sagn om Kloster. Klosterhospitler og dermed beslagtede Stiftelser	69.
Andet Afsnit. Om det norske Klostervesen i Almindelighed.	
§ 1. Indledende Overblik	70.
§ 2. Klosterens Privilegier og Rettigheder, samt den dem vedkommende Lovgivning	88.
§ 3. Klosterens Indtægter og Udgifter	97.
§ 4. Klosterens Embedsmænd og deres Forretninger	112.
§ 5. Klosterens øvrige Bedrifter, Indretninger og Bygninger	120.
§ 6. Klosterfolks Sygler, Levemaade, Sæder og indre Forhold	136.
§ 7. Klosterens Indflydelse paa Rætningsveirne	152.
§ 8. Munkenes Forhold til Sekulærgeslægt og Almue	162.
§ 9. Klosterens Undergang i Norge	174.

Anden Hovedafdeling.

De norske Klosters Specialhistorie.

Tredie Afsnit. Klostre i Nidaros og Bergens Stifter.

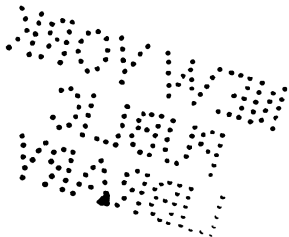
I. Klostre i Nidaros Stift:

§ 1. Overblik. Beslagte Indretninger	195
§ 2. St. Laurentii Kloster paa Nidarholm	199.
§ 3. Halle Konnekloster	214.
§ 4. Helgefeter Kloster	219.
§ 5. Præbenediktinerne Kloster i Nidaros	228.
§ 6. Minoriternes Kloster i Nidaros	235.
§ 7. Lutervens Kloster	238.
§ 8. Reins Konnekloster	247.
§ 9. Livsfomme Kloster i Nidaros Stift	254

II. Klostre i Bergens Stift.

§ 10. Overblik. Beslagte Indretninger	260.
---	------

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
369588A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1928 L



Trott of S. Goram.

Forord.

At der nogenfinde skulde blive Spørgsmaal om et nyt Dplag af mit første selvstændige Forsøg i Norges Middelalders Historie, var mig saa utænkeligt, at jeg kun tilfældigviis optegnede de Rettelser og Forøgelses, som jeg senere stødte paa. Bistnok var der ikke mange Exemplarer tilbage af første Udgave, og disse gif aarlig jævnt af, men det saa dog ud til, at de vilde holde mit Liv ud; men ved Flytning for to Aar siden mistede jeg alle uindbundne Exemplarer af Afsnitte, og dermed var Dplaget uventet ryddet. Da vaagne hos mig en stor Lyst til at faa omgjort de mange Feil i første Udgave, hvorpaa jeg efterhaanden var bleven opmærksom; men jeg havde dengang hverken Helbred til at overtage Arbeidet eller Haab om at finde nogen Forlægger, der vilde trykke det. Senere har jeg faaet begge Dele, og finder min Læser, at nærværende Udgave i mange Dele er bedre, er hiint Tab vendt til Fordeel for ham og mig.

Hadde jeg imidlertid fra først af været beredt paa en ny Udgave af dette Skrift, vilde det maasse lykkes mig at lade det fremtræde med færre Mangler og i en mere fuldendt Form; imidlertid haaber jeg, at den skjonsomme Læser finder flere væsentlige Forbedringer. Hertil tror jeg at kunne regne § 9 i 1ste Afsnit om Birgittinerne, hvortil Udgaven af „Badstena-Klosterreglor“ har givet mig stor Hjælp. Ligesaa vil Læseren i Udviklingen af Munkeliys Overgang til Birgittinerordenen finde mange og vigtige Tillæg, som jeg skylder den tillidsfulde Belvillie, jeg i Stockholm har mødt ved Ublaan af derhen hørende Haandskrifter, hvorfor det være mig tilladt her at udtale min oprigtige Tak. Til Fremstillingen af Klostersnes Undergang i Norge har jeg ingen væsentlige nye Dplysninger fundet, og denne er derfor næsten uforandret. Men naar nogen Læser tilfældigviis skulde bemærke, at Udtrykkene i denne Udgave S. 175—177 ordret stemme med et Ræsonnement om Sveriges kirkelige Forhold paa Reformationstiden, trykt i Biografiskt Lexikon öfver namnkunniga Svenska män 16de Deel S. 210—212, saa maa jeg til mit Forsvar oplyse, at denne Artikkel er trykt, efterat 1ste Udgave af min Klosterhistorie udkom, hvor

Ordener, hvori Løftet om Armod ei udtrykkelig affordredes. Man bliver saaledes staaende ved en fjerde Forpligtelse, Clausuren, (clausura, stabilitas loci), ifølge hvilken den Religiøse skulde holde sig inden Klosters Mure, undtagen naar han af sine Foresatte formelig havde erholdt Tilladelse til at gaa ud. Denne Clausur betragtedes imidlertid ikke som noget særskilt Klosterløfte, men fulgte ligesom af Lydighedspligten under Ordensregelen, der fastsatte Betingelserne for Frihed til at forlade Klosterboligen. Men nu var Clausurens Strengthed høist forskjellig i de forskjellige Ordener: Franciskanere, Dominikanere, visse Augustinere og Cistercienserne slattede meget omkring; for de to førstnævnte var Omstreifen paa Tiggeri endog Pligt, medens Birgittinerne kun i enkelte, i Regelen nære bestemte Tilfælde maatte forlade Klosteret. — Det er saaledes ikke let at angive, hvor Grændsen for en Klosterhistorie fra denne Side betragtet rigtig bør sættes; den maa blive forskjellig efter de forskjellige Ordensregler. For Birgittinerne, Augustinere og Benediktinerne bliver vel Clausuren det betegnende Skjelmærke, for Tiggermunkene, Cistercienserne og Præmonstratenserne Armoden. Denne sidste Forpligtelse var personlig; den udelukkede i Almindelighed, især i sildigere Tider, ikke Munkene i et Kloster som Korporation fra at besidde Eiendom, værligt og urærligt Gods; men negtede dets enkelte Medlemmer Ret til at eie Noget eller raade over sit Gods. Klosterbeboeren skulde i saa Henseende betragtes som borgerlig død, og hvad der ved Arv eller paa anden Maade maatte tilfalde ham, kunde ei komme ham selv, men ene hans Slægt eller Kloster tilgode. At forresten den katolske Kirke opstillede forskjellige Grader af Klosterarmod, og ved sildigere saakaldte Indulgenfer for de forskjellige Ordener modificerede den oprindelige Strengthed i en saadan Grad, at selve Tiggerklostrene tillagde sig umaadelige Rigdomme og Tiggermunkene ansaa sig berettigede til at eie privat Formue, vil senere blive oplyst. Her er det nok at paapege, at Armod i Pavehoffets rummelige Forstand var en stadig Betingelse for Munketvæsenet.

Skjønt saaledes hverken den ene eller den anden Særegenhed ved Munkene sætter os istand til nu med Sikkerhed at skjelne inellem dem og de mange beslægtede Korporationer, som samtidigt og ofte i nær Børrelse med dem udviklede sig her som i andre katolske Lande, er det dog nødvendigt, at en om endog noget vilkaarlig Begrændsning fastsættes, da man ellers vilde faa en Kirke- istedetfor en Kloster-Historie. Det er muligt, at den her lagte Plan i Et kan være for vidløftig, i Andet for indskrænket, eller at den i det Hele ikke vil tilfredsstille den strenge Systemat-

titer. Den er udgaet fra de ubiåse Resultater, hvortil Kildernes omhyggelige Benyttelse, i den Tilstand de ere, har først Forfatteren, og dette saar være hans Undskyldning.

At den lavere Sekulargeistlighed, nemlig Sogneprester, Vicarier og Kapellaner, først og fremst udelukkes, følger af sig selv, da denne Stand den hele Tid stod i Modsætning til Munkene, og havde en fra dem ganske forskjellig Organisation og Interesse. Og dog stode enkelte Runkeordener, især Tiggermunkene, den lavere Geistlighed saa nær, tiltræde sig efterhaanden dennes Funktioner og Indtægter i en saa fuldkommen Grad, at det kun bliver den lidet overholdte Klosterregel og Brodernavnet paa den ene Side, samt den til et enkelt Sognekald indskrænkede Virksomhed og Afhængigheden af sekulære Foresatte paa den anden, der danner den mere nominelle end reelle Forskjel imellem dem. Vanskeligere bliver det at bestemme, om den høiere Sekulargeistlighed, Kancellikollegierne eller de saakaldte Domkapitler ved Bispestolene høre til en Klosterhistorie eller ikke. Thi uagtet man hidtil ikke har fundet noget Vidnesbyrd for, at Medlemmerne af Domkapitlerne, de saakaldte Kancellier eller Chorsbrødre, nogensteds i Norge have været *canonici regulares*, førte de alligevel endog som *seculares* et Liv, der i mange Henseender lignede Munkenes. Man har endnu tilovers Formularer for den af Oslos og Bergens Kancellier ved deres Optagelse i Kapitlet aflagte Ed¹⁾. Den indeholder kun Løfter om Lydighed (*obedientia*) mod Biskop og Domkirke, Omhu for Kapitlets Vel, Enighed med sine Medbrødre og andre almindelige Løfter; men da Kyllhedsløftet her ei behøvede at fornyes, da enhver Geistlig var forpligtet til Coelibat, og da vi ovenfor have seet, at de to andre Munkeløfter, Clausur og Armod, ikke vare ubetinget gjældende for alle Ordener, saa lægger strengt taget hine Edsformularer ikke nogen afgjort Hindring i Veien for at indtage Domkapitlerne i Klosterhistorien, Noget som f. Ex. Daagaard for Danmarks Bedkommende har gjort. Efter almindelig Talebrug henregnedes imidlertid Domkapitlerne altid til den egentlige Geistlighed, forskjellig fra Munkene, hvem de ved alle Leiligheder udtrykkelig modsættes, og i en Klosterhistorie i streng Forstand høre de saaledes ikke hjemme, ligesom de og, naar deres Historie skulde behandles med den nødvendige Udfærlighed, vilde optage en i dette Arbeide uforholdsmæssig stor Plads.

¹⁾ Oslos Kancellers findes i Dystens Register (den saakaldte røde Bog) fol. 97 b., Bergens i Björgvinar Källskinn p. 7.

afte da som nu nærmest vare Pleieanstalter; men da hiin Fundatsket nævner om, at kun spedalske Kvinder skulde indtages i Katharinehospital, og man ei kan antage, at man har blandet Friske med Spedalske, sa man ledes til den Formodning, at det nævnte Hospital oprindeligt har været en Pleieanstalt for Spedalske, under hvilket Navn den derfor forekommer i hiint Testament; men at St. Jørgens Hospital ved denne Tid er udseet til en saadan, og Katharinas derfor har undergaaet den i Fundatsket omtalte Reorganisation som Fattighuus. St. Jørgens Hospital er jeg imidlertid ikke fundet i Dokumenter ældre end 15de Aarhundrede. I Oslo forekommer ligeledes et hospitale leprosorum i Aaret 1301 ¹⁾, men om det er St. Jørgens eller St. Laurentii Hospital sammesteds eller et andet ukjendt, ere vi ikke istand til at afgjøre. Vi maa blive staaende ved det ene Sikre, at der i Middelalderen gaves Stiftelser af begge Arter, og at Hospitaler i Betydning af Sygehuse i Regelen ikke tilkomme Plads i en Klosterhistorie ²⁾. Som Fattighuse havde de derimod i alle Fald stundom en mere klosterlig Indretning, og Hensyn hertil vil saavidt muligt blive taget ved hvert enkelt i den specielle Historie. Et saadant almøsohus var f. Ex. St. Peders Hospital i Stavanger, som Sagnet den hele Tid har gjort til et Kloster, men som endnu den Dag i Dag er Sygehuus for Stavanger Amt. Biskop Thorgils af Stavanger stiftede dette i 1270, for deri at indlægge fattige Mænd, som bleve syge i Byen, at de der kunne oppebie Hilsen eller Død, hellere end som før syge, saarede eller kaldede at blive baarne Gaard imellem ³⁾.

At Gilderne udelukkes af Klosterhistorien behøver formodentlig ingen Retfærdiggjørelse. Uagtet Medlemmerne af samme Gilde dannede ligesom Munkene et Broderskab (fraternitas), der havde sine egne Love, Bildestraaerne, og sjønt Gilderne ofte vare indviede den samme Helgen som den nærliggende Kirke eller Kloster, var dog deres Maal aldeles forskjelligt og Klosterfolkets asketiske Contemplation modsat. Under Geistlighedens Ivertilsyn forbandtes Gildebrødrene til en ofte kraftfuld Corporation, men Gilderne maa dog rettest betragtes som borgerlige Klubber, indrettede efter Middelalderens Lær og Anskuelser. Da man hidtil Intet veed om de nor-

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 1.

²⁾ Wieselgren (De claustris Sviogothicis) gaar derimod for vidt, naar han endog (f. Ex. II. 53) udelukker Helligaands-Hospitalerne, da disse vare Klostre i egentligste Forstand.

³⁾ Ifølge Stiftelsesbrevet i Thork. Dipl. II. 58.

; Grunden burde saaledes alle disse 11 Stifters Klostre behandles her, men dette er ikke steet. De tabte Bilande er udeladte og kun Moderlandets Klostre omhandlede. Tabet er dog neppe stort; thi Island har allerede en udførlig Klosterhistorie ¹⁾, Færes Stift havde intet Kloster, om Klostrene paa Grønland veed man saare lidet ²⁾, og til de flotske Ders Klosterhistorie have vi her i Norden saagodtsom ingen Bidrag at yde. Det faar da blive Skotternes Sag at samle og ordne hvad der herom maaske kan være at faae. Derimod maa Norges Klosterhistorie udvides udenfor Moderlandets nuværende Grændser og omfatte de Landstaber, der i Kløstertiden hørte under de 5 Bispedømmer. Vikens eller Bahuslans Klostre skulle altsaa her behandles, da de hørte til Oslo Stift, medens Jæmtelands vilde blevet udelukkede, om noget Kloster der havde eksisteret, da dette Landstak i geistlig Henseende hørte til Sverige.

Tilfaldt maa bemærkes, at vi have anseet en antikvarisk Undersøgelse om de endnu tilværende Klosterleavinger for dette Arbejde uvedkommende, der gaar ud paa at beskrive Klostrene fra deres Oplysning til deres Undergang i Norge. Deres senere Skjebne som privat eller bortforlænet Gods ³⁾ hører ligesaa lidt hid, som Underretning om hvorledes deres Mure efterhaanden faldt i Gruus. De ere nøiere omtalte, naar et Klosters kanoniske Indretning eller selv dets Tilværelse kan oplyses af slige Levinger; ellers bliver kun henviist til Krafts Norges Beskrivelse, Kløvers Mindesmærker eller andre tilgængelige Kilder.

¹⁾ J Finni Johannæi Historia ecclesiastica Islandiæ Tom. IV. Hafn. 1778 4to., en typografisk Sjældenhed, da de fleste Exemplarer deraf ere brændte.

²⁾ Der var paa Grønland et Kloster for regulære Kanniker i Batsdalen, og et Benediktinerinde-Kloster i Ravnøfjorden, begge viede St. Olaf. Ligesaa tales der i senere Tid om et Dominikaner-Kloster. Jfr. Grønlands historiske Mindesmærker III. 254. 540. 544. 564. Munch Norge i Midelalderen. 218.

³⁾ Dog har jeg i denne Udgave — uagtet vistnok Emnet mindre vedkommende — troet at kunne anvende nogle Linier ved hvert af de større Klostre til en Fortegnelse over de Adelsmand, som dermed efter Reformationen vare forlæneede; thi Oplysning herom kan stundom være af Bigtighed, men er for de fleste yderst besværlig at indhente.

ste Billeder, har jeg troet at kunne forsvare, i Indledningen til hvert enkelte Stifts Klosterhistorie at nævne de hidtil bekjendte.

Endelig gaves der i Norge en for dette Rige særegen Art af Geistlige, de 14 kongelige Kapellers Foresatte. Denne Institution er rimeligviis udgaaet af Kongernes naturlige Ret til at ansætte Præster ved de Kapeller, de byggede paa deres Kongsgaarde. Idetmindste gjorde Kong Sverre udtrykkelig Vaastand paa saadan Kaldsret, og man finder under hans Sønnens Kong Haakon den Gamle bestemte Spor af disse kongelige Kapellers Tilværelse¹⁾; men først Kong Haakon V Magnusson fik pavelig Bekræftelse derpaa og ordentlige Statutter for dem og deres Forhold til Sekulargeistligheden²⁾. Da 4 af disse Kapeller vare Kollegiatkirker, hvis Kanniker saaledes havde sit sælles Bord (communis mensa) og Sællesstab i enkelte andre Henseender, maa de med deres Foresatte Magister capellarum regalium, der tillige stedse var Provst ved Hovedkapellet, Apostelkirken i Bergen, dele Skjebne med Domkapitlerne, da man ikke finder noget Spor af, ligesaa lidt som der er nogen Sandsynlighed for, at deres Geistlige have haft nogen kanonisk Regel. Deres Hensigt sees tydeligt at have været at styrke Kongedømmet mod Præstevældet, og et saadant Diemed kunde umuligt forenes med Munkebæsenet, som man neppe saa ganske uden Grund for Middelalderens Vedkommende har kaldt Hierarkiets høire Arm.

Efter saaledes at have begrændset vor Materie med Hensyn til beslægtede Indretninger i Landet, bliver det ogsaa nødvendigt at afflikte en Grændse i geografisk Henseende. Norges Riges Omfang er nemlig ikke det samme nu som i Middelalderen; Meget er gaaet fra. Det udgjorde fordem følgende Bispedømmer under Nidaros Erkebiskops Metropolitanhed: 1. Nidaros. 2. Bergen. 3. Stavanger. 4. Oslo. 5. Hammer. 6. Skalholt og 7. Holar paa Island. 8. Færø. 9. Garde paa Grønland. 10. Orkenøerne og Hjaltland. 11. Syderøerne og Man.

¹⁾ Se mere herom Kejsers Afhandling i Norsk Litteratur I. 21 ff. og Munchs Historie IV. (III. 1.) 285.

²⁾ Münter (Kirchengesch. v. Dänemark u. Norwegen. II. 134) antager, at disse kongelig-Geistlige havde intet tilsvarende i den øvrige katolske Verden. Men i Frankrige maa dog efter Udtrykkene clerics de la chapelle du roi noget lignende have fundet Sted (sfr. du Cange under clericus). Mere forskjellige herfra vare maaske de 16 Prælaturer, som Kong Christiern I i 1474 fik pavelig Tilladelse til selv at besætte, 8 i Danmark og 8 i Sverige. (Helweg, de Danmarks Domkapitler, Kbhvn. 1855. S. 51).

I Grunden burde saaledes alle disse 11 Stifters Klostre behandles her, men dette er ikke skeet. De tabte Bilande er udeladte og kun Moderlandets Klostre omhandlede. Tabet er dog neppe stort; thi Island har allerede en udførlig Klosterhistorie ¹⁾, Færø Stift havde intet Kloster, om Klostrene paa Grønland ved man saare lidet ²⁾, og til de skotske Øers Klosterhistorie have vi her i Norden saagodt som ingen Bidrag at yde. Det faar da blive Slotternes Sag at samle og ordne hvad der herom maaste kan være at finde. Derimod maa Norges Klosterhistorie udvides udenfor Moderlandets nuværende Grændser og omfatte de Landskaber, der i Klostertiden hørte under de 5 Bispedømmer. Vikens eller Bahuslæns Klostre skulle altsaa her behandles, da de hørte til Oslo Stift, medens Jæmtelands vilde blevet udelukkede, om noget Kloster der havde eksisteret, da dette Landskab i geistlig Henseende hørte til Sverige.

Tilfidsst maa bemærkes, at vi have anseet en antikvarisk Undersøgelse om de endnu tilværende Klosterlevninger for dette Arbejde uvedkommende, der gaar ud paa at beskrive Klostrene fra deres Oplysning til deres Undergang i Norge. Deres senere Skjebne som privat eller bortforlænnet Gods ³⁾ hører ligesaa lidt hid, som Underretning om hvorledes deres Mure efterhaanden faldt i Gruus. De ere næiere omtalte, naar et Klosters kanoniske Indretning eller selv dets Tilværelse kan oplyses af slige Levninger; ellers bliver kun henviist til Krafts Norges Beskrivelse, Klüwers Mindesmærker eller andre tilgængelige Kilder.

¹⁾ J Finni Johannæi Historia ecclesiastica Islandiæ Tom. IV. Hafn. 1778 4to., en typografisk Sjældenhed, da de fleste Exemplarer deraf ere brændte.

²⁾ Der var paa Grønland et Kloster for regulære Kanniker i Vatsdalen, og et Benediktinerinde-Kloster i Ravnssforden, begge viede St. Olaf. Ligesaa tales der i senere Tid om et Dominikaner-Kloster. Jfr. Grønlands historiske Mindesmærker III. 254. 540. 544. 564. Munch Norge i Midelalderen. 218.

³⁾ Dog har jeg i denne Udgave — uagtet vistnok Emnet mindre vedkommende — troet at kunne anvende nogle Linier ved hvert af de større Klostre til en Fortegnelse over de Adelsmænd, som dermed efter Reformationen vare forlæned; thi Oplysning herom kan stundom være af Bigtighed, men er for de fleste yderst besværlig at indhente.

Forste Afsnit.

Om de i Norge bosatte Munkeordener.

§ 1. Munkevæsenets Opløst i Norge.

At Nordmændene paa deres Sætog i Vesten, især til de britanniske Øer, allerede tidlig vare komne i Berørelse med Christne, er almindelig bekendt, ligesom og at dette idelige Samkvem mellem Christne og Hedninger frembragte et Slags Mellemting mellem Hedenkab og Christendom, som oftere omtales. Vifingen eller Kjøbmanden var nemlig sjelden at for-maa til ubetinget at forlade sin Fædrenetro og antage den nye Lære ved at lade sig døbe; derimod lod han sig gjerne i Udlandet primsigne, eller betegne med Korsets Tegn, den første Handling ved Daaben, for med større Tryghed og Fordeel at kunne færdes blandt de Christne. Saaledes svarede Kong Olaf den Helliges Hirdmand Tøke paa Kongens Spørgsmaal, om han var døbt: „Jeg er primsignet, men ikke døbt, fordi jeg har været snart sammen med hedenske Mænd, snart med Christne“¹⁾. Ved denne Ceremoni ansaa Nordmanden sig imidlertid ikke bunden til den Christne Tro, ei heller antog han, at dens Virkning vedvarede længere end Opholdet i Udlandet. Hjemme mellem Fjeldene raadede efter hans Mening Tordenguden fremdeles, og det var kun i Frankrige og England, at den hvide Christ kunde være ham til nogen Nytte. Denne Valten mellem Hedenkab og Christendom er isvrigt naturlig, og den fødte af sig en Tvivl paa de gamle Guder og en Mistillid til den nye, der tilbød sig, som efterlod Mennesket i en ulykkelig Forfatning. Paa et saadant religiøst Standpunkt maa de Mænd have staaet, der efter Sagaernes Beretninger erklærede, at de hverken troede paa Kristus eller Aserne, men sto-

¹⁾ Þáttur af Tóka Tókasonar i Fornm. Sög. V. 303. Om Primsigning (prima signatio) og dens reent jorbiske Stæmme kan og sees Fornm. Sög. I. 139. 142. Egills Saga c. 50. Þáttur af Norna-Gest i Fornald. Sög. I. 314. 339. c. A. St. Jfr. isvrigt udførligere om Christendommens første Opløst blandt Nordmændene Munchs Norske Folks Historie. I. n. 268—283.

lede paa sin egen Kraft og Lykke¹⁾. Dette er imidlertid Bantroens Skjærsild, som Folkeslagene ligesaa vel som det enkelte Menneske maa gjenneemgaa, naar det vaagner til aandelig Selvbevidsthed, og hvorpaa alle christnede Landes Historie giver Exempler. Hvorlænge denne Obergangsperiode varede, lader sig vel ikke med Sikkerhed bestemme, men den har sikkert medtaget nogle Aarhundreder, eller varede vel omtrent ligesaa længe som det hedenske Norges stedse tiltagende Sammenstød med det christne Vesteuropa. Hvor langsomt det end gik, maatte dog den idelige Berøring med de christne Braener og Fiender lidt efter lidt berede den nye Lære Indgang i Norge selv.

Tre af Norges Konger, Haakon den Gode, Olaf Tryggvesson og Olaf Haraldsson bleve i England bundne for Christendommen; hvormange af de urolige Hovdingesønner maa da ikke foruden dem eller tilligemed dem have ladet sig døbe, uagtet deres Navne i Almindelighed ikke have naaet til os? De Spor af Christendom i Norge, som man har troet at kunne paavise for Haakon den Godes Tid, ere imidlertid faa og yderst svage. En Engländer Kendinger skal allerede i 6te Aarhundrede have sendt christne Missionærer til Norge²⁾, men deres Skjebne her er aldeles ubekendt. Harald Haarfagers Foragt for sine Fædrenguder og hans værdelige Ytring om den Gud, der har skabt Himmel og Jord, viser — om den isvrigt er tilforladelig — en Mandklarhed, som han uden tvivl skyldte christne Begreber, og Christendommen kunde da ei heller være ubekendt for en Fyrste, som modtog og sendte Gesandter til Englands christne Konge. Hertil kommer, at der er Sandsynlighed for, at den fra den nysoprettede Erkebispesæde i Hamburg og Bremen udgaaede tydske Missionærer Ansgar og hans Efterfølgere ogsaa har strakt sine Virkninger til det sydpøstlige Norge (Viken), hvis Konger af Ynglinge-Stetten i 9de Aarhundrede stode i livligt Samkvem med det sønderjydske Rige. Om end Ansgar eller Nembert ikke have besøgt setre Norge, kunde deres Virksomhed i Nabolandet Vester-gautland ikke været uden Indflydelse paa Nordmændene³⁾. Men det var dog fra England og Irland, at Christendom-

¹⁾ Olaf Hell. Saga, i Kbhv. Udg. Cap. 188. Heimskr. Cap. 212. Det fortælles om Olaf Tryggvesson, at han aldrig havde ofret til Guderne, Fornams. Søg. I. 133, og dog medgik det mange Aar, efterat han havde gjort Bekjendtskab med Ihangbrand og andre Biskopper og christne Fyrster, før han lod sig døbe af en Abbed paa Eyllingerne (Eccilly-Deerne ved Cornwall).

²⁾ Bentoppydians Annaler I. 18.

³⁾ Jfr. herom Munche Norske Folks Historie I. II. 272 ff. og hans Afhandling i Norsk Tidsskrift IV. 101 ff.

mens Lys hovedsagelig naaede Norge. I disse Lande var det forlængst tændt og almindelig udbredt, medens det i Nordtyskland og Danmark endnu ikke havde kunnet fortrænge Hedenskabets Mærke. Derfor blev den tydske Mission uden afgjørende Virkning paa Christendommens Indførelse i Norge, og derfor mødte og Havernes sildigere Bestemmelse, at Erkebiskoppen af Bremen skulde være Hoved for den norske Kirke, bestemt Modsigelse af Kong Harald Haardraade, der vel stundom lod sine Biskopper indvie i Bremen, men erklærede sig selv for sit Riges geistlige Overhoved, da det ved hans Forfædre, Norges Konger, og ikke ved Bremens Erkebiskopper var bragt til den christne Tro¹⁾.

De Missionærer, der i disse hedenske Tider nu og da vovede sig over til Norge, have uden tvivl i det Mindste for en stor Deel været Munkke, men Sporene af deres Virksomhed her ere ganske forsvundne. I Haakon den Godes Tid (935—960) omtales 3 Kirker paa Nære, som Thrønderne opbrændte, og hvis Prester de sloge ihjel²⁾, men sjønt man heraf maa være berettiget til at slutte, at christne Kirker ikke have været saa ganske ualmindelige i Norge allerede før Midten af 10de Aarhundrede, havde dog som bekjendt Haakons Forsøg paa at indføre Christendommen et uheldigt Udfald. Han afstod derfra, og Eftermanden Harald Graafeld fandt det, sjønt selv Christen, politisk klogt at lade Enhver beholde sin Tro, en Politisk, som Haakon Jarls Sønnen i senere Tider ligeledes med Held fulgte. Hvad der iøvrigt kunde være virket for Christendommen under Kong Haakon den Gode, forsvandt uden tvivl aldeles under Hedningen Haakon Jarls lange Regjering, og Olaf Tryggvessøn maatte derfor begynde forfra med engelske Prester³⁾. Men at han kunde beholde Liv og Rige, uagtet den voldsomme Naade, hvorpaa han i sin Omvendelsesiver forer frem, vidner om Tidsaandens Forandring, og at Modstanden nu ikke længere saameget som før grundede sig paa Tillid til det Gamle, men snarere var en simpel Følge af Nordmandens Nationalsvagthed: Ulyst og Mistillid til alt Nyt. Frygten for Olafs rædsomme Hevn eller Lysten til hans gærmilde Naade skaffede i denne Tid Norge en Mængde Christne af Navn, men det var naturligtvis i det Hele daarligt bevendt med denne Christendom; Iver for Munketvæsenet fødte den vist ikke af sig. Endnu maatte indre Rystelser, fremmed Undertrykkelse,

¹⁾ Adamus Bremens. Hist. eccl. ed. Lindenbrog. III. Cap. 18—19. (Kapenbergs Udg. ved Perz. Hannover 1846. 8. Cap. 16.)

²⁾ Heimskr. Haak. God. S. Cap. 19.

³⁾ Old Nunks Saga om Olaf Tryggv. Cap. 23.

Kongeblod og indenlandste Zertegn til, for at den nye Bære kunde flyde Rødder i det raae Land, og det er mere end sandsynligt, at Hadet til det danske Bæde efter Olaf Haraldssøns Fald meest af alt virkede til, at det hele Rige med Get kristnedes. Var det Plan af Biskop Grimkell og Sinar Lambestelver at sætte Olafs Hellighed i Forening med hans Søns Indtaldelse, saa vidner det om dyb politisk Kløgt. Nu blev Christendommen folketjær; den, der ei troede paa Underne ved den slagne Konges Lig, mistæntes og forfulgtes som en Forræder, der begunstige Rnytlignernes forhadte Herredømme.

Paa den Tid, da Christendommen saaledes endelig grundfæstedes i Norge (omtrent 1035), havde Munkevæsenet allerede i flere Aarhundreder blomstret i det sydlige og vestlige Europa, og Munkenes sværmeriske Iver, aскетiske Liv og strenge Observans var allerede forlængst i Forfald. Fra Egypten — det kristne Munkevæsens Vugge — var det allerede i 4de Aarhundrede forplantet til Italien, hvorfra Munkene efterhaanden udbredte sig over Vesteuropa, og her optraadte Munkevæsenet først i den Form, i hvilken vi kjende det i Norge. Munkelivets Grundtanke — ved Afsondring fra Verden og dens Fristelser, ved streng Bevemaade, Selvpiafster o. s. v. at dræbe de fjødelige Byster, samt under stille Contemplation at tilbringe sit Liv i frivillig Ensomhed, — er forchristelig; man har i Johannes Døberen et Billede af en saadan Guds Mand. I blandt de Christne i Orienten opkom snart et lignende Sværmeri, som ved et Tilfælde (Forsølgelsen under Keiser Diocletian) foranledigede det orientalske Klosterliv, hvis Fædre Antonius og Pachomius vare¹⁾. I Occidenten derimod overgik disse Religiøse strax fra monachi (Eneboere) i egentlig Forstand til Klostermænd, en selvstændig Corporation, der sluttede sig sammen i særegne Bygninger, der dog oprindeligt anlagdes i Udmarker, paa Der, eller deslige fra Verdens Larm affondrede Steder, hvor de under forandrede Forhold antog at kunne naa det samme Maal. Fra denne Art af occidentalste Munk (Benediktinere, hvorum i næste §) vare igjen de ved selve Bispestolene, altsaa i de større Stæder, stiftede Klosterlige Samfund af Geistlige (Augustinere) oprindeligt ganske forskjellige; men begge deelte sig snart med det stigende Antal Munk i mangfoldige Underafdelinger, og oversvømmede som en stedse vorende Strøm alle kristne Lande. En endnu vigtigere Forandring var Munkevæsenets Overgang fra at betragtes som en ganske verdslig Indretning, til at Munkene bleve op-

¹⁾ Hlandt Geschichte I. 402—406. Om orientalske Klosterregler. *ibid.* 407. Num.

kirkelige Forhold, Bidskabelighed og Kultur. I alle disse Henseender henvises vi til England som Moderlandet.

Skjønt de fleste af Vestens Munkereorder allerede vare stiftede og i Flor, da Norge fik Klostre, kom de dog ikke alle ind i Landet paa samme Tid. Den ældste Orden, Benediktinerne, kom først; 30—40 Aar derefter kom Cistercienserne, og omtrent samtidigt dermed stiftedes de ældste Augustinerklostre. Endnu senere synes det, at Præmonstratenserne fik Klostre her i Landet, dog endnu i det 12te Aarhundrede. I 13de, strax efter Ordenernes Stiftelse, forøgedes Klostrenes Antal og Indflydelse i høi Grad ved Tiggermunkene, Dominikanerne og Franciskanerne. Det eneste Johanniterhospital i Norge er neppe ældre end fra sidste Halvdeel af 13de Aarhundrede. Endnu yngre er Birgittinerenes Orden samt Antonismunkenes Bosættelse i Norge. De sidste eiede maaske ikke noget Kloster her før i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede.

Vi skulle da gaa over til at omtale hver enkelt Orden for sig.

§ 2. Benediktinerne.

Det er ovenfor bemærket, at det oprindelige asketiske Eneboerliv allerede i Orienten gik over til Kloster- eller Coenobit-Liv, samt at dette strax blev Tilfældet i Vesten¹⁾. Men eftersom Klostrenes Antal tiltog, blev Savnet af en for Europas Klimat og Levemaade passende Fælles-Regel stedse mere føleligt. Dette afhjælp Benedikt, Greve af Nursia, (født 480, død 543), som derfor ansees for de occidentalste Munkes Patriark og Klosterlivets egentlige Stifter i disse Lande. For det af ham 529 stiftede Kloster paa Monte Cassino i Campanien gav han nemlig en Regel (Regula St. Benedicti), som snart vandt Bifald over hele Vesten, og gjorde Benedikt til Stifter af Benediktinerordenen, som i flere Aarhundreder var den eneste i den katholicke Kirke.

Han indførte en monarkisk Regjeringsform i Klostrene. Det orientalske Klostervæsens blinde Dydighed mod Klosterets Formand, Abbeden, bibeholdtes, og alle Medlemmer vare ham i Gæt og Alt underka-

¹⁾ Behoerne beholdt dog Navnet monachi (solitarii), fordi de i Begyndelsen boede hver i sin Hytte (collula). Disse Hytter flyttedes siden sammen under eet Tag og banebe den egentlige Klosterbygning. I 5te Aarhundrede opkom paa Grund af Fælleslivet Navnet Coenobiter, ogsaa Synobiter. Planck I. 408—410.

stede. Kun i visse bestemte Tilfælde var det hans Pligt at raadspørge Klosters Seniorer, hvilket gav Anledning til de senere Klosterkapitler. Den væsentligste Fortjeneste forhvervede Benedikt sig imidlertid ved at anvise sine Munke andre og hensigtsmæssigere Syssler, end de orientalske Munkes Sædvaner foreskrev. Foruden Bønner, Sange og Bødsøvelser, blev Haandarbejde — især Havedyrkning, Agerbrug og mekaniske Haandværk, — videnskabelige Syssler og Afskrivning Ordenspligt, og herved gavnede han uendelig meget. Ved disse For skrifter i Forening med Clausuren (stabilitas loci), hvorefter de orientalske Munkes omstreifende Dagdrivertid forebyggedes, bleve de occidentalske Klostre efterhaanden Kulturens Bugge¹⁾. De i Klostrene ugjænlidelig indesluttede Munke arbejdede ei alene af Pligt, men tillige af Nød og Kjedsomhed. Landet omkring Klostrene opdyrkedes, Skovene forvandlede til frugtbare Marker og den stille Videnskabsmand fandt i disse voldsomme Tider, da Folkevandringernes Storm endnu ikke havde lagt sig, alene i Klostrene et sikkert Tilflugtssted. For at forebygge uoverlagt Indtrædelse i Kloster foreskrev Benedikt endvidere en Prøvetid, Noviciat, — senere fastsat til eet Aar, — som Enhver skulde udstaa, førend han optoges som Munk. Vedblev han efter udstaaet Prøvetid sit Ønske, maatte han aflægge de høitidelige Klostersløfter (vota solennia ovenfor S. 1—2), og kunde da ei mere træde tilbage i Verden. Under saadanne Betingelser var det ikke sandsynligt, at Noget lafsindigen lod sig optage som Munk, da Stifteren ikke havde kunnet forudse, at hans Ordens Rigdomme snart vilde friste mangen Uværdig til at vælge Klosterlivet. Forøvrigt var Benedikts Regel mild. Munkenes Tid skulde deles mellem gudstjenstlige Handlinger (horæ canonicæ etc.), Haandarbejder, Afskrivning og Læsning. De skulde leve af deres Arbejde. Forskrifterne angaaende Mad og Drikke vare fornuftige; selv Biin var ikke forbuden, og Klædebragten skulde rette sig efter Klimatet²⁾. Paa Sekrapiinsler og andre legemlige Bødsøvelser lagde han ingen synderlig Vægt³⁾.

¹⁾ Alene Benedikts Forskrift, at gamle og skrøbelige Munke, der ei havde Kræfter til at arbejde, skulde anvende deres Tid til Afskrivning af Bøger, har mere end noget andet reddet Alderdommens litterære Skatte i hine barbariske Tider. Ved Klosteret paa Monte Cassino anlagde han et Bibliothek, som paa hin Maade skulde vebligehoides og forges.

²⁾ Selve Klædebragten Farve var ikke bestemt. Almindeligst synes den at have været sort, og blev det ialfald senere. Klædningsstykkerne vare Katten, Kjoelen og scapulare, et Skulderklæde uden Ermer.

³⁾ Man har neppe nogen Benediktiner-Regel tilbage, hvis Benyttelse i Norge

Benediktinerordenen udbredte sig med Hurtighed over Italien, Sicilien, Frankrige, Spanien og flere Lande; forskjellige Congregationer af Ordenen stiftedes, hvoriblandt de mærkeligste vare St. Maurus i Frankrige (la congrégation de Saint-Maure)¹⁾, Monte Cassino og Monte Oliveto i Italien, Valladolid i Spanien, St. Gallen i Schweiz, Fulda i Tydskland o. fl., der alle udmærkede sig som Planteskoler for Middelalderens Værdom og Videnskabelighed. Men snart strømmede ogsaa en saadan Rigdom ind over Benediktinerabbedierne, at Tugten forfaldt. Benedikt af Anianes Reform i 9de Aarhundrede virkede kun kort, og efterhaanden afsøndrede flere nye, paa Benedikts Regel oprindelig grundede Ordener, saasom Clunpacenserne og Cistercienserne, sig fra Moderordenen, og dannede uafhængige Klosterfæltsaber. — Benediktinerindernes Oprindelse er — saavidt vides — endnu dunkel. I Almindelighed dannede Nonneklostre af de forskjellige Ordener sig samtidigen og uden videre efter Munkelklostrene; men Nonner af denne Orden skal man først finde Spor af i det 8de eller 9de Aarhundrede²⁾. Forøvrigt adstille Benediktinerne sig fra alle senere Munkelordener derved, at hvert Klosters Abbed var uafhængig, saa at han ei stod i noget underordnet Forhold til Ordenens ældre eller mægtigere Foresatte, til noget Moderkloster eller deslige. Dette forarsagede deels en Splittelse, deels en Mangel paa nødvendigt Tilsyn ovenfra, hvilket man i de yngre Munkelordener søgte at forebygge ved Generalabbeder, Generalkapitler og deslige. Derimod erkjendte Benediktinerne i Almindelighed Stiftets Bisshop (ordinarius) for deres lovlige Foresatte, et Afhængighedsforhold, som Abbederne dog paa mange Maader søgte at unddrage sig³⁾.

er sikker. Vi maa derfor søge den paa anden Haand, og da er vel Erkebisshopens af Canterbury St. Dunstons Regel for Englands Benediktinere, fra hvem de norske udgik, den der nærmest har været Forbilledet. Den er trykt i *Monasticon Anglicanum* (1817) I. pag. XXVII—XLV.

¹⁾ Denne Congregation satte som Ordenspligt, ligesom det nuværende Benediktiner-Abbedi Mölk i Øversterrig, lærde Arbejder og Historiegranskning istædfor Bødsøvelser og Haandarbejde. Mænd som Montfaucon og Mabillon ere udgaaede herfra, og det er Benediktinerne utværlige, gjennem flere Menneftaalbre fortsatte Tilb man stlyber historiske Verker som *l'Art de vérifier les dates* o. fl.

²⁾ (Chrome) *Geschichte d. Mönchsorden*. IV. 376.

³⁾ Hvorvidt Pavebullen af 28de Juni 1337, hvorved Benediktinerordenen deelttes i 36 Provindser, af hvilke Norge dannede een, har havt nogen Forandring i dette Forhold til Følge, veed jeg ikke. Man kan ei see det af de norske

Et Begreb om denne Ordens Udbredthed og Anseelse faar man af en Optegnelse over dens Klosters Antal, der i 15de Aarhundrede løb op til 15107, af hvilke i Tidernes Løb udgik 24 Paver, 200 Kardinaler, 1600 Erkebiskopper, 4000 Biskopper, 16000 Forfattere, 1560 Helgener og 5000 Hellige, der fortjente Kanonisation¹⁾. Flere Klosters Nigdom var umaadelig; deres Abbeder optraadte som Nigdsfyrster²⁾ og verdslige Magnater, der ofte kunde byde Landsherren Trods, og i Klosterne selv drevs Pengehandelen i det Store. Men hvormeget end Benediktinerordenen saaledes afveg fra Stifterens fromme Hensigt, kan man ikke være blind for de mange og store, især videnskabelige Fortjenester, mangfoldige af dens Medlemmer have erhvervet sig, og den vil saaledes stedse staa som en af de vigtigste Institutioner i Europas Middelalder.

De ældste Klostre i Norge vare, som allerede før er anført, af Benediktinerordenen. De vare følgende: Nidarholm paa Holmen af dette Navn ligeoverfor Nidaros, paatænkt 1028, men neppe i Stand før i Begyndelsen af 12te Aarhundrede, som det synes efter Clunyacensernes Regs; St. Albani Kloster Sælø eller Selje (Selja) paa Øen af samme Navn i Nordfjord, stiftet senest i Slutningen af 11te Aarhundrede; Munkeliv eller St. Michaels Kloster paa Nordnes ved Bergen, stiftet omtrent 1110; Gimsv Nonnekloster ved Stien, ligeledes fra Be-

Klosters Historie. Suhn Danm. Hist. XII. 288. 3 Monasticon Angl. I. 68—79 findes de Forhandlinger, der foregik ved Valget af en Abbed i Benediktiner-Klostret i Glastonbury 1456. Man ser deraf, at Kongens og Biskoppens Samtykke indhentes til Valget, der foregik ved Valgte af Kapitlet (per compromissarios). Men Kirkens hele Forfald i 15de Aarhundrede havde medført mange nye Skikke, saa neppe noget herfra kan sluttes med Hensyn til Benediktinerens anerkjendte Afhængighed.

¹⁾ Saadanne Tal ere naturligvis saare upaalidelige. Monast. Angl. I. pag. XIX har et Benediktiner-Stamtræ, hvorpaa ogsaa biskes reformatorkke Gfstermænd ere opførte, nemlig Clunyacensere, Gfsterclensere og biskes Congregationer, eller samtlige nigri monachi, og paa dette er opført (i unavnt Tid) 3000 Munke- og 1500 Nonneklostre, hvorfra udgik 4600 Biskopper, 1600 Erkebiskopper, 200 Cardinaler, 51 Patriarker, 46 Paver og 55700 Hellige af begge Kjsn. — En anden Beregning angiver før Kirkemødet i Konstanz 15000 Hellige, 400 Erkebiskopper, 7000 Biskopper o. s. v. Lornain, l'abbaye de Cluny. Dijon 1839. 8. Angbelsernes store Novereensstemmelse beviser nok som deres Upaalidelighed, og vi have kun anført dem som Vidnesbyrd om Ordenens store Udbredelse.

²⁾ Saaledes Abbederne af St. Gallen, Fulda, Korvey o. fl. Abbediet Møld i Dferrige har endnu, uagtet bets uhyre Tab under Revolutionskrigene, over 1 Million Gylben i aarlige Renter.

gyndelsen af 12te Aarhundrede; St. Mariae Nonnekloster paa Leret ved Oslo, almindelig kaldet Nonneseter (Nunnuset), uden tvivl noget yngre, samt Balle Nonnekloster paa Vallandet ved Throndhjem, der sandsynligvis var af denne Orden. Mindre rimeligt er det, at det af Skule Jarl ved 1230 stiftede Nonnekloster paa Rein i Ritsen ved Throndhjem var for Benediktinerinder, da Stiftelsestiden gjør det sandsynligere, at det har været af en anden Orden. Alle disse Klostre vare rige Stiftelser, der eiede betydeligt Jordegods, og alle sees at have anerkjendt deres Afhængighed af Stiftets Biskop, der oftere især for Nonneklostrenes Vedkommende greb ind i deres indre Anliggender, ligesom f. Ex. Biskoppen i Oslo endog synes at have haft Overtilsynet med de i hans Stift liggende to Benediktinerklostres Jordegods¹⁾. I Norge var Ordrens Dragt sort, hvilken Farve var den almindelige i senere Tider; Sæls Kloster, der beviislig hørte til denne Orden, forekommer udtrykkelig under Benævnelser Svartmunkaklaustr²⁾.

Spørgsmaalet, om de Geistlige ved nogen af Norges Kathedralkirker have været Benediktinere, maa vi endnu her i Korthed søge at besvare. Naar man sees, at Biskopperne ved Englands største og anseeligste Kirker, f. Ex. i Canterbury, Worcester, Durham, Rochester o. fl., tillige vare Formænd for Benediktiner-Konventer, hvis Munkes vare Domkirkens Geistlige, kunde det synes rimeligt, at dette Exempel er bleven fulgt ogsaa i Norge; men dette er dog lidet rimeligt. Nigets Inddeling i de 4 Stifter Nidaros, Bergen, Stavanger og Oslo (Hammers Bispeskol oprettedes først 1152) er fra Kong Sigurd Jorsalfarers Tid (ved 1120), og omtrent samtidig hermed bleve, som nys anført, de første Benediktiner-Klostre stiftede i Norge. Men hvis disse Munkes tillige havde udgjort Domkirkens Geistlighed, havde det været en Urimelighed at anlægge deres Klostre udenfor Biskopsstaden, i Nidaros nemlig paa en fraliggende Ø, i Bergen paa Baagens dengang ubebyggede Nordside; man vilde som i England anlagt Klosteret i Sammenhæng med Bispegaard og Domkirke, saaledes som Kannikegaarden eller Domkapitlets residerende Medlemmers Bolig senere i Virkeligheden byggedes ved de norske Bispesoler. Men saameget er i alle

¹⁾ Anderledes kan man neppe forklare, hvorfor Gimås og Oslo Nonneseters Gods er indtaget i Fortegnelsen over Oslo Stifts Jordegods, da dette optoges af Biskop Dystein, medens alle øvrige østlige Klostre, med Undtagelse af det af Oslo Biskop ligeledes afhængige Dals Kloster i Tensberg, aldeles ikke deri forekomme.

²⁾ Fornm. Sög. I. 231. Hist. Sanctorum in Selio i Script. R. Dan. IV. 13.

Tilfælde vist, at der ikke for Tiden habes noget Vidnesbyrd for, at noget af Norges Domkapitler, fra den Tid disse oprettedes (1152), hørte til Benediktinerordenen.

§ 3. Regulære Kanniker af Augustinerordenen.

Den berømte Kirkefader Augustin († 430) overtalte som Biskop i Hippo i Afrika Præsterne ved sin Hovedkirke til at flytte sammen med ham i en fælles Bolig, hvor de skulde gaa til fælles Bord (*communis mensa*), uden at nogen af dem skulde besidde personlig Eiendom. Denne Stil fandt snart Efterligning andensteds, uden at man dog endnu i flere Aarhundreder havde nogen skriftlig Regel for dette Samliv, uden at altsaa disse Sekulargeistlige dannede nogen Munkorden. Imidlertid opkom dog Navnene *collegia* og Collegiatkirker for slige Indretninger, samt Benævnelsen *canonici* (Kanniker) for de Geistlige, der førte et saadant Liv. Stifter af de regulære Kannikers Orden er derimod egentlig Chrodegand, Biskop af Metz, som i Slutningen af 8de Aarhundrede forsøgte at sætte en Dæmning mod Kleresiets Usædelighed, ved at bevæge sine underordnede Geistlige til at føre et Slags klosterligt Liv i en fælles Bolig med eens Levemaade og Andagtsøvelser. For disse udkastede han nu en Regel, i det Hele stemmende med Benedikts af Nursia, kun at Clausuren naturligvis maatte blive mildere, da de havde Embedslysler omkring i Stiftet. Disse Chrodegands Disciple bleve kaldte *canonici regulares* eller regelbundne Kanniker, og Mejer-Kirkens Exempel fulgtes i de fleste Lande, da Biskopperne haabede paa denne Maade deels at tilvende sine Kirker den Ansæelse, Klostrene i Menigmands Dine nød, deels lettere at holde den rige og overmodige Klerus i Tømme. Men efterat denne Indretning var bleven bekræftet paa Kirkemødet i Aachen 816¹⁾ og paabuden over hele det frantiske Rige, mærkede Biskopperne snart, at disse Kanniker derved ikkun vare blevne endnu mægtigere. Skjønt oprindelig bundne til Munkeløstene: Lydighed, Armod og Kyskhed, lykkedes det dem efterhaanden at slippe Afhængighedsforholdet til Biskoppen, ved at erhverve sig Rettighed som et geistligt Senat, Domkapittel, der lidt efter lidt tilred sig Andeel i Kirkens Gods og dets Bestyrelse, dispenseredes fra For-

¹⁾ Hermant, *histoire des conciles*. II. 373—374. Regelen for Kannikerne bestod af 144 Kapitler og grundede sig paa Chrodegands Regel, den for Kanonikerne udgjorde kun 28 Kapitler; ifølge det 9de Kapittel vare disse fritagne for Løstet om Armod. I c. 374.

ikke undertiden andre vigtigere Spørgsmaale, f. Ex. Afhængighedsforholdet til Bispestolene eller udenlandske Moderklostre o. dsl., deraf vare afhængige. I Almindelighed maa man blive staaende ved, at dette eller hiint Kloster synes at have hørt til denne eller hiin Congregation, og anføre hvad der taler for og imod en saadan Formodning. Det ældste Augustinerkloster i Norge var uden tvivl Elseter eller Helgeseter Kloster for regulære Kanniker ved Nidaros, og St. Johannes Kloster (almindelig kaldet Jonskirken) paa Stranden i Bergen for Barfodmunkte. Samtidigt med disse var uden tvivl og den Helligaands Kloster paa Den Halsnø paa Søndjordland og Kastele Kloster i Bahuslæn. Ustein Kloster i Nysylke er derimod meget yngre, maaste først stiftet mod Slutningen af 13de Aarhundrede. Tvivlsomt er det i høi Grad, om Olafsklostret i Hammer har været af denne Orden. Ligesaa lidt kan det med Bestemthed afgjøres, om det af Skule Jarl stiftede Neins Nonnekloster ved Throndhjem har været beboet af regulære Chorfruer (Kanonisæser). Det stiftedes paa en Tid, da Benediktinerinderne vare af Moden og Klariæserne eller St. Damians Orden (nedenfor under Franciskanerne) endnu neppe kunde naaet til Norge; men det kan ligesaa snart have været et Bernhardsinerkloster (næste §).

Vi antage saaledes, at Augustiner-Klostrene i Norge i det Hele ere samtidige med Domkapitlernes Oprettelse, der igjen var samtidig med Erkestolens Stiftelse (1152),¹⁾ og da Augustinerne egentlig vare Kollegiatkirkernes Prestestab, ligger den Formodning meget nær, at de ere indkomne her i Landet netop for at danne dette Prestestab ved de nystiftede Domkapitler. Men dette maa dog ansees yderst tvivlsomt; thi vi finde intet Spor af Augustinerne i Stavanger, Oslo og Hammer, og de Augustinerklostre, som fandtes ved Nidaros og Bergen, dannede netop som regulære Kanniker en Modsetning til Domkapitlets sekulære. Kannikerne ved Domkapitlerne i Nidaros og Bergen have altsaa været sekulære, medens de første i Helgeseter Augustinerconvent, de sidste maaste oprindelig i Jonskirkens Munkte og sildigere i Halsnø Kannikerconvent have haft den regulære Corporation af Augustinere, som efter Planen det hele Kapittel egentlig skulde have dannet. I Nidaros har man tydeligt denne Dobbeltthed: canonici seculares ved Domkirken i Byen, med sælles Borthold, men med store Præbender, Frihed for Clausur o. s. v.; canonici

¹⁾ Werlauffs Udg. af Anecdota etc. 76, ogsaa trykt bag Kensefs m. fl. Udgave af Kongespeilet S. 186.

regulares paa Helgefeter med Erkebiskoppen og Kapitlet som Forstandere, og med en Prior for Klosters indre Vedkommende og som saadan Medlem af Kapitlet. Ligesaa sunes Abbeden i Halsnø med sine Brødre at have betragtet sig som en Afdeling af Bergens Kapitel, hvis Domkirke han maatte aflægge en Trostabsed, der i alt Væsentligt stemmer med den, som enhver Kannik ved Domkirken maatte sværge; selv i Klosters private Kaliggender, til Kjøb og Salg, Proventmænds Indtagelse m. v., maatte han indhente Biskoppens Samtykke¹⁾. Kannikerne ved Domkirken dannede vel en fælles Korporation, der havde deres fælles Boliger paa Holmen (nu Fæstningen) i Bergen, der endnu efter dem bærer Navnet Communen; man finder at de stifterviis forestode og bekostede den fælles Huusholdning; men ligesaa lidt som dette viser, at de have været regelbundne, ligesaa lidet fremlyser dette af den Ed, der ved Optagelsen i Kapitlet aflægdes²⁾. Alt deri har Hensyn paa verdslig Tugt og verdslig Fordeel. Udtrykket i Kannikerformularen: „salvo meo ordine“ har aabenbart ikke Hensyn paa nogen Munkorden, men paa Vedkommendes Stand som geistlig Prælat (ordo ecclesiasticus).

Om Stavangers og Osloes Kannikers indre Forhold veed man endnu mindre, og her bliver derfor ikke engang en Formodning om den ældste Tilstand tilladelig. Oslo Kapittels Statutter, rigtignok fra en nyere Tid — uden tvivl henimod Reformationen, — vise tydeligt, at Kannikerne paa den Tid vare sekulære; det samme antyder samtlige Diplomer, og der er saaledes ingen Grund til her at antage regulære Kanniker. Hvis Ulfsteins Augustinerkloster ved Stavanger kunde antages samtidigt med

¹⁾ For at undgaa Gjentagelser henvises med Hensyn til disse Forhold til Helgefeters og Halsnøes Specialhistorie.

²⁾ Man sammenligne følgende Halsnø Abbeds Ed, der findes i Barth. IV. 432, med den bergenske Kanniks, der er trykt i Björgv. Kålsk. p. 7.

Juramentum abbatii in Halsnøy.

Ego N., ordinandus abbas monasterii talis, promitto deo et sanctis eius, quod ab hac hora in antea fidelis et obediens ero sanctæ Bergensi ecclesiæ et domino meo Haquino, dei gratia episcopo Bergensi, ejusque successoribus canonice substituendis. Non ero in facto vel consilio, ut detrimentum rerum vel honoris patiar. Prædia monasterii mei sive bona non alienabo, præter domini mei Bergensis episcopi consilium et consensum: præbendarium sive præbendarios, quæ vulgo præventumena dicuntur, non colligam absque ejus licencia petita et obtenta. Promitto etiam stabilitatem et regularem servantium secundum regulam sancti [Augustini]. Sic me deus adjuvet et hæc sancta. (En lignende for en dansk Abbed findes hos Pontopp. Annal. I. 250.)

Domkapitlet, vilde der være den samme Grund for at antage dette oprindelig besat med regelbundne Kanniker, som i Nidaros og Bergen; men da hiint Kloster sandsynligviis er fra Slutningen af 13de Aarhundrede, og da intet ældre Kloster synes at have eksisteret i Stavanger Stift, falder denne Grund bort. Om Hammers Kapitel ved man ligesaa lidt noget med Bestemthed, da alle dette Stifts Brevstaber ere bleve ødelagte deels paa Reformationstiden, deels ved Byens Afbrænding i Syvaarskrigen. Her turde man imidlertid med nogen Grad af Næmhelighed antage, at Kapitlet oprindelig har henført til en eller anden regulær Orden, og staaet i nærmeste Forbindelse med det herbørende Nafskloster. Hammers Bispestol og samtlige derbørende geistlige Indretninger bleve nemlig paa een Gang stiftede af Cardinal Nicolaus, der havde været og maastee endda var Cistercienser. Som Pave under Navn af Hadrian IV sendte han Bygmestere til Hammer, der fuldendte Kirkens og Klosters Bygning. Her laa efter en gammel Beretning Bispegaard, Skole og Kloster under samme Tag, og her er det derfor mere end sandsynligt, at den for Kirkevæsenet varmt søgende Cardinal har sørget for, at det under hans Dine oprettede Kannikercollegium fik en kanonisk Regel at følge. Men noget Vidnesbyrd herfor give Kilderne aldeles ikke. Af hvad der saaledes er oplyst, ser man, at Augustinerne i Norge i det Mindste for saa vidt have overholdt deres Regel, at de have erkjendt Stiftets Biskop for deres Foresatte, uden Hensyn til om Domkapitlets Kanniker vare regulære eller ikke.

Til hvilke Congregationer af Augustinerordenen de norske Klostre hørte, lader sig ifkun for et Par med nogenlunde Sikkerhed bestemme. Halsns Kloster forekommer under Benævnelserne: coenobium Paracliti de Halsnu ordinis St. Augustini, og monasterium Spiritus sancti de Halsno¹⁾. Saavidt vides benævnedes ingen andre Klostre med Parakletens Navn, end Helligaands-Ordenen, stiftet af Guido af Montpellier mod Slutningen af 12te Aarhundrede og stadfæstet af Innocents III i 1198, hvilken Orden havde gjort Syges og Reisendes Pleie til udelukkende Pligt. Dens Munke vare ligesom de øvrige Augustinere regelbundne Kanniker, og benævnedes i Danmark Duebrødre²⁾, med Hensyn til det almindelige Symbol paa den Hellig-Aand. Skjønt deres

¹⁾ Script. Rer. Dan. IV. 416. Dipl. Norv. I. No. 249.

²⁾ Om denne Orden og dens Hospitaller se Bebel Simonsen i Norb. Lidskr. f. Oldkyndighed. III. 232 ff. Helligaandsordenen førte et Patriarkors (Dobbeltkors) og en Due i sit Segl.

Boliger i egentlig Forstand vare Hospitalet, og derfor som oftest benævnedes Hellig-Aands-Hospitalet, kaldtes de dog ofte ogsaa Klostre, fordi deres Beboere levede et fuldkomment Klosterliv, og desuden toge sig af deres Gjæsters aandelige Pleie. Formanden residerede i Klosteret Saxia eller Sasfia ved Rom, og Ordenen havde mange Stiftelser i Danmark. Da Halsnø Kloster gjentagne Gange nævnes med Hellig-Aands-Hospitalet, kan det vel ikke være Tvivl underkastet, at det har været et saadant, uagtet det er ældre end Guidos Orden, hvorefter det maa være reformeret, efterat Erling Jarks Klosterstiftelse ¹⁾ der var fuldendt. Han har rimeligviis bestemt det for regulære Augustinere. Naar man fremdeles finder, at Munk i Halsnøen ere blevne Abbeder i Jonsklosteret i Bergen og omvendt, samt at en Munk fra Helgefeter ligesaa er bleven Abbed i det sidste Kloster, kunde man bringes til at formode, at samtlige disse Klostre kunne have været Helliggeisthuse; den Omstændighed, at Fremmede oftere sees at have holdt til i hine 2 Klostre, synes endog at styrke Formodningen, men ogsaa her maatte altsaa Reformen i senere Tider være foregaaende, da de beviislige være ældre end Guidos Orden. Hine Abbedvalg lader sig desuden simpelt hen forklare af den Lighed, der var mellem alle Augustinere, saa at ingen Dispensation behøvedes for Overgang fra den ene Congregation til den anden, og Gjæstfrihed var en Klosterpligt, som ikke Helligaandsbrødre alene opfyldte.

Augustinerklosteret Kastele i Babusken sees at have erkjendt Abbeden i Ebelholt i Sjælland for sin Foresatte, overensstemmende med Augustins Regel ²⁾. Da Ebelholt hørte til St. Victors Congregation, der var indkommen til Danmark med den hellige Abbed Wilhelm i 12te Aarhundrede ³⁾, er det rimeligt, at Kastele har hørt til den samme Orden. Men da man tillige finder, at Erkebiskoppen og Domkapitlet i Nidaros ligeledes have haft anerkjendt Met over dette Kloster, have indsat Priorer deri, og beviist sin Met til Klosteret for Kong Hans ⁴⁾, saa synes Afhængigheden af Ebelholt i det Mindste at have været omtristet, og man kan altsaa ikke med Bestemthed slutte til den Congregation, hvortil Augustinerne i Kastele hørte. St. Marie Kloster af Augustinerordenen i Dragømark,

¹⁾ Script. Rer. Dan. IV. 416. Suhms Danm. Hist. VII. 176.

²⁾ Ifølge et Brev til Prioren i Kastele af 1182 og et andet fra ham af 29de Juni 1403. Script. Rer. Dan. VI. 55. 176.

³⁾ Script. Rer. Dan. V. 458—459.

⁴⁾ Kastesles Jordebog i Guden. Trykt i 1ste Udg. af dette Skrift S. 790—791.

ligeledes i Bahuuskæn, forekommer enkelt Gang under dette Navn, men det var beviisligt et Præmonstratenserkloster, og opføres derfor blandt disse, hvortil det uidentivt steds har hørt.

§ 4. Reformerede Benediktinere. Clunyacenserne og Cistercienserne.

Benedikt af Nursias Haab, at dagligt Arbeide i Forening med det stille Ophold i et affidesliggende Kloster skulde være tilstrækkelige Midler mod den menneskelige Fordærvelse, gif ikke i Opsyldelse. Sigeaa lidt førte Benedikt af Anianes Reform til det forønskede Maal. Benediktinerabbedierne fostrede mange udmærkede Lærde, men end flere usædelige og lade Mennesker, som valgte dette Liv for at kunne svælge i yppig Lediggang. Smidlertid tiltog Klostrenes Rigdom Mar for Mar, og Usædeligheden vorte med Rigdommen. Samtidens Krøniker erklære eensstemmig, at Klosterlivets Forsald laa i Munkenes Rigdom — „ob nimias divitias“. Benedikts Regel tilfidesattes og Lediggangen fødte sine sædvanlige Børn. Arbeidet og Omsorgen for de daglige Fornødenheders Anstæffelse væltedes paa Lægbrodrene. De enkelte Fromme blandt Ordenens Medlemmer, der bemærkede, hvorledes Ordenens Anseelse i Menigmands Dine daglig sank, maatte derfor tænke paa en Reform, og da en saadan ansaaes umulig i selve Benediktiner-Abbedierne, stiftede Berno Mar 910 et nyt Kloster i Cluny eller Cluny (Cluniacum) paa Sydgrændsen af Bourgogne¹⁾. Som første Abbed fornyede han Benedikts Regel i dens hele Udstrækning, og føiede desuden dertil flere strenge Forstrifter om Afholdenhed fra Kjødspiser, vedvarende Tausked til visse Tider, m. m. Ordensdragten skulde være sort. Hans Eftermand, Ddo, der egentlig betragtes som Clunyacenser-Ordenens Stifter, Kymar, og især den 6te Abbed, Hugo, traadte med Kraft i Stifterens Spor, og det syntes en Tid lang, at en Reform i hele Munkelivet virkelig skulde opnaaes. Ved Hugos Død i Midten af 11te Aarhundrede havde 10,000 Munkel sluttet sig til Cluny. Denne Orden er isørigt meest mærkelig, fordi den var den første, der indførte de i Klosterhistorien saa vigtige Congregationer eller Klosterbroder skaber. Hidtil havde nemlig ethvert Klosters Abbed været en aldeles uafhængig Prælat, der kun skyldte Gud og til Nød Paven eller Biskoppen

¹⁾ Den nyeste Kilde til Clunys Historie er: *Essai historique sur l'Abbaye de Cluny, suivi de pièces justificatives etc.* par M. P. Lorain. Dijon 1839. 8vo. Om Nordens Abbedier af Ordenen indeholder den Intet.

Regnskab for sin Færd, og stod ikke i noget underordnet Forhold til andre Kløstre, hvorved Ordenstugten kunde kontrolleres. Ethvert Kloster derimod, som tiltraadte Cluny's Regel, erkjendte med det Samme dettes Abbed for sin Foresatte, og indrømmede ham en afgjørende Indflydelse i alle Henseender. Filialklostrene stattede til Moderklostret, og Ordenens fælles Anliggender afgjordes paa et Generalkapittel i Cluny, hvortil alle Abbeder indkaldtes, og hvor Abbeden af Cluny som Generalabbed havde Forsædet. I disse Klosterbroderskaber søger man, uden tvivl med Rette, den væsentligste ydre Grund til Munkevæsenets Forfald; thi uagtet de i Begyndelsen virkede til Disciplinens Overholdelse, medførte de senere, da slige Congregationer bleve almindelige i næsten alle Ordener, Had og Jerskyge imellem de forskellige Arter deraf, der igjen avlede den offentlige Skandal, som blottede Institutionens indre Fordærvelse og medførte dens Fald.

Af denne Orden kjender man i Norge kun eet Kloster, nemlig Nidarholms (S. 17). Det kaldes iflæng et Benediktiner- og Clunyacenser-Abbedi, fordi man i det Hele ei stjælnede næse imellem disse, da Clunys Congregation fremdeles fulgte Benedikts Regel¹⁾.

Mangfoldige Congregationer af reformerede Benediktinere efterlignede Cluny, men i lang Tid formaaede ingen at fordunkle denne ældste Stiftelse, hvis Munke efterhaanden af Paverne erhvervede sig en Mængde Friheder, og udmærkede sig snart ligesaa meget ved Nidom, Lærdom og Statsklogt, som ved Yppighed og tøilesløst Lænet. Det var først Cistercienser-Ordenen forbeholdt at bringe Clunys Abbeder i Forglemmelse, og hævde sig selv til en i Klosterhistorien hidtil ukjendt Magt og Indflydelse. — Robert, en Adelsmand fra Champagne og Abbed i Benediktinerklostret Colan, havde forgjeves stræbt at bringe dette Klosters Munke til at opgive deres regellose Liv. Nedslagen herover nedlagde han sin Bærdighed, og begav sig med nogle ligesindede Venner til et øde Sted i Bourgogne, hvor han nær ved Dijon stiftede 1098 Klosteret Cîteaux eller Cistercium, i hvilket en meget streng Regel indførtes. Tilliden til Benedikts oprindelige Regel var endnu usvækket, og man haabede ved dens punktligt Efterlevelse at naa Hiemedet. Tiden deelede mellem 4 Timers Søvn, 4 Timers Bønner og Sang, 4 Timers Haandarbejde, og forøvrigt skulde den anvendes til Læring, huuslige Sysler og Indsam-

¹⁾ I England gaves endnu i 1225 fælles Statutter for begge, eller for alle Munke *nigri ordinis*. (Monast. Angl. (1817) vol. I p. XLVI.)

læg af Uret og Hedder til Røring. Kloistrene af den nye Orden skulde anlægges langt fra Stæderne, paa Det, i Skove eller Orskener, som Munkenes Hlid skulde opvorte. Alle prægtige Klæder og udsøgte Episer forbrødes, og selve Klosterbygningens Ydre skulde bære Præg af Armod og Hemnighed. Lægbrødre maatte dog optages.

Imidlertid lod det til, at just denne Strenghed skulde omstyrte den hele Reform; ingen nye Professer meldte sig, og den 3die Abbed Stephan befandt sig saagodtsom ene i Cîteaux, da aldeles uventet den senere saa berømte Helgen Bernhard af Clairveaur i Aaret 1113 indfandt sig med 30 Ledfagere, og anholdt om Optagelse. De nemlig begyndte Korstog havde i høi Grad vakt Erømeriet blandt Franker og Normanner, og snart kunde Abbed Stephan affende Kolonier fra Moderklosteret, hvis Medlemmers Antal nu tiltoyg med rivende Hurtighed. Bernhard sendtes 1115 som første Abbed til Clairveaur (Clara vallis), og hans Kloster blev den berømteste Filial. Han anses med Rette som Cistercienserordenens egentlige Stifter, hvorfor dens Munk og ofte kaldes Bernhardinere efter ham. Hans indtil Banvid grændsende Selvpinsler og yderlige aскетiske Strenghed gjorde ham i den Grad anset, at man fra alle Kanter forlangte Udsendinger fra ham, for at reformere gamle eller stifte nye Klostre. Dette gjorde en Revision af den første for et enkelt Kloster udfastede Regel nødvendig, og en saadan, kaldet charta caritatis¹⁾, udfom med Benedikts Regel til Grundvold. Den hele Orden dannede en aristokratisk-republikansk Stat, hvis samtlige Medlemmer paa det Næreste vare knyttede sammen, og erkjendte Abbeden i Cîteaux som deres Hoved. Et Raad, bestaaende af denne som General og 24 Abbeder (definitores), styrede Ordenen under Paven's umiddelbare Opsigt, og aflagde igjen Regnskab for det aarlig (siden hvert 3die Aar) forsamlede Generalkapittel i Cîteaux, ved hvilket alle Abbeder skulde møde²⁾. Nu glemtes snart den oprindelige Armod baade i det Ydre og Indre. Moderklosteret i Cîteaux

¹⁾ Denne Cistercienserens Grundlov bestaar af 5 Kapitler. 1 Kap. foreskriver Benedikts Regel uden Gloese eller Fortolkning; 2. fastsætter Abbedernes Retligheder; 3. handler om Generalkapitlerne, deres Myndighed, og alle Abbeders Pligt at møde ved dem; om Tvistigheders Afgjærelse, m. v.; 4. angaar Abbeders Valg, Vacancer, Valgernes Gjenstaber; 5. Abbedernes Affættelse, hverfra ei engang Abbeden i Cîteaux var befriet.

²⁾ At det ikke strengt overholdtes, blev en Følge af Ordenens uhyre Tilvæxt. Dog indskræpede Generalabbeden ofte denne Pligt, og man har endnu et Undskyldningsbrev fra Bergens Biskop af 1326 til Generalkapittlet for Abbe-

bebyggedes med udsøgt Pragt, og maatte nødvendig gives et uhyre Omfang, naar det skulde kunne rumme alle til Generalkapitlet hørende Abbeder med deres Følge.

Denne Orden var aldeles eximeret fra Stiftsbiskoppens eller Ordinariens Opsyn og stod middelbar under Paven, der allerede 1119 bekræftede Regelen. Biskoppen af Langres, i hvis Stift Cîteaux var anlagt, frastred nemlig sig og Eftermænd al Myndighed over Ordenen, mod dens Forpligtelse aldrig uden vedkommende Biskops Tilladelse at oprette noget nyt Kloster. Tilsyn med Ordenens Klostre var imidlertid fornødent, og dette skulde derfor udføres af Generalabbeden, der ifølge Regelen aarlig skulde personlig visiterer samtlige Klostre. Dette blev imidlertid snart en Umulighed paa Grund af Klostrernes Antal og fjerne Beliggenhed. Han overdrog da gjerne Visitationen i de forskellige Lande til en nærmere boende Cistercienser-Abbed med Ret til atter at overdrage sin Pligt til andre, og saa fjerne Lande som Norge og Sverige bleve maaste aldrig besøgte af nogen fransk Abbed¹⁾. Disse Visitatorer indkrævede tillige de aarlige Afgifter (contribuciones), som ethvert Cistercienserkloster var pligtigt at yde til Moderklosteret, som deraf skulde bestridde Ordenens fælles Udgifter, hvoriblandt til Generalkapitlerne. Imidlertid fulgte Privilegier paa Privilegier for Ordenen i det Hele og dens enkelte Klostre²⁾. Et halvt Aarhundrede efter Stiftelsen tællede den alt 500 Abbedier, og uagtet et Generalkapittel i 1151 forbad Oprettelsen af flere, var Tallet dog Aar 1200 blevet 1500, og midt i 13de Aarhundrede bestod den af omtrent 2000 rige Stiftelser, der alle erkjendte Abbeden i Cistercium som Fader. Den ydre Magt og Anseelse fødte indre Stridigheder og ydre Kampe, nærmest med Cluny, hvis Anseelse daglig sank. For at overholde den indre Fred gav Clemens IV en ny Regel, Clementina, der blev almindelig antagen. — Iøvrigt maa man lægge Mærke til den væsentlige For-

den af Lyses fildige Ankomst (Barth. IV. 94). I 1321 havde nemlig Generalkapitlet befalet, at 2 Abbeder aarlig skulde afgive Røde for Provindsen Dacia (de 3 nordiske Riger). Martene et Durand Thesaurus. IV. col. 1508.

¹⁾ Det synes allerede tidligt at være bleven Praxis, at Generalabbeden overdrog Visitationen i Norden til en tydsk Abbed, denne atter til en nordisk, almindelig en dansk. Saaledes fik Abbeden af Götrom i 1380 Fuldmagt fra en tydsk Abbed til paa hans Vegne at visiterer 3 norske tilligemed 2 svenske Klostre. (Waldensæ Brevbog, fgl. Bbl. i Stockholm, fol. 99.)

²⁾ En Samling af blyse findes i Script. Rer. Dan. IV. 560 ff. Tilgæaa enkeltvis i Dipl. Svecan. I. 243. 247. 492. II. 35. 138. 369. Script. Rer. Dan. V. 269. Suhms Danm. Hist. IX. 281. X. 418. XI. 410. 516 o. fl. Et.

skjel, der var imellem Benediktinerne og Cistercienserne, idet de Første lagde fortrinlig Vægt paa Lærdom og literære Syssler, medens Bernhard, der selv ingen lærd Mand var, ansaa Kunstlærer for unyttige, ja tildeels skadelige, og derimod udelukkende indskærpede Haandarbejder, Agerbrug, Havedyrkning ¹⁾ m. v. I disse Henseender have de derfor gjort sig mer fortjente. Den oprindelige Strengbed blev snart ved Pavebullen og paa Generalkapitler formildet; Armoden og Tærvælgigheden især afløstes af Rigdom og ødsel Pragt baade i Bygninger og Levemaade. Klostrene erhvervede sig udstrakte Godser, Kirker, Fiskerier, ja endog Kroer ²⁾, og Cistercienserkirkerne hørte til de prægtigste Bygninger i Christenheden.

Dysaa Nonneklostre af Cistercienserordenen stiftedes omtrent samtidig med Munkelostrene. Blandt hine mærkes især Klostret Tart Bourgogne, stiftet 1120 af den hellige Stephan og confirmeret 1147 af Pave Eugenius III, der selv var Cistercienser. Det skal være blevet Moder til 6000 Klostre, og blev som saadant Hovedkloster for samtlige og Samlingssted for Nonnernes særskilte Generalkapittel. De deelte Stjernen med Mandsklostrene. Yppighed og slap Disciplin indsneg sig efterhaanden. Nonnerne bekymrede sig snart ikke mere om Regel, Faste og Kyskhed, men levede i deres Klostre et verdsligt Liv, dandsede, spillede, modtog den omboende adelige Ungdoms Besøg, førte sig prægtigt i Klæder, og kom stygt Ny, indtil man først længe efter Reformationen bragte den gamle Strengbed igjen nogenlunde tilbage ³⁾.

Endnu før Bernhard af Clairbeaur's Død (1153) kom Cistercienserne til Norge, dog ikke som de første danske Klostre af denne Orden direkte fra de franske Moderklostre, men fra England. I 1146 indkaldte Biskop Sigurd af Bergen engelske Munk fra St. Mariæ Kloster i Fontibus (Fontes, Fountains) ved York, hvilke stiftede St. Mariæ Kloster i Bysse (coenobium Vallis lucidæ) ved Bergen, og Aaret efter 1147, stiftedes ved Bernhardinere fra Kirksted Kloster i Lincoln S

¹⁾ „Monachus ordinis nostri debet provenire victus de labore manuum, cultu terrarum, de nutrimento pecorum.“ Constit. capituli generalis apud Cistercium. 1134.

²⁾ Jfr. Sykklosters Historie. Hvor forskjelligt fra de oprindelige Statutter, i blandt andet bestemte: „Ecclesias, altaria, sepulturas, decimas alie laboris vel nutrimenti, villas, villanos, terrarum census, furnorum molendinorum redditus et cetera his similia, *monastica paupertati adversa*, nostri ordinis excludit institutio.“

³⁾ Geschichte der Mönchsorden. II. 117 ff.

Mariæ Kloster paa Hovedøen ved Oslo. Det er fremdeles utvivlsomt, at St. Mariæ Bernhardinerkloster ved Bergen er det samme, om det almindelig saakaldte Nunnusetr eller Nonneseter sammesteds¹⁾, igesom ogsaa dette Kloster for Cistercienserinder er stiftet samtidig med Lyse ved Nonner fra England og paa den samme Biskop Sigurds Foranstaltning²⁾. Dette Klosters Historie viser, at det har staaet under Bergens Biskops Tilsyn, uagtet dette ikke stemmede med Ordensregelen; maa- ske har det været en Indrømmelse ved Stiftelsen. Vi have intet Kloster af samme Orden her i Landet at sammenligne dets Stilling med, og det næste Kloster i Danmark, der var beboet af disse Nonner, Mariæ Kloster i Roskilde³⁾, var som saadant yngre og er mindre bekendt end det bergenske. I Sverige derimod vare Nonneklostrene af denne Orden ikke underkastede Biskoppernes Tilsyn. Da Nonnerne i Gudem havde antaget et saadant, paalagde Generalabbed Johannes af Citraux Abbederne af Alvastra og Barnem at forandre dette⁴⁾. — Alle Klostre i Norden af denne Orden synes at have været Guds Moder helligede. Et iøvrigt de bergenske Bernhardinerinder senere af Norges Rigsraad bleve udjagede og Klosteret overdraget St. Anton's Munke, vil nedenfor blive omtalt.

Omtrent paa een Tid, mod Midten af 12te Aarhundrede, stiftedes saaledes 3 Cistercienserklostre i Norge. Det var og en dertil høist beleilig Tid, da Eugenius III, Paven, og Nikolaus af Alba, Kardinallegaten Norge, begge vare Cisterciensere, og virkede for deres Ordensbrødre. — Et halvt Aarhundrede yngre var Cistercienserklosteret paa Luterøen

¹⁾ Klosters fulde officielle Titel har været: *monast. beatissimæ Mariæ ad sanctam trinitatem ordinis St. Bernardi.* Barth. C. 506. Identiteten af Mariæ Kloster i Bergen og Nonneseter fremgaar af mange Breve, hvori disse Benævnelser forekomme i Forening. Barth. IV. 23. Script. Ker. Dan. IV. 412 c. fl. Et.

²⁾ At Nonneseter allerede nævnes i Harald Gille's Saga (Helmst. c. 7), strider ikke herimod; thi paa hiint Sted omtales ikke Klosteret, men kun det Sted ved Bergen, hvor det laa. Man vil oftere i Sagaerne finde Stiftelser nævnte paa Liden, de ei vare til, og Forf. har da kun villet antyde Stedet, hvor de i hans Tid laa. Saaledes Jonsvoldene, Bakke o. fl.

³⁾ Dangaard, Danske Klostre. 171—174.

⁴⁾ Ved Brev af 18de Januar 1342 (i Vadstena Brevbog fol. 100, Haandfr. A. 26. paa Igl. Biblioth. i Stockholm). Nonnerne skulde i modsat Fald som raadne Lemmer afskæres fra alt Samfund med Ordenen. Vi antage paa Grund heraf, at det bergenske Nonneseters Afhængighed af Biskoppen har været en Undtagelse.



(Coenob. St. Mariæ de Tula insula) i Throndhjemsfjorden, der stiftedes 1207 ved Munk fra Lysø-Kloster.

De norske Cistercienser-Abbeder hørte blandt Nigets Prælater, og deeltog som saadanne ofte i Nigets Anliggender. Stifterens strenge Regel blev neppe længe overholdt; tvertimod synes hverken Clausur eller Tærvælgelse at have udmærket dem. Vi finde dem snart hist, snart her i recent verdslige Grinder, og Tugten synes mod Reformationstiden at have været slappere i disse Klostre end i de øvrige. I det Mindste har Historien optegnet os flere Vidnesbyrd derom.

Ordensdragten var hvid eller graahvid ¹⁾ (monachi albi eller grisei), over hvilken Dragt Brødrene udenfor Klostret bære en sort Kappe. Nonnernes Dragt var ligeledes hvid med sort Slør og Skapular. Lægeskolefolkets Dragt var bruun. Klædningen skulde være af groveste Sort.

§ 5. Præmonstratenserne.

Vi have allerede omtalt de mange Forsøg, som fra Sekulargeistlighedens Side gjordes paa at tilegne sig Klosterlivets Anseelse og formeentlige Fortjenstlighed, uden at opgive de verdslige Forbindelser og Fordele. Men paa hvor mange Maader man end forandrede Augustins Regel, strandede dog alle Forsøg paa Tidsalderens Fordærvelse og paa det Modsigende i selve Ideen, saa at disse regelbundne Kanniker langt hurtigere end selve Munkene glemte deres Pligter og derved tabte deres Anseelse. Kun en Reform af de regulære Kanniker syntes i længere Tid at have naaet sit Diemed, men dog kun ved saagodtsom ganske at forlade hine og derimod fuldkommen at slutte sig til Munkordenene. Derfor blev Medlemmerne af denne Reform i Tidens Løb ei heller betragtede som Kanniker, men førte efter Stiftelsesstedet det selvstændige Navn Præmonstratenser.

Norbert, (født 1082, død 1134 som Erkebiskop i Magdeburg), en adelig Chorherre i Kolln, forlod efter et udsvævende Ungdomsliv sit Kanonikat, og drog om i Verden som ivrig og heldig Bødsprædikan. Efter et mislykket Forsøg paa at reformere Kannikerne ved Domkirken i Laon, trak han sig med nogle Ligesindede tilbage til Coucy-Skoven, et usundt

¹⁾ Script. Rer. Dan. II. 606. Heraf den norske Benævnelse gråmunk, der steds bruges om Cistercienserne; den forekommer endnu i 14de Aarhundrede (Barth. IV. 195), da forresten den danske Benævnelse Graabrødre paa Minoritterne begyndte at blive almindelig i Norge.

Sit : Kjøbenhavn d. 10de Decbr. 1850.

Kære Ven,

Jeg har modtaget din Brev af d. 2de Decbr. og er glad for at høre at du er velkommen i København.

Jeg har ogsaa modtaget din Brev af d. 10de Decbr. og er ogsaa glad for at høre at du er velkommen i København.

Jeg har ogsaa modtaget din Brev af d. 15de Decbr. og er ogsaa glad for at høre at du er velkommen i København.

Jeg har ogsaa modtaget din Brev af d. 20de Decbr. og er ogsaa glad for at høre at du er velkommen i København.

Jeg har ogsaa modtaget din Brev af d. 25de Decbr. og er ogsaa glad for at høre at du er velkommen i København.

Jeg har ogsaa modtaget din Brev af d. 30de Decbr. og er ogsaa glad for at høre at du er velkommen i København.

Med venlig Hilsen

Christian VIII.

Jeg har ogsaa modtaget din Brev af d. 5de Jan. 1851 og er ogsaa glad for at høre at du er velkommen i København.

Jeg har ogsaa modtaget din Brev af d. 10de Jan. 1851 og er ogsaa glad for at høre at du er velkommen i København.

Jeg har ogsaa modtaget din Brev af d. 15de Jan. 1851 og er ogsaa glad for at høre at du er velkommen i København.

Jeg har ogsaa modtaget din Brev af d. 20de Jan. 1851 og er ogsaa glad for at høre at du er velkommen i København.

Jeg har ogsaa modtaget din Brev af d. 25de Jan. 1851 og er ogsaa glad for at høre at du er velkommen i København.

Jeg har ogsaa modtaget din Brev af d. 30de Jan. 1851 og er ogsaa glad for at høre at du er velkommen i København.

Med venlig Hilsen

Christian VIII.

Med venlig Hilsen

Christian VIII.

- 1) Det kongelige Landsting af d. 10de Decbr. 1850.
 - 2) Det kongelige Landsting af d. 15de Decbr. 1850.
 - 3) Det kongelige Landsting af d. 20de Decbr. 1850.
 - 4) Det kongelige Landsting af d. 25de Decbr. 1850.
 - 5) Det kongelige Landsting af d. 30de Decbr. 1850.
 - 6) Det kongelige Landsting af d. 5de Jan. 1851.
 - 7) Det kongelige Landsting af d. 10de Jan. 1851.
 - 8) Det kongelige Landsting af d. 15de Jan. 1851.
 - 9) Det kongelige Landsting af d. 20de Jan. 1851.
 - 10) Det kongelige Landsting af d. 25de Jan. 1851.
 - 11) Det kongelige Landsting af d. 30de Jan. 1851.
- Med venlig Hilsen
- Christian VIII.

tiltog hurtigt i Antal og Rigdom. Præmonstratenfernes ivrige Deeltagelse i Kampen mod Albingenserne i Frankrig befordrede meget deres Udbredelse i dette Land; ellers vare de fleste Klostre — man regner indtil 3000 — i de tydske Lande. Reformationen traf derfor og denn Ordren særligt, idet det evangeliste Norden med England, Nederlanden og Tydskland inddrog dem alle. — Ved ethvert Mandskloster af Ordenen var oprindelig tillige et Nonnekloster anlagt, for hvis Forsyning Brødrene skulde sørge. Uagtet Regelens strenge Forbud mod Omgang imellem begge Kjøn var dog Misbøllabet farligt, og blev senere paa Grund af fle Dmtale ophævet. Derimod opstode selvstændige Nonneklostre i Stedet.

De første Spor af Præmonstratenferne i Norge forekomme i Tønsberg mod Slutningen af 12te Aarhundrede. I en Beretning om Tønsberg fra denne Tid¹⁾ fortælles, at „paa Toppen af Bjerget ved Byen findes en smul Kirke, indviet St. Michael, hvilken med sit Guds underholder Kanniker af Præmonstratenferordenen i Byen.“ St. Michael Kirke paa Slotsbjerget (Tønsberghuus), der senere blev en af kongelige Collegiatkapeller (ovenfor S. 6), har altsaa oprindelig tilhørt i Præmonstratenfer-Kapittel i Tønsberg, om hvis Alder og Skjebne ma forøvrigt Intet veed. Ligesaalidt veed man, naar St. Olavs-Kloster i Tønsberg af Præmonstratenferordenen er stiftet eller om det er forstjælet fra det ny nævnte. Det er stiftet direkte fra Prémontre²⁾, og det Foresatte kaldtes Abbed; det synes lidet rimeligt, at der paa samme Tid har været 2 Stiftelser af samme Orden i Tønsberg, hvilket endog Kilderne modsig³⁾, og det er derfor rimeligt, at Klosteret ved Michaelskirke

¹⁾ De profectione Danorum in terram sanctam, i Script. Rer. Dan. I 341—362. Det her omtalte Sted findes S. 352. Om Forfatteren af denne Beretning var Dansk eller Nordmand, er endnu omtvistet. Grunde for begge Meningere anførte i N. N. Petersens Univers. Program 1852. S. 28—2 og i Munchs Norske Folks Historie III. 223. For os her er det nok, at Forbetinget er samtidigt og godt kjendt i Tønsberg. Nlig forekommer det, at Spørgsmaalet løses lettest ved at antage, at Forf. var en Præmonstratenfer munk fra Børglum i Bendsbøvel, der forhen derfra har været sendt til Tønsberg i Anledning af Præmonstratenfer-Conventets Anlæg der. Saaledes forklares hans gode Kjendskab til begge Landes indre Forhold, og de norske Sprogformer, som i Beretningen findes.

²⁾ „Tunsbergæ vel Olevyn (o: Olavi) Alia Præmonstrati“, i en gammel Lij over denne Ordens Klostre i Norden i Script. Rer. Dan. VIII. 317.

³⁾ I det ny nævnte Brev i Dipl. Norv. III. No. 29 paalægges Abbeden i Befalning at vifttere Ordenens Kirke (ecclesiam) i Tønsberg og i Dragsmal Dette synes at vise, at der dengang kun har været eet Præmonstratenfer Kloster i Tønsberg.

er stiftet ved Kanniker fra Prémontre, og at Klafsklosteret er en Fortættelse af hiint Kapittel.

Det tredje norske Kloster af denne Orden ved Dragsmark (i tidligere Tid forvansket til Dresmer) og laa i Bahuslæn. Det er ifølge denlandiske Kilder en Datter af Borglum¹⁾, ifølge norske derimod stiftet af Kong Haakon Haakonsen ved Midten af 13de Aarhundrede²⁾, — to Berrtninger, der simpelt hen forenes ved at antage, at Kong Haakon har stiftet dette Kloster ved Kanniker, benteede fra Borglum. Det kaldes paa latin efter Gudsmoder, hvem det var helliget, *monasterium de Silva sanctæ Mariæ*, hvoraf man dannede sig det norske Navn *Mari skog*, hvorunder det enkelt Gang forekommer³⁾, og som har foranlediget mangehaande Gjetninger.

Til Nonnekloster i Norge af denne Orden findes intet Spore, og er der al Grund til at betvivle Tilværelsen af Nonneklostrene i Hammer og paa Spaanheim, hvorom mere i Specialhistorien, er kun Heins Kloster tilføje, hvis Orden er uvis. Men dette har sandsynligere været beboet af regulære Chorfruer eller af Cistercienserinder, end af Norbertinerindernes frange Congregation. En Efterretning om Heins Nonners Dragt vilde isærligt afgjøre Spørgsmaalet, da Farven var forskjellig — sort, graa, hvid.

§ 6. Johannitterne.

Det religiøse Sværmeri, som foranledigede og vedligeholdt Korstogene, maatte ikke alene have en væsentlig Indflydelse paa Stiftelsen af Cistercienser- og Præmonstratenser-Ordenen, men ogsaa komme til Lyne i særdeleshed, netop ved disse Religionskrige foranledigede nye Arter af Munkeselskaber. Nyheds- og Efterligningslysten talte her Sværmeriets Haanden, og mere end alt andet maatte den Fristelse være uimodstaelig, som de uimædelige Fordele ved Munkeløvenet medførte. Og dog, bemærker Vland, maa de geistlige Ridderordeners første Opstaaen vække den efterværende Jagttagers Opmærksomhed ikke blot ved deres Usædvanlighed, men især formedelsl deres særegne, udtrykkelig udtalte Diemed. Et Selskab,

¹⁾ *Filia Burgillanensis. Script. Bor. Dan. VIII. 317.*

²⁾ *Haak. Haakonsf. Saga c. 333.*

³⁾ I Kong Magnus Lagabeters Testamente. Navnens og Klosters Identitet maa anses saa vis, at en Gjentagelse af Bøvlerne derfor, hville isærligt findes i 1ste Udgave af dette Skrift S. 62—63 og 719, maa anses usfordob-

der gjør en stadig Krig med sine Medmennesker til Religionspligt, og indstærker denne ved et særegt høitideligt Løfte, er i Sandhed et for den sunde Menneskeforstand paafaldende Fænomen, der alene kan forklares af hiin Tidsalder's Mand. Der er ingen Grund til at betvivle, at de fleste af Medlemmerne ved disse Ordners Stiftelse antog, at det var den frommeste og Gud velbehageligste Gjerning af Verden at slaa en Bantro ihjel, men dette troede i hiin Tidsalder Tusinder med dem, uden derfor ved et særegt Løfte at forpligte sig for hele Livet dertil. Korstogene ansaaes i og for sig for en Religionsgag, og Ridderne maa derfor med deres Forbund have haft en Bihensigt, som de da heller ikke lagde Skjul paa. Med eet Ord — der gaves blandt de nye Ordners Stiftere Mænd, som af Clunyacenserne og Cistercienserne's Exempel havde uddraget den Lærdom, at et religiøst Selstaa i hine Tider var det letteste og sikreste Mittel til at erhverve Magt og Rigdom. Dette viser sig tydeligt af de Privilegier, Ridderne tildeels med stor Møie udvirkede for sig, og endnu tydeligere af den Hurtighed, hvorved de virkelig naaede sine jordiske Ønsker. Inden 50 Aars Forløb havde hver af de 3 Ordner i Europa og Asien erhvervet Besiddelser, som tilsammen kunde dannet et Kongerige, og vare komne til en Magt, hvormed ikke enhver Monark i Europa kunde maale sin ¹⁾.

Ridsmand fra Amalfi (i det Neapolitanste) havde i 1048 bygget et Kloster i Jerusalem, helliget Johannes Døberen, hvis Munke kaldtes Johannitter eller Hospitalbrødre, og hvis Pligt det især skulde være at pleie og hjælpe syge og fattige Pilegrime. I Aaret 1113 sluttede en Samling af Korsriddere sig til dette Klosterhospital, og omdannede Indretningen til en Ridderorden med Bibehold af Augustins Regel. I Førstningen indskrænkedes disse Ridderses Pligt til at pleie, understøtte og ledsage Pilegrime, men allerede under den første Stormester Raymond du Puy friedes 1120 hertil den nye Forpligtelse at kæmpe mod de Bantroende. Nu deelttes Ordenen i 3 Klasser: Riddere, hvem Kampen paalagdes, Prestmunke, som forestode Hospitalerne og førte Kan-

¹⁾ Gesch. d. Christl.-Kirchl. Gesellsch.-Verfassung, IV. 499. 502. 503. Disse blandt træffende Bemærkninger ramme vel kun for en Deel den ældste af Ridderordenene, Johannitterne, som nemlig var stiftet før end Cistercienserne kom i nogen Anseelse; men Clunyacenserne's Exempel var isørigt fruktende nok. De to andre geistlige Ridderorden, Tempelherrerne og Marianerne, forbigaaes her, da man ikke finder noget Spor af, at de have eiet Besiddelser i Norge.

dens Baaben, samt Baabendragere eller tjenende Brødre, der skulde pleie de Syge og ledsage Pilgrimene. Fordrevne fra Jerusalem, bosatte de sig 1191 paa Den Cypern, hvorfra de 1309 flyttede til Rhodos, og udmærkede sig her ved deres heldmodige og udholdende Kampe mod Tyrkerne, hvormed det først 1522 under Suleiman II lykkedes at komme i Besiddelse af Den. Efter Opholdet her benævnes de ofte Rhodiser-Riddere. Deres senere Stjebne paa Malta vedkommer ikke vort Emne. Deres Hospitaler (domus sacra hospitalis sancti Johannis Hierosolymitani) anlagdes ikke blot i Orienten, men udbredte sig snart over hele Europa, hvor disse Stiftelses Hovedformaal blev at indsamle Penge til Krigen Fortsættelse mod Tyrkerne. Imidlertid virkede de vissefelig tillige meget godt som Pleie- og Forsørgelses-Stiftelser i en paa flige ellers saa fattig Tidsalder.

Regjeringsformen var monarkist. Stormesteren af St. Johannes Hospital var den hele Ordens uindstrænkede, ofte despotisk-streng Overhørd, som havde Ret til ubetinget Lydighed i alle verdslige Anliggender; den geistlige Magt deelte han derimod tildeels med Ordenskapitlet, hvori han havde Forsædet. Næst ham stode Hovederne for de 8 Tunger (linguæ): Provence, Auvergne, Frankrige, Italien, Aragonien, Tydskland, Castilien og England, hvilke kaldtes Generalpriorer. Den tydske Tunge (lingua allemannica) bestod igjen af 4 Adelinger eller Priorater, Tydskland, Bøhmen, Ungarn og Dacien. Prioren for det sidste Priorat var — som det synes ¹⁾ — stedse Forstander for Andvordstov Kloster i Sjælland, og under ham stode Ordenens Hospitaler i de 3 nordiske Riger. Prioraterne vare atter inddeelte i Balleiater (bajulivatus), hvis Formand kaldtes Balliv (bajulivus), og disse bestode igjen for det meste af flere Comménder eller Comthurier, der forestodes af en Commendator eller Comthur. En saadan Comménde udgjorde den laveste Genhed, et Hospital med Klosterbygning, tjenende Munke og Lægebrødre, hvis nærmeste Forefatte kaldtes Prior (prior domus hospitalis). Alle Ordenens Medlemmer maatte være af god og gammel Adel. Riddersnes

¹⁾ Af Udtrykkene i den tydske Generalpriorer, Broder Johannes's, Udnævnelse af Jakob Mortensøn, Prior i Andvordstov, til Prior i Dacia, af 29de Jull 1467 (Barth. VIII. 157—159) synes det, som om Generalprioreren havde frit Valg; men man finder ikke, at andre end Andvordstovske Priorer ere valgte til denne Post. Hans derved erholdte Indflydelse i alle 3 Riger i Forening med hans adelige Byrd var maasse Aarsag til, at han i Unionstiden stedse havde Sæde i Danmarks Rigeraad.

Klædning bestod i Fredstid af en lang, sort Mantel med det ottetallige hvide Johanniterkors paa venstre Arml og Bryst¹⁾.

Uvist er det imidlertid, om disse forskellige Distinktioner neiagti blevne overholdte i Norden; i saa Fald maa der have været Johannitiddere i alle 3 nordiske Riger. I et Brev af 1327²⁾ udsleedt et Provinzialkapittel i Andvordstov af Johannitterne i Provindsen 3 omtales nemlig Comthurer i alle tre Riger, een i Norge, een i rige og flere i Danmark, og der er neppe nogen Tvivl om, at Correrne hørte til Ordenens første Klasse, Ridderne, under hvem de gæ Priorer stode³⁾. Allerede i 1170 skulle, ifølge Dangaard, Johannit havt Eiendomme i Norden, men Klostre have de neppe besiddet der tidligt, i det Mindste slet ikke i Norge. I Børne Klosters Histor det formeentlig blive gjort mere end sandsynligt, at det første og m eneste Johanniter-Hospital i Norge er stiftet af Magnus Lagabøter hans egen Kongsgaard Børne i Ruge Sogn, og at han, da Deell sen i Korstogene, eller rettere den fortsatte Kamp mod Tyrkerne, baad fiern og for sværmerisk en Ide til at vinde Hjertene i Norge, hog gelig har indrettet det til et Invalidehospital for sin Hird. ved blev tillige Ordensregelens Fordring paa god Adel hos Medlem opfyldt, forsaavidt det efter norske Forhold kunde ske. Hirdstraæns stemmelser om Hirdmændenes Rettigheder, Anseelse m. v. maa have fy gjort Johanniternes Fordring paa adelig Byrd, især naar der ikke anden Maade var Udfigt til at faa Fodfæste i Landet.

Børne (Børne) Hospital er saaledes det eneste siltre Johannit kloster i Norge. Man har iøvrigt som saadanne tillige opført 2 feter Hospital i Borgesvæsel og Hofvin Hospital ved Oslo. I stændige Stiftelser have de dog i alle Fald ikke været, da det ovenn Brev af 1327 kun nævner een Commendator i Norge, og hine Hosp vistnok ere ældre end dette Aar. Forøvrigt er det ikke urimeligt, at I har hørt sine Filialer omkring i Egnen, og til denne Klasse maa v

¹⁾ Geschichte d. Mönchsorden VI. 82—89.

²⁾ Barth. VIII. 156—157. Euhn XII. 156.

³⁾ Deemagtet betvivle baade Münster i sin Reformations-Historie I. 10. Dangaard S. 15. 275, at Johannit-Ridderne have været bosatte i di disse Riger. Have de veri Ret, maa man nødvendig antage, at Ord Beskæmmelser ikke her ere blevne lagttagne, hvilket imidlertid ikke er t Stebet hos Dangaard (S. 275) synes dog netop at vise, at der var I paa den ribdelige Prior (Comthuren) og den klosterlige.

navnede Hospitaler, hvis de mod Formodning have tilhørt Johannitterne, saarete regnes. Fane Hospital, et Par Mile Syd for Bergen, har derimod vist ikke været Johannitternes, men snarere et almindeligt Klosterhospitium, der tilligemed sin Kirke i 14de Aarhundrede af Bergens Bisshop og ikke af Johannitternes Foresatte overlodes Kong Haakon V, for at indlemmes i de 14 kongelige Kapeller¹⁾. Forøvrigt kjender man saare lidet til denne Ordens Skjebne i Norge. Det synes som om Værne efter den sorte Død og Foreningen med Danmark, da den norske Kirks Betydning aarlig aftog, er blevet et almindeligt Klosterhospital, hvori dog endnu i tidligere Dage Landets anseeligste Mænd gave sig ind i deres Alderdøm²⁾. Forbindelsen imellem Formanden i Andvordstov holdtes vedlige, men forøvrigt synes Pengesendinger og enkelte Befalinger at have været de eneste Baand mellem denne affidseliggende Stiftelse og Ordensens Mægtige i Syden. Disse lagde ogsaa Mere an paa at trække Penge derfra, end paa at udvide Ordenen saa langt oppe mod Nord. Saaledes udstedte Stormesterens Biskop i 1463 en Befaling til Prioratet Dacia at indskrænke Munkenes Antal, for lettere at skaffe den aarlige Afgift — 140 rhiniske Spiden — til Rhodos. Der skulde ikke være flere Munk, end Substjernen fordrede; Fængsel skulde indrettes ved alle Klostre, og de doorne Brødre straffes paa en saadan Maade, at Lyften til at opholde sig der ei var altfor stor³⁾.

Det er ovenfor bemærket, at der ikke findes Spor af, at Tempelherreterne eller de tyske Riddere have haft Eiendomme i Norge, eller i Norden i det Hele. Ogsaa Münter⁴⁾ antager dette; men Daugard troer (S. 15—16) i et Par Pavebullaer at finde Beviis for, at Tempelherreterne have ejet Huse i Norden. Den første af ham paaberaabte Palle angaar vel kun Lunds Erkestift, og er altsaa os uvedkommende; men hvad der med Hensyn til den anden kan ansæres, rammer og det Beviis, der søges i den første. Hiin indeholder en Opfordring fra Clemens V af 1308 til Kongerne i Danmark, Sverige og Norge at fængsle alle Tempelherter i deres Riger og lægge Beslag paa deres Gods, indtil Pa-

¹⁾ Dipl. Norv. III. No. 59. Forf. af Comment. de coenob. Norv. (Script. Rer. Dan. IV. 417 ff.) har optaget dette Hospital blandt Klostrene, og denne Omstændighed har vel foranlediget, at det er blevet antaget for et Johannitterhospital.

²⁾ Saaledes Kansleren Ivar Bilingssøn mod Enden af 15de Aarhundrede.

³⁾ Pontopp. Annal. II. 631.

⁴⁾ Reformations-Historie I. 110.

ven derom anderledes bestemmer¹⁾. Denne Bulle er udstedt i Anledning af Ordenens paatænkte Ophævelse, der besluttedes paa det kort efter holdte Kirkemøde i Wien, hvortil Cirkulærskrivelser fra Paven udstedtes samtidig med denne Opfordring til den verdslige Magt om at forsikre de Tempelherrerne Personer og Eiendomme. Under saadanne Omstændigheder kan man let tænke sig, at Paven har sendt flige Breve ogsaa til Kongerne i de nordste Riger, for det mulige Tilfælde, at en eller anden Tempelherre der kunde opholde sig, uden at man derfor maa antage, at dette nødvendig har været Tilfældet. Men selv om Pave Clemens virkelig har antaget, at disse Riddere fandtes i Norden, bliver dette dog intet tilforladeligt Beviis; dertil indeholde Pavebullen altfor mange Vidnesbyrd om Romerhoffets Uvidenhed med Hensyn til Forholdene her; og man maa derfor, indtil andre og gyldigere Grunde anføres, fremdeles tvivle, at Tempelherrene nogenstunde have eiet Besiddelser i de nordste Riger.

§ 7. Franciskanerne.

Alle hidtil omtalte Munkeordener tabte efterhaanden Folkets Agtelse; deres Rigdomme, Pragt og tøilesløse Sæder stode i en altfor stærk Mod sætning til Ordensløfterne, til at selv den trostydigste Lægmand i disse Herrer kunde see sande og ydmyge Guds Tjenerne. Den almindelig og uagtet alle Reformer stedse tiltagende Usædelighed blandt de Klostergeistlige syntes at true det hele Munkevæsen med Opløsning, da det Begyndelsen af 13de Aarhundrede næsten samtidig faldt to Sværmere ind at stifte Munkeordener paa Grundsætninger, der skulde gjøre en flig af mindelig Fordærvelse umulig. Ikke uden Grund søgte de Ondets Rod i Klosterenes Rigdomme, og troede derfor ved at forandre Armodspiligten til Betleri ganske at kunne udelukke Fordærvelsen. Den endog i Cisterciensernes Historie uopførte Hastighed, hvormed disse Tiggermunke udbredte sig over hele den katolske Verden, den Magt, de snart udviklede, og de faste Gendragtighed, hvormed de anvendte denne i Pavemagtens Interesse har givet disse Ordener en universalhistorisk Betydning, og da de ogsaa

¹⁾ Suhm XI. 571, der ligesom Daagaard deraf slutter, at der har været Tempelherre i Norden. Forøvrigt bemærkes, at Barth. IV. 584—597 og 601—63 indeholder flere Pavebulle til Norge angaaende disse Riddere; men de gaa nærmest Ordenerne i det Hele, Beskyldninger mod den o. s. v. Nærme Oplysninger kunne dog maaft deraf uledes.

Konge vare i Besiddelse af flere Klostre, end de øvrige Ordener, vil en noget udførligere Beretning om dem være passende.

Johan Bernardoni, en Kjøbmands Søn, fødtes i Assisi i Umbrien i 1182, og blev af Faderen bestemt til Handelen. Fra en Handelsreise til Frankrige vendte den unge Johan saa forfransket tilbage til hjemmet, at hans Landsmænd kaldte ham Signor Francese, Franciscus, et Navn han siden beholdt. Ulyst til at være Handelsmand, Sang til Sværmeri og Odselhed, samt en Gæmtilbhed, der endog bragte ham til at stjæle fra Faderen, for at give de Trængende eller understøtte Bygning af Kirker, paadrog ham dennes Misnøie, og efterat have forsøgt sig som Soldat, troede han sig efter en farlig Sygdom kaldet til Bodsprædikan. Han tilbragte nu sin Tid paa eensomme Steder, i Huler og Gravhvælvs, bortgav sin sidste Dragt, og iførte sig en Tiggers Baser. Under Øvelsens Forhaanelser levede han en Stund paa denne Maade, frasagde sig al Arv efter sin Fader, søgte kun Omgang med Tiggere og Dagdrivere, og drog omkring i Egnen for at indsamle Pengebidrag til Istandsaettelsen af den siden saa berømte St. Pamiens Kirke i hans Fødeby. Tilfaldt vakte hans uegenlyttige Opoffrelser og sværmeriske Taler ligesaameget som hans rimelige Levemaade Menigmands Opmærksomhed, der snart gik over til Ærefrygt og Beundring. Enkelte Eigesindede samlede sig om ham, og Abbeden af Subazzo ved Assisi overlod ham den lille Kirke Portiuncula, den snart vidtberømte Franciskaner-Moderkirke. I Aaret 1210 skal han have givet sine 6 Tilhængere den første mundtlige Regel, hvortil Jesu Ord til Disciplene, Matth. 10, 9, 10, var Grundvolden. Franciscus's Disciple skulde ligesaa lidt som Frelserens have Guld eller Sølv i deres Belte, to Kjørtler, Stø eller Støv. Da han med denne Regel fremstillede sig for den myndige Innocents III, og bad om dens Approbation, skal Paven have svaret, at det var en Regel for Sviin og ikke for Mennesker. Franciscus gik bort, væltede sig i Dyndet, og vendte saaledes tilbage med Fortpørgsel, om Regelen nu passede. Den stærfindige Pave blev opmærksom, og indsaa snart, at han her havde fundet en Mand, der mægtig kunde fremme hans vidtomfattende Planer. Han billigede derfor foreløbig hans Regel og paabød ham overalt at prædike Bod og udbrede den christne Tro. 1215. Under Eftermanden Honorius III blev Franciskanerordenen 1223 formelig antagen i den katolske Kirke, og samtidig hermed tilfaldt han Ordenen den saakaldte Portiuncula-Afsked for Enhver, som den 2den August besøgte Moderkirken. Denne Afsked skulde gjælde bestandig, medens al anden ophørte idetmindste ved Jubelaarene, den rensede ubetin-

get fra alle Synder, og udstræktes snart til alle Minorittekloster, hvem den i Tidens Løb indbragte uhorste Summer.

Antallet af Franciscus's Tilhængere var imidlertid daglig tillaget med forbausende Hurtighed, og de udbredte sig saa rask over Italien og de tilgrændsende Lande, at da han i 1219, altsaa før end Ordenen endaa formelig var antagen, holdt det første Generallapittel i Portiuncula, samlede 5000 Tiggermunke om ham som Afsendinger fra de forskjellige Kloster, uden at Franciscus havde draget ringeste Omsorg for denne Kongedes Underholdning. Igjennem hele det 13de Aarhundrede tiltog Franciscanernes Antal, saa at man tilsidst regnede 7000 Kloster af denne Orden. De fandtes næsten i hver By. Ordenens skrevne Regel, der er noget forskjellig fra den første, er givet 1223 og udgjør 12 Kapitler af følgende væsentlige Indhold: 1) Brødrene skulle som Tegn paa deres Ydmyghed kaldes „mindre Brødre“ (fratres minores, Minoritter); blind Lydigbed, streng Kyskhed og Armod i egentligste Forstand ere Hovedpligterne. 2) Hvo der vil optages i Ordenen, skal føres til Provinzialministeren, for at prøves i den katholske Tro, og naar Intet er til Hinder, skal denne sige til ham: „Gaa hen, søg Alt hvad du eier, og giv de Fattige.“ Ingen Broder maa forlade Ordenen. Dragten skal være en aflegraa Kutte, hvoraf Navnet Graabrødre i Danmark og senere i Norge¹⁾, en Strikke om Livet, et Par korte Buxer og Træklodser under Fødderne. Alle Minoritter vare saaledes oprindelig Barfodmunke (Nudipedes), men dette formilbedes senere. Naar Klædningen gaar itu, skal den bides med Sæfkestrie og gamle Klude. 3) Gudstjenesten skal forrettes efter den romerske Riturgi. Alle Fredage, Tiden fra Allehelgens til Jaul samt fra Fastelavn til Paaske holdes streng Faste. 4) Ingen Broder maa modtage Mynt eller Penge. De Syges Pleie og Brødrenes Beklædning skal besørjes af Ministeren eller Kustoden ved de aandelige Venner (amici spirituales)²⁾. 5) Enhver, som kan, skal arbejde, og i Betaling derfor tage Levnetsmidler o. desl., kun ikke Mynt. 6) Brødrene skulle ikke en-

¹⁾ Saa længe vort Oldsprog var i Brug betegnede gråmunk en Cistercienser (ovenfor S. 32). Den islandske Benvævelse förumunk (Tiggermunk) findes ikke brugt i Norge. I norske ældre Breve kaldes Minoritterne for det Norske berfottabrødr (Barfodbrødre).

²⁾ Disse bleve i Tidernes Løb meget fordelagtige, idet alle Pengefager og Handelsaffærer gik igjennem dem, og Regelen saaledes blev omgaaet. Gesch. d. Mönchsorden III. 233.

gang som Corporation have nogen Eiendom; selv ikke det Hus¹⁾, hvori de bo, maa de salde deres. Som Fremmede i denne Verden skulle de tjene Herren i Armod og Stændighed, samt trøstigen tigge²⁾. 7) Penitents paalægges af Provincialen. 8) Alle Brødre skulle have en Generalminister, hvem ubetinget Lydighed skyldes, medens han skylder Væren samme Pligt, og forøvrigt skal han være den hele Ordens Tjener (minister). Hvert tredje Aar skal en saadan vælges af samtlige til Generalkapittel forsamlede Provincialministre og Kustoder, der igjen, naar de ville, kunne holde Kapittel i deres Proviands eller Kustodie³⁾. 9) Altes til at prædike afhænger af Biskoppens Tilladelse og en udtaet Sammen hos Ministeren; Prædikenen skal være opbyggelig, anstændig og kort⁴⁾. Regelens 3 sidste Kapitler angaa Penitentser og Straffe, Forbud mod Omgang med det andet Køn, Missioner til de Bantro, m. v.

Den virksomme Hjælp, Franciskanerne allerede fra Ordenens første Dage af ydede Paverne i Gjennemførelsen af deres hierarkiske Planer, belønnes med Privilegier af omfattende og højt forskjellig Art. Deels angik de Betselser i Ordensregelens strenge Forbud mod Eiendom, og en vidt Fortolkning af de aandelige Benne's Benyttelse var hertil den bedste Hjælp⁵⁾; deels gik de ud paa at begunstige Ordenens Udbredelse ved Dispensationer fra Regelens 2det Kapittel, i den Grad at Clemens IV og Eugen IV endog fretog de grovste Ujærningsmænd fra Bandsstraf, naar de bleve Minoritter⁶⁾; deels opmuntredes paa forskjellig Maade til Gæmildhed mod Ordenen, idet Biskopperne forbødes at lægge Hin-

¹⁾ *Haus, domus*, er det stadige Navn paa Minoritterklostrene. Et engang Ravnat Kloster vilde Franciscus have fælees med de rige Runke.

²⁾ *Vadant pro elemosyna confidenter*.

³⁾ Hver Proviands var nemlig deelt i flere Kustodier, under hvis Formand (*custos*) de enkelte Minoritterhuse og biskes Forstandere, der kaldtes *Cardianer*, stode.

⁴⁾ Denne sidste Forbring til en Prædiken ubleede Franciscus af Rom. 9. 28, hvor han, som hele den occidentalske Kirke, fulgte *Bulgata* bogstavelig: „*verbum abbreviatam fecit dominus super terram*.“ Hans Bibelfortolkning var i det hele naiv. Saaledes tog han Brødrenes Navn af Jesu Ord (efter *Bulg.*): *quod uni ex minoribus meis fecistis, mihi fecistis*, hvilket med stort Held udlagdes som en Spaadom af Frelseren om denne Orden. (*Gesch. der Mönchsorden* II. 258. III. 236. 237. Om Franciskaner-Regelen i det Hele: III. 227—316.)

⁵⁾ *Gesch. d. Mönchsorden* V. 9 ff.

⁶⁾ *Sammest.* VII. 128—130.

dringer i Wien derfor, idet Brødrene tillodes at tage Betaling unde Navn af Gaver for Gravsted i deres Kirker eller Begravning i deres Ordensdragt; fremdeles at tage Alt — endog Penge, som stjæledes ve Testamente¹⁾. Desuden formindskede Paverne Minoriternes Udgifter ve forskellige Buller, der gif ud paa deres Eiendommers Exemption elle Frihed for alle Geistligheden ellers paalagte Afgifter, Tiender o. s. v., først til Staten, siden til den romerske Curie og Kirken, først kun for Huu og Have, siden for alle Eiendomme, Klostret besad, eller ved Forpagteri Leilændinger o. s. v. havde Raadighed over. Af endnu mere gennemgribende Følger vare de Privilegier, som gaves Ordenen paa Sogneprester nes Befolning, saasom fri Prædikeret selv mod Biskoppens Villie o under Interdikt, tvertimod Regelens Ode Kapittel, uindskrænket Rettighe til at høre Skriftemaal²⁾, Ret til at have sin egen Conservator eller over ordentlige Dommer og Forsvarer m. v. Hertil kom endvidere den Star af Afladsbuller, der udstedtes for Ordenen, hvilke inddeektes i Aflad for Brødrene og Aflad for Andre til Brødrenes Bedste, f. Ex. for den der besøgte en eller anden Minoritter-Kirke, eller helligholdt St. Franciscus's Fest³⁾. De afgive sørgelige Vidnesbyrd om Dankundighed, Over tro og lav Vindesygge paa en leetroende Almues Befolning. Tilfidsit deel agtigjordtes Ordenen i alle andre Ordeners Rettigheder, og saaledes va da Privilegiernes Maal saa fuldt, det kunde blive, — og Stifterens fromm Planer aldeles tilintetgjorte.

Det var dog ikke paa een Gang, at alle disse Raadesbeviisninge ovenfra vældte ud over Minoritterne. Det var efterhaanden, som Paverne mærkede deres overordentlige, stedsf stigende Indflydelse paa M nigmænd, ja endog paa Geistlighed, Fyrster og Konger, at de saaledes stræbte at knytte dem fastere og fastere til sig. Disse fattige Tiggere blev

¹⁾ Til at modtage Gaverne og anvende dem til Brødrenes Bedste, til Kjøb o Salg m. v. benyttedes en aandelig Ven — Klosters Syndikus eller Procurator, hvorved man undgik at støde an mod Regelens Bogstav, idet Brødrene selv jo Intet elede og Intet rørte. De nøde alle en Giers Forbedingen af hans Bekymringer. Gesch. d. Mönchsorden V. 118 ff.

²⁾ Sammeleeds VII. 135 ff. Ved Bulle af 2den April 1304 paalagde Benedikt XI Biskopperne af Roskilde, Linkøping og Stavanger med apostolisk Magt at forsvare Minoritterne og Dominikanerne mod Enhver, som i de 3 Riger vovede at hindre den frie Prædikeret og Skriftemaal, der vilde afvinge de Afgift til Domkirken eller desl. Barth. D. 79—81.

³⁾ Sammeleeds V. 124. VII. 137—141. I Pontoppidans Aaualer I. 507—51 findes Clemens IV's Indulgenfer af 1268 trykte.

nærlig snart Kongernes Skriftesædte, Sendebud og Raadgivere, Geistlighedens og Paven's heldigste Vængesamlere, Almuens Bærere og Veiledere. Gjennem 300 Aar vare de Bunkundighedens ligesaa heldige som ufortrødne Prædikanter, og Alt dette medens idelige indvortes Kampe rystede Ordenen. Endnu før Stifterens Død, (han døde 1226, som han havde levet, nogen paa den bare Jord), dannede den snedige Pater Helius et talrigt Parti, der vilde drive en Formildelse i Regelen igjennem. Han seirte tildeels, og der opstod saaledes to Afdelinger i Ordenen, fratres de observantia, der fulgte Regelen bogstavelig, og fratres conventuales; hvem de fleste ovennævnte Indulgentier gjaldt, og som fulgte en elastisk Fortolkning af Regelen¹⁾.

Allerede samme Aar, som Ordenen blev formelig anerkjendt, vandrede 1223 de første Minoritter over Sideren, og udbredte sig hurtig over Island, de danske Øer og Skuane. Hvad Aar de, rimeligviis fra Danmark, først kom til Norge, findes ikke optegnet: den Graamunt nemlig, som Skule Jarl i 1225 sendte til Kong Haakon for at melde hans snarlige Ankomst, var vistnok en Cistercienser fra Lutersen, og ikke en Franciskaner²⁾; Suhms Efterretning³⁾, at Minoritter i 1230 nedsatte sig i Kongehelle, er sandsynlig, skjønt tvivlsom; vist er det derimod, at der før Midten af Tredserdet var i det Mindste tre Klostre af Ordenen i Norge, nemlig i Kongehelle, Tønsberg og Bergen; Ordenens Klostre i Aidas og Marstrand ere sandsynligviis yngre end 1277, da de ei nævnes i Magnus Bagabøters Testamente, hvori de øvrige Klostre betænkes, og Oslo Minoritterkloster stiftedes først 1291 af Hertug Haakon, som dertil indkaldte Munke fra Danmark⁴⁾. Flere end disse 6 Klostre har Ordenen neppe haft i Norge; thi et Minoritterkloster i Stavanger er mere end tvivlsomt. Men ingen anden Orden havde heller saa mange Klostre. Der findes ingen Spor til, at Franciskaner-Monner (St. Klarae Orden) have fundet Veien til os.

Af de ovennævnte 6 Klostre veed man med Sikkerhed, at de 2 i Oslo og Tønsberg havde Barfodmunke, for Bergens Minoritters

¹⁾ Disse Kampe naaede Danmark, men der er ikke fundet noget Tegns til, at den ved Laurentius Branders i Odense fremtvungne Reform i flere danske Klostre har strakt sig til Norge. Script. Rer. Dan. V. 519 ff. Her vare nok alle Minoritter fratres conventuales.

²⁾ Gaaf. Haakonsf. S. c. 133.

³⁾ Danm. Hist. IX. 603.

⁴⁾ Wadding, Annales Minorum. V. 271.

Bedkommende er det ligeledes vist, uagtet det andet der værende Barfodmunkes-Kloster, Augustinerkonventet ved Jonskirken, gjør Adskillelsen mellem begge vanskelig, og for de øvrige er det høist sandsynligt; men deres Historie er for ufuldstændig, til at noget Bestemt derom kan siges. De norske Minoritter dannede fra 1280¹⁾ af en særskilt Afdeling, Custodia Norvegica, hvis Formand (custos) stod under Provinsialministeren for Provincia Dacia (d. e. de 3 nordste Riger, i alt med 8 Kustodier), der valgtes paa Kapitterne hvert 3die Aar, og stod umiddelbar under Generalministeren i Rom²⁾. Provindsialkapitler holdtes næsten aarlig omkring i de forskjellige Klostre³⁾. Hvert Klosters Forstander hed Gardian, der undertiden havde en Vicegardian under sig. Stundom synes Kustos at have været tillige Gardian i det Kloster, hvori han opholdt sig, stundom var der baade Kustos og Gardian i samme Kloster. Om Munkenes Navn i Norge er ovenfor talt. Det ældste kjendte Vidnesbyrd om den danske Benaadning Graabrødres Benyttelse i norske Breve er fra 1381, da Minoritterne i Lønsberg tillægges dette Navn⁴⁾; først efter som det danske Skriftsprog fortrængte det norske, blev Graabrødre-Navnet almindeligt i Norge.

§ 8. Dominikanerne.

Samtidigt med Franciskanernes stiftedes endnu en anden Tiggerorden af den spanske Adelsmand Dominicus de Guzman. Født 1170 udmærkede han sig allerede tidligt ved sine ivrige Studier og Bødsøvelser, og blev derfor udseet til at reformere de forvildede Chorherret ved Dama

¹⁾ Script. Rer. Dan. V. 519.

²⁾ En særegen Titel forekommer i Brev af 1376, hvori Biskop Botolf af Stavanger kaldes conservator privilegiorum ordinis fratrum minorum. Dipl. Ara. Mag. fasc. 73. No. 1. Dette er uden tvivl den ovenfor omtalte Ordens Dommer og Forsvarer, som den havde i alle Lande, og som havde særegne Rettigheder. Naaske har Tillægget privilegiorum, som ellers ikke pleies at tilføies, Hensyn til en Bestemmelse i Regelen, at „conservatores secundum privilegia multa possunt, quæ non possunt conservatores secundum jura.“ Gesch. d. Mönchsorden. V. 124. ff.

³⁾ Fortegnelser over de i Provindsen Dacia holdte Kapitler findes i Script. Rer. Dan. V. 519. ff. VI. 572. Den sammesteds V. 511—528 trykte Historia ordinis fratrum minorum in Dania indeholder i øvrigt intet særskilt om Norges Klostre.

⁴⁾ Dipl. Norv. III. No. 435.

Bispekol, samt senere benyttet som Kjetteromvender blandt Albingenserne i Spanien. Her var det, at han ved personlig Berørelse med de lavere Stænder lærte at kjende den næsten ubetingede Bigtighed, Almuen tillagde Armoden blandt de Christne, især blandt Geistligheden, og allerede mellem 1208 og 1214¹⁾ synes han at have fattet den Beslutning at stifte en Munkorden, hvis første Pligt skulde bestaa i ved Prædikener at virke til Kjettrers Omvendelse til den ene saliggjørende Kirke, et Hvert, hvorved Ordenen i Tidernes Løb har gjort sig saa frygtelig berømt. For derimod at skaffe sine Prædikener Indgang blandt Folket og vinde dets sulte Tillid, ansaa han streng Armod nødvendig. Samtidigt og uden tvivl gæste uafhængigt af hinanden ere saaledes Frants og Dominik fødte paa de stiftede Tiggerordener. Men ligesom Stifterne vare af høist forskjellig Karakter og Dannelse — den ene en cynisk, uvidende Sværmer, den anden en i Livets høiere Stillinger brugt og dannet lærd Mand, — saaledes var og deres Opfatning af de ligeartede Ordners Diemed meget forskjellig. Man betegner maasse denne Forskjel nærmest ved at sige, at Franciskanernes Hovedsag var at tigge, hvormed de forenede Prædiken som en passende eller nødvendig Indledning, Dominikanernes derimod at prædike, hvormed Tiggerarmod forenedes, for at finde Indgang hos den udbannede Mængde.

Dominikanerordenen stiftedes 1215 i Toulouse, da 16 Personer sluttede sig til Dominikus, hvorpaa Ordenen i 1216 fik pavelig Sænkning under Navn af Prædikebrødre (fratres prædicatores) med Stifteren som Superior eller Generalminister, der som saadan tog Bolig i Rom. Fra Toulouse af vandrede Brødrene ud i den vide Verden, for at prædike Evangeliet efter det romerst-katholske Lærebegreb. I Paris fik de et meget anseet Kloster i Gaden St. Jakob, hvoraf deres franske Navn Jakobinere. Det første Generalkapittel holdtes 1220, og Karet efter døde Dominik, efterat have fastsat Regelen for de 60 dengang stiftede Klostre. Ordenen optog ogsaa Nonner, Dominikanerinder, ligesom der og dannede sig en tredie Art af Dominikanermunke, det saakaldte Christi Ridderskab, bestaaende af Adelsmænd, der, uden at aflægge Munkeløftet, forenede sig til Kjettrernes Omvendelse, og senere dannede Prædikebrødrenes Tertiær.

Dominikanernes Regel er bygget paa den hellige Augustins, da In-

¹⁾ Iben angives forskjellig mellem disse Aar i Anledning af Minoriternes og Dominikanernes heftige Strid om deres Ordners indbyrdes Albet.

nocents III havde gjort det til en Betingelse for Sanktion, at en allerede af Kirken antagen Ordensregel skulde lægges til Grund. Af nye Bestemmelser anføres her kun de vigtigste. Klædedragten lignede, især i Begyndelsen, de regulære Kannikers, til hvis Orden Stifteren forhen havde hørt, men siden forandrede den til en hvid, fodsid Kappe (tunica), og bredt Skapulare m. v., hvorover man udenfor Klosteret bar en sort Overtlædning med spids Hætte til at drage frem over Hovedet, caputium, hvoraf de fik Navnet Kaputsinere. Overtlædningen skaffede dem i Norden, navnlig i Danmark, Navnet Sortebrødre. Brødrene skulde sove paa Stræsfælle med Tunikaen paa, samt med Strømper og Sko paa Fødderne. Fastetiden varede fra Korsfets Ophevelse (14de Septbr.) til Paaske; Kjødemad var kun de Syge tilladt. Læshed indskræpedes med Strengbed. Ingen Lægbrødre maatte optages, da de vare uskikede til Prædike-Embedet, og ofte forarsagede Uordener i Klosteret. Til at antages som Profes fordrede at kunne læse og forstaa sit Breviar. Professerne flode under en Vater Læsemester (lector), der skulde undervise dem i Theologien og i sømmelige Læder, vaage over deres Flid og Sædelighed, og til den Ende blandt Andet aarelade dem alle 5 Gange aarlig. Straffene vare mildere end Franciskanernes. Isvrigt gjaldt Augustins Regel¹⁾.

Store Privilegier bleve Tid efter anden tilstaaede denne Orden. De vare i de fleste Henseender lige Franciskanernes, hvortil derfor henvises. Vigtigst var den absolute Exemption og den frie Prædikeret, der bragte dem i bestandig Strid med Sekulargeistligheden. For Hierarchiet derimod vare Dominikanernes to særegne Privilegier, nemlig Bogcensuren og Inkvisionen²⁾ de vigtigste og følgerigeste. Med rædsom Strengbed herskede de over Samvittighederne, og ved at kvæle ethvert Reformationsforsøg i Fødselen støttede de Katholicismen og Pavestolen ligesaa meget,

¹⁾ Geschichte der Mönchsorden VIII. 119—131. Generalkapittel skulde holdes aarlig afværende i Rom og Bologna, hvor der snart opstod berømte theologiske Skoler for Dominikanere, og hvorhen derfor Ynglinger strømmede fra alle Lande, og meget bidroge til Ordensens Anseelse.

²⁾ Disse to Retninger af denne Ordens Virksomhed forbigaaes isvrigt her, fordi de neppe kom til Anvendelse i Norge. Det skulde da været ved enkelte Herceproceder. — Det synes som om Pave Innocents IV har forsøgt paa at indskrænke Dominikanernes Privilegier; thi i et Brev fra Lyon 4de Juli 1247 indskræper han Ordensens Magister og Brødre at være Stiftets Ordinarius lydige, dog Retten til at ind- og afsætte Prælorer usforænklet (Danke Selk. Begyndelse og Tilvært S. 172). Nødsigende Pavebulla ere isvrigt ikke naalmindelige.

som Franciskanerne ved deres blinde Lydighed, Uvidenhed og Mængde. Men hvad Ordenen i de følgende Tider skabede i disse og flere Retninger, maa ikke lægges Stifteren til Last, men Privilegierne og Rigdommene, som deraf fulgte. Dominikus haabede at virke for Lærdom og Christelig Oplysning, og endnu paa sit Dødsleie lyste han Forbandelse over dem, der høvede Armødeligheden ¹⁾. Af Middelaalderens Videnskabelighed har Ordenen mange Fortjenester.

Ordenen var oprindelig 1221 bleven deelt i 8 Provindser, men betid kom allerede 1238 4 nye, hvoriblandt Dacia; i sin høieste Velmagt skulde den have udgjort 45 Provindser med 150,000 Brødre. I Spidsen for hver Provinds stod Provindsialministeren (minister provincialis), der havde en ved Generalen begrændset Myndighed over Provindsens Brødre, og skulde selv eller ved 2 udsendte Brødre, der aarlig valgtes, visiteres dens Klostre. De enkelte Klosters Forstandere kaldtes Priorer. Samtlige Ordenesklostre i Danmark, Sverige og Norge hørte til Provincia Dacia, hvis Minister snart var bosat i det ene, snart i det andet Land, dog hyppigst i Danmark, hvor Ordenen havde de fleste Klostre ²⁾.

I hver Provinds holdtes aarlige Provindsial-Møder (capitula provincialia), paa hvilke Generalkapitlernes Statutter kundgjordes til Efterlevelse i Provindsen, samt Bestemmelser for denne fattedes angaaende Disciplin, Skriftemaal, Straffe, Visitation m. v., ligesom man her erindrede Ordenens Velgjørere, bestemte Sjælemesser for de i det sidste Aar afdøde Brødre og Bøener o. s. v. Disse Møder holdtes i Provindsen Dacia paa forskjellige Steder, idetmindste i de første Tider aarlig, og man finder, at idelig Flytning af Brødre fra det ene Kloster til det andet, uden Hensyn til Nationalitet eller Afstand, fandt Sted, uden Tvivl for at knytte Buaudet desto stærkere og for bedre at overholde Ordensreglen ³⁾.

¹⁾ Dette glemtes ganske. I 1402 laa Dominikanerne i en heftig Strid med Erkebiskoppen af Salzburg, og paastode da i deres Forsvar, at Ordens-Regelen tillod ikke alene deres Klostre, men endog hver enkelt Mand at besidde personlig Eiendom. (Babstena Brevbog fol. 210 b.)

²⁾ Ifølge Daagaard S. 18 var der i Danmark 22 Dominikanerklostre, i Sverige har Bleselgren paavist 13; Norge havde neppe mere end 4. Af Provindsialer bosatte i Norge kjender man kun to, nemlig Aale 1276 (Is-lensk. Annaler), der siden blev Kantsler, samt Ordenens sidste Provindsial i Norden Robert i Ribaros 1525 og senere. (Thyellus Handl. til Sveriges Reformations- og Kirkehistoria I, 5 ff.)

³⁾ Se herom G. Stephens Brevebunden av en Dominikaner-Ordens Statut eller Capitel-Bof, Kbhvn. 1852 (førstilt Aftryk af Kirkehist. Samlinger I.), hvor 20000 Klosterhistorie.

Til at vække de med disse Røder og andre Fællesfæger forbundne Udgif-
ter maatte hvert af Daciens Klostre aartlig tilskyde mindst 4 Mark
Sølv¹⁾.

Endnu før Franciskanerne bleve Prædikebrødrene kjendte i de nordiske
Lande. En Dansl, Salomon fra Karhuus, havde i 1220 stiftet per-
sonligt Betsendskab med Dominikus, var bleven optagen i Ordenen og
strar affendt for at prædike i sit eget Fædreland. Men da han fra
Flandern søveis vilde drage hjem, drev Storm ham Nord paa Nøge, og
efter at have udsaaet stor Livsfare, kom han endelig i Land i Nidaros²⁾.
Her blev saaledes tilfældigviis den nye Orden først bekendt; thi der kan
ei være Tvivl om, ligesom det og bekræftes af senere Efterretninger³⁾, at
han strar med Begejstring har taget fat paa sit Prædike-Embede paa det
første Sted, han naaede, hvor hans Tale kunde blive forstaaet. Hans
Ophold her blev dog kun kort, da han snart, understøttet af Skule Lær,
ilede over Land hjem til Danmark, og Karet efter (1222) stiftede det første
Dominikanerkloster i Lund⁴⁾. Dog har hans Fremtræden i Norge baaet
Frugter for Ordenen; thi man kan vist med Grund betragte denne Salo-
mon som den middelbare eller umiddelbare Stifter af de 3 Prædikebrødre-
Klostre, i Nidaros, Bergen og Oslo, der omtrent paa een Tid,
henimod 1240 forekomme i fuld Flor med Brødre, færdige Bygninger
(predikaragårde) m. m., hvilket forudsætter, at de da allerede i nogen
Tid have været til. Ogsaa i Hammer var et Dominikaner-Kloster, men
som kun omtales en eneste Gang, og det henimod Reformationen, og det
er derfor usikkert, om det er nogenlunde samtidsigt med de øvrige nævnte
Klostre af denne Orden, skjønt det er ganske rimeligt⁵⁾. I Norges første
Biskopsstads Staveranger synes derimod Dominikanerne ligesaa lidt som Fran-
ciskanerne at have haft noget Kloster.

man har Brudbryffer af Herhandlingerne paa Dacias Provindskal-Røde 1252
i Orense, 1253 i Ribe (?), 1254 i Lund, et Aar mellem 1275 og 1280 paa
noget Sted, og 1291 i Bekeraas (Jfr. Dipl. Svecan. No. 1051). Udenfor
disse heldigviis ved Hr. Stephens's Omhu reddede Brudbryffer har man saare
liden Kundskab om, at Provindskal-Røder ere holdte af Dominikanerne i
Norden; f. Gr. 1305 i Skeninge (Dipl. Svecan. No. 1478).

¹⁾ Stephens S. 2.

²⁾ Script. Ber. Dan. V. 500 ff.

³⁾ Jfr. Prædikebrødrenes Historie i Nidaros.

⁴⁾ Dangaard S. 143.

⁵⁾ Peter, der blev Biskop i Hammer 1252 og fuldbændte Domkirken's Bygning

De norske Dominikaner-Klostre vare alle anlagte i Domstifternes middelbare Nærhed, hvilket gjør det sandsynligt, at de stybde Biskopperne og maasse tillige Domkapitlerne deres Stiftelse, forsaavidt Huus og Tomt dertil udfordredes, ligesom det og lader sig formode, at det har været Prædikebrødrenes Beredvillighed til at overtage Underkuisningen (studium), som har været Aarsag til denne Bistand fra Geistlighedens Side. Iøvrigt varede Bønsket ikke længe. Kannikerne mærkede snart, at de havde børdet sig selv farlige Meddeilere til Almuens Gavn og Gæmildhed; de fattige og folkefjære Prædikanter grebe paa den farligste Maade ind i deres Embedsmyndighed, og Forholdet mellem dem gik snart over til hemmeligt Nag og aabenbar Forskjælse, saavel i Bergen som i Nidaros, paa hvilket sidste Sted Dominikanerne understøttede Erkebiskop Torund i hans angvarige Kamp mod sit Kapittel. Men Geistligheden blev tilsidst nødt til at finde sig i Omstændighederne, da Paverns ved Privilegier og strenge Befalinger værnedes om de nye Brødres Uafhængighed og Anseelse¹⁾. Aarsagen til, at Norge har haft saa mange færre Dominikaner- end Franciskaner-Klostre, er maasse tilfældig, men det er dog ikke urimeligt, at franciskanernes større Uvidenhed og aabenbare Foragt for boglig Kunst end har bidraget til deres Udbredelse, medens Dominikanernes Pligt at sende Studerende til Paris, Köln, Orford eller Bologna²⁾ nok i et fattigt og affædlesliggende Land som Norge kan have været en alvortlig Hindring for deres Klosters Anlæg udenfor de største Stæder. Ved hvert Kloster var nemlig, som før anført, en Skole, ledet af Læremesteren (lector), der tilligemed Lærlingerne fritoges for forstyrriske Forretninger, for at

og de øvrige geistlige Stiftelser der, havde nemlig forud været Prædikebrøder. Haaf. Haakonsf. Saga c. 276. Da saaledes først paa denne Tid den hele kirkelige Anordning i Hammer blev bragt i fuld Skik, synes intet rimeligere, end at det ved Domstiften allerede af Kardinal Nikolaus 1152 forordnede Kloster nu ved Fuldførelsen er indrømmet Prædikebrødrene, til hvis Orden Biskoppen hørte og som da vare i største Anseelse. Klosters Arbejde vilde være afgjort, hvis Suhms Beretning (X. 226), at Biskop Peter forud havde været Prædikebrøder i Hammer, var paalidelig, men dette er uden Tvivl grundet paa en Misforstaaelse, ialfald endnu ubevist.

¹⁾ For det meste sit Prædikebrødrene Privilegier sættes med Minoritterne. Samfundet for de første i Provindsen Dacla er Johan XXIs Bulle fra Avignon af 26de April 1348, hvori Nigernes 3 Erkebiskopper paalægges at beskytte Ordrens Priorer og Brødre mod alle Fornærmere. Dipl. Svecon. III. 362.

²⁾ Denne Pligt oplystes. Norske Dominikaner' studerede oftere udenlands, og enkelte udmærkede sig endog ved deres Lærdom.

ei Underviisningen skulde afbrydes. De Unge stodes her blandt andet i Prædikener paa Moderemaal, og maatte først efter bestaaet Prøve prædike offentligt¹⁾. Provindsen Dacia havde desuden i Fællesskab sit studium generale i Skeninge i Østergötland, hvorfra Provindsens dygtigste Elever søgte²⁾.

I Norge kaldtes Dominikanerne i ældre Tider Predikarar; først efter Unionen blev det danske Navn Sortebrødre eller Svartebrødre efterhaanden almindeligt. I de første 50 Aar efter deres Ankomst søde de stor og som det synes selvfjænt Anseelse; men det gik med denne Orden som med de øvrige. Folkegunsten gjorde dem rige; Rigdommen lode og usædelige; Ordenslugtens Forsald berøvede dem den let erhvervede Yndest og bragte Undergangen over dem. Paa Reformationstiden gjorde deres Provindsialminister, Broder Robert fra Nidaros, Forsøg paa at modarbejde Gustaf Basas reformatoriske Skridt i Sverige, i hvilken Anledning han opholdt sig i Westeraas og andre svenske Klostre af sin Orden; men forbitret herover gav Kongen Ordre til at jage Broder Robert og de øvrige norske Dominikanere over Grændsen³⁾.

I den første Udgave af dette Skrift er et eget Kapittel indrømmet en Undersøgelse om de norske Tiggerklostres Lokalnabne. Efterat Gulikhederne saaledes engang ere offentliggjorte, bliver det her kun fornødent at anføre Udbyttet af Undersøgelsen. Foruden at Tiggermuntenes eller deres Klostre i Norge benævnedes efter Ordenen (Predikaralifnabr, domus fratrum minorum o. desl.) eller efter Helgenen, Klostret var viet (s. Ex. Dalskloster) eller efter Dragten (Sortebrødre, Graabrødre), fik de desuden skindom, især i daglig Tale, Navn efter deres gjensidige Beliggenhed i samme By. Saaledes kaldes Dominikaner-Klostret i Oslo oftere: upp til brødra, i Bergen út til brødra; Minoritterne i Oslo derimod: austr at brødra eller austr á Lykkium, og i Bergen: inn til brødra. Paa Dominikanerne i Nidaros have vi ei fundet noget saadant Navn, men Minoritterne i denne Stad have uden Tvivl hebet: niðr at brødra. I de Byer, hvor der ikke fandtes mere end eet Tiggerkloster, forekomme flige Lokalnabne ikke.

¹⁾ Statut paa Provindsial-Kapittlet i Lund 1254. Stephen's ans. St. S. 6.

²⁾ Pontoppidan, Gesta et Vestig. Danor. ext. Daniam 381. Rünter Kirchen gesch. II. 969.

³⁾ Thysellus Handlingar etc. I. 5. ff.

§ 9. Birgittinerne eller Frelserens Orden.

Alle de mange gennem Tidernes Lov mislykkede Forsøg paa i Kgl. leklivet at gjengive Billedet af et i Sandhed gudeligt Levnet afstrækkede sig fra nye Anstrengelser. Ivertimod ansporede paa den ene Side det religiøse Sværmeri, efterat det engang havde taget denne Retning, Manden til at udfinde en Ordensregel, der kunde føre til Maalet, og understøttede paa den anden Side Romerhoffet deslige Forsøg, fordi de vare saa umiddelbar gavnlige for Hierarchiet i det Hele, og desuden i sit Væsen gavedesom et anstueligt Billede af den katolske Kirkes Dogme om Retfærdiggjørelse gennem enkelte Menneskers og selve Kirkens Overflod af gode Gjæringer. Hertil kom fremdeles, at Erfaring gennem snart et Aartusinde havde viist, at Munkeordenerne, om de end forveilede sit egentlige andelige Niemed, desto sikrere kunde gjøre Regning paa jordiske Fordele, og denne sidste Betragtning bragte en Skare af Mennesker, hvem Religionsforsørgt lidet laa paa Hjerte, til at fremme de Planer, som de virkelig Gudfrygtiges blinde Iver udkastede til at danne et Samsund af Helligsige paa Jorden. Dette var saaledes Tilfældet med Frelserens (St. Salvatoris) Orden efter Augustins Regel, almindeligen kaldet Birgittiner-Ordenen efter Stifterinden den hellige Birgitta, en af de ældste Sværmerinder, som Kirkehistorien kjender. Da denne Munkeorden er den ærste, som har sit Udspring fra Norden, vilde vi noget udførligere omtale den¹⁾.

Birgitta eller Britta var Datter af Uplands Lagmand Birger Persson til Finstad (af Mohammar-Witten) og Ingarborg Bengtsdatter til Ulfåsa (af Folkunga-Witten), og nedstammede saaledes baade paa Fædre- og Modre-Side fra Sveriges og Gautlands berømteste Slægter.

¹⁾ Til dens Historie haves i Sverige en rig haandskreven Literatur, især paa Upsalas Bibliothek, men den er desværre endnu lidet benyttet, og end mindre er trykt. Til de utrykte her benyttede Kilder hører en Brevbog fra Wadstena, nedskreven især mellem 1410 og 1450, og indeholdende blandt Andet en rig Samling af Pavebreve. Den findes paa det kgl. Bibliothek i Stockholm (A. 26). Blandt de trykte Hjelpebidler hører Diarium Wadstenense, udg. m. Anm. af Erkebiskop G. Bengellus. Upsala 1721. 4to, hvorefter det atter er optrykt i Scriptores Rer. Svecic. I. i. 99—229. Diarlet anses her steds efter den særskrevne Udgave. Af Vigtighed er fremdeles: Wadstena Kloster-Reglor, udg. af G. F. Lindström, blandt Svenska Fornskr. Salsk. Skrifi. II. Stockholm. 1845. 8., der have foranlediget mange væsentlige Forbedringer og Tillæg til min ældre Fremstilling af Ordenens Historie; Kattelbla Wadstena, d. h. Klostern d. heiligen Birgitta außserhalb Schweden,

Badstena selv, ligesaa vel som alle andre Birgittiner-Klostre stode som Augustinere under vedkommende Biskops umiddelbare Ofsigt, ved hvem Nyoptagnes Indvielse udførtes, og hvem det blandt andet paalaa at videretale Klofret hvert tredje Aar.

Ordenens Regel var grundet paa Birgittas Aabenbarer 1). Hvert Kloster skulde bestaa af 60 Nonner, 13 Prestmunk (fratres presbyteri) 4 Diaconer (fratres diaconi) og 8 Lægbrødre (fratres laici), der tjen udbendig. De 13 Prester forestillede Jesu 13 Apostle, Paulus medregnet. Diaconerne de 4 Kirkefædre Ambrosius, Augustin, Gregor og Hieronymus: disse i Forening med de 60 Nonner og 8 Conventer udgjorde altsaa 72, Tallet paa Jesu første Disciple. Det hele Personale skulde altsaa saaledes være et levende Billede af Christi Apostle og Disciple, altsaa afhængige af Abbedissen, den hellige Moders Repræsentant. Nonnerne vare Klofrets egentlige Kjerne, Munkene vare der alene som nødvendige for hines aandelige Pleie og for at varetage Klofrets udbortes Anliggender. I alle Klosterkirker skulde være 13 Altere, et for hver Prestmunk som synligt Tegn paa Søstrenes Forrang skulde disses Chor eller Plads i Kirken være ovenover Brødrenes. Disse skulde atter modtage Alt til hines: Mad, Klæder, Penge og andre personlige Fornødenheder. Hver holdningen var fælles under Overtilsyn af Abbedissen, der hver Uge gensdag skulde opgjøre Klofrets Regnskaber for Aaret, beregne næste Aars Udgifter, og Dagen efter uddele Overtallet til de Fattige, hvorefter Klofret skulde være fritaget for al Gæstning. Herved haabede Birgitta at have gaaet en gylden Middelvei mellem Herrekloftrernes Overtal og Liggermunkenes uoverholdelige Armod. Enhver Nonne maatte, saalænge Klofret endnu ei havde tilstrækkelig Indtægt, ved Optagelsen betale et Indskudssum, tilstrækkelig til eet Aars Underhold, da hendes Fornødenheder ei vare medtagne i Beregningen over Klofrets Udgifter for Aaret. Munkene synes derimod ikke at have betalt noget bestemt Indskud 2). I det Kloster maatte anlægges uden Pavenes Samtykke.

1) Regula St. Birgittæ findes paa Latin hos Hospinianus de Monachis lib. VI. Genevæ 1569. fol. p. 506 ff. Paa Svensk er den trykt, foruden i Lihstrøms ovenfor nævnte Udg., i Rietz Script. Svec. medii ævi. III. 241 ff.

2) I Badstena-Reglor af 1451 bestemmes, at naar Noget ofrer sin Søster eller Datter til Klofret, kan han ofre noget til Almisse, som han takkes, dog Gode eller Rente, „siden Klofret (Badstena) er rundelig begavet med Gode — — men de som indgaa i Klofret, skulde ei komme med tomme Hænder.“ S. 75—76.

Blandt Prestmunkene valgte Søstrenes og Brødrenes Konvent i Foring en Formand, der var Abbedisens Raadgiver og Sekretær samt lige begge Konventers Skriftefader, hvoraf han havde Titelen Confessor generalis¹⁾. Optagelsesalderen var mindst 18 Aar for Nonnerne og 25 Aar for Brødrene, fra hvilken Bestemmelse Biskoppen dog ofte dispenserede. Der gjøres Forskiel paa Søstrene indentil (ad intra), der skulde lære Bog²⁾, og udentil (ab extra), som skulde arbejde. De optoges paa samme Maade og aflagde samme Klosterløfter, men Abbedisfen bestemte der enhver's Anlæg, hvorledes de skulde virke, hvilket dog senere kunde ændres. Prestmunkene skulde hver Søndag udtyde Dagens Evangelium paa Moder's maalet³⁾.

I Augustins Regel foretoges isvrigt mange Forandringer, hvortved den stærkedes i enkelte Henseender, formildedes i andre. Armodspiligten var saaledes ifølge det Anførte betydelig formildet; ligesaa vare Reglerne om Fasten ikke strenge, da Kjødspiser vare tilladte 4 Dage i Ugen; derimod var Taushedspligten streng, især for Søstrene; Bodskapittel skulde holdes hver Torsdag, og Straffene vare de sædvanlige, nemlig at falde til Jøde, spise paa Jorden, faste o. s. v. Clausuren var meget streng, og paa dennes Virkning i Forening med Tausshed ser man, at Birgitta formentlig har bygget sit Haab; ingen Gæster eller Fremmede maatte beboes i Klosteret⁴⁾; ingen af Beboerne maatte udgaa, uden for at stifte nyt Kloster, forsvare Ordenen, bekæmpe Kjettere eller af lignende kristnoddensige Grunde. Til at forestaa Klosters ydre verdslige Sager brugtes de kældste Lægbrødre, „som Korset bare“, hvoraf een som Sysselmannd stod i Spidsen for hele Økonomien, og en anden som Gaardsmester under ham havde Tilsynet med Klosters Bygninger og Haver.

Særegne for denne Orden vare Reglerne for Novitiatet, Klædebrug-

¹⁾ Som saadan skulde han 3 Gange aarlig holde almindelig Skrifte, men det daglige Skriftemaal forsvrigt forbeholdt han mellem de øvrige 12 Prestmunk. Søstrenes Skrifte foregik ved et Vindue (skrifte-vindøget, Reglor S. 73), og kun fengeliggende Søstre maatte skriftes inde i Klosteret, hvortved visse Regler nøie skulde iagttages (Babstena Brevbog fol. 49).

²⁾ Babstena-Reglor S. 45. 72.

³⁾ Selv den vifiterende Biskop maatte ei betræde Søstrenes Kloster, men skulde kænnde ad crates (Marc magn. cap. 9). 3 Dier. Vudsten. findes derfor uslagtig antegnet, naar nogen Fremmede undtagelsesviis fik Tilladelse til at besøge Søstrene eller Brødrene, og steds med Oplysning om, hvorlænge de opholdt sig der. Saaledes om Dronningerne Margareta og Philippa, Kongerne Erik, Carl og Christian I, m. fl.

ten og Mindet om Døden. Med Hensyn til Novitiatet eller Præparat var, for at forebygge ubefindlig Indtrædelse i Ordenen, bestemt, Novitiantidene, som de kaldtes, skulde et heelt Aar igjennem gjentagne anholde om Optagelse. Kirkedragten bestod for alle Ordenens Medlemmer af 2 anførsels Basmels-Kjortler eller Underklædninger, lidt kort for Brødrene, den ene graa, den anden hvid, med en graasort Overflængning, Mantel, uden Rynker eller mange Folder, i Bryttet heftet med Træknap. Paa Hovedet bare Brødrene en graa Basmels Hætte „*skallet Stræt*“; om Lidet et Læderbelte. De forskjellige Arter Medlemmer adskiltes ved bestemte Ordenstegn. Nonnerne bare en saakaldet *Corona* (corona sororum) som Christi Brude, bestaaende af 3 smale hvide Lærde-Strimler, af hvilke den længste gik Hovedet rundt, og de to andre forbandtes med den første i Kors over Tøsen. Hvor de 2 Strimler var befæstede til Hovedbaandet, samt hvor de krydsede hinanden, vare 5 røde Pletter eller Blodsdråber som Tegn paa Christi Lidelse. Prestmunkene bare et rødt Kors med hvid Ring i Midten, Diaconerne en hvid Cirkel med 4 røde Tunger, og Lægebrødrene et hvidt Kors med 5 Blodsdråber udenpaa Mantelen paa det venstre Bryst. Desuden bare de nemlig nævnte 4 ældste fratres ab extra (d. e. fornemme Lægefolk, der vare i Kirkesteds Brøderstab) som særegne Kjendtegn et lidet rødt Kors paa venstre Bryst¹⁾. Til Minde om Døden skulde en Ligtiste steds staa i Kirkeporten og en Grav holdes aaben, til hvilken Abbedissen med alle Systerne daglig skulde begive sig i Procession, holde Bøn der, og kaste Haandfuld Jord ned i Graven. — Forsvrigt gaves meget omhyggelige Ordre for selve Klosterbygningerne, for at forebygge Samkvem mellem begge Kjønn. Klosterkirken laa almindeligviis i Midten, og fra dens øvre Ende udgik 2 Fløie, en for hvert Konvent, hvilke stode i umiddelbar Forbindelse med Kirken, saaledes at Systerne fra deres Fløi havde Gang til den øvre Deel af Kirken, og Brødrene til Kirkens Gulv og Tæppe. Chorene vare saaledes indrettede, at begge Kjønn ikke kunde see hinanden. Mellem begge Klosterfløie var kun et lidet Gul i Muren, gjennem hvilket de forskjellige Fornødenheder paa en Slags Hulleindretning (coronae) blev indstødt til eller fra Brødrene, da begge Konventer har

¹⁾ Dette lignede den nuværende Carl XIII's Orden, jfr. *Babstena Kloster-Regel* S. 12. 58 ff. 70. Alle disse Ordenstegn ere skitserede i Kobber i *Kettels Nachricht*. Paa Generalkapitlet i Gnadenberg 1487 indskrænktes Antallet fratres ab extra til 4, et Tal, der dog alt forekommer i *Reglerne* af 14. og sorores ab extra forbeholdes aldeles. *Kettelsblat* S. 179.

alles Sunsholdning¹⁾. Hvert Konvent havde sin egen Have, indhegnet ved en 3 Alen høi Mur, „dog ei høiere — bemærker en samtidig Forfatter — end at en rask Munk nok kunde komme derover“²⁾.

Det er ovenfor bemærket, at vedkommende Ordinarius var Birgittinklostrenes Visitator og aandelige Foresatte. Denne Estergivenhed fra Stiftens Side var dels af Paven opstillet som en Betingelse for Kongens Betrættelse, dels og i sig selv klog, da den uden væsentlige Kamp befriede Klosterne fra den indflydelsesrige Geistligheds Had og Misundelse, og forskaffede dem i Biskoppen en ofte nyttig og ivrig Forhænder, idet Klosterens stærke Ergning i Begyndelsen netop af de rigeste Familier ogsaa havde gavnlige Virkninger for Biskoppen selv. Da imidlertid Badsena-atter havde Visitationsret over Ordenens samtlige Kløstre, og fremmede denne ved udsendte Brødre og Søstre, kunde det ikke undgaaes, at Uenighed opstod mellem disse og den Biskop, i hvis Stift det påtørkede Kloster laa³⁾. Paa den anden Side synes Birgitta at have stærkt saavidt som muligt at unddrage Ordenen fra Curiens Indflydelse og Tidens dogmatiske Kampe. Uden Hensigt synes nemlig den Befaling ikke at kunne have, at Birgittinerne ikke maatte benytte de pavelige Dekretaler eller den kanoniske Ret i det Hele som Veileder i Tvivlsmaal, men skulde ene og alene holde sig til Constitutionerne og Augustins Regel; hne Bøger maatte ikke engang findes i Kapitlet. Man tør dog vel ikke hævde, at hiint Forbud af St. Birgitta grundede sig paa en personlig Overbeviisning om Dekretalernes Falskhed og selve den romersk-katholske Religions Udsteielse fra Christendommen, som denne i Augustins Dage forlydtes. I ethvert Tilfælde er denne hendes Bestemmelse høist mærkelig.

En stor Vanskelighed havde denne Orden at bekæmpe, idet den forvode et bestemt og det talrigt Antal Nonner og Munk, for at et Klo-

¹⁾ Badsena Kloster-Regler S. 80. I Birgittinklostret Marientron ved Stralsund var Hullet i Muren saa stort, at et Menneske kunde krybes ind paa Kullerne. Dette maa have valet Skandal; thi paa Kapitlet i Gnabenberg saafattes i Cap. 2. Art. 7 „ne pueri . . . per rotam surorum sive portam in monasterium ipsarum inducantur.“

²⁾ Rettelbla S. 42. — Ths. Kanow i Pomerania (Kofegartens Udg. II. 9) antyder det Samme. Dog vare vist Birgittinerne bedre end deres Kglte.

³⁾ Herom vidne og Kilderne paa flere Steder, Script. Rer. Svecic. I. 225—226, Badsena Diarlet oftere, Rettelbla S. 45. Iøvrigt viser ogsaa denne Ordens Historie, at man efterhaanden glemte Lydighedspligten mod Ordinarius, og at Badsenas Abbedisse i senere mægtigere Tider har søgt at uddanne Ordenens Forfatning selvstændig og uafhængig af Pave, Konge og Biskop.

ster kunde stiftes. Birgittas egen Overbeviisning om sine Aabenbarings Sandhed tillod hende naturligtvis ingen Indskrænkning i dette historisk grundede Antal, og maaske haabede hun tillige derved at forebygge i Anledning til Fordærvelse, som de ældre Ordeners altfor hurtige Tilvækst gav. En Forsamling af ikke mindre end 85 Medlemmer foruden det rige Tjenestebud fordrede betydelige Udgifter, ikke alene til det første Læg, men og til Klosters Bedligeholdelse i Fremtiden. Man ser og, selv Badstena har haft at kæmpe med de Vanskeligheder, som Omsorg for at holde Konventerne fuldtallige forarsagede. Først i 1405 b Bøgersbrødrenes Tal fuldstændigt; Prestmunkenes og Diakonernes Tal i derimod i de første 60—70 Aar steds fuldt¹⁾, saa at det endog har været vanskeligt at blive optaget som saadanne. For at lette Optagelse toges derfor den Beslutning, at de Brødre, som for længere Tid var fraværende som Visitatorer eller desl., skulde betragtes som indtil Vidudtraadte af Konventet i Badstena, hvor deres Plads altsaa kunde betages²⁾. Hvorvidt man imidlertid altid har haft det fulde Antal Nonner kan være tvivlsomt endog for Badstenas Bedkommende³⁾, og da den første Begejstring for den nye Orden havde lagt sig, aftog de Niges Tilstræmning, saa at det synes, som om de fleste Kløstre af Mangel paa tilstrækkelig Formue aldrig have været fuldtallige, hvilket bevirkede, at det oftere skete Generalkapittel i Gnadenberg 1487 fastsatte 20 Søstre og 12 Brødre, hvoriblandt 10 Prester, som tilstrækkeligt Minimum⁴⁾; men Fortællelse af Konventerne til et saadant nyt Kloster maatte ei foregaa, før Bygningerne vare saavidt fremskredne, at mindst hiint Antal trygt kunde bo der og i Et og Alt overholde Regelen.

Birgittinerordenen nød i Begyndelsen stor Anseelse. At en indfødt Kvinde af Landets ypperste Stætte stiftede en Orden og indskræves i de f

¹⁾ Diar. Vadsten. 31. 34. 44. 54. 56. 91 o. fl. St.

²⁾ Dette vedvarede endnu i 16de Aarhundrede. Man har nemlig en Bulle Leo X, af 17de Juni 1516, hvori han tillader Birgittinerne at optage Brødre over det bestemte Antal i Syges og Borttrekkes Sted. Ved samme Bulle tillodes Ordenen at have i Rom to forstandige Brødre, frie for Clausur, hvilke som Ordenens Fuldmægtige (procuratores, syndici et negotiorum gestores) skulde varetage dens Lær og Curien, og der foredrage dens Regninger. S. 64. Iroll Skrifter og Handlingar. V. 338 ff.

³⁾ I 1521 var Søstrenes Tal fuldt, saa at en Nonne kun ved en andens nedsættelse af Død var saa heldig at komme ved Hjemkomsten fra en Visitation i Rom at blive optagen. Diar. Vadst. 63.

⁴⁾ Statutterne hos Rettelbla 171—172.

s Tal, maatte i og for sig smigre Nationalstoltheden, og man finder at Konge, Rigsraad, Geistlighed og Adel i Sverige kappedes om at anse Ordenens Sag. Dens første Medlemmer bestode af Nordens første Mænd og Kvinder, og Dronning Margareta selv fandt det stemnde med sin klogtige Politil at lade sig som Badstenas Patronesse opføre som soror ab extra¹⁾. Endnu idrigere tog hendes Eftermand og Grl sig af Birgittinerne, og hans Indflydelse i Forening med den disse Geistligheds Forbønner formaaede Kirkemødet i Basel, hvorom enfor, til at bekræfte Birgittas Aabenbareelser som kanoniske i den romsk-katholske Kirke²⁾. Ligesaa var det hans personlige og vedholdende Stræbelser, der stiftede Ordenen Kloster i Danmark og Norge, hvilket rede Margareta for Danmarks Bedkommende havde paatænt, og hvorom og Grl under et Ophold i Badstena 1413 fornyede Bøftet³⁾. Ogsaa derne toge sig af Ordenen og stjente den forskjellige Privilegier, blandt ske de vigtigste ere det ovennævnte Mare magnum af 1412, og Pave Martin Vs Privilegier af 1ste Mai 1420 i 59 Kapitler, samt Tilladelsen at holde Jubelaar i Badstena med samme Salighedsvirkning som befjendte Jubelaar i Rom. Et saadant holdtes i Badstena 14de Juni 14de Juli 1394 med saadan Tilstrømning, at Halvparten af det indkomne Offer, som Paven havde forbeholdt sig selv, løb op til 5370½ Mark⁴⁾. Til Birgittiner-Klostrenes særegne Privilegier hørte og Bestemmelsen i Mare magnum, at enhver Troende over 16 Aar i det Land og den By, hvor et Kloster af Frelserens Orden fandtes, ifølge Heve-

¹⁾ Diar. Vadst. p. 25.

²⁾ Grls og Philippas Skrivelser til Pave, Keiser og Kardinaler med Forbønner for Ordenen ere trykte af Benzellus i Monumenta hist. eccl. Sviogothicæ. Upsala 1709. 4. p. 164—173. Ogsaa Dronning Philippa var soror ab extra i Badstena, og dette har sandsynlig foranlediget den grundløse Beretning om, at Grls Næsehandlinger bragte hende til at gaa i Kloster der, (Dalin Gesch. Schwed. II. 496), hvilket tilstræffelig er gjendrevet af Jahn i hans Unionshistorie 478—480; dog uden at omtale Betydningen af soror ab extra. Disse Brødre og Søstre lignede andre Ordeners Tertiarier deri, at de uden at bo i Klosteret eller aflægge Munkeløstet, deelagtiggjordes i Ordenens Fortjenester, og fik Ret til at begraves i Ordenens Dragt. Fratres ab extra lignede i andre Henseender Dominikanernes Christl Ridderkab. Desuden fandtes naturligvis et betydeligt Tjenestkab „udenfor Taleporten“, hvilket fød under Klosterets Værn, men ei var optaget i Ordenen. (Badstena-Reglor S. 27 ff.)

³⁾ Diar. Vadst. 49. 55—57.

⁴⁾ Rhyzelii Monasteriologia. 86.

tationerne skulde yde 1 Penge gangbar Mynt aarlig til Klosteret; men det tilføies, at Undlæbelse heraf ei var Synd, er det neppe rimeligt, at denne Afgift (denarius s. Mariæ) er bleven almindelig eller vægig¹⁾.

Birgittas kloge Forfærd om aarlig Overtag over Udgifterne holdtes vel i Formen, men Begjærlighed efter at forsøge Indtægternes holdt Abbedissen fra paa Allehelgensdag at uddele det virkelige Overtag blandt de Fattige. Ordenens Medlemmer levede uden legemlig Arbeids- og Yppighed, og Klostersugtens Forsald kunde derfor umuligt udbreides. Efter om begge Kjønns ulovlige Dmngang udbredtes, Klager derover indkom til Rom, man maatte tage sig alvorligt af Sagen, og i 1422 befalede Pave Martin V, at Konventerne skulde stilles ad. Det lykkedes imidlertid Badstena gjennem Kong Eric's, Dronningens og alle tre Nigers Biskoppers Forbønner at faa dette Bud tilbagekaldt²⁾, medens man paa Generalkapittel i Marienvold 1425 paany indstærpede Bestemmelser om at Nonner og Munkle ikke ved nogen Veilighed maatte komme i Berøring, men 3 Aar derefter blev dette Kapittels Beslutninger atter ophevede. Det farligste Angreb maatte Ordenen udholde paa Kirkemødet i Basel, hvortil Abbedissen og Confessor generalis i Badstena indstævnedes 1431 for at forsvare St. Birgittas Aabenbarelser og den tilstaaede Skandale. For at afstede Uveiret sammenkaldte Kong Eric alle 3 Nigers Biskopper til Bordingborg 1434, og herfra udgik 3die Juli et Brevskrift til de i Basel forsamlede Fædre³⁾, om at tilbagekalde de Beslutninger mod Ordenen, som allerede kunde være fattede; foretoges noget voldsomt Skridt var den største Forvirring overalt, og især i disse Lande, at befrøgte. I et andet Brev af samme Dag fra Nordens Biskopper til Conciliet var de sig med Bestemtbed mod de mange slemme Nigter. De oplyste i den Anledning, at alle Ordenens Klostre i de 3 Niger have en betryggende

¹⁾ Badstena Brevbog fol. 226—241. En saadan Afgift opfordrede Kong Eric og Erkebiskoppen af Lund alle vorne Christne i de 3 Niger til at yde (til Mariæ Klosters Anlæg.) Pontopp. Annales. II. 514—516.

²⁾ Diar. Vadst. 64. Martin V's Bulle af 15de December 1423, hvorved Konventernes Forening atter tillæbes, findes i Badstena Brevbog fol. 248.

³⁾ Følgen heraf blev fornyet Befaling fra Rom. 1428 . . . „venit nobis de Roma citatio stricclissima, qualis non fuit audita ab exordio hujus ordinis super dualitate nostrorum conventuum et de omnibus hunc ordinem concernentibus.“ Diar. Vadsten. 70.

⁴⁾ Anf. St. S. 76.

⁵⁾ Trykt hos Lagerbring, Svea Rikes Hist. IV. 586—588.

bygningssaaede. Præsternes Gaard (curia) ligger adskilt fra Søstrenes adelukke (monasterium) og mellem begge er et høit, stærkt og bredt itængjærde (maceria); hver af Boligerne har desforuden sin særskilte Afslutning (clausura), atter omgivet af Ydermurene, og hvert tredie Kar blibe med Bygningerne som Gjærdet og Murene nøie undersøgte af Bisopperne ved deres Visitation¹⁾. Dette i Forening med Kongens egen Jorden afværgede Ordenens Undergang, og en Legat, som Paven afsendte til Lybet for at undersøge de virkelige Forhold, vendte tilbage med uforlignelig Sag. Neden Ordenen saaledes alvorligen truedes udenfra, sendtes den i sit Indre af Splid og Uenighed, hvis egentlige Grund Diarier sig tydeligt omtaler, fordi sliq Omtale udtrykkelig var forbuden, men de oftere berører som en erkjendt og beklagelig Omstændighed. Om man end ved Kongens og Geistlighedens Hjælp forebyggede en alvorlig Uersøgelse, var dog Ordenens Anseelse hos Folket forbi allerede ved Udten af 15de Aarhundrede, hvorover Christian I i Brev til Paven af de Juni 1468 udtrykkelig beklager sig²⁾.

Man greb da til Reformer paa Generalkapitler, og af de paa saadan Maade fattede Beslutninger habes endnu Snadenbergs Kapittels Statutter 1487³⁾. Under Forsæde af Stiftets Ordinarius, Biskoppen af Eichdt, modte her Udsendinge fra de fleste Birgittinerklostre, og man kan af nye Paabud erfare, hvori man især antog, at Tugten trængte til Reform. Saaledes fastsattes, at Abbedisse og Confessor ei maatte tilføde den Biskop, end den, Regelen forestret; ved Brødres og Søstres Indreise maatte kun to Geistlige ledsage Biskoppen; ingen Verdslige maatte fædes Afgang til Brødrenes Chor; den, der bragte Klosters Hemmeligheder ud, skulde straffes med Infami; Abbedissen maatte aldrig søge udelig Hjælp mod sine Undergivnes Opsætighed. Fremdeles gaves Regler for Ordenens Klædebragt, forbødes Stiftelsen af Klostre uden tilstrækkelig Udkomme, og indskrænkedes, som ovenansført, Birgittas Fordring paa 15 Personer til 32 som Minimum for at danne et dobbelt Konvent⁴⁾.

¹⁾ Babstena Brevbog fol. 274. b.

²⁾ Script. Rer. Dan. VIII. 444. Hvilken Forskjel mellem dette Brev og Kong Erik om samme Ordens Anseelse af 1434. Lagerbring Evaa Altes Hist. IV. 584—585.

³⁾ Statuta capituli Montis-gratis, hos Rettelbla 162—184.

⁴⁾ Dette var naturligtvis ganske vilkaarligt; den allegoriske Betydning i det forrige Tal bortfaldt, og de oftere bekræftede Revelationer bleve saaledes her uden Bivere af jordiske Genst. 3 Babstena Kloster-Reglor af

Endelig findes heri Regler for Kloστrenes Bygningsmaade og Indretning for Høvemurens Høide, Talestuen, Episerullen m. v., Alt for at hindre uløbligt Samkvem.

Med Hensyn til denne Orden bør endnu bemærkes, at den i Rom havde et Herberge eller Klosterhospits, domus St. Birgittæ, hvis Pligt det var at pleie de derhen ankommende svenske og vel tillige danske og norske Pilegrime, idetmindste af Ordenens Brødre. Formanden, rector domus sanctæ Birgittæ de urbe, stod umiddelbar under Paps Stols Ombudske, og Herberget vedligeholdtes deels ved Tilskud fra Moderklosteret, deels ved Gaver i Rom, og deels ved Kollekt i de nordiske Lande. Da uden sit Ordenen omtrent 1462 en egen negotiorum gestor i Rom, hvortil valgtes en romersk Patricier af Indflydelse, og hvis Forretning var at fremme Birgittinerne's mangehaande Forretninger ved Pavehøi, hvortil Bestyreren af Birgittas Huus ikke besad Myndighed og Ansæelse. Ordenen eksisterer endnu i det katholicke Europa, men skjønt den senere har undergaaet adskillige Reformer, har det dog aldrig lykket den at vinde den Udbredelse²⁾. Forsaaavidt lykkedes altsaa Stifterindens Plan.

I Norge havde Birgittinerne, ligesom i Sverige, kun eet Kloster, nemlig Munkeli i Bergen, der mellem Aarene 1421 og 1434 omdannedes fra et Benediktiner- til et Birgittiner-Kloster. Da det i 1455 blev afbrændt af Lydsterne paa Bryggen, opholdt Birgittinerne sig midlertidigt i omtrent 20 Aar i Hoveds Cistercienser-Kloster ved Oslo, paa samme Tid som dettes forrige Beboere synes at have været bosatte i Munkeli, og der rimeligviis forestaaet Klosters Gjenopbyggelse. Beviserne herfor findes i de nævnte Klosters Historie nedenfor. I Sverige- og Danmark

1451 foreskrives derimod, at Konventerne ei maa indføres i et nyt Kloster, førend Bygningerne ere saavidt færdige, at de kunne bo der, og saamaadigt Søstre og Brødre paa een Gang indtræde, at alle Pligter kunne opfyldes „og derefter saamange andre Personer, at det bestemte Tal paa Brødre og Søstre er fuldt.“ (Lindstrøms Udg. S. 75.) Dette maa vel forklares saaledes, at Tallet 85 maatte være tilstrække, men at man med Lægbrødre og Læg søstre kunde i fornødent Fald fylde Tallet. Enhver seer, at ei heller dette var Revelationernes Mening.

¹⁾ Paps Brevbog fol. 308. Om Rector jfr. Troils Handlingar II. 374. En Deel Breve fra Rector til Abbedissen i Padsena ere trykte sammesteds V. 299. ff., og afgive flere Oplysninger.

²⁾ Dalin har i sin Historie (Gesch. Schweden II. 469—470) leveret en Fortællelse over Birgittinerklosterene i Europa; men den er ufalskændig; end Mariager i Jylland mangler deri.

ldt denne Orden længst sine Klostre, idet Badstena stod ved Magt til 1555, og Maribo lige til 1620. Badstenas Klosterbygninger indrettedes herefter i Dronning Christinas Tid til et Hospital for gamle Krigere (Krigsmænd), der vedvarede til mod Enden af forrige Aarhundrede¹⁾.

§ 10. Kanniker af St. Anton af Viennes Orden.

I 11te Aarhundrede anrettede en Sygdom, som man kaldte den helle eller Helvedes Ild (ignis sacer, infernalis, gehennalis), ogsaa St. Anton's Ild, megen Odelæggelse, da den medførte Tabet af Livet eller i det Mindste af det angrebne Lem. Den fik det sidstnævnte Navn, fordi man troede, at den hellige Enkeboer Antonius's Been, som opbevarede i Kirken i Vienne nærved Grenoble i Dauphiné, ene kunde helbrede Sygdommen. Da nu en Adelsmand ved Navn Gaston saa sin Søn angrebet af denne Sygdom, gjorde han det Løfte til den hellige Antonius, at han med sin Søn og hele Formue vilde ofre sig for sine af denne Sygdom hjemsogte Medmennesker, hvis Sønnen beholdt Livet. Omstet opfyldtes, og i 1091 skred da Gaston ufortøvet til at indfri sit Løfte ved at lægge et Hospital for Antonussyge i Vienne. Han samlede om sig et Brøderstabe af Hospitaliter, og uden at nogen egentlig Regel foreskrevet, bekræftede Urban II paa Kirkemødet i Clermont 1096 Ordenen, der fik sort Dragt og som Skjelmærke fra andre Chorherrers et blaat Halvmands (T) paa venstre Bryll. Forst 1218 gik disse Antonusbrødre over til at danne en Munkeorden, der aflagde Ordensløsterne, og i 1297 blev det gamle St. Antonshospital i Vienne omformet til Ordenens Hovedabbedi, under hvilket alle Brødre, der underlagdes St. Augustins Regel, skulde være. Fra nu af bare de Navnet Antonianere eller St. Anton af Viennes regulære Kanniker, ordnede sig i det Hele i Lighed med Johannitterne, benævnedes deres Formand Stormester, og udbredte sig over hele et katholicke Europa. Comthurierne behandledes snart som indbringende Brændende, Sygepleien forsemtes, og Forsøg paa Reformen havde det uheldige Udfald. Tilfidsst sluttede Ordenen sig til Johannitterne, og helte Skjebne med dem. De regnes i Almindelighed til Tiggermunkene, fordi Brødrene idelig dreve om under Paaskud af at helbrede for Helvedes-Ilden. Midlet var fremdeles den hellige Antonius's Been, hvoraf

¹⁾ Udsprog i Fortalen til Badstena Kloster-Reglor S. 47—48. Tunnels Geografiske Afsnit. II. 61.

Konges Historie.

enhver Tiggermunk havde et Stykke med sig, og afpressede Almuen sigt Gaver ved at true de Uvillige med Sygdommen. Man tænkte derfor først efter Reformationen paa at have Ordenen, „fordi Brødrene — ifølge Kardinalernes Erklæring — bedrage Bønder og Enfoldige og udbrede utrolig megen Dvertro.“

I Norden blev denne Orden først kjendt i Aaret 1403, da en Brøder Theodorik optraadte i Wadstena som Ordenens Nuntius til Danmark, Sverige og Norge, for at sælge Afskad og helbrede Sygdomme. Han lod sin Ankomst med stor Bram forkynde forud ved Dpflag paa Kirkebærene, hvori han kundgjorde, at han medbragte St. Anton's og mange andre Helligvies, uddeelte Afskad for en Mængde opregnede Synder, hvoriblandt brudte Eder, Helligbrøde, Mishandling af Forældre m. fl. Enhver, som blev berørt af Anton's Helligdom blev fri for tre Slags „Pest“, nemlig ignis sacer, pludselig Død og faldende Syge. Dette, tilføiede han, er vel bekjendt og prøvet i alle Verdens Lande, undtagen i disse¹⁾. Vi see altsaa, at Ordenen her som andensteds optraadte som Dvertroens djerreste Udbredere, og maa forøvrigt af hans Slutningsord antage, at Anton's munte før denne Tid aldeles ikke have viist sig i Norden. Smidlerid forekommer en St. Antonii Kirke i Hammer allerede mod Slutningen af 13de Aarhundrede, ligesom det er viist, at der har været et St. Antonii Kloster sammesteds²⁾. Det er derfor rimeligt, at Munte af denne Orden desuagtet længe før have haft et lidet Hospital i denne Stofpfsstad, der laa midt i den alfare Pilegrimsvei imellem Wiken og Nidaros; men om dettes Alder veed man ellers intet. Derimod er det viist, at Kongen og Rigsraadet omtrent ved Aar 1500 udjog Cistercienserdierne af Nonneseter i Bergen, og lagde dets Gods til Munte's, hvorpaa Brødre af St. Antonii Orden, med Kong Hans's og Rigsraadets Samtykke nogen Tid derefter toge den ødestaaende Klosterbygning i Besiddelse, og forbleve der indtil Hr. Vincents Lunge paa egen Haand begyndte at reformere i Bergen 1528, da han jog Anton'smuntene ud, fordi de bedrev et usthjelligt og løsagtigt Levnet, og indrettede Klosteret til Bolig for sig selv under Navn af Lungegaarden³⁾. Hvorfra disse Munte kom til Bergen, vides ikke; men det er ikke usandsynligt at antage, at det har været Munte fra Antonisklosteret i Hammer, som have benyttet

¹⁾ Wadstena Brevbog fol. 92.

²⁾ Suhm, Danm. Hist. X. 1027. Thaarups Magazin II. 254.

³⁾ Saml. til norske Folks og Ev. Historie VI. 21. Dipl. Norv. II. No. 1036.

ligheden til at sætte sig fast i Bergens By, der aabnede en videre art for deres Virksomhed.

Førend vi forlade dette Afsnit, maa det endnu i Korthed undersøges, om det er sandsynligt, at andre end de nu nævnte Munkedener have været bosatte i Norge. Om Helligaandsordenen og Tempelherreerne er ovenfor talt; ligesaa er det berørt, at der ei findes Spor til Klara Orden eller Franciskaner-Nonner i Norge. Der gives nemlig intet eneste Kloster, hvorom her kunde være Tale, nemlig Heins Kloster i Stadsbygden ved Throndhjem; thi de øvrige Nonneklostre i Landet hørte med Bestemthed til andre Ordener. Hiint stiftedes omtr. 1236 af Hertug Skule, og det er ovenfor anført blandt Augustinerne, fordi man tror, at Nidaros Erkebiskop har haft Ret til at visitere dette Kloster og lade det oppebære Gæsthold deraf¹⁾. Thi sliq Ret var utvivlsom med Ansæen til Augustinerklostrene, men vilde været en Undtagelse, om Heins havde været beboet af Cistercienserinder eller Klarisser. Disse Sidste, der nævnedes saaledes efter Franciskus's Samtidige, den hellige Klara, og med sin Søster Agnes stiftede en streng Nonneorden i den østere omkrante St. Damians Kirke i Asissi, hvorefter den og kaldtes St. Damians Orden, underlagdes først Benediktts Regel, men indlemmedes allerede 1224 i Franciskanerordenen, og kom overalt i stor Anseelse. Klostrerne af St. Klara Orden vare i Almindelighed rige Stiftelser og deres Foresatte bar titlen af Abbedisse. Da dette ligeledes var Tilfældet med Heins Kloster, kunde det ligesaa gjerne have hørt til denne som til Augustiner-Ordenen, eftersom Tiden rigtig vilde passe. Men da St. Klaras Ordens Regel først stadsfæstedes 1246, sjønt Ordenen selv rigtignok var ældre, og det første Kloster i Danmark af denne Orden, nemlig det anseede St. Klara Kloster i Roskilde, først stiftedes henimod Aarhundredets Midte²⁾, vilde det være for dristigt at antage Heins Kloster for saa meget ældre.

Ligesaa er det neppe rimeligt, at nogen af vore Augustiner-Klostre have hørt til Eremiter-Ordenen (*ordo Eremitarum beati Augustini*), som grundlagdes i Rom 1256 af Pave Alexander IV. Derimod er det vist, at enkelte Munkke af denne Orden, der regnedes til Tiggermunkene, nu og da have opholdt sig her i Landet. Saaledes udfæstede Bi-

¹⁾ Høstaf Bolts Jordebog, udg. af P. A. Munch, S. 115.

²⁾ Damgaard De danske Klostre 174 ff.

enhver Tiggermunt havde et Stykke med sig, og afpressede Almuen for Gaver ved at true de Uvillige med Sygdommen. Man tænkte derfor først efter Reformationen paa at høre Ordenen, „fordi Brødrene — ifølge Kardinalernes Erklæring — bedrage Bønder og Enfoldige og udbrede utrolig megen Dvertro.“

I Norden blev denne Orden først kjendt i Aaret 1403, da en Brøder Theodorik optraadte i Vadstena som Ordenens Nuntius til Danmark, Sverige og Norge, for at sælge Afslad og helbrede Sygdomme. Han lod sin Ankomst med stor Bram forkynde forud ved Opflag paa Kirkeværk, hvori han kundgjorde, at han medbragte St. Anton's og mange andre Helligværelser, uddeelte Afslad for en Mængde opregnede Synder, hvortil blandt brudte Eder, Helligbrøde, Mishandling af Forældre m. fl. Enhver, som blev berørt af Anton's Helligdom blev fri for tre Slags „Pest“, nemlig ignis sacer, pludselig Død og faldende Syge. Dette, tilføiede han, er vel bekjendt og prøvet i alle Verdens Lande, undtagen i disse¹⁾. Vi see altsaa, at Ordenen her som andensteds optraadte som Dvertroens djevle Udbredere, og maa forøvrigt af hans Slutningsord antage, at Anton's munte før denne Tid aldeles ikke have viist sig i Norden. Smidlerne forekommer en St. Antonii Kirke i Hammer allerede mod Slutningen af 13de Aarhundrede, ligesom det er viist, at der har været et St. Antonii Kloster sammesteds²⁾. Det er derfor rimeligt, at Munte af denne Orden dekuagtet længe før have haft et lidet Hospital i denne Stofstads, der laa midt i den alfare Pilegrimsvei imellem Bifen og Årø; men om dets Alder veed man ellers intet. Derimod er det viist, at Kongen og Rigsraadet omtrent ved Aar 1500 udjogte Cisterciensens Kloster af Nonneseter i Bergen, og lagde dets Gods til Munkens, hvorpaa Brødre af St. Antonii Orden, med Kong Hans's og Rigsraadet's Samtykke nogen Tid derefter toge den ødeslaaende Klosterbygning i Besiddelse, og forbleve der indtil Hr. Vincents Lunge paa egen Haand begyndte at reformere i Bergen 1528, da han jog Anton'smunkene ud, fordi de bedrev et usjælligt og løssagtigt Levnet, og indrettede Klosteret til Bolig for sig selv under Navn af Lungegaarden³⁾. Hvorfra disse Munte kom til Bergen, vides ikke; men det er ikke usandsynligt at antage, at det har været Munte fra Antonisklosteret i Hammer, som have benyttet

¹⁾ Vadstena Brevbog fol. 92.

²⁾ Suhm, Danm. Hist. X. 1027. Thaarups Magazin II. 254.

³⁾ Saml. til norske Folks og Ev. Historie VI. 21. Dipl. Norv. II. No. 1036.

igheden til at sætte sig fast i Bergens By, der aabnede en videre ret for deres Birtfomhed.

Førend vi forlade dette Afsnit, maa det endnu i Korthed undersøges, om det er sandsynligt, at andre end de nu nævnte Munkeordener have været bosatte i Norge. Om Helligaandsordenen og Tempelherterne er ovenfor talt; ligesaa er det berørt, at der ei findes Spor til den gamle Orden eller Franciskaner-Monner i Norge. Der gives nemlig et eneste Kloster, hvorom her kunde være Tale, nemlig Heins Kloster i Stadsbygden ved Throndhjem; thi de øvrige Nonneklostre i Landet hørte med Bestemthed til andre Ordener. Hiint stiftedes omtr. 1236 Hertug Skule, og det er ovenfor anført blandt Augustinerne, fordi man; at Nidaros Erkebiskop har haft Ret til at visiterer dette Kloster og at oppebære Gjæsthold deraf¹⁾. Thi sliq Ret var utvivlsom med afsyn til Augustinerklostrene, men vilde været en Undtagelse, om Heins havde været beboet af Cistercienserinder eller Klarisser. Disse Sidste, der ævnedes saaledes efter Franciskus's Samtidige, den hellige Klara, med sin Søster Agnes stiftede en streng Nonneorden i den østere omegn St. Damians Kirke i Alesfi, hvorefter den og kaldtes St. Damiansorden, underlagdes først Benedikt's Regel, men indlemmedes allerede 1224 franciskanerordenen, og kom overalt i stor Anseelse. Klostrene af den gamle Orden vare i Almindelighed rige Stiftelser og deres Foresatte var om af Abbedisse. Da dette ligeledes var Tilfældet med Heins Kloster, da det ligesaa gjerne havde hørt til denne som til Augustiner-Ordenen, som Tiden rigtig vilde passe. Men da St. Klaras Ordens Regel først stadfæstedes 1246, skjønt Ordenen selv rigtignok var ældre, og det gamle Kloster i Danmark af denne Orden, nemlig det anseede St. Klara Kloster i Roskilde, først stiftedes henimod Aarhundredets Midte²⁾, vilde være for dristigt at antage Heins Kloster for saa meget ældre.

Ligesaa er det neppe rimeligt, at nogen af vore Augustiner-Klostre er hørt til Eremiter-Ordenen (ordo Eremitarum beati Augustini), som grundlagdes i Rom 1256 af Pave Alexander IV. Derimod er det vist, at enkelte Munke af denne Orden, der regnedes til Tiggerklostrene, nu og da have opholdt sig her i Landet. Saaledes udstedte Bi-

¹⁾ Nislat Volts Jordebog, udg. af P. A. Munch, S. 115.

²⁾ Daaagaard De danske Klostre 174 ff.

Stof Olaf af Bergen (ved 1440) en Anbefaling for „Eremiter-Augustinere“ Broder Jon Wyburton, som med sin engelske Provindsials Samtulle i længere Tid havde opholdt sig i sin Ordensdragt i Bergen, der stiftet sig vel og nu vilde valse til „Blodet i Wilznaf“¹⁾.

Til Kart hauer og Karmelitter, der først i Katholicismens sidste Tider havde Klostre i Danmark og Sverige, have vi ikke fundet Spor i Norge, og de kunne saaledes her forbigaaes. Derimod er det rimeligt, at enkelte af disse Tiggermunkene uden at have haft nogen fast Bolig her, nu da have, ligesom vi have oplyst om Antonus-Munkene, drevet omkring i Niget, for at sælge Afsad, samle Penge o. s. v.; thi der omtales et Brev af Kong Christoffer, hvori han tager alle Sortebrødre og Graabrødre i de 3 Niger i sit Værn, og forbyder fremmede Tiggermunkene, som ei have Klostre her, at tigge paa Land eller Strand²⁾.

Efter det saaledes Oplyste havde Norge i Middelalderen følgende fikre Klostre: Nidarholm, Selje, Munkeliv for Benediktinermunkene; Gimse, Nonneseter i Oslo og Valle for Benediktinerinder; Helgeseter, Jonsklostret i Bergen, Halsens, Kastele og Utstein for Augustinere; Nidarholm for Clunyacensere; Lysø, Hoveds, Tuters for Cisterciensere³⁾; Nonneseter i Bergen for Cisterciensierinder; Michaelskirken i Tønsberg, Olafsklostret sammesteds og Dragsmark for Premonstratensere; Værne for Johannittere; Klostre i Nidaros, Bergen, Stavanger, Tønsberg, Oslo, Marstrand og Konghelle for Franciscanere; Klostre i Nidaros, Bergen, Oslo og Hammer for Domb

¹⁾ Dipl. Norv. I. No. 775. Landsbyen Wilznaf i Mark-Brandenburg var et i lang Tid ogsaa her fra Norden søgt Valsfartsted. Ved Blodet i W. forbrændtes 3 Hoster, hvilke vare fundne uforbrændte, men hver med en Blodplet, i Gruset efter Kirken Brand 1383.

²⁾ Ifølge Registraturen af 1622 over Breve paa Agersthus. Brevet maa være af Christoffer af Bayern, uagtet Registraturen angiver, at det er udstedt i Transkript af 1301, hvilket rimeligvis er en Skrivfejl eller Læsefejl for 1501 eller den Tidspunkt, da Antonusmunkene fik fast Bolig i Bergen. Man vilde ei fundet det nødvendigt i Norge at bringe dette ældre Brev i Grindring, hvis der ikke just da havde været Anvendelse derfor.

³⁾ Desuden nævner Marique i Annales Cisterciensium II. 20 blandt de i 1145 stiftede Klostre Abbatia de Gradis eller Gradicensis in Norvegia, det fulde være en Datter af et samme Aar stiftet böhmsk Kloster (abbatia Placencia). Marique selv finder det usandsynligt, at et Kloster i Böhmen, samme

ikanere; Munkeliv og i nogle Kar Hovedsøen i senere Tid for Birgittinere; og Nonneseter i Bergen ligesaa for Antonsmunke, hvilke rimeligviis ogsaa haveriet St. Anton's Kloster i Hammer. Sikre Klostre af tvivlsom Orden ere Klein og Olafsklostret i Hammer. I det Hele altsaa 32 eller 33 sikre Klostre, hvortil komme næsten ligesaa mange, der hidtil have været anseede for Klostre, og hvorom vi i næste § ville anfille nogle almindelige Undersøgelser, medens hvert enkelt af dem vil blive omtalt i Specialhistorien.

§ 11. Sagn om Klostre. Klosterhospitier og dermed beslægtede Stiftelser.

Paa mangfoldige Steder i Norge gives der Sagn om Klostre, til hvilke Historien slet Intet kjender, medens den tværtimod oftere oplyser, at ikke Klostre, men andre med dem beslægtede Indretninger have været der i Middelalderen. Man kan vistnok deraf slutte, at Klostrene i Fjelds Dine have indtaget en saa overordnet Plads fremfor andre geistlige Stiftelser, at hine i Sagnet ligesom have opslugt disse. Forøvrigt have mange Omstændigheder bidraget til denne Sammenblanding. Lægmanden kjend langtfra ikke den Indsigt i Munkelæsenet, som var nødvendig for tilbørlig at skjelne f. Ex. mellem et Kloster og en Kollegiatkirke, et Hospital eller et Hospitium: geistlige Mænd forestode dem alle; i dem alle holdtes Gudstjeneste; de lagde sig alle Eiendomme til, modtoge Striktemaal, pleiede Syge, herbergede Reisende; Godgjærenhed mod dem bragte Syndsforladelse; kort — der vare for mange Punkter, hvori de for Almuens Vel gaaft faldt sammen, til at nogen Skjelnen kunde finde Sted. Dette blev i senere Tid saameget vanskeligere, da Reformatorerne egenlystige Iver ødelagde Hospitierne, Hospitalerne og Kollegiatkirkerne tilligemed Klostrene, og Sagnet skar dem derfor alle over en Kam og kaldte dem Klostre. Selv den første protestantiske Geistlighed, der i Norge ikke

Har det selv anlagdes, skulde afgivet Stiftere til Norge, og hele Beretningen er uden Tvivl grundet paa en eller anden Misforstaaelse. Intet tyder paa, at Norge, især ved Midten af 12te Aarhundrede, har staaet i nogen Forbindelse med Bøhmen, der kunde foranlediget en saadan Stiftelse, og det maa ansees vist, at her ikke har været flere end 4 Klostre af Cistercienser-Ordenen. De tre Munkelivsklostre nævnes alle hos Mantique i Anledning af deres Stiftelse, men Nonneseter i Bergen findes der ikke, og paa dette Kloster maa man altsaa gjette, hvis Noget forøvrigt vil tillægge Beretningen noget Værd. Men Nonneseter er uden al Tvivl stiftet fra England.

stod paa noget synderlig høiere Dannelsesstrin end den katolske Klostremangelde denne Indsigt; de Almuen kjære og ofte nyttige Indretninger, Tilintetgjørelse skulde retfærdiggjøres, og det nemmeste Middel her til at udgive dem alle for Klostre, disse papiristiske Stiftelser, som paa Reformationstiden ikke kunde sættes i slet Lys nok¹⁾. Nu efter 300 Aars Forløb at udskille Klostrene fra de dermed beslægtede Stiftelser er et temmeligt Arbejde, da Historien i det Hele saagodtsom ingen Hjælp kan give; men det maa altid være et Forsøg værdt, om muligt at bringe de norske Klosterfagn ind paa Historiens Enemærker. Om end derfor som i det Følgende herom meddeles, ifølge Sagens Natur bliver ufuldstændigt, er det i det Mindste at haabe, at det vil bidrage til bestemtere Skjelsen mellem ensartede geistlige Institutioner i vort Land. Ingen Samling af Klosterfagn er det derimod ikke Hensigten her meddele.

Det er for det Meste enten Stedsnavne eller Ruiner, som i begge Dele i Forening, hvortil Klosterfagn stotte sig, og hvori de søge sin Hjemmel. Navne som Munkby, Munkedam, Munkfjord, Munkhagen, Munkegaard, Abbedien, Klosteret, Klosterfeter o. s. v. og for sig henlede Tanken paa Klostre der i ældre Dage. Kommer det her til, at sammesteds kan paavises Levninger af en gammel, usædvanlig Bygning, Kjælderhvalving eller dsl., saa er gjerne Klosterfagnet særlig i denne Henseende er det ganske mærkeligt, at alle ældre murede Bygninger, om hvis Bestemmelse man iøvrigt Intet veed, af Almuen saagodtsom udelukkende tillægges Munkene, og det afgiver et Beviis for, at disse i deres Velmagtsdage have udmærket sig ved Byggelyst og Bygningsdygtighed, en Sandhed, som Historien bekræfter. Stedsnavnet alene kan iøvrigt ansees som den mindst paalidelige Hjemmel for et Klosters tidligere Tilværelse i sin Tid; thi ikke at tale om, at Navne, der begynde med „Munk“, lettelig kunne skrives fra de danske adelige Slægter af det Navn, der i senere Tid vare bosatte i Norge, saa bevise saadanne Navne ikke andet, end at Stedet, som bærer dem, har tilhørt et Kloster, saaledes som f. Ex. Munkebu ved Døso og Abbedi-Engen i Akker tilhørte Hoved

¹⁾ Reformationens Medstandere toge og til Gjenmæle mod denne Side af danske Reformatorens ublue Egennytte. Se Bevel Ellefens Undervødsning i „Hvore frantske — — arme oc fattige Mennisker schule tracteris og besørgh Sachers Udgave I. 145—166; f. Ex. S. 154—155: „Da have nu Herfter siore Herrer valdet sig til samme Hospitaller, og gjort deraf Forklæning sine Tjenere, der dennem have tjent ubi megen sundig Handel“ o. s. fr.

eller at det paa anden Maade har staaet i Forbindelse med Klostersagnet. Disse Navne have altsaa sin Interesse, sjønt de i og for sig intet eller intet betyde. Ruiner af ved Elde eller Omfang mærkelige Bygninger, hvælvde Kjældere m. v. tjene i alle Fald til at vise, at noget Bygning her har været anlagt, da endog den rigeste Privatmand kun kunde liden Beføstning paa sin Bolig, og sjelden byggede af andet end Træ; men naar man, som f. Ex. ved Teige, Spaanheim o. fl. St., har bemærket, at Klostre have ligget der, blot fordi deslige Bygninger fra Oldtiden der findes, saa er dette et Spring i Beviset; thi Munkene vare ikke de Sneeste, som byggede af Steen. — Stedsnavne og Ruiner i Formidling afgive vel heller intet afgjørende Beviis for et Klosters Tilværelse, men gjøre dog Sagnet saa sandsynligt, at Klosteret ikke uden bestemte Grunde kan udslættes. Det flemmeste er, at disse Klostersagn ofte ere meget unge, foranledigede af en eller anden Forfatter, der var i Besiddelse af sin Samtids Tillid. Saaledes lægger Müller i sin Beskrivelse over Tønsberg paa Teige Gaard det bekjendte Olafskloster, uagtet han har været opmærksom paa, at Klosteret ifølge samtidige Efterretninger laa inde i Byen, medens Teige ligger udenfor samme og i ældre Tider altid nævnes som Bispegaard. Maaflø har Lokaliseren af Sagnet om Arel og Balborg oprindeligt foranlediget denne Feiltagelse; thi Skjøn-Balborg skal i sin Barndom, siger Sagnet i Tønsberg, været i Skole i Klosteret paa Teige, og i Mariæ Kirke i Tønsberg blev Klædet klædet mellem hende og Arel Thordssøn. Ligeledes paaviser Klüber (Norske Mindesmærker S. 63) baade Sagn og Ruiner ved Gaarden Munkby i Stogn, og antager med Bestemthed et Kloster der, en Mening, som siden var almindelig i de Tyske: og dog vil det paa sit Sted blive godtgjort, at man her kun har Levninger af en Sognkirke, der nedlagdes 1589. Men naar Sagnet lægger Klostre paa Steder, hvor hverken Navn eller Ruin minder derom, da har Formodningen og den ukritiske Gjetning ikke haft noget Støttepunkt, og Sagnet maa derfor anses for gammelt og sandsynligviis ægte; men dette er kun Tilfældet med saa af dem.

Sagnet, som nu ikke altid kan skjælnes fra nyere Tiders løse Formodninger, nævner indtil 40 Klostre omkring i Landet, hvorom Historien aldeles tier. Denne Tausched kan ikke forklæres alene af de skriftlige Kilders Ufuldstændighed; thi dertil ere disse igjen for mange og betydelige. Si heller kan man antage, at Sagnet paa de fleste Steder skulde have forberet Klostre med derfra aldeles forskjellige Anlæg. Det maa altid have en Grund, om denne ogsaa kun er en Misforstaaelse. Disse i Historien

ufjendte Klostre maa derfor for en stor Deel antages for geistlige Stifter eller Besiddelser, der i Esgmands Dine havde en eller anden Lighed med virkelige Klostre. Ved en saadan Forklaring vederfares Sagnet i den Ret, hvorpaa det efter sin Natur gjør Fordring. Vi antage med Dr. Bedel Simonson¹⁾, at det hovedsagelig er Hospitier, Herberger og lignende Hvilesteder for Reisende, som senere ere blevne forverlede med Klostre, og skulle nærmere anvende dette paa de norske Forhold.

Herberger for Reisende forekomme allerede tidlig i Norge, men ikke som Klosterstiftelser. Det sålohús, som Kong Gystein I i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede anlagde paa Dovrefjeld for rejsende Mænd²⁾, var et saadant Herberge; ligesaa sålustofvan paa Fjellstuen (nu Mari-stuen), der nævnes først i 14de Aarhundrede³⁾. Et slike Herberger har været gamle i Norge, sees deraf, at sålohús og Negler for Opholdet deri findes i den ældre Gulethingslov⁴⁾. Disse Huse vare verdslige Stiftelser, der have bestaaet lige til vore Tider, under Navn af Fjeldstuer, og fandtes kun paa de meest øde Steder, hvor der gik Hovedveien over de store Fjeldrygge. Men efterhaanden trængte man til flere af disse verdslige Herberger. Sagnet blev afhjulpet af Kong Erik Magnússon og hans Broder Hertug Haakon (1280—1299) og fremdeles af den sidste som Konge ved to Rettebøder om Vertshuse (takernishús d. e. tabernæ)⁵⁾. I den ene befaler Kongen, at der langs Landeveiene i Norge skal paa hver hele eller halve Dagsreise oprettes Vertshuse, Rejsende til Nytte og Almuen, der boede ved Veien, til Forstaaelse. De skulle helst bygges paa Kongens Gaarde, medens dog ogsaa Bisopperne have lovet at hjælpe til af deres Gods. Manden i Huset tillade at udsælge Mad, Drikke og Hestefor $\frac{1}{4}$ dyrere end gangbar Priis, fritage for Bøding og andre Byrder, og tages i Kongens Børn; Straf fastsat

¹⁾ Jfr. hans interessante Afhandling i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. II 225—248 om et Kloster ved hans Hovedgaard Elvedgaard i Fyn.

²⁾ Heimskringla, Sigurds, Gysteins og Olafs Saga Cap. 24.

³⁾ Björgv. Kállsk. 42. Den kalbes her' sålustofva Helga Ivarssonar uppi Borgund. Allerede Kraft (Norges Beskrivelse IV. 961) har gjort opmærksomhed paa det Urigtige i, at den skalde være anlagt af og bære Navn efter Dronning Margrethe. I Haakon Haakonss. Saga c. 112 omtales mikit sa lohús vid kirkjuna (Varlanten har sælahús-stofa, sålustofva, hvilket viser at forskjellige Benævnelser have været gangse) miðt i Gibastov i Barmelan

⁴⁾ Norges gamle Love I. 47. (Paus's Oversættelse I. 112.)

⁵⁾ Norges gamle Love III. No. 55 og 56. S. 136—138. Rettebøderne henførte af Udgulverne til 29de Mai 1303.

tes for den, der drager af Huus uden at betale. Af den anden Nettebod sees man, at Kong Eriks Befaling om flige Huse havde mødt Uvillie baade hos Almuen og Spyselmændene, der hidtil havde været vante til at tage sig frit Herberge, hvor de lystede. Men fra denne Tid maa Indretningen være kommen i fuld Stand; thi senere omtales flere flige Berts-huse alene mellem Bergen og Karmsund, og langs Norges sydlige Kyst var deres Antal efter Reformationen saa stort, at Kong Christian IV fandt det nødvendigt at aflaffe flere af dem ¹⁾. Dignende Herberger finder man indrettede i Jæmteland paa Upsals Erkebiskops Beføstning ²⁾, under hvem Landstabet laa i geistlig Henseende.

Skjønt det mindre vedkommer Sagen i det Enkelte at forfølge den her givne Oplysning, kan det dog maaske være interessant at paavise, hvorledes endnu Gaardsnavne over hele Riget uden tvivl have bevaret Mindet om denne Herbergsindretning i Norge. I Thelemarken paa 11 forskjellige Steder, samt i Nore Sogn i Numedal og i Valle i Setersdal træffer man Gaardsnavnet Svalestue, der tydelig henpeger paa en saadan Anvendelse for; enkelte af dem ere endnu Gjæstgiverier. Dette Navn forekommer ellers ikke nu andensteds i Norge, men forskjellige Wæd-

¹⁾ I sin Klage over de tydske Eskadrens Plyndringer paa Norges Kyst før og under den Krig, der endte 1369, nævner Kong Haakon VI, at de havde brændt foruden Kongsgaarden Avalsnes flere Gaarde omkring Karmsund, samt alle for fattige Rejsende indrettede Huse mellem Bergen og Karmsund. (Cartorius Ursp. d. deutschen Hanse, ved Lappenberg II. 696). Kong Christian IV befalede 8de August 1607, at alle Kroer langs Kysten af Mandals og Nebenes Lene skulde ophæves, da de gave Anledning til Drukkenskab, Drab og anden Uorden, saa der kun skulde blive tilbage 2 i Flekkers, 1 i Merdø, 1 i Vester-Riss, 2 i Øster-Riss og 1 i Grimstad. (Norske Registre III. 299.)

²⁾ Saaledes tog Johannes archielectus til Upsal i 1290 (Dipl. Svecan. II. 89), Gyrð Bodakarl paa Rasundastog i Jæmteland i Kirkens Værn og sin Beskyttelse, samt fritog ham for alle Afgifter mod at yde Gjæsthold (hospitalitatis causa) paa Eskoven. 9de Marts 1303 skjænkede Erkebiskop Nikolas af Upsal en Gaard til Thorer Gyrðsøn fri for al Afgift, for at han kunde sættes istand til at pleie trangende Rejsende, og i et andet Brev af samme Dag bekræfter han sin Formands Erkebiskop Jakobs Dyrettelse af et Herberge (hospitium) paa samme Eskov, da Mangelen deraf var Rejsende til Besvær, og ofte satte Fattiges Liv i Fare. (Dipl. Svecan. II. 376. 377.) Dette var saaledes et formeligt Hospitium, og bærer ogsaa i det latinske Dokument dette Navn, medens samme Hospitium paa Norsk kaldes sjælastofva og Manden i samme stofukarl. (Dipl. Svecan. IV. 302.) Med Klosterhospitler har det derimod Intet at gjøre, da Bonden fik Gaarden til Odal og Arv mod hiin Pligt at pleie Rejsende.

vinger deraf, saasom Svalestad, Svalheim, Svalingen o. s. l. Saaledes foreende til det gamle salohús et Gaardnavn Saalhuus; ja heter en betyret liggende Gaard i Bogland (De Thinglag No. 40) og et sazt Høilestet i Hammer Sogn nogle Mile N. for Bergen, ligesaa Gaarde i Orledalen (No. 201), der tilhørte Domkirken i Århus, i Stjørdalen (No. 107) tæt ved Kirken, og ved Berar Fyrstegaard paa Helgeland. Ligesaa nævnes Saalhuus-Parten i Gudskeppens Høigaard Haanes i Frostevik, og i Skatvolds Sogn i Stjørdalen eiede her hele det gamle Herresæde Hjordar „med alt Saalhuus“. En Gaard Hjetlid i Lypdal, der nu ei findes i Matrikelen, tilhørte Århus Domkirke og „er der salustofva frelse fore“ d. e. Gaarden har Saaalhuus-Nættighed; ligesaa eiede Domkirken Gaarden Buder (Baan) paa Søndals-Eloven ved Weissjället i Rennebo „og var der salustofva“¹⁾. Gaarden Suulstuen (No. 231 og 232) i Verdalen er vel en senere Form af salustofva, og den berømte Suletind paa Fjellfjeld faar da sin Betydning af Veliggenheden ved Fjeldstuen. Den ovenfor nævnte Form salohús synes at gaa igjen i de saa hyppigt forekommende Gaardnavne Selberg, Sellid, Selnes, Selsfeter, Seljestøl, Seljeballe o. s. l. hvor Tanken ei som f. Ex. ved Selvaag, Selhorn o. s. l. kan henledes paa Sælsangst. Saaledes har vel og Sels i Nordfjord, hvorpaa Klofret stod, sit Navn af dets passende Veliggenhed for Fartøier, der her oppebode gunstig Wind forbi Etalland. Ved det her Anførte beskrives Tilværelsen af salustofvor i Betydning af offentlige Herberger.

Om sorgen for Reifarende i Middelalderen overtooges altsaa i de sidste Tider af Kongerne, men deelede siden mellem dem og Geistligheden. Et Herberge kaldtes paa Norsk tabernishús, salustofva eller salhús, paa Latin taberna, hospitium eller hospitale, hvoraf dannedes det norske Navn spital, der forresten betyder et Sygehuus. Men ogsaa Klostrene vare forpligtede til at forsyge syge og fattige Reifende, og efterhaanden som Reiferne og Pilgrimsfartene tiltog, blev Gjæstfrihedspligten besværlig. Man kan derfor ei tvivle paa, at Munkene her i Landet som anden Steds have søgt at forene Klosters No med denne Pligt, ved i Nærheden af Klofret at anlægge et hospitium, hvor Reifende paa Klosters Bekostning fik fornøden Pleie. Af denne Art maa de Hospitier have været, som man finder anlagte saa nær Byerne, at de ei kunne have været Herberger eller salustofvor i verdslig Forstand, men dog saa langt derfra

¹⁾ Nisaf Bolts Jordebog S. 28. 33. 40. 51. 55. 111—113.

re ei heller kunne antages for Byens Sygehuse; saaledes f. Ex. Hofspital i Aker og Hospitalet udenfor Tønsberg. Hvad her er sagt om strene, gjælder ligeledes om Biskopperne og Domkapitlerne, der paa endelig Maade underholdt Hospitler paa passende Steder. Disse velværende Stiftelser af geistlig Oprindelse gik naturlignvis til Grunde ved reformationen, da deres Underholdsmænd mistede sin Værdighed og Indtægt, og heraf forklares ligefrem, at de bagefter fik Navn af Klostre, enten Biskop eller Kloster i sin Tid havde vedligeholdt dem¹⁾.

Skulde man nu, efterat geistlige Hospitlers Tilværelse maa ansees for ophørt, bestemme, hvor i Norge de maa have været meest fornødne og mest nyttige, vilde nærmest kunde søges, da er det klart, at deres Savn maa være mest følt og altsaa tidligst afhjulpet i det Strøg, der førte tværs igennem landet til St. Olavs idelige besøgte Helligdom i Nidaros. At man alene der benyttet Bondens Gæstfrihed, er saa meget mindre sandsynligt, som det vilde stride mod Geistlighedens Interesse, der helst søgte i Stedet at tage sig af Pilgrimene, og det er derfor høist rimeligt, at geistlige Herberger meget tidlig ere anlagte paa denne Vej. Ei heller kan det vække tvivl, at Sagaerne, der saa ofte omtale Reiser over Land fra Vest til Øst, aldrig nævne sige Herberger; thi det er Kongernes og andre Høvdingers Tog, som Sagaerne tale om, og disse havde den Vane at tage de Kongsgaardene til Hvilepunkter, hvor Kongens Marmand eller Hovmand var forpligtet til at sørge for det Fornødne. — Men ikke

¹⁾ Rigtigheden heraf bekræftes fremdeles ved Biskop Dystings Forbehold (Fol. 129. b), hvor Spitalen i Alfkab Sogn paa Thoten omtales som tilhørende Bergs Præbende ved Oslo Domkirke. Thoten laa i Hammer Biskopsbisppe, og det kunde ikke være nogen Grund for Oslos Prælater paa deres Befovning at forsyne hilst Stift med et fattig- eller Sygehus (Hospital i nyere Betydning). „Spitalen“ paa Alfkab var sølgelig utvovsigelig et geistligt Hospitium, anlagt for at sørge for Pilgrimenes Pleje mellem Nidaros og Oslo, et Foretagende, hvori Oslos Geistlige maatte være meest interesserede i et Strøg, der laa Sonden for Hammer. Saaledes bliver enhver Gaard i Landet af Navnet Spital os af Betydning. De ere ikke mange og nævnes derfor her alle, saavibt de findes i Matrifkelen: Spitalen paa Njorskovsven sublig i Etange paa Hedemarken, hvor Vej gaar over til Odalen, og saaledes kommer i Forbindelse med Gaarden Spitalen i Blugers Sogn; Spitalen paa Kolsøen i Dns Sogn, Spitalen i Gleminge Sogn ved Frederikshad, Spitalen ved Kroghadillen i Raade, Spitalen i Thjøbling Sogn og Spedalen i Hjære Sogn ved Grimshad. Endelig mærkes Nabsen Hospital overst i Setersdalen ved en Klevvet, som fører derfra til Moelund i Dvre-Thelmarken.

Munkeby i Børsfjogn, nogle saa Mile Sydvest fra Nidaros, maatte det ikke Herberge for dem, der søgte til Dafs bellige Stad. Sverste Pilegrime kom almindelig over Jæmtland, hvor Upsala Erkebiskopper, som andet, underholdt et Hospits paa Hafunda-Stoven, og for dem laa Munkeby ved Levanger eller Alstahaugs Kloster i Skogn ret beleiligt. Nords Kysten nævner Sagnet Klostre paa følgende Steder: Tangen ved Nordal, Fodneby i Mandalen, Liknes (eller Egeland) i Hinesdal, Hals i Ruvfulte, Fane paa Sundhordland, Herrs, Giske og Borland paa Sundmør, alle paa Kysten eller i dens umiddelbare Nærhed. Molands Sogn i Øvre Thelemarken beretter Sagnet, at der skal have været et Kloster paa Gaarden Moghuus (Múkhús? Munkehuus). Da en Rivevei, endnu kaldet Bispeveien, fører over Seterdalens Fjelde fra Statanger ned i Molands Sogn, hvorfra en anden Rivevei fører over Hardangerfjeldene til Bergen, er det ei usandsynligt, at Sagnet her har Ret, og at der paa Moghuus har været et Klosterhospits, hvortil man end to Veie kunde søge. Paa Gaarden Erlands-Benstøb ved Skien lægger Sagnet ligeledes et Kloster, maatte et af Gimsø Nonner underholdt Hospits, og det kom da til at slutte sig til „Spitalen“ i Thjødling og Hospitalet ved Tonsberg. Udenfor Sæleden eller de meest besøgte Landeveie faar man saaledes kun følgende af Sagnet omtalte Klostre tilbage: Hesthammerø i Ekern-Bandet, Klosterfeter i Andebo, Dpedal, Spaanheim og Vigør i Hardanger, Vesø i Romsdalen, Throndenes i Nordlandene og Munkefjord i Finmarken. Men deels have disse beviislig ikke været Klostre eller Hospitler, deels er det her ikke Tale om at bringe dem alle ind under Hypotesen. Det maa i det hele betragtes som en Tilfældighed, at senere Forstere (nærmest afdøde Sogneprest N. Mørch) just have givet de ovennævnte Steder Klosternavn; havde de kjendt f. Ex. Gysteins og Alsal Bolts Jordebøger, vilde uden Tvivl alle de deri anførte Spitaler og Saalhuus været medtagne; thi man bør neppe stielne mellem disse Indretninger, uden for saa vidt som de vare af verdslig (kongelig) eller geistlig Oprindelse.

Det er forevrigt ikke Meningen, at samtlige ovenfor nævnte saakaldte Klostre alle skulle have været Hospitler. Tværtimod er der al Grund til at antage, at mange af dem kun have været Bugaarde eller Kvisgaarde (grangjæ) under de ellers bekjendte Hovedklostre. Til denne Klasse kan blandt andre Klosterfeter, Dpedal, Spaanheim, Munkeby o. fl. med temmelig Sikkerhed henregnes, skjønt de naturlighviis ogsaa som saadanne tilslige kunne have tjent som Hospitler. Andre have maatte staaet paa Ober-

gangen mellem Hospitier og Sygehuse, saasom Hattestad, Faue, Hospital paa Jlevolden; eller mellem Hospitier og Gilder, som Letum og Herrs Nogle, som Thonol og Helene, synes nærmest kun at have været Kapellet tilhørende snart et Kloster, snart et Domkapittel, som der holdt en Mun eller Prest, hvis ensomme Bolig ved Kapellet let kunde efter Reformationen faa Navn af et Kloster, især hvis Balsarter paa Grund af hellig Kilder, virksomme Helgenbilleder eller desl. stede did. Endelig er der usandsynligt, at Thronenes Kirke eller Prestegaard er angivet for et Kloster, fordi Degnen i Thronbjem var Sogneprest her og lod dette da saar vidløftige Kald bestyre af flere Kapellaner. Havde disse deres fælles Bolig (commune) paa Thronenes, lader Sagnet sig simpelt forklare.

Alt hvad her er anført til Oplysning om Hospitier i Norge, maa isøvrigt betragtes mere som en Antydning af det Sandsynlige, end som en paalidelig Beretning om det Virkelige. Det maa ved hvert enkelt af dem senere komme under Overveelse, til hvilken Art af slige Stiftelser det sandsynligst bør henføres, og til mere end Sandsynlighed lader Sagen sig kun i enkelte Tilfælde bringe.

Andet Afsnit.

Om det norske Klostervæsen i Almindelighed.

§ 1. Indledende Oversigt.

I det Foregaaende ere de norske Klostre opførte under de Munkene, til hvilke de med Visshed eller Sandsynlighed hørte, og i den Betsølge, hvori de bosatte sig i Norge. Det er ligeledes bemærket, at tiltoget i Antal og Anseelse fra Begyndelsen af 12te og gennem hele de Tjuehundrede, og at de til den store Mandedød og Unionen steg i Magt og Indflydelse. I disse Henseender synes derfor de norske Klostre at have staaet paa samme Fod som de danske og svenske; men i Anseelse de derimod betydeligt tilbage. Medens man nemlig anslaaer de norske Klosters Antal til 150 og de svenske til 100, bliver Antallet i Norge, Domkapitler, Hospitaller og tvivlsomme Klostre medtagne, neppe over 100, og Danmark har sølgelig haft ligesaamange som begge de andre Riger tilsammen. Aarsagen hertil ligger vel for en stor Deel i de klimatiske Forhold, der affrættede Munkene fra uden Nødvendighed at drage til Norge. Men de norske Klosters udelukkende Beliggenhed ved Kysten kan ikke heraf forklares. Alle vore Klosterstiftelser laa nemlig enten paa Øer eller paa det faste Land i Kystens umiddelbare Nærhed, og de fleste Forsøg man kjender paa at forplante Munkene til det Indre Norge, nemlig Klostrene i Hammer, vise tydeligt nok, at de ikke have let ret lykket. Her kan Klimatet ikke bære Skylden; thi Egne som det nordnordvestligste Opland tilbød Munkene langt større Behageligheder, end i den nordvestlige Skjærgaard og de fleste nordnordvestlige Kyststrøg. Snarere vilde Grunden hertil søges i Oplandenes ringere Befolkning og lavere økonomiske Standpunkt i Middelalderen, førend Agerbrug og Stoddrift og lønnende Næringsveie, da Indbøerne næsten udelukkende levede af Fiskefæst; medens Kystboerne i de rige Fiskerier havde en stadig og indbringende Handelsveie, der satte dem i livlig Forbindelse med Udlandet.

Men nægter Norge ikke var rigt paa Kloster, i det Indre næsten ganske manglende saadanne, og man derfor maa antage, at Nordmændene i Almindelighed ikke bare rikt samme Jær som andre Følleslag for disse Indretninger, mangler Klostræns Historie ikke heller i dette Land Vidnesbyrd om, at de der, hvor de fandte Rod, søde baade Jndesl og Bestyttelse af Heie og Latv. Den høiere Kultur, som de førte til Norge indførte Kunste vare i Besiddelse af, maatte, paa samme Tid den høiede dem og deres Stifelser i den almindelige Hjælp, snart tringe dem endog mod deres Villie ind i Statslivets Fordrillinger, og under de norske Borgerkrige (1130—1240) nævnes saaledes Munkene for første Gang i Statshistorien. Alene den Omstændighed, at et Kloster mere end noget andet indriet Sted ansaaes for et ufortrænkeligt Asyl, gjorde dem vigtige under en Borgerkrig, og Partihverdingerne søgte derfor at vinde dem for sig. De enkelte Klostræns Historie vil afgive Beviser herpaa. Saaledes holdt Nidarholms Munk, der vare bleve berigede ved at optage Magnus den Blinde i Klosteret, med Magnus Erlingssøn, og Munkeliv med Baglerne, medens hovedsagen var bleven rundet for Sverres Sag, hvorfor det Munk blev bandfattet paa et Generalkapittel i Citeaux Aar 1200. Erling Skakke støttede sig til Geistligheden, og befordrede derfor af politiske Grunde tillige Munkenes Sag. Disse mærkede saaledes, at der i disse urolige Tider var Gavn og Penge at tjene ved at kaste sig paa Politiken, og i 13de Aarhundrede blev derfor og deres Deeltagelse deri stedse almindeligere.

Under Sverres og Haakon Haakonssøns Regjering nævnes Klostræns Forstandere som aktive Deeltagere i Statsager, idet Abbeder og Priorer i Egenkab af Nigets Prælater efter Indkaldelse vare tilstede saavel paa Mødet i Bergen 1190 som paa det store Nigsmøde sammesteds 1223, hvor Triften om Norges Krone blev afgjort til Kong Haakons Fordeel. Saavel Statsklogt som personlig Tilbuelighed synes at have berøget denne ypperlige Fyrste til at fremdrage Munkene, og ved de to Tiggerordeners Ankomst og Udbredelse under hans Regjering tiltog de Klostergeistliges Indflydelse meget. Munk blev benyttedes ved Underhandlingerne mellem Skule og Kongen, mellem denne og Danmark; de deeltog i Gesandtskaber til Spanien, England og Skotland, og ved Haakons Kroning vare Nigets Abbeder og Priorer indbudne. Kongen selv stiftede paa egen Bekostning mange Kloster, og hans Medbrøder Hertug Skule vilde ei heller i denne Retning staa tilbage for ham, og levede paa en særdeles venstabelig Fod med de nordensjældske Kloster. Samtidig hermed bragte Kardinal Wilhelm

som pavelig Begat Orden i det norske Kirkevæfen 1247, og det kan faaledes ei undre os, at Geiftligheden allerede under Haakon og endmere under hans milde, eftergivende Søn Magnus Lagabøter udviklede en Magt, som tilfidsft gennem Konfordatet i Tønsberg 1277 truede med at knuse Kongens.

Kong Magnus arvede Faderens Yndest for Munkene, og Klosterstiftelserne forøgedes blandt andet med Børne Hospital, en Indretning, der synes at have sat Munkewæfenet i umiddelbar Forbindelse med Hirde. Abbeder og Munkel benyttedes fremdeles i Statens Anliggender som Fredsunderhandlere og Gefandter, og i Hirdstræen¹⁾ tilfod han Rigets Abbeder selvstrevne Stemme ved Kongevalg, en Ret de imidlertid sjelden eller aldrig synes at have benyttet. Han valgte sit Gravsted hos Minoritterne i Bergen, hvis Belgjører han i levende Live havde været. Sønnen Erik kom strax ved sin Tronbestigelse i aaben Kamp med Geiftligheden, som endte med Biskoppernes Udjagelse og Ophævelsen af Konfordatet i Tønsberg. Derimod findes ligesaa lidt Spor af nogen Konflikt mellem Kongen og Munkene som af hans særdeles Yndest for dem; men den Omstændighed, at de i det Mindste udbortes vedligeholdte Venfkapet med Kongen, medens Sekulargeiftligheden aabenbart kæmpede mod ham, maatte nødvendigvis virke fordeeleagtigt for dem i Almuens Sine, der elskede Kongen og fod paa dennes Parti mod Geiftligheden.

Kong Haakon Magnussøn synes med Hensyn til Geiftligheden at have gaaet en Middelvei mellem Faderen og Broderen. Stjont han ikke indlod sig paa at gjengive Erkebiskoppen de ved Tønsberg-Konfordatet tilftaaede Retigheder, ophævede han dog dennes upasfende Afhængighed af Kronen som Kongens Jarl, og stræbte forresten som det synes ad en anden Veimod den hoiere Geiftlighed, og flabe en kongelig-geiftlig Stand, der i enhver Henseende bunden til Kongemagten forenede geiftlig Erudition med verdslig Kløgt, og faaledes gjorde Kongen uafhængig af Geiftlighedens Bifkand i Statsfager. Mod Kloftrene viste Kong Haakon sig gavmild og gunftig; Minoritterkloftret i Oslo er stiftet af ham. Men med hans Tidfaldet synes Interessesen for Klosterstiftelser at være ophørt. Intet nyt Kloster er yngre end Begyndelsen af 14de Aarhundrede, og fra denne Tid af synes Munkenes Virksomhed hovedsagelig at have indftrænket sig til at fikre sig, forsøge og forbedre det allerede Erhvervede. Igjennem hele

¹⁾ Hirdstræen. Kap. 3. Norges gamle Love. II. 383.

Magnus Erikssøns lange Regjering (1319—1355) spillede de norske Klostre ingen politisk Rolle, og vi lære dem kun at kjende af Testamenter, Skjæder, Mageskifter og Eiendomstrætter. Den store Mandedsød (den sorte Død 1349—1350) kan sættes som Vendepunkt i Klostrenes Historie. Fra Midten af 14de Aarhundrede gik de siensynlig tilbage i Svøgning, Agtelse, Dannelse, Sædelighed og tildeels i Formue. Dog var ikke dette særeget for Norge: hele Europas Sædelighed og Heligskiftet befandt sig i en saagodtsom opløst Tilstand, hvorfra ingen pavelige Buller, ingen Kirkesmøder eller enkeltstaaende Reformere, men alene Bogtrykkerkunsten, Videnskabelighedens Gjenoplivelse og Luthers Ræmpeaand kunde udfri den kristne Kirke.

Sortedsdødens nærmeste Følge var, at Klostrene manglede Svøgning, saa at endog saa de rigeste ikke saa sig istand til at erstatte det ved Pesten lidte Tab. Naar man tænker sig en Landsfarjat, som efter Sagnet bortrev hver tredje Mand i det hele Rige, kan man og let slutte, at de Efterlevende havde nok at gjøre med at arve og skifte, saa at Faa eller Ingen tænkte paa at gaa i Kloster. Senere lykkedes det dem ikke atter at hæve sig til den gamle Magt. Paa Unionens Tid havde Klostrene noget nær udført deres Rolle; de vedblev at bestaa endnu i 150 Aar, fordi de havde erhvervet det Fornødne dertil, og det ikke endda faldt Nogen ind at angribe deres Tilværelse. Vel sørgede de med punktlig Nænsøgtighed for, at enhver Konge ved sin Regjeringsstiltredelse formelig fornøvede deres af foregaaende Konger givne Privilegier, ligesom i senere Tider en Paragraf om Klostrenes og deres Foresattes Rettigheder optoges i Haandfæstningerne; vel deeltog enkelte Abbeder nu og da i Rigsmøderne, men deres Indflydelse i Statsager var forbi; Folket vedblev vel ogsaa nu som før i Testamenter at ihukomme Klostrene, men dette synes nærmest at have været en Følge af Skik og Brug, og hele Unionshistorien har ikke en eneste Klostermand at opvise, som ved Lærdom, Dygtighed eller kristeligt Sind havde sig over Mængden. Almuen kom derfor saagodtsom ene og alene gennem de mange Pengeforhold, som opstod imellem dem, i Forbindelse med Abbederne og Munkene. De lærte dem mere at kjende som rige Godseiere, strenge Jorddrotter og privilegerede Herrer, end som Guds Tjenere, Folkets Forstærkere og den Fattiges Venner. De fleste Klostre havde ved denne Tid strabet en Formue sammen, der satte deres Beboere istand til at føre et efter norske Forhold bekvemt Liv, uafhængigt af Verdens Dom og Verdens Gæmildhed.

Under saadanne Omstændigheder maatte den nye, saagodtsom inden-

landste Birgittinerorden hendrage den Gudfrygtiges og Bøddigens Opmærksomhed paa sig. Endnu i Besiddelse af Nyhedens friske Duft, endnu ialfsald tilsyneladende ubesmittet af den almindelige Fordærvelse, forekom den Alle som en Indretning, der opfyldte Hensigten og fortjente Underkøttelse. Benediktinerne i Munkeliv maatte vige for den Orden, „til hvilken Folkets Hu stod“. Men meget snart opstod der Splid og Uorden ogsaa i disse Klostre; Kong Eriks personlige Kjærlighed for denne Orden holdt den vel endnu i Anseelse, men Christian I synes forgyttet at have stræbt at opretholde Lugten og ved den Folkets Gunst. Ingensteds synes Sæderne at have været ryggesløse end i Bergen, hvor de tydske Kjøbmænds slumpe Uteerlighed og sine Trods mod geistlig og verdslig Myndighed ogsaa virkede fordærveligt paa Klostrene. Som Nigmænd og i udelukkende Besiddelse af den hele Handel gavede disse Hansseater Tønen an, som Alle, der havde Liv og Eiendomme kjære, med eller mod deres Villie maatte følge.

Ved Reformationstiden maa Klostrene nærmest betragtes som Majorater eller Fideikommisser i en usædelig, til Arbejde udygtig og uvillig, samt utyndig og grundfordærvet Klasses Hænder, der alene holdtes oppe af Bane og Overtro. De bleve derfor ogsaa, tildeels førend Reformationen løslig indførtes, et let Bytte for den danske Adels Kogjerrighed. Folket terte hverken Haand eller Fod til deres Nedning, og Biskopperne vare de Gæste i Riget, der bleve deres Forsvarere til det Sidste; men det var Kirkens Ret, disse paatalte. Klostrenes Fald var fortjent, og deres uretslige Fald kan regnes blandt de Erfaringsbevise, Historien saa ofte giver paa, at offentlig og privat Sædelighed er det eneste sikre Værn for Nationer som for Stænder og Personer. Guld og Gods ere kun Waaben i Eiendens Haand mod selve Besidderen, naar denne ikke hos sig selv har den moralske Aenhed og Kraft, hvoraf Kampens heldige Udfald er afhængig.

§ 2. Klostrenes Privilegier og Rettigheder, samt den dem vedkommende Lovgivning.

Det er i foregaaende Afsnit ved hver af de forskjellige Munkordener i almindelige Udtryk omtalt, at Paver, Konger og Geistlighed forundte dem mange og forskjellige Privilegier. Disse almindelige Benaadninger, hvoraf Cistercienserne og Franciskanerne have de fleste at opvise, vare et fælles Gode i hele den katolske Kirke, som uden Videre tilfaldt ethvert

nystiftet Kloster. De høre derfor og nærmere hjemme i en Kirkehistorie end i et enkelt Lands Klosterhistorie, og de kunne derfor her kun indrømmes faa Ginier. Deres Antal tiltog som bekjendt efterhaanden, og fra Tiggermunkenes Tid bleve de faa omfattende og mangfoldige, at det næsten er umuligt at overskue dem alle. Immunitet, d. e. Befrielse for alle, hvilefombelst, ældre og yngre Afgifter til Staten og Kirken, — Exemption d. e. Fritagelse for det bisloppelige Overtilsyn, Ret til uden Andres Indblanding paa kanonisk Maade at vælge sin Formand, og udelukkende Afhængighed af Paven eller vedkommende Ordensgeneral; — Indulgenter eller Afsad af forskjellig Art, ved Jubelaar, paa Helgenfeste o. s. v. vare disse almindelige pavelige Privilegiers Gjenstand. Jus asyli eller Klostrenes Ret til at tage Fredløse eller Ugjerningsmænd, som flygtede til Klostrene, i Beskyttelse mod den Forurettedes Selvhøvn, var ligeledes et almindeligt Klosterprivilegium, og ikke, som Noget har antaget, en særskilt Benaadning for enkelte Klostre f. Ex. Helgefeter. Det fulgte nødvendig af den ukrænelige Hellighed og Uangribelighed af verdslig Magt, hvormed Klostrene omhegnedes, og Misforstaaelsen er vel opstaaet deraf, at Helgefeter beholdt denne Ret efter Reformationen. Af specielle Privilegier gives der utallige angaaende de forskjelligste Gjenstande, ligesaa Tiggermunkenes Rettighed til at holde Gudstjeneste for lukkede Døre under Interdikt, til Dominikanernes Ret til herreløst Gods¹⁾, og Præmonstratensernes til at nyde Rjødmad paa Reiser. Alle deslige Privilegier kostede det ikke Paven det Mindste at udstede; vedkommende Stat, Biskop, Sogneprest eller Almue vare de Lidende, og paa samme Tid som Udstedelsen af disse Breve bragte betydelige Pengesummer ind i det pavelige Kammer, og bleve en Rigdomskilde for Curien's Embedsmænd, tjente de til mere og mere at løsrive Klostrene fra Stat og Biskop, og bringe dem i et stedse trangere sluttet Afhængighedsforhold til Rom, hvorefter da ogsaa de trodsige Abbeder toge sin Tilflugt baade i Tide og Utide.

Uagtet det kunde synes, at disse Ordenerne i det Hele vedkommende Privilegier maatte være tilstrækkelige til Munkenes Sikkerhed, erhvervede dog gjerne desforuden hvert enkelt Kloster en særskilt Pavebulle, hvori de for det Ordensgjældende almindelige Rettigheder formelig forsikredes det, og desuden i Almindelighed en eller anden særskilt Ret eller tvivlsom Sag afgjordes til Klosters Fordeel. Af slike, den næste Klosterhistorie nærmest vedkommende Buller ere endnu mange i Behold. Det ældste Pa-

¹⁾ Dipl. Svec. II. 40.

debt vedkommende Norge, som vi kjende, er netop en saadan Skjærm-
bulle for St. Michaels Kloster eller Munkeliv ved Bergen, udstedt af
Eugen III 1146, hvis Hovedindhold vi anføre som en Prøve paa slige ¹⁾.
Efter Abbed Orms Anmodning tager Paven Klostret under den hellige
Peters og sin Beskyttelse, og bekræfter det ved nærværende Frihedsbrev,
saa at St. Benedikts Regel der til evig Tid skal overholdes. Fremdeles
bekræfter han Klostret i fast og uslyrret Besiddelse af alle de Eiendomme,
som det nu retfærdig og kanonisk har eller i Fremtiden erhverver paa lov-
lig Maade, det være sig Jordegods, Eiendomme, Tiender, Enge, Skove
o. s. v., hvilke navnlig opregnes, og særligen tages under paveligt Værn.
Han forbyder den, der engang har aflagt Klosterløfte, uden Abbedens
og Brødrenes Tilladelse at forlade Klostret. Dets Munkte skulle stede
have fri Udgang til Pavestolen. Ingen maa under nogetsombestemt Paastud
indsættes i Klostret som Abbed, uden den som Brødrene enten eenstemmig
eller med Stemmeskerhed kanonisk havde valgt. Ingen maa forstyrre Brø-
drenes Ro, berøve dem eller tilbageholde deres Besiddelser af hvilkensom-
bestemt Art, formindste dem eller paalægge Afgifter deraf, alene med Forbe-
hold af det apostoliske Sædes Myndighed og Biskoppens kanoniske Doms-
ret, samt den ham skyldige Erbdigighed. Hvis i Fremtiden nogen Geist-
lig eller Verdslig, bejendt med denne Bestemmelse, tillader sig Noget her-
imod, og gjentagende adbaaret ikke gjør Klostret Fyldest for sit Tilgreb,
skal han være sit Embede berøvet, udelukkes fra Nydelsen af Sakramentet,
og lide sin Straf paa den yderste Dag. De derimod, som værne om Klo-
strets Bedste, skulle have Christi Fred, her nyde en god Gjærnings Frug-
ter, og hidset finde evig Salighed.

Af denne eller lignende Art vare de almindelige Privilegier, som Pa-
verne forundte de enkelte Klostre, kun med de Forandringer eller Tillæg,
som vare en Følge af de forskellige Ordensregler. Et Privilegium, som
ei er omtalt i det ovenanførte Brev, men som i følgende Tider tilstodes
samtlige Klostre, og var disse en herlig Rigdomskilde, var Retten til at
begrave Enhver, som ønskede det, paa Klosters Kirkegaard. Uagtet denne
Ret gaves under Betingelse af, at vedkommende Sogneprest ikke derved
skulde lide, maatte dog dette blive Følgen; og der mangler ei heller Vid-
nesbyrd om, at slige Begravelser have givet Anledning til alvorlige Stri-
digheder med Presteskabet. Iøvrigt tilstode Paverne enkelte Klostre aldeles
særegne Benaadninger. Saaledes fik Munkeliv Kloster i Bergen 1399

¹⁾ Munkelivs Brevbog 14—15. Thork. Dipl. II. 1—3.

af Bonifacius IX Ret til at uddele Portiuncula-Afsad¹⁾, og 1403 forundte han Bærne Hospital samme Afsad, som var tilstaaet St. Marcus-Kirken i Benedig²⁾.

Af kongelige Privilegier for norske Klostre kjendes ingen tidligere end fra 13de Aarhundrede, men i gamle Registraturer omtales flere ældre, ligesom foregaaende Kongers Frihedsbreve paaberaabes lige op til Olaf Kyrre og Eysteir I, det er op til den Tid, da de første Spor af Klostre vise sig her i Niget. Det maatte naturligtvis ogsaa være saa; thi det var netop i de første Tider, at disse nye Indretninger havde meest at frygte for verdslig Dyrigheds, mægtige Naboers eller andre Uvedkommendes Indblanding. Munkelivs Brevbog, den eneste tiloversblevne nogenlunde fuldstændige Samling af Klosterbreve, viser, at Abbederne have sørget for ved hver Konges Tronbestigelse at saa Klosters af foregaaende Konger tilstaaede Friheder bekræftede. Deslige Kongebreve til Klostrernes Bedste ansaaes nemlig for en Naadegave, der ved Giverens Død ophørte, hvis den ikke af Eftermanden fornyedes, og vare ikke en Klostrernes tilkommende Rettighed. Men af disse Bestemmelsesbreve udviklede sig derimod under Unionen, da Norge blev et Valgrige, visse kongelige Løfter til Klostre og Klosterfolk, der indtoges i Haandfæstningerne, og altsaa bleve Dele af Kongens ved sit Valg besvorne Miger. Herved overgik altsaa de ældre Benaadninger til virkelige, statsretligt sikrede Rettigheder.

Det ældste, os bevarede kongelige Bestyttelsesbrev er af Kong Magnus Lagabøter fra 1264, givet Munkeliv Kloster, og næsten ordret gjentaget af alle følgende Konger³⁾. Her tages den hellige Michaels Kloster i Munkeliv, Abbeden, Brødrene, Klosters Eiendomme, Skole, Fiskevær, Skibsnøst, Jagt og andet Tilhørende, Brødre og Søstre, som have givet sit Guds derind, i Guds Hegn og kongelig Trøst og Bærn i alle retmæssige Sager. Syselmænd og alle andre kongelige Ombudsmænd paalægges at hjælpe Klosteret til dets Ret ved Inddrivelse af Tilgodehavende, og ellers hvor det fordreides. — Til de af denne Konge Klostrerne tilstaaede Rettigheder høre og Bestemmelserne angaaende Klostrerne i Konkordatet til Lønsberg 9de August 1277 mellem Kongen og

¹⁾ Munkelivs Brevbog 90—91.

²⁾ Regist. paa Agerøhuus 1622.

³⁾ Indtil 1427, da Munkelivs Brevbog slutter. Thork. Dipl. II. 252. Samtidig og i Udtrykkene kun lidet afvigende er samme Konges Bærbrev for Dragsmark Kloster. Dipl. Svoc. I. 728.

Erkebiskoppen¹⁾, hvori Kongen frastriver sig al Indblanding i Testamenter til Kirker og Klostre, samt i Biskoppers og Abbeders Valg. Desuden erkjender han Biskopper, Abbeder og Klerker frie for Bedingsfærd samt for at bidrage Noget dertil af eget Gods, medmindre Faren var saa stor, at Clerus selv indgik derpaa. Her har man altsaa den frie Valgret og Bedingsfriheden anerkjendt af Kongemagten, og sjønt dette Forslig ikke blev af lang Varighed, undlod dog Geistligheden og Klostrene ikke i Fremtiden at paaberaabe sig det, og Kongerne gave i Almindelighed efter, idet de tilstode Klostrene disse Friheder som særegne Benaadninger. Magnus's Sønner Erik og Haakon gjentog i 1290 det Munkeliv af Faderen givne Bærbrev, og forsøgte det desuden med nye Friheder paa Grund af, at Abbeden Erik i lang Tid havde været Kongehusets troe Tjener²⁾. De forbadte saaledes at paalægge Klosteret eller dets Tyende eller Gods nogen som helst Afgift eller anden ulovlig Udpyrkning, og naar Trætte opstod mellem Klosterets Beboere og Andre, skulde der hødes efter Sagens Natur overensstemmende med Loven, men Klosteret ikke tilsvare nogen de Kongesømmet tilfaldende Bøder (Sagøren), saalænge Kongerne lade denne Bestemmelse gjælde. At disse Friheder vare rene Naadesbeviisninger, der, som Brevet af 1290 udtrykker sig, stode „saalænge til vi ville tilbagefalde dette vort Brev“, sees og deraf, at Kong Haakon V i det Brev, han ved sin Tronbestigelse forundte Munkeliv Mar 1300, uden videre har udeladt hine nye Benaadninger, og kun i almindelige Udtryk taget Klosteret i sit Bærn. Men i Eftermandens Kong Magnus Erikssøns Brev af 12te Marts 1328³⁾, hvortil alle følgende Kongebreve om Munkeliv henholde sig, er Brødrene Eriks og Haakons Brev af 1290 atter optaget og stadfæstet i alle dets Ord og Dele, og fra denne Tid af bleve derfor sandsynligviis hine Friheder mere og mere betragtede som løbligt erhvervede Rettigheder, som det var Kongernes Pligt uden videre at betræfte⁴⁾. Først i 1361 findes Munkeliv at have faaet fuldkommen Frihed for alle Paalæg, idet Kong Haakon VI „af kongelig Naade“ søgte Klosterets Bærbrev med den Bestemmelse, at Ingen maatte byde eller be-

¹⁾ Norges gamle Love II. 462 ff. Thork. Dipl. II. 66 ff. Hist. eccl. Isl. I. 386 ff.

²⁾ Munkel. Brevb. 7. Thork. Dipl. II. 128.

³⁾ Munkelivs Brevbog. 8—9.

⁴⁾ Derimod vare Klostrene vist ikke berettigede til, saaledes som Abbeden i Munkeliv gjorde 1420, at hjemle Glendomme, der solgtes til Verdslige, de Friheder, de som Klostergods vare i Besiddelse af. Dipl. Norv. III. No. 652.

fale over Abbeden eller hans Undergivne, ei heller paalægge Klofret :
gensommelst Lyngfel, kun Pavenes Ret og den hellige Kirkes Love i a
delige Sager forbeholdne¹⁾).

Ogsaa andre Kloftrre fik lignende kongelige Naadegaver. Saaled
tilfod Kong Magnus ved Brev af 14de Juni 1350 Abbed Andres
Lyse og hans Brødre den Rettighed, at de Mænd, som han sætter i
sine og Kloftrrets Bugaarde, skulle være deelagtige i alle de Munkene
fremfarne Konger forundte Friheder, fornemlig de Bønder, der vare i K
ftrrets Brødreleg, saa at 6 af disse, som Abbeden vælger, skulle være i
for alle Nævninger og Ledingsfærd, uden naar Kongen kalder dem a
sit eget Brev, eller almindeligt Opbud fteer. Fremdeles skal Abbe
have Domsret over sine og Kloftrrets daglige Svende og Beboere, u
tagen i Sager, der angaa Liv eller Livsfaar²⁾. Ogsaa i Hovedsæns
storie findes Spor af Sagøre som klosterlig Rettighed. Ved Gavebrev
12te Marts 1352 overlod nemlig Hertuginde Ingeborg Abbeden i Hov
tillige Sagøren af alt det Gods (Bygdø m. v.), som hun havde skjæ
Kloftrret, dog saaledes, at den for det Første skulde anvendes til hen
Bedste³⁾. Det synes af hvad saaledes er oplyst om Benaadningerne
Munkeliv, Lyse og Hovedsæns at følge, at disse Kloftrre i det mindste
nogen Tid have været i Besiddelse af Sagøre (sakeyri) eller Kong
Ret til at hæve Bøderne for de mod Kloftrret eller af dets Tjenere øt
Misgjerninger, ligesom af den dermed forbundne Domsret over verds
Undergivne. Men selv om saa er, har denne Ret hverken været almir
lig eller varig; thi denne Kongedømmets vigtige Indtægtskilde kan ei v
bleven bortgivet; ellers maatte deraf findes tydeligere Spor. Et Kor
brev af 9de April 1541 til Befalingsmanden Thord Rod paa Bergen b
taler og derimod. Kongen har erfaret, siges der, at mange af hans i
dersaatter, Uedel og Uædel, som ere forlenede med Kloftrre og andet g
ligt Len i Norge, fordrifte sig at oppebære Sagøre eller Leding af de
Tjenere (d. e. Veilændinge), uagtet Kongens Embedsmænd altid af g
mel Tid have oppebaaret disse Indtægter, hvorfor sliq Ulovlighed
bydes⁴⁾.

¹⁾ Munkelivs Brevbog. 10. Hvad her er anført om Munkeliv, fordi det
det eneste Kloftr, hvis samlede Brevbreve nogenlunde fuldstændig ere b
rede, gjælder uden tvivl ogsaa om de fleste øvrige Kloftrre.

²⁾ Dipl. Norv. II. No. 307.

³⁾ Suhn Danm. Hist. XIII. 269—270.

⁴⁾ Registre over alle Lande IV. fol. 5. b. i Afskrift i Rigsarkivet. Af en S

En anden Rettighed, som Kongerne i senere Tider tilstode Klostrene, var Fritagelse for Gjæsteri eller Klosters Pligt at huse Kongen eller hans Mænd med Følge paa deres Reiser. Dette var en Byrde, som i det Mindste i Danmark ofte var yderst trykkende; men det synes ikke at de norske Klostre betydeligt besværedes derved; thi at f. Ex. Ege Bilde paa Reformationstiden „lod Fæ og Heste opæde Munkelivs Ager og Eng" ¹⁾, var aabenbar Vold og i Strid med Birgittineres fuldstændige Frihed for Gjæstning (ovenfor S. 57). I de oldenborgske Kongers norske Haandfæstninger omtales derimod denne Frihed. Saaledes lovede Christian I „ikke at gjæste eller stede (d. e. tilstede) at gjæste Klostre, Kirker eller Almue til Ustjællighed" ²⁾; Kong Hans forpligtede sig til, ei at tilstede sine Fogder — — „at paalægge Skat eller Beskatning, Heste-Gjæstning, Skydsfærd eller andensomhelst Tyngde enten paa Kirker, Klostre, Klerker, Ridderstab, deres Tjenere, Land eller Len"; samt længere hen: „Vi ville ei lægge vore Hoffinder eller Smaasvende ind til Biskopper, Klostre eller nogen vore gode Mænd, som har Slot eller Len paa Tjeneste eller i Pant, men holde dem ved vore egne Slotte og i de Len, som ligge til vort Fædebur" ³⁾. I Christian II's Haandfæstning omtales Klostrenes Frihed for Borgeleie, som Byrden bencærnedes i Danmark, for dette Riges Bedkommende, men ikke særskilt for Norges ⁴⁾, og i Frederik I's norske Haandfæstning omtales den aldeles ikke ⁵⁾, hvilket lader formode, at det norske Rigsraad har fundet Byrden for ubetydelig til at

debog over Stavangers Lene af 1661 i Stavangers Amtsråd sees, at Befalingsmændene over Lysø og Utstein Klostre havde Hals og Haands Ret over enkelte af deres Gaarde der i Lenet. Dette er maasse en Levning af den her forbudne Ulovlighed; thi var det en Ret, som de med Klostrene efter Reformationen forlenede danske Adelsmænd havde tiltaget sig, maatte den vel gjælde hele Godsset og ikke ganske saa Gaarde. Dette synes derimod at henpege paa Forhold, ældre end Lenstiden, og altsaa at kunne sættes i Forbindelse med det om 6 af Lysø's Landbønder ovenfor Anførte.

¹⁾ Münch. Dipl. No. 3902. Om Forholdet i Danmark jfr. Daagaard S. 44 ff. og især P. B. Jacobsen: „Om det kongelige Rathold, Borgeleier og Gjæsteri i Danmark under Christian III og Frederik II", i Historisk Tidsskrift II. 1—88.

²⁾ Huittfeldt 845 ff. Islands Forordninger I. 2 ff.

³⁾ Samlinger t. N. Hist. IV. 356. 358. En Følge heraf var det vel, at Kong Hans 1498 paa Dahuus fritog Kastelle Klosters Landbønder for at holde Heste af Slottet (d. e. modtage dem paa Foder). Münch. Dipl. No. 4293. b.

⁴⁾ Haandfæstningen, sælles for begge Riger, er trykt i Samlinger IV. 363—377.

⁵⁾ Saml. I. 1—12. Jfr. Norsk Tidsskr. f. Vid. og Litt. I. 218 ff.

omtales. Derimod indeholde alle disse Haandfæstninger i almindelige tryk en Bekræftelse paa alle af fremfarne Konger Kirkerne og Klosters forundte Friheder og Rettigheder, som altsaa nu vare blevne uafhængige af Kongens Naade eller særlige Yndest for enkelt Kloster¹⁾.

Blandt de Klostre af Kongemagten tilstaaede Begunstigelser endelig de Forleninger omtales, hvormed et enkelt norsk Kloster været benaaded. Da Rigstraaden Hr. Hans Krukow i 1453 gav Munkeliv Kloster med alt sit Gods, bestemte Kong Christian I, at han fra deles for Livstid skulde beholde Søndfjord Len, som han da havde i, og at Klosteret desuden skulde nyde det i 10 Aar efter hans Død med kongelig Rente og Rettighed uden Regnskab²⁾. Ligeledes havde det Kloster fra samme Konges Tid, og som det synes lige til 1528, Andelen i Nordland ad gratiam (d. e. saalænge Kongen behagede), og efter denne Tid, da Bergens Raadmænd forleenedes dermed, synes Klosteret at have haft en aarlig Afgift deraf³⁾. Fremdeles var Munkeliv i samme Konges Tid uden Afgift forlenet med Nordfjord, der siden lagdes til Bispestolen i Bergen⁴⁾. Dette har været særegne Gunstbeviisninger med Birgittinerne i Munkeliv, af hvis Orden Christian I tog sig med saa meget Iver; thi man finder ikke, at Forleninger ere faldne i andre norske Klosters Lod.

Et aldeles særegt Privilegium gav Kong Magnus Eriksson 14de Februar 1344 Lys Klosters Munke, da han tillod dem i deres Havn Saltøduhus i Bergen at udsælge alle Slags Drikkevarer, altsaa gav dem en formelig Kroholds-Bevilling, ligesom han samtidig hermed fritog Klosterets Bud (cursores), som det benyttede i Grinder til Bergen, fra visse Byrder⁵⁾.

Biskoppernes Forhold til Klostrene var vel ikke altid det bedste paa Grund af de mange Sammenstød mellem begge, hvortil de pavelige

¹⁾ Naar igvrigt saavel Hans som Christian II i deres Haandfæstninger love, aldrig at indblande sig i Biskoppers, Prælaters eller Abbeders frie Valg, saa var dette ikke en Frihed, disse Konger tilstode Geistlighed og Klostre, men et Løfte om at afholde sig fra en Ulovlighed. (Jfr. mere om dette Forhold, Norsk Lidskrift f. Vid. og Litt. I. 252—260.)

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 25. No. 15 b, trykt i 1ste Udgave af dette Skrifte S. 751 ff.

³⁾ Samlinger t. N. Hist. VI. 22. 47.

⁴⁾ Nye Danske Magazin VI. 322. 328.

⁵⁾ Barth. VIII. 215.

indelig Remissioner gave Anledning. Dog gives der mange Vidnesbyrd om Biskoppernes Jværlidighed for Klostrene's Bedste, og flere Klostre ere af dem stiftede. Deres Privilegier for Klostrene lignede Pavernes, og indeholdt en Forbudning fra den nærmeste Øvrighed, at den erkjendte og respekterede, hvad Klosteret selv havde tilladt. Til særegne Benaadninger fra Biskoppernes Bude hører, at de gave et Kloster Tienden eller Landskylden eller begge dele af en Kirke eller et Sogn, Kaldsretten til en Kirke o. s. v. Saa at biskoppernes Bude Biskop Helge i Oslo givet Nonneseter sammesteds hele Storbøndergaard med Kirke, Landskyld og Tiender, kun med Forbehold af Mathedratikum. Paa lignende Maade var Olaf's Kloster i Tønsberg i Besiddelse af Slags Kirke og dens Tiender, og havde Halsnø Kloster Kaldsret til Gids Kirke paa Søndhordland. Almindeligere og mindre betydelige for Giverne vare de Ufladsbreve, hvormed Biskopperne kom afbrændt eller iøvrigt trængende Kloster til Hjælp, idet de lovede dem 30 Dages Uflad, som inden en vis Tid understøttede Klosteret med Penge. Iøvrigt henvises med Hensyn til Biskoppernes Forhold til Klostrene til følgende § 8.

Vi komme nu til de Bestemmelser om Klostrene's Rettigheder, som Norges ældre offentlige Ret, Landsloven, Christenretten og Provindsialstatutterne indeholde; men der er ikke meget at hævde paa den Maat. Den Uafhængighed af verdslig og geistlig Øvrighed, som Klostrene i det Hele nødte, gav ogsaa sjelden Anledning til, at de bleve Gjenstand for den indenlandste Lovgivning. De havde sine egne Love, der laa udenfor Statens baade geistlige og verdslige Ret, og nævnes derfor kun tilfældigviis i de borgerlige Love. I Hirdskraaen nævnes Abbederne blandt de Hovdinge i Landet, som i Tilfælde af Tronledighed selvskrevnte skulde indfinde sig til Kongevalg i Nidaros¹⁾. Af denne Ret udgik sandsynligviis i Unionstiden Abbedernes Deelagtighed i Kongernes Valg og Hylдинг. Man finder nu og da Abbeder deeltage heri, dog maa ske mere af tilfældige Grunde, end fordi de vare Klosterformænd²⁾; thi ved flere Kongevalg var ingen Abbed nærværende.

¹⁾ Norges gamle Love II. 393. Den samme Bestemmelse findes i Landslov. II. og Byloven II. 5. (sammest. S. 27. 195.) jfr. Werlauff om norske Kongers Salving og Kroning S. 9.

²⁾ Hertug Christians norske Hylдинг 1489 (Dipl. Norv. II. No. 955) forsegledes først af selve Norges Riges Raad, dernæst af „flere hypperste Prælater, Klerker, Riddere og Riddersmandsmænd“, og blandt disse, ikke blandt Raadets Medlemmer, anføres som de første Abbederne af Dragmark, Hoveds og Huse.

Til Landslovens Bestemmelser om Klostrene hører først og fremst den fortrinlige Fred og Hellighed, hvormed de ligesaa vel som Kirkerne omhængedes, og den forøgede Straf, som Brud paa denne Fred medførte. En lignende Hellighed værnedes om Munkenes og Nonnernes Personer. Hvo der belaa en klostergiven Kvinde, straffedes med Fredløshed, ligesom Dmgjængelse i forbudne Led¹⁾. Det var Sacrilegium, som straffedes med Band, hvoraf Paven alene eller den, han dertil gav Fuldmagt, kunde udløse den Dømte, at lægge Haand paa Prest, Klerk eller Klostermand²⁾. Paa den anden Side indeholde Lovene ogsaa enkelte Bestemmelser, der sigtede til at forebygge skadelige Forviklinger. Hertil hører det Bud, at ingen Nonne maatte indvies, førend man havde Arvingernes Tilladelse dertil. Veder hun sig beligge, skal hun gaa i Bistoppens Gaard, men den, som beligger hende, være fredløs og hans Guds forbrudt til Bistoppen³⁾. Ligesaa var Testationsretten til Kirker og Kloster indskrænket⁴⁾. En Følge af Klosterlivets Væsen var det, at ingen Munk kunde være noget Guds raadig som sin Eiendom. Med Hensyn hertil bestemte derfor Lovene, at ingen Klostermand maatte gjøre Testamente, i hvilken Henseende han sattes i Lighed med Tralle, Døve, Stumme, usindige Børn og den, der er hjemme i sin Faders Gaard⁵⁾. Christoffer af Baierns Forordning af 1443 om Klostrenes Reform ved Bistopperne og fattige Klosters Sammensmeltning m. v.⁶⁾, samt Christian II's fortrivlige Lovbog⁷⁾, som

¹⁾ Jons Christenret c. 49. Norges gamle Love. II. 375. Det grunder sig paa Kardinal Willhelms Statut af 16de August 1247, som satte Bandsstraf derfor. Thork. Dipl. II. 29. Norges gamle Love. I. 451. 452.

²⁾ Jons Christenret c. 54. Sammeft. II. 379. jfr. Suhm IX. 84. Et Brev af 1376 (Dipl. Arn. Magn. fasc. 73. 1.) indeholder en Beretning til Biskop Botolf i Stavanger om en mod Garbianen i Oslo forsvet Boldsgjerning, som havde bragt Gjerningsmændene i det store Band, af hvilket Biskoppen anmodes om jure delegationis at afsøge dem, da det var dem umuligt at drage til Rom.

³⁾ Evertes Christenret 68. Jons Christenret 49. Norges gamle Love. I. 428. II. 375.

⁴⁾ Jons Christenret c. 71, efter Kardinal Nikolaus's Statut.

⁵⁾ Norges g. Love. II. 350. De øvrige her nævnte maatte ei gjøre Testamente, fordi de ikke var sig selv raadige, Klostermænd, fordi de havde overgivet deres Guds. At Munken ansaaes for bøgerlig død, viser Dipl. Norv. I. No. 126, hvor en i Lyskloster levende Munks Hustru kaldes dennes Gufke (relicta).

⁶⁾ Rosob Ankers Lovhistorie II. 564—565.

⁷⁾ Christian II's danske Lovbøger, udg. af P. G. Resen; især S. 2. 5. 8. 9. 11. 36.

stte Udtrykkene kun angaa Danmark, maa vi her forbigaa som Norges Lovgivning formeentlig uvedkommende, uagtet de isøvrigt ogsaa kunne laste sig paa Tilstanden i dette Rige, og derfor i det Følgende om Tugtens Forsald ville blive berørte. Det samme gjælder om sidstnævnte Konges strenge Forbud mod Prælaters, Klosters, Adelsmænds og Bønders Handel til Kjøstædernes Skade, der udtrykkelig kun er givet for de danske Lande ¹⁾). Bestemmelserne om Klostersnes Ophevelse m. v. under Christian III vilke finde en mere passende Plads i dette Affsnits Slutningsparagraf om Klostersnes Undergang i Norge.

Endelig habes en Samling af geistlige Statutter, vedtagne paa de af Erkebiskoppen med hans Bysbiskopper afholdte Biskopssting eller Provindsialsynoder, der give flere Oplysninger. De ælste Synodalstatutter, som ere os opbevarede fuldstændige, ere de som Erkebiskop Jon udgav paa et Bispemøde i Bergen 1280, og hvoraf man har to Bearbejdelser. Disse Statutter slutte sig til de Indrømmelser, som ved Konfordatet i Tønsberg 1277 gjordes Geistligheden, og som her tildeels ordret gjentas. Ligesom i Christenretten fastsættes Bændsstraf for den, der lægger vred Haand paa Klerk eller Klostermand; ligesaa for den, der med ond Villie sætter Ild paa Kirke eller Kloster eller Herberge indenfor Kirkegaarden ²⁾). I den kortere Bearbejdelse foreskrives: „Fremdeles uagtet det i de hellige Skrifter er forbudt at kjøbe hellige Poster for Penge, som og at tage Gods af dem, som gaa i Kloster, gives der dog nogle Noaner, som uagtet disse Forbud ikke ville optage Noen i Sønrelag uden Betaling. For at læge denne Sygdom befales, at dersom nogen Abbedisse eller Prior i Nonneklostre modtager Penge eller Gave, eller foreskriver nogen Kontrakt eller ulovlig Betingelse for nogen Kvinde, som vil indtræde i Sønrelaget, eller med Naad eller Bisfald fremmer saadant, da har hun eller han ved saadan Handling forspildt sin Myndighed i Klosteret. Hvad der paa den anden Side uden Aftale er dem lovlig givet eller tilbudt, skal det derimod være dem tilladt at modtage. Den samme Regel skal gjælde i alle Klostre“ ³⁾). — „Ligesaa forbyde vi, at Klerker eller Lægymænd løbe ind i Nonneklostre uden lovlig Grund; gjør en Klerk dette, miste han sit Embede, og Lægmanden skal straffes med Forbud eller

¹⁾ Spittfeld 1170—1172. Det er dog rimeligt, at han har givet lignende Forbud i det Mindste for Oslo og Tønsberg.

²⁾ Norges gamle Love III. 234. 236. Hist. eccles. Isl. I. 464. 467.

³⁾ Norges gamle Love III. 239. Hist. eccl. Isl. I. 470. Her sigtes tydeligt til Benefttinerinderne, der ansaa sig berettigede til at fordre Indtrædelsespenge.

Band." — „Ei skulle flere tages i Kloster, end at de uden Nød kan leve af det's Gods." — „Det forbyde vi og alvorligt, at nogen Klostermand, Broder eller Søster, besidder eget Gods; alt skal være Sameie for dem, og om nogen findes at have personlig Eiendom, skal han, naar han dør, ikke have christen Mand's Grav" ¹⁾).

Paa et Koncil i Oslo i Juli 1306 udstedte Erkebiskop Jørund og hans Bysbiskopper to Statutter, det ene af 5te, det andet af 6te Jull, hvilke begge have Bestemmelser om Klostrene. Saaledes i det første: „I Betragtning af den store Glæde og Tab, Klostrene inden Provindsen Nidaros lide baade i aandelige og timelige Sager paa Grund af de derbørende Brødrers Ukyndighed og boglige Uvidenhed, bestemme vi, at fra hvert Kloster skal Stiftets Biskop udvælge en dertil skiftet Person, som paa Klosters Beslutning og med rimelig Udgift skal sendes til en passende Høistole (studium) udenfor Riget" ²⁾. I begge findes følgende Forbud mod Optagelse af Religiøse af forskjelligt Køn og af for Mange i samme Kloster: „Den skjændige Skik har flere Steder indsnøget sig, men maa herefter aldrig taales, at nogle regelbundne Mænd tage Kvinder ind i Klosteret til sig i Søstrelag, og ligeledes Søstre indtage Karle hos sig, tvertimod gode Sæder og de hellige Fædres Regler. Da det fremdeles i lang Tid er blevet optaget baade i Brødre- og Søsterklostre et langt større Antal end rimeligt er, saa at diase Stiftelsers Gods paa mange Maader er tilsat og adspiltet, medens Simoni og andre Lyder ligesom under Fattigdoms Kappe have indsnøget sig: saa skal hver Biskop i sit Stift lade gjøre Overslag over Klostrernes Gods, og derefter fastsætte, hvor mange der maa indtages i hvert af dem. Dette Antal maa siden ei forøges uden Godset vorer og Biskoppen samtykker" ³⁾. — I Juli 1320 fornægedes paa et Bispemøde i Bergen under Erkebiskop Gille's Forsæde det ældre Forbud mod at optage regelbundne Personer ved Kjøb eller Kontrakt. Den Klosterformand, som handlede herimod og paa sliig Maade tilvendte sit Kloster Gods, skulde eo ipso være affat, den, der havde overbæret Handelen, straffes efter Biskoppens Tykke. Fremdeles gjentoges Forbudene mod, at der i Munkes-, Kannikes- eller Søstre-Klostre optoges flere Personer, end sømmeligt kunde leve af Klosterets Gods, samt mod Munkenes Besiddelse af særlig Eiendom ⁴⁾.

¹⁾ Norges gamle Love. III. 241.

²⁾ Anf. Et. III. 244.

³⁾ Anf. Et. III. 245. Hist. eccl. Isl. I. 476.

⁴⁾ Anf. Et. III. 248. I. 497.

Under Erkebiskop Paals Forsæde holdtes atter i September 1334 et Koncilium i Nidaros, paa hvilket de ældre Forbud mod at indtage Klosterfolk for Penge fornyedes for alle Klostre, og de samme Straffe derfor fastsattes. Ligesaa maatte de ikke optage Proventfolk uden Biskoppens Samtykke. Ved dette Møde opstilledes som et nyt Evangemiddel, at enhver Abbed, Abbedisse eller regulær Søster ved sin Indvielse skulde aflægge Ed paa, aldrig at samtykke i sliq Handel. Fremdeles forordnedes, at Søsterklostrene skulde stedse, især om Natten, holdes omhyggelig lukkede, saa at ingen Klerk eller Høymand, Regulær eller Verdslig maatte indlaades efter Aftensang uden i høieste Nødsfald, og selv da ikke paa mistænkeligt Sted eller Maade. Ingen Biskop, Abbed, Abbedisse eller andre Kirkens Formænd maa sælge Kirkegods til Ddel (til ærinlegrar stadfestu). Hvad herimod er sleet, skal være magtesløst, og det Frasolgte igjen lægges tilbage under Kirkerne¹⁾. — Ved Erkebiskop Paals 2det Statut fra Læsberg i Juli 1336 fornyedes Jørunds Bud om, at udsende Munke fra hvert Kloster til Studium, og fastsattes, at de Klerker eller Klostermænd og deres Tilhængere, som overbevistes om overlagt Modstand mod deres Foresatte, efter Kirkeloven skulde fratages deres Værdighed²⁾. I hans 3die (udaterede) Statut indskræpkes, at der ere visse Synder, hvorfra ikke simpel Prest eller Munk kan afløse, men som man maa søge Biskoppens Afløsning for, deriblandt at lægge voldsom Haand paa lærd Mand, Prest, Munk eller Nonne; fremdeles bestemmes her, i Anledning af Forstrifter om Egtelab i forbudne Led, Bandsstraf for de Geistlige eller Klostermænd, Karle eller Koner, som vidende gifte sig³⁾. Vigtigere og mærkeligere er dette Statuts Bestemmelse angaaende Forholdet mellem Sognepresternes og Munkenes Ret at høre Skriftemaal, hvilket for de sidstes Vedkommende indskrænkedes i høiere Grad, end deres pavelige Friheder synes at tilstede. Der forbydes nemlig alle Brødre (Geistlige og Munke) at tiltage sig at høre Skriftemaal i viderę Udstrækning, end det ved Loven er Sognepresterne tilladt. Kun det Skriftemaal tillades, som Prædikebrødrenes Provindsial-Priorer eller Barfodbrødrenes Ministre, eller disses Vicarier og Barfodbrødrenes Custoder ydmygt udbede sig Ret til hos Biskoppen enten for sig selv eller for de Brødre, som de dertil finde stilkede, saa at disse i deres Klostre eller Bispedømmet maa høre

¹⁾ Anf. Et. III. 278. 279. 281. I. 508—511.

²⁾ Anf. Et. III. 283.

³⁾ Anf. Et. III. 286. 287.

deres Undermænds Skriftemaal; Provindsialerne skulle da sætte gilde Mænd af prøvet Levnet, kloge, sædelige og forstandige til dette for Sjælene saa vigtige Embede. Paa andet Bilskaar have de ikke Ret til at høre noget Skriftemaal eller til at afløse nogen Mand." — Rigesaa indeholder dette Statut Bestemmelser om det andet Livstæmme imellem Prestes og Munke, nemlig om Gravfæstning. Ingen maa lokke nogen til at lade sig begrave i fremmed Sogn. „Hvis nogen Prestes eller Munke vove at begrave nogen, som ikkun efter deres Overtalelse har valgt sig Gravsted i deres Kirker eller Kirkegaarde, da er det Paven's Bud, at de skulle give det nedgravne Lig tilbage, hvis det kræves inden 10 Dage efter Ligfærdsdagen, men hvad de derfor have oppebaaret, skulle de tilbagegive, enten det kræves eller ikke. I modsat Fald lægger Paven Forbud paa den Kirke eller Kirkegaard, hvor Liget nedgroves, saa der hverken maa synges eller graves" ¹⁾. — Ved et i 1351 efter Pesten afholdt Biskopsmøde i Nidaros fornyede Erkebiskop Olaf og hans Lydbiskopper de ovennævnte Forrifter om at holde Nonneklostrene lukkede, samt Forbudet mod at optage Klosterfolk for Penge eller Proventfolk uden Biskoppens Samtykke, samt Bødsstraffen for dem, der lagde voldsom Haand paa Munk, Nonne, Klerk, Convers eller anden religiøs Person ²⁾.

Efter denne Tid kjende vi kun et geistligt Statut, der vedkommer Klostrene. Det er udstedt af Erkebiskop Asat Bolt i Bergen den 24de August 1435, og angaar Munkenes Omstrugen paa Tiggeri. „Blandt andre Usæder her i Provindsen er den, at Klostermænd og Andre fare og tigge Almisser, hvor dem lyst, af det ene Biskopsdømme i det andet, uden Biskops og Kapittels Lov og Vidende, hvoraf stor Avind maa komme Klostrene imellem, især fordi det Kloster, som har mange Brødre, sender nogle paa hver Kant, og faar derved flere Penge end det behøver, men de, som have god Ret til at terminere i Biskopsdømmet, savne saameget mere. Thi have vi denne Usæd med de her tilstedeværende Kanniker afdeles aflaffet, og forbyde enhver . . . at tigge Almisser i andet Biskopsdømme end det, hvori Klosteret ligger, med mindre han har Biskops og Kapittels Lov der, hvor han vil terminere. Men de Brødre, som hidkomme af andre Lande og ville tigge Almisser, skulle have særlig Lov af Erkebiskoppen, samt af Biskop og Kapittel i det Biskopsdømme, hvori han vil terminere, og dertil Lov af sin Formand. Hvo som anderlunde ter-

¹⁾ Norges gamle Love. III. 291.

²⁾ Anf. Et. III. 304. Hist. eccl. Isl. I. 530 ff. Suhm XIII. 816 ff.

serer, har forvirket hvad han har med at fare, Halvparten til Biskoppen Halvparten til den Præst eller Provst, som hindrer ham. Men Lægen end forbyde vi at hindre dem under den hellige Kirkes haardeste Straf¹⁾).

§ 3. Klostrenes Indtægter og Udgifter.

At Klostrene i Norge som i andre Lande i Almindelighed vare rige Stiftelser, kan ikke forundre Noget, der tager Hensyn til den Indflydelse, som for omtalte Friheder maatte have paa Indtægternes Forøgelse og Klostrenes Formindstelse. Lægges man hertil, at Klostrene for det Meste af sig selv deres Stiftelse vare bleven forsynede med en til et passende Anseende tilstrækkelig Indtægt, og at Gæmildheden om end i Afgjængende Hæder sig mod disse Indretninger, saa maatte der slet Bestyrkelse, Hæder eller store Ulykker til, for at Klostrene kunde blive trængende. Vi se paa de følgende Sider søge at give et Begreb baade om Klosterforrens Omfang og Art. Vi begynde med Indtægterne, og ville blandt alle først behandle de ældste, almindeligste og betydeligste, og derfra gaa vi til de mindre sædvanlige eller betydelige.

1. Øverst i disse Henseender staa Gaverne af selve Klostrenes Stiftelse, som naturligtvis vare forskjellige efter Stiftelsens Stand og Forretning, samt med Hensyn til den Orden, for hvem Klosteret indrettedes. Konger, Biskopper og Hærdinger ere i det Foregaaende nævnte som Klostrenes sædvanlige Stiftere. De Første grundlagde gjerne Klostrene ved at udbygge en Deel af de omliggende Krongodser til Munkenes Underholdning. Saaledes siges det udtrykkeligt, at Kong Eysteinn I stiftede Munkene af Kongedømmets Odde²⁾, og at Kong Haakon Haakonson, da han belejede Dragsmark, gav dertil 50 Markbol Jordegods³⁾. Paa lignende Maade ere sandsynligtvis Utstein og Værne overgaaede fra Kongsgaarde til Klostre. Biskopperne, der ikke i Almindelighed af eget Eiendoms-gods

¹⁾ Barth. D. 835—838. Her er rigtignok dette Statut dateret 1438, men dette maa være en Affriversfeil, da Erkebiskop Askaf Bolt netop i August 1435 holdt Concillium i Bergen, hvor ingen af Biskopperne møbte, men kun 5 Kanoniker, som ogsaa omtales her i Brevet. Dette Statut afskræbes endnu paa Bispemødet i Oslo 20de Decbr. 1436. (R. D. Mag. I. 44.)

²⁾ Munkellvs Brevbog 6—7. Thork. Dipl. II. 127. I Sagaerne melles om Stiftelsen kun, at Kongen lagde dertil meget Gods. Foram. Sög. VII. 100.

³⁾ Haaf. Haakonss. Saga c. 333.

kunde fundere noget Kloster¹⁾, anvendte dertil nærmest en Deel af Bisppestolens Kirkegods og Tiender, og virkede isvrigt paa den private Godgjævenhed til sine Stiftelses Bedste. Saaledes lagde Biskop Helge af Oslo, hvem vi dog derfor ikke tør tillægge Stiftelsen af Nonnejetet i Oslo, Aker's Kirke med alt Gods, Landstyld og Tiender til dette Kloster, og paa lignende Maade maa Olafsklosteret i Tønsberg være kommen i Besiddelse af Bisppestolens Indtægter af Nøtters, Stofte og Skridang samt Nættigheden til Slagns Kirke²⁾. Naar Nigets Hovdinge fulgte Kongernes Exempel ved at stifte Klostre, opofrede de i Almindelighed langt Mere. Det Gods, som udfordredes til Stiftelsen, toge de af deres Odelsgods, og anvendte desuden ofte betydelige Summer paa Kirken og Klosters Bygning. Saaledes Dag Gillsøsen med Hensyn til Gims, Sigurd Ullstreg med Nidarholm, Erling Elakke med Halsus og Stak Jarl med Heins Kloster.

Stiftelsen af Tiggerklosterne var forbunden med færre Udgifter og Omstændigheder. Da disse Beboere skulde leve af Almisser, behøvede de for at danne et Konvent kun en liden Bolig³⁾ med Tomt til Have og Kirkegaard, som det synes at Biskopperne eller Domkapitlerne i Noregen have overladt Dominikanerne, og Kongerne eller Borgerne i vedkommende By Franciskanerne. Deres Kirker byggedes efterhaanden ved de indsamlede Almisser; undertiden overtog Kongerne selv Beføstningen derved, som Haakon Haakonsen med Minoritter-Kirken i Tønsberg; eller og gavede en betydelig Sum til dette Niemed, som Magnus Lagabøter med samme Ordens Kirke i Konghelle og Kloster i Bergen⁴⁾.

Det Exempel paa Gavnildhed, som Stifterne saaledes gavede, blev ikke uden Følger, og privat Godgjævenhed var i det Hele Tidsalderens Særkjende. De fleste af disse Gaver stjendedes Klostrene uden noget betinget Wederlag; men andre bevirkedes ved Dødsfrygten, Gavebrevene forfattedes paa Dødsleiet, og man betingede sig et Wederlag, der som oftest paaførte Klostrene en fast aarlig Udgift. Disse kunne derfor ikke henregnes til de

¹⁾ Bysklosters Stifter, Biskop Sigurd af Bergen, anvendte imidlertid sin Fædrearsværd dertil. Script. Rer. Dan. IV. 408.

²⁾ Ovenfor S. 91. Dipl. Arn. Magn. 61. No. 17. Dipl. Svocan. IV. 184.

³⁾ Det synes som om de mindre Tiggerklostre have været byggede af Træ i de Mindste ved det første Anlæg. Om Brædtebrødrene's Kloster i Bergen siges det udtrykkelig.

⁴⁾ Haak. Haakonsf. Saga c. 333. Magnus's Testamente i Script. Rer. Dan. VI. 251.

legennyttige Døpfreser til Klostrernes Bedste, som hidtil ere omtalte, men maa betragtes som en ny Art Indtægter, der indkom ved

2. Sjølemesser, Bønnehold eller Vigilier (sålolidir, sålohjelp, bænahalld), hvorved efter det katholicke Lærebegreb den Afdødes Sjæl befriedes fra Sjærsilden eller i det Mindste lindredes i de Kvaler, den der maatte udstaa. Til den Ende gav deels Bedkommende selv i sit Testamente, deels hans Efterladte, ofte betydelige Gaver til Kirker og Klostre, mod at der skulde læses Messer for hans Sjæl. Disse Sjølemesser synes at have staaet i Forbindelse med Skiftet efter den Afdøde. Dette skulde efter den ældre Lovgivning være sluttet den 7de eller senest en 30te Dag (at sjáund eða at þrittúgs morne) efter hans Afgang¹⁾. Naar Skiftet sluttedes, holdtes Arvesøl (erfi eller erfisól), hvormed almindelig et sålosól (Sjælesól eller Gravsól) har været forenet. Heraf kommer Benævnelserne þrittúgtir og sjáund²⁾ om Sjølemesser, der især benyttedes i iordenshædste Testamenter, og betegner Betaling for Sjølemesser paa Begravelses-Dagen.

Disse Messer ere selvfølgelig forskellige fra de aarlige eller evige Sjølemesser (anniversaria, ártidahalld), som aarlig til evig Tid kunde holdes paa Giverens Dødsdag, hvilken derfor af vedkommende Kloster eller Kirke optegnedes i en egen Bog, der benævnedes ártidabók eller álaskrá (obituarium). Disse Messer betaltes derfor og meget høiere end hine þrittúgtir³⁾. Ligesaa pleiede Giverne nøiagtig at bestemme, baade hvormange Messer der aarlig eller paa visse Tider skulde holdes for den ibne Sum, og hvilken Pomp, hvormange Vortys m. v. der ved denne tilighed skulde anvendes. I sit Gavebrev af 1352 til Hoveds Kloster afsatte Hertuginde Ingeborg, at Abbeden for de ved hendes Gave erholdte Indtægter skulde bygge et nyt Alter i Klosterkirken, hvor to Messer skulde holdes, og hun og hendes ihulømmes med Bønner. Paa hendes Martid (Dødsdag) skulde deruden paa dette Alter ofres $\frac{1}{2}$ Mark, en Jorfattel paa $\frac{1}{2}$ Lispund brænde, og Munkene have en Tønde Öl⁴⁾. I

¹⁾ Eldre Gulath. Lov. Cap. 122. Nyer Landlov. Arvebolk 12. Eldre Gidsvathings-Christenret Cap. 48. Norges gamle Love. I. 51. 391. 404. II. 86.

²⁾ Sjáund bruges endnu i Fardanger og Nordhordland i Betydning af Gravsól. (Mafens Drbbog.)

³⁾ Saalebes gav Dronning Dorothea i 1492 500 Mark Sølv til Dragsmark Kloster, hvorfor en evig Sjølemesse der skulde holdes. Dipl. Norv. II. No. 968. 969.

⁴⁾ Samh XIII. 269—270.

1341 skænkede Gro Thorleifsdatter 2 Marktebol Jordegods til Drogst Kloster, mod at Abbed og Brødre skulde holde hendes Martid med og Vigilier evindeligt, samt (paa Martidedagen) føde 10 fattige skulde brænde to Skjorter over hendes Grav. Desuden skulde de høre Messe for hende paa hver Dag i hendes Martid-Uge, og hvis disse tingelser ikke opfyldtes, skulde det Meste af det givne Gods sælges til hendes Arvinger¹⁾. Paa lignende Maade bestemte Dagmand Orkns, Sigvæt Kolbeinsøn, i sit Testamente af 1325, at Munkene beholde de to af ham givne Gaarde saalænge, som Munkene ham havde lovet ham og hans Sjel²⁾. Undertiden forbeholdt Sigvæt udtrykkelig at blive indførte i Martidbogen (skrásetning)³⁾. Diempler, der kunde forges med mangfoldige andre, ere tilstrækkelig vise, at Sjælemesserne vare en vigtig Indtægtkilde for Klostrene, de i Tidens Længde gavede Munkene nok at bestille og passe paa mange af Gaverne knyttede Betingelse, at de skulde sælge tilbage Arvinger, naar Messerne ikke bleve ordentlig holdte, foranledigede Reformationen mange Forbillinger og Krav fra Givernes Familiers Paastand paa Godset blev i Almindelighed tagen til Følge, beviste, at det var givet som Bederlag for nu ophørte Sjælemesser.

3. Betaling for Gravsted i Klosters Kirke eller paa Kirkegaard indbragte ligeledes betydeligt, og staaer paa det Meeste bindelse med Sjælemesserne. Den Yndest, Klostrene nødte, og den lige Hellighed, som tillagdes dem, bragte Mange til at foretrække en Kirke som Hvilested for sin egen, mindre anseede Sognkirke. Paa lode ofte Munkene, uden Hensyn til fra hvad Menighed Bedommen

¹⁾ Gavebrevet er trykt hos Suhm XIII. 788.

²⁾ Munkelvs Brevbog 108—109.

³⁾ Anf. St. 53—54. Dipl. Norv. I. No. 243.

⁴⁾ Man fæller imidlertid, naar man i nyere Tid har villet gjøre gjæ Gaverne for Sjælemesser vare den eneste eller dog væsentligste Opr bet nu saakaldte benificerede Gods; thi dette Gods er endog i Arv fra Hedendommen, idet de gamle Afgudstempler med sit Gol til de første kristne Kirker og Prestegaarde; men forøvrigt er de meget betydelig Deel samlet ved Kongers, Biskoppers og Andres i Gaver, indkjøbt af vedkommende Prest selv for rede Penge, betalt for Overtrædelse af Kirkeloven, ydet som Bederlag for Begravelse i ten, eller for at faa Christen Jord for en Selvmorder, mageskiftet f der ere udlagte til Almindinger, o. s. v. Det benificerede Gods i troen mindre at takke, end man almindelig tror.

have sig paa deres Kirkegaarde, naar den rette Sogneprest derved
 'ad led, og paa denne Maade erhvervede især Liggerklostrene sig ofte
 ter. At Kong Magnus Lagabøter valgte sit Gravsted hos Mino-
 i Bergen, er ovenfor omtalt, og det var vel ikke uden Nødvendig-
 han udtrykkelig forbyder Alle og Enhver heri at gjøre nogen Hin-
 i hidtil vare Kongerne blevne begravne i Domkirkerne. Prædike-
 e i Oslo sluttede 1461 en formelig Kontrakt med St. Annæ Gil-
 e sammesteds, hvorefter disse overdroges en Tomt ved Klostret til
 re og et Alter i Kirken, som de selv skulde betjene og for hvis Ind-
 de skulde gjøre Regnskab, Alt mod en aarlig Afgift, samt mod at
 ldebrødrene forpligtede sig til at tage Gravsted i Klostret¹). Her-
 de Prædikebrødrene sikret sig en stor Deel af Oslos Borgerees Be-
 er, og Indtægterne deraf kan ei have været ubetydelige. — De Nige,
 fede at gjøre saamange Kirker og Klostre som muligt deelagtige i
 Begravelserne forbundne Fordele, og med det Samme skaffe sig
 hæderlig og pragtfuld Jordefærd, bestemte undertiden, at deres
 lde bæres fra den ene Kirke til den anden, førend det kom til sit
 vildested. Saaledes forordnede Nigsraaden Hr. Jon Marteinsson i
 tamente af 1401, at hans Lig skulde lægges i Oslo, først i St.
 os Kirke, hvorfor dertil skulde gives 2 Mark og indrides med hans
 jarnst og Hingst, som hans Arvinger, om de vilde, atter kunde
 for 40 Mark. Deraf skulde Toget gaa til Nonneseter paa lig-
 Billaar, og fortsattes til Korskirken, Olafsklostret, Barfodbrødrene,
 skirken og endelig til vor Frue Kirke (Mariæ kongelige Kapel paa
 hvor han vilde begravs. Hver af de Kirker, som saaledes for en
 tund modtog Liget, fik større eller mindre Gaver, deels til Mun-
 ner Presterne, deels til fattige Folk²). Paa saadan Maade er det
 undres over, at Spørgsmaalet om, hos hvem en ansæet Mand
 restemt sit Gravsted, kunde give Anledning til hadesfuld og langvarig
 mellem de forskjellige Kirkers Foresatte (ovenfor S. 96).

Dffer, især det Dffer, der indkom paa de Dage, da Klostrene
 vabelig eller bistoppelig Tilladelse til at uddele Afslad til dem, der
 aber besøgte Klosterkirkerne, hørte ogsaa med til de Indtægter, som
 re sig paa og altsaa vare afhængige af Folkets Tillid til og Agtelse
 stret. Til denne Slags Indtægter hørte ogsaa de Afsladsbrøve, som

Rye Danske Magazin I. 97—98. Dipl. Norv. III. No. 854.

Montopp. Annales. II. 495.

flere Ordener udstedte mod Betaling, hvori de gjorde dem, de lode sig deelaagte i alle Brødrenes gode Gjerninger. Af slige kun med Rom og Daterina udfyldte Afskedsblanketter haves endnu mange i Behold, udstedte især af Tiggermunkene og Johannitterne. Med Hensyn til det Løst, der ellers faldt paa de forskjellige Altene i Kirkerne, vare forskjellige Bestemmelser gjældende; i Almindelighed deelede det mellem Kirken og den kommende Altterprest; i Klostrene derimod kunde Prestmunkene ikke tage sig personlig Noget af hvad der faldt paa hans Altter, og disse Ordener maa derfor alle have gaaet ind i Klosters Negnskaber. — En Indtægt af lignende Art var omdragende Munkes eller Bøvdredres Indsamling af Almiser, Offer og Testamentgaver. Det kaldtes *terminatio*, *terminatio* og Indsamleren *terminarius*, fordi han skulde holde sig inden Bøvdredens Grændse. Det var oprindelig kun Tiggermunkene, som skulde søge sig ind i hverv paa denne Viis; men ogsaa de øvrige Ordener toge efter, og selv anviste dem Maaden. Ligesom nemlig denne udsendte Afskedsbreve over hele Christenbeden for at strabe Præge sammen, men efter Udtrædelsen for at spare Syge, Gamle og Andre, der hindredes fra personlig at reise til Rom, for forsøgede Udgifter med de frivillige Gavers Fremsendelse, saaledes erhvervede Munkene lignende Tilladelse hos Biskoppen, til indsendelse af Stiftet paa samme Maade at omsende en Broder, for at modtage frivillige Gaver, der betales med Afskeds- eller Brødrelags-Breve. Det er Badstena selv gav Exemplet¹⁾, der uden Tvivl fulgtes af Munkene, ligesom Johannitterne og Antonianerne den hele Tid paa denne Maade tog sig af Sjælepleien. Terminarierne gik snart ind i hinandens Næring, og dette gav Anledning til Erkebiskop Nilsens ovennævnte Statut af 1455.

5. Betaling for nye Brødre og Søstres Optagelse var en Indtægt, som Klostrene maatte modtage, men ikke træde ind i gjøre til en Pligt og Betingelse (ovenfor S. 93). Man negtede ikke det Formuende at yde til Klosteret hvad han fandt passende, men man vilde aabne disse hellige Tilflugtssteder ogsaa for den Fattige, der Intet havde at give. At Klostrene stadig overtraadte dette Paalæg kom saaledes mere og mere af et aristokratisk Onske om at holde de lavere Stænder uden for selve Konventet, og tvinge den Fattige til at indtræde som Tyende, en

¹⁾ I en Badstena Brevbeg 4to. paa Kgl. Bibl. i Stockholm (F. e. II.) findes S. 117 Formularer for Abbedisens Ansøgning til vedkommende Biskop om frivillig Terminations-Bestilling for en tro Tjener af Klosteret, da Regelen for Brødrene selv at drage omkring, og et Biskops-Pas for ham. Rimeligvis er denne Misbrug først opkommen i senere forbarvede Tider.

Begjærlighed efter Penge. Herfra gjære forøvrigt Birgittinerne en Betagelse, da disses Regel udtrykkelig fordrede af hver Nonne ved Indtægtsreisen en Sum, der var tilstrækkelig til hendes Underholdning et Aar og et Halvt. Et større eller mindre Indskud (Inngangs-veizla) var overalt nødvendigt i Nonneklostrene. I Munkelostrene kjendes for Tiden kun et enkelt Budsmaal om, at der er givet Penge for Optagelsen, og det er under en ganske overordentlige Omstændighed. Da nemlig den ulykkelige Kong Magnus Blinde indfattedes i Nidarholm, fik Klostret til hans Underholdning en Sum af 100 Mark (den Store Hærnes i Frosten¹⁾).

Derimod havde de større Munkelostre en anden og meget betydelig Indtægt for at optage Lægebrødre og Lægesøstre, de saakaldte Proventmænd, der enten gave sig med hele sit Gods ind i Klostret, eller indgav til dette en vis Pengesum eller Jordegods mod for sin Livstid at blive forsynet i Klostret, samt der faa sin Grav og Sjelemeser efter Døden. Under en saadan Leilighed udstedtes et formeligt Dokument (proventbref, proventbrev eller systralags-bref), hvori Proventmandens Gave og Klosters Forpligtelser nøie bestemtes. Af slige baves mange, især udstedte i Munkeliv, der rundt om sig, som det synes endog i flere tilstødende Klostre, havde disses Klostrets Lægefolk boende. Betalingen for Proventfolkene var forskjellig, eftersom de forbeholdt sig flere eller færre Betæneligheder, eftersom de vilde have Mad fra Abbedens, Munkenes eller fra Tyndets Bord. Skjønt en saadan Indtrædelse i Munkelivs Brødrelag, hvorved den Optagne ikke aflagde Klosterløfterne eller fortrængte sig fra Verden, hovedsagelig var en aldeles verdslig Beregning, hvorved Enten, Syglinger, Banskere eller Menneker uden nære Slægtninger sikrede sig en sorgfri Alderdom, eller hvorved man paa en anstændig Maade kunde blive en besværlig, aldrende eller sindssvag Slægtning til — Exempler paa begge Dele mangle ikke, — saa stod dette dog i en vis Forbindelse med den almindelige Færefrygt for Klostrene, saameget mere som den saaledes Optagne derved delagtiggjordes i Munkenes gode Gjerninger, og derved paa en Maade kunde sørge for Sjæl og Legeme lige. Derfor ere disse Proventbrev omtalte paa dette Sted efter Gaver, Stiftelser og Offere, fordi alle disse Indtægter kunne under Gødet henregnes til dem, hvis Besøb og Variighed vare afhængige af Folkegunsten, og som derfor ogsaa uden tvivl betydeligt aftog i den senere Tid. Det Om-

¹⁾ Heimskr. Hær. Gill. S. c. 12, Kong Magnus blev vikkelig Munk, ikke blot Proventmand.

vendte var derimod Tilfældet med de Indtægter, til hvilke vi nu komme, og som vistnok i Begyndelsen stode langt under de frivillige Ydelser, men som i vel bestyrede Klostre efterhaanden tiltoge mere og mere, og tilsidst for nogle Klosters Vedkommende gjorde disses Beboere uafhængige af den ydre Verden. Disse Indtægter vare

6. Landstyd, Bygsel, Tiender og andre Ydelser af Jordegods. De ældste Gaver til Klostrene bestode, som anført, dels i Jordegods, dels i Bygningsmaterial, rede Penge eller anden Hjælp til det første Anlæg. Jordegodset benyttedes kun for den mindste og nærmest liggende Deel af Munkene selv til Klosters Forsyning med hvad Landbruget kaster af sig; alt det øvrige Gods derimod var og vedblev at være Bygselgods, hvoraf Klosteret oppebar den aarlige Landstyd in natura. I Begyndelsen vare naturligviis disse Jordeiendomme ikke tilstrækkelige til alle Munkenes Fornødenheder, Indtægterne deraf vare vel endog oprindelig beregnede paa, at Munkene selv ved Arbejde skulde erhverve det Manglende. Men efterhaanden bleve Gaverne af enhver Art ikke alene tilstrækkelige til at skaffe Klosters Beboere det Nødvendige, men ved klog Bestyrelse, saaledes som det f. Ex. tydelig sees at have været Tilfældet i Munkeliv i 13de og Begyndelsen af 14de Aarhundrede, blev der aarlig et ikke ubetydeligt Overtud tilbage, som Abbeden under de da lidet udviklede Handels- og Kredit-Forhold ikke kunde anvende fordeeligere, end ved at udsætte dem i Jordegods. Da nu Kirkeloven strengt forbød at tage Rente af udlaante Penge, hvilket ansaaes som Uager (usura), blev Jordegodset stedse kjøbt, dels til Eiendom dels til Brug i visse Aar, og den aarlige Landstyd, som Sælgeren betalte, traadte saaledes i Rentens Sted. Var Gaarden solgt til Brug, havde Sælgeren Ret til at indløse den igjen, naar Brugstiden var udløben; men undertiden var Gjenløsningsretten uindskrænket, saa at Aaeneren eller hans Arvinger kunde bide dermed saalænge de vilde. Paa saadan Maade folgte en Bonde i Strandebarm til Abbeden i Munkeliv en Gaard, som Abbeden skulde bygge og boie (=: bortbygge) og tage Landstyd af, indtil Pengene vare betalte; i denne Tid skulde Bonden hjemle Abbeden Gaarden for hver Mand til Sie; „men — lægger Bonden til — det er vor Jord og hans Penge“¹⁾.

Et Kloster, der som Munkeliv besad flere hundrede Gaarde, dels som Eiendom, dels i Forstrækning for rede Penge, maatte naturligviis aarlig faa store Beholdninger af de Produkter, hvori Afgiften blev ydet.

¹⁾ Munkelivs Brevbog S. 42. jfr. Norges gamle Love. II. 379—381.

Heraf fulgte, at Abbeden som Forstander for Klosteret blev Handelsmand, der som oftest i egne Skibe udførte Overfluddet til Udlandet, eller paa Stedet folgte det til Englændere eller Hanseater. Hertil benyttedes da de mange Brygger, Kjældere og Valkoder, der saa ofte omtales som Klostrene tilhørende, og de indkomne rede Penge anvendtes atter dels til nye Indkjøb, dels til Udredelsen af Klostrenes Udgifter i Udlandet. Hjemme dreves i Regelen kun Byttehandel. Stundom fandtes derfor store rede Beholdninger opdyngede i Klostrene¹⁾, indtil man kunde saa sjøbt Jordegods, Saltkogier, Skove, Laxevarp, Teglovne, Kværner, Lømter, Havet, Brygger, Boder og Gaarde i Byerne. Noget klart Begreb om Omfanget af Klostrenes Jordegods kunne vi forøvrigt ikke faa, dels fordi man savner de Flestes Jordebøger, hvoraf Underretningen nærmest skulde hentes, dels fordi en Reduktion af de mangfoldige forskjellige Eghedspecies baade i sig selv er misliq, og ovenikjøbet vanskeliggjøres ved de store Forandringer, Forholdet mellem Vare og Mynt siden Middelalderen har undergaaet²⁾. — Hermed ere nok Klostrenes vigtigste Indtægter nævnte. Man finder vel, at enkelt Kloster har haft enkelt særegen Indtægt, saasom Børne en fast Tiende af Kongens Hird, Lyse af et Drillehus i Bergen, Munkeliv af et Par Len o. s. v., men disse vare dog i det Hele hverken almindelige eller betydelige.

Klostrenes Udgifter vare ligeledes af høist forskjellig Art. Den ældste, største og nødvendigste var naturligviis hvad der udfordredes til Beboernes Føde og Beklædning, eller den klosterlige Huusholdning i det Hele, hvorom mere i det Følgende. Af andre Udgifter mærkes især:

1. Afgifter til Rom. Pavernes Omhu for Munkesænet var ikke fri for Egeentytte. De foregode Klosternes Indtægter og Rettigheder, og tilstedede dem Indgreb i Andres Ret, men forbeholdt sig selv Deel i Byttet. Foruden at ethvert Pavebrev, der angik Klosteret, maatte betales

¹⁾ Bjørgv. Kalkok. har S. 84 en afbrudt Fortegnelse over Munkeliv Klosters Beholdning af rede Penge i 1321, der efter Sølvets Værd i hine Dage maa have været meget betydelig.

²⁾ Munkelivs Brevbøg afgiver forresten en Mængde Oplysninger, som omhyggelig benyttede, sandsynligviis vilde oplære denne ikke uvigtige Sag. Mindre paalidelige ere derimod de Bidrag til Kundskab om Klostergodsernes gjenfaldige Størrelse, som den senere Lendrente afgiver; thi denne var hverken Redse eens, ei heller alene bestemt efter Godssets virkelige Størrelse, idet flere andre Hensyn, saasom Lendherrens Stilling, kongelig Naade o. dsl. tillige kom i Betragtning. En Fortegnelse over de norske Klosterlens Rente 1602 findes i Schlegels Samlung I. i. S. 81—84.

i dyre Domme ei alene hos det pavelige Kancelli, men og hos Kardinalerne, hvis Understøttelse behøvedes og betaltes i Forhold til Sagens Betydning, maatte Klostrene desuden svare Afgifter til Rom af forskjellig Art. Den ældste Afgift til Rom, som derfor fremfor andre kaldtes Rumaskatt, var denarius Petri, Peterspenge, der ydedes aarlig af alle Borne i Norge, og ikke rammede Klostrene mere end Bonden og hans Hustru¹⁾. Derimod benyttedes Korstogene, Tyrkekrigene, Husfiterkrigen eller andre den almindelige Kirke vedkommende Begivenheder, til at udstrive overordentlige Skatter af den hele Christenhed. Disse Afgifter krævedes i Regelen i Form af Tiende, og kaldtes derfor Pavetiende (pavatiund, decima papalis). De udskreves til forskjellig Tid, af forskjellig Størrelse og Varighed, snart sersaarige, snart treaarige Tiender eller Halvtiender. Endnu længe efter Korstogenes Ophør bleve slige Afgifter oppebaarne in subsidium terræ sanctæ, thi de oftest benyttedes i ganske andre Øemed. Klostrene maatte ligesaa vel som Geistligheden yde denne Tiende, der i Regelen synes at have udgjort en Tiendedeel af de aarlige Indtægter; men det rette Forhold hermed er endnu ikke opklaret. Der udsærdigedes nu og da en Bærdsetning (taxa) af Klostrernes Formue, hvorefter Pavetienden og andre Udredelser beregnedes, men nogen fast Regel synes dog ikke at have været af Varighed. Stundom saa den norske Kirke sig nødt til at gjøre Foreskillinger mod disse Afgifter. I Anledning af at Pave Clemens VI i Decbr. 1343 havde paalagt en Aarlig Tiende af alle Geistliges Indtægter, holdt saaledes Erkebiskop Paal et Møde i Bergen med sine Bysbiskopper i September 1345. Man fandt, at dette Paabud i visse Henseender og visse Dele af Riget umuligt kunde adlydes, og besluttede derfor at tilmelde Paven dette ved nogle Udsendinge. Til Sagens Fremme ved Pavebøffet og til Reisetidgifterne skulde hvert Bispedsamme bidrage 3, 4 eller 6 Pund (Sterling), og alle Abbeder, Abbedisser og Kapitter 2 Shilling Sterling²⁾. Om dette hjalp, kan ikke oplyses. — Som særegen pavelig Maade fretoges enkelte Ordener eller Kloster for disse Extraskatter. De Johansitterne næsten altid, fordi disses hele Formaal hvortil de anvendte deres hele Indtægt; ved 1216 fretog Honorius III Cistercienserne og 1224 til Korstogene³⁾. Da Conciliet i Basel

1. Udskrev Halvtiende af den hele christne Verden til Krigen mod Hus-
ne, skulde ingen Geistlige eller Klosterfolk derfor være fritagne, men i
regningen af Munkeordnerne, som derefter følger, ere dog Dominikanerne
Franciskanerne ikke nævnte, og disse have altsaa vel været frie, ifølge
et almindeligt Privilegium, at de skulde nævnes med udtrykkelige Ord,
is nogen isvrigt almindelig Befaling skulde være bindende for dem¹⁾. —
I anden Afgift maatte baade Kirker og Klostre svare til de pavelige
Gater²⁾. Denne Afgift, der indfaldt til ubestemte Tider, var isvrigt
redes drøi; men vi savne al Oplysning om dens Beløb for Klostrenes
idkommende. Enkelte Ordener, hvoriblandt Cistercienserne og Præmon-
stenserne, vare udtrykkelig fritagne for denne Afgift.

2. Afgifter til udenrigske Foresatte betaltes af de fleste
rdener, men ikke af alle. Benediktinerne, hvis Klostre hørte for sig stode
middebart under Paven, kjendte Intet til en saadan Afgift; ligesaa synes
Franciskanerne at have været befrieede derfor. Men de øvrige Munkeordener
maatte betale en aarlig Ordenskollekt, enten til Moderklostret eller til
Ordenens General eller andre Foresatte. Clunyenserne skulde aarlig ind-
de deres Bidrag til Cluny, Cistercienserne til Citeaux, Præmonstraten-
erne til Premontré³⁾. Paa et Generalkapittel i Bologna 1302 paalagdes
de Dominikanerklostre en aarlig Afgift til Ordenens Procurator i Rom, lige-
som hvert Kloster inden Provindsen maatte yde sit Bidrag til de faste
Klosterudgifter ved Provindsalmøder, Brødreens Uddannelse i Udlandet
&c. Denne Udgift fastsattes for Dacien til 4 Mark Sølv aarlig af
hvert Kloster⁴⁾. Betydeligt var naturligviis Johannitternes Afgift til
Stormesteren paa Rhodos, da denne Ordens Maal i Regelen ikke var
at vedligeholde de rigest mulige Stiftelser i de forskjellige Lande, men at
offe derfra det størst mulige aarlige Tilskud til den fra Cypern og siden
fra Rhodos udgaaende Krig mod Tyrkerne. Herfra strev sig det før nævnte
Brev om Munkenes Indskrænkning til det hvist nødvendige Antal. Johan-
nitterens Afgift (ordinaria responsio) af Provindsen Dacia udgjorde
140 gode rhinske Mylden aarlig, som de paa egen Bekostning skulde bringe
til Stormesteren, et Bud, der paa Grund af den store Bekostning, dette

¹⁾ Conciliet's Brev findes i Vadstena Brevbog fol. 271.

²⁾ 1287, Sæhm X. 339. 1275, Dipl. Svecan. I. 492. II. 142. Münsters Kirke-
historie, II. 435. ff. Den norske Kirkes Bidrag til Kardinal Vilhelm 1247
angives til 500 Mark brændt. (Sæhm X. 94 efter Mathæus Parisiensis).

³⁾ Dipl. Norv. III. No. 29.

⁴⁾ Sæhm XI. 411. Stephens Brottænken. 2.

medførte, 1447 formildedes derhen, at de maatte udbetale denn en Broder i Mainz, og senere til Ordenens Prior i Koll. Reformationstiden omtales Cisterciensernes aarlige Bidrag til (indbetalt til Ordenens Foresatte i Danmark²⁾). Forøvrigt er de nordiske Klosters Forhold til Udlandet med Hensyn til dunkel og lidet oplyst. Saameget kan man dog med Beskæm ikke ubetydelige Summer paa denne Maade stadig gif ud af de direkte fremsendte, dels indsamlede ved Afskæftvæmmere og de og Subcollektorer, der idelig forekomme i Nigernes Historie.

3. Udgifter til befalede Reiser eller til Opbol landets Høiskoler, det saakaldte studium, vare for enkelte heller ikke ganske ubetydelige. Cisterciens- og Præmonstrat derne vare forpligtede til paa visse Tider, oprindelig endog at finde sig til Generalkapittel i Moberklostrene; Franciskanernes lanernes Foresatte maatte ideligt indfinde sig paa Provindsst tillige, som det synes efter Omgang, selv lade saadanne hol Kloster. Naar man tager Hensyn til den Pragt og det Føl de rige Abbeder optraadte, maa de paa sine Reiser have se Summer til³⁾. Ethvert Dominikanerkloster var forpligtet til holde en eller to Brødre ved Ordenens studia i Udlandet, og foruden ved Provindsst-Skolen i Skeninge (ovenfor S. 51— Prædikebrødre ved de berømte Høiskoler i Bologna, Paris. De fornødne Penge for de i Udlandet studerende Brødre m ligvis udredes af Klosteret⁴⁾; for Kannikerne ved Domkapittel

¹⁾ Pont. Annal. II. 597 ff. Barth. VIII. 157—159. At Afgi Gylben siges ndtryffelig paa mange Steder. Naar det er en Ser. Rer. Dan. VIII. 315 angiver langt helere Summer orater sendte til Rhodos, da maa dette have været gelse af samtlige Hospitaler een Gang for alle Efter hlin (udaterede) Drgave betalte Dukater, Kvitantens 16,175, Alleman lens 20,000, Portugals 8,000, 19,070 Dukater. Den faste aarlig

²⁾ Saml. til Norg. Hist. II. 75. for Intersens Bekommende Gylben i Orpenfer.

³⁾ At de norske Abbeder viet

⁴⁾ I hvilken Grad Munkene

Sælden, og som de senere vedligeholdt af egen Formue, hvorom se S. 72 ff. Om end enkelte Klostre, s. Ex. Bærne, anlagde slige Høvedsagelig for at kunne indsamle Penge paa saa mange flere Steder altsaa søgte at gjøre sig selv en Fordeel deraf, er det dog ikke sandsynligt at Hospitierne i det Hele have kunnet bestaa uden Tilskud, og derfor de omtalte paa dette Sted.

6. Om Kongens Ret til Gjæsthold og Borgeleie i Kirkestret er ovenfor (S. 89) talt. Vi have ei antaget den for trykkelige Landets store Udstrækning, Klostrenes affides Veliggenhed og Mangelen paa Klostre inde i Landet betydeligt maatte indskrænke Kongens Udgang, at benytte sig af denne Ret.

Andre væsentlige eller almindelige Udgifter, som Klostrene have maattet bære, kjendes ikke ¹⁾, og Overskuddet af Indtægterne kunde saaledes anvendes til Bygninger, Kirkepyntelser og hellige Kar, samt til Munkenes personlige Forordenheder. De gjentagne Forbud mod at optage flere Brødre eller Søstre, end som tilbørligt kunde underholdes af Klosters Gods, viser at vise, at det i det Hele ikke har været almindeligt, at Klostrene forsvare sin Formue, skjønt dette visse var Tilfældet med enkelte af dem.

§ 4. Klostrenes Embedsmænd og deres Forretninger

I Spidsen for det hele Klosterkonvent stod en Formand, Abbed, Abbedisse, Prior, Guardian, Commendator eller Provost. I de fleste Klostre hørte til denne eller hiin Orden; men da disse i de fleste ikke kunde overtage det Hele, havde Abbederne eller Abbedisserne selv bestemt under sig Priorer, Priorinder, Ombudsmand og andre deels verdslige Betjente, til hvem de overdroge særskilte Klosterhuusholdning. Prior og Priorinde havde nærmest syn med det Indre i Klosteret, overholdt Drengene og Pigerne. Der var saaledes Priorer i Nidarholm, i Bergen og i Trondheim. Priorisfer i Balle samt i Nonneseter i de større Klostre. Men foruden disse Abbedisserne desuden til mandlig

¹⁾ Elgesaa almindeligt som det
Elgesaa sjældent synes det
eneste Exempel herpaa
i Botnen (Bundestaden)
byggelse. (Scha)

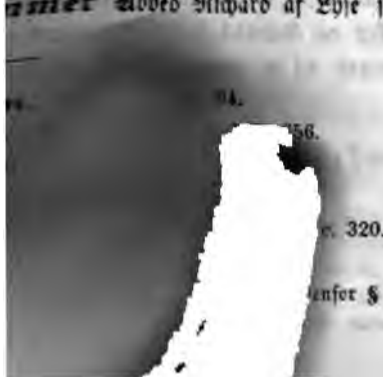
Til de større Klosters underordnede Embedsmænd hørte fremdeles Sacristanen (sacrista), eller den Munk, der havde Klosters hellige Kar og Klenodier i Varetægt, Kjældermesteren (cellarius), Portneren (ostiarius), og Opsynsmanden med Klæderne (vestiarius), af hvilke en og anden tilfældig nævnes i latinske Breve. Disse i Ulden det sædvanlige Poster fandtes altsaa ogsaa i norske Klostre, men vi kjende ikke de særegne norske Navne paa dem. Som en særskilt Foresat i Konventet forekommer desuden Skriftefaderen (poenitentarius), men det er tvivlsomt, om en særskilt Skriftefader i Almindelighed har været ansat i Klostre; thi for det Meste var vel Abbeden selv eller Prioeren Munkenes Skriftefader, og den poenitentarius, der i 1334 omtales i Utsiden Kloster, var bleven Abbeden der og Munkene paatrungen af Klosters Ordinarius Biskoppen i Stavanger. Maaſte ansattes en saadan ikke undtagen i Klostre, hvori Tugten ved Abbedens Eiggjældighed var forfalden, saa at Skriftestolen ikke kunde betroes ham eller nogen af Brødrene. I et fra de ovennævnte forskjelligt Forhold stod Læsemesteren (frater lector) i Dominikaner- og Franciskaner-Klostre, som foretog Skolen eller studium i Klosteret, og havde Tilsynet med Noviseres Sæder, Udvælgelse og Dannelse i det Hele. I Anseelse stod han umiddelbart efter Klosters Forstander; men ligesaa lidt om denne som om de følgende gaaende Embedsmænd finder man i norske Kilder mere end det blotte Navn.

Skjont Abbederne i de rigere Klostre saaledes kun forbeholdt Overtilsynet med den hele Stiftelse, medens de overdroge den indre Tilretteordning til Prioeren og hans Underordnede, samt de ydre Forretninger til Klosters Ombudsmand, vare dog især de dygtigere iblandt dem lang Tid for Forretninger, men disse vedkom rigtignok mindst Klosteret selv. I det første er nævnt om Klosterfolks Benyttelse i geistlige og verdslige Gjenstande naturligvis hovedsagelig om Abbederne eller Klosters Forstander i det Hele. De kaldtes til at være Paven, Kongen, og andre Høvedes Fuldmægtige, til Dommere og betroede Mænds Raad og som hans Sendebud og Underbudsmand mere at gjøre med den Verden, de tilsynede. I det andet er nævnt om det Kloster, hvorefter de havde taget Tilflugt, og i det tredje om sjelden at benytte de Klostersgeistlige. I det fjerde er nævnt om droge til dem som upartiske og

Abbeden i Munkeliv i Forening med Enkedronning Ingeborg og Erik Dugalsen at have dannet en interimistisk Regjering, da der fra Bergen i Kongens Navn udstedtes Instrux for Biskop Narve af Bergen og Hr. Bjarne Erlingsøn angaaende Underhandlingerne med Sverige, Danmark og de lydste Stæder. Flere, som ligeledes vare af Kongens Raad, samtykkede i og forseglede Instruxen¹⁾. Da Kong Haakon i 1301 havde indfundt sig i Nidaros, for at fremtvinge Kannikernes Underkastelse under Erkebiskoppen, sadde Abbeder næstefter Biskopperne til venstre Side af Kongen ved det høitidelige Thing i Sommerhallen, medens de verdslige Høvdinger sadde paa høire Side²⁾. Under samme Konge forekomme Abbed Einar af Munkeliv 1306 og Gunnar Abbed af Lysse 1312 som kongelige Raadgivere³⁾. I 1343 var Abbed Arnulf af Hoveds blandt de kongelige Raader, der paa Baahuus bekræftede Kong Magnus's Morgengave til Dronning Blanka, og 10 Aar senere (1353) fornyede han med flere Andre de Norstes Forpligtelse, at hiin Gave skulde komme hende tilgode⁴⁾. Blandt de mange norske Rigsraader, der i 1450 paa Mødet i Nidaros erklærede Kong Carl Knutsens Valg ulovligt og Christian af Oldenborgs derimod for det gyldige, var og Olaf Abbed af Halsnø⁵⁾, og Cistercienserabbeden Paal deltog i 1476 og 1482 som Rigsraad i Rigets Antiggænder. Det sidste Aar var han i Sverige, og sluttede med flere norske Raader et Forbund med Steen Sture⁶⁾, men i 1489 vare Abbederne af Dragsmart Hoveds og Lysse vel deelagtige i Prinds Christians norste Hylдинг, men undtages deri udtrykkelig fra Rigsraadet (ovenfor S. 91 Anm.) og Reformationstiden forekommer derimod Abbed Hans af Hoveds oftere tillem af selve Rigsraadet⁷⁾. Vi slutte heraf, at Abbederne oftere til Sæde i Kongens Raad, naar og fordi de at de ikke saaledes som Biskopperne have haft nogen statsrællig hertil, og at derfor senere deres Sæde i Raadet kun blev til afhængig af den Tillid, enkelt Abbed for sig eller Person kunde vække.

En anden Raad saa her...

debud til fremmede Stater, men det var kun under Norges ledetid (før før 1319), at Klostermænd ligesom Nordmænd i istes denne Tillid. Si at tale om Abbed Bjørn af Nidarholm, en saa rigtig politisk Rolle i de norske Borgerkriges sidste Aar, epte noget Gesandtskab fra Kong Haakon den Gamle, hvori deeltog. Abbed Laurentius af Hoveds opholdt sig i længere Aarehøvet som Kongens Sendebud, og udvirkede endelig Til-Kongens Krøning¹⁾; hans Formand i Hoveds Kstatin var ble-Kantaler, og benyttedes som Gesandt til Keiseren 1250, til 261, til Skotland 1264 og 1265, hvor han sluttede den følger til Perth 1266, samt til England 1269, hvor han affluttede i Winchester, og derpaa Aaret efter blev Bisshop i Bergen²⁾. mellem Norge og Danmark i Midten af det 13de Aarhundrede paa begge Sider Prædikebrødre som Fredsbud og Underhandlere. dikari sendtes med Broder Sigurd i 1256 til Danmark³⁾, fter bragte Prædikebrødrenes Provindsiæl, Broder Absalon, som islofferes Gesandt et Forlig istand i Lønsberg. Sigurd (Prier ?) fulgte tilbage med Provindsiælen til Danmark i Kongens I Epidfen for Sendefærden til Spanien 1257 stod Bisshop Dammer, der før havde været Dominikanermunk, og den oven-oder Simon, hvilke efter Hjemkomsten overesles med Raades-: Elmon synes at have været Kongens Skriftefader, og fulgte kostlandstoget 1263⁴⁾. Barfodmunken Broder Mauritius, der gysaa havde været med i den spanske Færd, benyttedes i lig-inger af Kong Magnus, der sendte ham og en Broder Sig- id, for at istandbringe en Baabenstilstand med dette Rige⁵⁾. et den samme Mauritius, som i 1281 atter var i Skot- Eriks Navn at beile til den skotske Kving Margreta⁷⁾. amet Abbed Richard af Lyse som Kong Eriks Affending



etabler, kort til allehaande juridiske Forretninger. Men endaa vistes Abbederne, ja endog simple Munk, naar de offentliges pen for i hans Navn og paa hans Bøgne at visiterer i de edømmet. En saadan Visitator hørtes derved til Biskoppens

da han havde fuld erkebiskoppelig Myndighed til at ivertsette sademne geistlige Sager, give nye Befalinger o. s. v. Den bød Nidaros af Holm begynde sin offentlige Levebane som eters Fuldmyndig til Skalhølt's Stift 1226, hvor han stulde r Magnus og indførte ham for Erkestolen¹⁾. Ligesaa afstoy Terund 1306 Dominikaneren Hjern fra Nidaros som Island, hvorfra han imidlertid stulte sig uden Hæder²⁾; ja ved, uden Tr:el Stein af Munkeliv, var endog hele den norrepræsentant paa det store Kirkemøde i Kofsting 1415³⁾. I det er det usædvanligt i Norge som i andre Lande at finde e paa Biskopstolen, dels ved Norens, dels og almindeligkapittelernes frie Bala⁴⁾. Men ogsaa dette var sædvanligt

Det og ifær i 13de Aarhundrede; senere var det deri selvsølge af færegne Omstændigheder, at Kapitterne gik udenfor lidte. I 13de Aarhundrede bleve Abbederne Sigurd og Birsen valgte til Erkebispeper, Abbed Alstian af Hoveds og ren Karve til Biskopper i Bergen, Abbed Dem i Tonsberg Oslo, Prædikebroderen Peter og Cistercienseren Thersian til Hammer. Abbed Olaf af Nidarholm valgtes 1350 til Erkebispeper Benedikt og Jakob den Eldre af Bergen havde for været a maafte Botolf af Hammer, og Biskop Alf af Ormland (ved forhen at have været Benediktiner i Munkeliv. Iær var kolene udenfor Norge selv, der forsvundes med norske Kloster- de selv med de Domkapitter. En Abbed af Holm blev Skalhølt fulgtes 1322 af den bergenske Domini- ingen Jon, som igjen havde til Eftermand Jon

1) Hist. Tid. 11. B. 1. 308—312.

2) Hist. Tid. 11. B. 1. 311—12.

3) Hist. Tid. 11. B. 1. 560.

4) Hist. Tid. 11. B. 1. 560. Iær gik i Kloster, var alle almin-
dlig Reber i Nidaros, der 1151
VI. 106). Ofte løbe de sig der-
for Biskop Anden af Stavanger

De kaldtes, eftersom de havde været giv-
 en Hæderstittel, de saaledes i den Tid
 døde. I Tilskrifter benævnedes Abbed
 hæderlige Fader og reenslavede Mand
 ner (dilecti filii). Som verdslige
 Priorer eller Gardianer, Herretitten,
 Biskopperne foran hvilken som helst af

§ 5. Klostrenes øvrige Beboere

Fra de Styrende i Klostre
 hvilke igjen bestode af forskellige
 Pligter. Man maa i denne Henseende
 Munk, Kanniker eller Nonner,
 brødrene eller Ungsøstre, der for
 3) Lægbrødrene og Lægøstre

1) Script. Rer. Dan. V. 517. 2) forekomme i Specialhistorien.

3) Denne Titulatur, der skal anvendes til at befale, brugte i Abbederne. Magister capite berimod ikke. Ved Reform som Kirkens Tjenere, og

den i Ebelholt i Sjælland¹⁾, maa ansees som en Undtagelse fra Reg-
maaste for at læsrive sig fra Afhængigheden af Nidaros Erkebiskop-
Domkapittel; ligesaa at Biskoppen af Stavanger paa Reformationstiden
uden videre indsatte Abbeder i Ustein. I Almindelighed havde Kon-
ventet stedse Valgretten ubetinget, medens derimod Biskopperne for
Klostres Vedkommende havde Tilsyn med Valget, samt enkelte Konger
behøvede hans Stadfæstelse, før den Valgte kunde tiltræde sin Post.

Til den anden Klasse af Klostrenes Beboere hørte Ungbrødre
(novitii). De fleste Munkordener fastsatte nemlig et Prøveaar (Novitium)
for Enhver, der ønskede at optages i Ordenen, førend det tillodes
at aflægge Munkeløfterne (profiteri, professionem facere). I
Hvar Skulde Novisen strengt iagttage alle Ordenens Forstrifter, prøvede
selv om han søgte sig stillet for Klosterlivet, samt enten bære Ordens-
tjenesten i Lighed med de egentlige Munke, eller en derfra forskjellig, særegen
vitiatdragt. De maatte, endog med større Strengthed end Munkene, i-
tage Klausuren, og naar Haret var omme, havde de Valget mellem igjen
træde tilbage i Verden, eller at optages i Konventet, og da som Munk
undergaa Konfessionen, eller som Nonner modtage Klaret og den hvidvæ-
de Indklædelse af Biskoppen. For Virgittinerordenen gjaldt, som ovenfor
særegne Bestemmelser om Optagelsesmaaden. — Disse Ungbrødre havde
forøvrigt ingen Stemme i Kapitlet, ofte ikke engang Plads ved Mun-
kens Bord i Refektoriet, og ingen Anledning til at gjøre sig gjældende.
Det er derfor intet Under, at man i vor Klosterhistorie saagodt som aldrig
finder dem omtalte. — En egen Art af verdende Klosterfolk dannede i
saakaldte oblata og donata eller oblata (ofrede til Klosteret), hvortil de
staaes Børn, som Forældre eller Børger allerede i den spæde Alder be-
stemte for Klosterlivet og helligede til Gud, saa at de ikke uden at betragte
og forfølges som Apostater i den modnere Alder selv kunde træde tilbage
og for hvis Underholdning og Opdragelse derfor en vis Sum udsattes.
Paa denne Misbrug, der især fandt Sted blandt Benediktinerinderne
gjentagne Gange forbødes, har man og Exempler i Norge²⁾. Det
er let at indse, til hvilke sørgelige Misbrug en Sædvane førte, som gjor
umyndige Børn med deres Eiendom afhængige af Klosters eller Kristli-
ge Begjærlighed efter at forøge deres Formue.

¹⁾ Script. Rer. Dan. VI. 176.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 67. No. 7. a. fasc. 96. No. 8. 1ste Udg. af b
Skrift S. 754.

Den tredje Klasse dannede Lægbrødrene (leikhædër, fratres, conversi) og Lægøstrene. Disse vare verdslige Personer af forskjellig Alder og Køn, som uden at aflægge Munkeløfterne, af forskjellige Grunde, af Alderdom, Banførsel, Mangel paa kjær Slægt eller Arver, eller alene for at sikre sig et nødterftigt Udkomme eller befries for at sørge for sit Gods's Bestyrelse, lode sig optage i Ordenens Brøderlag, og underkastede sig som Klosterbeboere en Deel af Regelen, ligesom og i Almindelighed anlagde en Dragt, der betegned dem som Klosterbrødre¹⁾. Man maa her stjelne mellem de Lægbrødre, der for Betaling lode sig optage i Broderflabet og indtage i Klosteret, og hvilke derfor og ofte kommer under Benævnelsen præbendarii eller præbendaria, og de Lægbrødre, der mod Løn tjente i Klosteret, hvilke vi derfor henseer blandt Munkeløstbrødre, da deres Rettigheder neppe væsentlig vare forskellige fra almindelige Tjeneres. — Hiin første Art af Lægfolk kaldtes i Norge Leobentfolk, próventumadr eller próventukona, af det fransk-latinske provenda, d. s. f. præbenda, egentlig en Soldats daglige Ration; senere Munkes eller anden Geistligs daglige Kost, eller hvad der hertil blev lagt. Saaledes er Ordet gaaet over i vort Oldsprog i de to sidste betydninger. Gaarden Store-Hernæs paa Frosen blev af Harald Gille hændet Nidarholm for Kong Magnus „i hans Provent“, altsaa til hans daglige Underholdning, og Provent eller Præbende benævnes med et hællesnavn det til et enkelt Alters Betjening eller en Kanniks Underholdning henlagte Jordegods²⁾. Men desuden betegner det den Sum i Gods eller Penge, som en Person enten formelig gav et Kloster, en Domkirke eller Hospital, eller for sin Livetid indrømmede samme Nytte og Brug af, og at forsørjes for sin Livetid, og i større eller mindre Grad erindres ved Sjælemesseer efter sin Død³⁾. Underholdning, Bolig, Opbæring, Frihed o. s. v. var afhængig af og afvæset efter det indstudte Beløb. Den, der gav Meget, kunde i Klosteret berede sig det mageligste og behageligste Liv, uden at være bunden til nogen besværlig Observans; den fattigere derimod maatte finde sig i færre Behvemmeligheder og ringere Kost,

1) Dette seer stundom i Dødens Stund, og de Personer, der saaledes i sidste Time lode sig optage i Broderflabet, kaldte man conversi ad succurrendum. Disse bleve da begravne i Ordensdragten.

2) Saaledes Sikulanda próventa, Hofvinar præbenda, Hægs præbenda, Straums próventa o. s. v., ifølg i Dykkens Register.

3) I Munkeløvs Brevbog S. 79 omtales, at Lendermanden Hr. Finn Gautsøn paa Mel havde givet Lysekloster en Gaard i Provent for sin Søn Herr

ja skundom tillige forpligte sig til at gjøre nogen personlig Tjeneste for sin Underholdning. Disse sidste bleve saaledes et Obergangsled til den egentlige tjenende Klasse. Ved en Proventmands Optagelse udsleddes af Klostersets Foresatte et formeligt Dokument (proventubres), hvori Ga- verne og Rettighederne naciagtig anførtes¹⁾.

Af Proventbrevene er det indlysende, at Klostrene, foruden deres Bestemmelse for egentlige Religiøse eller regelbundne Personer, tillige have tjent som Pleie- eller Forsørgelses-Anstalter, indrettede om- trent i Lighed med de nu saakaldte Hospitalet i Byerne, hvori aldrende Folk mod en vis Indskudssum fik sig frit Huus saalænge de leve, Ugepenge eller andre fastsatte Ydelser, og fri Begravelse efter deres Død. Det var forresten ikke blot Klostrene, men tillige Biskopperne og Kan- nike-Kommunerne, som paa samme Maade overtog Forsørgelsespligten for dem, der ønskede at give sig i Provent hos dem, og Kongerne op- rettede desuden særskilte Stiftelser i lignende Diemed. Kong Haakon Haakonsøn stiftede St. Katharinas Hospital i Bergen, som Sønnen Kong Magnus 1276 med Biskop Alstins og Abbed Grits af Munkeliv Raad forenede med sin Stiftelse Allehelgens-Hospital²⁾. De heri for- sørge de Almisfemænd skulde have samme Forpleining som de Mænd, der vare hjemme i Munkeliv, hvorved tydelig Proventmændene der betegnes og disse verdslige Hospitalets Forsørgelsesmaade synes kun deri at have stilt sig fra Klostrenes, at de ikke toge Penge for Optagelsen, hvora igjen Følgen blev, at Hospitalslemmerne bleve mere afhængige end Pro- ventmændene i Klostrene. Hospitalet arvede hine, medens disse ved bleve at raade over deres beholdne Gods, som ved deres Død tilfaldt Arvingerne, med Undtagelse af Sengen, der efter gammel Vedtægt til faldt Klosteret. Hospitalet bleve saaledes nærmest et Tilflugtssted for den fattigere Klasse; og de to her nævnte grundedes ved kongeli

Jon. Titelen viser, at Sønnen havde været Ridder, og Proventet maa de- for vel enten have været Betaling for hans Opdragelse og Undervisning Barndommen, eller og har man maafe, efterat han var bleven Ridder, maa- tet sætte ham i Kloster som afladig, spedalst eller desl. jfr. Saml. til No- ges Hist. I. 162.

¹⁾ Ellge Proventkontrakter findes for Klostersets Vedkommende i Munkeliv Brevbog S. 34. 58. 82. 100. Dipl. Arn. Magn. fasc. 92. No. 7. 16. Dig. Norv. II. No. 66, og oftere i Diplomatariet (jfr. Sagregisteret under „Pr- ventfolk“). De mærkeligste af dem forekomme især i de enkelte Klosters Historie.

²⁾ Fundatsen er trykt i Dipl. Norv. II. No. 16. Thork. Dipl. II. 63—65.

Sæmildhed, og vedligeholdtes senere tildeels ved milde Gaver. Da de paa Reformationstiden ødelagdes tilligemed Klostrene (ovenfor S. 69 ff.), vare de i Besiddelse af betydeligt Jordegods, som nu blev en verdslig Fortæning istedetfor at anvendes til Fattiges Forsørgelse. Begge Forsørgelsesmaader vare gavnlige, ja nødvendige for deres Tid; de afhjalp et Savn, som nu søles i de protestantiske Lande, nærmest med Hensyn til ugifte Fruentimmer, og som har givet adelige og borgerlige Jomfruklostre og lignende Stiftelser i vore Dage sin Tilværelse.

Den fjerde og sidste Klasse af Klostrernes Beboere dannedes af Tjenere og Arbeidere af forskjelligt Slags. En Huusholdning saa udfølgelig som et større Klosters maatte udfordre et betydeligt Tjenerflab, ligesom man paa en Tid, da Kunstfliden i Landet stod paa det laveste mulige Trin, maatte selv være forsynet med mange Slags Haandverkere og Arbeidere. Det er rimeligt, at mange af disse tillige vare Døgnbrødre af Klosters Broderflab, og dette gjælder vel især om saadanne Personer, der ansaaes værdige til at deeltage i Retshandlinger i Konventet. Paa sliig Maade forekommer 1287 i Munkeliv en Arne grjótmeistare (Bygmester) og en Rane grjótsmidr (Stenbugger)¹⁾, og i 1295 nævnes i Hovedsøen en Thorstein Smed, Giral Rjærtesvend, Hallkel Smed og Olver Bagersvend²⁾. De faste Tjenere og Haandverkere i Klostrene havde sit eget Bord (smedabord), hvortil ogsaa de mindre anseede Proventfolk gik. I et Inventarium paa Luterøen fra Reformationens Tid nævnes³⁾: et heelt Smederedflab, forskjelligt Smedler- og Tømmermandsgods, hvoriblandt 7 Hætler, fuldt Glasmester- og Skomager-Verktøi, Fisterbaade, Sildegarn m. v., hvoraf man seer, at de større Klostre med egne Arbeidere have ladet det til Gaardsdriften Fornødne forarbejde. Hertil kom endelig Abbedens og de rigere Proventfolks personlige Tjenere, samt alle til de ydre, grovere Syssler fornødne Underordnede, forsaavidt som de havde fast Tjeneste i Klostret. Man finder Abbedens eller Klosters daglige Svende omtalte, hvilket antyder, at man foruden de faste Tjenere benyttede løse Arbeidere, blandt hvilke efter al Rimelighed de nærmestboende Leilændinger hørte, der betalte sin Jordafgift med Dagsarbejde ved Klostret⁴⁾. Ligesaa nævnes Abbedens Rjærte-

¹⁾ Thork. Dipl. II. 109.

²⁾ *ibid.* II. 169. Dipl. Norv. II. No. 36.

³⁾ Inventarium paa Luterøen. Münch. Dipl. No. 3184 og 3186.

⁴⁾ *Ifr.* om saadan Døvning (dugnadr) Dipl. Norv. I. No. 1115.

svende, Klerke, Løbere (cursores), Klosters Bagersvende, Stegersvende o. s. v. Størrelsen af dette Tjenerstab var naturligvis endog i samme Kloster forskjellig til forskjellige Tider, og afhængig af Abbedernes Lyst til Pragt eller Sparsomhed, Munkenes og Proventmændenes Antal m. v., men ubetydeligt kan Antallet i intet Tilfælde have været i de større Klostre. I senere mageligere Dage toge neppe Munkene Haand med i de grovere Arbejder eller lode sig nøie uden Opvartning, og regner man sammen alle de Arbejder, som i et Kloster fordrødes til Alles Beklædning, Bygningers Vedligeholdelse, Agerbrug, Færdrift, Fiskeri, Skovdrift og Havedyrkning, samt endelig Tilberedelser i Kjøkken og Bryggerhuus, Vask og Aengjøring, finder man at et talrigt Tjenerstab maa have været fornødent.

Hvormange Munk eller Nonner der i Almindelighed have været i de norske Klostre, lader sig ikke bestemme, da man kun finder faa Oplysninger derom, og Antallet i forskjellige Klostre og til forskjellige Tider var høist forskjelligt. Det talrigste Kloster-Samfund var Birgittinernes, der skulde have 85 Medlemmer af det dobbelte Konvent; men den idelig gjentagne Bøn om Brødre og Søstre fra Badstena til Munkeliv viser, at det neppe har været muligt at holde Konventerne fuldtallige i Norge. I Nonneseter i Bergen var 1320 Cistercienserindernes Antal 35¹⁾, og i 1461 var der Prior og 11 Munk tilføede i Prædikebrødrenes Kloster i Oslo²⁾. Iobannitterne indskrænkede Brødrenes Antal til det mindst mulige (ovenfor S. 39); i Halsnø Kloster var Munkenes Antal fra Stiftelsen af fastsat, rimeligvis paa Grund af dets Hovedpligter: Gæstfrihed og Sygepleie, og i 1310 blev det lagt Konventet til Last, at Tallet var formindsket³⁾; men hvor stort det skulde været, nævnes ikke. I alle Tilfælde har Beboernes Antal inden ethvert Kloster, især udenfor Byerne, været stort, og vidløftige Bygninger nødvendige. Dette fremgaar og af de Klosterlevninger og Tomter af Klosterbygninger, som endnu ere tilovers. I det følgende Førfølg paa en Fremstilling af Klostrenes Bygningsmaade er Hovedsæns fuldt udgravne og undersøgte Levninger lagte til Grund som den paalideligste

¹⁾ Dipl. Norv. III. No. 119.

²⁾ Nye Danske Mag. I. 97—98. Nogle have vel desuden været fraværende paa Termination, ved Studium eller i andre Maader. I den ovenfor S. 111 nævnte Bulle synes 12 Munk at være antaget som et Middeltal.

³⁾ Barth. IV. 407.

ledning, man nu har, og isvrigt de bevistlige Afvigelser derfra ansees¹⁾.

Man kan i Almindelighed skjelne mellem tre Arter Klosterbygninger: den ene med Kirkegaard, Klosteret med Have og Bugaarden medørende Udhuse af forskjelligt Slags. Medens Træbygninger ellers vare almindeligste her i Landet, vare Klostrene byggede af Steen, i det mindste hvad de vigtigste Bygninger angaar. Klosterbygningerne dannede hendeels, ligesom de gamle Slotte, en indbygget rummelig Firkant: aarumsrummet, der gjerne var brolagt med flade Stene og omplantet med Løvtræer og havde en i Klippen hugget Brønd²⁾. I dette Gaardsrum dannede i Hovedsæn, Luteræn, Rein, Selje, Utstein, Halsnø og i Kirken søndre Langvæg den nordre Side, og paa denne var en Port, der satte Kirken i Forbindelse med Klostergaarden, medens Kirken i Hovedindgang var i Vestenden og udenfor Klostergaarden, hvis Port altsaa ikke behøvede at aabne for at give Uvedkommende Adgang til Kirken. Saaledes har det været i Hovedsæn, Utstein, Lysø, Luteræn og Selje; kun paa Halsnø synes det, hvis isvrigt den af sammes nulede forfundne Ruiner tagne Tegning er paalidelig, som om man ikke gaa over selve Klostergaarden for at komme til Kirken i Hovedindgang; men det er ikke usandsynligt, at ogsaa her den egentlige indre Klostergaard har været aflukket for sig og har dannet den sydsørlige 25

¹⁾ Om Hovedsæns Klosterlevninger har man udførlige Oplysninger og Tegninger i Aarsberetningerne fra Foreningen til Norske Fortids-Mindesmærkers Bevarelse, især for 1849; og en samlet Udsigt over vore Fortids-Levninger findes i N. Nicolajsens archæol.-hist. Fortegn. over Norges Levninger af Kunst og Haandverk fra Middelalderen. Chra. 1855. 16. Desuden har man i L. D. Klüwers Norske Mindesmærker (Christiania 1823. 4to) Grundriss af Munkeby, Luteræn, Rein og Selje, samt et Perspekt af det sidnævnte Klosters Ruiner; og i 1ste Hefte af Schønings Reise i Norge en Grundplan af Helgeseter Kloster og af Munkholm Fæstning samt Beskrivelse over de derværende Levninger af Alderholms Kloster.

²⁾ Nogle Maal kunne maaske interessere Enkelte. Efter Klüwer er Luteræns indre Gaardsplads 55 Alen lang og 20—30 Alen bred, Reins 36 Alen lang og 22 bred, Seljes 30 Alen i Firkant, Lysøkløsters ligesaa 25—30 Alen i Firkant, Nonneseters i Bergen (Lungegaardens) 56 Skridt i Firkant, medens det seer ud som Halsnøs Klosterbygninger have indsluttet et 55—80 Alen langt og 50—70 Alen (i Øst og Vest) bredt Gaardsrum med to endnu bevarede Brønde. Utsteins indre Gaard er ligeledes firkantet, og udgjør vel 25—40 Alen paa hver Side. Hovedsæns er mindst, kun 27 Alen lang og 20 Alen bred, med Brønd i det nordøstre Hjørne.

—30 Alen brede og omtr. 50 Alen lange Deel af dette Klosters eller uforholdsmæssig store Gaardsrum. Thi vel var dette Kloster en Plein stiftelse, for hvis Brødre Klausuren maaske ikke har været saa streng, og det saameget mindre som dets Beliggenhed paa en Ø gjorde den mindre fornøden; men Klosters Anlæg kan umuligt have en Anordning, der begunstigede den frieste Adgang til selve Klosteret, ved at lægge Indgangen til Kirken gennem den indre Klostergaard¹⁾. Halsø Klosterbygninger have derfor uden Tvivl dannet en meget stor Firkant, der atter var deelt i en større, ydre Gaardsplads, hvorfra Indgangen var til Kirken samt til Gæsteværelserne, og i en indre af Kirkens Østside og selve Klosteret begrændset Klostergaard, der kun var tilgængelig for Munkene.

Klosterkirken begrændsede altsaa Gaardsrummet mod Nord, og de lignede, saavidt vi kjende dem, med Undtagelse af Nidarholms Kirke, vore sædvanlige ældre Steenkirker med Waabenhus i Vest, og Choret i Øst. Taarnet stod snart over Waabenhuset i den vestlige Ende (paa Hovedøen og Selje), snart midt paa Kirken over Skibet (saaledes i Ulstein). Af Nonneseter i Bergen (nu Lungegaarden) staa to Taarne, hvis Indre tyde paa Kapeller og i hvis ene Kjelder findes en helig Brønd, endnu tilbage omtrent 60 Alen fra hinanden, og disse maa have udgjort Klosters eller dets Kirkes Yderpunkter²⁾. En Undtagelse fra den almindelige Bygningsmaade synes Heinskloster at have gjort, da det efter Kläwers Tegning (Plade 28, S. 94, 95) har dannet et Slags Korsbygning af forskjellig Alder og usædvanlig Anordning. Ligesaa har

¹⁾ Den Uregelmæssighed, som det samlede Gaardsrum danner, idet Kirkens vestre Ende indtager det ene Hjørne deraf, i Forening med de to Brønde, der holdt en Mellemmur antages, ville komme til at høre hver til sit Gaardsrum gjør denne min Formodning end rimeligere.

²⁾ Ogsaa her ville vi anføre nogle Maal. Hovedøens Kirke er udvendig 24 Alen lang og 22 Alen bred, deraf Waabenhuset 18 Alen, Skibet (indvendig 27 Alen, og Choret 45 Alen. Dette danner et ligearmet Kors, idet to Fløje eller aabne Sidelapeller slutte sig dertil i Syd og Nord, hvilke tilfattet give 45 Alen udvendigt Maal. Denne Deel af Kirken viser sig aabenbar som en tidligere Tilbygning til den ældre Kirke, der nu kun udgjør Skibet og det nuværende Chors vestre Korsarm. Lutersens Kirkes Grundbold er efter Kläwer 55 Alen lang og 20 Alen bred udvendig; den har paa Nord siden ved Choret to med dette ved færfilte Døre forbundne Kapeller. I Halsø Kirke var Waabenhuset 10 Alen, Skibet 40 Alen og Choret 13 Alen langt, tilfattet udvendig 64 Alen. Bredden 22 Alen udvendig. Den har ingen Kapeller høit. Løse Kirke er 66 Alen lang og 17 Alen bred udvendig

Narholms Klosterkirke været af en særegen, i Norge usædvanlig Byggsmaade, da den har dannet en Rotunde, omgivet af en ydre Ringmur i 12 Alens Afstand fra den indre ¹⁾. Denne maatte eneste Levng af saadan Bygningsmaade i Norge fortjener derfor Sagtyndiges ærefølsomhed. — I Klosterkirkerne var der, ligesom i Domkirkerne andre anseelige Kirker, mange Altare. I Birgittinerklostrene stulde være 13 Altare, et for hver af Prestmunkene; i Hovedæen var for i Høialteret Øst i Choret, 3 Altare i Choret nordre og 2 i dets ydre Fløi, samt mindst 3 Altare i Kirkens Skib. De øvrige Klosterbygninger give ikke herom tilstrækkelig Oplysning, og i Kilderne nævnes rene saagodt som aldrig. I Munkeliv omtales kun St. Michaels Altare (Høialteret) og vor Fruens Altare med hendes Billede over, ligeledes i Choret ²⁾. I Prædikebrødrenes Kloster i Oslo var, foruden Døls Altare, i det Mindste endnu et St. Anna viet Altare, der er St. Annas Gilde. De fornemste og kostbareste Begravelser vare ickens Gulv ved de forskjellige Altare, men kun saa Gravstene ere nu værs, da de have været nemmest at tage til andet Brug. ³⁾. Nord Øst om Kirken var Kirkegaarden, der i Hovedæen stod i Forsøelse med Kirken ved to Døre, den ene i Høichoret Nordside, den ene i Vestfiden af den nordre Choræum.

Selve Klosterbygningerne eller Boligerne for Abbeden, Konventet og Lægbrødrene m. Fl. indtog almindelig de øvrige Sider af ærdsrummet. Dette var i Hovedæen rundt omgivet af en mod

Murene indtil 2 Alen tykke; paa hver Side af Choret ere to 21 Alen lange og (indvendig) omtrent 6 Alen brede Kapeller med Indgange fra Choret og fra det Frie. Ved Siden af det sydlige til Klostergaarden høende Kapel er endnu en mindre, kun 2 Alen bred og 11 Alen lang særskilt Afdeling med Dør fra Kapellet og to Vinduer ud til Klostergaarden, der maatte har været Bibliothek eller Opbevaringssted for Kirkens Ark (skrubbhus). Et lignende Rum findes i Hovedæen.

¹⁾ Schönings Reise i Norge II. 1—10, med en Grundtegning af Munkholmen 1770, da hien Munkbygning allerede forlangt havde faaet sin nuværende militære Bestemmelse.

²⁾ Munkelivs Brevbog, 28. 84. 85. 165.

³⁾ I det nordre Kapel i Lysklosters Kirke er afskættet en i Gulvet indfaldet huggen Steenkiste, med Form for Ligets Hoved vendende mod Vest, og i Hovedæens Kirke fandtes 5 Ligstene i Choret og en i Chorsgangen. Under flere af disse fandtes en Mængde Skeletter lagvli nedlagte, de øverste i Uorden, og ingen Spor af murede Gravrum eller Kister.

Gaarden aaben 4 Alen bred Buegang eller Svalgang, Eborsgang som bares af en buet Soilerad af buggen Steen og rimeligviis bar ret overbvalvet med Korsbvalv. Gulvet i denne Gang var belagt Steenbeller og i den Deel af Gangen, der gaar langsmed Kirkens S side, findes Begravelser. Rundt om denne Svalgang laa selve Klosterbygningen, hvis enkelte Rum næsten alle have særskilt Indgaaelse fra samme, ligesom herfra bar været Indgaaelse til Klosteret fra det N Den ældste Indgaaelse bar været i Nordenden af den vestre Gang udenfor Kirkens sydvestre Hjørne, men denne Indgaaelse er bleven gemuret, da Kirken bar faaet en Udvidelse her mod Vest (Baabenbu og en anden yngre Teglsteens Indgaaelse gaar fra den søndre Eborsgang ud mod Ost. Klosterets Praetorium ligger mellem Kirkens Ebor og den Vestport, i den østre Gang; det er 13 Alen i Firkant, og dets Vestport har hvilet paa en rigt udstoret Pille i Midten. Døren og begge Søjlerduerne have været spidsbuede. Formodentlig bar dette været Abbeds Talestue og Konventens Hvitidsrum. I den modsatte vestlige Gang nærmest Kirken Klosterets største Værelse, langt simplet udstoret, formentlig Konventstuen. Klosterets søndre Floi synes at have dannet for Huusholdningen fornødne Rum, hvoriblandt man med Bestemthed kan paavise Kjøkkenet og Forraadskammeret. I Kjøkkenvæggen er en Gul, maaske Birgittinernes rota sororum. I denne Floi synes Kængslo (carcer) at have været, og den staar ved 2 Døre fra S Gangen i Forbindelse med det ydre Gaardsrum. I det Hele bærer vedens Ruiner mærkelige Spor af Ombygninger og store Forandringer i den indre Anordning baade af Kirke og Kloster, hvilke rimeligviis en Deel skyldes Birgittinernes korte Opbold her (ovenfor S. 64). Klosterbygningens Sydside var Kjøkken-Gaardsrummet og i Ost og N Side have. Alt var omgivet af en Muur, hvoraf endnu kjendelige Spor paa mange Steder sees. Omtr. 100 Alen i Vest for Kirkens Hovedindgang ligger en anden mindre Bygning, der uden Tvivl bar været til Brug for Portneren (ostiarius), thi den rimeligviis tillige bar haft Rum til at herberge for Fremmede. Den bestaar nemlig af to Hoveddele, adskilte af en 8 Alen bred Abning, fra hvilken i lige Linie mod Syd er en Dør af en Vej ned til Klosterbroggen kan estervises. Den sydlige Halvdel af Klosteret ved en Pille deelt i to ulige store Dele, den ene større og den anden med 4 Alens Abning. Udenfor denne Pille ligger to andre af de to Bygninger, hvilke jeg antager bestemte til Brug for de enkelte Klostergæstene. Abningerne mellem Pillerne formoder jeg

været optagne af en mindre Dør til dagligt Brug og en større Port til Processioner, og indenfor dette Klosters yderste Hejn findes ligeledes Num paa begge Sider, af hvilke et maa have været Portnerens. Denne He Bygning er bygget af hugne Stene og i samme Stil som Klosteret, saaledes ganske vist ligesom dette fra Midten af 12te Aarhundrede, og den er interessant, fordi man hidtil ei kan paavise nogen tilsvarende, i det mindste ikke her i Norden.

Saaledes har Bygningernes Anordning i Hovedens Kloster været, og den giver os et hidtil savnet Holdepunkt til Forklaringen af de øvrige norske Klosters Bygningsmaade, af hvis Ruiner vi have mindre tilbage, eller hvis endnu staaende Bygninger i Tidens Løb have undergået større Forandringer. Saaledes er paa Utstein Gaardsrummet ligeledes heelt indbygget, og en lukket Port fører ind fra Vesten, medens en nælvet Gang fører i Vinkelen mellem begge Hovedbygninger ud til Haven i Syd; men de mange Forandringer, som dette endnu beboede Klosters Bygninger have været underkastede, gjør det umuligt nu at paavise, hvorledes selve Klosteret har været indrettet. Halsnø Klosters Gaardsrum var, som anført, uden Tvivl afdeelt i to Dele, og den endnu (i 1843) staaende saakaldte Steenstue, hvis vestlige Dør fører ud til det ydre Gaardsrum, har rimeligviis været Sygestuen. Denne Bygning sattes ved en anden Dør mod Ost i Forbindelse med det indre Gaardsrum og selve Klosterbygningen. Denne udgaar ret mod Syd fra Kirkens Stib, er 47 Alen lang og 15 Alen bred udvendig. I Vest ud mod Gaardsrummet ere 4 Døre fra forskellige Num, og mod Ost fører en Dør ud til Kirkegaarden og en anden ud til Haven. Bygningen har i det Hele bestaaet af 7 Num af forskjellig Størrelse; et af dem synes ikke at have haft nogen Indgang. Det er kun 5½ Alen langt og 3 Alen bredt, formodentlig Fængslet. Yderst indtages hele Bygningens Dybde af et stort Num med Dør til Gaard og til Have, indvendig 13 Alen langt og 11 Alen bredt, og dette staaer ligesaa lidt som et lidet tilhørende Værelse i Forbindelse med de nærmest Kirken liggende 4 sammenhængende Værelser, hvoraf et lidet med 4 Døre vel kun har været i Gang. Naar man tager Hensyn til de saa Bekvemmeligheder, hvorved man i Middelalderen lod sig nøie, er det rimeligt, at denne ene bygning har udgjort hele det egentlige Kloster, der da bestaaet af Ordstue eller Gang, to Værelser for Abbeden, en Kapittelstue, Spisestue, Arbeids- eller Sovestue for Munkene. De øvrige mange Bygninger,

ne Bygninger, omtales i Munkeliv¹⁾, ligesaa Abbedissens Stue (adisu stofva) i Oslo, i hvilken verdslige Forretninger foretoges. I fremmede Klostre saa ofte forekommende Talegitter (parloir), der af de Besøgende fra Klostrets Beboere, kaldes i norske Breve talat. I Munkeliv nævnes i Birgittinerne's Tid saavel Sostrenes som Abbedens Taleport. Konventstuen (conventstolva, setstolva) var et liget Fællessærelse for Kapittel's Medlemmer, hvor ligeledes Fremmede ofte indfandt sig for at afhandle verdslige Sager med Munkene. I saa nævnes Søvnhuset (dormitorium), hvori Munkene havde desælles Sovestue, i hvilken ogsaa selve Abbederne i nogle Klostre (løn og Ulfstein) skulde ligge²⁾. Spisefal (refectorium) og Fange- (carcer) nævnes kun i Breve paa Latin, og vi have ikke fundet de Benævnelser paa dem, ei heller paa Gjæstebygningen (domus pitum)³⁾ i Halsnø. Ogsaa i Klostrene finder man, ligesom endnu hos Almuen Bestenfelds, Kjøkkenet (eldhús) i en særegen fra øvrige adskilt Bygning⁴⁾. Til Celler eller særskilt Sove- og Arbejdsrum for hvert Medlem af Konventet gives der hverken i Ruinerne de skriftlige Kilder noget Spor; de vare ei heller i Brug hos alle, da f. Ex. Tiggermunkene skulde have sælles Sovestue og flere og norske Klostre havde den; da saaledes Celler i det Hele ei var Nødvendighed, have de sikkert ikke været i Brug i Norge, hvor Vindstøden vilde gjort deres Opvarmelse nødvendig. Selv om man derfor ældre Forfattere vil gjette, at Cellerne have været byggede af Træ paa den under Steenbygning, en Bygningsmaade, som var temmelig almindelig i Norges Byer, og at dette er Grunden til, at de ei kunne findes i Ruinerne, maatte man dog deri fundet Spor efter den Mængde af Røstespiber, som Celler for et talrigt Konvent som Hovedsøens vilde været. Men dette er ikke Tilfældet. Har noget norsk Kloster haft dem, maa det have været Munkeliv; thi Badstena Klosterregel⁵⁾ foreskriver, at hver Broder skulde have sit særegne Sovestue, og Bergens og Birtre i Forening med Fortidens bestedne Fordringer paa Huus-

1) Munkelivs Brevbog S. 30. 66. 100. 111.

2) Jfr. disse Klosters Specialhistorie, og det i 1ste Udg. trykte Brev S. 785.

3) Barth. IV. 407. Sammensættelsen nævnes og officinæ et domus circa claustrum, hvilket ganske passer paa de til den sidste Tid staaende Levninger af Klostrets Tjenestbygninger og Udhuse.

4) Saaledes paa Ulfstein og Halsnø.

5) Rindstrøms Udg. S. 45.

bevaring af Varer af alle Slags, hvori Landstydten etlagdes. I de Hele finder man, at Klosterforstanderne her, ligesom Geistligheden i de Hele, ivrig stræbte at erbyrve sig faste Eiendomme i Byerne, for at kunne udleie dem. De fleste af de bekjendte Gaarde i Oslo tilhørte henimod Reformationstiden begge Kollegiatkirkerne eller andre geistlige Stiftelser; Munkerbryggen i Bergen havde Navn af og tilhørte Munkeliv Kloster, som her havde mange Søboder. I hele Strøget paa denne Kant af Nordnes mellem Puddefjord og Baagen synes næsten udenlukkende at have været i dette Klosters Eie, som ved Kjøb, Mageskifte, Gave, o. s. v. erbyrvede sig en Gaard paa dette Strøg efter den anden. Især lagde Munkeliv sig en Mængde Bygaarde til mellem 1418 og 1430, formodentlig i Anledning af den Udvidelse, Klostret behøvede til Birgittinerne's Modtagelse. Indenfor Munkerbryggen laa Jonsbryggen, der dog nok kun havde Navn af og ei tilhørte det strax op for samme liggende Jonskloster. Hovedøen og Olafsklosteret i Oslo havde ligeledes Søboder, Paktrum, og det sidste flere Leiegaarde i Oslo, og synes at have haft sine Proventfolk boende i disse. Endelig bør man ved at tale om Klostrenes Bygningsmaade nævne Olafsklosteret i Hammer, der ifølge en efter Reformationen forfattet Beskrivelse over Byen¹⁾ stod i umiddelbar Forbindelse med Domkirken, Bispegaarden, Kannikernes Gaard og Stolen, saa at man kunde gaa under Tag fra den ene Bygning til den anden; ligesaa omtales de mange Herrekamre (Gjæstestuer), der fandtes i dette Kloster. Alt dette er senere ved en Vandflod gaaet ud i Njosen.

§ 6. Klosterfolks Syssler, Levemaade, Sæder og indre Forhold i det Hele.

Af hvad der i Begyndelsen af 1ste Afsnit er sagt om Munkenes i Almindelighed, fremgaar det, at Agerbrug og Havedyrkning, Haandarbejde og videnskabelige Syssler skulde være de legemlige og aandelige Bestæftigelser, hvortil Munkenes Tid skulde anvendes udenfor deres egentlige gudstjenstlige Handlinger. Disse sidste, der ved Munkenes nets Opkomst, da Afsondringen fra Verden strengt iagttoges, bestode Huusandagt i strengeste Forstand, i Selvbetragtning, Spørgelser og Pinsler, eller i det Høieste i en privat Gudstjeneste i Klosterkirken

¹⁾ Thaarups Magazin II. 254 ff.

havde, da Munkesænenet naaede Norge, allerede forlængst antaget et mere offentlig Præg. Det er i foregaaende § viist, at Klosterkirkenes Hovedindgang var anbragt udenfor Klostermurene, saa at enhver Fremmed naarfømhelst kunde gaa derind, forrette sin Andagt og deeltage i Tjenesten, der saaledes her blev ligesaa offentlig som i Sognekirkerne. Da en af Klosterenes vigtigste Indtagter (ovenfor S. 99 ff.) grundede sig paa de saakaldte „gode Gjeringer“, d. e. Messer, Bønner, Vigilier a. s. v., som i Klostrene forrettedes, blev naturligviis disses regelmæssige Afholdelse (Udagerd) til fastsat Tid og Time en af Munkenes sædvanligste daglige Sykler. Kirketjenesten bestod da deels i den almindelige, kanoniske Jagttagelse af „Tiderne“ (horæ canonicæ, ogsaa regulares, forsaavidt som Ordensreglen forestrev nogen Afvigelse fra Kanon), som daglig skulde holdes 7 Gange ifølge Kirkens ældste Forstrifter¹⁾, deels i den ved Testamenter, Gaver eller paa andre Maader betingede Udførelse af Vigilier eller Sjælmeser for Klosters Beljærere, og hvorom Sjælestraalen eller Martidebogen indeholdt fornøden Oplysning. Efterhaanden som Gaverne tilfode, bleve disse Messer naturligviis mange og besværlige for Munkene, og man finder derfor og allerede tidlig Klager over, at Tiderne ikke nøie overholdtes. Det gik naturligviis først ud over de kanoniske, fordi disses Overholdelse ikke som Vigiliernes vare underkastede Privatmands Kontrol, og nærmest blev det den besværlige matutina (Kl. 3 om Morgenen), som forsømtes. Saaledes ansføres i nogle Klagepunkter mod Halsns Munk ved Aar 1310²⁾, at de Fleste af dem sjelden indfandt sig ved denne Tjeneste; ligesaa førtes 1527 Klage for Provindsialen over Prædikebrødrene i Bergen, at de ikke „retfærdede deres Tider, da de vel stundom sang Natfang (vespera), men aldrig Ottefang“ (matutina)³⁾; ja den før omtalte Abbed Mathias i Luterøen havde ikke holdt Messe i eet Aar, ikke læst sine Tider i 3 Aar, og var ikke kommen i Otte- eller Aftenfang i 3 til 4 Aar⁴⁾. Bestemte Vidnesbyrd om at Vigilierne forsømtes, have vi derimod ikke stødt paa, og ved disse kom efter det ovenfor Oplyste jo ogsaa Egennyttens saaledes med i Spillet, at alene denne maatte tvinge Munkene til at udføre disses gudstjenstlige Forpligtelser, om det end skede uden Lyst eller Andagt, og

1) De vare: matutina, prima, tertia, sexta, nona, vespera og completorium.

2) Barth IV. 407.

3) Münch. Dipl. No. 2194.

4) Anf. Et. No. 3187.

med en uanstændig Hurtighed. Hermed toge de det vist saameget mindre, som Messen ansaaes for opus operatum, som en i og for sig fortjenstlig Gjerning, der uden Hensyn til Sindelaget, hvormed den udfortes, bragte Velsignelse for Levende og Døde. — En egen Art Sjalesesier opstod derved, at Klostre af samme Orden indgik Forening og gjensidigen at erindre de i Klostrene Afdøde. En saadan sluttedes omtrent 1443 mellem Gimse Kloster og Nonneseter i Oslo, hvorved de lovede at erindre hinanden i deres Bønner og holde Messer over de i begge Klostre døde Nonner¹⁾. — Til disse stadige og kirkelige Forretninger kom fremdeles for enkelte Klostre, som havde denne Art, Begravelser, Besøg hos Døende o. desl., samt endelig for Alle den almindelige Gudstjeneste paa Helligdagene.

Mellemtiden mellem de ovennævnte Messer og Tider anvendtes forskjelligt efter de forskjellige Ordensregler, ja selv inden samme Kloster, efter den Enkelstes Dannelses, Evner og Tilboielighed. Om Munkens Benyttelse til Forretninger udenfor deres Kloster eller i det Hele i fremmed Diemed er talt i § 4; nu skulle vi derfor kun omtale, hvorledes de bave anvendt deres Tid i det Daglige hjemme. Her maa man uden tvivl skjæle mellem tidligere forførte Tider og den første Tid, Munkensjensens guldne Alder i Norge, indtil benimod Enden af 13de Aarhundrede, da endnu de faste Indtægter vare saa, og Arbejderne i og ved Klosteret mange; da tog vel endnu Munken selv som oftest fat med baade paa Ageren, i Skoven og i Haven, baade som Bogmeister, som Gartner og Høstkarl: da sad vel og endnu Nonner stiltige ved Høst og Vær for at skaffe tilveie det Fornødne til Alles Beskæftning. Men Klosters Behoere arbejdede for sig selv alene, bverken for Efterkommere eller den ydre Verden, og saamant derfor Klosteret var tilstrækkelig forsynet, og de nødvendige Forretninger kunde blive udforte ved Lagbrevene eller Tjenestene, flere Munkene og Nonnerne selv som oftest Lediggangene.

Reglerne fastsatte Adfærdning, videnskabelige Soster, censom Selvforsøgning, Faste og Penitente som Afværling med de gudstjenestlige Handlinger. Des, naar disse sidste vare afværdigede, var ogsaa som oftest Munkens Dagvært endt. Det Mandslærende ved en ideelig Opvamsen af udenadslærte latinske Bønner, i Forening med det Gjempe og Kangel paa Forfundslæber og Veiledning, arlede en Sjælsdygdighed for aandelig Sostelskæftelse og en Begærlighed efter sandelig

¹⁾ Reglementet af 1622 over Bøve paa Agerbøve

dele, som maaste har været større i Norge end i andre Landes Klostre. Biskopperne stræbte i Begyndelsen af 14de Aarhundrede at hjælpe paa de norske Munkes „Ukyndighed og boglige Uvidenhed“ ved at paabyde Klosterne at sende Brødre med gode Evner udenlands til Studium (ovenfor S. 94. 95), men dette har neppe haaret stor Frugt, da Studiernes Forsald senere aarlig tiltog i hele Niget. Hvorvidt imidlertid Munkene i boglig Dannelse væsentlig have staaet tilbage for den sekulære Geistlighed, lader sig nu neppe oplyse. Der er kommet saare faa Vidnesbyrd om deres Vidensabelighed til vor Kundskab, men da en ofte egenlyttig Der paa Reformationstiden ødelagde de „papistiske Bøger“, og en ubørt Vandalsisme senere tilintetgjorde, hvad den første Storm havde levet, er vistelig de fleste Vidnesbyrd om deres stille Flid gaaet tabte, og man lides derved let til at domme dem haardere end de maaste have fortjent. Vi ville da her samle de sparsomme Efterretninger om Munkenes boglige Eysler, som ere levende.

Som egentlige Forfattere kjender man yderst faa norske Munke. Den ældste og mærkeligste, for ei at sige eneste, bliver Munken Thjodret eller Didrik i eller ved Midaros, der levede ved Midten af det 12te Aarhundrede, og har efterladt sig en i Lovel tilfældig gjenfunden bort Norges Historie paa Latin, der gaar til Borgerkrigenes Udbrud¹⁾. Et for hans Tid ikke ubetydeligt Bibliothek maa have staaet til hans Raadighed, da han foruden Bibelen citerer Origenes, Eusebius, Augustin, Gelasius, Hieronimus, Beda og flere Kirkefædre; blandt Middelalderens Historieforfattere: Jornandes, Paulus Diakonus, Siebert Gemblacensis m. Fl. og blandt Klassikerne: Plato, Plinius den Ældre, Lucan, Horats, Ovid og Proba Falconia, som han forveksler med Virgil²⁾. Har hans Kloster eiet alle disse Bøger allerede ved Midten af 12te Aarhundrede, har dette havt et for sin Tid usædvanlig vel forsynet Bibliothek, ja selv om man antager, at han nu og da har citeret efter Indkommelsen, og at mange af disse Bøger have tilhørt Erkebiskoppen, Domkapitlet og andre Geistlige eller Klostre, bliver dog disse Thjodrets Citater altid et stjønt Vidnesbyrd om boglig Eysel saa høit op mod

¹⁾ Thiterici monachi Historia de antiquitate Regum Norvagiensium, udgivet af W. G. Kirchmann, Amsterdam 1684. 8, og derefter aftrykt i Script. Rer. Dan. V. 311—341. 3 Debetationen til Erkebiskop Gyslein antyder han sig som Nordmand.

²⁾ Jfr. Suhms Fortale til Udgaven i Script. Rer. Dan. V. 311—312. Suhms Daam. Hist. VII. 543.

Nord. Kong Haakon Haakonsøn, der fandt stort Behag i Ridderræmaner, lod flere slige hjembringe fra Spanien, Frankrige og Englar' samt oversætte paa Norsk, tildeels ved en Munk Robert¹⁾. De ovenfor S. 117 nævnte Franciskaner, Broder Mauritius, har paa Latin skrevet en Beretning om en Reise i Spanien og det helige Land, som han med Hr. Andres Nikulasøn o. Fl. foretog ved Midten af 13de Aarhundrede, men hvoraf man alene har nogle få Blade tilbage²⁾. Som Forfattere maa og nævnes Islændingen Eystein Asgrimssøn, en Tidlang (1343—1357) Munk i Helgefeter der har digtet det berømte Digt Lilla i 100 Strofer til Tomfru Marias Ære³⁾, og Nordmanden Jon Halthorsøn, Prædikebroder Bergen, der 1322 blev viet til Biskop i Stalholt, i hvilket Embede han udmærkede sig ved Nidkjærhed og Fromhed. Han var og en lærd Mand havde studeret i Paris og Bologna, og ansaaes efter sin Hjemkomst fra Udlandet for den lærdeste Klerk, som havde været i Norge⁴⁾. Han har efterladt sig nogle Fortællinger, blandt Andet en Beretning om Erkebiskep Abfalons Død⁵⁾, samt en Oversættelse af et fransk Digt, kaldt Klarus Saga Keisara-sonar. Han døde under et Besøg i Bergen den Febr. 1339, og blev paa Biskop Haakons Bekostning begravet i sit forrige Hjem, Prædikebrødrene Kloster, hvor han havde faaet sin forste Dannelse. Flere nævngivne Forfattere blandt norske Klostergeistlige findes ikke; thi Karl Abbed af Thingore, fra hvem vi have Sverres Saga samt Munkene Odd og Gunlaug, der have skrevet hver sin Saga om Olaf Trygvassøn, vare og bleve Islændinger. Derimod er der vi

¹⁾ Müllers Sagabibliotek III. 480—484.

²⁾ Brudstykker i 8vo. p. Berg., fundne i Rigsarkivet i 1846. At denne Forfatter Broder Mauritius er den samme som Kong Magnus's Gesandt til Skotland (Fornm. Sög. X. 156. 158) fremlyser blandt andet deraf, at der disse Brudstykker foruden Itinerariet findes en Afskrift af Hættepagten Roxburgh af 25de Juli 1281 mellem Margreta af Skotland og Kong Erik Norge, i hvilken Pagts Afslutning netop Broder Mauritius deeltog som en af de norske Underhandlere (Rymor Foedera, 3de Udg. II. 1079). Elgese findes heri de i Dipl. Norv. I. No. 75 og 78 trykte Breve, hvortil lader se mende, at Broder Mauritius er bleven benyttet som pavelig Subcollector Pavetiende. Jfr. især Munk i Norsk Lidskr. f. Vidensk. og Lit. I. 43—4

³⁾ Det er oftere trykt; sidst i Hist. eccl. Isl. II. 398 ff. Oversat af Finn Rasmussen i Klunges Dana 1818, tilligemed en Udsigt over hans Levnet.

⁴⁾ Fornm. Sögur. XI. Formáli. p. 11.

⁵⁾ Trykt i Fornm. Sögur. XI. 440—446. 3 Udtog i Müllers Sagabibliotek III. 471—474.

fuld Friie til at antage, at nogle af de gamle norst-islandste Annaler er Tid efter anden nedskrevne af Munte. Den Nøiagtighed, hvormed Klostreres Anlæg, Brand og andre Fakta ere optegnede, medens langt højere politiske Begivenheder ere forbigaaede, tale for, at disse Annaler skodes Klosterfolk og ikke Sekulargeistlige. Af en Klostermand i Norge er endnu tilovers Fortalen til Klostrrets Liber daticus betitlet: *fundatio monasterii Lysensis*¹⁾, og fra Reformationstiden eller noget senere en *Commentariolus de coenobiis Norvegiæ*, der ligeledes høist sandsynlig har en Munk fra Lyskloster til Forfatter. Denne altfor korte Fortælling vilde dog maaske kunne faa nogen Udvidelse, naar det i det Hele i den Tid havde været sædvanligt, at Forfattere navngave sig i deres Skrifter; men dette var saameget mindre Tilfældet med Munkene, som deres Ordensregel endog kunde siges at negte dem den Forfængelighed at bringe sit Navn til Efterverdenen.

Høypigere end Forfattervirksomheden var Afskrivningen. Gode og flittige Afskrivere blandt Munkene nævnes ikke saa sjelden. Afskrivning af Bøger paalagdes stundom som Bød for begangne Uordener²⁾, og i Almindelighed udmærkede Klosterbrevene sig ved en smuk og tydelig Skrift. Men af denne Munkenes Virksomhed er nu saagodt som Intet tilbage; thi hvad der ikke strax ved Reformationen forsætlig ødelagdes, som i det følgende Aarhundrede i uvidende Fogders Besiddelse, hvormed de end Klostrere forlænedes danske Adelsmænd overdroge Klostrergodssets Besiddelse. Disse Karle forstode hverken Latin eller Norst, de tiloversskødne Pergamentbøger fandtes brugbare til at styrke Indbestningen af deres aarlige Regnskaber, og bleve hertil uden Betænkning sønderstaarne. Men der har for nogle Aar siden saaledes gjenfundet Meget i Rigsarchivet, og rimeligviis vilde endmere findes, naar man i Danmark anstillede en grundig Undersøgelse; thi det kan ikke være Tvivl underkastet, at denne Opdagelse af Haandskrifter er en Opfindelse af de danske Fogder, som i Almindelighed ligesom deres adelige Herrer begyndte sin offentlige Virksomhed i Norge, fulgte Herren til dennes nye og bedre Len i Danmark, saaledes lettelig kan have medtaget fra Norge, hvad de af sit Fogder-Materiale havde i Behold³⁾. Men selv om ikke mere findes, give

¹⁾ Trykt i *Script. Rer. Dan.* IV. 407—409.

²⁾ *Barth.* IV. 406—407.

³⁾ De danske Lærde have saameget mere Dyfbrøding hertil, som Tilfældet nylig i Danmark har bragt for Dagen to paa lignende Maade anvendte Blade af

Kloster¹⁾, og da Inventarium optoges over Tutersen henimod Reformationen, anføres deri og „72 Bøger paa en Hamme“ uden noiere Angivelse. Forøvrigt er der ikke længere ringeste Spor tilbage af noget norsk Kirke- eller Kloster-Bibliothek fra den katholske Tid. Deres Skjæbne have vi ovenfor bestrevet, og hvad tilsidst var reddet fra Brand, Bærøgt og Vandalisme, stræbedes omhyggeligt sammen i Kjøbenhavn af Tb. Bartholin og Arne Magnusson, men gik for en stor Deel op i Luert ved Kjøbenhavns store Ildbrand 1728. — Af hvad Tiden nu har levet er det ikke muligt at danne sig nogen Forestilling om vore ældste Bibliothekers Omfang og Værd²⁾.

Om de norske Klosterstoler have vi ligesaa lidt noget væsentligt til Oplysning at anføre. De forekomme saa at sige aldrig i samtidige Efterretninger, og de kendes derfor kun deraf, at Lector eller Læsemester i Klosteret omtales. Saadanne forekomme ved de 3 Dominikanerklostre i Nidaros, Bergen og Oslo, samt ved Minoritterklosteret i Bergen. De have sandsynligen, ligesom de øvrige Klosterstoler, lignet deres Forbilleder i Udlandet, hvor Underviisningsfagene hovedsagelig vare Læsning, Skrivning, Sang, Fortolkning af Ordensregelen og den katholske Kanon; oprindelig vare de nemlig kun bestemte for Noviseres Underviisning, da Domkapitlerne havde deres egne Stoler for Geistligheden. Men naar et Kloster var saa heldig at have en dygtig og udflydende Lærer, udvidedes naturligviis Underviisningen, ligesom den vel og frødom aabnedes for andre end Noviserne. All høiere videnskabelig Dyrkelse maatte imidlertid Munkene, ligesom Nordmanden i det Hele ligesom den seneste Tid, søge i Udlandet. De norske Studerende søgte især til Paris, Orleans, Bologna, Erford, Leven og Moskø, paa hvilket sidste Sted de havde sit eget Huus, collegium Norvegiarum, kaldet domus eller regentia sancti Olavi³⁾. Men foruden ved Universiteterne studerede Munkene fortrinnsviis ved Ordenens Hovedklostre eller studia i Ud-

¹⁾ Catalogus Biblioth. Thottianæ. VI. 13. Paaskriften lyder: Liber canonicorum regularium St. Augustini monasterii sancte sedis prope Nidrosiam.

²⁾ I den arnamagnæanske Samling paa Universitets-Bibliotheket i Kjøbenhavn og paa Kongens Bibliothek sammesteds findes endnu mange Stykker fra Norge. Den eneste Sjældenhed, som nu er bevaret her i Landet foruden nogle Lovbøger og Rigsdarchivets Brudstykker, er den Erkebiskop Nislas Bolt forhen tilhørende pragtfulde Coper af Vulgata i Reichmanns Bibliothek i Christiania (Eldre Katalog S. 530. (Eærskilt bestrevet af J. Rosted. Christiania 1786.

³⁾ Westphalens Monumenta. IV. 1056. I Moskø studerede kun to norske Munk

landet. Saaledes bestemtes paa Dominikanernes Generalkapittel i 1261, at Provindsialpriorerne i forskjellige Provindsfer, hvoriblandt Pacien, skulde lade yngre, lærvillige Brødre oplære „in logicalibus“, og dertil vælge passende Klostre¹⁾. Dette er maaste Oprindelsen til Skeninges derfor omtalte studium.

Men i hvorom Alting er, saa var det visseelig kun Faa, maaste den Færre end i Nabolandene, der anvendte deres Tid til aandelig Udførelse, især efterat Kongernes Iver og Interesse for boglig Sag var gaaet i Graven med Sverres ogsaa i denne Retning hvortforste Mandstamme; den langt større Masse af Munk og Nonner søgte i andselige Nydelsel den eneste Glæde, de ifølge deres lave Danfeskgrad satte Priis paa. Middelaalderens stolte Ridderlighed og æstetiske Fromhed var stedse parret med Dvertro, Uvidenhed og den laveste Udførelselighed. Nordmanden har i det Hele staaet i Slet Ny for sin Uvandelighed i Udvalsen af stærke Drikke²⁾, og man behøver til Besked paa dens Almindelighed blandt alle Klaser kun at henvise til hvilsomhelst Skildring af Sæderne i ældre Tid. Spørgsmaalet bliver ledes egentlig kun, om man kan godtgjøre, at Klosterfolk i denne Henseende have været bedre end deres Samtidige, og dette er der neppe Grund til at antage. Ivertimod synes det, som om den geistlige Stand i det Hele mere og mere hengav sig til Drik, og et mærkeligt Vidnesbyrd i denne Henseende afgiver en Optegnelse fra omtr. 1320, over hvad Stæderne i Søndfjord og Sogn skulde have i Forraad til Biskops og

Mineritten Johannes Nicolai fra Nidaros og Augustineren Petrus Laurentii fra Oslo Stift (Dragømark?); jfr. mit Udbrag af Roskildes Matrikel i Norske Samlinger 8vo. I. 72—94.

¹⁾ Martene et Durand Thesaurus Anecdol. IV. 1730.

²⁾ Theodorik fra Nlem († 1416) giver en sørgelig Skildring af Nordmændenes Sæder, hvoriblandt følgende: „Sed de more seu consuetudine in Norvegia clerici et laici bibunt ad haustus æquales, et nisi super modum quis inebrietur cerevisia, potu cocto, tunc non reputat se beatum; et exigit alter ab altero, ut sibi faciat justitiam, rebibendo æqualiter cum ipso. Nec quis crederet, nisi videret, quantum quisque utriusque sexus ibidem biberet una vice.“ (Pontopp. Annal. II. 26 ff.) Selv den usle Kong Erik af Pomern laeder i 1420 sin Kansler fortælle Paven, at det norske Folk, som dog blev ham tro til det Sidste, er „pondere peccatorum pergravatus, nimium rudis, animo bestialis et quasi cultu silvestris et moribus incompositis.“ (Vabstena Brevb. fol. 115—116.) Hans norske Kansler var dengang den danskfødte Biskop Jakob af Oslo, men det er neppe rimeligt, at han er Conclpisten.

Følges Modtagelse paa Visitationstreiser¹⁾. Heri bestemmes t. Ex., at Biskoppens Ophold paa Kstevold skulde vare i 3 Døgn, hvortil to Præster skulde tilveiebringe 3 Tønder Ol og $\frac{1}{2}$ Last Mundgodt (Tyndstøbrer, samt en halv Tønde Wiin begge; 3 Andre skulde til Gæstbolds bidrage med 2 Tønder Ol og 4 Tønder Mundgodt hver, samt en halv Tønde Wiin tilsammen; desuden Brod, Stavburskost og Kryder, svarende til Drikken, dog saa at i det Mindste eet (Bismær-) Pund Bøgsferbrod beregnes til hver Dag foruden Hvedebro. Dmtrent i lignende Forhold ere Forstrifterne for de øvrige Præstegaarde, hvor Biskoppen agtede at opholde sig. Selv om man nu, hvad der synes rimeligt, antager, at alle disse Drikkevarer ikke virkelig fortæredes paa Stedet, men at det nærmest var et Regulativ, hvorefter Biskoppen oppebar Gæstboldet tildeels i Penge²⁾, vedbliver dog ligesuldt et mærkeligt Misforhold mellem Drik og Mad, idet denne sidste baade i Mængde og Godhed langt staar tilbage for Drikkevarerne, saa at det tydeligt sees, at det i det Hele ikke er lagt sunderlig Vægt hverken paa deres Art eller Bæredygtighed. Det er og fra de ældste Tider af anerkjendt, at Nordmanden var meget tarvelig i sin Kost; men desto stærkere toge Alle uden Undtagelse til Ollet og Vinen, og at Fylderiet i Klostrene var almindeligt bevist. Kløsterne altfor ofte, ligesom endog Munkenes Velgjørere selv bidroge hertil ved at udsætte en Sum, hvorfor Konventet en vis Dag aarlig efter udført Sjælemesse kunde have sig en løstlig Aften.

Da dog forekommer i Provindsialstatutterne intet Forbud imod Drukenstaben eller omtales i det Hele denne som almindelig; men dette kan ei vække Forundring, da en Lyst, der var udbredt til alle Stænder, naturligviis betragtedes med særdeles milde Dine. Geistlige og Verdelige roste sig af deres Udholdenhed i denne Nydelse, men da man ikke vovede dette med Hensyn til Munkene paa Grund af Regelens Bud, fortaug man hellere det Hele som en uskyldig og naturlig Afvigelse fra en urimelig Forstrift. Kun naar Anklage mod en Klostermand reisted af andre Hensyn, tog man og Drikfældighed med blandt Ankeposterne. Saaledes i de ovenfor nævnte Klager mod Munkene i Halsnæs og Abbeden i Utstein. De første bestyldes (1310) for som oftest at tilbring

¹⁾ Björgynjar Kalkskinn. 88—89.

²⁾ Udtrykket i Biskoppens Forord til dette Regulativ: ad tenendam hospitalitatem et ad respondendum sibi in episcopaliibus, antyder formeentlig den dobbelte Bestemmelse for Natural-Øbelsærne.

Nætterne ved Drickelag ligetil Ottesfang¹⁾, hvorved Klosters Gods ødes, at det neppe forslaar til Udøvelsen af dets Gjæstfrihedspligt. Mod Usteins Abbed anføres, at han efter egen Tilstaaelse oftere havde tilraadt Nætterne ved Bægeret i Selstab med en ung adelig Pige, hvortil end brød der sommede hans Stand. Men selv her synes Behreidelsen at saameget at ramme ham, fordi han havde hengivet sig til Nattesviir, for fordi han havde gjort dette i Selstab med en Kvinde, og for denne Art Klosters indre Forhold, hvilket naturlighviis aabenbart stred mod hans Pligt²⁾.

Man domte nemlig meget strengere in puncto sexti. Kysthedsloftet hørte med til de tre Munkeloster, og enhver Overtrædelse deraf maatte derfor og forekomme endog den ufondige Lægmand som en klar og aabenbar Forbrydelse. Da dog var maaste Losagtigheden i Klosterne ligesaa almindelig som Drickfældigheden, idetmindste ere Klagerne derover og Berisferne derfor boppigere. Uagtet gjentagne Advarsler paa Bispestaderne vare Nonneklostrene bleve saagodtsom aabne Huse, hvor begge Liden tidlig og seent gif ud og ind efter Behag. Ved ingen Anledning ikke Klosterlivets Naturstridighed sig klarere end med Hensyn til Hege-rens Overholdelse i dette Punkt. Kysthedsloftet blev aldrig samvittighedsfuldt overholdt, og Erkjendelsen deraf var det vel, som foranledigede, at man saa igjennem Fingre med de bemmelige Udsteiesser, og kun straffede, men straffede haardt den Brode, der blev bekjendt og valte Skandale. Man betragtede saa at sige Losagtigheden med samme Øine som Hylurys Indriet: Stammen og Broden bestod kun i at lade sig gribe paa frist Gjerning. Heraf kom det da og, at man under Navn af Tjenerstab, Proventfolk o. s. v. optog Mandfolk i Nonneklostrene og Kvinder i Munkelostrene, uagtet man oftere forjæves ivrede derimod. For Klosterhistorie savner ei heller Vidnesbyrd om Tuqstens yderlige Forfald i denne Retning, af hvilke nogle af de meest isinesfaldende her saa have Plads. Den nysomtale Abbed Erik af Utstein foregik ei

¹⁾ Barth. IV. 407: sæpius noctes in potationibus ducunt in sompnas usque ad horam matutinarum.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 33. No. 4. „Abbas confessus est . . . se cum quadam juvenula nobili ad multos annos in nocturnis potationibus contra statum suum consedissee, ipsamque inauditum ab hoc seculo ydioma docuisse, ita videlicet ut nullus homo intelligere potuit quod ad invicem conferebant . . . et eorum constitutiones conversas in noricum, ut ipsa intelligeret, quales penas fratres mererentur pro suis culpis et deliciis.“

alene sit Konvent med et slet Exempel ved at have en ung Kvinde sig i Klostret, men han havde ligeledes vedgaaet, at han i en Nætte har havde tilladt sin Søster at synge i Choret sammen med Brodrene. I Bergen var før og ved Reformationstiden Tugten i det Hele paa den forfalden. At Nonneseters kvindelige Beboere mod Enden af 15de Aarhundrede udjoges efter Nigeraadets Foranstaltning paa Grund af den løssagtige Levnet, er allerede forhen omtalt. Ved samme Tid erklærede Confessoren i Munkeliv, der var kaldet til Badstena i Anledning af den komne Klager over ham og Tugten i hans Kloster, at han ikke saa i Stand til at drive igjennem, at Muren mellem Brodrenes og Nonnes Konvent blev saa stærk, at ulovlig Omgang kunde hindres, mindre Bergens Biskop vilde tage sig deraf ¹⁾). I 1527 skriver Biskop Olaf af Bergen om Prædikebrødrene i denne By ²⁾): „Deres Levnets Omgængelse er som paa Dvregaden i Bergen. De ere stundom her og der paa Dvregaden, men de, som der hjemme ere, visiterer ideligen den daglige Brodrene og Klostret igjen, som her er i stort Anstrig, og de kjenne og hendes Personer og Hjon (Tjenere) neppe baadeligt.“ Naar de vilde benævne Broden med sit rette Navn, kunde han ikke udtrykke sig skarpt, end ved at sætte Munkenes Levnet i Lighed med deres Omgængelse paa Dvregaden; thi det er noksom bekendt, at denne Gade, der ligger bag Bryggens Kjøbmandsstuer, var opfyldt med liderlige Huse, i hvilke Bergens Vebersvende, hvem deres Huusbonder i Tidsland udtrykkelig forbød at gifte sig, holdt deres Skjoger, og der kan saaledes ikke være nogen Tvivl om, hvem Biskoppen mener ved dem paa Dvregaden ³⁾). I den ligeledes ofte før omtalte Klage over Abbed Mattbias af Tuterse omtales dennes „Leiepige“ i Klostret, og gives en Prove af den sameftersom løse Tale, han pleiede at føre ved Bordet i Munkenes, Fremmedes, og endog Tjenernes og unge Drenges Paahør, „som er baade Synd og Skam at sige af, og er intet Andet hans Snak end om Horeri og Skalk

¹⁾ Badstenas Brevbog fol. 337.

²⁾ Münch. Dipl. No. 2194.

³⁾ „De contorcke Oibermænd og Bisiddere . . . holde 7 offentlige Horehusi Deres Svende og Drengge gjøre dem det efter, bruge ofte falsk Mæn og Væg og ere store Spituræere og Eviin. Steentjælveren, Aftrogen, Smiden, Kantsgaard, Glubolsk og alle Husene paa Dvregaden, ere de ikke offentlige Horehuse, og have de anden Næring end af det offentlige Horeri! (Sænbvigs Udbrag af den saakaldte Norske So. Suhms Saml. II. 1. 2. sst. Sagen i Urba II. 269).

baade Aften og Morgen¹⁾. — Man kan overhoved gjerne erkjende, Bidnessbyrdene om Usædeligheden i vore Klostre baade ere faa og af drømlig Art, og dog maatte tilstaa, at Fordærvelsen har været stor, og offentlige Klagemaal have bragt Kundskaben derom til os; thi slikt ses kun i yderste Nødsfald til Papiret. Derimod ere Klostrene og ofte med Urette bestyldte. Sagnene f. Ex. om underjordiske Gange Nonneklostrene, der nævnes overalt og, ingensteds finde Bestyrkelse ved en tilværende Gang, om Børneskeletter, der skulle være opgravede i skærbærene o. s. v., høre sandsynligviis til en yngre Tid, da Klostrene i opbevarede og mangeslags Beretninger om dem snege sig omkring²⁾.

Med et saadant Liv indenfor Klostermurene maatte de blive Splids istedetfor Fredens Boliger, og det vilde været et Særsyn, dersom derne ikke havde opbevaret Bidnessbyrd om Tredragt og Voldsomhedsamtidigt med Drukkenskab og Usædelighed. Man har ogsaa langt og Klager over de første end over de sidste. Augustinerne i Bergen lagdes i 1308 Straf af Kardinal Berengar, fordi de havde været dige mod deres Foresatte og holdt Slagsmaal indbyrdes³⁾. Den lærnte Abbed i Ulstein laa i aaben Kamp med sit Konvent, og den saa vidt, at Biskoppen maatte blande sig deri, da Munkene ei længe kunde udholde den Strengbed, hvormed han straffede endog de ringeste Forseelser, medens omtrent samtidig hermed Munkene i Halsens tilværs af Bergens Biskop, fordi de ikke rettede sig efter Abbedens Frettelser under Paastud af, at han ei gjorde det overeensstemmende med Regelen⁴⁾. Idelige indvortes Trætter og Klammerier horte forsviis hjemme i Birgittinerklostrene, og heraf hjemsogetes og Munkeliv og det var kommen i denne Ordens Besiddelse (1434). Allerede 6 år derefter maatte Vadstena affende en af sine hæderligste Brodre, for bringe Enighed tilveie mellem Søstrene og Brodrene⁵⁾, hvilket og

¹⁾ Ligefaa lægges det (Barth. IV. 407) Halsens Abbed til Last, at han ei tog Henzyn til sit Rygte i sin uanstændige Tale.

²⁾ Et ganske elendommeligt Sagn i Oslo-Gynea vilde vi her nævne som en Prøve paa deres Urimelighed. Merck fortæller, at der paa Skodva (Skjejen) i Akers-Hered var indrettet en særskilt Afdeling under Nonneseter i Oslo, hvorhen de Søstre forvistes, som vare grebne i Ukysshed. Ellige Forbrøderster bleve snarere efter Ordensregelen indmurede i selve Klosteret, end sendte ud derfra til almindelig Forargelse.

³⁾ Barth. IV. 206—208. Trykt i 1ste Udg. af dette Skrift S. 752.

⁴⁾ Barth. IV. 407.

⁵⁾ Diar. Vadsten. p. 61.

efter et Mars Opbøhd skal have loffet ham. Men Klostergælden blev af Biskop af Bari. Kort Tid derefter (omtr. 1444) tilstred Biskop af Bergen Abbedisen i Vadstena, at fornemlig Brødrenes Uordener havde vakt saa stor Skandal, at man maatte bestræbe, at hele Stiftelsen gik til Grunde, hvis man ikke hurtig og alvorlig straffede de Gjenstridige og bragte Observantien tilbage¹⁾. Formodentlig blev det nu rettet paa for en Tid, men nogle Aar senere (1449) kom en Broder Gudbrand fra Munkeliv til Vadstena og meldte, at det forstærkede Klosters Prælat (altsaa selve Confessor generalis) havde slaet en af Brødrene ihjel og at hele Klosteret var saa slet anstrevet, at det vilde blive forladt, hvis man ei gjorde hurtige og alvorlige Skridt til dets Reform²⁾. I Halsnæs Kloster var der 1307—1310 en Munk, Erik Færøste, der først blev udstødt af Konventet, fordi han ikke vilde adlyde hvad Abbeden befalede ham; Biskop Arne af Bergen fandt imidlertid denne Straf for haard, eftersom Abbeden ikke forud havde paalaagt ham den Penitents, som Regelen bestemte, og Erik blev saaledes atter optagen i Konventet³⁾, og dens Biskoppen med det samme tilhængende, at dersom Erik eller nogen anden viet Munk for Fremtiden visse sig ulovdig, skulde det ikke gaa ustraffet af, selv om Abbeden tiede dertil. Nogle Aar derefter var den samme Erik paa Grund af to Medbrøders Mishandling falden i Vand, hvorefter han dog mod anden Bød blev afløst. En Lægebroder Masulf, som havde lagt voldsom Haand paa en Broder Jon, skulde sendes til Bergens Biskop, for der at udstaa sin Straf; negtede han at møde frem, skulde Abbeden bandsætte ham⁴⁾.

Ligfaa i andre Henseender synes det nu og da at have staaet mislyk til med Regelens Overholdelse i de norste Klostre. Munkevæsenets Princip, at ingen Munk maatte eie Noget, finder man oftere tilfældet. Man vil ikke alene i flere Klosters Historie finde Exempler paa Gaver til enkelte Munk eller Nonner, men en Abbed i Ustien har endog gjort

¹⁾ Afskrift i Danske Geheimarkiv.

²⁾ Diar. Vadsten. p. 101. I et Brev af 1ste Januar 1496 fra Bergens Læge mand og Raadmænd til Vadstena Abbedise føres atter alvorlig Klage paa ever Confessorens mod Regelen stridende Eelbraadighed og Ulydighed mod Abbedisen, og man spaaer, at Brødrene ville drage derfra (Evenskerne i Sverige og de Danske til Danmark), hvis ikke St. Birgittas Regel att oprettes. (Erahjelm's haandskr. Diplomatar. X. 1047).

³⁾ Barth. IV. 314 ff.

⁴⁾ Ibid. 406—407.

Bestemte, og deri skænktes en Gaard til St. Eivinds Kirke i Stavanger til Sjælemesser for sig selv¹⁾. Dette var aldeles stridende mod offentlig Lovgivning og Klosterregler, men at Misbrugen maa være opstaaet temmelig tidlig, viser det nysnævnte Brev af Cardinal Berengar til Abbeden i St. Hans Kloster i Bergen. „Hvis, skriver han tilfidsst, de omtalte Kanniker og Converser have nogen privat Eiendom, skal Du lade Dig den overlevere, og trolig anvende den til Klosters Gavn.“ — Udsaa med Klausuren var det ofte ilde bevendt. Abbederne droge ideo omkring og deeltog i allehaande Kloster uredkommende Sager, og Munkene fulgte naturligviis Exemplet, saa ofte Leilighed gaves²⁾. At Munkenes en og anden Munk løb bort fra sit Kloster, kunde naturligviis ogsaa hindres her som i andre Lande. Man har i Hovedsøns Historie et mærkeligt Exempel herpaa, idet en Magister Arne, Kannik ved Oslo Domkirke, først forlod denne anseelige Stilling og antog Prostragt i Hovedsøn, men kort efter rømte derfra, drev om i Nærheden, tilbagefordredes af Abbeden, men toges i Beslyttelse af Ningsforlanderen Hr. Erling Bidtunson, der optog ham i Kongsgaarden og gjorde ham til Kongens Klerk, d. e. til Kannik ved Maria-Kirken i Oslo³⁾. — Om Straffene og deres Art er allerede talt i 1ste Afnit ved hver Orden især. I Almindelighed havde Klosterformændene indskrænket Straffet, men saavel af det nylig om Halsns Fortælling om af Utsteins Historie seer man, at Munkene i de ikke erimerede Kløster havde Ret til at appellere til Stiftets Biskop, der kunde formilde Straffen⁴⁾.

Man faar i det Hele et sørgeligt Begreb om Munkenes moralske Sæd og Stilling i Opinionen paa Kirkens store Schismas Tid af de

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 6.

²⁾ Abbeden af Halsns anklages af Bergens Biskop ved 1310 for at søge Anledning til at fjerne sig fra Konventet, snart for at opholde sig i lang Tid i Byen (Bergen), hvor han sætter Klosters Venge til, snart for at slaffe om paa Landet (rura girovagus circueundo); naar han kommer hjem, sover han ofte ikke i Dormitoriet med Brødrene, men i Gæstehuset; Brødrene følge hans Exempel, snige sig bort fra Sovestuen, og slaffe om Natten omkring i Husene rundt Klosteret. (Barth. IV. 407).

³⁾ Barth. IV. 195 ff. 197 ff. Hovedsøns Historie ved 1326.

⁴⁾ „Det er min levnlige Ret — siger Biskop Erik af Stavanger (Dipl. Arn. Magn. fasc. 33. No. 4) — at mildne de Munkenes lagte Straffe, naar Revselsesretten i utaalelig Grad misbruges.“ Udsaa er det ovenfor vist, at Biskop Arne af Bergen forandrede Båndstraffen til Skrifte, Faste m. v.

Bebæggrunde, som Abbed Stein i Munkeliv (Norges Afsending Kirkeodet i Kostnig) anfører for sin Beslutning at overdrage sit Klo til Birgittinerne. „Det er ikke uden dyb Sorg og alvorlig Betsomte skriver han, at vi tydelig have bemærket, at alle St. Benedikts Klo især her i Norge og i Sverige, lades saagodtsom øde, og at mang dem allerede ved Prælaternes voldsomme Indtrængen ere besatte af fulære Præster. Vi have og bragt i Erfaring, at Folkets Dødsfald hjælpe paa vore Mangler og forebygge vor Undergang meget er lun i Forhold til fordums Tid. Det er daglige Bøvliser for, at de Kl som i vore Dage give sig i Kloster, ikke gjøre det for at lægge sig paa Bødsøvelser som i gamle Dage, men for at frøidse og søle sig i herligere i legemlig No, og hvad værre er — leve lidetligt under G frygtigheds Maste. Døvlere deres Foresatte at revse dem endog paa lempeligste Maade, da tabe de strax Saalmodigheden, bestjæle og f sit Kloster, ja lægge vel ogsaa stundom Haand paa sine Foresatte. I kelsiv idetmindste er af disse Grunde nu sin Undergang nær“ o. s. v. — Biskop taler han kun om Benediktinerne, men vor Klosterbist giver desværre ingen Anledning til at antage, at Tugt og Sæder i været bedre i de andre Klostre, og Abbed Steins Dom gjælder de sikkert i en alfor stor Almindelighed. At det ei blev bedre i det gende Aarhundrede, have vi oftere antydet.

§ 7. Klostrernes Indflydelse paa Næringsveiene.

Den stadige Forbindelse, hvori de norske Munk stode med de n kultiverede sydlige Lande, havde vel i visse Henseender sine stadelige i ger for Norge, men med Hensyn til Næringsveienes Opkomst vare i serne til Generalkapitler og Høiskoler i Udlandet sikkert gavnlige, ide gjorde Nordmændene hurtigere, end ellers vilde steet, bekjendte med bragte dem Frugterne af den stigende Civilisation. Munkene vare en vis Maade Bier, der paa deres Udflugter til Europas Have ind lede Kulturens Blomsterstøv, som de efter Hjemkomsten til Kuben mere eller mindre Travlhed bearbejdede; ja selv ved den lade og d Munk blev dog altid fra hans Besøg i Syden Noget hængende, forplantet paa norsk Grund bar god Frugt. Selv den Kjendsgjert at der i Middelalderen fandtes Klostre i et saa nordligt og udprøvet :

¹⁾ Brev af 20de Septbr. 1420 i Vadstenas Brevbog fol. 115.

i Norge, er et Vidnesbyrd om de første Munkes kristelige Iver; thi Uetsombelst Sted i Norge, som Stifteren anviste Engländerne eller andre Udlændinger til Byggeplads, maatte sammenligningsviis for dem være et affides, mindre behageligt Opholdssted, hvormed de kun gennem en vis Bestæftigelse og omhyggelig Jorddyrkning m. v. kunde forsones¹⁾. Man bør i det Hele ikke dadelde Munkene, fordi de ikke i Norge som i England tyede til Wildmarker med deres første Anlæg; deels var det naturligt og stemmende med Alles Fordeel, at de bosatte sig nogetnær i Midten af deres oprindelige Gods, deels og hovedsagelig var det fra Hensigt af den norske Munks væsentligste Formaal at virke for Christen- dommens Grundfæstning i Landet, og da maatte han ikke bo for affides. Den Tid var desuden forlængst forbi, da Munk og Eneboer vare eens- tydende Navne.

Men hvad enten nu Munkene af Magelighed og Lyst til Verden, eller af ædlere Bevæggrunde sloge sit Bo i eller nær ved dyrkede og ubebyggede Egne, saa er det vist, at denne Omstændighed var fordelagtig for Landet ved det Exempel paa en bedre Benyttelse af Jorden, som de i det Hele gavede. Vel har Agerbruget stedse staaet paa et høit Trin i Norge, og vi kunne ikke anføre noget afgjørende Vidnesbyrd om, at Munkene have bragt det væsentlig fremad; men det kan dog neppe være tvivlsomt, at de fra Udlandet have medbragt Kjendskab til bedre Redskaber og en forstandigere Brugsmaade, og indførte samme i Kloistrenes Bugaarde. Jorden havde i det Hele for Nordmanden i Ildetialderen en uforholdsmæssig liden Værd, der hovedsagelig bedømtes efter Havnegangenes Udstrækning, og vi tør ikke tillægge Munkene nogen væsentlig Indflydelse paa Agerbrugets Forbedring, da de især ikke bosat sig i Egne, hvor Færdrift og Fiskeri vare Hovednæringer, endens det for Kornavl stillede søndenfeldste Oppland saagodtsom ganske manglede Klostre. Det samme er Tilfældet med Skovene, førend trælastudskibningen ret kom i Gang ved Midten af 16de Aarhundrede, man finder ikke, at Munkene for disses Bevaring og hensigtsmæssige

¹⁾ At de første Munk have følt Forskjellen mellem Hjemmet og Norge, udtrykker en Gærdeclensermunk i Lyse saaledes: „Nos qui portavimus pondus diei et æstus, qui reliquimus omnia et seculi sumus Christum — Nos patrios hœnes, nos cara parentum abdicavimus pignora, nos dalcia liquimus arva!“ (De fundat. monast. Lysensis. Script. Rer. Dan. IV. 408.) Disse Citater af Evangeliet og Virgil smage vel af Kloster-Evulst, men ere iøvrigt passende paa Omstændighederne.

halsns, om hvis 3 vidtstrakte Haver ovenfor er talt, som Hardanger har denne vigtige Næringsgreen at takke. Ved de to andre Cisterciensklostre, Hovedsen og Tuterøen, ere vel Haverne nu forsvundne, men paa begge findes endnu vildtvorende en Mængde Urter og Blomster, som kun trives i Haverne¹⁾, ligesom efter Sagkyndiges Erklæring Hovedsens Flora skal være usædvanlig rig. Blandt Klosterhaverne i Bergen By, hvor nu kun Lungegaardens og maaste Munkelivs ere tilbage, har især Minoritternes udmærket sig, og havde paa Reformationstiden og senere ei sin Lige i Egnen. I Biskop Gøbles Tid, hvem Klostret og Kirken overdroges til Bispegaard og Domkirke, blev i denne Have af Gartneren Adrian fra Flandern fremdrevet Gøbler, Væver, Kirsebær og Truer, i senere Tid omtales endog dens Kastanier, Korender, Fige-ter og Laurbær; men nu er den ganske forsvunden²⁾. Selv ved det heres ukjendte og uidentificeret ubetydelige St. Olafskloster i Hammer omtales dets Gøbler, Kirsebær- og Humlehaver. Ligesaa forekomme Biskoppens og Borgernes Podemestere og Mostpersere i Hammer, som tilberedte Most, Væver og Kirsebærdrant³⁾. Humlehaver, som nu ere mindre almindelige, vare i ældre Tider, da Skriften var saa stor, nødvendige og fandtes næsten paa hver Gaard. At Munkene saaledes forstode at give Nordmændene Smag for den fredelige, aandsdannende Hædssjæls er maaste den største Fortjeneste, de have af Landets Kultur. Ogsaa Biavl drevs i Klostrene, som i Norge i det Hele, forholdsvis almindeligere end nu. Honningen anvendtes til Njoden og Boret til Kirkelys, hvoraf dengang saa mange forbrugtes paa Altene og ved de kirkelige Optog. Imidlertid var Avlen ikke tilstrækkelig til Landets Forbrug; thi Njod, Honning og Bor vare i Middelalderen stadige Indførselsvarer fra Flandern, England og tildeels fra Hansestederne.

Hvorvidt Munkene have haft nogen særlig Fortjeneste af Fædriften, give Kilderne os ingen Anledning til at afgjøre; men hvad de vigtigste Huusdyr angaar, synes det ikke rimeligt. Norges bedste Heste f. Gr. findes netop i de Strøg af Landet, hvor Munkene ikke vare bosatte, og hvor de befattede de færreste Eiendomme; ei heller er det bekjendt, at de øvrige Huusdyrarter ere eller have været fortrinligere i Nærheden af de paa Jordegods rige Klostre, end i andre Egne af Landet, de vesten-

¹⁾ Euhm Danmarks Historie IX. 127.

²⁾ Urda II. 282.

³⁾ Thaarups Magazin II. 249. 264.

fjeldste Faar maatte undtagne; men at dette i saa Fald stodes Munkenes Bestræbelser, er ikke bekjendt. Derimod er det sandsynligt, at de Lysekløsters Skove fredede Hjorte skrive sig fra ældre Tider, ligesom man paastraar, at en egen Art vilde Duer med sort Baand over Vingerne, der findes paa Ulstein Klosters, skulle have været tamme i ældre Tider og hidbragte af Munkene. Forresten vare Hornkvæg, Sviin, Faar, Gjeder, Gjøes, Høns og Duer de sædvanlige Huusdyr i Klostrene¹⁾ og Norden- og Vestenfjelds, hvor Færdriften var Hovedsagen for Klostersenes Leilendinger, vdedes Landstykden i Huder, Skind, Emor, Dyr og Talg, der igjen af Klostrene bragtes i Handelen.

Fiskerierne vare af Bigtighed for de Klostre, der eiede Fiskevær; Lareværp o. s. v. Katholicismens Fastedage bragte allerede tidlig Nordens rige Fiskerier i Flor, og Skreiden (Stokfisten) var længe Landets væsentligste Udførselsvare. At de langs Kysten bosatte Munkes Opmærksomhed derfor hændtes til denne Indtægtskilde, var ganske naturligt, alle Klostre eiede større og mindre Fiskerier, Sæls og Gyvær, og i alle Privilegier toges disse i Beskyttelse. Disse Fiskevær vare enten bortbyggede mod aarlig Landstyk ligesom Jordegodsset, eller de bleve bortsatte paa visse Aar, og da var Vilkaaret gjerne det, at Brugeren holdt al Redskab og vdede Klosteret i reent Udbytte den halve Fangst. Vilkaaret var altsaa haardere da end nuomstunder, da Fieren i Regelen maa bestynde alt hvad til Driften behøves. I det Hele havde Fiskevær i ældre Tider forholdsvis en langt høiere Værd end nu, hvilket vistnok ikke ene og alene maa tilskrives Formindskelse i den aarlige Afdræt, men vel og havde sin Grund i misligt Agerbrug, saa Næringsveie i det Hele, samt at Fisten var den stedse lettest affættelige Vare, i hvilken man derfor i ældre Dage som oftest beregnede Værdierne istedetfor i

¹⁾ Oplysning om Besætningens Størrelse paa et rigtignok længe stet bebygget Kloster paa Landet, giver det ovennævnte Inventarium paa Intercon (Dipl. Münch. 3184. 3186). Der fandtes, da Abbeden blev greben, 25 Rød samt 10 Kjer og en Dre, som nylig forud vare førte bort, 2 Heste, 16 Ungnød, foruden 13 levende Fa, der ligeledes vare førte bort, 12 (efter det andet Inventarium 25) Sauder, 10 Kalve, 23 (efter det andet 3) Sviin, 8 Gjøes; fremdeles i slagtet Tilstand eller isærigt som Afdræt af Kvægavlens nævnes 12 Sider Kjøf, 12 slagtede Rød, 2 Tønder grensøttet Kjød, 2 Tønder Emor, 8 Boger Talg, 30 Dyr, 18 saltede Huder og 4 Huder hos Garveren o. s. v. Til de to Heste nævnes to Sæbler, saa at disse maatte have været Rideheste, og Arbeidshestene andensteds opstaldede eller forglemte i Dytegrøften.

Mynt¹⁾. Munkene dreve vel og stundom selv Fiskeri, da man t. Ex. finder Sildegarn omtalt i Kloster-Inventarier, men dette stede vel nærmest til Tidsfordriv og Huusbrug, og neppe i det Store eller paa fjernt-liggende Fiskevær. Mere end ved Besiddelsen af større Fiskerier virkede den Lovl. Munkene til Fiskearternes Udbredelse og Forædling ved Anlægget af Fiske damme, hvoraf Levninger endnu findes ved enkelte Kloster. Paa Gaarden Blakestad i Aker (ovenfor S. 76) sees Indsænk i Jordmonnet, som kaldes Munkedammen, og Gaarden Munkedammen i Christiania skylder høist rimeligt slige Anlæg sit Navn. Forresten udgjorde de større Kloster deres Overstud af Fiskevarer tildeels i egne Skibe til Udlandet, især til England, som dengang modtog den betydelige Deel af Norges Torsk, og forsaavidt som de saaledes befordrede Mængden, kunne de siges at have fremmet denne Næringsvei, af hvilken vi forresten ikke have fundet, at de havde nogen særegen Fortjeneste.

Dette er derimod Tilfældet med Bygningskunsten. Før Christendommens Indførelse vare Steenbygninger ikke kjendte i Norge, og det var ved engelske Bygmestere, at vore ældste Steenkirker opførtes. Hølene eller Afgudstemplerne vare af Træ, i Almindelighed Reisverksbygninger, klædte med hugne Planter og tækkede med Spaan; Kongsaardene og Hovdingernes Bopæle vare bebyggede mange af de Bekvemmeligheder²⁾, hvortil de kristne Missionærer hjemme allerede vare vant. Det holdt den nationale Bygningsmaade, Reisverksbygningerne, sig ved Siden af den fremmede Architektur, især oppe i Fjeldbygden, hvor Kirker i hiin Stil endnu, uagtet deres Lethed, trods Hundreder, men i Byerne og langs Kysten fortrængtes efterhaanden Stavekirkerne af Steenkirker. Klosterkirkerne byggedes i Almindelighed af huggen Steen, og alle Klosterbygningerne synes ogsaa i det Mindste for en Deel at have været af Grundmuur, men kun paa de færreste Steder er endnu tydelige Levninger deraf tilbage. Dette er imidlertid ovenfor omtalt i § 5; her skulle vi kun tilføie noget om den Kunstfærdighed, hvoraf deres Levninger bære Præg. Udgravningen paa Hovedøen har bragt for Dagen en Samling af arkitektoniske Ornamente, som efter Sagtyndiges Dom give et høit Begreb om den Bygningskyndighed og den Kunstfærdighed,

¹⁾ I de enkelte Klosters Historie vil man forøvrigt finde Enkelthederne i denne Henseende. De fleste Oplysninger forekomme ved Klosterne i Bergens Stift.

²⁾ Jfr. Kjøfers Afhandling Om Nordmændenes Vælgte i Norsk Lidskrift. I. 305—322, og med Hensyn til vore ældste Kirker, deres Alder og Bygningsmaade N. Nicolaysens archæol. hist. Fortællelse.

de engelske Bygmestere have besiddet. Flere af Sollerne, Kapitæl o. s. v. ere udbugne med en usædvanlig Kunst og Omhu i rene og i Mønstre, Chorsgangens aadne Svilerad har ligeledes været meget sn fuld, og i denne Bygnings ældre Deel er der i det Hele ikke sp hverken Arbeide eller Penge, for at alt skulde blive varigt og sm De senere Udvidelser derimod ere af mindre arkitektonisk Værd. støder man idelig paa Benyttelse af Teglsteen ved Siden af buggen i brudt Kalksteen; Teglstene ere i det Hele mindre vel brændte og v ikke Formodning om, at Teglsteensbrændingen har staaet paa noget Standpunkt¹⁾, stjønt Profilstenene have ret smukke Former. Niche kirken i Bergen eller Munkelivs Klosterkirke beskrives som den stol Steenbygning, og Bergens Domkirkes (oprindelig Franciscaner-Kirk ældre Dele vække lignende Forestilling²⁾). Ruinerne paa Lyskloster v ligesom Hovedens om reen Smag og Bygningsstjyndighed. Se Haakon Haakonssen som Hertug Skule fremmede med rund Haand A tenes Iver i denne Retning, og den af Forstnævnte byggede Dragsø Klosterkirke tiltrækker sig endnu i sine Ruiner Sagstjyndiges Opmærks hed³⁾. Bygningsmaterialet valgtes med en senere hen udkjendt Om og Kalken især udmærkede sig ved en uoploselig Fasthed. Munkene i fede selv disse Fornødenheder til Veie, og man kan endnu paa i Steder, saasom ved Lyskloster, paavise de Steder, hvor Stenen er b og buggen, ligesom man oftere træffer Steenbyggere, Murere o. Fl. talte som Lægbrødre i Klostrene. Halsøns Kloster eiede en Kalk (Limaosn), som Abbeden 1328 var sysselsat med at anlægge⁴⁾. E almindeligt Vidnesbyrd om Geistlighedens Fortjenester af Bygnings sten behøver man blot at henvise til Middelalderens Mesterværker af tebygninger i det Hele, ligesom det er almindelig erkjendt, at Refor tionen netop ved sin Protestantisme har virket fordærveligt paa A tekturen i Almindelighed og denirkelige i Særdeleshed. For No Bedkommende sammenligne man blot Mariakirken med Nylkirken i s gen, Akers Kirke med Vor Frelsers i Christiania, Grans, Mas Tunes Kirker med Frons, Kongsbergs eller Arendals, for at blive i

¹⁾ Jfr. Nicolajsens Fortegn. S. 6 i Anledning af Dr. Elfsø's Antagelse i Modfatte, hvorom mere paa næste Side.

²⁾ Se Afbildning af et af Vinduerne i Aarsberetningen 1854 fra Foren til Norske Fortidsmindeværkers Bevaring.

³⁾ Brannius Arkitektonisk Resa i Bohuslän 114—115.

⁴⁾ Barth. IV. 228.

ikke om den næsten utrolige Tilbagegang, ikke alene med Hensyn til Materialets Skønhed og Værd, der kan forklares af økonomiske Hensyn, men hvad der meest maa beklages, i Anordning, Perspektiv, ædel Simplicitet og et for Guds Huus passende Ydre i det Hele. Man kan kun sig med, at Sandsten og Ivoeren for Fædrenes Bygningskunst nu er borte til et Liv, der allerede bærer Frugt, skjønt man visstelig ikke mere vil faa gjenvakt Middelalderens runde Haand eller energiske Holdenhed.

Uvisstere er Klostrenes Indflydelse paa andre Kunster og Haandværksdriften i det Hele. Man finder, at Munkene havde de fornødne Skoler til de Arbeider, som hyppigst tiltrængtes, og hvortil de derfor holdt Haandværkere. Guld- og Sølvarbeider, hvoraf vel meget indtraf fra Udlandet, men dog det Meste vistnok forarbejdedes i Landet, hørte til Klostrenes almindeligste og kostbareste Prydelser, men denne Kunst er ældre end Christendom og Klostervæsen¹⁾. Derimod var det Malere og Klostrene, der stiftede Maler- og Billedhugger-Kunsten Indgang i Landet, da de hedenste Afgudsbilleder visstelig vare i høi Grad store og ufuldkomne, og det var nærmest ved udenlandske Kunstnere, at kristne Kirker prydedes. Altetabler og Helgenbilleder i Klostrene stales oftere i Forbindelse med Gaver af kostbare Klædningsstykker til at hænge om dem paa de store Festsdage. Herhen høre og Glasmalerne paa Kirkevinduene, de i Mængde paa Hovedsøen og Løse udvævede glaserede Muurstenene i Kirkegulvene²⁾, og enkelte andre Vidnesbyrd om, at Kunstfliden eller Kunsthandelen har staaet høiere i Klostrene end andensteds i Landet i hine lidet kunstfæstende Tider.

¹⁾ Man se f. Ex. den ved Guden af Björgynjar Kalkskinn paabegyndte Liste over Munkelivs Guld- og Sølvværk. (Munchs Udg. S. 84). Forsvrigt vare Nordmændene allerede fra den fjerneste Oldtid bekjendte som dygtige Metalarbeidere, hvorom ogsaa jordskandne Levninger bære Vidnesbyrd, og Oldtidens Smede nose overalt stor Anseelse.

²⁾ Af Glasmalerier er nu ingen tilovers fra Klostertiden. De af Kraft (Norges Beskr. IV. 180) omtalte Ruder i Utstein's Kirke ere fra en nyere Tid, og opbevare Ravnene paa Klosters senere Forvaltere m. Fl. I Hovedsøens Muur fandtes Stumper af Vinduesglas af rød, blaa, grøn og rød Farve, med indbrændte Zirater i Eydbueform, men uden Figurer. Gulvfliserne i Hovedsøens Kirke findes afbildede i de ovennævnte Karoberelevninger af 1849—1852, og har givet Dr. Tisch i Schwerin Anledning til at antage en høi Grad af teknisk Dygtighed i Norge i Middelalderen. (Blätter z. Geschichte der Kirchen zu Doberan und Althof. Schwerin 1854. S. 19.)

Paa Handel og Søfart samt Omsætningen af Landets Produkter maa Klostrene naturligtvis have haft idetmindste nogen Indflydelse i Forretningen meest ved de fremmede Varer af alle Slags, som de fra Udlandet til eget Brug indførte, senere ved det Overflod af Klostergodsets Afgrødt, som de bragte i Handelen. Den Samling af Menneſter som opholdt sig i Klostrene, gjorde fremdeles disse til gode Markeder for Omegnens Beboere, som her afsatte deres Varer, deels ved Bytte deels mod rede Penge eller Afslad¹⁾. Ved Gimſø Kloster sees der fra gammel Tid at have været drevet Kjøbmandskab, og det er derfor ikke usandsynligt, at dette Nonnekloster har givet Anledning til Byen Skien's Anlæg eller Opkomst. Den er nemlig meget yngre end Klosteret, men længe førend Byen havde faaet anerkjendt Handelsret, dreves her Kjøbmandskab, støttet paa gammel Vedtægt²⁾. Gimſø vedblev imidlertid sin tilvante Handel, og denne maa have været Byens imod, saa de hos Kong Magnus udvirkede et Tillæg til Skiens Friprivilegium, hvorved det blev bødtes at holde noget Kjøbmandskab i Gimſø, uden med hvad Abbedens tiltrængte til Klosters Forplejning³⁾. — Den store og almindelige Mangel paa rede Mynt skaffede denne en uforholdsmæssig Værdi, og gav Anledning til, at Byttehandel blev den almindeligste saavel mellem Landsmænd indbyrdes som i Handel med Udlændinger. De sædvanligste Bytetemidler i Norge vare Tørfis, Jern og Vadmel, hvoraf de to første gjerne i Betalingen regnedes i Hundreder, det sidste i Patter, stunder og i Alen. Saavel Klostrene som de øvrige geistlige Stiftelser toge og saa direkte Deel i Handelen med Udlandet, hvorhen de sendte deres egne Skibe, ladede med Landets Udførselsvarer, og tilstufede sig derfor, hvad de fra Udlandet behøvede. De bergenske Kirker og Klostre synes at have haft Islands-handelen i sin Haand, formodentlig som særlig kongelig Naade, og de have haft ikke saa Skibe i denne Fart; thi ved Kær

¹⁾ Abbeden af Munkeliv betalte 1303 nogle Bønder for at værdsætte en Klosters tilbuden Giendom med Afslad for deres Bynder. (Munkel. Brevb. S. 95).

²⁾ Norges gamle Love III. 178—179, hvor man har Byen Skiens maaste ældste Privilegier, udstedte af Kong Haakon 16de Marts 1358, og hvorved man i Byen faar Ret til at købe og sælge Korn og al anden Vare, „efter den gammel Svadane forhen har været i Byen i Skien.“ Da dette Brev, sa det gik under i Skiens Brand 1777, var sammenhæftet med to andre yngre er det rimeligvis Byens ældste Privilegium.

³⁾ Sammeft. III. 189. jfr. Suhms Danm. Hist. XIII. 708, hvor Brevets Udtryk halde nokon kopskath (Skrib: eller Løstefell for kopskaph) er gjengivet „have Kopskat“. Brevet er udstedt i selve Gimſø 21de Novbr. 1371.

omtale Annalerne ikke mindre end 4 lige Skibe (Eusebusen, Valsøfuden, Kvaldsnesbusen og Kathrinafuden) som forliste under Is-
 1). Det Afbræk, som Klostrene berøved tilføiede Handelsstanden, kunde først blive betydeligt, naar der tilstodes dem særlige Begunstigelser²⁾; men man finder dog ikke, at der i Norge er bleven udstedt noget almindeligt Forbud mod Klostrenes Handel, saaledes som Tilfældet var i Danmark under Christian II, hvilket vel heller ikke kunde være saa paatrængende nødvendigt her, hvor Klostrenes Antal var saa meget mindre, selv om det er rimeligt nok, at denne Indflydelse for enkelt Klosters eller Klostres Besiddelse kunde have været betydelig nok. Med Undtagelse af Skien er det ikke heller sandsynligt, at nogen norsk By stylder et selvstændigt Kloster sin Opkomst³⁾, saaledes som Tilfældet saa ofte var i Sverige, Danmark og andre Lande; thi de norske Kjøbstæder, hvor Klostre fandtes, vare ældre end disse⁴⁾, og nærmest opstaaede ved Kongens Nærhed eller ved deres fordeelagtige Havn og Beliggenhed i det næst befarede Kyststrøg. Marsagen til, at Norge i denne Henseende gjør en Undtagelse fra den almindelige Regel, ligger nærmest i Landets Bestaaenhed, der besværliggjør Handel og Omsætning, lægger Hindringer i Veien for Landstæders Opblomstren, og derfor ogsaa maatte hindre Klostre fra at blive Kjernen for en om dem sig dannende Stad. Derimod er det paa den anden Side neppe tvivlsomt, at Klostre i Byerne

1) Islænskir Annålar. S. XXXV og 260—262. Eusebusen tilhørte naturligtvis Eusef Kloster, de 3 andre nævnte Skibe de tre kongelige Kapeller: Apostelkirken, Kvaldsnes og Katharina Hospital i Bergen. Det er formodentlig med Hensyn til denne privilegerede Handel paa Island, der ved Reformationstiden gik over til Hamburgerne og senere til Kjøbenhavnerne, at der i den saakaldte „Bergens Fundats“ berettes, at Halsø Kloster fik Tilladelse til som andre Klostere i Bergens Stift at sende sin egen Landknyld, norrøen varning, til Island, sig til Forbedring med Kjøbmandskab.

2) Saaledes paalagde Kong John af England ved Brev fra Pontefract af 30te August 1211 alle sine Befalingsmænd i engelske Havne, at lade Abbediet Eusef's Skibe fra Norge med Gods og Handelsvarer frit fælle hjem uden Told eller Afgift, saalænge Kongen fandt for godt. (Rotuli litterar. patentium in Turri. Vol. I. Pars I. p. 95 a. London 1835. Fol.)

3) Det findes da nærmest være Nofs fra Barne, men dette er i høi Grad tvivlsomt. Samar kaupang reistes og saldt med Bispestolen.

4) Marstrand (Malstrandir) nævnes vel først samtligt med det derværende Franciskanerkloster, men det er rimeligt, at Byen idetmindste som søgt Fiskeplads maa være ældre end Klostret, da Figgermunke ikke mere her end andensteds kunde være sig paa Udseer.

i flere Henseender bidroge til disses Opkomst og Anseelse, og man kan vel ikke uden Grund tilskrive Klostrernes og lignende Stiftellers Udgang samt de katolske Biskoppers Fald ved Reformationen den sienssynlige Tilbagegang, hvori de norste Kjøbstæder befandt sig i anden Halvdeel af 16de Aarhundrede, og hvorfra Tønsberg, Konghelle og Hamar aldrig, og Oslo først ved Trælafstudforselens Opsving hævede sig. De nordenfjeldste Byer lede mindre, fordi de i Fiskehandelen havde en frugtigere og uafhængigere Indtægtskilde.

Betragter man under Et hvad vi saaledes have kunnet oplyse om Klostrernes Indflydelse paa Næringsveiene, vil man uden Tvivl finde, at den ikke har været betydelig. Dette er og rimeligt nok, da her vare for få Klostre i Riget til, at de kunde have virket meget i denne Henseende, ligesom deres tidlige Tilbagegang og Sædernes Forsald ogsaa her maa have haft en skadelig Virkning.

§ 8. Munkenes Forhold til Sekulargeistlighed og Almue.

Da Biskopperne i det 12te Aarhundrede med uegennyttig Iver befordrede Klosteranlæg i Norge, vare endnu ikke Munkenes Privilegier i den Grad forøgede og udvidede af Paverne, at nogen Fare for den egentlige geistlige Stands Anseelse og Udkomme deraf kunde befryktes. Det var først ved de to Tiggerordeners Stiftelse og hurtige Udbredelse, at en saadan Frygt opstod og snart viste sig grundet, og det vil i flere Henseender koste Lys paa Munkevesenets Virkninger i Norge, og nærmere at omtale de mange Forviklinger, som Munkenes særegne Retligheder foranledigede især med den derved forurettede Sekulargeistlighed.

For Dominikanernes og Minoritternes Bosættelse i de større Byer og især i Stiftsstæderne laa de fleste Klostre paa Landet, og disse befattede sig saare lidet med at udføre geistlige Forretninger, og grebe det Hele næsten slet ikke ind i Sekulargeistlighedens Virksomhed. De forandrede derimod Forholdet aldeles, og dog maa hverken Biskopperne eller Kannikerne i Førstningen have Dinene aabne for den Fare, som disse nyere Ordeners ubore Forrettigheder truede dem med. Thi det var saa langt fra, at Geistligheden lagde dem Hindringer i Veien for deres Besættelse, at den tværtimod maa have raft Haand dertil, da samtlige Dominikanerklostre endog vare anlagte paa selve Domkirkerne Grund altsaa uden Tvivl med Biskops og Kapittels Samtykke og Bistand. Men snart mærkede de, at de fostrerede en Slang ved deres egen Barm, og

de Forfølgelser løb, som med saa Afbrydelser vedvarede gjennem et end eet Aarhundrede. Det er Privilegiernes Natur, at de stode forurettede den Enes, idet de begunstige den Andens, og Tiggermunkenes derfor (§ 2) truede næsten Sekulargeistligheden med Undergang. I alle Nordens Riger forsøgte derfor Biskopperne at faa Tiggermunkenes Rettigheder indskrænkede inden rimelige Grændser, men Dominikanernes Klage herom til Rom foranledigede en Bulle fra Pave Innocents af 17de September 1245 til samtlige Erkebiskopper, Biskopper, Abbeder, Prælater o. s. v. i Danmark, Sverige og Norge, hvori han sagt irrtættede disse, fordi de tillode Sekulargeistlige, ledede af Penitensgjærlighed, at hindre Prædikebrødrene, der havde valgt med Selvfægtelse at tjene Kristus i den yderste Fattigdom, at udføre deres Pligter. Man havde saaledes, skriver Paven, villet negte dem at høre Kristemaal, paalægge Penitents og uddøle Nadveren, samt at opbevare Hærens Legeme i deres Oratorier; man havde forbudt dem at begrave Døde paa deres Kirkegaarde og besørge Jordfæstningen; ja selv afdøde Brødres Lig vilde man først skulde bringes til Sogneskirken, førend de skulde begraves i Klostret; man negtede dem Klofter, viet Kirkegaard, og Ret til at holde Gudstjeneste uden paa visse Tider: man vilde foreskrive dem et bestemt Antal Prestmunk, Klerke og Bøggfolk, fastsætte forbruget af Borslys, Fattler og Kirkekar og tilvende sig selv Overstudiet, tvinge dem til at indfinde sig ved Prestemoderne og underkaste sig løstes Bestemmelser, ja de truede endog med at ville holde Bodskaupittel i Klostrene over Brødrene, og vilde tvinge Priorerne til at sværge sig trofasthed. Klostrenes Velgjørere forfølges under de løfste Paastud med Bandsættelse, og Munkene trues med at udjages af deres Boliger, hvis de ikke underkaste sig i Get og Alt. Fremdeles forlanger man Tiende af deres Havefrugter, og Afgift af deres Boliger „ligesom af Isærernes Huse,“ under Paastud af, at Andre vilde betale Leie af Grundene, hvis ikke Munkene boede der. Alle disse Indgreb i Dominikanernes velerhvervede Rettigheder forbyder Paven derfor under Bandskaaf, som vedkommende lydige Erkebiskopper o. s. v. skulde med apostolisk Myndighed løse over de ulydige¹⁾.

I denne Pavebulle har man Stridspunkterne mellem Munkene og Presterne samlet anførte, men Truslerne i Bullens Slutning kunde ikke

¹⁾ Dipl. Norv. I. No. 29. Dgsaa heraf fremlyser det, at Dominikanerne havde faaet Byggetomt af Domkavitterne.

forebygge, at de gamle Stridigheder om Udstrækningen af Munkes Privilegier og disses rette Fortolkning idelig fornyedes til Forarg for Folket, og til ikke liden Betyrning for Paven og begge Partis Foresatte. Det var især i 13de og 14de Aarhundrede, at denne Kaustod paa, og fra den Tid har man derfor flere Formaningsbreve af gjensidig Forligelighed og Eftergivenhed¹⁾. Den ovenansførte Bulle af Paven vede Geistligheden ikke ligefrem at modsætte sig, men man søgte ved at klage eller ad Omveie at naa Maalet. Det Middel, Kannikerne i Bergen hertil valgte, var ligesaa originalt som virksomt. Prædikebrødre og Kloster laa under Batten nedensfor Kannitegaarden, og begges Kirkegaarde stødte til hinanden. Nu anlagde Kannikerne deres Priveter paa den Bagside ud mod Klosterkirkegaarden, der da tilligemed Kirken og Høvedet overbømmedes med Ureenlighed ovenfra, som i Sommeren 1247 forbragte en ulidelig Stank. Følgen blev, at Kirkesøgende udebleve fra Klostret, og at Ingen vilde lade sig begrave hos Brødrene. Paa disse Klage for Kardinal Wilhelm, der netop da opholdt sig i Bergen i Anledning af Kong Haalons Kroning, fik Kapitlet Befaling strax at rive disse Huse, og anlægge dem paa et Sted, der ei besværede Naboerne²⁾. Uvenstabet vedvarede imidlertid, skjønt det maatte slaffe sig paa andre Maader, og næsten et heelt Aarhundrede igjennem havde Bergens Biskopper fuldt op at bestille med at bringe Forlig til Veie, og atter ved første Anledning bleve omgaaede eller brudte³⁾. Forholdet i Nidaros var ikke bedre; Tvisten dreiede sig om de samme Spørgsmaal om Skriftemaalet, Prædike- og Jordsætnings-Retten, og det Forlig, den Kongelige valgte Erkebiskop Birger i 1264 istandbragte, indeholdt Lønder nok til ny Splid⁴⁾; i Oslo maatte Paven selv atter indstride for at faa Ende paa Kampen mellem Kapitlet og Dominikanerne, og vælge delegerede Dommere for at dømme dem imellem⁵⁾.

Efter den Erfaring, Domkapitlerne saaledes havde faaet angaaende Tiggermunkenes stadelige Indflydelse paa Geistlighedens Kaar, var det ikke at undres over, at de stræbte at forebygge flere slige Dødsfiender

¹⁾ Se blandt Andet Dipl. Svecan. I. 500—503. Barth. III. 79—81. Jovius henviser til Biskoppernes Bestemmelser i denne Henseende ovenfor, især No. 95, og til Specialhistorien.

²⁾ Dipl. Norv. II. No. 7 og 8.

³⁾ Mere herom i de bergenske Prædikebrødres Historie.

⁴⁾ Thork. Dipl. II. 48—49. Dipl. Norv. I. No. 59.

⁵⁾ Dipl. Norv. III. No. 380. Suhn Danm. Hist. XIII. 720.

rettelse. Da derfor Hertug Haakon Magnussøn havde besluttet at anlægge et Franciskanerkloster i Oslo, og til den Ende i 1291 havde kaldt nogle af Provindsens Brødre til Byen, hvor han selv gav demagetomt, forbød Simon, Erkeprest ved Halvardskirken, i Bistoppens og Brødrene at fortsætte de paabegyndte Bygningsarbejder, truede bederne med Band, og da dette ikke hjalp, udførte han virkelig Truslen. Dette kom naturligvis for Paven, der strax tog sig alvorlig af Minoritternes Sag, og ved Bulle af 11te November 1291 befalede han Bøden af Munkeliv samt Provsten og en Kannik ved Apostelkirken at undersøge Sagen, og om den forholdt sig som anført, at stævne Oslo Biskop, Erkeprest og Kapittel til at møde for Paven inden 4 Maanedere, og at lide Dom efter Loven¹⁾. Geistligheden tabte naturligvis, da den egenmægtige Adfærd her var lige imod Minoritternes Privilegier, og Klosteret blev bygget og staar tildeels endnu.

Ubetvinget Ret havde derimod Biskop og Kapittel, naar de med Almagt modsatte sig de selvtagne Rettigheder udenfor eller tvært imod Privilegierne, som Munkene ikke saa sjelden forsøgte at tilvende sig. Den Almagt Ret til at prædike og skrifte var kun forundt de to Tiggerordener, og disses Exempel var for fristende til, at ikke de øvrige Munkereglede skulde forsøgt paa at efterligne dem. Saaledes tvistedes oftere om begravelsesretten mellem vedkommende Prest og det Kloster, der laa indkaldt hans Kald; endnu hyppigere søgte vedkommende Munk at trække Munkens Skriftebørn til sig, idet de paaberaabte sig den Ret til at skrifte disses Sygde og Undergivne, som Privilegierne i Almindelighed hjemfaldt dem. Her maatte da Biskoppen stride ind, skjønt hans Bestræbelser ofte bleve spildte ved Abbedernes Appeller til udenrigske Foresatte. I 1329 bandsatte den for sin Kirkes Rettigheder nidkjære Biskop Audun af Bergen Abbeden og Munkene i Lyse, deels fordi de havde siddet sammen om Læreflket i Osølv overhørig, deels fordi de tværtimod den Lov havde indanket samme for Kongens Domstol, deels endelig fordi de uagtet givne Advarsel vedbleve at høre de omboende Sognes folks Skriftemaal, at synges Messe for dem og betjene de Syge, samt Sognepresterne uspurgt havde begravet disses Sognemænd paa Klosterskolegaard²⁾.

¹⁾ Dipl. Norv. III. No. 31. Enkelthederne i denne Sag maa forbeholdes Specialhistorien.

²⁾ Barth. IV. 268. Blandt Tillagene i 1ste Udg. S. 755.

Endmere aabenbart gif Munkene Pavernes Hensigter med de Privilegier for nær, naar de i Tillid til deres Exemption ansaa sig rettigede til at omgaaes med og tage Personer i Forsvar, som den lærde Geistlighed lovlig hadde bandsat. Hvad enten Munkene herdedes af Trods, af Lyst til at prøve Udstrækningen af deres Rettigheder eller af Egenlyst, da den Bandsatte naturligviis sandt sig vel tjent i dyre Domme at betale en Bistand, som tilintetgjorde Bandsattes Virkninger, saa var deres Fremfærd i denne Henseende lige forargelig og aabenbart i Strid med Begrebet om en kristen Kirke. Si finder man, at de hos deres Foresatte have fundet Medhold i slig Uraadighed. Da Cistercienserne i Hovedsagen havde holdt Messe for Kongen i Sverige, uagtet han var bandsat af den norske og danske Geistlighed, og af Paven selv, bleve paa derover indkommen Klage til Abbeden af Clairvaux de Munke, som havde deeltaget i Messen, paa Cistercienserne's Generalkapittel Aar 1200 idømte den i Regelen fastsatte Straf¹⁾. I 1212 havde nogle tyske Kjøbmænd, som boede Winteren over i Bergen, været at betale Tiende paa Grund af dette temporære Ophold, og blev derfor af Biskop Arne satte i Bånd. Men de saaledes Bandsatte blev desuagtet at gaa i Kirke hos Prædikebrødrene og Minoritterne under Paaastud af, at Biskoppens Excommunication ikke angik andre Kirker, end han havde Mundighed over. Ved Brev af 31te Mai s. 1212 til samtlige „lærde Mænd, Abbeder, Provster, Chorsbrødre, Prædike- og Barfodbrødre, Munter, Kanniker og Sogneprester“ inden Bysken Bergen imødegaar Biskop Arne denne nye og urimelige Paaastand, og maatte — siger han — hvis den var sand, medføre, at Kirken var splittet i sit Indre. Derimod maa den Mand, der er bandsat i en Kirke, nødvendig være det i alle, overensstemmende med vor Tro, at der er een, hellig, almindelig Kirke, og paa Grund heraf forbyder heraf Alle og Enhver at give disse bandsatte Tydskere Adgang til deres Kirker, da de vel maa vide, at enhver Geistlig, Klostermand eller Verdensmand²⁾, Prædike- og Barfod-Brødre³⁾ ikke undtagne, der holder Messe med vitterligt Bandsatte, selv paadrager sig Bandsstraf⁴⁾. Forbindelse hermed tilkjendegav han alle Geistlige, eremte og ikke eremte

¹⁾ Martene et Durand, Thesaurus novus Anecd. IV. 1294.

²⁾ Klausurmadr eda veraldsmadr d. e. her Sekulargeistlig.

³⁾ D. e. her Minoritterne i Bergen, ikke St. Jons Augustinere.

⁴⁾ Dipl. Norv. II. No. 97.

3 Tydsfere vare belagte med Kirkens Band, og forbød dem at have
den Omgang med disse ¹⁾).

S alt dette havde Biskop Arne fuld Ret, og han blev ikke staaende
at hørved Kirkens Sag ligeoverfor Munkene inden sit Stift, men
vakte samtidig hermed ved Navehoffet at udvirke Bestemmelser mod de
gamle Munteordener, saavel med Hensyn til deres Forhold til Geistlig-
hed i det Hele, som især angaaende Prædikebrødrene's Pligt at betale
deres aarlig Afgift (portio canonica) til Sognepresterne, der oftere er
blevne Tale under Stridighederne ²⁾. Arnes Broder og Eftermand Aud-
un deltog ligeledes med Varme i disse Stridigheder, og istandbragte
til sidst efter mange Underhandlinger et Forlig imellem Prædikebrødrene
og Kannikerne, i hvilket endnu den gamle Privetsag omtales, og hvori
især forrigt mangfoldige Trætter bilægges ³⁾. Samme Biskop forbød lige-
ledes ved Brev af 27de Marts 1320, foranlediget ved indkomne Klager
fra Sognepresterne, under Bands Fine Alle og fornemmelig Presterne
ved Apostelkirken (d. e. de kongelige Kanniker) og andre Klostermænd i
Lægen at rætte Andres Sognemænd uden Nødvendighed Kirkens Vel-
færdninger og Hertzens Legeme paa Paaschedag eller til andre Tider, da
det stræder mod Havens Bud og Kirkeloven, ligesom det berøvede Pre-
sterne deres lovlige Doffer ⁴⁾.

Med Hensyn til Klostrenes urenlige Forhold til Sekulargeistligheds-
en og især angaaende Uenighederne mellem denne og Dominikanerne,
hæder et Brev fra Prædikebrødrene i Nidaros til deres forrige Provindfial
brøder Peter Philipsøn, da Erkebiskop i Upsala (1330—1341), flere

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 102. Begge Breve ere af 31te Mai, og tydelig af samme
Aar, skjønt det sidste urigtig er dateret 1310.

²⁾ Barth. IV. 315—316. 165—171. Björgv. Kalksk. 131. Herom især Nere i
de enkelte Prædikebrødre-Klostres Historie. Til portio canonica hørte blandt
andet quarta funeralium, som nedenfor omtales.

³⁾ *ibid.* 165—171. Brevet er udateret; maaske er det derfor yngre end det
herester omtalte Forbud af 1320.

⁴⁾ *Suhn* XII. 337 efter Barth. IV. 52—55. Udtrykket her: prestar at Posto-
lakirkju oc nokkorer adrer klaustermenn i bönom, maa ikke tages bogsta-
veligt, som om Kannikerne ved Apostelkirken vare Klostermænd; thi Menin-
gen kan her kun være samtlige exemte Geistlige i Byen, der gik Presterne
for nær. At jeg heri har Ret, viser eg selve Brevet, hvor de oven nævnte
Udtryk længere nede ere omskiftede med versalar prestar eda klaustra; thi
verdselige Prestar kunde de kongelige Geistlige kun i det Tilfælde kaldes,
at de i ingen Deel vare klosterlige.

interessante Oplysninger¹⁾. Konventet i Nidaros beder heri blandt det deres forrige Foresatte om at hjælpe dem med nogle af Kirkens Ver; thi Erkebiskoppen i Nidaros og hans Kapittel unde dem intet Men paaføre dem Betyrninger med Hensyn til Hjerdeparken af alle gravelsler (quarta omnium funeralium, som nemlig Sekulargeistlighed tilkom), forbyde dem at prædike i Byen og paa Landet og at Skriftemaal; ligesom Erkebiskoppen under Trusel med Affættelse har budt Sognepresterne at vise Prædikebrødrene Belgierninger, og finde Glæde i at negte disse, hvad han forunder sine fjære Venner Minoriterne; og dette paa samme Tid som han endog tillader Cisterciensertigge, idet han giver dem Lov at tage Almuen til Gudsbord (comunicare populum). — Om det end kan være Grund til at betvivle denne Klage forholder sig rigtig i alle Dele, da Erkebiskoppen vel uden Grund har turdet negte Prædikebrødrene en saa uimodsigelig som at prædike og høre Skriftemaal, saa opløser den dog det specielle Forhold, som atter i 14de Aarhundrede fandt Sted mellem dem og Kapittel, og det er ikke urimeligt, at dettes Fortjærlighed for Minoritterne hvorom Brevet taler, staar i Forbindelse med den samtidige Kamp, især i Sverige, mellem begge Tiggerordener. — I det Hele var denne Tidpunkt, Kong Magnus Eriksons Mindreaarighed, en haard Tid for Geistligheden; thi Rigsforstanderen, Hr. Erling Bidkunsøn, var hans fiendst, og synes med Flid at have understøttet dem, der satte sig mod den geistlige Overmagt. Han tog en fra Hovedsen bortløben Minorster Arne i Beskyttelse, trods Abbedens og Oslo Biskops Reklamer, og gjorde ham til kongelig Klerk, og i 1328 bestyrkede han Minorsterne i deres Brangvillighed mod Bergens Biskop, hvem de negtede at betale Gaardetiende, ja holdt endog Sammenkomster med dem i den Tilledning hos Prædikebrødrene, som altsaa sandsynlig ogsaa denne

¹⁾ Orig. paa Perg. i svenske Rigsarkiv. En Afskrift deraf i Diplomatarie Langebekian. i Kbhvn. er henført til 1440, men da Broder Petrus Nilsson, der før havde været Prædikebrødrenes Provindsial i Dacia, blev Udvalgt til Biskop i Upsala efter Olaf († 11te Marts 1330), og døde i August 1332 (Chronicon de archiepisc. Upsaliens. ed. Schefferus. Ups. 1673. 78 og 79) saa maa dette Brev nødvendig falde mellem disse Aar. Den norske Erkebiskop, hvorover der føres Klage, bliver selvfølgelig enten Gillef Kortz († 29 September 1332) eller Paal Waardsøn, snarest den sidste, da Brevet tydelig hen paa de Stridigheder mellem Minoritter og Dominikanere, som i den Tid udbrode i Provindsen, og maasse være foranledigede af Upsalas Erkebiskop. (Regesta Danica I. 259).

er skaaet Geistligheden imod¹⁾. Efter denne Tid blibe Vidnesbyrdene om Munkenes og Presternes indbyrdes Uenighed færre, sandsynligviis ogsaa meget en Følge af, at Forholdene nu efterhaanden vare bleve bedre, som af begge Partiers forbedrede Formuesforfatning, der gjorde dem mere ligegyldige ved enkelte Indgreb; men endnu i 1443 bandsatte Biskop Olaf af Bergen Dominikanerne sammesteds, saafremt de ikke 3 Dage efter Oplesningen af hans Befaling igjen opgrove og lode bortbære en Forbryders Lig, som de med Tilfidsættelse af Kirkeloven havde begravet paa deres Kirkegaard²⁾.

Det er især om de erimerede Munkordener, Talen her har været, og disse nærmest og hyppigst maatte støde den geistlige Øvrighed, i hvis Bistredes de indtrængte sig. De Vidnesbyrd om Uenighed mellem vedkommende Biskop og de hans Opsyn underlagte Klosterstiftelser, som man isøvrigt træffer paa, ere her af mindre Vægt, da de hverken synes at have været flere eller mærkeligere, end de lignende Formaninger, Trusler eller Straffe, som selve Sekulargeistligheden nu og da modtog eller idømtes af deres Foresatte.

I et særeget Forhold til den lavere Geistlighed kom Klostrene gennem de Sognkirker, som de eiede, og hvori Gudstjenesten enten forrettedes ved Prestmunk fra selve Klostret, eller ved egne Kapellaner, som det ansatte ved Kirken. Denne Gjenstand er ovenfor berørt, idet det er viist, at slige Klosterkirker eller Kapeller paa Landet have i senere Tid givet Anledning til Klostersagn paa hine Steder, samt at flere af Norges Klostre eiede Sognkirker, og med Hensyn til disse stode i samme Forhold til vedkommende Biskop som andre Kirkeiere eller Indhavere af Kaldstretten. Klostrenes Besiddelse af Sognkirker maa, som det synes, have været en baade Almue og Sogneprester temmelig ligegyldig Sag; thi da Prestmunkene vel stod paa samme Dannelsesstrin som Sogneprestens Vicarius, blev Almuen lige vel eller lige ilde tjent med dem begge, og da det var meget faa Kirker i Landet, som gennem Klostrenes Kaldstret berøvedes Sekulargeistligheden, kunde det ei heller være af nogen Betydning for disse. Kun forsaavidt som Almuen i det Hele forsumtes derved, at Presten ikke boede ved sin Kirke, men opholdt sig

¹⁾ Efter Barth. IV. 231 ff. trykt i Saml. til Norges Historie V. 352 ff. I Runes Indledning dertil oplyses flere Træk af Gr. Erlings spændte Forhold til Prælaterne.

²⁾ Dipl. Norv. I. No. 786.

deels i Klofret, deels i Bifpeftaden eller udenlands, og lod Kirketjenften beførge af en flet lønnet Vicarius, blev det Almuen af Pligtigbedens hrem der udnævnte dens Prefst, og hvorvidt denne var Kannik eller Munk tillige; thi Bifariatvæfenet har altid været et fordærveligt Misbrug i Kirken. Men dette fandt uden al Tvivl hyppigere Sted ved Sekulargeiftlighedens end ved Kloftrenes Sognekirker. Kannikens lønnede og overlæfede Kapellan i det Mindfte flod hverken med Henfyn til Kultur, Vidensfabelighed eller udvortes Livsomftændigheder fynderlig over den Almue, blandt hrem han flulde virke, medens Klofret end holdt en fast Prefst ved Kirken, der fom faadan havde fit Udkomme, end lod Tjeneften flifteviis beførge ved Munke.

Om Munkenes Forhold til Almuen er i det Foregaaende offtentlig leilighedsviis talt, samt paaviift, at det i Almindelighed var godt. Men fagen til, at Almuen fom ofteft gav dem Fortrinnet for Sogneprefterne, laa ikke alene i den Tro, at deres Messer, Aflad, Striftemaal og Gudssteder vare helligere end Sogneprefternes, men vi føge det visfelig ifølge med Uret tillige for en stor Deel deri, at Forholdet til Sogneprefterne var tvunget og lobbestemt, fylgelig et Pligtforhold, til Munkene derimod frivilligt, flundom hemmelig tilfneget, og fylgelig et Kjærligheds- og Tillids-Forhold. Det er ikke forft i vor Tid, at Sognebaandets Løfning har fundet Forsvarere; en faadan aandelig Frihed har til alle Tider tiltalt faavel den oprigtige Christne, der i fin Tro ikke flammede med fin Sogneprefst, fom Fritænkeren, der med Glæde vilde gribe Leiligheden til at løfve fig fra lovlige Forpligtelser¹⁾. Egennytten bragte Munkene til at beftrykke faavel den Ene fom den Anden i denne Lyft til Uafhængighed, og naar da Bifloppen ifølge Pligt og Skyldighed antvandt Lovens Bud mod flige Misbrug, udlagdes dette fom en Følge af Sogneprefternes egennyttige Klage, og Uordenens Ophavsmænd, Munkene, erftattedes rigeligt deres Ueillighed ved forføgede Gaver og hyppigere Benyttelfe, hvor det lovligt kunde fle. Vidnesbyrd om fiendtligt Forhold mellem Munke og Almue høre derfor til Undtagelferne, og vi have ikke truffet paa Noget, der med Bestemthed har Præget af almindelig

¹⁾ Til denne Klasse herte de tybfte Handelsføvende i Bergen, fom frygtede Bandedættelfen, fordi den ifølge Lidsalderens Rædfel for den Bandedættede virkede ufordeelig paa deres Handelsdrift, og derfor gennem Elggermunkene føgte Afgang til Kirken. Naar dette ikke hjalp, underkæfede de fig vel og for enkelt Gang Bifloppens Dom, men grebe flrar Leiligheden, naar den gaves, til at hevne fig paa fin Prefst ved at forholde ham hans Rettighed.

Udsiøse med Munkene som saadanne. Thi at Helgefeter Kloster i 1240 blev stormet og brændt af Birkebenerne, havde politisk Grund, da Hertogs Skule der havde søgt et Fristed, og den Insult, som tildeels af Lægefalk tilfældes Abbeden af Nidarholm i Nidaros Domkirke 1301, var foranlediget af Hvern fra Domkapitlets Side¹⁾. Mere tvivlsom er Udsagen til den Boldsbjergning mod Minoritterne i Oslo, som flere af Byens Indbaanere 1376 tillode sig, idet de opbrøde Kirkeboeren, trængte ind i Klosteret, og mishandlede Ordenens Custos i Norge Nikolaus og den anden Munk, samt dræbte en Lægbroder. Udtrykkene i Brevet derved²⁾ synes imidlertid at antyde, at Anledningen til Opløbet har været, at Bolds mændene vilde have fat paa en Mand, som maa have taget sin Tilflugt til Klosteret, der altsaa ved at tage ham i Bestyttelse har paa- draget sig den oprørrede Pøbels Selvtægt.

De mange Forbindelser, hvori Munkene i Egenkab af Jorddrotter, Pengegæmænd, flattefrie Gaardeiere i Byerne m. v. kom til Almuen, maatte desuagtet foraarsage Tvistigheder, Forvillinger og Misforståelser både fra Munkenes og Almuens Side, især naar en Lægmand fik med en vrangvillig Abbed at gjøre, over hvem han ikke uden at klage til udenlandske Foresatte kunde faa Ret, en Vidstæftighed og Beføstning, der gjorde Sagens Forsølgelse umulig. Iøvrigt svarede dog Munkene i Almindelighed, hvor fritagne for at møde for verdslig Domstol de end ved deres Privilegier vare, for Landets sædvanlige Domstole (Hovedsæen f. Ex. for Akers Thing og Oslo Lægmand) i Trætter angaaende deres Jordegods eller verdslige Forhold i det Hele, og det var saaledes vist en grundløs Udflugt, naar Abbeden i Løse i Anledning af Fiskeretten i Deltren negtede at svare for nogen anden Dommer end Abbeden af Cisterciar eller Paven³⁾, saameget mere som han, førend Sagen gik hans Kloster imod, havde afgivet Møde for Biskoppens Domstol, og senere forgjæves appelleret til Erkebiskoppen⁴⁾. Paa civile Processer mellem Klostrene og Almuen er der da heller ingen Mangel, især i Munkelivs og Hovedsæens Historie, og naar de til vor Tid bevarede Domme i Al-

¹⁾ Dipl. Norv. III. No. 49. Mere herom i Nidarholms Historie.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 73. No. 1. „Homo quidam, quibus dimeritis exigentibus ignoramus, atrociter fuit interfectus.“

³⁾ Barth. IV. 261.

⁴⁾ Derimod havde Cistercienserabbeden Matthias i Enters Ret, da han, anklaget for geistlig Forfølse erklærede, at Erkebiskoppen ikke var hans „Retter.“ (Münch. Dipl. No. 3187). I en Retsdag (Dipl. Arn. Magn. 60. No. 6)

mindelighed ere faldne ud til Klosters Fordeel, ligger dette hverken den at dette altid havde Ret, eller at Dommen var partist, men ligesom deri, at det kun var de vundne Eiendomstrætter, hvorom Munkene bevarede Rettsbeviserne, medens de ingen Opfordring havde til at forsyn sig med Domsbreve i tabte Sager. Dette blev Modpartens Sag, og af slige Breve findes nu yderst faa bevarede. Hertil hører f. Ex. Dom af Oslo Lagmand af 1401, hvori han dømmer Abbeden af Hovedsøen og Presten paa Eidsberg til enten at anlægge en ny Bei om de Eiendomme, begge disse havde i Eidsberg, eller isølge Landslovene lade Bønderne fremdeles bruge den Førselsvei, som de i lang Tid havde benyttet¹⁾.

Om Klosterleilænderernes Stilling i Forhold til andre Leilænderes have vi ingen afgjørende Oplysning fundet; dog har den været værre. Den Lethed, hvormed Klostrene kunde faa kjøbt Jordegods af selve Bønderne, der ofte frivillig overgik fra Odelsmænds uafhængige Stilling til Bygselmandens²⁾, synes at tale for, at hverken Afgiften har været overdreven eller Behandlingen haard. De Exempler paa det Modsatte, som enkelte Klosters Historie afgiver, høre vist til Undtagelserne, og andre Bygselmænd vare vel ei heller altid frie for Jorddrottens umilde Behandling. Blandt Klagemaalene over Abbed Erik i Utstein 1333 anføres, at han Aaret forud havde taget 12 Mand med sig med Ballister og Lænker, begivet sig til Klosters Gaarde, og mod Biskoppens Forbud ranet og plyndret utalligt Gods, som han derpaa med sine Følgesvende havde forødt i Dril og anden Overdaadighed³⁾; og om Abbed Matthias af Tuters anføres, at han havde bedraget mange af Landbønderne, og paalagt dem ulidelige Afgifter⁴⁾. Men dette var alt aabenbar Uret, som Tretet beviser angaaende Forholdene i Alminde-

mellem Hovedsøen og Maria Kirke i Oslo angaaende noget Lømmet, negtede Biskoppens Official at sverne Munkene i Hovedsøen, men Aarsagen synes at have ligget i formelle Feil fra Kanslerens Side.

¹⁾ Dipl. Norv. III. No. 557.

²⁾ Mærkeligt i denne Henseende er et Bldnesbyrd af 1293 (Munkelids Brevbog 123. Thork. Dipl. II. 141), hvorefter en Bonde havde solgt sin Gaard til Abbeden af Munkelid, for at faa Penge til Julekost. Forskjellen mellem Odelsmænd og Leilænder kan ikke have været stor, naar man saaledes uden saub Nødvendighed opgav sin Eiendomsret.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 33. No. 4.

⁴⁾ Månsh. Dipl. No. 3187.

lyhed. I det Hele synes det ikke urimeligt, at Klostrenes Landbønder end oftere at deelagtiggjøres i enkelte af Munkenes Friheder, f. Ex. for Leding eller Skydsfærd, hvormed Almuen hellig besværedes, have haft en fordeelagtigere Stilling end andre Bønder, og dette har afgjort været Ufsædet for dem, som nu og da af særskilt Naade underlagdes Klosters Jurisdiction (ovenfor S. 88). Ligesaa vare vel Kongernes og Biskoppernes særskilte Bændbreve for Klosterleilendingerne ikke ganske uden Virkning for disse¹⁾. Da saaledes Provsten paa Lister havde udsat Munkelivs Landbønder og Ombudsmand der i Egnen, anmodede Biskop Haakon af Bergen Biskoppen af Stavanger om strengt at irettesætte Provsten derfor, hvis Haakon ikke skulde nødes til at gaa frem med denne med den Nødvendighed, hvormed han af Paven var udrustet²⁾. Alle alle Bønder kunde gjøre Regning paa saa kraftig Hjælp, naar de forurettedes.

Et virksomt Middel til at vedligeholde den gode Forstaaelse med Almuen og sin Indflydelse paa denne fandt Munkene i de verdslige Brødre, aandelige Benner, Tertiariet, eller hvad de ellers kaldtes, som alle Munkordener, men især Johannitterne og Tiggerbrødrene, optog deels for Betaling, deels som Erstatning for viste Tjenester, deels i Haab om saadanne. Her mødtes Almuens og Munkenes Interesser; thi da de Mænd eller Kvinder, der paa sliig Naade formelig vare optagne i Ordenens Broderskab, deelagtiggjordes i enkelte verdslige og — efter Løftet i Brødrebrødrebreve — i alle Ordenens aandelige Goder, var saadan Optagelse en Fordeel, som ikke blot den lavere Almue, men endog Rigets første Mænd attraaede, da de paa denne Naade, uden i nogen Henseende at forsømme de jordiske Sysler, kunde sørge for sit evige Vel. For Munkene vare disse paa den anden Side i mange Henseender gavnlige, om ikke uundværlige. De Pengefogter, Franciskaneren ikke selv turde befatte sig med, overlod han til en af Ordenens aandelige Benner at bringe i Orden. Skulde Birgittinerne have et Privilegium eller deslige udvirket hos Kongemagten, da var det Pligt for Ordenens sorores og fratres ab extra af al Magt at befærdre Sagen. Dominikanerne tællede ligeledes ofte anseelige Mænd blandt deres Tertiariet. Saaledes kaldte Konventet i Nidaros 133* Syselmændene i Jæmteland, Harald, sin Medbroder og sande Belgjæ-

¹⁾ Thork. Dipl. II. 19. 128.

²⁾ Dipl. Norv. I. No. 262.

rer¹⁾, og Nigsraaden Hr. Jon Marteinssøn talder sig i sit Testa af 1401 baade Prædikebrødrenes og Minoritternes Broder i & Rigesaa lod Biskop Rudun af Stavanger sig i 1431 af Minoritt Provindsial optage i Ordenens Broderskab for Liv og Død²⁾, og Leif Bjærnsøn, som Norges Nigsraad i 1481 paa Kronens Vegne der Mellemriget efter Christian den Førstes Død) forlenede med Is lod sig i 1480 optage som frater ab extra hos Munkelivs Bir nere³⁾. Den ligestemme Fordeel, Klostrene havde af disse Tertier er omtalt i 1ste Afsnit; men desuden bleve de et særdeles gav Mellemled mellem Munkene og Almuen rundt om i Landet, som deres Sag hos Hise og Lave, opmuntrede til Garmildhed mod og i fornødent Fald kunde benyttet til at modtage eller besmykke Nygter. Hele dette Broderskabsvæsen, som var bygget paa den til Munkenes gode Gjerninger, maatte naturligviis med Tid Forsald mere og mere tabe sin Virkning og Anseelse, og vi have derfortrinsviis fra det 15de Aarhundrede valgt Exemplerne paa dets værelse i Norge.

§ 9. Klostrenes Undergang i Norge.

Munkewæsenet havde uddannet sig i Middelalderens urolige og løse Tider, og under lignende Forhold fandt det Indgang i Norge. en saadan Tid, blandt et krigerst, voldsomt og udannet Folk maatte for Klostrene i Almindelighed virke gavnligt, ja vel endog være et vendigt Led i den Kjede af ydre og indre Omstændigheder, som Middelalderens Barbari ledede Folkeslagene gjennem Hierarchiets I dom til Reformationens Oplysning og gennemgribende Følger baad Katholiker og Protestanter. Man kan erkjende, at Munkewæsenet var nødvendig Institution for Middelalderens kristne Kirke, og at det

¹⁾ Orig. i svenske Nigsarchiv, trykt efter en Afskrift i Langebets Diplom i 1ste Udg. af dette Skrift S. 774—775.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 41. No. 1.

³⁾ Hist. eccles. Islandiæ. IV. 171. 172. Her findes Formularen for en Broders Optagelse. Spor af Munkenes Handel med Broderskabsbreve man overalt i Landet, selv i affides Hjelddygder som Eterabalen, og i af deres Omstreifen paa andet Liggert (Termination) ligeop i Fosotens gaard. Paa Udsen Koft traf Pietro Dairini, en Venetianer fra A der forliste her i 1431, en Dominikaner. (Schöning i Norske Vidensk. Skrifter 8vo. II. 113. Forster Entdeckungen im Norden 261.)

endes Tid bidrog til at støde Menneskeslægten fremad paa Sandhedens i, uden derfor i vore Dage at kunne betragte det som andet end et nyttet Medskab. Bogtrykkerkunsten og den klassiske Videnskabeligheds raoplivning i Midten af 15de Aarhundrede bidragte Klostrene Naadebet. De vare fra den Stund af en Udvært paa Kirkens Træ, der k dets Safter til sig uden at bidrage til dets Udvikling. Den Reformation i Kirken, som Luther og hans Samtid udførte, rammede derog strax Klostrene, og at slige Stiftelser endnu i flere katolske Lande i ved Magt, grunder sig vistnok mere paa hierarkisk-conservative, end i kristelig-katolske, i selve Lærebygningen begrundede Hensyn. Buen Pilen, Brystharnisket og Pantserkjoerten vare herlige Vaaben for den Tid, men Krudtets Anvendelse i Krigen gjorde andre Angrebs- og rsvars-Midler nødvendige. Bogtrykkerpressen var det Krudt, som ængte de ved Uvidenhed og Usædelighed allerede undergravede Munkeiger i Luften, og hvor de endnu findes, staa de som Minder om en anden Tid, de ikke formaa at kalde tilbage.

Etjont de fleste norske Biskopper paa Reformationstiden vare velberede Mænd, der i Udlandet havde fuldendt deres Dannelse, og saaes neppe have gaaet fri for Tidsalderens reformatorkke Stræben¹⁾, i dog det religiøse Liv i Norge, i det Mindste saavidt dets Reformationshistorie hidtil er bekjendt, saa lidt udviklet, at Trangen til en rkeforbedring neppe føltes²⁾. Den vilde vel derfor ikke paa den Tid ra ved Træng, og, som det stede, i Forbindelse med Statsformens rstyrten være bleven gennemført, og da dette nu stede, foregik det

¹⁾ Blandt 8 navngivne Ranniker ved Albaros Domkapittel 1532 vare de 3 Raagiske, altsaa i Udlandet promoverede Geistlige (Münch. Dipl. No. 3181), Erkebiskop Olaf Engelbrektsøn, Biskop Magnus af Hammer, og, som det synes, Høskold af Stavanger havde alle studeret i Rostock, Hans Keff af Oslo i Paris, Mag. Geble Pedersøn, der blev første lutherke Superintendent i Bergen, først i Alkmaar og siden i Leven, og var allerede tidlig Reformationen af Overbedømming hengiven.

²⁾ Sagnet om en „hellig Broder Steffen“ i Lutergsen, der en ram Tid forud skal have spaaet Munkene en brat Undergang, viser, at Følelsen af en Reformationens Nødvendighed ogsaa i Norge har paatrængt sig Enkelte, der fric for Livens Fordærvelse agtede paa dens Tegn. (Peder Clausøn, Norges Beskriv. 78.) I 1487 var en „Broder Helge Staffan“ Abbed i Gudeberga eller Huseby Kloster i Dalarna (Diplom. Dalekarlicum I. 139). Et lignende Sagn gif paa Abfalon Pedersøns Tid (1570) i Bergen (Norske Saml. Svo. I. 20); gjælber det samme Mand, har han maaste draget om som Bobsprædikan.

paa en saa aldeles utirkelig Maade, at kun Geistlighedens politiske Mægt og dens Formue forsvandt, medens man overlod til en langt senere Tid, til Christian den Fjerde, at ordne selve Kirkevæsenet paa en protestantisk Fod. Reformationen i Norge udgik derfor heller ikke fra den lærde Stand; man finder ikke engang, med Undtagelse af Beretningen om en Munk Antonius's Prædiken i Bergen¹⁾, at den nye Lære blev forkyndt for Folket, eller at nogen dygtig Geistlig havde sig selv for samme, førend de verdslige Magthavere allerede med fuld Kraft reformerede paa deres Viis. Disse Herrer fandt nemlig i Reformationen et nemt Middel til at berige sig selv og til at fortrænge af sig selv raadet en Stand, der oftest havde dannet det nationale Oppositionsparti mod den danske Adels Indtrængning, og man kan ikke læse hin og her Brevverling mellem Konge, Rigsraad, Adels og Geistlighed, uden at man mere at bestræbes i den Overbeviisning, at selve Religionsforbedringen var dem Alle en ligegyldig og uvæsentlig Gjenstand, medens Spørgsmaalet hovedsagelig dreiede sig om, hvem der skulde faa Løvens Andel af Byttet.

Her faldt naturligtviis Klostrene først og fremst i Dinene. Dets første Exempel og hans Skrifter mod Munketvæsenet, Klostrenes Sekularisation i de første protestantiske Lande, og fremfor Alt maaste de norske Klosters forholdsviis betydelige Gods fristede Konge og Adels altfor meget, til at de længe kunde afholde sig fra at efterligne Tydskerne. Disse egenlige Bevægelsesgrunde for en Reformation i Kirkevæsenet er dennes Sideside, og har i dens Fienders Hænder været et farligt, ofte med Hæret fort Baaben mod Protestanterne, og i intet Land, selv Sverige undtaget, forekommer det os, at de fremtræde mere aabenbart og mindre ledsagede af Overbeviisningen om selve Kirkeforbedringens Bigtighed og Nødvendighed forøvrigt, end netop i Norge²⁾. Alle Dagens reformatoriske Spørgsmaale dreiede sig om de reent verdslige Pengeinteresser

¹⁾ Ifølge Guttfeld og Gvardsøen; den sidste efter Absalon Pedersøns tale Drømtion om Mag. Geble. Jeg har forhen antaget, at hermed meentes en Antonismunk, men da den samtidige Absalon beretter, at denne „Fr. Antonius“ siden blev Sogneprest til Galvardskirken i Bergen, maa han i alt Tilfælde have haft dette Navn. (Norske Saml. 8vo. I. 4.)

²⁾ Om hvorledes man i Danmark handlede med Nonneklostrene, giver Reformationenens talentfulde Modstander Paul Eliesen Oplysning i sin Afhandling „om Syges og Fattiges Pleie“. Sechers Udg. I. 155. Men i dette Tilfælde førtes dog en livlig religiøs Kamp ved Siden af den politisk-økonomiske, og man vel maa indrømme, at det sidste Hensyn ogsaa her var det overveien-

denne eller hiin danske Ridder eller Svend skulde have Bistoppens eller Klosters Gods; om hvem der skulde forkynde den renere Lære den forvirrede Almue, skriver Kong Christian III stundom, men hans Ord her i Riget aldrig, og dog var Alt afhængigt af disse, da Kongen selv ingenfinde satte sin Fod i Landet, siden han i 1529 som Hertog af Holsten havde været i Oslo, og forjæves arbeidet for at blive kaldt som Faderens Eftermand i Norge. Partinavnene „Lutherianere“ og „Papister“ forekomme allerede fra Slutningen af Christian II's Regjering; man finder omtalt, at snart denne, snart hiin Herre havde indret Gudstjenesten ved sin Sognekirke paa lutherisk Viis¹⁾, og især førte Klage over, at Lensherren paa Bergenhuus, Hr. Vincents Lunge (Søn af Vincents Dyre), den eneste verdslige Magnat i Norge paa sin Tid, det synes at have fattet det Kirkelige ved Luthers Reformation²⁾, begunstigede og selv stillede sig i Spidsen for den nye Læres Bølgere. Med videnskabelige Grunde sees derimod Partierne i Norge at finde at have modt hinanden, og den her opløste Forrytten af Landskørgsmaalet gav den hele Reformation i Norge Præget af en blødt Omvæltning. Det gik nu som ved Christendommens Indførelse; alle styldtes Statsbetydning mere end religiøs Trang og Overbeviisning. De danske Adelsmænd, Lunge, Nils Lykke, Klaus og Esge Bilde, og Gyldenstjerne, Truid Ulfstand m. Fl. begunstigede Lutheranerne, og altfor tydeligt lagde for Dagen, at de ad denne Vej agtede at plønde de geistlige Stiftelser og grundfæste den danske Adels Herredømme i Landet, saa blev det nationale Parti, Geistlige og Verdslige, nødt til at forsvare Katholicismens Sag, selv om det under andre Omstændigheder havde været gunstigt stemt for Luther. Vi formode, at de mærkelige Modsigelser i Erkebiskop Olafs og Biskop Hans Mess's religiøse-politiske Færd paa denne Maade vil kunne forklares.

Klostrenes Inddragning under Kronen forberededes i Almindelighed

¹⁾ Saaledes medder Nils Mogensen, Prest paa Herry, 10de Januar 1529 Erkebiskop Olaf, at Fru Ingerd Ottobatters Folk paa Gløse lase og synge fra Worde saaledes, som Hr. Vincentius bruger i Bergen. (Münch. Dipl. No. 2847).

²⁾ Han havde sineret sammen med Mag. Geble i Lyven (Norske Saml. 8vo. I. 8), var promoveret Doctor og havde en kort Tid været Professor juris ved Kjøbenhavns Universitet. (Verlauff Bidrag til Univerf. Historie for Reformationen. Kbhv. 1836. S. 14. 2den Udg. 1850. S. 63—64.) Paludan-Müller, Grevens Fejde II. 5 ff., giver en lærerig og vistnok i det Hele velgrundet Charakteristik af denne mærkelige Mand.

derved, at man, eftersom eller og for de viede Klosterforstandere døde, over hvor det lod sig gjøre indsatte verdslige Forstandere i Kloster der mod en aarlig Afgift til Kronen og under Forpligtelse af at forsyne og klæde Klosterfolket, overtog Bestyrelsen af Godset, og anvendte Godset til egen Fordeel. Mærkeligt bliver det imidlertid, at en Befaling hertil i Norge allerede var steet i 1519 eller endog før, al om trent 10 Aar førend det første danske Kloster blev overdraget til verdslig¹⁾. I hiint Aar findes nemlig Herman Matsøn, der om 1522 havde Babuus Slot i Befaling²⁾, af Christian II allerede i Tid indsat som verdslig Forstander for Dragsmark Kloster, hvori erklærer at have holdt alle Messer vedlige, saalænge han har båret Klostret i sin Befaling³⁾. Han var fremdeles i denne Stilling i 1523, da han anmoder Hr. Henrik Krumedike om at staffe ham afløst fra Klosteret, saa at der overensstemmende med Kirkeloven maa komme en viet Abbed som kunde holde ret Ordensregel, og vilde mod Betaling undtage ham fra sitet Rum i Klostret til hans Dødsdag. Paa lignende Maade har ligeledes Kong Christian II, uvist naar, forlenet Gimsø Nonnekloster med Diderik (Willumsen) Tolder, efter hvis Død Biskop Hans Neff kom til Stiftet (1524), atter havde indsat en Abbedisse i Klosteret. Hvad Naastud Kongen har benyttet, eller hvad Plan han har båret til at inddrage Klostre, længe førend han viste sig som en aabenbar Bane for Reformationen, er ikke for Tiden muligt at afgjøre. Hans Neffs Erklæring, at Gimsø kom til Diderik Tolder ifølge vrang Underviisning

¹⁾ Det første inddragne danske Kloster var nok Dominikanernes i Haderslev, som Kunste udjeges 6te Januar 1527. (Suhms nye Saml. III. 292. *Andet* Udg. af Krøniken om Graabrorens Udjagelse S. 5. Aftr. af Kirke Samlinger. I.)

²⁾ Dipl. Norv. II. No. 1070. 1ste Udg. af Klosterhistorien, Bilag No. 8 og S. 758 ff. Saml. til N. Folks Historie VI. 11. 45. Han er maaske og Herman Skriver, der aflagde Regnskab for Warberg 1521 (Christ. d. II. dens Registrant. Suhms nye Saml. II. iv. 181) og forekommer paa Bønder endnu i 1530, formodentlig i Sketsloven for Hr. Claus Blide (Holmboe Bahus-E. Hist. III. 378) og lovrigt sees at have haft Dragsmark i Bønder og boet der mellem 1519 og 1523, ja maaske til henimod 1532, da Holmboe fik Klostret (Saml. VI. 45.) Ved Overleveringen af Bahus Slot (1523) til Hans Grønsøn kaldes han hæderlig Svend Herman Matsøn (Frederik 18 Registratur), og nævnes 1538 som Bønder i Døds. (Orig. danske Geh. Arch.)

³⁾ Med Hensyn til Beviserne for hvad her og i det følgende melles om Klosterenes Undergang, henvises i det Hele til hvert enkelt Klosters Historie.

lyder maatte paa, at Sekularisationen er steet under en eller anden
 Stadts Retmæssighed, som kunde skjule Kongens sande Hensigt; men
 de norste Klostre inddroges neppe i hans Tid.

Den Bending, Religionsstridighederne under Frederik Is svage Re-
 gning toge i Danmark, ytrede naturligtvis ogsaa sin Indflydelse i
 Norge, og Regjeringens Planer med Klostrene bleve efter Herredagen i
 Marts 1527 stedse tydeligere. Vel havde Kong Frederik i sin norste
 Lovbest. af 24de Novbr. 1524¹⁾, uden Tvivl forfattet af Hr.
 Vincents Lunge, bekræftet alle den norste Kirkes Privilegier og Fribe-
 telse (§ 1), lovet aldrig at tillade nogen Kjettere, Luthers Disciple eller
 andre at prædike mod den hellige Kirkes Fader Paven og den romerste
 Kirke, men straffe slige paa Liv og Gods (§ 2), og forøvrigt fornøet
 alle Klosters og Klostrenes almindelige Privilegier; men dette hindrede ham
 ikke i Norge som i Danmark fra at begunstige Reformationen, da
 der forlangtes af Adelen, der i hans Tid ganske raadede. Klostrenes
 Sekularisation begyndte derfor atter i 1528²⁾. I dette Aar gav Kongen
 det gamle Kloster til den danske Svend Iver Jønsen (Jernstjær), der
 kom til Norge med eller mod sin Villie tog Christian Is Parti, og
 som mistede Gimsø, som overdroges til Hr. Rogens Gyldenstjernes
 Amtmester Hans som Løn for hans Tjeneste under Agersbuus's Be-
 sættelse. Samme Aar 1528 skænkede Kongen Nonneseter Kloster i
 Bergen med dets Gods til Hr. Vincents Lunge, som befæstede Klostret
 og indrettede det til Privatbolig for sig (Lungegaarden), ligesom denne
 Bolig hermed skal have deelt det bergenske Prædikebrødre-Klo-
 sters Guld og Alenodier med dets sidste Prior Jens Mortenssen,
 for at skjule Alendringen satte Ild paa Klostret og forlod Byen.
 I 1529 forlenede Frederik I sin Tjener Jørgen Stensson med Kastele
 i Bergen; men da Erkebiskop Olaf strax fremkom med Klager over dette
 Begreb i hans Myndighed over Klostret, lovede Kongen ikke for en
 ringe Sag at bryde med denne mægtige Herre, eller endnu at aaben-
 bare sin Hensigt med disse Forleninger til Verdslige. Han paastjød
 derfor kun Kronens formeentlige gamle Met til Kastele Kloster, og ud-

¹⁾ Saml. t. Norg. Hist. I. 1—12.

²⁾ Et Brev bag en Jerdebog af 1525, dateret Oslo 1ste August 1525, fra Ka-
 pitlet der til Kong Frederik, kunde ifølge den Tids Sprogbrug synes at an-
 tyde, at Inddragningen allerede for var begyndt, da der siges, at alle Kirker
 og Klostre i Oslo ere fordervede. (Danste Geh. Archiv). Men dette vil
 neppe siges andet, end at de befinde sig i en ussel Forfatning.

satte Sagens Afgjørelse til en kommende Herredag, hvor som sædvanlig Intet blev bestemt, da hverken Kongen eller Nordmændene med Tid imidlertid havde Svogrene Vincents Lunge og Nils Lyfte benyttet af de urolige, næsten lovløse Tider til at forsøge deres Formue paa bergenske Klosters Beskostning. Lunge havde som nævnt faaet Nonneseter, og dette Klosters Gods var ved dets forrige Cisterciensers Udgjælfelse for største Delen lagt til Munkeliv, medens kun en ringe del deraf fulgte med Klostreet til St. Antonsmunkene, og fra dem altsaa til Lunge. Her var saaledes en god Leilighed til at forfølge Abbedisens Munkeliv med Processer angaaende Nonneseters Gods. Den nye herre paa Bergenhuus, Esge Bilde, understøttede sine Landsmænd allerede i 1529 gik det Høgte i Bergen, at Hr. Nils Lyfte stulde Munkeliv i Forlening²⁾. Dette blev dog Intet af; thi Frygten for Christian den Andens Hufstninger i Holland henlede Opmærksomhed paa dette Klosters fordeelagtige militære Beliggenhed, og rakte derfor, at den forjagede Konge ved de Katolskes Hjælp stulde sætte sig der, og saaledes beherske Byen. Samtidig hermed fandt man, at hans Domkirke og Bispegaard laa Slottet for nær og vilde i Tilfælde af Angreb fra Søfiden hindre Slottet i at forsvare Byen. Derfor da Anledning til vidløftige Undersøgelser og Forhandlinger (1529—1531) angaaende Nødvendigheden af hine geistlige Bygningers Nedrivelse. Birgittinerne i Munkeliv fik ved enhver Leilighed høre, at de stulde deres Kloster, hvad enten det faldt i Lyftes Lod eller anvistes Biskopen og Domkapitlet som Bederlag for deres Domkirke. I Februar 1531 overlode Biskop Olaf og hans Kapittel deres Gaarde og Domkirke til Kong Frederik, mod igjen at „indtage Munkeliv, det bemandede og bevarede mod Nogens Fiender, samt bruge og beholde som Bispebodens Domkirke.“ Esge Bilde lod da Abbedissen og Confessoren under sig berom, og tilbød dem indtil Videre at benytte Allehelgens Kirke og Gaarde derved som Kloster; men de vilde ikke give sit Minde hertil, begave sig for største Delen ud af Klostreet, Nogle hjem til deres Huse og Andre til Moderklostreet Badstena. Saaledes var Norges eneste Kloster ophævet over 6 Aar for Reformationen. Keins Nonnekloster ved Nidaros fik samtidig hermed ogsaa en verdslig Forstander. I

¹⁾ Münch. Dipl. No. 2962 og 4293. b.

²⁾ Jørgen Skrivens Brev til Christian II. Saml. I. 548. Gbals Artik. 1282. Allens Breve og Aktstykker. I. 556.

og Bunges rige Svigermøder, den mandige Fru Ingerd Ottessdatter Ofteraad, lod sig om Vaaren 1531 af Klosters Nonner vælge Hets Forstanderke, og forbeholdt sine Døtre samme Ret, af Frygt, som hun skriver til Erkebiskoppen, for at nogen Anden skulde vælge sig; men Olaf modsatte sig med Alvor dette, saa det maaste for det meste ei blev Noget af Overdragelsen, uagtet der erhvervedes kongelig Befæstelse derpaa.

Thi nu indtraf en Begivenhed, der nødte det danske Adelsparti til at vige. Mindste for en Tid at standse med deres reformatoriske Iver. Landflygtige Christian den Anden havde efter 8 Mars Ophold i England og Nederlandene endelig med stor Anstrengelse bragt en Hær af Benene og faaet udrustet en Flaade. Hans Tilhængere havde haft smættfomt Die henvendt paa Tingenes Gang i Norge, og trolig havde ham Alt, hvad Frederik I og det danske Rigsraad foretog sig i Haandfæstningen. Da han nu havde Hæren rede og erfarede, at hele Geistlighed i Norge var hvist misfornøiet med Adelsens Færd i Kirker og Klostre, samt med Kongens egenmægtige Indgreb i Kirke-Rettigheder¹⁾, besluttede han over Norge at gjøre et Forsøg paa at erobre sine tabte Lande. Fra Hesnæs Havn, hvor hans Flaade, som snart den kom frem efterat have lidt meget ved Storm, løb ind, udgav han 6te Novbr. 1531 et aabent Brev til alle sine troe Undersaatsmænd i Norge, Biskopper, Prælater, Abbeder, Priorer og Prestlemænd, Herrer og Riddermænd, Kjøbstædsmand, Bønder og menige Almue, i hvilket han meddelte, at han i Holland havde erfaret den Uret og Ustjævnhed, som den skændte Skuld og Brøde var paaført Nordmændene af dem, som havde ladet sig selv til Herrer over dem i hans Fravær, og derfor samlet et stort Antal Krigsfolk, for at frelse dem derfra²⁾. Hans Optraadelse og Sjensklang baade hos Geistlighed og Almue; det søndenfeldste Rigs-Råd opsigde 29de Novbr. fra Oslo Kong Frederik I Huldskab og Trofasthed, og samme Dag fornæbde Erkebiskop Olaf i Ebrondhjem for Gustaf den Andens sin Trostabsed til Kong Christian³⁾. De verdslige Hændinger i Norge det vare derimod deelte i to Partier, hvoraf dog det danske var det største, da Frederik I ved Efterretningen om sin Brodersøns Auf-

1) Biskop Magnus af Hammers Brev til Christian II af 20de Juli 1531, hos Guttfeld 1345—1347.

2) Rind. Dipl. No. 3083, trykt i Saml. II. 84—85.

3) Paludan-Rüller Brevens Feide II. 23—24.

satte Sagens Afgjørelse til en kommende Herredag, hvor som sædvanlig Intet blev bestemt, da hverken Kongen eller Nordmændene medens Imidlertid havde Erobreren Vincents Lunge og Nils Lyffe benyttet af de urolige, næsten lovløse Tider til at forsøge deres Formue paa Bergenste Klosters Betøstning. Lunge havde som nævnt faaet Nonneseter, og dette Klosters Gods var ved dets forrige Cisterciensers Udgjælse for største Delen lagt til Munkeliv, medens kun en ringe Dele deraf fulgte med Klosteret til St. Antonsmunkene, og fra dem altsaa til Lunge. Her var saaledes en god Leilighed til at forfølge Abbedens Munkeliv med Processer angaaende Nonneseters Gods. Den nye herre paa Bergenhuus, Esge Wilde, understøttede sine Landsmænd allerede i 1520 gik det Nytte i Bergen, at Hr. Nils Lyffe stude Munkeliv i Forlening²⁾. Dette blev dog Intet af; thi Frederik Christian den Andens Rustninger i Holland henlede Dyrkelsen paa dette Klosters forderlagtige militære Vælggenhed, og valte derfor, at den forjagede Konge ved de Katolskes Hjælp stude sætte sig der, og saaledes beherske Byen. Samtidig hermed fandt man, at dens Domkirke og Bispegaard laa Slottet for nær og vilde i Tilfælde af Angreb fra Søfiden hindre Slottet i at forsvare Byen. Dette gav da Anledning til vidløftige Undersøgelser og Forhandlinger (1520—1531) angaaende Nødvendigheden af hine geistlige Bygningers Nedrivelse. Birgittinerne i Munkeliv fik ved enhver Leilighed høre, at de stude deres Kloster, hvad enten det faldt i Lyffes Lod eller anvistes Bysen og Domkapitlet som Bederlag for deres Domkirke. I Febr. 1531 overlode Biskop Olaf og hans Kapittel deres Gaarde og Domkirke til Kong Frederik, mod igjen at „indtage Munkeliv, det bemandede og svare mod Nigets Fiender, samt bruge og beholde som Bispebohus og Domkirke.“ Esge Wilde lod da Abbedissen og Confessoren under sig berom, og tilbød dem indtil Videre at benytte Allehelgens Kirke og Gaarde derved som Kloster; men de vilde ikke give sit Munde hertil, begave sig for største Delen ud af Klosteret, Nogle hjem til deres Hjem og Andre til Moderklosteret Badstena. Saaledes var Norges eneste Kloster ophævet over 6 Aar før Reformationen. Keins Nonnekloster ved Nidaros fik samtidig hermed ogsaa en verdslig Forstander. I

¹⁾ Münch. Dipl. No. 2962 og 4293. b.

²⁾ Jørgen Skriverens Brev til Christian II. Saml. I. 548. Guds Afsnit. 1282. Allens Breve og Afskrifter. I. 556.

og Punges rige Svigermoder, den mandige Fru Ingerd Ottedatter Osteraad, lod sig om Vaaren 1531 af Klosters Monner vælge sigs Forstanderste, og forbeholdt sine Døtre samme Ret, af Frygt, hun skriver til Erkebiskoppen, for at nogen Anden stulde vælte sig; men Olaf modsatte sig med Alvor dette, saa det maaste for det ei blev Noget af Overdragelsen, uagtet der erhvervedes kongelig Bekæftelse derpaa.

Thi nu indtraf en Begivenhed, der nødte det danske Adelsparti til at vige. Mindste for en Tid at standse med deres reformatoriske Iver. Christian den Anden havde efter 8 Mars Ophold i England og Nederlandene endelig med stor Anstrengelse bragt en Hær sammen og faaet udrustet en Flaade. Hans Tilhængere havde haft sigtelse om Die henvendt paa Tingenes Gang i Norge, og trolig havde ham Alt, hvad Frederik I og det danske Rigsraad foretog sig i Danmark og Håndfæstningen. Da han nu havde Hæren rede og erfarede, at den danske Geistlighed i Norge var hoist misfornøiet med Adelsens Færd i Kirker og Klostre, samt med Kongens egenmægtige Indgreb i Kirke Rettigheder¹⁾, besluttede han over Norge at gjøre et Forsøg paa at erobre sine tabte Lande. Fra Hesnæs Havn, hvor hans Flaade, som snart den kom frem efterat have lidt meget ved Storm, løb ind, udgik han 6te Novbr. 1531 et aabent Brev til alle sine troe Underfaatter i Norge, Biskopper, Prælater, Abbeder, Priorer og Prestemænd, Riddere og Riddermænd, Kjøbstædsmand, Bønder og menige Almue, hvori han medder, at han i Holland havde erfarede den Uret og Ustjævnhed, som den danske Styld og Brøde var paaført Nordmændene af dem, som havde sig selv til Herrer over dem i hans Fravær, og derfor samlet et stort Antal Krigsfolk, for at frelse dem derfra²⁾. Hans Opraab fik Sjenklang baade hos Geistlighed og Almue; det søndenjældste Rigsbrev afsagde 29de Novbr. fra Oslo Kong Frederik I Huldskab og Trofasthed, og samme Dag fornyede Erkebiskop Olaf i Throndhjem for Gustaf sin Trofasthed til Kong Christian³⁾. De verdslige Hordinger i Norge vare derimod deelte i to Partier, hvoraf dog det danske var det største, da Frederik I ved Efterretningen om sin Brodersøns Rust-

1) Biskop Ragnus af Hammers Brev til Christian II af 20de Juli 1531, hos Gultfeld 1345—1347.

2) Rindh. Dipl. No. 3083, trykt i Saml. II. 84—85.

3) Salaban-Rüller Grevens Feide II. 23—24.

ninger havde faaet samtlige Nigets Slotte i danske, ham hengivne Nørmands Hænder. Enkelte Nørmande, hvoriblandt Hr. Gaute Galde Einar Tjeld, ligesom den danske Iver Jenssen (Jernstjæg) erklærede derimod for Kong Christian. Ligesaa synes Abbeden af Hovedøen at have gaaet ham frivillig til Haande; men Følgen heraf blev, at Rådsmanden paa Agershuus, Mogens Gyldenstjerne, efter først strax Kongens Ankomst til Oslo at have provianteret Slottet med Klosters Forraad, lod Abbeden længere ud paa Vinteren tilbyde med sine Bønder at flytte ind paa Agershuus, og da han afflog dette, gribe i hans Sted og føre fangen did, hvorfra han først slap ud, efterat Christian var reist til Danmark. Klosteret blev samtidig med Abbedens Fængsel (21de Januar 1532) afbrændt og nedbrudt, Munkene flyttede til Oslo, hvor Abbeden siden blev Prest ved Domkirken, og Godsset lagdes paa Agershuus Slot for bestandig¹⁾.

Smidertid løb hele Toget ubeldigt af, og den gamle Konge blev den Fælde, som det danske Nigstraad opstillede for ham. Og nu blev Uveiret atter løst over den katolske Geistlighed. Biskopperne faldt i Fode, og maatte med store Bøder undgælde deres Frafald fra Kong Frederik; Klostrene derimod benyttedes som Belønninger for dem, havde bidraget til det danske Parties Seier. Prioeren af Bærne, som havde understøttet Christian II, blev uden Videre afsat, og Klosteret paa Peder Brockenhuus i Forlening; ligesaa blev Gimsvang, som ovenfor S. 179 er viist, af denne Grund frataget Iver Jenssen og givet til Myntmester. Paa lignende Maade fik Erik Ugerup Olafsklosteret i Tonsberg og Peder Storle Dragsmark, hvilket dog allerede før var kommet i Lægmands Værg. I 1531 afbrændte Minoriternes Kloster i Midaros ved Vaadeild, hvorved sandsynligviis dettees Kongerøde opløstes, og samme Aar sluttede Hr. Nils Lykke en formelig Kongerøde med Luterens sidste Abbed Matthias, ifølge hvilken denne modtog et rundt Sum paa Haanden og en aarlig Livrente afflod sit Kloster, som han ved slet Bestyrelse havde ødelagt, til Nils Lykke. Denne fik den 15 Mai 1532 Kong Frederik Is Bekræftelse paa denne ulovlige Handlings hviis Iverksættelse det dog lykkedes Erkebiskop Olaf i det Mindste for-

¹⁾ Denne Beretning, affattet efter Abbedens Klage af 26de September 1532 (Münch. Dipl. No. 3152), stemmer godt med Gultfeld (S. 1353), at Kong Gyldenstjerne afbrød et Kloster i Oslo, „at han ikke vilde være bestemt den Kongerødes Hænder kunde det stærkbyggede Kloster blevet et farligt Udgangspunkt for et Angreb paa Slottet over Iseu, som da laa.

at forhindre; men senere kom Klostret dog i Lyfkes Arvingers Bædelse. Derimod lyftedes det ikke Vincents Lunge i 1531 at bemærke sig Utstein Kloster, da Biskop Høstold af Stavanger med Kraft nedfattede sig, og jog Lunges der indfattede Foged bort. Allerede paa denne Tid vare dog de fleste og rigeste Klostre i Landet komne i danske Læghænds Hænder, og sandsynligviis vilde det ikke varet længe, førend de hi endnu i Munkenes Værg forblevne Klostre¹⁾ vilde gaaet samme Skjebne i Møde, dersom ikke atter de politiske Forhold havde tvunget de verdslige Reformatorer til i nogen Tid at holde inde.

Frederik I døde nemlig paa Gottorp Slot den 10de April 1533, og det havde ikke lyktes ham herten i Danmark eller Norge at faa sin Søn Hertug Christian valgt til sin Eftermand. Frøgten for at Norge skulde falde fra, og enten vælge sig en egen Konge (man valgte nemlig Christian II's Søn Hans og hans Svigersøn Pfalzgreve Frederik), eller forene sig med Sverige, bevægede det danske Rigsraad til denne Gang mere end ellers at tage Hensyn til Norges Ret. Norges Rigsraad blev strax (fra Kjøbenhavn 25de April) underrettet om Kongens Død, og da som Folge heraf det af denne til Juni berammede Møde maatte komme ind, opfordrede det danske Rigsraad det norske til at bestemme et fælles Møde til fælles Kongevalg. Vel bekendt baade med den norske Beistigheds Indflydelse i Norge og den almindelige Forbitrelse over Kong Frederiks og hans Lensmænds Færd mod Klostre, Kirker og Høspitaler, ansaa det danske Rigsraad det fornødent, for atter at forsone Nordmændene, at fornegte Alt, hvad det gjennem sit svage Værktøj Kong Frederik hidtil havde udført i Norge, og skriver derfor i samme Møde til det norske Rigsraad: „Hvis Bross, som hertil desværre med Kirker og Klostre sleet er, bede vi, at I det selve i en god kristelig Skikkelse igjen bestille og reformere ville, som det sig bør at

¹⁾ De her ikke nævnte Klosters Skjebne i denne første Periode af Sekularisationen kendes ikke med Bestemthed. Lysekloster havde mellem 1532—1536 faaet Abbed Matthias fra Lutterøen til Forstander. (Dipl. i danske Geh. Archiv.) Mærkeligt er det, at vore Kilder aldeles intet nævne om Minoritterne. Da samtlige Munkte af denne Orden bleve udjagede af deres Klostre i Danmark i 1528, kunde det synes rimeligt, at de danske Ragthavere i Norge ei heller have sparet dem her. Men i saa Fald vilde dette vistnok fremmet paa Tale i Biskoppernes Klager og de Misforniedes Beretninger til den landskyggtige Konge. Vi antage derfor, at Figgermunkene for det Første have levet i Fred, nærmest maasse fordi Bybefolkningen i Norge i det Hele var katolsk.

være, førend I Eder hid i Riget begivendes vorde¹⁾. Dette Hen-
 til Norge i Forening med de danske Biskoppers Ulyst til at vælge den
 lutherste Hertug Christian, gjorde, at Kongevalget blev udsat til Mid-
 sommer 1534²⁾, og Erkebiskop Olaf sammentalte det norske Rigsraads
 menige Adel og Almue til Bod i Romsdalen til 15de August, hvor
 fra imidlertid de fleste sændensjeldste Herrer under allehaande Udflugte
 afholdt sig, medens Almuen gav disse Udeblivende sin Fuldmagt³⁾. Bis-
 kop Hans af Oslo tilstillede dette Møde en Forestilling, hvori han
 taler de Indgreb, Christian II og Frederik I havde tilladt sig i geistlige
 Sager ved at indfætte verdslige Forstandere i Gimse, Olavs- og Bergen
 Kloster, samt Mogens Guldenskjernes Udfærd mod Hovedsen, og forlang-
 ter, at Rigsraadet overensstemmende med den fra Danmark gjorte Op-
 fordring skulde snarest muligt bringe Alt igjen paa den forrige Fod.
 Men dette blev der Intet af. Det danske Rigsraad havde 18de Juni
 indbudt det norske til Kongevalg i Kjøbenhavn til St. Hans-Dag 1534
 og uden Hensyn til det ældre Brev indblandet sig i Norges indre An-
 liggender. Den gamle Kong Christians Tilhængere i Danmark reiste
 Hovedet, og forenede sig med Grev Christoffer af Oldenburg og Epis-
 kopperne for at sætte ham paa Tronen. Et sælles Kongevalg blev saaledes
 umuligt, og Grevens Feide gav det dansk-holstenste Parti i Danmarks
 saameget at gjøre, at Tiden nu havde været for Norge til at optræde
 selvstændigt og afgjørende. Men dette ulukkelige Rige var selv splittet:
 sit Indre, og dets første Mand, Erkebiskoppen, ikke sin store Dygtig-
 heden. Hans mange, hinanden krydsende politiske Planer, i Forbindelse
 med de mange private Stridigheder, hvori han havde indvillet sig, gav
 ham ikke Tid eller Kraft til at tage sig med alvorlig Udholdenhed af
 Noget. Biskop Hans Neff meldte sig syg, maaste for at undgaa at
 tage Parti; Biskop Olaf Thorkildsen af Bergen havde faaet sin Hænde
 i Rovet, og var ganske i Lunges og de øvrige Danstes Sold, og blandt
 de verdslige Rigsraader havde de Danstfødte Overmagten baade i An-
 tal, Rigdom og Dygtighed. Det var ikke at vente, at de skulde vi-
 sig tilbøielige til at tilbagegive de rige Godser, de allerede vare i B

¹⁾ Aftskrykker til Greveskabens Historie. 2den Samling. S. 10.

²⁾ Nye danske Mag. II. 210. 222.

³⁾ Flere Diplomer i den Münch. Saml. jfr. Paludan-Müllers Grevens Feide II. 46 ff.

⁴⁾ Münch. Dipl. No. 3234. Trykt i 1ste Udgave af dette Skrift 764—768.

ddelse af, og Alt blev for det Første som det var. Paa en uforklarlig eller dog kun af den indre Uenighed forklarlig Maade spildte Nordnænderne det heldige Dieblit, da begge de i Danmark kæmpende Partier gjorde dem Tilbud, og da Christian III i 1536 lykkelig havde endt Krigen i Danmark, havde de endnu ikke bestemt sig. Erkebiskoppen fangedes nu paa en Maade i sine egne Garn, og af Frygt for Gjengjældelsen undtog han om Vaaren 1537 til Flandern, hvor han kort efter døde. Biskopperne af Stavanger og Hammer fængsledes, Biskopperne Biele af Bergen og Hans af Oslo, en Mand der gennem hele denne betydede Tid havde spillet en troydig Rolle, antog Luthers Lære, og blev i Embederne som kongelige Superintendentter; Norge blev overensstemmende med Christian III's Revers til det danske Rigsraad en Provinds af Danmark. Vi have ilet over disse Begivenheder af gjennemgribende Vigtighed for Fædrelandet ¹⁾, fordi vi Intet vide til Oplysning om Klostrenes Stjebne under Mellemregjeringen 1533—1536, og skulle nu omtale de sidste Foretagender mod de norske Klostre, med Hen syn til hvilke man nu hverken havde noget Rigsraad at raadspørge eller nogen Forsigtighed at iagttage.

Løftet paa Rigsdagen i Kjøbenhavn i Juni 1533, at Katholicismen skulde blive ved Magt, var bleven Mdelen afsvunget, og var ikke blevet anerkjendt af den nye Konge, hvis Hengivenhed for Lutheranismen var almindelig bekjendt. Det var derfor heller ikke at vente, at han i nogen af Rigerne vilde erkjende sig bunden ved, hvad der før hans Tilvalg var bleven aftalt, eller lade sig derved afholde fra at tage de Forholdsbegreber med Kirkevesenet og Klostre, som han og Rigsraadet fandt nødvendige eller gavnlige. Biskopperne bleve fængslede ²⁾, og den 10de Oktbr. 1536 udstedtes af Kongen og de paa Herredagen i Kjøbenhavn forsamlede Verdslige en Revers, der blev Grundlaget for Kirkeordnansen og de senere geistlige Forhold ³⁾. Angaaende Klostre indeholder den følgende Bestemmelse: „Og skulle alle Klostre, Prælaturer, Digniteter, Kannikedomme og andre geistlige Len, som nu ikke benævnt

¹⁾ Man vil finde dem fremstillede med Klarhed og sjelden Upartiskhed af G. Paludan-Müller i *Grevens Fejde* II. 46—85. 248—277. 388—408.

²⁾ Af de norske Biskopper, som anført, dog kun Mogens af Hammer og Høfhold af Stavanger.

³⁾ Krags og Stephani Christian III's Hist. *Oversættelsen*. I. 495—509. Om Klostre S. 503.

ere ¹⁾), ved deres Magt blive, til saalænge at Kongen og Danmarks Riges Raad derom med flere lærde og vise Mænd, som de til dem tagendes vorde, en anden Skikkelse gjøre: dog hver Rands Ret og Tiltale herved uftadt og ufortrænkter udi alle Raader. Og skal det være Munkene frit og aabent for at udgaa af Klostrene, hvilke som der ikke ville indeblive, og de, som der inde blive ville, de skulle være deres Forbødig, Abbeder, Priorer eller Provster der udi Klostret hørige og lydige, og føre et godt, ærligt og christeligt Klosterlevnet, eller gange ud af Klostret. Og skal dennem prædikes Guds Ord forre, som udi Klostrene blive. Og skulle de herefter ikke have fuld Magt uden Kongens og Riges Raads Ja, Villie og Samtykke at afhænde, sælge eller pantsætte noget af Klostrenes Jordegods og Eiendomme i nogen Raade.
 — Uagtet Norge ikke udtrykkelig nævnes i Necessens Bestemmelser, Noget som paa Grund af den samme Dag foregaaende Statsomvæltning for dette Riges Vedkommende vel ei heller fra dansk Synspunkt kunde anses nødvendigt, er det dog utvivlsomt, at dens Bestemmelser ere ansees gjældende og saaledes i det Hele satte i Kraft ogsaa i Norge. Thi det er aldeles stemmende med Necessen, at Christian III 17de Juni 1537 paalagde den daværende Statholder Nordenfjelds og Befalingsmand paa Bergenbuus, Esge Bilde, at lægge alle Bergens Bispestols Indtægter under Kronen, men derimod lade andre Prælater, Kanniker, Vikarier og Sogneprester over hele Stiftet beholde deres Gods, hvormed Lensherren ei maatte befatte sig. Ligeledes skulde han lade alle Munk- og Nonneklostre i Stiftet blive ved Magt; staa nogen af dem øde, fordi Beboerne have forladt dem, skal deres Gods lægges til Kongens Regnskab. Fremdeles skal han lade Domkirken og andre Kirkers og Klosters Menodier, Guld, Sølv, Breve o. s. v. registrere, men isvrigt skal han lade Kirkens Personer og alle Sogneprester over Stiftet blive ved deres gamle Skikke og ingen nye Prædikere indsætte hos Almue, „at det ikke skal voge (vække) nogen Forstræk eller Uenighed blandt den fattige, simple og uforstandige Almue der udi Landet, førend vi kunne finde der andre Raad til, og saa med Lempe og Frøidomme komme dem til nogen Bekjendelse og bedre Forstand udi Guds Ord“ ²⁾).

¹⁾ Biskoppernes, som bleve indtagne, ere omtalte i det Foregaaende af Necessen.

²⁾ Diplom i Rigsarchivet. Trykt i 1ste Udgave S. 768 ff. Disse Kongens Ord vise hans christelige Sind og den kloge Forsigtighed, hvormed han vilde at Reformationsverket skulde gaa for sig. At det saavel Nordenfjelds som

Reformationsverket gif imidlertid fremad i Danmark som i Norge. Den 2den September 1537 udkom Christian den Tredies Kirkeordnants, samme Dag som de nye evangeliske Superintendententer indviedes, og i denne gaves da og nærmere Forstrifter med Hensyn til Klosterskifts Stilling. Saaledes bestemtes angaaende Tiggermunkene: „Ingen Tiggermunte skulle i vore Riger efter denne Dag opholdes. Hverken skulle de tigge eller prædike, eller høre Skriftemaal; men de, som gamle ere og strøbelige, og til intet Embede bekvemme udi Kirken, de maa blive udi Klosteret, der de maa have deres Føde for Guds Skyld, dog saa at de skulle aflægge Skappen og Klosterklæderne, og ikke bespotte Evangelium“¹⁾. Med Hensyn til de Klostre og de Munte, „som selv have at leve af“, bestemtes i Overensstemmelse med Recesfen af 1536, at enhver Munt, som onskede det, maatte forlade sit Kloster, og skulde af Formanden gives Klæder og Tærepenge, da denne selv maatte finde sig bedre tjent med at give en Munt, som ikke blive vil, een god Almisse, end at føde ham alle Dage mod hans Villie og Samvittighed; men Kongen vilde ei vide af ureen Neenslivethed og ukjyst Levnet. De Munte, som vilde blive, skulle være Formanden lydige, leve et godt og ærligt Levnet, gaa med deres Kapper og bære eens Klæder, ikke for nogen Regels Skyld, men at man kan kjende paa deres Klædebon, af hvad Kloster de ere. De skulle ingen Tonsur længere bære, men de maa have „Kulfue“ — Kallot, fullet Hue — eller kullede Hoveder, og maa ikke vise sig tronragede. Forøvrigt skulle de flittig høre Gudstjenesten og læse i den hellige Skrift, for om muligt endnu at blive tjenlige til Præster. Derfor skal og et saadant Kloster have en lutherst Præst, der skal have Underhold af Klosteret²⁾. Om Nonnerne bestemtes det Samme.

andenheds i Norge, hvorhen sandsynligvis lignende Befaling er sendt, gif ganske anderledes til, var altsaa forsaavidt uden Christian III's Skyld, som det seer mod hans Villie; men dette vilde ikke kunnet se saa let, hvis han havde, om endog kun en eneste Gang, selv besøgt det Rige, han 1536 tilfølede en aldrig forglemmelig Fornærmelse. Men han kom aldrig som Konge til Norge. — Forøvrigt havde han allerede 18de November 1536 tilskrevet Esge Bilde om Recesfen, og givet ham Befalinger overensstemmende dermed (Dipl. Norv. II. No. 1118); og ved Brev af 27de April 1537 paalagde han ham med deres Tilladelse, som Klostrene i Norge havde, at skaffe Kongen noget forgyldt Kobber af alle Slags fra Kirker og Klostre (Dipl. Norv. I. No. 1087.)

¹⁾ Kirkeordnantsen i Krag's Christian III's Historie I. 570. ff.

²⁾ Kirkeordnantsen; anf. Et. S. 600.

De maatte have deres næste Benners Samtykke, for at forlade Klostret, og maatte ei færdes Landet omkring som andre løsaftige Folt, ei belles sidde til Drik eller Løsaftighed med Karle. Gjør Abbedissen eller Priorinden selv dette, eller saadant tilsteder, skal hun affættes, og en anden Nonne indfættes i hendes Sted. De Gjenblivende skulle isvrigt bære een (d. e. eens?) ærligt Klædebon, men ei tvinges til at bruge Stabelaris (scapulare), hvortil Noogle havde overtroist Tillid. Ved Bisittatserne skal Superintendenten og to verdslige Herrer undersøge, om Nonnerne saa deres tilbørlige Underhold af den, der har Klostret i Forlening af Kongen, og indberette til samme alle Misligheder. Ved hvert Nonnekloster skulde ligeledes være en lutherisk Prest ¹⁾.

Saaledes var der ved Kirkeordinantsen sørget for, at de i Klostrene tilbageblevne Munte og Nonner havde nødtørftig Underholdning, gaves Adgang til at gjøre sig bekendt med den nye Lære, og holdtes til at leve sømmeligt. Dog opnaaedes ikke overalt Regjeringens gode Hensigt med disse Bestemmelser. De, der havde Klostrene i Bærg af Kronen, stræbte at drage den størst mulige Fordeel deraf, og søgte vel derfor at gjøre de gamle Folt Livet i Klostrene saa suurt som muligt; disse igjen havde vanskeligt ved at finde sig i at være paatvungne et Formynderskab, og satte sig op imod den paalagte Evang. Dette foranledigede en Forordning af 1ste August 1545 om Jomfruklostre, hvori Nonnernes aarlige Underholdning nœiagtig fastsattes, medens det paa den anden Side bestemtes, at den med Klostret Forleuede skulde nyde Alt, hvad Abbedisse og Søstre hidtil havde bavn i Gie, og derfor bygge og forbedre Klostret ²⁾. Det er rimeligt, at ogsaa enkelte norske Nonneklostre kom til at nyde godt heraf, uagtet de verdslige Forstandere naturligtviis

¹⁾ Sammeft. S. 601. En saadan „Præbikanter“ omtales i Nonneseter i Oslo, hvem Kong Christian III i 1548 befalede tillagt en ringe geistlig Forlening til hans Underholdning, naar nogen blev ledig (Rigsarch. Afskrift af Norske Registreanter. I. 39.)

²⁾ Denne Forordning er trykt i Danske Magazin I. 191 ff. Nonnernes Føde-raad var: 5 Tønder Brød eller 25 Skjeppe Meel, 14 Tønder EI eller 2 Pd. Malt og 10 Skjep. Humle, 2 levende Evllin, 6 levende Lam, 2 levende fede Faar, 6 levende Gjør, 10 Par Høns, 1 Hjerbling Smør, 1 Hjerb. saltet Ellb, 2 Vol roget Ellb, $\frac{1}{2}$ Td. saltet Fisk, 150 tørre Hvidlinger, 100 Flyn-dre, 1 Skjeppe Boghvedegrøn, 1 Skjeppe Byggryn, $\frac{1}{2}$ Skjeppe Havregrøn, 1 Skjeppe Erter, 1 Hjerb. Gbbise, $\frac{1}{2}$ Td. Salt, 10 Læs Ved, $\frac{1}{2}$ Læs Kul, 1 Vol Hg, 12 Mark Penge til Eko og Klæder, og to Nonner tilfammen en levende Dre. — Man seer, at denne Lart er sat i og for Danmark.

anvendte al sin Indspidelse for at bevæge de tilbageblevne Søstre til at drag ud jo før jo hellere med den Tarepenge, Kirkeordinantfen omtaler. Allerede 27de Marts 1540 kunde saaledes Lensherren paa Agershuus, Peder Hanssøn (Basfe), melde Kong Christian, at Gimssø Kloster var tomt. Alle Nonner, skriver han, vare uddragne med deres frie Willie og ere gifte, saa nær som en gammel Nonne, som ei vilde gifte sig; dog var hun og da uddragen med egen fri Willie, og opholdt sig hos sine Venner ¹⁾). Balle Nonnekloster derimod beholdt sine kvindelige Beboere længe efter 1545, da man seer, at det i og efter 1552 havde Jørgen Pederssøn til verdslig Forstander ²⁾), den samme uidentriol, der i et udateret Brev anmoder Esge Bilde om at hjælpe ham til at faa dette Kloster, hvorpaa han har Livsbrev, da Alt nu medgaar til at føde og klæde Klosterfruerne ³⁾). Reins Nonnekloster fik uden Tvivl strax efter Erkebiskoppens Flugt Fru Ingerd Ottesdatter til Forstanderste, ifølge den ældre Overeenskomst med Abbedissen; i alle Fald havde hun det i Forlening af Kongen før 1543; men det osloifte Nonneseter havde endnu i 1544 sin Abbedisse, der raadede over Klostergodset; men i 1547 blev Kansleren Peder Guitfeld forlenet dermed mod at føde og klæde Nonnerne ⁴⁾); de bergenske Nonneklostre vare forlængst uden Nonner.

Om de sidste Munkes Skjebne i Norge har man kun faa sikre Efterretninger. Om Tiggermunkene have vi S. 183 formodet, at de beholdt deres Klostre under den første Sekularisation (indtil 1531). Men stort længere have de vel ikke holdt sig; thi ved Reformationens ydre Fuldsførelse 1537 synes de alle at have været berøvede sine Klostre, hvoraf flere (Bergens Dominikanere, Nidaros, Tønsbergs og Kongellesses Minoritter) ved Jdsvraade, medens andre da stode ledige, og af Kongen skjænkedes Byerne til Skoler, Hospitater og Raadhuus, eller befaledes anvendte til andre Bygnin-

¹⁾ Indberetning fra Peder Hanssøn i Geh. Archiv. Klosteret med Kirken afbrændte 1546. Dette stemmer godt med Biskop Mogens's af Hammer Klage i 1533 over den med Gimssø forlenede Iver Jønsøn (Jernfjæg), at han havde „bestømmet Nonnerne“ i Gimssø (Münch. Dipl. No. 3211); thi det vil neppe siges andet, end at han allerede da havde taget Raadsligheben over Klosteret fra dem, og vel gjorde dem Elvet surt. Biskoppen tilføjer, at han og Peder Brodenhus havde et Skalkerygte.

²⁾ Drøff. i danske Geh. Archiv.

³⁾ Sammenheds uden Sted, Aar eller Underskrift.

⁴⁾ Rigsarchivets Afkrift af Rørste Registr. I. 289.

ger. Beboerne selv omtales ikke i Samtidens Optegnelser ¹⁾. I finder man, at flere Munkte fra de andre Klostre have gaaet over i lutheriske Lære, og modtaget Ansættelse som Præster omkring i 1520. Saaledes blev Abbeden i Hovedøen Sognepræst i Oslo, Abbeden Sognepræst paa Os, og Dragsmarks Præmonstratenseres Skrif Nikolaus Petersen blev lutherisk Præst i sit reformerede Kloster. Deles finder man i de ved Præstegaardene omkring i Landet forte Breve og Brevveksler over Sognepræsterne, der i Almindelighed synes at være paa begyndende Tid efter Reformationen, og derfor ikke altid kunne ansees for lidelige for den ældste Tid, oftere en Munk anført som første i Præst i Kaldet, og man tør vel derfor i det Hele antage, at de de Munkte have valgt denne Levevei, som paa Grund af den store Lykke paa Præster, som ved Kirkeforbedringen opstod, neppe var vanskelig at komme ind i, medens de ældre og fræglelige ere forblevne i Kloster de ubøiyige og lidelige have draget ud i Verden, og slaet sig ned som Skriverkarle, Tiggere o. s. v.

Senere Bestemmelser vedkommende Klostervæsenet i Norge ikke; ei heller synes flere at have været nødvendige, da Klostren vendigviis efter de givne Love efterbaanden maatte befries for sine Beboere, hvorved Klostergodset blev et frit kongeligt Len; thi i optoges ikke, saaledes som Tilfældet var i Danmark med Birgittistrene i Mariager og Maribo, og i Sverige med Vadstena, nye fremdeles, eftersom Plads blev ledig ²⁾, og forend Markhundredet Ende, vare saaledes alle levende Spor af Klostervæsen i Norge sruundne. Idet vi nu slutte dette Afsnit, skulle vi derfor kun i logisk Orden give en Oversigt over de norske Klosters Sekular forsaavidt den hidtil er bekjendt. Den begyndte under Christian Dragsmark (for 1519) og Gimse (for 1523); derpaa unde

¹⁾ Kun en Dominikaner-Brieten i Bergen Olaf Mortensson ved man efter Klosters Brand 1528 hørte til det Gaard Nilde ved Berge han endnu i 1539 boede uden egentlig Virksomhed. Naale af ham tjente Hr. Vincents Lunge som Høimand (s: Skriverkarle eller lign betordnede Betjente.)

²⁾ Viduel have de kongelige Forleningsbreve paa Klostrene, lige til Slutningen af Frederik 2dens Regjering, det Tillæg, at Vedkomme føde og slæte de Munkte eller Møener, som der ere inde; men Dette er endret udtrykt af de ældre Lensbreve og sandvuligviis indfø: Uagtømhed eller af Hønygtighed, en endda en enkelt gammel Kl kalde leve.

til Monneseter og Prædikebrødre Klostre i Bergen 1528, Rastelle 1529 og Munkeliv 1531. Samme Aar brændte Ste Mai Nidarholm og Minoritternes Kloster i Trondhjem; medens Tøttersen og Klein kom i Verdsliges Vold. Omtrent ved denne Tid brændte Byen Kongbelle, og med den Minoritternes Kloster samledes, hvis Nure Hovedsmanden paa Bahuus Hr. Claus Bilde fik Frederik den Is Befaling til at nedbryde og anvende paa Slottets Beskæftning¹⁾. I 1532 sekulariseredes Hovedøen, Olafsklosteret i Tønsberg, Dragsmark og Værne, hvorfra strax alle Munkene udslygtes paa een nær, der tjente Lensherrens Foged som- Skriver. Minoritternes Kloster i Bergen var ligeledes øde paa Reformationstiden, og blev derfor kort efter bestemt til Bispegaard, som det indtil senere Tider vedblev at være, ligesom Kirken blev og er Bergens Domkirke. 1536 afbrændte hele Tønsberg, og følgelig tillige Minoritter-Klosteret der samt det sekulariserede Olafskloster. 1537 blev Nidarholms Kloster (d. e. Godset) forlenet til Jens Tilluffson (Bjelle) og Utstein til Trond Jvardsen (Hofnung?); Minoritterklosteret i Oslo skændtes 1538 af Christian III Byens Borgere til Hospital, som det endnu er, og 1539 fik Hr. Vincents Langes forrige Foged Jens Splid dets Kloster i Forlening. Uden Tvivl ved samme Tid blev Esge Billes forrige Foged paa Ballen Nils Berildsen forlenet med Lyseløster, hvilket han 1541 havde. Og saa Olafsklosteret i Oslo maa liget været øde, da dets Tomt var udseet til Opførelse af en ny Bispegaard²⁾, og dets Gods udlagdes i 1540 til Lector theologiae ved Oslo Skole. Ligesaa blev Helgeseter i 1546, da der endnu var en prior med nogen Myndighed, og hvem man ifølge kongelig Befaling kunde stille tilfreds med en Gaard eller andet Ophold for Livstid³⁾, blagt til Bispegaard for Superintendenten i Trondhjem, og Minoritternes afbrændte Kloster i Tønsberg blev i 1551 overdraget til Skole og Rectors Brug sammesteds. Naar Løse, Bakke, Monneseter i Oslo, Jonsklosteret i Bergen og de øvrige Tiggerklostre inddroges, kan Tiden ikke bestemmes, men de 3 forstævnte havde dog allerede i de

¹⁾ Norske Registr. i Rigsarchivet I. 463. Brevet er udateret, og Tiden kan derfor ei nøjere bestemmes, da jeg ingensteds finder noget om Kongeløses Brand, der vel maa være yngre end eller maaske en Følge af Christian II's Ophold der om Vinteren 1531—1532.

²⁾ Brev i danske Geh. Archiv.

³⁾ Norske Registr. I. 277. Han levede endnu 1550. Sammeft. I. 62.

første Aar af Christian III's Regjering verdslige Forstandere, og ere saaledes efter al Nødvendighed inddragne samtidig med de andre¹⁾, ligesom Tiggerklostrene rimeligviis vare forladte af Beboerne. Om Selje Kloster mangle alle Efterretninger længe før Reformationen. Det sidste Spor af norske Munkte finder man i Dragsmark 1562. I Christian III's Artikler af 1ste Marts 1555 for de fire Hoved-Lensmænd i Norge paa Strenvigsholm, Bergenhuus, Agershuus og Bahuus, indeholdende Regler for Rigets Bestyrelse i geistlig og verdslig Henseende, betragtes Klostrernes fuldstændige Ophævelse som en fuldbragt Gjerning. Deri tales Intet om Munkte, Nonner eller Klosterstikke, men det indeholder for Klostrernes Vedkommende alene Paalæg om, at indtale alt deres fratømne Gods under Kronen²⁾.

Forsaavidt som altsaa, efterat alle Munkte og Nonner vare uddragne af Klostrerne eller døde der, Godset ikke anvendtes til Hospitaler eller Skoler, blev det som verdslige Forleninger betroet danske Adelsmænd og enkelte begunstigede Nordmænd, indtil Fællesstatens ødelagte Pengevæsen tvang Frederik III til først at pantsætte og senere at sælge samtlige Klostergodser. Men Klostrernes Skjebne efter Sekularisationen vedkommer ikke denne Materie. At de tildeels endnu danne Landets betydeligste Godser, er den Dag i Dag et Vidnesbyrd om deres Omfang og Betydning i deres Velmagts Dage.

¹⁾ Jons-Klosteret i Bergen stod uden Tvivl ope i 1552, da Kongen, uden at nævne noget om Munkenes Forsørgelse, skænkede det til et Raadhuus for Byen, hvortil tillige Allehelgens-Kirke maatte nedbrydes. Men kort efter afbrændte Klosteret med en Deel af Byen fra Muren til Raadhuset den 19de Decbr. 1561, og dets Ruiner plyndredes af Borgerne, der gjorde Støtten af dets Marmorblokke. Klosters Taarn blev senere anvendt til Brandvagt m. v. (Edwardsens Bergens Beskrivelse.)

²⁾ Norske Registr. I. 355—359.



Anden Hovedafdeling.

De norske Klosters Specialhistorie.

Ikke heller paa Hospitaler var dette Stift saa rigt, som man skulde ventet af Nigets første geistlige Sæde, og der fandtes neppe noget udenfor Byen selv. Her synes at have været 3 samtidige Hospitaler, nemlig: 1) et Hospital for fattige Mænd (hospitale pauperum, sataekra manna spital) paa Jlevolden¹⁾; 2) Marie Hospital for fattige Kvinder paa Jlevold (Mariu spital á Völlum, kerlingar vid Mariukirkju)²⁾. Disse to Hospitaler have dog uden Tvivl, ligesom Katharina- og Alhelgens-Hospitalerne i Bergen, udgjort en Fællesskiftelse, der stydes Erkebiskop Jon, 1267—1277, i hvilket tidrum det var i Stand³⁾. 3) Et Hospital ved Domkirken (spitalgardr sirir nordan Kristkirkju)⁴⁾, der maaste er det samme som det Sygehuus (hospitale infirmorum), hvis Prest forekommer 1280 blandt Byens Sogneprester⁵⁾, maa efter det Anførte være forskjelligt fra Hospitalerne paa Jlevolden, og stod under Domkapitlets Jurisdiktion; men iøvrigt vides Intet til Oplysning om dette Hospital. Saaledes kjender man egentlig kun et dobbelt Fattighuus paa Jlevolden, og et Sygehuus ved Domkirken. Naar der tales om „Spitalen“⁶⁾ i Thronshjem, menes den forstnævnte selvstændige Stiftelse; men dette Udtryk viser tillige, at Midaros ikke har havt flere slige Stiftelser.

Erkebiskoppernes Iversyge mod Kongemagten har maaste været Aarsag i, at ikke heller flere af de kongelige Kapeller fandtes inden Stiftet. Det Kapel ved Kongsgaarden i Midaros, som Kong Haakon Haatonsøn byggede, blev ikke optaget iblandt de kongelige Kapeller, saaledes som Tilfældet blev i Bergen med Apostelkirken, i Oslo med Maria-Kirken og med Kirken ved Kvaldsnes Kongsgaard paa Romf. Ikkun St. Maria Kirke paa Tromsø (juxta paganos), som samme

¹⁾ Thork. Dipl. II. 78. Norges gamle Love II. 481 ff.

²⁾ Dette Skrift 1ste Udg. 770. 771. Dipl. Arn. Magn. fasc. 10. No. 16. fasc. 15. No. 9.

³⁾ Thork. Dipl. II. 76. Norges gamle Love anf. St. Dipl. Norv. II. No. 468. Det nuværende Hospital i Thronshjem er uden Tvivl denne Jons Stiftelse. (Kraft Norges Bestr. V. 399).

⁴⁾ Thork. Dipl. II. 231. Dipl. Norv. I. No. 88.

⁵⁾ Thork. Dipl. II. 88. Dipl. Norv. III. No. 16.

⁶⁾ Saaledes i Kslef Bolts Fordebog S. 15. 35. 42 o. fl., hvor Magestiftelsen mellem Erkebiskoppen og Spitalen omtales. Sygehuset ved Domkirken har nærmest været underholdt af og hørt under denne, og med dette kunde saaledes intet Stifte foretages.

unge havde bygget¹⁾, for at fremme Christendommen i Finmarken og et modarbejde de indtrængende Karelers græske Ritus, blev ved de 14 ongelige Kapellers Stiftelse formelig overdraget Kronen, men dette som et synes med Uvillie fra Erkebiskoppens Side, der ikke kunde hindre det, efter som Paven i 1246 havde overdraget Kongen Kaldsret til de Kirker, han eller hans Arvinger byggede blandt Hedningerne²⁾. Senere hen i Tiden, da disse Kapellers Ansæelse forfaldt, fordi Kongerne ei længere opholdt sig i Norge og sørgede for deres Bedste, maa Erkestolen have tilvendt sig Myndigheden over Tromsø Kirke; thi i 1486 lod Kong Hans for Erkebiskop Gaute oplæse i Bergen de Breve, som hjemlede Kongen Kaldsretten til Tromsø Kirke, hvilken derfor Gaute med sit Kapittels Raad og Samtykke ogsaa afslod, mod at den kaldte skulde være en duelig og indenlandsk Klerk, der skulde være Nidaros Erkebiskop hellig³⁾.

Af Gilde har der i Middelsalderen været flere i Nidaros Stift, men i selve Byen kjende vi kun eet ved Navn, nemlig Korsets Gilde (krossgildi)⁴⁾, hvori ifølge Byloven Lagthinget holdtes⁵⁾. Det er rimeligvis det samme som Myklegildet i Nidaros, som oprettedes og hvis Skaale byggedes Kong af Olaf Kyrr⁶⁾, og som uden Tvivl laa paa Bratøren. At Hertug Skule i sine sidste Dage tilbragte tre Aftener deri, antyder, at det har været det anseeligste i Byen, og Udtrykket „det store“ Gildehuus viser, at det og har været idetmindste eet mindre⁷⁾. Her al Rimelighed have Haandværkerne her som i Bergen, Oslo og Lonsberg haft et særskilt Gilde, som maaste ligesom i hine Byer har baaet Navn efter det talrigste Laug, Skomagernes. Omkring i Thrønde-

1) Haaf. Haakonss. Saga c. 333.

2) Werlauff i Skand. Litt. Selsk. Skr. XVI. 15.

3) Dipl. Norv. I. No. 950.

4) Haaf. Haakonss. Saga c. 238. Ved en Forveksling af kôrs og kross har Hall (Snorre III. 318) oversat krossgildi ved „i Gilde hos Korsbrødrene“, hvilket her i dobbelt Henseende bliver urigtigt.

5) Norges gamle Love. II. 188. Var. 18.

6) Heimskr. Olaf Kyrr. Saga c. 2. Ogsaa Munch (Norske Folks Hist. II. 444 ff.) antager, at Krossgildet og Myklegildet er det samme, uagtet det sidste var viet St. Olaf; thi det var ikke usædvanligt, at slige Stiftelser vare viede Forskjellige.

7) Dette fremgaar og af Udtrykket „Gildekaalerne“ lige ud for Landgangsstedet ved Dren, hvilke omtales i Inge Haardsøns Saga (Fornm. Sögur. IX. 122. 124. 126) i Anledning af Erling Steinvegg's Dverfsald 1205.

lagen har der rimeligviis været flere Gilder, thiønt ingen af dem omtales i Kildekrifterne. Men Spor af dem ere dog endnu tilbage. Saaledes beretter Schøning (i sine utrykte Reiseoptegnelser), at der nederst Meldalens Kirke har staaet et Gildehuus, hvorefter Stedet kaldes Gilleløssø, og strax Vest for Dydals Hovedkirke skal ligeledes have staaet en Gildestaale, hvorefter en Ager endnu har Navn ¹⁾. Paa Søndmøre var en Gilde paa en af Herrerøerne ²⁾, hvoraf Tomten endnu paavises i Nærheden af Hovedkirken. Ligesaa tager man vist neppe Feil ved at antage, at Gildestaal (Gildisskåli) Prestegaard og Kirke i Ealten har sit Navn efter et herværende Gilde, som iøvrigt aldrig nævnes. Da Gilderne var en verdslig og ingen geistlig Indretning, maa endelig ogsaa Gildet i Nessund og Nasmændenes Gildehuus (gildihús Ásmanna), beggø i Jæmteland ³⁾, henregnes til de nordensjældske Gilder, uagtet Landskabet i geistlig Henseende hørte til Upsala Stift i Sverige. — Efter Reformationen ere Brodrene i de forskjellige Gilder sandsynligviis vedblevne med deres papiristiske Stikke, hvilket har foranlediget et Kongebrev af 19de Juli 1552, hvori Christian III forordner, at da her har „forfaret, at der i Throndhjems Stift holdes mange Gilder, hvor bruges stor Ustikkeligbed, Gud allerbøieste til Bønnere og mange vor Undersaatter til et ondt Exempel, da paa det at sliø Ustikkeligbed kan nederlægges, have vi befalet vor Lensmand og (Superintendenten) osøstelige Mester Hans Gaas“ at forandre sliø Gilder overalt, hvor de findes i Stiftet, efter den Stik, som derpaa er gjort i Bergens Stift ⁴⁾. Ogsaa af dette Brev sees, at der endnu efter Reformationen eksistered mange Gilder i Stiftet, om hvilke vi saaledes ingen Kundskab have.

Efter den Begrændsning for dette Arbeide, som i Indledningen e

¹⁾ Eller havde Navn i Midten af forrige Aarhundrede, ifølge Presten Feltmanns Indberetning af 1743. (Kallste Saml. No. 198 paa fgl. Bibl. i Kjøbenhavn ifølge Hr. N. Nicolajsens Meddelelse.)

²⁾ Schøning om Domkirken S. 187. Allerede Neumann har i Urda II. 13 antaget, at det er dette Gilde, Sagnet har udgivet for et St. Albani Kloster paa Herø.

³⁾ Dipl. Norv. III. No. 225. Handlingar rör. Stand. Hst. XVII. 26, Dip. Svecan. III. 240.

⁴⁾ Chr. III Reglstrant i Afskr. i Rigsarkivet. S. 317. Denne Stik for Gilderne i Bergen kjendes ikke. At Middelalderens Gilder vare Oprindelsen til de senere Haandværkslaug, er almindelig bekjendt. Det kan i denne Henseende forsjene at bemærkes, at endnu i Christian IVs Tid kaldtes Laugsaatikerne, f. Ex. for Stræbberne i Bergen, Gildeskraaer (Norste Registre

opstillet, ere alle disse Indretninger isvrigt Klosterhistorien uvedkommende, og derfor her kun løselig paapegede.

§ 2. St. Laurentii Kloster paa Nidarholm.

(Monasterium de Holm).

Den lille Holme i Throndhjemsfjorden, der ligger omtr. 3000 Alen i Nord for Byen Throndhjem, og hvorpaa Munkholmens Fæstning nu er anlagt, benævnes i Sagaerne Hólmr, Nidarhólmr eller Nidarneshólmr. Den benyttedes i den ældste historiske Tid som Nettersæd; der stod den Salge, paa hvilken Olaf Tryggvesøn lod fæste Haakon Jarls og hans Træl Karls Hovedet. Ligesaa omtales den som sædvanligt Anløbssted for dem, der af en eller anden Grund ikke vilde løbe ind i selve Elven, hvor Byens egentlige Havn var og endnu er¹⁾. Senere hen var her et Munkelovster. Om dets Stiftelse habes to forskellige Beretninger, en engelsk, der henfører den til Kong Knut den Mægtige, og en norst-landsk, ifølge hvilken Klofret først et Harhundrede senere flulde være fliftet af Thronderbøvdngen Sigurd Illstreng. Vi flulle noget nærmere betragte begge, og derved maafte forene dem.

Matthæus fra Paris, der flrev i Midten af 13de Harhundrede, beretter, at Kong Knut fliftede et Benediktinerkloster paa Holmen ved Nidaros, og en anden engelsk Forfatter, Johannes Bromton, medder udtrykkelig, at samme Konge efter Hjemkomsten fra Rom (d. e. 1027) anlagde to Kloflre af Benediktinerordenen, hvilken han fortrinlig elfltede, det ene i Norge og det andet i Norfolk i England²⁾. Disse engelske Kilders Angivelse af Tiden fltemmer faaledes godt med Kong Knut den Mægtiges Tog til Norge og Ophold i Nidaros 1028³⁾, til hvilket Har derfor og fliftelsen af Nidarholms Kloster efter engelsk Opgave maa henføres. Det gaar heller ikke an at antage denne Eflterretning for urigtig, da Matthæus selv havde opholdt sig i Norge under Haakon Haakonsføns Regjering og besøgt Kloflret, som han ifølge pavelig Befaling reformerede (fe nedenfor). Ingen kunde faaledes bedre end han have Anledning til at lære at fljende dets Alder og flifter. — Mærke-

¹⁾ Fornm. Sögur II. 69. 207. IV. 322. o. fl. Et.

²⁾ Matth. Parisiens. ed. Wats. p. 505—506. Script. Rer. Dan. I. 269. III. 77. IV. 415. not. b. Munch Norske Folks Hiflorie. I. II. 823.

³⁾ Eufm III. 657. Forbedringer C. 86. Schønings Reife II. 3.

ligt er det derfor, at samtlige norsk-islandske Riddere tie om Klosters Stiftelse ved Kong Knut, og fortælle eenstemmig, at Magnus Barfændermand Sigurd Ullstreng paa Viggen stiftede Klosteret i Nidaros endog med det Tillæg, at først han gjorde det ¹⁾. Man kan de ikke antage, at Sigurds Fortjeneste kun har indskrænket sig til at udføre Klosteret ved nye Bygninger og i det Hele gjøre det rigere og anseeligere ²⁾, og da der ikke er Grund til at formode, at nogen af Beretningerne er upaalidelig, saa bliver det sandsynligt, at Kong Knut af Danmark vel i 1028 har stiftet, d. e. anvist Midler til og paabegyndt, Klosteret paa Nidarholm, hvortil han har hentet Benediktinere fra England, men at Knyttlingernes forte og forhadte Herredømme i Norge Folkets Biggebidighed for Sagens Fremme har hindret de engelske Munkene fra at fuldføre Stiftelsen, hvis Bygninger saaledes ere blevne overgivet til Undergangen, efterat de første fremmede Deboere vare bortdragne og dragne hjem igjen ³⁾. Naar Sagen forholder sig saaledes, kunde de engelske Forfattere, der forefandt Stiftelsen 1028 omtalt i Klosterannalen med Grund henseende den til Kong Knut, medens de norske og islandske Sagskribere derimod, som Intet derom fandt optegnet, holdt sig til den Mand, som virkelig bragte Klosteret i fuld Stand, og tilskrev saaledes den dem velbekjendte Sigurd Ullstreng Æren for det Hele.

Paa denne lille Holme ved Nidaros finder man altsaa de første Spor af Klosterbøsen i Norge, men om Klosterets Tilstand i denne tid ældste Tid har man ingen Efterretning. Eigesaalidt er Naret optegnet

¹⁾ Sigurdur lét fyrst setia múnklík í Nidarholmi. Fornm. Sög. VII. 40. Biskop Jon Dgmundsøns Saga (utrykt) fortæller, at Sigurd paa Jons 1. fordring i Skiftemaalet lod bygge et Svartmunkelovstier paa Nidarholm hvilkken Holme han havde faaet i Foræring af Kong Magnus; hertil la han sit Fædrengods og mange store Gaarde. (Munchs Norske Folks 4 II. 625. Müllers Saga-Bibl. III. 397.) Theodor. Monach. c. 31. I Særlingla findes Intet om Stiftelsen.

²⁾ Dette antager Suhm i Script. Rer. Dan. V. 339 i Anm. til Etedet Theodorik, hvis Udtryk imidlertid ikke tillade en saadan Udtolkning. Han veber neppe 50 Aar efter Sigurd, var selv Munk i Nidarholm eller talte Helgefeter, og skriver: „Sivardus Ullstreng . . . edificavit coenobium in insula . . . in parvissima quadam insula, quæ adjacet metropoli Nidarosensi.“ Men han kunde dog, dersom der havde været et Kloster paa Nidarholm, som af Sigurd kun ndvædes, ikke derom have været uvibende i undladt at omtale dette, naar han iøvrigt nævner Stiftelsen.

³⁾ Rimeligvis har dog denne Kong Knuts Klosterstiftelse endaa i Kong Magnus's og Harald's Tid fristet en sumerlig Tilværelse, ved imod 8

da Sigurds Ulfrængs Stiftelse foregik; Theodorik bemærker kun, at det Rede efter Kong Magnus's sidste Irlandstog (1103), og Nidarholm bliver altsaa omtrent af samme Alder som Munkeliv i Bergen (mellem 1105 og 1110). Klofret var helliget det occidentalste Munkevæfens Fader, den hellige Benedikt, samt Martyren Laurentius, og kaldes derfor snart St. Benedikts, snart St. Laurentii Kloster i Holm, dog almindeligst det sidste ¹⁾. Enkelt Gang kaldes det ogsaa St. Mariae Kloster af Benediktinerordenen, men dette er maaffe en Skrivfeil ²⁾. Ligefaa er det vist, at det var beboet af Munk af Clunyacenser=Ordenen, og naar det desuagtet ogsaa oftere kaldes et Benediktiner=Abbedi, da ligger ikke nødvendigst heri nogen Modsigelse ³⁾, eftersom Clunyacenserne vare reformerede Benediktinere, der oftere beholdt dette ældre Navn (ovenfor S. 27).

Merede Stifteren Sigurd havde lagt betydeligt Gods til Klofret ⁴⁾, og dette blev i Harald Gille's Tid forøget med Gaarden Store Hernes i Frostøen, som da tillagdes Nidarholm i Provent for hans Brodersøn Kong Magnus Sigurdsøn, da denne, blindet, gildet og afbugget den ene Fod i 1136 her frivillig eller ufrivillig gif i Kloster ⁵⁾. Men ef-

diktinernes Skik at drage om paa Bygden og tigge. Jfr. Beretningen i Harald Haardraades Saga cap. 22 om de som Munk udklædte Mænd, der overfalbt Kong Magnus's Tilhænger Thronb. (Munch, Norske Folks Historie. II. 134.) Ved denne Tid kan der ei være Tanke paa Munk fra noget andet Sted end fra Nidarholm.

¹⁾ Script. Rer. Dan. IV. 415. V. 339. VI. 250 o. fl. St.

²⁾ I en Pavebulle af 1350. Dipl. Norv. I. No. 322.

³⁾ Derimod kan det maaffe være af Betydning, at det er Munkene selv, som kalde sig Clunyacensere, medens Pave, Erkebiskop og Fremmede kalde dem Benediktinere; thi bløse sidste vare underkastede vedkommende Biskops Tilsyn, hine derimod fritagne derfor. Nidarholms Munk have maaffe sønket at uddrage sig Erkebiskoppens Myndighed, og uden at faa Stadfæstelse derpaa erklæret sig for Clunyacensere. En Optegnelse i Aolaf Volts Fordebog (S. 115), at Holms Kloster aarlig paa St. Benedikts Translat. Dag (11te Jull) skulde vifiteres af Erkebiskoppen, eller yde ham en Dags Veitøle, om han hindredes fra at komme, synes at vise, at i al Fald han betragtede dem som sig undergivne Benediktinere.

⁴⁾ Sigurdr gaf þartil stórar eignir. Fornm. Sög. VII. 40. Blandt dette var hans Fædrengods, altsaa formodentlig selve Wiggen (eller Wigg) i Børgsen, og dette er maaffe Marsagen til, at Nidarholms Kloftergods som verbølligt een benævnedes Wigs=Godset, hvilket man hidtil har antaget for at skrives sig fra Gaarden Carevik paa Strind.

⁵⁾ Heimskr. Har. Gill. Saga c. 12 og Fornm. Sög. VII. 196 berette, at han

ligt er det derfor, at samtlige nord-islandske Riddere tie om Klosters Stiftelse ved Kong Knut, og fortælle eenstemmig, at Maganus Barfo Pendermand Sigurd Ullstreng paa Viggen stiftede Klosteret i Nidarholms endog med det Tillæg, at først han gjorde det ¹⁾. Man kan dets ikke antage, at Sigurds Fortjeneste kun har indskrænket sig til at udvilde Klosteret ved nye Bygninger og i det Hele gjøre det rigere og anseeligere ²⁾, og da der ikke er Grund til at formode, at nogen af Beretningerne er upaalidelig, saa bliver det sandsynligt, at Kong Knut af Danmark vel i 1028 har stiftet, d. e. anvist Midler til og paabegyndt, et Kloster paa Nidarholm, hvortil han har hentet Benediktinere fra England, men at Knytlingernes Lorte og forhadte Herredømme i Norge og Folkets Eigegjældighed for Sagens Fremme har hindret de engelske Munk fra at fuldføre Stiftelsen, hvis Bygninger saaledes ere blevene overgivne til Undergangen, efterat de første fremmede Beboere vare bortdøde eller dragne hjem igjen ³⁾. Naar Sagen forholder sig saaledes, kunde en engelsk Forfatter, der forefandt Stiftelsen 1028 omtalt i Klosterannaler med Grund henseende den til Kong Knut, medens de nordiske og islandske Sagaskrivere derimod, som Intet derom fandt optegnet, holdt sig til den Mand, som virkelig bragte Klosteret i fuld Stand, og tilskrebe saaledes den dem velbekjendte Sigurd Ullstreng Æren for det Hele.

Paa denne lille Holme ved Nidaros finder man altsaa de første Spor af Klosterbøsen i Norge, men om Klosters Tilstand i denne det ældste Tid har man ingen Efterretning. Eigesaalidt er Maret optegnet

¹⁾ Sigurdr lét fyrst setia múnklík í Níðarhólmi. Fornm. Sög. VII. 40. Biskop Jon Þgmundssøns Saga (utrykt) fortæller, at Sigurd paa Jons D fordring i Skriftemaalet lod bygge et Svartmunkeloster paa Nidarholmen hvilken Holme han havde faaet i Foræring af Kong Magnus; hertil lag han sit Fædrenegods og mange flere Gaarde. (Munchs Norske Folks H II. 625. Müllers Saga-Bibl. III. 397.) Theodor. Monach. c. 31. I Heimkringla findes Intet om Stiftelsen.

²⁾ Dette antager Suhm i Script. Rer. Dan. V. 339 i Anm. til Stedet for Theodorik, hvis Udtryk imidlertid ikke tillade en saadan Udtolkning. Han l vede neppe 50 Aar efter Sigurd, var selv Munk i Nidarholm eller ialfald Helgefeter, og skriver: „Sivardus Ullstreng . . . ædificavit coenobium no bile . . . in parvissima quadam insula, quæ adjacet metropoli Nidrosi ensi.“ Men han kunde dog, dersom der havde været et Kloster paa Nidarholm, som af Sigurd kun udvildedes, ikke derom have været uvibende eller unbladt at omtale dette, naar han isvrigt nævner Stiftelsen.

³⁾ Rimeligvis har dog denne Kong Knuts Klosterstiftelse endaa i Konger Magnuss og Haralds Tid fristet en sumerlig Tilværelse, ved imod Be

i Sigurds Alfrenghs Stiftelse foregik; Theodorik bemærker kun, at det ede efter Kong Magnus's sidste Irlandstog (1103), og Nidarholm bliver altsaa omtrent af samme Alder som Munkeliv i Bergen (mellem 105 og 1110). Klosteret var helliget det occidentalste Munkevæsens Fæder, den hellige Benedikt, samt Martyren Laurentius, og kaldes derfor snart St. Benedikts, snart St. Laurentii Kloster i Holm, dog almindeligt det sidste ¹⁾. Entelt Gang kaldes det ogsaa St. Mariæ Kloster af Benediktinerordenen, men dette er maasse en Skrivefeil ²⁾. Ligesaa er det vist, at det var beboet af Munk af Clunyacenser-Ordenen, og naar det desuagtet ogsaa oftere kaldes et Benediktiner-Abbedi, da ligger det nødvendigt heri nogen Modsigelse ³⁾, eftersom Clunyacenserne vare reformerede Benediktinere, der oftere beholdt dette ældre Navn (ovenfor S. 27).

Allerede Stifteren Sigurd havde lagt betydeligt Gods til Klosteret ⁴⁾, og dette blev i Harald Gille's Tid forøget med Gaarden Store Hernes i Frostøen, som da tillagdes Nidarholm i Provent for hans Brodersøn Kong Magnus Sigurdsøn, da denne, blindet, gildet og afbugget den 10de Fod i 1136 her frivillig eller ufrivillig gif i Kloster ⁵⁾. Men es-

biktinernes Skik at drage om paa Bygden og tigge. Ifr. Beretningen i Harald Haardraades Saga cap. 22 om de som Munk udklædte Mand, der overfaldt Kong Magnus's Tilhænger Thronb. (Munch, Norske Folks Historie. II. 134.) Ved denne Tid kan der ei være Tanke paa Munk fra noget andet Sted end fra Nidarholm.

¹⁾ Script. Rer. Dan. IV. 415. V. 339. VI. 250 o. fl. St.

²⁾ I en Pavebulle af 1350. Dipl. Norv. I. No. 322.

³⁾ Derimod kan det maasse være af Betydning, at det er Munkene selv, som kalde sig Clunyacensere, medens Pave, Erkebiskop og Fremmede kalde dem Benediktinere; thi disse sidste vare underkastede vedkommende Biskops Tilfyn, hine derimod fritagne derfor. Nidarholms Munk have maasse sønket at undbringe sig Erkebiskoppens Myndighed, og uden at faa Stabsfæstelse derpaa erklæret sig for Clunyacensere. En Optegnelse i Aelaf Bolts Jordebog (S. 115), at Holms Kloster aarlig paa St. Benedikts Translat. Dag (11te Jull) fulde vifiteres af Erkebiskoppen, eller yde ham en Dags Veitøle, om han hindredes fra at komme, synes at vise, at i al Fald han betragtede dem som sig undergivne Benediktinere.

⁴⁾ Sigurdr gaf þartil stórar eignir. Fornm. Sög. VII. 40. Blandt dette var hans Fædrenegods, altsaa formodentlig selve Biggen (eller Bigg) i Børgsen, og dette er maasse Aarsagen til, at Nidarholms Klosterogs som verbodligt den benævnedes Bigg-Godset, hvilket man hidtil har antaget for at skrive sig fra Gaarden Carevit paa Estrind.

⁵⁾ Heimskr. Har. Gyll. Saga c. 12 og Fornm. Sög. VII. 196 berette, at han

terat Sigurd Slembedegn havde myrdet Harald Gille i Bergen og f gjevtes forsøgt selv at blive tagen til Konge, besluttede han at reise Parti i den ustykkelige Magnus's Navn. Han begav sig derfor til Hol og tog 1138 Magnus med Magt ud af Klostret mod Munkenes Will da han allerede havde modtaget Munkevielsen ¹⁾). Hvorvidt derimod K Magnus selv havde Lyst til at følge med Eventyreren Sigurd, sees al rede tidlig at have været Tvivl underkastet, da det saavel i Heimskringla si i Sigurd Slembedegns Saga fortælles, at mange berettede, at Magn drog godvillig med, uagtet man sagde andet for at undstytte ham. Wi fellig var han og lidet stiftet til Konge og Hærfører ²⁾). Han blev i slæbt om fra Sted til Sted af sin formeentlige Farbroder, indtil beg fandt Døden i Slaget ved Hvolar 1139, Magnus i den trofaste Heid Grjotgardssøns Arme ³⁾). Han var den eneste norske Konge, der bli Munk.

Under Kampene mellem Magnus Erlingsøn og Sverre lader d til, at Munkene i Holm i Lighed med den øvrige Geistlighed ha staaet paa den Førstes Side; thi man sees, at Magnus med sine Skil stedse lagde til ved Klostret, og opholdt sig under Holmen saagodtfo altid, naar han befandt sig paa denne Kant, ligesom hans Tilhænge søgte sin Tilflugt did efter tabte Slag i Byen og paa Fjorden ⁴⁾). Sve rer eller hans Birkebener derimod toge aldrig der sin Post, og det m folgelig været Tilliden til Munkenes Hengivenhed og gode Willie til understøtte og i fornødent Fald advare ham, der mere end Stedets fo trinlige Beliggenhed i militær Henseende har været Marsfag til, at Ma nus altid har holdt sig her. Det samme var og Tilfældet med Sve res senere Fiender Kustungerne og Baglerne, der ligeledes lagde til her ⁵⁾

frivillig begav sig did, og tog Munkeklæder. Morfinfinna alene (l. c. n 2) antyder, at han mod sin Willie bragtes did (var fluttr til Hólms).

¹⁾ Sagaernes Udtryk her: hann hafdi adr tekitt múnkavígslu, er mofsat i trykket ovenfor: ok tók við múnkahlæðum; dette sidste har nemlig Hens paa Profesdragten, som strax ved Indtagelsen maatte anlægges; det fo derimod til den egentlige Munkevielse, der foregik Maret efter Optagelsen, gjorde en Tilbagegang til Verden umulig. Heimskr. Inges Saga c. Fornm. Sög. VII. 207.

²⁾ Heimskr. Inges Saga c. 2. Elg. Slemb. Sag. i Fornm. Sög. VII. 335

³⁾ Heimskr. Inges Saga c. 10. Fornm. Sög. VII. 222.

⁴⁾ Sverres Saga c. 45. 46. 60. 62. 70. 71. 72.

⁵⁾ Sammeft. c. 106 og 155.

naar de ikke vovede sig ind til Birkebenerne i Byen; men forøvrigt gibe Sagaerne ingen Bidrag til selve Klosters Historie. Nidarholm nævnes vel oftere, men det er alene Dens strategiske Bigtighed, som hertil giver Aaledning. Et Uheld rammede Klosteret i 1210, da dets Bygninger afbrændte ¹⁾. Af Abbeder i Nidarholm forekommer en Nikolaus ved Midten af 12te Aarhundrede ²⁾ og Aegaut 1223, da han var nærværende paa det store Rigsmøde i Bergen ³⁾; men om disse Mænd vide vi ellers Intet.

Aegauts Eftermand var den bekjendte Bjørn Abbed kaldet Nita-bjørn ⁴⁾, der tog saa virksom Deel i sin Tids politiske Begivenheder. Allerede som Munk maa han have tilbraget sig Opmærksomhed, da han 1226 af Erkebiskop Peter blev sendt til Island med Ogmund Kressen for at afsætte Biskop Magnus af Skalholt og indstævne ham for Erkestolen ⁵⁾. Efter Tilbagekomsten derfra blev han valgt til Aegauts Eftermand som Abbed i Holm, hvor har derfor rimeligviis forhen har været Munk, og i 1232 viet til Abbed ⁶⁾. Som saadan blandede han sig i Stridighederne mellem Kong Haakon og Stule, og synes at have været til dennes indflydelsesrigeste og fortroligste Raadgivere. Da saaledes Jarlen i 1235 havde forladt Nidaros mod Kongens Ankomst did, og uagtet dennes Opfordring til at vende tilbage, fortsatte sin Færd til Dplandene, affendte Kongen efter Erkebiskoppens og sine Venners Raad Abbed Bjørn af Holm efter Jarlen, hvem han traf i Hamar, da han allerede havde begyndt oprørste Stemplinger, og var Abbeden, siger Sturla Thorsøn, kommen to Dage senere vilde Freden mellem Kongen og Jarlen været brudt. Nu derimod bragte Kongens heimodige Tilbud og Abbedens Forestillinger Jarlen til Besindelse ⁷⁾. Benstabet varede

¹⁾ Islenskir Annálar 88. Script. Rer. Dan. III. 77.

²⁾ Hungrvafa S. 123. not. Han kaldes Abbed i Nidaros, men da Holm var det eneste Abbedi i Stiftet paa den Tid, maa dette være meent.

³⁾ Haaf. Haakonss. Saga c. 86.

⁴⁾ Hos Suhm (IX. 364 og i Registret) sammenblandes han med den Mester Bjarne, der ved 1220 var tilstede, da Kong Haakon gav Erkebiskoppen Rhyttret (Dipl. Norv. III. No. 1); men denne Bjarne, der og forekommer ved Rigsmødet 1223, var Gesandt ved Pavehoffet 1246 (Suhm X. 71. 94), og da var Riksbjørn allerede død. Navnene Bjørn og Bjarne ere desuden forskellige.

⁵⁾ Islenskir Annálar 100. Script. Rer. Dan. III. 86. Hist. eccl. Isl. I. 309 ff.

⁶⁾ Isl. Ann. 106. Script. Rer. Dan. III. 90.

⁷⁾ Haaf. Haakonss. Saga c. 184—185.

imidlertid ikke længe. Allerede om Vaaren 1236 affendtes Bjørn i bed paany fra Nidaros for at mægle. Han traf Jarlen i Kongebæ og det lykkedes ham ogsaa denne Gang at standse de udbrydende Fjendskaber, ligesom han paa Tilbagereisen fik i Gidsberg Kirke forebygget en Kamp mellem Skule og Kongens Lendermand i Borgeshuset Arnbjørn Jonsøn¹⁾. Med veludført Værde vendte nu Bjørn tilbage til Nidaros, og hans Fremtræden i disse Dage, da Spændingen mellem Haak og Skule idelig truede med at bryde ud i Krig, var i enhver Henseende hæderlig, og viser ham som en dygtig og formaende Underhandler. Men snart efter tog han mere aabenbart Jarlens Parti, og indvirkede derved paa sig selv og sit Kloster i Ubehageligheder.

Om Vaaren 1239 ankom Bjørn Abbed til Kong Haakon i Lønsberg med Breve fra Skule, og fordulgte de Mønstinger, denne foretog Anledning af det aftalte Møde i Bergen om Sommeren. Bjørn var allerede bleven forsynet med venstabelige Svarbreve, da Kongen fik sig Underretning om Hertugens krigerste Planer, og derfor opholdt Abbeden til andre Breve bleve skrevne²⁾. Disse modtog, som det synes, Hertugen ved sin Ankomst til Bergen, og da han deraf saa, at hans Planer var røbede, drog han tilbage til Nidaros før Kongens Ankomst. Denne trådte derfor i Bergen kun Erkebiskoppen og Bjørn Abbed, hvoraf den Første paatog sig at bringe Fred til Veie Høsten og Winteren over, og Bjørn sluttede paa Hertugens Vegne et Forlig med Kongen om Fred for Winteren. Erkebiskoppen satte Bandsstraf for den, der brød dette Forlig. Abbeden reiste nu atter Nord med Breve fra Kongen, men da Skule desuagtet lod sig 6te Novbr. 1239 paa Drething give Kongenavn, blev Abbed Bjørn ifølge Bergensforliget bandsat af Erkebiskoppen, saavel for sine Handlinger i det Hele, som fordi han havde været paa Raad med Skule i denne Sag. Hermed blev Abbeden meget ilde tilfreds og appellerede til Paven. Efter mange Raadslagninger bleve Skule og Abbed enige om, at hiin skulde forsyne denne med de fornødne Penge mod Paaske i Nidarholms Kloster, hvorpaa han skulde drage Hertugens Værd til Danmark og Tydskland, samt deraf for sig selv til Romerhoffet. Henimod Juul forlod han med Hertugens Breve og Penge Nidaros, drog over Fjeldet til Opplandene. For ikke at vække Mistanke gav han sig god Tid paa Veien, som om han intet vigtigt havde at fare med

¹⁾ Haak. Haakonss. Saga c. 186.

²⁾ Variat i Haak. Haakonss. Saga c. 195.

men ved Ankomsten til Hamarlaupang blev han ligesuldt anholdt af Mun-
nan Biskopsøn, og med Breve og Penge under sikker Bedækning ført
til Bergen, hvor han blev holdt fangen i Bergen, indtil Kongen ankom
did i 1240, da strax Abbedens Breve ransagedes. De vare til Paven,
Keiseren og andre mægtige Fyrster, af hvem Skule haabede Hjælp, og
falde af Dydigtelser; nogle endog af saa farlig Natur, at de kunde kostet
Bjærn, deres sandsynlige Forfatter, Livet; men da Kongen havde faaet
Brevene i sin Bold, og derved hindret deres mulige Følger, tilgav han
med sædvanligt Høimod Abbeden, og tog ham med sig Øster til Viken,
hvor han saaledes overbar Skules Nederlag i Oslo¹⁾. Da dennes
Fald kort efter gjorde Ende paa de norske Borgerkrige, tillod Kongen
endog Abbeden at fuldføre sin Reise til Rom, for at fremme sin Appel
mod Bandsættelsen, og han er sandsynlig samme Sommer 1240 reist til
Rom, hvor han allerede i April 1241 maa være ankommen²⁾.

Et saadant uroligt Liv maatte nødvendig virke skadeligt paa selve
Klostret. Sagaen beretter herom kun det Ovenanførte, at Abbeden havde
pantfat sit Kloster til Hertug Skule. Den engelske Munk Matthæus
Parisensis derimod, som nogle Aar senere sendtes til Norge for at re-
formere Holms Kloster, omtaler denne Sag vidtløftigere for Klosters
Bedkommende. Klosteret Holm af St. Benedikts Orden, siger han, var
i hei Grad forarmet, Konventet adspredt og Klosteret selv med dets Gi-
endomme næsten ødelagt. Abbeden (han nævnes ei, men det er tyde-
ligt Ritabjærn) forlod Kloster og Orden, tog hemmelig dets Segl med
sig, og ved Hjælp af dette deels folgte deels pantsatte han næsten alle
Klostergodsjerne, og havde Sakristanen i Ledtog med sig ved dette Be-
drageri. Herpaa løb begge deres Bei. Erkebiskoppen af Nidaros tog
da Klosteret under sig, og sigtede Munkene som alle Klosterreglers aaben-
bare Overtrædere, nogle endog som Tyve og Rømningsmand. Munk-
ene derimod, som uden Abbed dog nogenlunde under Priorens Besty-
relse havde søgt at opfylde deres Pligter, appellerede til Paven, da de
sandt det ubilligt, at Alle skulde lide for Gens eller Nøgles Brøde.
Paa Grund heraf lod Erkebiskoppen Sagen staa hen, medens Prioreren,
efterat have faaet noget af Godset tilbage og sanket en Deel Penge sam-

¹⁾ Gaaf. Gaafonaf. Saga Cap. 196. 198. 205. 215. 225. Med samme Milde-
hed havde Kong Gaafon kort før givet de Barbelger Fred, der ved hans
pludselige Ankomst til Nidaros havde taget deres Tilflugt til Holms Kloster.
(ibid. c. 214).

²⁾ Dipl. Norv. I. No. 23; jfr. Aar udenfor.

men, begav sig til Rom. Men her havde Abbeden og Sættens ret kort før, og ved Hjælp af det stjaalne Segl pantsat Klosteret omtrent 500 Mark, saa at Prioeren maatte vende hjem med ufor Sag ¹⁾.

Nitabjørn derimod havde været heldigere i Rom. Det kan være Tvivl undertastet, at han er bleven løst af Bandet, da Pave Gregor IX endog overdrog ham med Abbeden af Luterøen at undersøge og give Betænkning om de Undergjerninger, man tillagde Erkebiskop Eskil ligesom han fra Paven (nærmest den i Juni 1243 valgte Innocentius) hvis længe udsatte Valg han rimeligviis i Rom har oppebiet, og lærtid gjort Gjæld paa Klosters Regning) medbragte til Kong Håkon et Brev „med Betsignelser og sagre Ord, hvis Mage neppe er til Norge fra nogen Pave,” fortæller Sturla Thordsson. Han først hjem til Norge om Sommeren 1244, opholdt sig, som det i en Tid hos Kongen i Bergen, og skulde endelig seenhøstes crist i Kloster. Han kom dog kun til Selje Kloster, hvor han blev si døde ²⁾. Saaledes endtes da den urolige Bjørn Abbeds Liv. I har været en Prælat, udrustet med sjeldne Kandsgaver, Klægt og i lenhed, rober enhver Efterretning om ham; sit Tilnavn Nita-Bjorn fik han paa Grund af de mange vigtige Breve, han i sin Tid havde ret og ideligt færdebes med. Han vilde indtaget en hoi og ha Plads blandt Norges berømte Mænd, hvis han kunde frikjende Trækthed, Odselhed og maaste Vagelsind; men man kjender ikke verne til hans Handlemaade, og maaste hans hele Færd fra Pops Standpunkt kan forsvares som Følger af en uroffelig og uegen Hengivenhed for den ustabile Hertug Skule.

Hvem der blev Abbed efter Bjørns Død 1244 findes ikke opt Prioeren var samtidigen med Nitabjørn kommen tilbage fra Rom uforrettet Sag, og skjønt man ved Tidenden om Abbedens Død en anden Abbed ³⁾, har denne neppe været nogen dygtig eller fr Mand, siden det altid er Prioeren, der omtales som den, der dre Klosters Reform ⁴⁾. Først lykkedes det ham at bringe Orden i

¹⁾ Matth. Paris. udg. af Mats. S. 505—506.

²⁾ 3 Brev af 30te April 1241. Dipl. Norv. I. No. 23.

³⁾ Haaf. Haakonss. Saga c. 246. Isl. Annal. 116. Script. Rer. Dan.

⁴⁾ Matth. Paris. S. 506.

⁵⁾ Hans Navn nævner Matthæus ikke. Man kunde formode, at den A

agerne. Forsynet med Ubefaling fra Kong Haakon til Munken Matthæus fra Paris samt med 300 Marks. Rejsepenge, begav Prioren ledsaget af en af Munkene, som det synes, til England, hvor Nitarus Pantebreve vare komne i italienske Nagerkarles Hænder, som da holdt sig i London, og det lykkedes ham her at faa denne Sag heldig fort¹⁾. Værre stod det imidlertid til i aandelig Henseende, da Munkene kun ved gjentagne Foræringer kunde bevæge Erkebiskoppen til at sætte sin Beslutning at udjage dem, da de efter hans Erklæring kun kunde Munk af Navn, og sætte sig i Besiddelse af Klosteret og Den. Munkene toge derfor i 1247 sin Tilflugt til Kardinal Wilhelm, som da holdt sig i Norge. Denne, der selv ikke kjendte til Ordensregelen, bedede dem at udbede sig en Lærer og Reformator af Paven, og gav dem desangaaende et Ubefalingsbrev med. Hermed drog baade Abbed og Prior afsted, og udvirkede fra Paven en Anmodning til Abbeden af Albans i England, om at overlade dem Matthæus, hvem de kjendte som en klog og trofast Munk, til Klosterets Reformator, og ved dennes Foranstaltninger blev nu ogsaa Nidarholm i aandelig Henseende bragt paa Fode igjen. — Saaledes fortæller Reformatoren selv denne hele Sag, og det godt stemmer med Sagaernes Beretning om Bjørn Abbed, og i det hele kaster Lys paa Forholdene, hvilke han godt maatte kjende, selv om han ikke er den samme Matthæus, der som Gesandt fra Kong Ludvig X af Frankrige, Keiser Frederik II og Birger Jarl af Sverige havde været i Norge, og var personlig elsket af Kong Haakon²⁾.

Med denne Reform kom Munkene i Nidarholm atter i Anseelse og

af Holm, der ofte nævnes i Haakon Haakonsøns Saga paa Varbelgernes Side, og som stundom (cap. 213, 214) kaldes Faber Klemet, har været Prioren; men det bliver altid høist usikkert.

1) Matthæus Paris. S. 506 fortæller, at det var „contra Caurinos, tunc Londoni existentes, at Prioren førte sit Klosters Sag. Caurini, Caorsini eller Caturcini kaldtes en Art Nagerkarle, som havde det sletteste Rygte, og dreve deres Handel i Frankrige, England o. fl. Lande, stundom udjagede af Kongerne, men ved Pavens Mellemkomst atter tagne til Naade. I Selliges Hænder maa altsaa Nitarus være falden, for at drive Penge op. Gaorfinerne skulle have deres Navn af en liden piemontesk By Gaorsa; efter Andene af byen Cahors i Frankrige.

2) Haak. Haakonsf. Saga c. 243. 266. 267. At Kongen ydede Matthæus paaberaabte Munkene sig som Grund for, at de helst søgte ham. (Matth. auf. St. Suhm X. 115—116). Han kalder overtalt Nidarholms Munkene Benerbittinere.

Kongens Gunst. Deres Abbed Thorleif nævnes som den første blandt de Prælater, der fulgte Kongen paa dennes eget Skib paa hans sidste Tog til Skotland. Han meddelte ham med 3 Biskopper den sidste Ord og deeltog efter hans Død (15de Decbr. 1263) i Sjelemesserne over ham ¹⁾. Iøvrigt findes intet om Thorleif. Det var ventelig ham, som Paven 1265 paalagde i Forening med flere Klosterformænd at vælge Erkebiskop efter Einar Smorbaks Død ²⁾, og i 1268 tilligemed Biskopper af Bergen og Tuterøens Abbed paa ny at undersøge Paalideligheden af de Erkebiskop Gysstein tillagte Mirakler ³⁾. — Eigesaa har Nidarholms Munkte staaet sig godt med Eftermanden Kong Magnus Lagabøter; thi i sit Testamente af 1ste Februar 1277 gav han 120 Mark Sterling i Penge til „Benediktinerklostret“ i Holm, den største Sum i rede Penge noget Kloster fik, mod at Munkene forpligtedes til stedse at meddele Alterens Sakramente med Brød og Viin frit til alle saavel sekulære som regulære Geistlige i Stiftet, overensstemmende med det Forpligtelsesbrev, de havde udstedt til ham ⁴⁾. Da Testamentet viser, at en lignende Sum mod samme Forpligtelse blev givet Kannikerne ved Domkirken i Bergen, samt Biskopperne af Stavanger, Dalsø og Hammer, er altsaa Holms Kloster traadt i Erkebiskoppens og hans Kapittels Sted, maaste paa Grund af Kongens Misnoie med den herskesyge Erkebiskop Jon, med hvem Konfordatet i Tønsberg lort efter sluttedes.

Under Kong Eric Magnussons Regjering var Haakon Abbed i Nidarholm. Han forekommer som Udsteder af flere Breve ⁵⁾ i Nidaros, men om hans Færd som Klosterformand eller om Holms Stjebne i den Tid opløse de Intet. De angaa de Stridigheder, som paa denne Tid fandt Sted mellem den unge Konges Raadgivere og Geistligheden om dennes nylig erhvervede store Rettigheder, som den nye Regjering ikke vilde erkjende. Kampen mellem Kongemagten og Geistligheden varede længe, og en Munk i Nidarholm Arne, der uden Tvivl forhen havde været Kannik i Nidaros og Sogneprest til Borgund, benyttedes af Dom-

¹⁾ Haaf. Haakonss. Saga c. 319. 329. 330.

²⁾ Script. Rer. Dan. III. 106.

³⁾ ibid. IV. 425. Suhm X. 623 efter Raynolds Annal. eccl. XIV. 169.

⁴⁾ ibid. VI. 250. Thork. Dipl. II. 256.

⁵⁾ Dipl. Norv. III. No. 16 og 20. Thork. Dipl. II. 86. 94 og Pl. V, hvor Abbedens Segl er afbildet.

spillet som et paa Grund af sin nye Stilling upaatlageligt Vidne antænde Geistlighedens Rettigheder ¹⁾).

Denne Broder Arne er uden tvivl den samme, der i 1296—1303 retkommer som Abbed i Holm; i alle Fald viste ogsaa denne Abbed i le sin Færd sig som en Ven af Kannikerne i Nidaros. Disse førte paa Tid en forargerlig Kamp med deres Erkebiskop Torund, der efterat Erkebiskopen havde staaet ledig i næsten 5 Aar efter den fordrevne Jon Nødes d. 1282, fra Hammers Bispestol forflyttedes til Erkesædet, og viste mere eftergivende mod Kongemagten, medens han paa den anden side søgte at indskrænke Domkapitlets stigende Magt. Fra den Stund spillet mærkede dette, havde han aldrig Fred, og en langvarig Proces yndte, hvis Dokumenter tildeels endnu ere til, og i hvis Udstedelse Abbed Arne har deeltaget ²⁾. Da Uvenskabet gik saa vidt, at ikke alene omstolens Elever og Abbeden af Holm, men endog selve Bymændene i Nidaros blandede sig deri, saa at tilsidst Erkebiskoppen og hans Tilhængere ei uden Livsfare turde vise sig paa Gaderne, tog endelig Kongen Magnus den Fjerde ved sin Kroning sig alvorlig af Sagen, og tvang kannikerne til for det Første at falde til Fode. Samtidig hermed bestredes Abbed Arne til forskjellige Hverv udenfor sit Kloster. Saaledes alagde Bonifacius VIII ham ved Bulle af 16de Decbr. 1296 uden tvivl at paadømme en Sag mellem Domkapitlet og en Prest Nikolaus af Nidaros angaaende Narens Kirke, hvilket skede 1301 ³⁾, fra hvilket Aar man ogsaa har hans Vidnesbyrd som pavelig Dommer i Sagen mellem Chorsbrødrene i Nidaros og Hr. Vilbjalm af Torgar saae Tienden af Haugs Kirke i Verbalen, som Abbeden ved Vid-

¹⁾ Sammeft. III. No. 28. 30, og II. 120—121. 124—126. Arne kaldes her først Broder Arne i Borgund, og siden Broder Arne i Holm. At han havde været Kannik ser, indlyser af Brevet. Tvisten er isvrigt Klosterhistorien uvedkommende.

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 35. 47. 49. 50—52. 55. 56. 66 og 67 a—d. Vi mærke herved alene, at Aldarholms Konvent paa sidstnævnte Sted kalder sig Benediktinere. Denne lange Strid vefkommer isvrigt ikke Klosterhistorien, da det neppes er rigtigt, naar Jonsson kalder den en turba monastica (Hist. eccles. Island. II. 155). Hovedsagen udenfor Diplomerne, nemlig Laurentius Biskops Saga, giver ingen Anledning til at antage, at Munkene have haft nogen væsentlig Deel i Kampen, hvis Hovedmænd paa Kapitlets Side vare Kannikerne Sigvat Lande, Gillef Korte, der siden blev Erkebiskop, og Audun Raude. (Lant. Bys. Saga c. 12).

³⁾ Dipl. Norv. II. No. 37. 63. Thork. Dipl. II. 183—184.

ner oplyste med Hette tilkom Domkapitlet ¹⁾. — Abbed Arne var under denne Strid paa Kannikernes Side, og dette paadrog ham i 1301 yderligere Overlast. Da nemlig disses Modstandere havde lagt voldsom Haand paa nogle af Kapitlet — Striden var nemlig i den sidste Tid udartet til Slagsmaal paa Gade og Kirkegaard, — sendte dette en Kancelli til Rom, som derfra bragte Befaling til Abbed Arne at lade Fornærmerne, saafremt Klagen fandtes grundet, bandsætte i Nævers Kirke, med Klofteringning og brændende Kjerter paa alle Sønd- og Helligdage, indtil de gjorde de Forurettede Afbøn og søgte Afkøling hos Paven. Abbeden fandt Misgjerningen klar og beviist, og bandsatte derfor Bøddelkommende efter Pavens Bud. Da tillige Inggjald, Kannik af Hammer ²⁾, havde taget sig af disse Kirkestjændere, bestyrket dem i deres vrang Sind og hjulpet dem med Penge, saa bandsatte Abbeden i Nævers Kirke tillige Inggjald og Presten Audun Joka. Men da Arne nogen Tid derefter forrettede sin Andagt for Alteret i Domkirke-Choret, lode Inggjald, Audun og en Lægmand Sigurd med flere Hjælpere Chordøren lukket, og trang Abbeden til at forblive derinde, til han havde hørt Inggjald oplæse et Skrift, han havde med. Imidlertid holdt Audun ham fast ved Klæderne og Sigurd spærrede Døren, medens Alle skjældte ham ud, fordi han havde givet Befaling til deres Bandsættelse. Om alt dette udfærdigede Kristian, Abbed af Tuterøen, den 31te Oktbr. et vidnefast Dokument ³⁾; men Udfaldet af den hele Sag kjendes isvrigt ikke. — Abbed Arne nævnes sidste Gang i Mæret 1303 ⁴⁾.

¹⁾ Dipl. Norv. III. No. 46. 47. Thork. Dipl. II. 56.

²⁾ Han var sandsynlig Jørunds Ven fra dennes forrige Stilling som Biskop i Hammer, og blev 1305 selv Biskop der. Laurentius Biskops Saga fremviser alle disse Kampe til Jørunds Fordeel, og oplyser i alle Fald, at ogsaa Kannikerne tillode sig Haandgribeligheder mod de Gæstlige, der holdt ved Erkebiskoppen.

³⁾ Dipl. Norv. III. No. 49.

⁴⁾ Dipl. Norv. III. No. 55. Da den følgende Abbed først nævnes 1313, vides vi ikke, om man til Arnes Tid skal henføre Hr. Bjarnes Erlingssøns Testament af 25de Januar 1308, hvori han gav Holms Kloster 3 Mark brand (Suhm XI. 594. Testamentet er nu uden Tvivl tabt, og kjendes kun i en forvirret Oversættelse af Peder Dyrkjøst i danske Geheimearchiv.) Arne er maaske Arne død i 1309, eller var da for svag til at deltage i Forretninger udenfor Klosteret, hvilke da udførtes af Konventet; jfr. Dipl. Norv. II. No. 81. Under dette Brev hænger endnu begge Klosters Segl, hvoraf Arneholms er det samme, som er stukket i Kobber paa Pl. VI. bag Thorsteins Diplomatars Bøddel, hvor det imidlertid fejlagtig er angivet for at være

Jældeningen Grim Skute søn¹⁾ var formodentlig Arnes Eftermand som Abbed i Nidarholm. Han omtales første Gang som saadan 24de Novbr. 1313, da han med Audun Abbed i Sautra gav Udskrift af Pave Klemens Vs Bulle af 1312 om en Gaarig Afgift af alle Munkreorderer i Norge til det hellige Lands Forsvar²⁾. I hans Tid brændte Nidarholms Kloster 1317³⁾. Ved Pindsetider 1319, „den Baar, som vor værdige Herte Haakon, Norges 5te Konge af dette Navn, døde,“⁴⁾ fulgte Abbed Grim med sine Brødres Naad Klosters Møllehuus ved Jlen i Nidaros til Bjørn Prest i Hospitalet for 25 Mærker; Abbeden fraskrev sig og Eftermand Løsningsretten til dette Møllehuus, der stedse skulde tilhøre Hospitalet. Brevet udstedtes paa Bigg, og forsegledes der af Abbeden⁵⁾. 20 Mai 1320 udstedte han, ligeledes paa Bigg, tilligemed Abbed Thorer (af Munkatshveraa) et Vidnesbyrd om Thingvære Klosters Stiftelse og Tiender paa Island, som Biskop Jorund af Holar havde berøvet det. For sin Person vidnede desuden Grim, at Erkebiskoppen havde misbilliget denne Færd⁶⁾. — Efter Arne Helgesøns Død i Norge i Januar 1320 stod Skalhøltis Bispestol ledig til Baaren 1321, da Abbed Grim blev valgt til Biskop i Skalhølt, og indviet i Bergen 28de Juli s. A. af Audfinn og Haakon, Bergens og Stavangers Biskopper⁷⁾. Han kom imidlertid ikke tilbage til sin Fædrene, men døde i Norge, efterat have baaret Bispenavn i 3 Maaneder, i hvilken korte Tid han imidlertid skal have taget saa haardt til Bispe-

Bergens Kapitels Segl. Omkriften er: Sigillum capituli sancti Benedicti de Nidarholm.

- 1) Han kaldes i Annalerne dels Skútu-Grimr, Skotugrimr, dels Grimr Skútuson. Det første have de bedste Annaler. Íslenz. Annál. 216. 217.
- 2) Barth. IV. 640—649. Suhm XI. 720.
- 3) Ísl. Annál. 208. Denne Ulykke henføres af nogle yngre Annaler til 1316.
- 4) Tillægget „den Femte“ brugte Kong Haakon Haalæg, ligesom Faberen Magnus kaldte sig den Fjerde. (Kongesegl i Lybeks Archiv).
- 5) Dipl. Norv. III. No. 115.
- 6) Afkrift i danske Geheimearchiv. Hist. eccles. Islandiæ. II. 183—184. Da begge Breve ere udstedte paa Bigg ved Pindsetid, kunde det synes rimeligt, at de ere fra samme Aar, men de ere tydeligt daterede 1319 og 1320. Gaardene har selvfølgelig været et sædvanligt Opholdssted for Holms Abbeder, og det er derfor saameget rimeligere, at hermed menes Stiftens Fædrenegaard, og ikke nogen af Gaardene til paa Strinden eller Frosken, som man ei vilde have frøvet Bigg, end mindre paa Bigg.
- 7) De to Sager vedkommende Breve ere trykte i Hist. eccl. Isl. II. 60—61, og Grimms Trofædsed til Erkebiskoppen hos Suhm XII. 347.

Stolens Indtægter, at han efterlod den i betydelig Gjæld, hvorfor i forandrede hans forrige Navn Skutegrim til Ogenavnet Skurdgr (Slagtergrim)¹⁾, og har ikke villet regne ham med blandt Stalh Biskopper.

Efter hans Tid ere Efterretningerne om Nidarholms Kloster dets Abbeder heist ubetydelige. Vi anfere, hvad vi have fundet. August 1346 var Olaf, Abbed i Holm, tilstede i Communesstuen i Cho brødregaarden i Nidaros ved Afslutningen af en Gaardhandel²⁾, og sit Testamente af 23de Septbr. 1349 gav Erkebiskop Arne Både, døde af Pesten, en Kalf (spira) og 2 Mærter brændt til Holms Kloster for Sjælemesser (firir þristugt)³⁾. Hans Eftermand som Erkebiskop blev Olaf, der 1350 valgtes af den eneste Pesten-overlevende Kannik i din. Olaf kom 1351 tilbage fra Rom, og døde 1373⁴⁾. — Erling (Erling) Abbed til Holm udstedte 5te April 1431 med to nidaroske Priorer et Vidnesbyrd om, hvad Erkebiskop Aslak Bolt havde bet Kong Erik paa sin Formand Askells Gjæld⁵⁾, og 11te Juli 1436 t seglede han med Flere i Nidaros en Afskrift af Arvid Ingeledssøns Testament⁶⁾. Med Erkebiskop Aslak magesiftede Abbed Erling til Alstret Gaardene Askar og Fjeltros imod Dele af By og Lid⁷⁾. En mod Reformationstiden var Jon Lafranssen Abbed i Holm. Han nævnes allerede i Erkebiskop Gantes Tid († 1510), til hvem „Jon Forflader i Holms Kloster“ magesiftede 1 Ore i Banebo mod 1 Ore i fverflad i Sparbo⁸⁾; 27 Septbr. 1516 magesiftede han med sin Konvent Samtykke og efter Erkebiskop Erik Ballendorfs Raad Gaarden Eiland i Lade Sogn paa Strinden til Kanniken Hr. Nutteif Matsjer

¹⁾ Hist. eccl. Isl. II. 58.

²⁾ Dipl. Norv. II. No. 276.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 10. No. 16. Trykt i 1ste Udg. S. 770—773.

⁴⁾ Hist. eccl. Isl. I. 453. — Euhm XIII. 216 og efter ham Ranthe (i Eccl. II. 209) kalder Olaf Abbed til Hammer, men dette grunder sig paa Trykfeil hos Euhm.; jfr. Dipl. Norv. I. No. 323, indeholdende Clemens Etadsfæstelse af hans Valg, dat. 3die Novbr. 1350. Olafs Virksomhed Erkebiskop tilhører Kirkehistorien.

⁵⁾ Nye Dan. Magaz. I. 34—35.

⁶⁾ Euhnings Anh. til Domkir. 12—13.

⁷⁾ Aslak Bolts Fordebog S. 33.

⁸⁾ Sammenfæst S. 4.

Throndhjem mod Gaarden Elene i Byrgsen, hvorpaa Sunland lagdes til Bolds Præbende. ¹⁾

Endelig undergik Klostret anden Gang ved Ildbrand 1531, idet Lvnilden slog ned saavel der som i Domkirken. Nidarholms Brand synes altsaa at have været samtidig med Stadens og Domkirkens, der den 5te Mai d. K. aldeles lagdes i Aske ²⁾. Efter denne Tid forekommer Nidarholms Klosterkonvent ikke oftere, og sandsynligviis er det splittet ad ved denne Ulykke, som Tidsaaenden midt under Reformationsstriden ikke satte Munkene istand til at bekæmpe. Abbeden og en Broder Peder af Holm nævnes paa denne Tid blandt Abbeden af Tuterøens Dommere ³⁾, men Klostret selv og dets Skjebne omtales ikke i noget af de mange Breve fra denne Tid. Formodentlig har det efter Branden ligget øde, og under Erkebiskop Olafs sidste Kamp (1536—1537) finder man, at han har holdt dette faste Punkt besat. Da nemlig Thor Roed, Jens Splid og de øvrige Anførere for den danske Krigsmagt i April 1537 søværris ankom til Throndhjem, delte de sig i to Afdelinger, hvoraf den ene under Thor Roed indeslittede Steenvigsholm, og den anden under Jens Splid belejrede Holms Kloster, hvoraf der blev skudt Nat og Dag ⁴⁾. Klosters Besætning overgav sig sandsynligviis samtidig med Steenvigsholms, hvis Kapitulation er af 29de Mai ⁵⁾, og Følgen af dets Benyttelse mod Kongen blev naturligviis, at det strax lagdes under Kronen. Allerede den 3die Juni tilskreve Hr. Truid Ulfsland og Christoffer Huitfeldt, øverste Hovedsmand for kyl. Maj.s Folk, fra Thron-

¹⁾ Dipl. Norv. I. No. 758. Eglet er nu mutileret, men efter en Paategning af Arne Magnussen var det endnu det samme som i 1309 (ovenfor).

²⁾ Saml. til Norges Hist. II. 56—57. Svensens Samlinger I. 3. 35. Skjønning (Reise II. 5) maa have misforstaaet sin Kilde (Ramus Norg. Beskr. 204), naar han fortæller, at Nidarholms Kloster afbrændte ved Gnister fra Domkirken; thi Ramus beretter kun, at "Nogle frive, at dette skal være skeet ved Tordenild, som og skal have skeiet fra Domkirken Nord til Holms Kloster, og dette ligeledes afbrændt." At derimod Gnisterne skulde fare 4300 Alen over Fjorden og landt paa Nidarholm er usandsynligt. Beretningen antyder dog, at Klosters Ødelæggelse var samtidig med Byens.

³⁾ Münch. Dipl. No. 3181.

⁴⁾ Jens Splids Rapport til G. Vilde dateret Holms Kloster 1ste Mai 1537, i danske Geheimearchiv.

⁵⁾ Steenvigsholms Kapitulation er nu trykt i Aktst. til Grevesfeldens Historie Den Saml. 312—315. Om disse Begivenheder Nordenskjølds saaes fuldstændig Underretning i Paludan-Müllers Grevens Fejde II. 401—403.

hjem Holms Klosters samtlige Landbønder og Almue, at de paa Kongens Begne havde givet velbyrdige Svend Jens Tillufssøn (Bjelle, Fru Ingerd Ottesdatters Datters Lucia Gyldenløves Mand) Holms Kloster med alt dets Gods i Befaling og Forlening, og befalede dem derfor at være ham og hans Ombudsmænd lydige, samt til ham at betale den Afgift, de aarlig vare Klosteret skyldige ¹⁾. Da imidlertid Christoffer Huilfeldt kort efter blev Hovedsmand paa Steenbigholm (d. e. over Thronhjems Len), blev Holms Kloster lagt under Thronhjems Kongsgaard, og Lutersens Kloster forundt Jens Tillufssøn i Holms Sted ²⁾. Nogen Jordebog over Nidarholms Klosters Gods er hidtil ikke fundet, og man har saaledes intet Begreb om dets Størrelse; kun viser en Notits af Jens Tillufssøn, at han ikke var tilfreds med Byttet, da han erklærer Lutersens Klosterrente for den mindste Nordenfjelds ³⁾. Af Klosterkirken staar endnu en Notunde tilbage, der nu er indtagen i og udgjør den væsentligste Deel af Munholmens Fæstningsværter ³⁾.

§ 3. Balle Nonnekloster (Nunnusetr à Bakka),

ligeoverfor Nidaros paa Nidelvens Østside i Glade Sogn, nævnes første Gang ved Midten af 12te Aarhundrede ⁴⁾, da det var i fuld Virksomhed, men nærmere kan dets Alder ikke bestemmes. Ligesaa lidt kjender man med Visshed den Orden, hvortil Klosteret hørte. Vi have S. 18 opført det som Benediktiner-Kloster, og antage fremdeles dette for sandsynligst, da det, skjønt yngre end forhen antaget, dog maa være stiftet i 12te Aarhundredes første Halvdeel, da Benediktinerne endda vare i

¹⁾ Samtidig Afskrift i Enden af en Jordebog over Lutsen i danske Geheimes Archiv.

²⁾ Sammenfald. Holms Gods blev saaledes ingen særskilt Forlening.

³⁾ Schønning's Reise II. 7. ff. Bings Norges Beskr. 434. og Urda II. 101 indeholde Oplysninger om Klosterlevningerne. Til selve Klosters Historie og giver Schønning (anf. St. S. 5), at han har samlet Materaller, men blev indskrænket sig, forsaavidt de endnu efter al Rimelighed ere bevarede paa det kongl. Bibl. i Kjøbenhavn, til nogle faa og ubetydelige Optegnelser af trykte Diplomer.

⁴⁾ Fornm. Sögur. VII. 355. Kong Gystein Haraldssøns Skald Einarr Skaldsson var nemlig paa Grund af et Besøg hos Abbedissen i Balle kommen for at søge til Kongens Bord, og digtede til sin Undskyldning en fremtsom Brev til Kongen i Fornm. Sög. har forledet mig til i 1ste Udg. at hense dem med Begivenhed til Kong Gystein Magnussøn, hvorved jeg har faaet Balle Kloster for 50 Aar ældre.

afsejle. Biskop taler noget for, at det kunde været et Cistercienserkloster; thi da var det just denne Ordens Tid ¹⁾; men herimod taler den mstandighed, at Balle Kloster stod under Erkebiskoppens umiddelbare Hsøn, der „ifølge gammel Vedtægt“ visiterede Klosteret hver Johannes evangelists Dag (27de Decbr.), samt hvis han derfra var forhindret, behar een Dags Veitsle af samme ²⁾. Dette strider allfor meget mod Cisterciensernes fuldstændige Frihed (ovenfor S. 31), til at vi uden be-
nt Bidnesbyrd tør antage Balles Nonner for at have hørt til denne den. Stifteren nævnes ei heller nogensteds; men da det gamle kkefæde Glæde, der efter Glædejarleslægts Udgang tilhørte Kongemmet, var en af Klosters vigtigste og nærmeste Eiendomme, bliver ei usandsynligt, at en af Norges Konger har væsentlig Deel i Stiftelsen. Sit Navn Balle har Klosteret ligefrem af Beliggenheden paa atkædet ned mod Nidelven: det udtrykker intet Andet end det Ap-
lativiste: Nonneklosteret paa Balle, et Navn, der var og blev strækeligt, da Egnen kun havde dette ene Nonnekonvent.

Om ingen af de med Jordegods forsynede norske Klostre ere Efter-
tningerne saa tarvelige som om Balle; de indstrænte sig til en tilfæl-
ig Dmtale enkelte Gange i Sagaerne, og nogle Testamenter samt uvæ-
ntlige Gaardhandler. Da Everres Skib Mariusuden gif af Stabelen
Ridaros i 1183, gav Kongen nogle Kirkekæder til Balle ³⁾, og ne-
mfør Klosteret var et Landingssted, hvor de søværts ankommende Fien-
er under Borgerkrigene oftere lagde til ⁴⁾; men dette giver intet Udbytte
er Klosters Historie. Som Barn aflagde Kongesønnen Haakon Haa-
onsen (1212) et Besøg hos sin Slægtning (siskona) Astrid i Balle
kloster ⁵⁾. Mærkeligt bliver det, at Balle Kloster hører til de yderst

¹⁾ Munch, Norske Folks Hist. II. 855, antager dette, og formoder, at det som de 3 Cistercienserklostre i Lyse, Hovedøen og Bergen fyldes Biskop Sigurds Forsorg, samt henfører Stiftelsestiden til 1152, da Kardinal Nikolaus var i Ridaros og Erkestolen oprettedes. Skulde man da her søge det S. 68—69 omtalte Abbatia de Gradis?

²⁾ Hølaf Bolts Jordebog S. 114—115.

³⁾ Everres Saga c. 80.

⁴⁾ Foram. Sög, VIII. 169. 171. 197. IX. 315. 529—530. X. 98. 158.

⁵⁾ Haak. Haakonsf. Saga c. 6. Jfr. Munchs Historie III. 548. Denne Astrid fulde vel ikke være den i Fagrskinna Cap. 214 nævnte Nonne, der nedstammede fra Skule Kongesøstre, og gjennem dennes Ægtefæll med Sigurd Syro Datter kunde henregnes til Kongerættten.

faa, der ikke ere betænkte i Magnus Lagabøters Testamente¹⁾ forjagede Biskop Thorfinn af Hammer gjorde 23de August 128: stamente i Cistercienserklosteret Doest ved Brügge i Flandern, og 40 Mark norst til Nonnerne i Balke²⁾, og Hr. Bjarne Erling: det i sit Testamente af 1308 en Gaard paa Søndmøre³⁾. Li Klosteret i Erlebiskop Arnes Testamente 1349 en luffet Kalf (sp. „cedula“ ved, samt 2 Mærker brændt til Sjælemesser⁴⁾. - September 1359 bortbyggede Søster Kristin, Abbedisse i B Sigurd Thoresøn, Raadsmand sammesteds, hvad Klosteret Gaarden Carevil paa Strinden til Jon Sigurdsøn og hans A mod en halv gammel Mark i Landstyd. Dvsfagdes Bygselen i taltes Afgiften ikke rigtig, skulde Klosteret have sin Gaard igjen⁵⁾ Febr. 1381 gjorde Agmund Olafsøn, Kannik i Nidaros, sit Tei hvori han til Klosteret paa Balke gav to Stykker Klæde (varni Ligefaa stjænkede velbaarne Mand Arvid Ingeldsøn ved G af 4de Decbr. 1430 og 9de April 1434 forskellige Fiskevare Nobel til samme Kloster⁶⁾. 26de Febr. 1431 udstedte Svein søn, Prest og Raadsmand i Balke, og Kolbein Guthormsøn ventstuen (setstosfan) i Balke Kloster Vidnesbyrd om, at Hustru s Kolbeinsdatter, i Dvervær af Lucia Priorisse og alle Konven solgte til Domkapitlet i Nidaros 12 Spands Leie i Grindal i D Til Bitterlighed fattes Konventets Segl for Skjædet, hvilket li mode, at Sælgersten har været Proventkvinde i Klosteret⁷⁾. finder man nogle Jordestifter omtalte mellem Balke Kloster og stopperne Kslaf og Gaute, uden at heller disse give nogen D om Klosteret⁸⁾.

Den sidste Abbedisse i Balke hed Benedikta Jons Det er sandsynligviis denne, der havde modtaget fra Abbed Ma Luterøsen 20 Steer paa 57 Lod og en forgyldt Ste vægtig

¹⁾ Thork. Dipl. II. 253 ff. Script. Rer. Dan. VI. 248 ff.

²⁾ Testamentet findes hos Suhm X. 1037.

³⁾ Affkrift i danske Geh. Archiv. Suhm XI. 594.

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 10. No. 16. Trykt i 1ste Udg. af d. Estr.

⁵⁾ Dipl. Norv. II. No. 354.

⁶⁾ Dipl. Norv. II. No. 468.

⁷⁾ Schønings Anhang til Thronbhj. Domf. Bestr. 6 ff. og 11—12.

⁸⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 15. No. 6. Schønning Domf. Anhang S.

⁹⁾ Kslaf Bolts Jordebog S. 8. 14. 33. 76.

som han formodentlig paa denne Maade har villet forstikke. Sølvet blev imidlertid „annammet“ hos Abbedissen, da Abbeden blev arresteret og lillet for Netten ¹⁾). Forøvrigt nævnes hun med sit ovennævnte fulde Navn i et Brev af 6te Mai 1536, da hun efter værdige Faders og hertes Erkebiskop Olaf Engelbrektsøns ²⁾ Raad samt med sine Konventstres Samtokke magesiftede Klosters Odegaard Wermland paa Strinden i Frue Kirke i Throndhjem mod den Part, som samme Kirke eiede i Klosters Gaard Thorp, ligeledes paa Strind ³⁾). Hun døde først 561 ⁴⁾).

Hermed ende de faa og usammenhængende Efterretninger om dette kloster. Da man, som anført, finder dets Abbedisse og Konvent endnu 536 i Udøvelse af deres klosterlige Rettigheder, er der ingen Grund til at antage, at det paa nogen voldsom Maade er bleven reformeret, især da man finder, at det overeensstemmende med Ordinantsen har haft en erdselig Forstander, der var forpligtet til at føde og klæde Nonnerne. I 1547—1552 forekommer Jørgen Pedersøn som Forstander i Balle. Han udstedte 17de Juni 1547 med Jens Tillufsøn (Bjelte) til Østerraad, Peder Pedersøn til Huseby, Olaf Mogensøn, lagmand i Throndhjem, og mange Andre paa Frostehing et Vidnesbyrd om, at Christoffer Galde og hans Fogder havde i enhver Maade opført sig vel imod dem og Almuen ⁵⁾). Maaſte er det den samme, der i et Brev uden Sted og Tid anmoder Esge Bilde om at hjælpe ham til at gaa Balle Kloster, hvorpaa han har Livsbrev og har anvendt mange Penge; Ingen, skriver han, kan faa mere ud deraf, end hvad der medgaaer til at føde og klæde Klosterfruerne derudi, især med den svære Tje-

¹⁾ Munch. Dipl. No. 3184.

²⁾ Dette Brev godtgjør saaledes, at de have Uret, som ifølge Hist. eccl. Island. II. 344. have kaldet ham Olaf Stigsøn. Han forekommer ellers yderst sjelden i samtlige Kilder med sit Fadersnavn.

³⁾ Dipl. Arn. Nagn. fasc. 19. No. 5.

⁴⁾ „Aar 1561 døde Fru Benedicte, Abbedisse i Balle Kloster“. Biskop Hagerups Optegnelser fra 1731 af Domkapitlets Papirer (Egl. Bibl. i Kbhavn. Gamle Saml. fol. 988 blandt Schönlingiana; meddeelt af Hr. N. Nicolajsen.)

⁵⁾ Brev i danske Geheimarchiv. Dette i Forening med et ligesaa fordeeltigt Vidnesbyrd fra Geistligheden Nordenfjelds af samme Dag sees Chr. Galde at have forsynet sig med i Anledning af, at hans Fiender i Danmark vilde berøve ham Steenvigholms Slot, hvilket han i Skrivelse af 1ste Juli beder Esge Bilde at forhindre. (Sammesteds).

nefte, han deraf maa gjøre ¹⁾). Denne Tjeneste maa have været meget svær, hvis den ikke gav Forstanderen noget Overstud; thi Balle Klosters Gods har været meget betydeligt ²⁾, men dets Jordebog fra den katholste Tid er sandsynligviis tabt.

Stimeligviis har Balle Kloster under verdslig Bestyrelse staaet ved Magt indtil 1564, da baade dette og Helgeseter Kloster blede „ruinerede“ ³⁾, formodentlig af Claudius Gallus og hans svenske Hær, som i dette Aar havde Throndhjem og Omegn besat. At selve Klosterbygningen har været holdt ved Magt idetmindste til 1556, fremgaar deraf, at den verdslige Forstander havde sin Bolig der indtil dette Aar. Da imidlertid Hoved-Lensherren i Throndhjems Len, som hidtil havde boet paa Steenvigsholm Slot, nu fik Befaling at bosætte sig paa Kongsgaarden i Throndhjem, fik den med Balle Kloster forlenede Adelsmand 8de Juni 1556 Befaling at flytte til Steenvigsholm, og holde dette Slot i god Forvaring; Klosters visse Rente blev hans Løn for denne Tjeneste. — Med Balle Kloster have Følgende været forlenede: Jørgen Pedersøn (ovenfor), Christoffer Eritsøn (Bernhoff), 1555—1560 † 1563. Axel Gyntelberg 1560—1564, da han overgav Steenvigsholm til Erensterne og derfor tabte Forleningen. Hans Offesøn (Nød) 1564—1599, Laurits Kruse 1599—1608, Jens Sparre 1608—1611. Ditlev Mangau 1611—16***, Henrik Jakobsøn Bind, Admiral, 1630—1633, Steen Beck 1633—1641, Dve Bjelke 1641—1648 (?), Daniel Knutsøn Bildt 1648(?)—1652, Matthias Budde 1652⁴⁾. 19de Oktober 1660

¹⁾ Brudstykke af et Brev sammesteds. Denne Jørgen Pedersøn er maaske den samme, der i Erkebiskop Olafs Tid forekommer som Foged i Jæmtland, (Saml. til Norg. Hist. 1ste og 2det Bind; se Registrene), og i Juli 1556 forlenedes med Mossvigen (Norske Registr. Afskrift I.) samt var en Broder af Peter Pedersøn, der ligeledes oftere forekommer i de nævnte Bind af Samlingerne, og var blandt Anførerne for det danske Krigsfolk mod Erkebiskop Olaf. (Brev fra Thord Nod, P. Pedersøn m. fl. angaaende Steenvigsholms Beleiring, i danske Geheimearchiv).

²⁾ Ifølge L. Creutz's Indberetning til Carl X af 1658 var Balle Klosters Gods forpagtet til en dansk Adelsmand for 1700 Rigsdaler aarlig, men 300 Rigsdalers Rente laa i Nordlandene. (Handl. rör. Skandin. Hist. XXX. 196.)

³⁾ Nysnævnte Dptegnelser af Biskop Hagerup.

⁴⁾ Efter Lensbrevene i Norske Registre. I denne Liste mangler maaske en eller flere før 1630, ligesom der er en Forvirring i Forleningen omkring 1648, som for Tiden et kan klæres. Iver Prisp synes saamligt at have havt med Balle Kloster at gjøre, ligesom der efter Christian 4des Død i det Hele blev Forvirring i Administrationen.

fulgtes Balle Kloster og Gods af Kong Frederik den Tredie til Brødrene Marsellius for 20032 Rigsdaler ¹⁾).

Af Klostrets Bygninger er nu Intet tilovers. Endnu i 1606 stod noget af Kirkens Mure tilbage, og Lauritz Kruse, som da var forlenet med Klostret, fik 24 Decbr. Befaling at lade Kirkeværgerne ved Frue Kirke i Throndbjem til denne Kirkes Bygning tage de „overblevne gamle Muurstene, som findes paa den gamle Kirke paa Balle Kloster ²⁾“. Efter Schönings Beretning stod Klostret der, hvor Balle Gaards Have nu er. Hovedbygningen laa mod Øst eller Syd, medens den i nyere Tid er vendt mod Vest, og man fandt paa Schönings Tid Spor af Kirkegaardsmuren og opgrov ved Kjældergravning en Mængde Mennestebeen.

§ 4. Helgefeter (Esfeter) Kloster.

(Monasterium sanctæ Sedis).

Omtrent 1000 Alen i S. V. fra Nidaros Domkirke paa den anden Side af Nidelven ved en liden Bælt, der falder i samme, laa Helgefeter Kloster for regulære Kanniker af Augustinerordenen. Stedets ældste Navn synes at have været Esgioseter, Esgioseter eller Esgeseter, hvilket siden, da der blev et Kloster, forandrede til Helgiseter, sancta Sedes, den hellige Bolig. Det er da ligesom Munkalk i Bergen egentlig kun et appellativist Udtryk for enhver gudelig Stiftelse, men brugtes alene til at betegne dette Kloster, og en østenfor samme liggende Gaard bærer endnu Navnet Esfeter. Dette Kloster er uden Tvivl samtidigt med eller nærmest noget yngre end Domkapitlets Stiftelse, og stiftedes rimeligviis Erkebiskop Gyste in. At Helgefeter ikke er ældre end dette, følger af Afhængigheden af samme, som et gammelt Kloster neppe vilde underkastet sig. I ethvert Tilfælde er det sikkert, at Gyste in stiftede meget Gods til dette Kloster, og at han flyttede den ældre Mariel Kirke i Nidaros did, for at faa Rum for sin Udvidelse af Christ- eller Domkirken, ved hvilken Heilighed ogsaa Kong Harald Haarderaades Lig flyttedes fra Mariel Kirken til Helgefeter ³⁾. Rimeligviis har man ved

¹⁾ Esjøbe i danske Geh. Arch. Om Balles senere Giere jfr. Kraft Norg. Beskr. V. 597 ff.

²⁾ Rigssachivets Afskrift af Norske Tegnelser. (Orig. III. 263.)

³⁾ Schönung (Forbedringer S. 380) og Munthe (Nalls Snorre III. 63) have

Domkapitlets Stiftelse (1152) besluttet, at dette efter udenlandst Mønsh skulde bestaa af sekulære Kanniker ved Domkirken og regulær Kanniker paa Helgeseter (jvfr. ovenf. S. 22—23); men Udførelse heraf er forsinket ved Borgerkrigerne, saa at Klostret først 1176 fik fort derefter fik en Kirke opført, og dermed fuldført¹⁾. Som Følge heraf stod Helgeseter i et Afhængighedsforhold til Erkebiskoppen og hans Kapittel, hvis Udstrækning ikke bestemt kan angives. Formanden havde kun Titel af Prior, idet Erkebiskoppen altsaa ansaaes for Klostrets Abbed (Fader), og han visiterede det aarlig paa Thomas af Canterburys Dag (20de Decbr.)²⁾. Men paa den anden Side besad Klostret selvstændig Eiendom, og magestiftede eller solgte uden Andres Samtykke³⁾. Stiftelsen af Helgeseter Kloster for regelbundne Kanniker falder altsaa ind samtidig med Kardinal Nikolaus Dpbold i Norge, og bliin Lejal eller en af de første Erkebiskopper, og da nærmest Erkebiskop Cyprian, kan med Rimelighed anses for Stifteren.

I Historien nævnes Helgeseter første Gang i Sverres Saga, da Kongen i Anledning af Marieludens Bygning gav en Eborlaabe til Klostret (cap. 80). Under Bagleroprøret ankom Biskop Nikolaus til Helgeseter 1199, og tvang Prioren og de andre Kanniker til at tage Part med Baglerne, da han ellers truede med at sætte Ild paa Klostret. De fore da afsted med ham, og vare paa hans eget Skib⁴⁾. Det Birkfombed, disse nødbrunne Partigængere lagde for Dagen, findes forøvrigt ei antegnet. Ved det store Rigsmøde i Bergen 1223 indfandt

ved en Misforstaaelse af Beretningen om Flytningen af Kong Haralds H antaget, at Klostret er stiftet af denne Konge, altsaa over 100 Aar tidligere end her er antaget. Men dette gaar umuligt an. Munch har (Norske Høst Hist. III. 38) forklaret Udtrykkene i Morkinskinna og i Ågrip Cap. 36 som ovenanf. hvorved de af mig i 1ste Udgave opstillede Bauskeligheder bekræftes

¹⁾ Munch anf. Et. viser, at Marielirken, endnu da Thjedreks Munch blev, stod paa sin gamle Plads i Ahdarod; Thjedreks Historie ender med 1130, og her nævner ingenlunds Helgeseter Kloster, hvilket han neppe kunde undgaaet, hvis det havde været til i hans Tid.

²⁾ Malak Bolts Fordebog S. 115. At Helgeseters Convent regnedes til Domkapitlet, sees af Forliget i 1264 mellem dette og Brædisebrødrene (Dipl. Norv. I. No. 59, hvorefter mere under Brædisebrødrene.) Thi her nævnes Prioren i Helgeseter G . . . blandt dem, der havde sluttet Forliget, næstefter Erkebiskoppen og foran Erkepresten og Kapitlets øvrige sekulære Medlemmer.

³⁾ Sammenhængen oftere i Gr. S. 38. 100. Dette stede med samme Ret som de sekulære Kanniker ved Domkapitlet selvstændigt bestyrede sit Gods.

⁴⁾ Sverres Saga c. 156.

blandt Geistligheden fra Thrændelagen Svein, Prior af Helgefeter. Han nævnes umiddelbart efter Erkebiskop Guttorm, før Abbederne af Elm og Futere samt Domkapitlens Afsendinger ¹⁾. Da Hertug Skule Gulen 1239—40, efterat have ladet sig udraabe til Konge, vilde besætte sig over Fjeldet til Dplandene, bragte han forud sin Hustru Fru Magnhild og sin Datter Magnfrid med flere af sine Huusfolk i Sikkerhed til Helgefeter, og ved sin Ankomst til Nidaros kort efter tilstod Kongen paa Erkebiskoppens Bøn dem Fred og Naade. Paa Grund af vedligeholdt Kongens Mand en venstabelig Dmgang med Skules lægt, og aflagde nu og da Besøg hos Fru Magnhild i Helgefeter; men en Dag mærkede de, at Alle i Klosteret lo ad dem, som om de lodde spotte dem, uden at de kunde erfare Aarsagen. Dog samme Dag kom Kongen Budstab om Skules Seir ved Laaka. Ved Efterretningen herom udsendte Kongen Krigsbud overalt, medens Erkebiskop Sigurd og hans Abbe, Prior i Helgefeter, begave sig til Kongen, og idet de beklagede sig over det lidte Tab, tilbød de sig at fare til Skule og bringe et Forlig istand. Kongen takkede dem for deres gode Villie, men erklærede, at han ei vilde tage Forlig, forend han selv havde prøvet Styrke med Hertugen. Skules Forløb falde ugunstigt ud, vilde det være Tiden at mægle dem mellem ²⁾. Slaget i Oslo afgjorde strax efter Skules Stjebne. Som flygtning kom han til Nidaros, hvor han fandt Stemningen meget ugunstig imod sig. Medslagen og raadvild tog han ikke de nødvendige Forholdsregler mod uformodet Overfald, saa at Birkebenerne uforvarende om Natten kom over ham. Forladt af sine flygtede han i en Baad over Nidelven, og skjulte sig i en Skov. Hans Søn Peter undkom ligeledes til Dvre Helgefeter, hvor han siden fandtes skjult i et Baagerhus og dræbtes. Hertugen derimod opholdt sig to Dage i Skoven, men i Gangdage-Ngen (Dagene før Christi Himmelfart), da man i Procession med Korset gik rundt om Markerne, begave Kannikerne i Helgefeter sig paa deres Procession ind i Skoven, gavede ham og hans Mand Chorapper paa, og førte dem saaledes mellem sig ind i Klosteret. Hertugen begav sig op i Klokketaarnet, og lagde sig strax til Hvile, da han var meget træt. Da Birkebenerne fattede Mistanke herom, førte de over til Klosteret, hvor de fra Taarnet bleve bestudte af Hertugens Mand. Erkebiskop Sigurd kom med flere anseede Herrer og Bymænd derhen, og

¹⁾ Haak. Haakonss. S. c. 86.

²⁾ Haak. Haakonss. S. c. 214. 221. 222.

var afbrændt i Septbr. 1319, opbevarede Biskop Audun af Hole dette Kloster og sørgede for Munkenes Underhold andensteds. Saaledes sendtes en Broder Ingemund Skulesson til Norge, hvor han optoges blandt Helgefeters Kanniker, og tilsidst udvirkede hos Erkebiskoppen Klosters Gjenoprettelse¹⁾. Fra 1333 haves et af Prioreren i Helgefeter og 3 andre udstedt Vidnesbyrd om Kannikernes Ret til en Gaard i Nidaros²⁾. I 1339 udvalgte Munkene i St. Jons Augustinerkloster i Bergen Syrdag en fra Helgefeter dimitteret Munk, til deres Abbed. Vel blev dette Valg baade i formel og reel Henseende erklæret ugyldigt med Hensyn til Valgernes og den Valgtes Egenstaber; men Biskop Haakon af Bergen, hvem Valgretten derfor var tilfalden, udnævnte dog denne Syrdag til Abbed i Jonskirken, da han besad rene Sæder og fornødne Kundskab³⁾. I Febr. 1347 vare Bjorn Thoresson, Lagmand i Nidaros, og Everter Arnesen, Frostathingslagmand, tilstede paa Lyng i Verdalen, for efter kongelig Befaling at dømme mellem Broder Arngrim, i sin Tid Ombud for Brodrene i Helgefeter, og Sigurd Ottarson, Biskop af Lyng og Fru Magndids Arvinger angaaende sidstnævntes Deel i Gaarden Lyng. Lagmændene tildømte Arvingerne at betale Broder Arngrim eller hans Ombudsmand 3½ Mark til Mariemesse i Fasten og ligeaa meget til Halvardsmesse. Man seer, at ogsaa Kannikerne i Nidaros have været indvirkede i denne Sag⁴⁾. I 1353 antom en islandsk Munk

net paa venstre Arm og Verdensablet i højre Haand. Af Omkriften er de sidste Ord: . . . sancto sedis alene tilovers.

¹⁾ Hist. eccl. Isl. IV. 98—99. Beretningen om dette islandse Klosters Forhold til Hole Biskopstol ville vi her anføre, da omtrent samme Forhold har fundet Sted mellem Nidaros Erkestol og Helgefeter, kun med den Forskjel, at Domkapitlet som anført har deelt Myndigheden med Erkebiskoppen, hvilket ikke kunde finde Sted med Hole, der intet Domkapittel havde. „Biskop Jorund af Hole skiftede paa Nødruvellir ved 1290 et Kloster for regulære Kanniker af Augustinerordenen paa Betingelse, at Hole Biskop skulde være Klosters Abbed, som ved en af ham valgt Ombudsmand (oconomus) havde Bestyrelsen af og Raadighed over Klosters verdslige Sager, og hvis Pligt det derfor var at sørge for Munkenes Underholdning m. v. I aandelige Sager, d. e. hvad Bonner, Sange, Disciplin og den daglige Beskæftigelse angik, skulde den første Munk under Navn af Prior være de Doriges Formand, men maatte Intet af Vigtighed foretage uden Biskoppens Bifald.“ (anf. St. S. 97—98.)

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 167.

³⁾ Barth. 442—444. Han blev siden Biskop i Skalholt.

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 10. No. 12.

Trystein Asgrimsson, der formedelt Ufredsommelighed og Bold var for-
 taget fra Helgasells Augustinerkloster paa Island, til Norge og blev op-
 tagen som Munk i Helgeseter. Han opholdt sig her til 1357, da han
 af Erkebiskop Olaf sendtes i Forening med Kanniken Giulf Brandsøn
 som Generalvissitator til Island. Han synes nemlig at have forenet
 sine Evner med et uroligt Sind. Som Generalvissitator udpreskede han
 sine Summer i sit Fædreland, og yppede paany Klammeri med Biskop
 Bjerd i Skalholt, om hvem han forfattede Nidviser; men da denne paa
 Grund heraf bandsatte ham, tabte han Modet, saldt tilføde, digtede for
 at gjenvinde Biskoppens Naade det herlige Digt til Jomfru Marias
 Hæder, Lilia, i 100 Strofer, og blev endog Biskoppens Official. Paa
 Tilbagereisen til Norge 1360 led han Stibbrud paa Haalogaland, og
 naaede med Nød hjem til Helgeseter, hvor han døde 1361 ¹⁾.

Jøvrigt savnes saagodtsom alle Efterretninger om dette Kloster. Af
 Priorerne nævnes Broder Ingevald 1429, Arvid 1431 og Gud-
 mund Peterssøn 1436 som Udstedere af Klostret uvedkommende
 Breve ²⁾. I Erkebiskop Gantes Tid (1474—1510) var atter en „Herr“
 Ingevald Prior her, som afstod en Hage Spratavall østenfor Bro-
 runden i Throndhjem til Erkebiskop Gaute imod hvad denne eiede i Bjorka
 paa Jnderøen ³⁾. Først henimod Reformationen forefindes atter et Par
 Efterretninger om Helgeseter, hvoraf dets Forhold til Erkestolen belyses.
 Den 22de April 1506 mageskiftede Erkebiskop Gaute paa Domkirkens
 Begne en Deel Jordegods med Hr. Otte Matssøn (Rømer) og (dennes
 Svigerfæder) Hr. Nils Hentiksøn (Gyldenløve) til Østeraad, og afstod
 tillige Hospitalets paa Idrevolden Hæder til den til Eieren af Østeraad af-
 staaende Gaard. Ligesaa vare hæderlig Mand Hr. Olaf Thordsøn,
 Prior i Helgeseter, og ærlig Fru Magnhild, Abbedisse i Rein, da tilfæde,
 og afstode hvad deres Klostre eiede i samme Gods til Hr. Otto og Hr.
 Nils for det Venstabs Styld, de havde nydt og fremdeles ventede af
 dem. Brevet, der forsegledes af Alle de her nævnte tilligemed Domka-
 pitelets Degn og Official samt velbyrdige Mand Olaf Bagge m. Fl.,
 afstedtes i Erkebiskopsgaarden i Throndhjem, og viser, at Prioreren i Hel-

¹⁾ Hist. eccl. Isl. I. 586—588. II. 398 ff., hvor Lilia er trykt, samt I. 527,
 hvor et Brev fra ham som Vissitator findes.

²⁾ Thork. Dipl. H. 3. Nye D. Magaz. I. 34. 41. Dipl. Arn. Maga. fasc.
 15. No. 27.

³⁾ Kolaf Bolts Jordebog S. 5.

Ranges Klosterhistorie.

geiteter selv havde Naadighed over sit Klosters Gods¹⁾. Dette fremlyser end yderligere af Erkebiskop Olafs Konfirmation af 13de December 1534 for Hr. Gunnar Bjørnsen som valgt Prior i Hjeløseier²⁾. Heri erklærer han, at da Klostret ved Hr. Olaf Iverdsøns Død har mistet sin Forstander (prior et pastor), indfætter han den valgte Broder Gunnar til Klostrets Prior, forlener ham med fuld Røndighed derover baade i aandelige og timelige Sager, og betror til hans Omsorg alle Fræder, Giendomme m. v., som hidtil ere tilstaaede Klostret og dets fælles Verdbold, dog mod at Hjeløseier fremdeles bliver Erkestolens Jurisdiktion og Overbestyrelse (regimen) underkastet.

Imidlertid var Sekularisationen af Klostrene i fuld Gang, og Hjeløseier havde sandtynligtvis alene sit Forhold til den endda mægtige Erkebiskop at takke for, at det ikke maatte dele Skjebne med de øvrige Klostre og modtage verdslige Forstandere, endnu ferend Reformationen loelig indførtes. Man ser nemlig, at Prioren i Hjeløseier endnu indtil 1546 vedblev at bestyre sit Kloster. Prioren og en Broder Svend af Hjeløseier nævnes blandt Abbed Matthias af Tuterøens Dømmere (ved 1530)³⁾, og 3die Oktober 1532 udstedte Vincents Lunge, Niils Lyffe- og Kong Frederiks øvrige Udsendinge et Leidebrev for Erkebiskop Olaf at møde dem i Hjeløseier, hvor en Overeenskomst derpaa sluttedes⁴⁾. Endnu i 1540 magelistede Prior Gunnar en af Klostrets Gaarde i Lade Sogn til Kantoren i Throndbjem Hr. Asmund Ingemarson med en Gaard i Støren⁵⁾. Kartagen til, at Hjeløseier saaledes en Tid lang var undgaaet Klostrenes almindelige Skjebne strax at faa en verdslig Forstander for Klostergodset, kjendes ikke; men 6te Januar 1546 overdrog Christian III Klosterbygningerne og Bugaarden derunder til den første evangeliske Superintendent Iverbern Olafsøn Bratt; dog befalede Lensherren Christoffer Galde, at „handle med Prioren betom, og fly ham en Gaard, eller iøvrigt i andre Maader stille ham tilfreds med en ørlig Opbeholdning i hans Livstid“⁶⁾. Ved samme Tid maa Godset

¹⁾ Efter en Afskrift ved Schenings Haand i danske Geheimarchiv fra en Ud-
tøse af 1646.

²⁾ Efter en Afskrift sammen. Trykt i 1de Udg. af dette Skrift S. 773.

³⁾ Rind. Dirl. No. 3161.

⁴⁾ Samme No. 3157. Salund-Müller, Ørreens Heide. II. 33.

⁵⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 19. No. 6.

⁶⁾ Norske Registre i A. i Rigsarchivet. I. 277. Hvor det blev af Pri-
oren, er ikke ortognet, men endnu i 1550 levede Gunnar, da Galde tilkølede

re lagt ind under Thronhjems Hovedlen; thi i et Brev fra Christoffer Balde til Hr. Ege Bilde af 13de September 1547 omtaler han kongens Ordre til at lægge Helgefeter Klosters Gods under Kronen, beklager sig i den Anledning over Christoffer Ottessøn (Huitfeldt), som havde taget en Gaard fra Klofret og givet bort. Saaledes beboes altsaa Kloftergaarden af Superintendenten, medens Godset fulgte kongen, indtil Thorbern Bratts Eftermand Hans Gaas ifølge kongelig Befaling 1559 maatte afgive Helgefeter til Kolsgaard for Lensherren Bert Bild. I Gaas's Tid var det, at Kong Christian III 12te Juli 1552 tilstod Helgefeter Kloster Aflyret „saa at naar Nogen kommer Skade i Thronhjems Stift, eller for nogen ærlig Sag bliver ufrykt, da maa den have sin Tilflugt til Helgefeter Kloster, og der være og sifter uden al Hinder, til saalænge der bliver dømt paa hans Sag og Gjerning“¹⁾. Det er allerede S. 84 bemærket, at dette ikke ma forstaaes, som om Helgefeter først nu blev et Aflyt, men derimod den kongelige Tilladelse gik ud paa, at Helgefeter skulde fremdeles være den Aflyt, det forhen som Kloster havde haft, men som naturligvis ellers vilde ophørt med dets Sekularisation.

Endnu 1558 holdtes Gudstjeneste i Helgefeter Kirke, hvilket sees paa Hans Gaas's Forslag til Kongen om at henlægge Både Kirkes Tæppe og Rente did²⁾. Om Klofrets Overgang fra Bispestolen til Lensherren giver Gaas's Klage til Kongen af 10de Novbr. 1550 en Deel Oplysninger, hvoraf blandt Andet sees, at Bild havde udsagt Biskoppen i Novbr. 1550, uagtet Kongens Brev bestemte, at han skulde komme til førstkommande Middelsdag³⁾. Paa Grund af denne Overlevering ses en Synsforretning over Klofrets Bygninger, der befandt sig meget faldne, og bestode af Kirken, Klofret og Bugaarden, hvis Størrelse og Værdighed er omtalt af Schønning⁴⁾. I 1564 skal Bygningen alde-

Kongen en Kalk og Duff af Guld og en forgyldt „Pags“ (?), som blev ankommet af Prior i Helgefeter. (Sammeft. I. 62.)

¹⁾ Norske Registr. Afkr. I. 316.

²⁾ Danske Mag. VI. 325.

³⁾ Sammefteds 326—329. Heri havde uden Tvivl Lensherren Ret; thi Kongens Brev er af 23de Septbr. og lyder paa, at Gaas „an svarer til St. Middelsdag førstkommande antvorder“ o. s. v. Da Ordren først indløb i November derefter, vilde Gaas have Udfættelse et Par omkring, hvilket Bild vist ikke paa egen Haand kunde indseemme.

⁴⁾ Schønning's Reise I. 13—14.

les være ødelagt, Murene nedbrudte og Stenene være anvendte til Kongsgaardens og Frue Kirkes Bygning ¹⁾). Klosters Gods dannede efter Reformationen ingen særstilt Forlening, men laa under Thronbhjems Gaard indtil 1604, da det fordeeltes mellem Lensherreterne paa Bergenshuus og i Nordlandene, medens Thronbhjems Lensherre fik Romsdals Len i Erstatning. Heraf sluttes, at dets Gods hovedsagelig har ligget udenfor Thronbhjems Len, og at det er det der tiloversværende Gods, som (ifølge Schønning anf. St.) blev henlagt til den latinste Slot i Thronbhjem ²⁾). Saaledes ere alle Spor af Klosteret nu for længe siden forsvundne. „Dersom ei Schønning ei havde leveret Tegning af Helgseter Kloster — siger Klüver ³⁾ — saa var det nu fast umuligt at bestemme, hvilken Figur det har haft, da hver Steen er borttagen og Tomten bebygget med Huse.“

§ 5. Prædikebrødrene's Kloster i Nidaros.

At en Domikanermunk Salomon fra Karhuus, der hørte til den hellige Dominikus's første Tilhængere, paa Tilbagereisen til sit Fædreland af Storm drevs ind til Nidaros 1221, og saaledes sandsynligviis gav Anledning til den nye Munkordens Forplantelse paa nok Grund endnu i dens første Aar, er ovenfor S. 50 omtalt. Indtærdid har man ingen afsjort Bisped for, at just han har stiftet det Kloster af denne Orden, som henimod 20 Aar derefter forekommer i Nidaros i fuld Stand med Munk og Bygninger, medens det vist ikke kan betvivles, at han fra sit Kloster i Lund har udsendt Brødre til Norge, ligesaavel som han gjorde det til Danmark og Sverige. Man tør derfor med Bestemthed antage, at Stiftelsen er foransediget ved hans ufrivillige Ophold i Nidaros, hvor Hertug Skule tog sig af ham, og sandsynligviis i Forening med Erkebiskoppen har fremmet et Klosters Anlæg. Prædikebrødrene's Kloster kaldes kun i Almindelighed Predikara-lisnæde

¹⁾ Endnu i 1606 anvendtes Steen fra Elseters Klosterbygninger til Frue-Kirk i Thronbhjem, ifølge Igl. Breve til Steen Bilde af 24de December f. A. (Norske Tegnelser. III. 263.)

²⁾ Norske Tegnelser, I Afst. i Rigsarchivet. I Brevet herom til Laurits Krus paa Bergenshuus af 26de Mai 1604 paalægges ham at tage Elseters Gods paa Sundmøre under sig. Udenfor dette til Thronbhjems Stift hørte bergenske Len har altsaa Klosters Gods neppe strakt sig.

³⁾ Norske Mindesmarker S. 43.

(enkelte Gang Prædikalist), apud Prædicatores, og fra 15de Aarhundrede af Sortebrødre-Kloster; hvilken Helgens Navn Klosteret bar, er derfor ubekendt. Dets Beliggenhed i Byen er heller ikke nogenlunde i Kilderne nøiagtig angivet, ligesaa lidt som man nu veed at paa-
 se samme; dog er det aldeles vist, at det har ligget i Strøget ved Kongsgaarden, Domkirken, Bispegaarden og Kannikeboligerne, sandsynligvis Vest for Domkirken. I Nidaros Byslov omtales nemlig en A-
 minning mellem Kongsgaarden og Prædikebrødrene's Gaard ¹⁾, der altsaa
 maa have ligget henimod Kalkstødet, omtrent ved de nuværende Labora-
 toriebygninger. Af denne affides Beliggenhed lader det sig og forklare,
 at dette Kloster reddedes, da hele Byen, Domkirken iberegnet, afbrændte
 den 5te Mai 1531 ²⁾. Have Minoritterne i Nidaros havt det lokale
 Navn „nidr at brædra“ (ovenfor S. 52), er det rimeligt at Prædike-
 brødrene ere blevne kaldte „upp at brædra“ eller „vestr til brædra“
 eller noget lignende, thi slet slikt Navn ikke forekommer.

Under det sidste blodige Optrin i de norske Borgerkrige, da Hertug
 Skule i Nidaros overrumpledtes af Birkebenerne, nævnes Klosteret første
 Gang i Historien (1240). Han flygtede ved Underretningen om Fien-
 dens Landgang over Elven, medens hans Son Peter først tyede til
 Prædikebrødrene, der tilbode ham deres Beskyttelse, og forsikrede, at de
 nok skulde forvare ham saa vel, at Fienden ei skulde finde ham; men Pe-
 ter turde ikke slaa sin Lid hertil, flygtede til Helgeseter og faldt der
 for Birkebenernes Vaaben ³⁾. Muntenes Tilbud at trodsse Fiendens
 Overmagt for at redde Peter var maaske en Taknemmelighedsytring i
 Aledning af Faderens Belgjæringer mod Klosteret.

Dominikanernes store Anseelse ved deres første Optraeden er ovenfor
 omtalt, og herpaa afgiver ogsaa dette Klosters Historie Vidnesbyrd.
 2de April 1241 paalagde Pave Gregor IX Dominikanernes Prior i
 Nidaros tilligemed 2 Abbeder at undersøge de Terteign, der tillagdes
 Erkebiskop Gyslein ⁴⁾. Under de siden opstaaede Tvistigheder mellem
 Kongerne Haakon af Norge og Christoffer af Danmark benyttede begge
 Konger Dominikanerne som Mæglere og Sendebud. Den Sigurd
 Prior, der ifølge Flatsbogen ⁵⁾ om Vinteren 1256—1257 havde reist

¹⁾ Norges gamle Love. II. 241.

²⁾ Saml. til Norske Folke Hist. II. 56.

³⁾ Haak. Haakonss. Saga c. 236.

⁴⁾ Dipl. Norv. I. No. 23.

⁵⁾ Fornm. Sögur X. 77.

en Udenflabet og dets Aarsag. Den til Erkebiskop nylig valgte Abbed Kirger af Tuters bragte det i Stand. Han og Kannikerne bekendtgjøre, at i Anledning af den Trætte, som havde været mellem de lærde Mænd og Prædikebrødrene, havde de sidste lovet, at de for Fremtiden ei skulde angribe den bellige Kirkes (d. e. Domkirkes) eller dens Kannikers Retigheder, samt at de skulde i alle Maader hædre dem i Ord og Gjerning modt Almuen. Erkebiskoppen derimod lovede paa Kannikernes Begne, at disse ei skulde forurette Brødrene mod de Privilegier, de berømtlig var i Besiddelse af, men vise sig gavmilde mod dem hver efter sin Eone, og uden Forpligtelse, saa at enhver i denne Sag kunde gjøre, hvad han fandt sammelig, dem (Prædikebrødrene) til Gavn og sig til Sjølehjælp. Derligt bekræftedes paa den ene Side af den valgte Erkebiskop, Prioeren i Helgefeter og 4 af Kapitlet, og paa den anden af Prioeren Sigurd (munds søn og Broder Klemet ¹⁾). Senere Efterretninger vise imidlertid, at det naturlige Fiendskab ikke dermed var forbi. Denne Prior Sigurd er sandsynlig den Prior for Prædikebrødrene i Nidaros, som i 1265 efter Birgers Død af Paven fik Befaling til i Forening med Abbederne af Løse og Holm samt Barfodmunkenes Kustos at vælge en Erkebiskop, hvorpaa de valgte Biskop Haakon af Oslo ²⁾).

Til at udfæde bekræftede Udskrifter af vigtige Dokumenter og at behandle geistlige Forhandlinger i det Hele, benyttedes Dominikanerne i Nidaros ofte. Saaledes gave Magister Petrus de Dacia ³⁾ og Broder Bo (Boetius) i 1280 ⁴⁾, Prioeren Lodin i 1291 ⁵⁾, og det hele Konvent 1300 og 1307 ⁶⁾ Udskrifter af Domkapitlets gamle Fribreve. I 1429 gav Prædikebrødrenes Prior Peter med Flere Udskrift af Pave Anastasius IVs Bulle om Erkestolens Stiftelse ⁷⁾, og i 1431 bevidnede Brynke, Prior i Prædikeklostret, Abbeden af Holm og Prioeren af Helgefeter, at Erkebiskop Aslak havde indbetalt en Sum Penge til Kong Erik paa sin Formand Askelles Gjæld ⁸⁾. Endelig forseglede Ju-

¹⁾ Dipl. Norv. I. No. 59. Thork. Dipl. II. 48—49.

²⁾ Islenz. Annal. 134. Script. Rer. Dan. III. 106.

³⁾ Han maa ei forverles med den berømte Prædikebroder af dette Navn, der døde i Eskelinge 1275. Euhm X. 727.

⁴⁾ Dipl. Norv. III. No. 16. Thork. Dipl. II. 86—89.

⁵⁾ ibid. III. No. 30. 36, og II. 124—126.

⁶⁾ Dipl. Norv. III. No. 44. 66. 67.

⁷⁾ Thork. Dipl. II. 3 ff.

⁸⁾ Nye Danske Mag. I. 34.

gevald, Prior i Sortebroderkloster, med Flere et Mageflifte af 4de April 1437 mellem Erkebiskop Uslaf og hans Kanniker ¹⁾).

Et Vidnesbyrd om Tillid og Anseelse er det og, at Prædikebrøderen Bjørn, der i Striden mellem Erkebiskop Jørund og hans Kapittel holdt med dette, desuagtet 1307 af Erkebiskoppen valgtes til i Forening med dennes hengivne Ven Islændingen Laurentius at drage til Island som Bisitator ²⁾. Men ligesom disse to Mænd hjemme havde staaet imod hinanden, saaledes bleve de ei heller under Bisitatsen enige, saa at denne ingen synderlige Frugter bar, da Biskop Jørund af Hole forstod at holde Espiden mellem dem vedlige ³⁾. Han beviste nemlig Bjørn at mullig Hæder, og tilbød ham Winterherberge hos sig, medens Laurentius gjordes til Gjenstand for Biskoppens Slægtningers Spot. I det Hek skilte Bjørn sig lidet samvittighedsfuldt fra det ansvarsfulde Hverv, han havde sin Medbisitator at takke for, idet han af Hensyn til Biskoppen undlod at anstille den befalede Undersøgelse i Hole Stift, og da Laurentius alene tog sig deraf og opdagede flere Misbrug, negtede Bjørn at deeltage videre i Bisitatsen, og vendte med mange Betskyldninger mod sin Medbrøder tilbage til Nidaros. Dgsaa Biskop Jørund betruede sig ved at bagrasse Laurentius i Norge, hvor imidlertid Erkebiskop Jørund laa syg af Fodverf, og hans Fiender Kannikerne havde tilrevet sig Hek Myndigheden, ja endog berøvet Jørund den personlige Opvartning. Hek gen heraf blev, at Laurentius ved Hjemkomsten fængsledes og mishandledes samt tilbagesendtes til Island, for at Biskop Jørund kunde tage Hævnen over ham. Denne var dog ædel nok til ikke at benytte sig heraf, og satte den forfulgte Mand paa fri Fod, hvorpaa han gav sig i Thingvære Kloster og endelig døde som Biskop i Hole ⁴⁾. Det Anførte antyder, at Forholdet mellem Erkebiskoppen og Prædikebrødrene i Begyndelsen af 14de Aarhundrede ikke var godt. Det samme indlyser fremdeles af det ovenfor S. 167—168 omtalte Brev af 133* fra Brødrene til deres forrige Provindsial Erkebiskop Peter af Upsala, hvori de klage over, at

¹⁾ Nye Danske Mag. I. 41. Skønning Anh. til Domkirken's Beskrivelse S. 55.

²⁾ Laurentius Saga c. 17—20. Det synes som man har gjort hinanden gjensidige Indrømmelser, idet En af hvert Partii beskikkedes til Bisitator. Erkebiskoppen gik nemlig kun nødig og ifølge Laurentius's Anmodning ind paa at sende Bjørn (c. 17).

³⁾ Hist. oeccl. Isl. I. 552. Laurentius Saga anf. St.

⁴⁾ Laurentius Saga cap. 19—26 og i Enden af Sagaen. Hist. oeccl. Isl. II. 152—153. 172—174. Man bemærkte, at Rilsken neppe er fri for Uensidighed.

idaros Erkebiskop og Domkapittel var dem ved alle Leiligheder imod søgte at hindre deres Virksomhed og Indflydelse hos Almuen, paa samme Tid som de beskyttede Minoritterne i Nidaros. Deres Medbrødre, Prestmunken Arne Lauritsøn og Ungbroderen Haakon, havde opkøbt sig hos deres Klosters Belgjører Sjøselmanden Harald i Jæmtland, og anholde derfor om, at Erkebiskoppen paa Grund af Klosters store Løb og den Modstand, det møder i Nidaros Stift, vil tillade de nævnte brødre som Terminarier (ovenf. S. 96) at drage om i Jæmtland, og holde Gudstjeneste, høre Skriftemaal og paalægge Pønitentser. Der bestaar nemlig Klosteret store Beløstninger ved Murenes, Tagets og andre Bygningers Istandsættelse, hvortil de af de anførte Grunde behøve hjælp fra Fremmede ¹⁾.

At Testamenter til Fordeel for Prædikebrødrene i Nidaros ere lange bevarede. Det ældste er Kong Magnus Lagabøters af 1ste Febr. 1277, da han gav disse Brødre det samme som Rigets øvrige Tiggerbrødre, nemlig 12 Mark Sterling ²⁾. Gyrid Andresdatter gav dem en Mark brændt for Sjælemesser ³⁾; ligesaa Kanniken Arne Endridsøn 309 en gammel Mark, Gunhild Sigurdsdatter 1342 fem Mark gamle, og Arne Hæstelsøn i 1343 en Mark til Sjælemesser ⁴⁾. Ved Kong Magnus Erikssøns og Dronning Blantas Testamente af 1347 fik samtage (4) norste Dominikanerklostre 100 Mark til Deling ⁵⁾. Fra den store Kandedøds Dage 1349 ere 2 Testamenter angaaende dette Kloster tilveers, nemlig Erkebiskop Arnes, der gav det 3 Mark brændt, hvorfor Brødrene skulde læse 2 Sjælemesser, samt desuden til Kost ½ Læst Rugmeel og 200 Stokfist ⁶⁾; og Arnsfinn Peterssøns, der gav dem 1 Pund Rug ⁷⁾. Kanniken Agmund Olafsøn testerede 1381 to Styl-

¹⁾ Orig. i svenske Rigsarchiv. Dette staar ganske vist i Forbindelse med Pave Benedikts Befaling af 1ste September 1338 til Erkebiskop Paal af Nidaros at tage Minoritterne i Dacla i Forsvar mod Erkebiskop Peter af Upsala, der ifølge Provinzialens Klager forurettede dem (Wadding, *Annales Minorum*. VII. 482—483). Spørgsmaalet er kun, om dette Bud er ældre eller yngre end Prædikebrødrenes Klage, og dette kan for Tiden ei oplyses.

²⁾ *Script. Rer. Dan.* VI. 250. *Thork. Dipl.* II. 256.

³⁾ *Dipl. Norv.* II. No. 70.

⁴⁾ *Echøn. Anh.* 13. *Dipl. Norv.* II. No. 248. 255.

⁵⁾ *Samlinger til Norske Folks Eyr. og Hist.* V. 585.

⁶⁾ *Trykt i 1ste Udgave* S. 770—773.

⁷⁾ *Dipl. Norv.* II. No. 305.

ter „varnings“ til Prædikebrødrene ¹⁾ og 1430 gav Arvid Ingeldsøn Sortebrødre-Kloster i Nidaros 40 Fisk „til gils“ og en Lunde „dro eller dens Værd, ligesom han ved senere Testamente af 1434 gav i to Nobel, hvilket er dobbelt saa meget som Helgefeter fik, og Halvpart af hvad der gives samtlige Kanniker til Deling ²⁾).

Til dette Klosters Historie i de sidste 100 Aar før Reformationen tjender man isvrigt Intet ³⁾. Paa Reformationstiden finder man alle antegnet, at det var den eneste geistlige Stiftelse i Thronhjem, der nu gik Ildbranden 1531, samt at Prioeren af Sortebrødre og Lector Robt sammesteds nævnes blandt Abbed Matthias af Lutersens Dommere ⁴⁾ — Det lader til, at denne berygtede Abbed ogsaa i dette Kloster h pantsat eller til Brug ved Leilighed forvaret en Deel Sølv, som Erkebiskoppen lod tage tilbage hos Broder Harald i Sortebrødre ⁵⁾. Af Klage fra 1527 over Prædikebrødrene i Bergen sees, at Ordenens Provindsal-Minister paa denne Tid har været bosat i Thronhjem, og altsaa ba hjemme i dette Kloster ⁶⁾. Han hed Broder Robert Jonsøn ⁷⁾, i at han var Ordenens Foresatte i Norden (altsaa Provindsal i Dacia siges udtrykkelig af Kong Gustaf I i to Breve af 30te Mai 1525 i den af ham indsatte Ordens-Bicarius for Prædikebrødrene i Sverige Hr. Martin, og til Dominikanermunkene i Westeraas, hvori han bebrøder de sidste, at de ikke have lystret hans Befaling, at den norske Broder Robertus ikke skulde være deres Foresatte, da han var en udenland

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 468.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 14. No. 10. Schønning (Afhæng 8. 11). Den h anstillede Sammenligning mellem Gavernes Betsøb kan maasse bidrage til i bestemme Antallet af Munke i de forskjellige Klostre, hvis man kan antage at Testator har undt dem omtrent lige godt Alle. Er dette saa, vilde Prædikebrødrenes Antal blive Halvparten af Kannikernes, og Helgefeters en Tredjedepart, eller, Kannikernes beregnet til det almindelige 24, respektive 12 i 6, og disse Tal ere hverken for Prædikebrødrenes eller Helgefeters Bedtømende usandsynlige.

³⁾ Det eneste, vi have fundet, er en Notits i Kofat Volts Fordebog S. 90, Prioeren i Sortebrødre-Kloster i Nidaros Magnus Haraldsfi (?) med si Brødres Samtykke gav til Nidaros Domkirke 3/4 Spand i Gaarden Sænes i Brøns Sogn, som Klofret havde faaet af Kolbein Willamsøn. De bør bemærkes ovenfor ved S. 112 Anm.

⁴⁾ Månch. Dipl. No. 3181. Jfr. nedenfor under Lutersen.

⁵⁾ Sammesteds No. 3184.

⁶⁾ Sammesteds No. 2194.

⁷⁾ Robertus Johannis, Månch. Dipl. No. 1834.

Maad, som det ikke sømmede Erensker at adlyde. Desuagtet havde Kongen erfaret, at han befattede sig med Vicariatet, og at der var afskedkommet meget Ondt i Klosteret for hans og hans Tilhængeres Skyld, ligesom og megen ond Stempling derved var ført ud blandt Almuen i Dalerne. Kongen befaler dem derfor at antage Overbringeren af hans Brev, Broder Nils Andersson, som Prior. I Brevet til Vicarien af samme Dag bebrejder han denne, at han har gaaet for mildt frem og tilladt Robert fremdeles at befatte sig med hiint Embede, og derved foranfaaget Stemplinger i Dalerne af ham og andre norske Brødre der i Klosteret. Disse Stude derfor strax sendes hjem til deres Fædreland, og Vicarien følge Broder Nils til Westeraas og indsætte ham som Prior der. Broder Robert, hans Parti og andre Udlændinger der og andensteds i Ordenens Kloster, skal han paalægge at være ude af Riget inden Et. Hans forstkommende, eller og vil Kongen finde anden Raad for ham ¹⁾. Af disse Breve er det tydeligt, at Broder Robert har været en Nordmand, Prior i Westeraas og Provindsial-Vicarius. Kongens Trusel har vel jaget ham fra Sverige 1525, og dette forklarer altsaa, at en anden end han forekommer som Prior i Nidaros, hvor han nemlig kan have fungeret som Provindsens Foresatte og tillige (efter Udtrykket i Minch. Dipl. No. 3181), eller efterat han var afskaget som Provindsial, bestyret Lectorens Embede.

Naar og hvorledes Klosteret er sekulariseret, hvor det er blevet af Ruinene, samt hvortil Klosters Bygninger i de første Tider ere anvendte have vi ikke kunnet finde. Maaſte kan det ovenfor givne Bidrag til Bestemmelsen af dets Beliggenhed lede bedre Lokaliserede paa Spor i disse Henseender. Om dets Gods vides aldeles Intet. Det blev ikke nogen særskilt Forsening.

§ 6. Minoriternes Kloster i Nidaros,

hvis Stifter, Alder og Beliggenhed ere lige ubekjendte, synes at have været ubetydeligt ²⁾. Skjønt i Rigets vigtigste Stad forekommer det sjældt og kun i Forbigaaende; dets Beboere findes ikke som Præ-

¹⁾ Thysolius Handl. til Sveriges Reformat. och Kyrko-Hist. I. 5—8, jfr. og Handl. rör. Skand. Hist. XXIII. 59—60.

²⁾ Hverken Forfatteren af den norske Klostersfortegnelse i Script. Nor. Dan. IV. eller senere norske Topographeer omtale dette Kloster.

disebrødrene benyttede som Vidner, Notarier eller deslige, og intet Testamente nævner det med udtrykkelig Ord. Da Prædikebrødrenes Kloster laa oppe ved Domkirken, er det rimeligt, at den Broder Olaf „nidi at brædra,“ som forekommer i et Brev af 1381 ¹⁾, har været Munk i dette Kloster, og har den nuværende Munkegades ældre Retning ikke kunnet naa det ovenfor antagne Sted for Prædikeklosteret, maa Gade have Navn efter Minoritterne, hvis Kloster laa nede ved Øren eller Stranden ²⁾. De første Spor af dem findes i et Brev af 1313 ³⁾ hvor Franciskaneren Botolf i Nidaros omtales; Klosteret nævnes ikke Magnus Lagabøters Testamente, og det var ganske vist endda ikke til.

At Nidaros har haft et Kloster af denne Orden er imidlertid utvivlsomt. Det maa derfor forekomme, om end under et andet Navn, idetmindst i nogle af de mange Testamenter, man endnu har tilovers fra Nidaros og hvori Prædikebrødrene og andre Klostre omtales, da man ikke kan tænke sig nogen Grund til, at Minoritterne altid stulde forbigaaes. Dett leder til den Formodning, at deres Klosterkirke er den Olafs Kirke i Nidaros, der oftere nævnes. Der var nemlig i Nidaros en Olafskirke forskjellig fra Domkirken eller Kristkirken, som den almindelig kaldtes, Sognkirke i Byen i Erkebiskop Jorunds Tid (1288—1309) ⁴⁾, hvilket og indlyser af Kanniken Arne Endridsøns Testamente af 1309, hvor Olafskirken nævnes blandt Sognkirkerne ⁵⁾. Senere forekommer ligeledes Olafskirken stadig i Testamenterne, men nu nævnes den ikke blandt Byens Kirker, men steds blandt Klostrene og almindelig mellem Helgekister og Prædikebrødrenes Kloster. Da nu Franciskanerne i Nidaros maa stiftes Plads i Testamenterne, saa tro vi os berettigede til den Formodning, at de havde eiet Olafskirken der og haft Navn efter den, en Formodning, som ogsaa paa andre Maader kan styrkes.

Olafskirkens Jordegods blev 1252 af Erkebiskop Sørle henlagt til Kannikernes Borchhold ⁶⁾, og i 1296 blev Laurentius Prest ved denn

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 468.

²⁾ At Munkegaden — som Forf. har læst etsteds — kunde bære Navn efter Nidarholms Kloster, til hvilket denne Gade aabner Udsigten, synes derimod høist usandsynligt.

³⁾ Dipl. Norv. II. No. 99. Det staar vel ikke udtrykkeligt, at han var Munk i Nidaros, men det er høist rimeligt.

⁴⁾ Laurentius Biskops Saga c. 9. 14.

⁵⁾ *Schønings* Auhang til Domkirken S. 13.

⁶⁾ Dipl. Norv. II. No. 9. Thork. Dipl. II. 39. 40.

Kirke. At Minoriternes Konvent i Nidaros ikke er ældre end 13de Aarhundredes Slutning, sluttes deraf, at det ikke nævnes i Ordenens før Bestyrtters Magnus Lagabøters Testamente. Det er saaledes høist rimeligt, at en af Torunds Eftermænd, nærmest Gilif Korte, har formaet Kannikerne ved Domkirken til at indrømme Minorittermunkene deres Sognekirke, Olafskirken, hvis Gods de selv kunde beholde, da Munkene Intet maatte eie, og at Munkekonventet i almindelig Talebrug har beholdt Navnet efter den gamle og bekjendte Kirke. Paa denne Maade forklares og lettest Grunden til den Fortjærlighed, Erkebiskop og Domkapittel efter Prædikebrødrenes Klage ved 133* skulle have viist „deres Benner“ Minoritterne paa hines Bekostning, ligesom man, saavidt sees, dem saaledes kan begribe, hvorfor Olafskirken i Nidaros stedse i Testamenter efter 1309 nævnes blandt Byens Klostre, og ikke blandt dens Sognekirker, hvortil den efter ældre Forhold synes at maatte henregnes.

Under Forudsætning af, at denne Gjetning er rigtig, fik Minoritterne (Olafskirken) i Gunhild Sigurdsdatters Testamente 1342 $\frac{1}{2}$ Spands Læie i Gaarden Setre paa Nordmøre, og 2 Mark brændt af Erkebiskop Arne i 1349. I Arvid Ingeldssøns Testamenter nævnes Olafskirken mellem Prædikebrødrene og Helgeseter, og fik 30 Fisk „til gils“ ¹⁾. I 1466 ankom Broder Jon Nilsøn (Johannes Nikolai), Minorittermunk fra Nidaros, til Moskva, hvor han i November immatriculeredes ved Laibersitetet; han betalte de sædvanlige Indskrivningspenge 2 Mark, hvorfor fattige Studenter fritoges, og optraadte sølgelig ikke som Sigpermunk ²⁾. Den fra Sverige rømte Dyrøver Kantsleren Hr. Peder Sunnanvæder sees at have haft stadigt Tilhold i „Graabrødre“ Kloster i Nidaros, hvorfra han dog siden hemmelig flygtede, formodentlig af Frygt for at blive udleveret af Erkebiskop Olaf ³⁾. I 1529 omtaler Nils Mogenssøn, Præst i Herrø, Broder Peder af Graabrødre i Nidaros, og Gardianen samt Broder Nils i Graabrødre-Kloster nævnes blandt Abbeden af Tutersøns Dommere ⁴⁾. Naar hertil søies, at Kirken og Klostret afbrændte 5te Mai 1531 ⁵⁾, og at Lagmanden i Throndhjem

¹⁾ Diplomerne ere anførte ved de foregaaende Klostre.

²⁾ Moskofs Univers. Matrikel i Norske Samlinger 8vo. I. 78. Han er uden Tvivl den ovenfor S. 143 nævnte Munk af dette Navn.

³⁾ Saml. til Norske Folks Hist. I. 544. efter Münch. Dipl.

⁴⁾ Münch. Dipl. No. 2847. 3181.

⁵⁾ Saml. til N. Folks Hist. II. 56. 60. Notis i Cod. Arn. Magn. 330. fol.

Severin Pedersøn 12 Septbr. 1559 fik Graabrødre Kirke med Jorden staa paa, og saameget af Kirkegaarden, som ubygget er, til arvelig Eiendom, mod derpaa at opføre en god Kjøbstadsbygning og den skulde holde ved Magt ¹⁾, ere alle Efterretninger om dette Kloster meddens Ildbranden 1531 har sandsynligen endnu før Reformationen opløst det Konvent, som var stiftet for silde til at kunne komme til Anseelse eller blive talrigt ²⁾.

§ 7. Luterøens Kloster.

(Monasterium sanctæ Mariæ de Tuta insula.)

Tautra, Totra eller Tötra, nu Luterø, kaldes en liden Ø i Kroff om trent 1 Mill nordenfor Throndhjem i Throndhjemsfjorden. Her var et Cistercienserkloster grundlagt af Munte fra Lyse, og indviet 25 Marts 1207 ³⁾, som de øvrige norske Klostre af denne Orden, til Mariæ Ære. Det laa paa Øens nordøstlige Side ⁴⁾, hvor endnu il ubetydelige Ruiner deraf staa igjen, og dette Kloster hører saaledes de staa, hvis Orden, Stifter, Alder og Beliggenhed alle ere visse. Klosters første Tid var dets Abbeder i stor Anseelse. Abbed Sigurd af Luterøen deltog 1223 i Rigsmødet i Bergen, men maa kort efter være bleven enten affat eller indstevnet (appelladr) til et Generalkapitel i Cistercium; thi Aaret efter (1224), da Erkebiskop Guthorm's Baaren døde, berettes, at Sigurd var i Udlandet. Nidaros Domkapitel valgte ham da med Skules Bisfald til Erkebiskop, og sendte samme Brev Bud til Kong Haakon i Oslo med Bøn om hans Bisfald til Valget og hans Anbefaling til Paven. Men Sigurd var Kongens Uven, og saaes af denne ustillet til et saa vigtigt Embede; efter Overlæg med Bisshop Mikolaus anbefalede derfor Kongen og Bisshoppen Kapitlets Udsending Peter af Husstad til den ledige Erkestol, og han fik og paves Confirmation. Domkapitlet gjorde vel Modstand, og bestyldte Peter

¹⁾ Norske Registre (Orig.) II. 641.

²⁾ Nidens Provindskapitler ofte holdtes i de øvrige Franciskanerklostre i Nidaros (Script. Rer. Dan. V. 519), blev der aldrig noget holdt i Nidaros.

³⁾ Manrique Annal. Cisterc. III. 280. Script. Rer. Dan. IV. 416. S. 127. Det har været alle ældre Forfattere bekennt. Manrique kalder II. Luterøen Abbatia Tutavallis in Norvegia, men dette er en Forverling af det ældre Lvis Kloster i Ribe Stift i Jylland, som har dette Navn.

⁴⁾ Klüvers Mindesmærker S. 77 og Plade 21.

at have anvendt Kirkens Penge for at fremme sit eget Valg; men da Kongen lagde sig derimellem, og især da Peter ganske forlod Kongens Parti og gjorde fælles Sag med Kapitlet og Skule, opgave Kannikerne Sigurd, som siden ikke forekommer ¹⁾).

Efter Skules Nederlag i Oslo forlode hans Tilhængere ham efterhånden; blandt disse drog Hovdingen Erling Ljodhorn til Lutsen, og blev Munk der ²⁾. I 1251 brændte Klosteret ³⁾, og dets Abbed fik både i 1241 og 1268 Paveens Befaling at undersøge Vaalideligheden af de Erkebiskop Eysteins tillagte Jertegn (sfr. Nidarholms Kloster). Da Erkebiskop Einar døde om Høsten 1253, valgte Domkapitlet Abbed Birger i Lutra til hans Eftermand. Han drog Sommeren 1264 afsted til Rom, og traf undervejs Kong Magnus i Bergen, som ei synes at have billiget Valget. Der anføres tillige, at Valget var ulovligt, fordi Birger var Presteføn og Klostermand ⁴⁾. Birger opholdt sig Winteren over (1264—65) ved Pavehoffet, uden at faa sit Valg confirmeret, hvorefter han vendte tilbage til Nidaros, og blev archipostulatus til sin Død 1265. Han styldes Forliget mellem Kannikerne og Prædikebrødrene, samt Bekræftelse af Erkebiskop Eorles Gave til Kannikerne, som Einar havde taget tilbage. — Under Nidaros Domkapittels Stridigheder med kongemagten i 1280 og senere med sin Erkebiskop Torund, hvilke ere omhandlede ved Nidarholms Kloster, nævnes Lutersens Abbeder som Uddedere af Domme, Udskrifter og Breve. Saaledes Abbed Thorer i 1280, Abbed Kristian i 1300, 1301 og 1303, samt Abbed Audun, Baard Prior og Clemens Munk i Lutra i 1313 ⁵⁾. Abbed Kristian bandsatte i 1301 de Mænd, der havde svet Bولد mod Abbeden af Nidarholm (ovenfor S. 210), og lyfte i 1303 tilligemed denne, med på-

¹⁾ Haaf. Haakonss. Saga c. 86. 100, Var. 1. Saml. til N. Folks Hist. I. 300. Hist. eccl. Isl. I. 229, hvor et Brev fra Kongen til den frafaldne Erkebiskop Peter forefindes. Den Graamunk (gramünkr), som Skule (Haaf. Haakonss. Saga c. 133) sendte som sit Bud til Kongen, var høist rimelig en Gistretter fra Lutsen.

²⁾ Tók þar við kuffi. Haaf. Haakonss. Saga c. 240.

³⁾ Ísl. Annál. 122. Script. Rer. Dan. III. 99.

⁴⁾ Sögubrot Magnúss Kgs. Fornm. Sög. X. 155.

⁵⁾ Barth. IV. 542—543. Sæhm XI. 719. Abbed Audun deeltog og i Biskopsmødet i Nidaros 1313, hvorfra Pave Clemens 8^{de} Skattebrev på alle Munkeordener i Norge af 1312 kundgjordes. (Sæhm XI. 720.)

Sederin Nedersøn 12 Septbr. 1559 fik Graabrødre Kirke med Jomden staa paa, og saameget af Kirkegaarden, som ubygget er, til en Eiendom, mod derpaa at opføre en god Kjøbstadsbygning og den holde ved Magt¹⁾, ere alle Efterretninger om dette Kloster medder Udbranden 1531 har sandsynligen endnu før Reformationen opløst det Konvent, som var stiftet for silde til at kunne komme til Anseelse og blive talrigt²⁾.

§ 7. Tutersøens Kloster.

(Monasterium sanctæ Mariæ de Tuta insula.)

Tautra, Totra eller Töttra, nu Tutersø, kaldes en liden Ø i Frosomtrent 1 Mill nordenfor Throndbjem i Throndbjemsfjorden. Her er et Cistercienserkloster grundlagt af Munte fra Lyse, og indviet 25 Marts 1207³⁾, som de øvrige norske Klostre af denne Orden, til Mariæ Ære. Det laa paa Øens nordøstlige Side⁴⁾, hvor endnu i ubetydelige Ruiner deraf staa igjen, og dette Kloster hører saaledes de staa, hvis Orden, Stifter, Alder og Beliggenhed alle ere visse. Klosters første Tid var dets Abbeder i stor Anseelse. Abbed Sigurd af Tutersøen deeltog 1223 i Rigsmødet i Bergen, men maa tort være bleven enten affat eller indstevnet (appelladr) til et Generalkapitel i Cistercium; thi Maret efter (1224), da Erkebiskop Guthorm's Baaren døde, berettes, at Sigurd var i Udlandet. Nidaros Domkapitel valgte ham da med Skules Bisfald til Erkebiskop, og sendte samme Brev Bud til Kong Haakon i Oslo med Bøn om hans Bisfald til Valget hans Anbefaling til Paven. Men Sigurd var Kongens Uven, og saaes af denne ustillet til et saa vigtigt Embede; efter Overlæg med Biskop Nikolaus anbefalede derfor Kongen og Biskoppen Kapitlets Ufsending Peter af Husstad til den ledige Erkestol, og han fik og paves Confirmation. Domkapitlet gjorde vel Modstand, og bestyldte Peter

¹⁾ Norske Registre (Orig.) II. 641.

²⁾ Norens Provindskapitler ofte holdtes i de øvrige Franciskanerklostre i Norge (Script. Rer. Dan. V. 519), blev der aldrig noget holdt i Nidaros.

³⁾ Manrique Annal. Cisterc. III. 280. Script. Rer. Dan. IV. 416. S. 127. Det har været alle ældre Forfattere bekennt. Manrique kalder II. Tutersøen Abbatia Tutavallis in Norvegia, men dette er en Forveksling det ældre Tvis Kloster i Ribe Stift i Jylland, som har dette Navn.

⁴⁾ Klüvers Mindesmærker S. 77 og Plade 21.

at have anvendt Kirkens Penge for at fremme sit eget Valg; men da Kongen lagde sig derimellem, og især da Peter ganske forlod Kongens Parti og gjorde fælles Sag med Kapitlet og Skule, opgave Kannikerne Sigurd, som siden ikke forekommer ¹⁾).

Efter Skules Nederlag i Oslo forlode hans Tilhængere ham efterhånden; blandt disse drog Høvdingen Erling Ljodhorn til Lutsen, og Hov Munk der ²⁾. I 1251 brændte Klosteret ³⁾, og dets Abbed fik baade i 1241 og 1268 Paven Befaling at undersøge Paalideligheden af de Erkebiskop Eysteins tillagte Jertege (jfr. Nidarholms Kloster). Da Erkebiskop Einar døde om Høsten 1253, valgte Domkapitlet Abbed Birger i Tautra til hans Eftermand. Han drog Sommeren 1264 afsted til Rom, og traf underveis Kong Magnus i Bergen, som ei synes at have billiget Valget. Der anføres tillige, at Valget var ulovligt, fordi Birger var Prestesøn og Klostermand ⁴⁾. Birger opholdt sig Winteren over (1264—65) ved Pavehoffet, uden at faa sit Valg confirmeret, hvorpaa han vendte tilbage til Nidaros, og blev archipostulatus til sin Død 1265. Ham styldes Forliget mellem Kannikerne og Prædikebrødrene, samt Betrættelse af Erkebiskop Eorles Gave til Kannikerne, som Einar havde taget tilbage. — Under Nidaros Domkapittels Stridigheder med Kongemagten i 1280 og senere med sin Erkebiskop Torund, hvilkede ere omhandlede ved Nidarholms Kloster, nævnes Lutersens Abbeder som Udfædere af Domme, Udstrifter og Breve. Saaledes Abbed Thorar i 1280, Abbed Kristian i 1300, 1301 og 1303, samt Abbed Audun, Baard Prior og Klemens Munk i Tautra i 1313 ⁵⁾. Abbed Kristian bandsatte i 1301 de Mænd, der havde øvet Vold mod Abbeden af Nidarholm (ovenfor S. 210), og lyste i 1303 tilligemed denne, med på-

¹⁾ Haaf. Haakonss. Saga c. 86. 100, Var. 1. Saml. til N. Folks Hist. I. 300. Hist. eccl. Isl. I. 229, hvor et Brev fra Kongen til den frasvalbne Erkebiskop Peter forefindes. Den Graamunk (grāmunkr), som Skule (Haaf. Haakonss. Saga c. 133) sendte som sit Bud til Kongen, var høist rimelig en Gæstgæst fra Lutsen.

²⁾ Tók þar við kuffi. Haaf. Haakonss. Saga c. 240.

³⁾ Isl. Annal. 122. Script. Rer. Dan. III. 99.

⁴⁾ Sögubrot Magnúss Kgs. Fornm. Sög. X. 155.

⁵⁾ Barth. IV. 542—543. Cuhm XI. 719. Abbed Audun deeltog og i Biskopsmødet i Nidaros 1313, hvorfra Pave Clemens Vs Skattebrev paa alle Munkeordener i Norge af 1312 fundgjordes. (Cuhm XI. 720.)

Severin Pedersøn 12 Septbr. 1559 fik Graabrødre Kirke med Jordden staa paa, og saameget af Kirkegaarden, som udygget er, til arvelig Eiendom, mod derpaa at opføre en god Kjøbstadsbygning og den skulde holde ved Magt¹⁾, ere alle Efterretninger om dette Kloster medtagne. Ildbranden 1531 har sandsynligen endnu før Reformationen opløst dette Konvent, som var stiftet for silde til at kunne komme til Anseelse eller blive talrigt²⁾.

§ 7. Tutersøns Kloster.

(Monasterium sanctæ Mariæ de Tuta insula.)

Tautra, Totra eller Tötra, nu Tutersø, kaldes en liden Ø i Froska omtrent 1 Mill nordensfor Throndhjem i Throndhjemsfjorden. Her var et Cistercienserkloster grundlagt af Munte fra Lyse, og indviet 2de Marts 1207³⁾, som de øvrige norske Klostre af denne Orden, til Marias Ære. Det laa paa Dens nordøstlige Side⁴⁾, hvor endnu ikke ubetydelige Ruiner deraf staa igjen, og dette Kloster hører saaledes til de faa, hvis Orden, Stifter, Alder og Beliggenhed alle ere visse. I Klosters første Tid var dets Abbeder i stor Anseelse. Abbed Sigurd af Tutersøn deeltog 1223 i Rigsmødet i Bergen, men maa kort efter være bleven enten affat eller indstævnet (appelladr) til et Generalkapitel i Cistercium; thi Aaret efter (1224), da Erkebiskop Guthorm om Baaren døde, berettes, at Sigurd var i Udlandet. Nidaros Domkapitel valgte ham da med Skules Bisfald til Erkebiskop, og sendte samme Aar Bud til Kong Haakon i Oslo med Bøn om hans Bisfald til Valget og hans Anbefaling til Paven. Men Sigurd var Kongens Uven, og ansaaes af denne ustillet til et saa vigtigt Embede; efter Overlæg med Biskop Nikolaus anbefalede derfor Kongen og Biskoppen Kapitlets Udsending Peter af Husstad til den ledige Erkestol, og han fik og pavelig Confirmation. Domkapitlet gjorde vel Modstand, og beskyldte Peter for

¹⁾ Norske Registre (Orig.) II. 641.

²⁾ Nidens Provinzialkapitler ofte holdtes i de øvrige Franciskanerklostre i Norge (Script. Rer. Dan. V. 519), blev der aldrig noget holdt i Nidaros.

³⁾ Manrique Annal. Cisterc. III. 280. Script. Rer. Dan. IV. 416. Sæm II 127. Det har været alle ældre Forfattere bejendte. Manrique kalder II. 36 Tutersøn Abbatia Tutavallis in Norvegia, men dette er en Forveksling med det ældre Tvis Kloster i Ribe Stift i Jylland, som har dette Navn.

⁴⁾ Klüvers Mindesmærker S. 77 og Plade 21.

at have anvendt Kirkens Penge for at fremme sit eget Valg; men da Kongen lagde sig derimellem, og især da Peter ganske forlod Kongens Parti og gjorde fælles Sag med Kapitlet og Skule, opgave Kannikerne Sigurd, som siden ikke forekommer ¹⁾).

Efter Skules Nederlag i Oslo forlode hans Tilhængere ham efterhånden; blandt disse drog Høvdingen Erling Rjodhorn til Lutersen, og Hov Munk der ²⁾. I 1251 brændte Klofret ³⁾, og dets Abbed fit baade i 1241 og 1268 Pavens Befaling at undersøge Paalideligheden af de Erkebiskop Eysteins tillagte Jertegn (jfr. Nidarholms Kloster). Da Erkebiskop Einar døde om Høsten 1253, valgte Domkapitlet Abbed Birger i Lutra til hans Eftermand. Han drog Sommeren 1264 afsted til Rom, og traf undervejs Kong Magnus i Bergen, som ei synes at have billiget Valget. Der anføres tillige, at Valget var ulovligt, fordi Birger var Prestesøn og Klostermand ⁴⁾. Birger opholdt sig Winteren her (1264—65) ved Pavehoffet, uden at faa sit Valg confirmeret, hvorefter han vendte tilbage til Nidaros, og blev archipostulatus til sin Død 265. Ham skyldes Forliget mellem Kannikerne og Prædikebrødrene, amt Bekræftelse af Erkebiskop Eorles Gave til Kannikerne, som Einar havde taget tilbage. — Under Nidaros Domkapittels Stridigheder med Kongemagten i 1280 og senere med sin Erkebiskop Torund, hvilke ere omhandlede ved Nidarholms Kloster, nævnes Lutersens Abbeder som Udførelere af Domme, Udskrifter og Breve. Saaledes Abbed Thorer i 1280, Abbed Kristian i 1300, 1301 og 1303, samt Abbed Audun, Baard Prior og Clemens Munk i Lutra i 1313 ⁵⁾. Abbed Kristian bandsatte i 1301 de Mænd, der havde øvet Vold mod Abbeden af Nidarholm (ovenfor S. 210), og lyste i 1303 tilligemed denne, med på-

¹⁾ Haaf. Haakonss. Saga c. 86. 100, Var. 1. Saml. til N. Folks Hist. I. 300. Hist. eccl. Isl. I. 229, hvor et Brev fra Kongen til den frasalbne Erkebiskop Peter forefindes. Den Graamunk (grāmunkr), som Skule (Haaf. Haakonss. Saga c. 133) sendte som sit Bud til Kongen, var høist rimelig en Gistretter fra Lutersen.

²⁾ Tók þar við kuffi. Haaf. Haakonss. Saga c. 240.

³⁾ Ísl. Annál. 122. Script. Rer. Dan. III. 99.

⁴⁾ Sögubrot Magnúss Kgs. Fornm. Sög. X. 155.

⁵⁾ Barth. IV. 542—543. Suhn XI. 719. Abbed Audun deeltog og i Biskopsmødet i Nidaros 1313, hvorfra Pave Clemens 8s Skattebrev paa alle Munkeorden i Norge af 1312 kundgjordes. (Suhn XI. 720.)

Severin Pedersøn 12 Septbr. 1559 fik Graabrødre Kirke med Jorden den staa paa, og saameget af Kirkegaarden, som ubygget er, til arvelig Eiendom, mod derpaa at opføre en god Kjøbstadsbygning og den altid holde ved Magt¹⁾, ere alle Efterretninger om dette Kloster meddelte. Ildbranden 1531 har sandsynligen endnu før Reformationen opløst dette Konvent, som var stiftet for sidste til at kunne komme til Anseelse eller blive talrigt²⁾.

§ 7. Tutersøens Kloster.

(Monasterium sanctæ Mariæ de Tuta insula.)

Tautra, Totra eller Tötra, nu Tuterø, kaldes en liden Ø i Frostna omtrent 1 Mill nordenfor Throndhjem i Throndhjemsfjorden. Her blev et Cistercienserkloster grundlagt af Munte fra Lyse, og indviet 2de Marts 1207³⁾, som de øvrige norske Klostre af denne Orden, til Mariæ Ære. Det laa paa Øens nordøstlige Side⁴⁾, hvor endnu ikke ubetydelige Ruiner deraf staa igjen, og dette Kloster hører saaledes til de faa, hvis Orden, Stifter, Alder og Beliggenhed alle ere visse. I Klosters første Tid var dets Abbeder i stor Anseelse. Abbed Sigurd af Tutersøen deltog 1223 i Rigsmødet i Bergen, men maa kort efter være bleven enten affat eller indstævnet (appelladr) til et Generalkapitel i Cistercium; thi Maret efter (1224), da Erkebiskop Guthorm om Baaren døde, berettes, at Sigurd var i Udlandet. Nidaros Domkapittel valgte ham da med Skules Bisfald til Erkebiskop, og sendte samme Aar Bud til Kong Haakon i Oslo med Bøn om hans Bisfald til Valget og hans Anbefaling til Paven. Men Sigurd var Kongens Uven, og ansaaes af denne ustillet til et saa vigtigt Embede; efter Overlæg med Biskop Nikolaus anbefalede derfor Kongen og Biskoppen Kapittelts Udsending Peter af Husstad til den ledige Erkestol, og han fik og pavelig Confirmation. Domkapittel gjorde vel Modstand, og bestyldte Peter fe

¹⁾ Norske Registre (Orig.) II. 641.

²⁾ Norens Provindskapitler ofte holdtes i de øvrige Franciskanerklostre i Nor (Script. Rer. Dan. V. 519), blev der aldrig noget holdt i Nidaros.

³⁾ Manrique Annal. Cisterc. III. 280. Script. Rer. Dan. IV. 416. S. 127. Det har været alle ældre Forfattere bekræftet. Manrique kalder II. 3 Tutersøen Abbatia Tutavallis in Norvegia, men dette er en Forveksling med det ældre Tvis Kloster i Ribe Stift i Jylland, som har dette Navn.

⁴⁾ Klævers Mindesmærker S. 77 og Plade 21.

at have anvendt Kirkens Penge for at fremme sit eget Valg; men da Kongen lagde sig derimellem, og især da Peter ganske forlod Kongens Parti og gjorde fælles Sag med Kapitlet og Skule, opgave Kannikerne Sigurd, som siden ikke forekommer ¹⁾).

Efter Skules Nederlag i Oslo forlode hans Tilhængere ham efterhånden; blandt disse drog Høvdingen Erling Ljodhorn til Lutsen, og blev Munk der ²⁾. I 1251 brændte Klosteret ³⁾, og dets Abbed fik baade i 1241 og 1268 Paveens Befaling at undersøge Paalideligheden af de Erkebiskop Eysteinn tillagte Jertegn (jfr. Nidarholms Kloster). Da Erkebiskop Einar døde om Høsten 1253, valgte Domkapitlet Abbed Birger i Tautra til hans Eftermand. Han drog Sommeren 1264 afsted til Rom, og traf underveis Kong Magnus i Bergen, som ei synes at have billiget Valget. Der anføres tillige, at Valget var ulovligt, fordi Birger var Prestesøn og Klostermand ⁴⁾. Birger opholdt sig Vinteren over (1264—65) ved Pavehoffet, uden at faa sit Valg confirmeret, hvorpaa han vendte tilbage til Nidaros, og blev archipostulatus til sin Død 1265. Ham skyldes Forliget mellem Kannikerne og Prædikebrødrene, samt Bekræftelse af Erkebiskop Eorles Gave til Kannikerne, som Einar havde taget tilbage. — Under Nidaros Domkaptitels Stridigheder med Kongemagten i 1280 og senere med sin Erkebiskop Torund, hvilke ere omhandlede ved Nidarholms Kloster, nævnes Lutersens Abbeder som Udfædere af Domme, Udskrifter og Breve. Saaledes Abbed Thorer i 1280, Abbed Kristian i 1300, 1301 og 1303, samt Abbed Audun, Baard Prior og Clemens Munk i Tautra i 1313 ⁵⁾. Abbed Kristian bandsatte i 1301 de Mænd, der havde øvet Vold mod Abbeden af Nidarholm (ovenfor S. 210), og lyste i 1303 tilligemed denne, med pa-

¹⁾ Haaf. Haakonss. Saga c. 86. 100, Var. 1. Saml. til N. Folks Hist. I. 300. Hist. eccl. Isl. I. 229, hvor et Brev fra Kongen til den strafaldrne Erkebiskop Peter forefindes. Den Graamunk (grāmunkr), som Skule (Haaf. Haakonss. Saga c. 133) sendte som sit Bud til Kongen, var høist rimelig en Giftercienser fra Lutsen.

²⁾ Tók þar við kuffi. Haaf. Haakonss. Saga c. 240.

³⁾ Ísl. Annál. 122. Script. Rer. Dan. III. 99.

⁴⁾ Sögubrot Magnúss Kgs. Fornm. Sög. X. 155.

⁵⁾ Barth. IV. 542—543. Suhn XI. 719. Abbed Audun beestog og i Biskops-mødet i Nidaros 1313, hvorfra Pave Clemens Vs Stattebrev paa alle Munkeordener i Norge af 1312 kundgjordes. (Suhn XI. 720.)

velig Myndighed, alle dem i Band, som forholdt Nidaros Kanniker og fiddelsen af visse Kirker, Tiender og andre Indtægter ¹⁾).

Af Testamenter til Fordeel for Tutersen kjendes kun faa. Den forhen nævnte Biskop Thorfinn af Hammer gjorde 22de August 1284 sit Testamente i Klosteret Thosan (Doest) i Flandern, hvor han døde 8de Jan. 1285. Af samme sees, at han har været en Thrønder, ligesom han forhen skal have været Cisterciensermunk. Han maa saaledes have været Munk i Tutersen, og dette er vel Grunden til, at dette Kloster er blandt de faa norske, som han i Testamentet erindrer. Ad Tutam insulam gav han nemlig 20 norske Mark ²⁾. Han er regnet blandt Helgenerne, formodentlig fordi han blev forjaget fra sit Stift paa Grund af sit Forsvar for Kirkens Friheder mod Kong Erik. Af Hr. Bjørn Erlingsøn fik Klosteret 1308 1 Mark brændt, af Erkebiskop Arne 1340 en luffet Kalk og 2 Mark til Sjølemesser, af Arnfinn Petersøn s. A. $\frac{1}{4}$ Marktebol i Gaarden Hareberg ³⁾, og af Agmund Dlafsson 1381 2 Stykker Barning. Mai 1384 var Matthias, med Guds Laalms Abbed i Tuters, tilstede i Nidaros, hvor han med Biskop Halgeir udstedte en Vidisse ⁴⁾.

Af Alt hvad vi hidtil have seet os istand til at meddele, har man ikke faaet synderlig Oplysning om Klosteret selv; derimod maa det dog være klart, at Tutersens Abbeder have nydt en ikke almindelig Anseelse, siden to af dem bleve valgte til Erkebiskopper, en af Klosters Munke sandsynligvis er bleven Biskop i Hammer og som saadan har udmærket sig, og flere oftere benyttedes som Dommere, Vidner, Bødgiftsmænd, pavelige Executører o. s. v. Det S. 168 og 233 omtalte Brev fra Nidaros Prædikebrødre fra 133* viser, at Cistercienserne (i Tutersen) have staaet sig godt med Erkebiskoppen, som endog, hvis Klagen forholder sig rigtig, havde tilladt dem at terminere. Vi have hidtil fundet Abbederne, overalt hvor de nævnes, fraværende fra Klosteret, deels paa Reiser inden og uden Lands, deels især i Nidaros. I et Brev fra Biskop Haakon af Bergen 1340 omtales ligeledes Tutersens Abbed i Bergen ⁵⁾, og i Na

¹⁾ Dipl. Norv. III. No. 49. 55.

²⁾ Isl. Annal. 160. Script. Rer. Dan. III. 118. Samt X. 909. 1026—1027 hvor Testamentet er trykt.

³⁾ Dipl. Norv. II. 305. De svrige Testamenter findes omtalte ved Nidarholms Kloster.

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 11. No. 11.

⁵⁾ Saml. til N. Folks Hist. V. 156.

1384 var Abbed Matthias af Tutersen i Nidaros, og udstedte der med Biskop Halgeir et Brev om Domkapitlets Rettigheder ¹⁾).

Gjennem hele det 15de Aarhundrede findes ingen anden Efterretning om Tutersen, end at dets Abbed Jens (uvisst naar) gjorde et Mageskifte med Erkestolen ²⁾, og det kan være et af de mange Beviser paa disse Rilders Ufuldstændighed, at intet Adkomstbrev for dette Kloster hidtil er kommet for Lyset. Peder Clausen ³⁾ fortæller, at en Munk i dette Kloster, Stephan, udmærkede sig ved sit strenge Livet, og derfor blev kaldet „hellig Broder Staffen.“ Han skal have spaaet, at en Kirkeforbedring forestod, og kom derfor paa Reformationstiden i stort Ny her i Landet. — I 1502 var her Abbedstifte, thi 14de August d. A. udstedte Broder Christiern, Electus til Tutersen, paa Siveland ved Mandal (altsaa rimeligviis paa sin Reise fra eller til Udlandet) med to Andre Vidnesbyrd om en Handel ⁴⁾.

Fra Klosters sidste Tid have vi, ligesom fra dets første, fuldstændigere Efterretninger. Det havde da en danskfødt Abbed, Matthias Henriks søn, en i alle Henseender grundfordærvet Prælat. Han var forhen Munk i Sors, og blev 1510 udnævnt til Abbed i Tutersen af Sors Abbed Henrik Christierns søn (Tornekrands), der i Forening med Abbed Herlaug af Heresvad i Skane var indsat af Generalabbed Jakob af Cîteaux som Visitator og Reformator af Ordenens Klostre i de 3 nordiske Riger og omliggende Lande. I Valgbrevet angives, at Tutersen nu var uden Abbed, med faa Munke og sin Undergang nær, men at Henrik selv paa Grund af den fjerne Belliggenhed og de farlige Veie ikke personlig kunde visiterer Klostret ⁵⁾. Men dette var et uheldigt Valg. Ivertimod det udtrykkeligste Forbud i Valgbrevet, pantsatte Abbed Matthias sit Klosters Jordegods og Kirkekar, eller bragte dem i Forvaring i andre Klostre, og da han saaledes havde sat dets Midler overstyr, forlod han Klostret og begav sig til Oslo, hvor Abbedværdigheden i Hovedsagen var ledig; her blev han, uvisst ved hvilke Midler, Abbed, og fortsatte nu sit forrige Liv. Herom beretter Biskop Hans Neff i Brev til Erkebi-

¹⁾ Dipl. Norv. III. No. 456.

²⁾ Holst Bolts Jordebog 7, senere tilfrevet, altsaa vel efter 1450. Dgsaa S. 33, 30 nævnes Mageskifter mellem Erkestolen og Tutersen.

³⁾ Norges Beskrivelse S. 78. Ovenfor S. 175.

⁴⁾ Orig. paa Perg. i Rigsgaarchivet.

⁵⁾ Dipl. Norv. I. No. 1028.

fløppen af 20de Oktbr. 1525 Følgende¹⁾: „*Fr. Abbed Matthias af Luterøsen har stillet sig saaledes her i Hoveds Kloster, at han ingenlunde kunde blive der længere, medmindre han skulde været aldeles ene i Klo- stret uden Brødre, saa der hverken var bleven læst eller sunget. Derfor ønskede jeg til at sætte ham af derfra. Han for da ned til Danmark²⁾, og har nu erhvervet nye Breve paa Luterøsen. Men han vil ikke gjerne sid igjen, siden det er fordærvet, men agter at fordrive den forrige Munk Fr. Abbed Michel af Lyskloster og saa fordærve det med“.*

Fra Hovedøen er han saaledes vendt tilbage til Luterøsen, efter mindst to Gange at have været i Bergen, formodentlig for at passe paa, om ikke det rige Lyskloster skulde kunne falde i hans Lod. Men nogen Tid, som det synes 4—5 Aar, efter Hjemkomsten fra Hovedøen, tog Erkebiskop Olaf sig alvorlig af Sagen. Abbeden blev, uden Tvivl af Erkebiskoppens egne Folk, greben i Luterøsen, og stillet for en geist- lig Domstol, bestaaende af Abbeden i Holm, Prioren i Helgefeter, Pri- oren i Sortebrødre, Gardianen i Graabrødre, Graabroder Nils, Præ- dikkbrødrenes Lector Robert, Broder Harald, Broder Peter af Holm og Broder Svein af Helgefeter, samt desuden Degnen i Throndbjem og 8 af de øvrige Kanniker: Fr. Asmund, Fr. Olaf Reidarsøn, Mester Peder, Mester Anders, Fr. Sigurd, Fr. Thorsunn, Mester Elling og Fr. Hans Simonsøn³⁾. Mange og svære Bestyrligheder fremsattes imod ham, hvoraf følgende ere de væsentligste: 1) han havde under Gudstjenesten ofte slaaet Munkene i Kirken, saa Blodet styrtede af Næse og Mund, og skjældt Presten, medens han messede, for en Aar; 2) Andreæ Aften fidslede haardroges han med Broder Nils, og kloede de hinanden som andre Katte; 3) han har ikke holdt Messer i eet Aar, og ikke læst sine Lieder i 3 Aar; i 3 eller 4 Aar er han hverken kom- men i Otte- eller Aftenfang; han faster aldrig om Fredagene, Apostler-

¹⁾ Månch. Dipl. No. 1601, trykt i Ebdals Archiv II. 967 ff. Kort før disse Breve skreves, var en Munk fra Sors Hans Andersøn sendt op som Abbed i Hovedøen (se dette Kloster).

²⁾ Han var i Febr. 1525 i Sors, da han modtog Abbed Henriks Kvittering for Luterøsens Contributioner og Erpenjer i 6 Aar (Dipl. Norv. I. No. 1069), ligesom han forhen i 1514 og 1518 havde betalt disse. *ibid.* No. 1039, *ff.* ovenf. S. 108.

³⁾ Dommerne opregnes i Månch. Dipl. No. 1381. Mellem de nævnte Kloster- mænd og Kapittelts Medlemmer er et aabent Rum, hvilket gjør det tvivlsomt, om ogsaa de fidsnævnte vare blandt Dommerne, hvilket dog er rimeligt, da Seddelen forsvrigt Intet indeholder.

tes Aftener eller andre Fastedage om Aaret; 4) han skjælder sine Brødre for Luthrianer, Kjettere, Tyve og Guds-Forrædere, og de gjøre ham det Samme igjen; 5) han havde svaret, da Erkebiskoppen stenede ham i Nette til Thyronbhjem, at denne ikke var hans Netter, men alene Paven eller Kongen; 6) han førte stedse uteerlig og lidertlig Snak over Borde, saa alle Munkene, endog Ungbrødrene og Evendene, hørte der-
 1) „og er intet andet hans Snak end Horeri og Skalkhed baade Aften og Morgent“; 7) han har bedraget flere Landhønder og paalagt dem udelige Afgifter; 8) da han drog fra Lutersen til Hovedøen, solgte han hvad i Klosteret var, hvoriblandt en Kalk og en Monstrants; i Bergen forkom han to eller 3 Kalle, i Oslo „slog han og en Kalk isønder, og efter sin Hjemkomst har han gjort ligedan“; 9) hans Tjener Peder har forklædt sig; 10) hans Kirke rinder som et Guld og Klosters Jordene ere aldeles forfaldne¹⁾).

Forsvrigt synes disse Ankeposter ikke at være stiledte til Netten, men derimod til Erkebiskoppen selv, og ere sandsynligen udstedte af dem, han afsendte til Abbedens Paagribelse. Udfaldet af Sagen er ubekjendt, men den Tvivl sigter Abbeden dertil, da han 11te April 1531 paa Østeraad pantsatte 4 af Klosterets Gaarde til Hr. Nils Lykke, paa Grund af at han maatte betale Erkebiskoppen en stor Pengesum, „for vort Klosters store Trang og Nøds Sager Skyld, som jeg nu udi været haver“²⁾. Men samtidig hermed maa Abbed Matthias have afftaet hele sit Kloster til Hr. Nils Lykke; thi ved Brev fra Østeraad af 13de April s. A. erklærer denne, at da „hæderlig og velfornomsig Mand Broder Matthias“ og menige Konvent i Lutersen nu velvilligen have opladt ham deres Kloster, Guds og Sie, saa forpligter han sig, dersom Kong Frederik vil lade ham dette og han maa beholde det i Fred, at betale Abbeden 200 Lød Sælv, hvoraf han strax har erholdt 100, og Resten skulde betales Marsdagen efter Klosterets Modtagelse; ligesaa lover han hver Prest i Klosteret 40 Mark Penge, og hver Ungbroder 20 Mark Penge en Gang

1) Münch. Dipl. No. 3187. Enkelte af de uteerligste Ankeposter har det været nødvendigt at ubelabe.

2) Bag en Forbøge over Lutersen i danske Geheimearchiv. Lidet for denne Rettergang er ikke antegnet, ei engang tydelig antydet. Den maa være før Pansfattelsen og Overenskomsten med Lykke, da de ellers vist ikke vare for-
 1) Hgaæbe blandt Klagepunkterne. Vi hense for derfor denne Sag senest til Vinteren 1530—1531.

for alle, men Abbeden aarlig saakænge han lever 40 Mark røde Penge ¹⁾. — Disse dobbelte Forhandlinger umiddelbar efter hinanden forklare os saaledes, at Abbeden, der nødvendig strax maatte have Penge, har givet Lykke det omtalte Pantebrev af 11te April, for at sikre ham i Tilfælde af, at Kongen ei bekræftede Overeenskomsten om hele Klosters Afstaaelse, eller Erkebiskoppen ikke lod ham beholde Klosteret i Fred; thi fik den ikke høiere Bestyttelse, var den aldeles ugyldig, og Lykke følgerlig uden Sikkerhed for sine 100 Lod Sølv, der nemlig i begge Breve omtales som udlagte i røde Penge. — Lykke begav sig nu til Danmark, hvor Frederik I 1ste Mai 1532 stadfæstede Abbedens og Konventets Valg af Hr. Nils Lykke til Forstander for Tutersøns Kloster og dets Gods, saa at Hr. Nils og hans Hustru Fru Eline maa for Livstid beholde Tutersø med Gods mod at opfylde samtlige Abbeden og hans Konvent gjorde Forpligtelser (der ikke ere indtagne i Kongebrevet, saa de siden kunde gaa i Forglemmelse), samt mod at gjøre en christelig Skik i Klosteret med Guds Tjeneste og Guds Ords rene og klare Udlægning og Forkyndelse, som det sig hør og de ville forsvare o. s. v. ²⁾. Et Brev af samme Dag, hvori Kongen for hans tro Tjeneste skænkter Hr. N. Lykke Gifte Gods, viser at han da havde opholdt sig hos Kongen næsten et Aar, og i denne Tid af Erkebiskoppen og dennes Parti var bleven berøvet sine Eiendomme i Norge ³⁾.

Da denne ulovlige Handel rygtedes, henvendte Nordens Cistercienser-Formand Abbed Henrik i Sors sig til Abbed Matthias ⁴⁾. Rygtet gaar — skriver han — at Matthias udgiver mange Penge, og ikke vil have noget Raad med Abbeden i Sors eller andre Ordenens Fædre; han frygter for, at han vil ødelægge sit værdige Kloster; men forsikrer,

¹⁾ Saml. til Norges Hist. II. 51 fra Münch. Dipl. No. 3106. Paa saadan Maade lader det sig vel og forklare, at Pantebrevet, men ikke det samtidige Afstaaelsesbrev er indført bag i den af Lykkes Arvinger forfattede Fordebog over Tutersøns Gods (i danske Gekhemærskiv). Under Livets usikre Forhold var det altid godt at kunne paaberaabe sig et Pantebrev, hvis Indfrielse Billighed fordrede, men Afstaaelsesbrevet var det, da Reformationen nu havde begyndt at selre, klogt at følge, da det forpligtede Godsejere (Lykkes Arvinger) til at betale Abbeden en aarlig Sum af alle Munkes en rund Sum paa Haanden, Noget, der nu maatte kunde gaaes, da Klosteret var blevet Kongens.

²⁾ Affr. i Uldalke Saml. paa egl. Bibl. i Kbhvn. No. 376. 4to. vol. IV.

³⁾ Samlinger til Norske Folks Historie VI. 43.

⁴⁾ Brev af 29de August 1531 i Saml. II. 75, efter Münch. Dipl. No. 308 ==

at det ei længe vil gaa godt saaledes, da han hverken indsender sine Contributioner eller tager ham paa Raad med sig. Han formoder, at han vil stille sig af med Klosteret, vel endog til anden Mands Haand, og derfor straber Guld og Penge sammen. Han beder ham imidlertid vogte sig, og handle en ærlig Prælat værdigt. Mere om Sagen have vi ikke kunnet finde; men omtrent paa denne Tid forekommer en Herr Peter i Lutra, der enten maa have været Prior eller en af Erkebiskoppen indsat Abbed, hvem en Deel af Klosterets Inventarium blev betroet. Om Abbed Matthias høres siden intet.¹⁾

Forøvrigt kom Nils Lykke neppe i rolig Besiddelse af Lutsen. I 1532 var Erkebiskop Olaf saa mægtig Nordenfjelds, at han vist ikke har tilladt ham at tilrive sig et Kloster. Desuden fik Erkebiskoppen kort efter guldig Ret til at tiltale N. Lykke paa Gæ, Liv og Guds, da han havde besvangret sin afdøde Frues Søster, Lucia Nilsdatter Gyldebløve. Under saadant Tryk har Lykke ikke turdet spænde Buen høit, og baade hans og Lucias Breve fra den Tid røbe Forsagthed og Rædsel for den geistlige Dom. Kong Frederiks Død 1533 kom endnu til, for at gjøre Lykkes Stilling mere usikker. Han blev tiltalt, og 14de Juli 1535 faldt Dom, hvortved alt Lykkes Guds tildømtes Erkebiskoppen paa Norges Kronens Begne for hans „Kjetteri“ med sin Svigerinde; dog skulde hans Liv spares, til Rigsråadets Beslutning var falden. Nu er Lutsen i alle Tilfælde kommen i Erkebiskoppens Bærg, og her lod han og 3die Januar 1536 de 3 af Kong Christian III's Sendebud sætte i Forvaring, efterat Nils Lykke og Vincents Lunge vare blevene myrdede i Thronshjem²⁾. Da Erkebiskop Olaf ved Vaastetider 1537 forlod Landet, blev Lutersens Kloster lagt under Kronen, og da Nidarholm kort efter lagdes under

¹⁾ Münch. Dipl. No. 3184, maaske den samme „dominus Peter i Lutra“, som 8de Novbr. 1526 fik en Seddel fra frater Robertus Johannis, Prædikebrødrene's Rector, med Tak for Laanet af et Par Stovles. Münch. Dipl. No. 1834. — Han var selvgelig allerede i 1526 enten Prior i Lutsen eller maaske Abbed der, medens Matthias var i Sors og Hovebeen. Denne kan forøvrigt ikke, som jeg før har antaget, være den Matthias Danus, der var sidste Abbed i Lysø Kloster, thi denne skriver sig i et Brev af 1537 paa Igl. Bibl. i Kbhvn. Matthias Hanssøn, medens den anden hed Henrikssøn. Desuden levede Lysø-Abbeden endnu 1563 som Præst i Os, og saa længe kan Luters-Abbeden neppe have levet.

²⁾ Münch. Dipl. No. 3358. Paludan-Müller Grevens Felde II. 257—268. De fangne Rigsråader fortes i de første af Dage April 1536 fra Lutsen og forligtes i Thronshjem med Erkebiskoppen. Sammeff. II. 271.

Steenvigsholms Slot, til Jens Tillufsen Bjelke¹⁾, som derud forlenet, Tuterøen i Stedet (ovenfor S. 214). Men Jens Bjelke var ikke dermed tilfreds, da Tuterøen efter hans Erklæring havde den samme Klosterrente Nordensjælds.

Klostergodset var dog ikke ubetydeligt; thi ifølge en gammel Jordebog udgjorde det 208 Spand, 1 Ore, 1 Ortug og 2 Væder foruden de 4 Gaarde af 14 Spands Skyld, som i 1531 vare panted af Nils Lyffe, „hvis Børn haver dem under sig, om de maa betale dem“²⁾. Efter denne Jordebog eiede Tuterøen 22 Gaarde i Fjeldstaden, 42 i Skogn, 10 i Berdalen, 12 i Røren, 8 i Sparboen, 11 i Høvedalen, 14 i Jnderøen og 1 Gaard i Mosvigen; 13 Gaarde i Høvedalen, 6 i Stjørødalen, 9 i Lerviken, 5 paa Dragesstranden, 2 i Herjedalen, 3 paa Nordmøre, 3 i Stadsbygden og 8 Gaarde i Skogdal, tilfaldende med de 4 pantsatte, 167 Gaarde³⁾. — Fra Abbed Matthias's Tid findes endvidere tre Inventarier over hvad der fandtes i Klosteret, de to blev greben, hvilke ere omtalte ovenfor S. 125 og 159⁴⁾.

Alf Klosterets Bygninger har Klüver leveret en Grundtegning med Beskrivelse, ifølge hvilken Kirkens nordre Muur endnu er tilstaaende medens af Klosterbygningerne, der synes at have været af Træ, enkelte Grundstene ere tilbage. Klosterets Have er ligeledes forsvunden, men af de mange endnu vildtvorende sjældne Blomster og Urter kan man med Grund slutte, at Cistercienserne ligesaa lidt her, under ugunstige klimatiske Forhold, som i Hovedøen og Lyse have forsværet den af den Orden saa meget fremelskede Havedyrkning⁵⁾. Ved Reformationen

¹⁾ Denne danske Enevold ægtebe fort efter den af Lyffe forførte Lucia Gyldenløve og blev ved hende Stamfader for den norske Green af Slægten Bjelke, længe hørte til de rigeste og meest anseede Slægter i Norge.

²⁾ Tuterøens Jordebog omtr. fra 1537 i danske Gchelmearchiv. Dog i de to sidste Aar Jans Tillufsens Forleningsbrev med Holms Kloster af 1537 og Abbed Matthias's Pantebrev til Hr. Nils Lyffe af 1531. Jordebogen er samlet med en lignende over Reims Kloster, der tildeels er skrevet med samme Haand.

³⁾ Forstjellig herfra er Münch. Dipl. No. 3180, der synes at være en Kjøbsbrev Bog, hvori 61 Landbønder ere opførte med en (skylbig) Landskyld af 1 Spand Emør, 5 Slagtenst, 9 Faar, 2 Boger Meel, 2 Pund Gumle og 1 Mark Penge. Heri omtales ogsaa noget i Herjedalen indkrævet Jern; ved Bondes Navn er tilføjet enten solv. eller restat, og ved Enden anteg. „Item hvis Restance Igenstod findes uti forn. Register“.

⁴⁾ Münch. Dipl. No. 3184. 3185. 3186.

⁵⁾ Klüvers Mindesmærker S. 77. R. Nicolajsens archæol. Fortegnelse.

Lutersens Gods, som førnævnt, givet Jens Tillufsføn Bjelle i For-
 sig, og han havde det fra 1537 til 1556. 7de Juni d. A. fik Luten-
 sen over Throndhjems Len Befaling at flytte fra Steenvigsholm til
 Kongsgaarden i Throndhjem, under hvilken derpaa Lutersen lagdes som
 Klostergaard; men i 1561 blev dette atter forandret, og Lutersen udgjorde
 Klosteret i Forening med Meins-Kloster og Vigs-Gods en særskilt For-
 sig, hvortil dog maaske selvne Klostersen ikke hørte¹⁾.

§ 8. Meins Nonnekloster. (Nunnasetr á Reini).

Omtrent 2½ Mil N. N. for Throndhjem i Nissen Sogn lig-
 Gaarden Meine (Meinir), endnu et betydeligt samlet Brug. Den
 oprindelig Kongsgaard, og blev af Kong Olaf Kyrrre stiftet til
 sig selv, en Søn af den engelske Jarl Toste Godvinsøn, der faldt med
 kong Harald Haarderaade i Slaget ved Standforbro 1066. Stules-
 en med Gudrun, Kong Olaf den Helliges Søsterdatter, Åsolf paa Meine
 fik denne Gaard, derpaa Sønnen Guttorm paa Meine, Fader til Høvdin-
 Gaard, som med Sverres Søster Cecilia avlede Kong Inge Baardsøn,
 med Magnfrid Erlingsdatter af Kvindin den navntundige Hertug Skule,
 og Haakon den Gamles Svigerfader og farligste Rivale. Paa denne
 Fædrenegaard stiftede Skule et Nonnekloster, hvori hans Søster
 Sigrid Baardsdatter, Enke efter Jon af Austra, blev den første
 abbedisse²⁾. Tiden derimod, da Mein blev Kloster, er ikke angivet og
 ikke noksigt bestemt. Kraft og Munthe³⁾ henføre den til 1220 om-
 trent; men dette er vist for tidligt. Vel var Sigrid siden 1214 Enke,
 i hun levede endnu 1221 som saadan i Bergen⁴⁾. Efter denne Tid

Schoning i sin utrykte Reise Brev giver ogsaa en Beskrivelse over Le-
 vningerne. Ogsaa han taler om Haven, og oplyser, at „forrige Apotheker
 Strack i Throndhjem lod her hvert Aar indsamle medicinske Urter“. Cand.
 theol. Jakob v. d. L. P. Hansen har indkjøbt de endnu staaende Ruiner paa
 Lutersen og ved Gavebrev af 28de Marts 1848 stiftet dem til Foreningen
 til norske Fortids-Mindermærkers Bevarelse.

¹⁾ Krafts Norges Beskriv. VI. 38—39; jfr. næste §. Endnu i 1604 laa Luten-
 sens Klostersgaard som Ladegaard under Throndhjems Kongsgaard. (Norske
 Tegnelser. III. 175.)

²⁾ Haaf. Haafsonf. Saga c. 242.

³⁾ Norges Beskrivelse V. 713. Kalls Snorre II. 80.

⁴⁾ Fornm. Sögur. IX. 207. Haaf. Haafsonf. Saga c. 71. „Sigrid jarls systir
 var sidan var abbadis á Reini.“

maa altsaa Stiftelsen være foregaaet, men Bygningen af Klosteret samt dets prægtige Steentirke maa være fuldendt inden 1238, da Sigrid forekommer som Abbedisse her (nedenfor). Da en saadan Kirkebygning maatte medtage flere Aar, kan Stiftelsestiden ei henlægges til 1237, da Stule blev Hertug og sikredes Tredieparten af alle norske Sysler. Denne Tidspunkt synes forøvrigt rimeligst, da det ikke er let forklarligt, hvad der kunde bevæge ham til at give Slægtens Hovedbol til gubeligt Brug, naar han ei paa anden Maade havde sikret sig og sin Søn Peter en endnu anseeligere Stilling. Sagaen ¹⁾ beretter nemlig udtrykkelig, at han „gav Gaarden paa Meine, sin Fædreneavn, til et Kloster, lod der bygge en prægtig Steentirke, indrettede der et Nonnekloster, og gav Guds del til.“ Han har altsaa ikke alene paa sin Fædrenegaard, den han forøvrigt beholdt for sig og Arvinger, opbygget et Kloster; men han har virkelig til dette Brug bortstjæket sin Fædreneavn, som det ellers laa de norske Slægter saa meget paa Hjerte at efterlade Sønnen i ubekaaet Stand. For at forklare dette, vilde vi helst henlægge Stiftelsen til 1237, da Stule var hævet til en Hoide, der kunde bringe ham til at tilside sætte slike Odelshensyn; men man faar da for kort Tid til Kirkebygningen, som Sagaen tillægger ham. Et andet passende Tidspunkt for en sliig Beslutning findes vel nærmest ved 1226, da han laa meget farlig syg i Nidaros, ja endog var Døden saa nær, at han havde taget Sakramente ²⁾. Naar man kjender til Middelaalderens Tillid til sliige Gaver, synes denne Gjetning ei usandsynlig. I saa Fald vil Klosters Stiftelse nærmest dateres fra denne Tid, men dets Fuldførelse neppe kunne sættes før flere Aar derefter.

Til hvad Orden Nonnerne i Mein henhørte, er ligeledes ubekjendt: da imidlertid Benediktinernes Tid nu var forbi, og da Klosteret af andre Grunde ei kan have tilhørt Præmonstratensere ³⁾, maa de enten have været regulære Chorfruer af Augustinerordenen eller Cistercienserinder dog snarere det første, da Klosteret stod under Erkebiskoppens Opsigt, og aarlig visiteredes af ham ⁴⁾. I bore Kilder forekommer Klosteret unde

¹⁾ Haaf. Haakonsf. Saga c. 242.

²⁾ Sammeft. c. 144, „at jarl hefði fengit harða sótt, ok tekit alla kristiliga þjonustu.“

³⁾ Man har nemlig en saavidt Mennes fuldstændig Fortegnelse over denne Ordens Kloster i Norge i Script. Rer. Dan. VIII. 316.

⁴⁾ Nislaaf Bolts Jordebog S. 115. Der tilføies imidlertid, at han tilkom Natters Gjenhold for Sognekirken ved Meins Kloster, hvoraf maa ske Ri

Rabnene Reins monasterium, claustrum sanctimonialium de Rein, unnuselt eller stadarin á Reini uden Antydning af Ordenen.

Kort efter Klosters Stiftelse reiste sig Tvist mellem Skule og Asolf af Østeraad om hvem Gaarden Østeraad egentlig tilkom. Sigrid Baardsdatter havde nemlig bragt den med sig til Klosteret som Enke efter den førte Eier Jon, og ansaa den som sin Medgift, medens Asolf, der var gift med Jons Datter og Arving Baugeid, vilde have Godset betragtet som sin Hustrus Fædrearv. Efter lange Underhandlinger enedes endelig Frænderne om, at Asolf skulde beholde Østeraad mod at erstatte Reinskloster Tabet med andet Gods¹⁾. Som Enke begav Skules Datter Dronning Margreta sig i Aaret 1264 seendøst til Rein, hvor hun afbragte sine sidste Levedage. Sønnen Kong Magnus fulgte hende selv efter, og 1267 døde hun her²⁾. Et Kloster, som hans Morfader havde stiftet og hvori hans Moder havde tilbragt sine sidste Aar, glemte han ei heller Kong Magnus selv i sit Testamente 1277, da Nonneklosteret paa Rein fik et Jordegods, der aarlig indbragte 30 Mark gangbar Mynt. I andre Testamenter, hvori dette Kloster er omtalt, findes Hr. Bjarne Erlingsøns, der i 1308 gav det en Mark brændt; fremdeles gav i febr. 1343 Arne Hattellsøn i sit Testamente Ingerid Thorsteinsdatter Provent til Reine 40 Mark, og til hende selv personlig 10 Mark til Klæder efter Erkebiskop Paals Bevilling, samt et blaat „kothardi“ foret ved Maardskind³⁾. Kong Magnus Eriksøn og Dronning Blanka gave 1347 til Rein 10 Mark Sølv, 10 Markbol Jordegods til at holde egges Kartid med 1½ Sk Bor, og 12 Orer Penge for Messerne, og 1381 fik Klosteret 2 Stykker Varning af Kanniken Agmund Olafsøn hans Testamente. Igjennem mere end 200 Aar har man isvrigt in-

stigheden bør forklares. Til St. Clara's Orden (ovenf. S. 45) kan Klosteret alene af den Grund ikke have hørt, at Skule gav sit Fædrengods dertil, og denne Orden paa Reins Stiftelses Tid var en streng Liggerorden.

¹⁾ Haak. Haakonss. Saga c. 194. Fra denne Asolf nedstammede Ingerd Ditteldatter (Romer), som paa Reformationstiden paaberaabte sig sine Forfædres Stiftelse af Klosteret som Grund for, at hun ansaa sig og sine Arvtagere nærmest til at være Klosters verdslige Forstandere.

²⁾ Fornm. Sögur. X. 157—158. Isl. Annál. 136. Script. Rer. Dan. III. 110. Sæhm X. 610. Om hun har taget Eløret sees ikke, men er sandsynligt. Hendes Fædres Stiftelse blev derved hædret. Hun er vel den „Dronning i Røge“, som havde givet en Guldfalk til Rein. Se nedenfor.

³⁾ Dipl. Norv. II. No. 255. De øvrige Testamenter findes omtalte ved Ribarholm.

gen anden Efterretning om dette Kloster, end at det afbrændte i 1317¹⁾, samt Antydninger af et Par Mageflister med Domsirklen²⁾.

Med Paaskestider 1479 bekendtgjorde Mognhild Henriksdatter, Abbedisse i Meins Kloster, at Ogmund Andersson af Lausøen i Nafforden havde givet denne sin Gaard til Klosteret, mod at hans Arvinger til evig Tid skulde nyde og bruge den, saalænge de gjorde Klosteret god Skjæderaf³⁾. Denne Fru Mognhild var endnu i 1506 Abbedisse i Meins, da hun den 22de April, i Anledning af Erkebiskop Gantes Magefliste med Herrerne paa Østeraad, afstod sit Klosters Ret til en Deel af Gaarden Stjornen (ovenfor S. 225).

Erkebiskop Olaf's gjenfundne Archiv giver Oplysning om Klosterets endelige Stjebne. Hr. Nils Henriksøns Enke Fru Ingerd Dittesdatter til Østeraad havde, sandsynligviis efter sine Svigersønners, Vincents Danges og Nils Lykkes Naad, ladet sig af Abbedissen i Meins vælge til Klosterets Forstanderske. Ved Efterretningen herom lod Erkebiskop Olaf, der ved denne Leilighed var forbigaaet, og gennemstuede Fru Ingerds Plan at benytte sin Stilling som Klosterets verdslige Forstanderske til at tilegne sig dets Gods, udtage af Meins Klosters Adkomstbrev, en Guldkalk, som en fremfaren Dronning i Norge havde givet did, en Krone af Sølv forgyldt, et Støb, som Hr. Nils Henriksøns og Fru Ingerd paa hendes Søsters Vegne havde givet, Klosterets Segl med Mere. I Anledning heraf tilstrev Hr. Nils Lykke den 8de April 1531 fra Østeraad Erkebiskoppen, og berettede ham, at hans Svigermoder havde ført Klage herover for Lykke som Kongens Befalingsmand der i Lenet. Hun havde selv begivet sig til Klosteret, og saavel Abbedissen som Konventsøstrene havde erklæret hende, at hvad Erkebiskoppen havde gjort, var steet ganske mod deres Villie. Lykke beder derfor denne, hvem Kong Frederik havde sat i denne Landsende til at være paa Kongens Vegne „en Overfører til hans Højmagtigheids Vre og Gavn“, a

¹⁾ Isl. Annál. 210. Script. Rer. Dan. III. 130.

²⁾ Nislas Bolts Fordebog S. 62. 68.

³⁾ Diplom i norske Rigsarchiv, i en Vidsløse udstedt af Mester Olaf, Degn Thronhjelm (siden Erkebiskop) og 3 Ranniser sammesteds 6te April 1521 Men denne Vidsløse er igjen kun en Kopi paa Pergament, som det synes fra 18de Aarhundrede, og affrevet af en Person, der ikke har forstaaet Cyrog i Original-Vidsløsen, hvorfor dens Indhold næsten er uforsaaelig. Vidsløsen er udstedt paa Begjæring af Ølverens Søn Anders Ogmundsson, hvem man se Meinskloster har gjort Besiddelsen af Lausøen stridig.

bagegive Fru Ingerd, hvad der var taget fra et Kloster, der var stiftet udstyret af hendes Forfædre. Er Overenskomsten mellem hende og klostret ulovlig, kan den vel og ved Lov og Ret og med god Lempe ændres uden Selvtægt. — Herom skrev Fru Ingerd selv 10de April 1311 fra Østeraad baade til Erkebiskoppen og til Mester Henrik i Thrond-
 nm¹⁾. Det første Brev er et Svar til Erkebiskoppen, der havde raa-
 t hende at lade Meins Klosters Gods urørt. Hertil svarer hun, at
 hun aldrig har taget eller forringet Klostret for en Pending, men gi-
 t dobbelt for hvad hun har faaet derfra; hun har ei Villie til at gjøre
 et Skade i nogen Maade, men har gjort Alt til dets Bedste. Forøv-
 yt indeholder Brevet tildeels ordret de samme Besvælinger, som Lyf-
 t; havde hun faaet den ænstede Samtale med Erkebiskoppen, var vel
 denne Tvist opstaaet, men hun vidste ei rettere, end at Kongen raa-
 de over Klostrene i verdslige Sager og Erkebiskoppen i aandelige. Hun
 vde derfor med Nils Lyfte søgt om kongelig Stadsfæstelse paa Balget,
 havde ikke troet derved at fornærme Nogen, men henstøder sig under
 Guds Lov og Ret. Hun slutter med at forlange det borttagne Gods
 bage. — I et andet Brev af samme Dag beretter hun sin synderslig
 de Ven, Mr. Henrik, at da hun for nogen Tid siden kom til Mein,
 klagede Abbedissen og Søstrene sig for hende over, at Klostret stod til
 rdsfalds og at de ei havde Naad at sætte det istand, da dets Indtæg-
 vare mindre end Nogen tror; de bleve da enige om, at Fru Ingerd
 lattes til Klosters Forstanderske, skulde bebygge Klostret og forsyne
 søstrene med Klæder og Føde, holde det ved god Skik og kristelig
 regimente m. v., som hendes Brev derom viser. Dette havde hun
 ort af Frygt for, at nogen Anden skulde vælte sig der ind og
 elægge det fattige Sted, tage Klosters Rente at opholde Verdens For-
 ngelighed med, det fortære og forslingre. Da Klostret er stiftet af
 unger og Fyrster og hendes egne Forældre (d. e. Forfædre), haabede

¹⁾ Münch. Dipl. No. 3105. 3096 og 3097. Trykte i Saml. til N. Hist. II. 40—45. Denne Mag. Henrik er uden Tvivl den i 1568 bode Kannik i Throndhjem Henrik Nilsøn, der i 1518 blev Student i Moskø (Norske Saml. Svo. I. 83) og i Jan. 1524 (Münch. Dipl. No. 4193) fik pavelig Dispensation til at forfremmes i geistlig Stand, Hjønt han var uægte sødt. Han var en Søn af Drosten Hr. Nils Henriksøn Gyldenløve, sødt for den-
 neses Giftermaal med Ingerd, og ikke (som i Saml. til Norske F. Hist. III. 561.
 er antaget) en Søn af dette Egtekab. Heraf bliver det forstaaeligt, hvorfor
 den sidste mandlige Villing af Slægten blev Gæstlig, og ei deeltog i den
 rige Arv.

hun ei, at denne Handling skulde „være nogen god Herte for nær“, og at hun havde i Valgbrevet forbeholdt sine Børn samme Ret, var ei stæet for at fornærme Erkebiskoppens Ret, men for at hendes Døtre, om nogen af dem som Enter eller Jomfruer vilde give sig ind i Klostret og være bekvemme til at styre det, skulde være nærmest til Forstandersker¹⁾. Det havde været baade hendes og Søstrenes Mening at tilskride Erkebiskoppen om hans Minde til Overenskomsten, og hun beder nu, at Mr. Gentil vil forestille hans Naade Sagen som den rigtig forholder sig, saa at Søstrene kunne faa det dem Fratagne tilbage.

Det er imidlertid liden Grund til at antage, at Fru Ingerds Møder med Neins Kloster have været saa uegennyttige, som hun angiver, især da denne efter hendes Forklaring tilfældige Overenskomst med Ubedisne Karine af Nein er samtidig med Hr. Nils Lyttes hemmelige og som det synes bedrageriske Erhvervelse af Lutersen. Han rejste og strax efter til Danmark, og erhvervede 1ste Mai 1532 Kong Frederik 1s Bekræftelse saavel paa Søster Karines Valg af Fru Ingerd, og hendes Børn som Forstandersker for Neins Kloster og dets Gods, som for sig selv i Egenstab af Lutersens Forstander²⁾.

Erkebiskop Olafs Svar paa hine Breve og hans øvrige Foranstaltninger i den Anledning ere ikke bekendte; men det stemmer aldeles med hans myndige og livlige Charakter at antage, at han strengt har holdt paa Kirkens Ret, og saaledes har hindret Fru Ingerd fra at nyde gode af den kongelige Naade. Man seer ogsaa, at han ikke har glemt dette Kong Frederiks Indgreb blandt Klagepunkterne over ham³⁾. Nimeeligviis er Fru Ingerd først efter hans Flugt kommen i fuld Besiddelse af Klostret, hvorpaa hun 4de Marts 1541 fik Livsbrev⁴⁾. Efter en Jordebog fra denne Tid horte da til Klostret 202 Gaarde af 225 Spands, 2 Ørers og 2 Marks aarlig Landstyd, hvoraf 32 Gaarde i Nisken, 14

¹⁾ Effent Valgbrevet ei findes, er det klart, at dette maa være en Udflugt, for at besmykke en Kontrakt, der gik ud paa ved Reformationen at fikre Familien Klostrets Gods.

²⁾ Saml. VI. 43. Kongens Brev, dateret Onsdag efter Cantate 1532, i danske Geheime-Archiv.

³⁾ Samlinger til Norske Folks Hist. II. 87—89, henført til 1531; men da Erhvervelsen til evig Gle af Lutersen og Nein deri lægges Kong Frederik til Last, maa det være fra Høsten 1532 eller senere, maatte nærmest Udkast til en af Olaf holdt Tale, f. Gr. ved Rigsmødet i Bod 1533.

⁴⁾ Norske Registr. i Hist. I. 258. 264.

i Stadsbygden, 4 paa Bynes, 2 i Ytre-Skogn, 3 i Ortedal, 3 i Mel-
dal, 7 i Lerviken, 12 i Stjørdal, 10 i Frosten, 6 i Skogn og Verdal,
16 i Ytterøen, 13 i Sparboen, 12 i Beitstaden, 11 i Snaasen, 10 paa
Kambalseidet, 6 i Namdalen, 30 i Bjørnør, 8 i Nordbjugn og 3 i
Komsdal ¹⁾).

Da Fru Ingerd i 1555 druknede, kom Reins Kloster som verds-
ligt Len til Arel Gyntelberg, som derpaa havde Løfte af Juli 1553,
og forlenedes dermed om Vaaren 1556. Han forfluttedes 1560 til Balle
Kloster. Eftermanden var kongelig Hoffinde Mogens Pedersøn, som
25de Juli 1560 fik det paa Tjeneste, og beholdt det til 1575 ²⁾). Af
de følgende Lensmænd har jeg fundet: Jørgen Munk 1575—1577,
Jakob Huitfeldt 1577—1578 og 1581—1582, Jakob Wenstermand 1578
—1581 og 1582—158*, Absalon Jul til sin Død 1590, Henning Gjøe
1590—1611, Jens Bjelke til Østeraad 1611—1615, Klaus Daa 1615
—16***, Steen Willumsøn Rosenvinge 1628—1640. Iver Prip 1640,
Luf Parsberg 1641—1642, Frederik Urne 1642, Melchior Oldeland
1645—1646, Dve Bjelke til Østeraad 1646—1648, Jakob Mogensøn
Hfeldt 1648. Under den følgende Pengetrang blev Lenet, hvormed næ-
sten den hele Tid Tuterøen og Bigs-Godsset var forenet, pantsat, bort-
forpagtet og endelig 19de Oktbr. 1660 solgt til Brødrene Marselius for
8110 Rdlr. 2 Ort ³⁾). — Af Klosterkirkens Mure er endnu en bety-
delig Deel tilbage, hvilke haves afbildede af Schønning 1774 og af Klü-
ver 1817 ⁴⁾), og Reinskloster Gaard hører endnu til de betydeligste Land-
ejendomme Nordenfjelds.

¹⁾ Papirhaandskrift i danske Geheimearchiv, hvoraf en Afskrift er mig meddeelt af Hr. Prof. Kall-Rasmussen.

²⁾ I Strid hermed staar Saml. til N. Hist. VI. 28, hvorefter Reins Kloster i 1560 blev forlenet til Lagmanden i Throndhjem Esfen Pedersøn Striver, hvilket dog af den Grund er mig mistænkeligt, at Uadelige og Herdmænd ikke søde sig kongelig Naade. Mine Efterretninger om Lensmændene ere isærigt af Norske Registre, der dog hverken ere fuldstændige eller fejlfrie.

³⁾ Ekstøbe i danske Geh. Archiv; jfr. Handl. ror. Stand. XXX. 196, hvorefter Godsset i 1653 var bortforpagtet for 2100 Rdlr. aarlig. I 1602 rentede Reins Gods 1150 Rdlr. (Schlegels Sammlung I. 1. 88.)

⁴⁾ Dog 5te Deel af Høioudgaven af Kongesagaerne og i Klüvers Norske Min-
destmærker Pl. 28. S. 94. Jfr. N. Nicolaysens archæol. Fortegnelse S.
127. I Schønning's utrykte Kelse 2den Deel findes fuldstændigere Forklaring
om Ruinerne.

5. Throndenes Kloster i Senjen opførte Mærk som Kloster og tilføjer, at af Klosters Munte valgtes Præster for Gaalogaland. At dette er falskt, indlyser alene deraf, at Throndenes Kald hele Middelalderen igjennem laa til Degnedømmet ved Nidaros Domkirke, hvis Prælat havde hele Indtægten af Kaldene i Senjen, der bestyredes ved flere Kapellaner, der sandsynligviis have været bosatte paa Throndenes, og dette har vel foranlediget Formodningen om et Kloster her. Throndenes herlige Kirke og Præstegaardens massive Kjælderhvalv vidne forsvrigt om, at Degnen i Throndbjem har sat en Ere i at holde sin Kirke og Præstegaard i god Stand¹⁾.

6. Paa Gaarden Helgumset i Fjeldbygden Lomudalen paa Fjeldet mellem Throndelagen og Nordmøre i Surendals Præstegjeld, fortæller Schøning (i sin utrykte Reise), at „der ifølge Beretning skal have staaet et Kloster“. Gaarden ligger en Dagsreise fra Orkedalsøren og fra Surendalens Hovedbygd, hvorfra Veien gaar ned til Surendalsøren, og her er saaledes et passende Sted for et Herberge, der paa Grund af Klostersnavnet vel nærmest har været et geistligt Hospitium.

7. Bedø Kloster i Nomsdalen. Bedø — Veey eller Veeyar — Helligdommens D eller Der, da den oprindelig har bestaaet af 2 nu ved et smalt Eid forbundne Der, i Midten af hele Nomsdalen og let tilgængelig for alle Distriktets Egne, har alt meget tidligt været et hyppigt besøgt og helligt Sted, hvor det ikke kan være Tvivl underkastet, at Fylkets Afgudstempel har staaet, ligesom senere Fylkestirken, den nuværende Sognekirke, opførtes der. Bedø var ligeledes i Middelalderen en Kjøbstad med Kongsgaard og i det Mindste to Kirker, St. Petri og Korskirken, der vel er den samme som Fylkestirken²⁾. At der har været et Kloster paa Bedøen, antager Schøning, fordi der findes Grundvolde af 2 murede Bygninger, hvoraf den største har været 60 Strid lang og 44 Strid bred, den anden nærved liggende betydeligt mindre og omringet af en Muur 50 Strid i Firkant, der umiddelbart støder til den større Bygnings Hjørneudgang; men saalænge alle Kilder tie om et Kloster, bør man først skaffe de Bygninger, der i Diplomerne omtales, deres Plads, før man paatviler Tomten for Klosteret. Sagnet om et

i Throndbjem?) havde fra 1548 Borgstefogn og Bubviken (altsaa de omliggende Bygder) i Forlening.

¹⁾ Nicolajsens archæol. Fortegnelse. 146—148. Det S. 147 omtalte Baaben tilhører Degnen i Nidaros Svein Grifsføn (1430?—1472).

²⁾ Jfr. Schønings Reise II. 94—101. Kraft V. 186—188. Dipl. Norv. I. No. 285.

fter her, der nu er almindeligt i Nomsdalen, er neppe ældre end høning selv, da han sikkert ellers med sin sædvanlige Nøiagtighed havde regnet det. Den større Bygning's Udstrækning synes for stor til et spitium, som desuden i en By var mindre nødvendig, og de af høning (anf. St.) aftegnede Ruiner lade sig vel rimeligst forklare om de gamle Kongsgaard med et ved samme liggende Kapel (maaste St. tri Kirke) med Kirkegaard. Til noget Kloster er intet Spor.

8. St. Petri Kloster i Borgund. For et Klosters Tilværelse har man neppe nogen ældre Hjemmel end Strøm, men senere Fortere have anseet dette for vist, medens alene Munthe med Grund har vist Rigtigheden heraf¹⁾. Til Styrke for et saadant Kloster har man heller ikke kunnet anføre andet end de mange prægtige Marmorstene, som derfra ere tagne til Margaretas Kirke der. Men disse Ruiner vise os, saavidt man kan erfare, at her har været endnu en Kirke, og St. Petri's Kirke i Borgund er sikker nok. Med mere Grund kunde man særaabe den ovenfor S. 208 omtalte Broder Urne af Borgund; og denne havde været Rannil før han blev Munk, og deraf lader Udsket sig simplest forklare. At der isvrigt i Borgund har været et af dets Kapittel underholdt Klosterhospits, er før antydet som ikke usynligt.

9. Giske Kloster paa Søndmøre omtales ligeledes af Strøm²⁾ Mørch, men ogsaa dette er høist tvivlsomt. Strax vestenfor Giske Kirke³⁾ fandt Klüver endnu Levninger af en vidløftig Bygning, 100 Ellen lang og 50 Ellen bred⁴⁾, og et Hul i Jorden der kaldes Klosterhullet. Her har man altsaa en Ruin, forskjellig fra Kirken og de Giske Gaard, som har ligget mellem denne og det formodede Kloster, og et Stedsnavn. Men havde der paa Giskeøens Hovedsæde været et Kloster, maatte det været stiftet af denne, hvilket dog aldrig omtes i Sæger, Annalet eller Breve. Neppe har heller denne rige St

¹⁾ Søndmørs Beskrivelse II. 71. Kraft Norges Beskrivelse V. 117. Neumann i Budstikken VI. 598. Munthe i Urda I. 373. jfr. Nicolaysens Fortegn. 120.

²⁾ Søndmørs Beskrivelse. II. 115—116.

³⁾ Denne Kirke var, som Kraft V. 124 formoder, virkelig fra først af et Kapel for Armsblingerne paa Giske. Dipl. Norv. I. No. 294. Naagtet man heraf seer, at Kirken har været Maria helliget, kan man dog ikke deraf jæk afbrage, hvad Strøm anf. St. vil.

⁴⁾ Denne Klüvers Beretning (S. 129) bliver dog noget mistænkelig, da den nævnte Strøm kun kjender Hullet i Jorden, og Neumann (Budstikken VI. 590) ikke engang fandt Spor af Bygningstøtten.

5. Throndenes Kloster i Senjen opfører Mærk som Kloster og tilføjer, at af Klosters Munkte valgtes Præster for Gaalogaland. At dette er falskt, indlyser alene deraf, at Throndenes Kald hele Middelalderen igjennem laa til Degnedømmet ved Nidaros Domkirke, hvis Prælat havde hele Indtægten af Kaldene i Senjen, der bestyredes ved flere Kapellaner, der sandsynligviis have været bosatte paa Throndenes, og dette har vel foranlediget Formodningen om et Kloster her. Throndenes herlige Kirke og Præstegaardens massive Sjælderhvalv vidne forøvrigt om, at Degnen i Throndbjem har sat en Ære i at holde sin Kirke og Præstegaard i god Stand¹⁾.

6. Paa Gaarden Helgumset i Fjeldbygden Lomudalen paa Fjeldet mellem Throndelagen og Nordmøre i Surendals Præstegjeld, fortæller Schøning (i sin utrykte Reise), at „der ifølge Beretning skal have staaet et Kloster“. Gaarden ligger en Dagsreise fra Orkedalsøen og fra Surendalens Hovedbygd, hvorfra Veien gaar ned til Surendalsøen, og her er saaledes et passende Sted for et Herberge, der paa Grund af Klostersnavnet vel nærmest har været et geistligt Hospitium.

7. Bedø Kloster i Nomsdalen. Bedø — Veey eller Veeyar — Helligdommens D eller Der, da den oprindelig har bestaaet af 2 nu ved et smalt Eid forbundne Der, i Midten af hele Nomsdalen og let tilgængelig for alle Distriktets Egne, har alt meget tidligt været et hyppigt besøgt og belligt Sted, hvor det ikke kan være Tvivl underkastet, at Fylkets Afgudstempel har staaet, ligesom senere Fylkeskirken, den nuværende Sognekirke, opførtes der. Bedø var ligeledes i Middelalderen en Kjøbstad med Kongsgaard og i det Mindste to Kirker, St. Petri og Korskirken, der vel er den samme som Fylkeskirken²⁾. At der har været et Kloster paa Bedøen, antager Schøning, fordi der findes Grundvolde af 2 murede Bygninger, hvoraf den største har været 60 Strid lang og 44 Strid bred, den anden nærved liggende betydeligt mindre og omringet af en Muur 50 Strid i Firkant, der umiddelbart støder til den større Bygnings Hjørneudgang; men saalænge alle Rilder tie om et Kloster, bør man først slaffe de Bygninger, der i Diplomerne omtales, deres Plads, før man paaviser Tomten for Klosteret. Sagnet om et

i Throndbjem?) havde fra 1548 Borgseffog og Buviken (altsaa de omliggende Bygder) i Forlening.

¹⁾ Nicolajsens archæol. Fortegnelse. 146—148. Det S. 147 omtalte Baaben tilhører Degnen i Nidaros Svein Grifsføn (1430?—1472).

²⁾ Jfr. Schønings Reise II. 94—101. Kraft V. 186—188. Dipl. Norv. I. No. 285.

Kloster her, der nu er almindeligt i Romsdalen, er neppe ældre end *Høsnig* selv, da han sikkert ellers med sin sædvanlige *Uoiagtighed* havde ptegnat det. Den større Bygnings Udstrækning synes for stor til et *hospitium*, som desuden i en By var mindre nødvendig, og de af *Høsnig* (anf. St.) aftegnede Ruiner lade sig vel rimeligst forklare om leds gamle Kongsgaard med et ved samme liggende Kapel (maafte St. Petri Kirke) med Kirkegaard. Til noget Kloster er intet Spor.

8. St. Petri Kloster i Borgund. For et Klosters Tilværelse er har man neppe nogen ældre Hjemmel end *Strøm*, men senere For- uttere have anseet dette for vist, medens alene *Munthe* med *Grund* har tvivlet *Rigtigheden* heraf¹⁾. Til *Styrke* for et saadant Kloster har man heller ikke kunnet anføre andet end de mange prægtige Marmorstene, som derfra ere tagne til *Margaretas Kirke* der. Men disse Ruiner vise kun, saavidt man kan erfare, at her har været endnu en Kirke, og St. Petrus Kirke i Borgund er sikker nok. Med mere Grund kunde man maaberaabe den ovenfor S. 208 omtalte *Broder Arne* af Borgund; men denne havde været *Kannik* før han blev *Munk*, og deraf lader *Udsagnet* sig simplest forklare. At der isvrigt i Borgund har været et af *Udars*s *Kapittel* underholdt *Klosterhospits*, er før antydet som ikke sandsynligt.

9. Giske Kloster paa Søndmøre omtales ligeledes af *Strøm*²⁾ og *Mørch*, men ogsaa dette er høist tvivlsomt. *Strøm* vestenfor *Giske Kirke*³⁾ fandt *Klæver* endnu *Levninger* af en vidløftig Bygning, 100 Alen lang og 50 Alen bred⁴⁾, og et Hul i Jorden der kaldes *Klosterhullet*. Her har man altsaa en *Ruin*, forskjellig fra Kirken og lige *Giske Gaard*, som har ligget mellem denne og det formodede *Kloster*, og et *Stedsnavn*. Men havde der paa *Giskeættens* *Hovedsæde* været et Kloster, maatte det været stiftet af denne, hvilket dog aldrig omtales i *Sagaer*, *Annalet* eller *Breve*. Neppe har heller denne *Rige* *St*

¹⁾ *Søndmørs Beskrivelse* II. 71. *Kraft Norges Beskrivelse* V. 117. *Neumann* i *Budstikken* VI. 598. *Munthe* i *Urda* I. 373. Ifr. *Nicolaysens Fortegn.* 120.

²⁾ *Søndmørs Beskrivelse* II. 115—116.

³⁾ Denne Kirke var, som *Kraft* V. 124 formoder, virkelig fra først af et Kapel for *Armsblingerne* paa *Giske*. *Dipl. Norv.* I. No. 294. Uagtet man heraf sees, at Kirken har været *María* helliget, kan man dog ikke deraf just afdrage, hvad *Strøm* anf. St. vil.

⁴⁾ Denne *Klævers* *Beretning* (S. 129) bliver dog noget mistænkelig, da den nævnte *Strøm* kun kjender *Hullet* i Jorden, og *Neumann* (*Budstikken* VI. 590) ikke engang fandt Spor af *Bygningstømten*.

II.

Klostre i Bergens Stift,

§ 10. Overfigt. Beslægtede Indretninger.

Netop kommer man ind i Bergens Bispedømme, såend Kilderne i den norske Klosterhistorie begynde at flyde langt rigere, og afgive et Brev om hvad alene en enkelt gammel Copibogs Redning fra den tidlige Udergang kan bidrage til at oplyse Fortidens Begivenheder. De bergenske Codex i de Bartholiniske Afskrifter og af Munkeliv Klosters Brevbog have vi vist saagodtsom alle de Efterretninger, vi have seet Grund til at give, men hvor troligt vi end have benyttet dem, ere de dog endnu udtømte. Da begge disse Kildekrifter nu ere eller snart vil være tilgængelige for Enhver¹⁾, har jeg anseet det usødværdigt i denne Henseende, som i forrige, at indtage enhver uvæsentlig Oplysning, de indeholde, og især sammentrængt og ofte kun ved Henvisning antydet de vigtigste økonomiske Forhandlinger, som intet Udbytte isvrigt give for Kirkes Historie.

Det ældste Spor af Munk i dette Stift viser sig i Slutningen af det 11te eller senest i Begyndelsen af 12te Aarhundrede. Det er nemlig sikkert, at Stiftets ældste Kloster, St. Albani Benediktinerkloster ved Selje, er fra Olaf Kyrres Tid, samtidigt med den der af ham blev den første Bispestol, og at dennes Flytning til Bergen har foranlediget Munkelivs Stiftelse der først i 12te Aarhundrede. Omkring Midten af 12te Aarhundrede stiftedes Jonsklostret og Nonneseter i Bergen, samt de og Halsens Kloster, hvortil henimod hundrede Aar efter Dominikanernes og Franciskanernes Klostre i Bergen kom. Disse 8 Klostre i Bergens Stift ere visse; men det er tvivlsomt, om Fane Hospital bør medtages i Klosterhistorien. Inden dette Stifts Grændser og paa Spaanheim i Ulvig, paa Dødal i Heddang og paa Kannikebjerg i Vigør, alle i Hardanger; men der har man Grund til at opføre blandt de tvivlsomme Klostre.

1) Den førstnævnte findes i Afskrift af Arne Magnussen i de Bartholiniske Haandkrifter vol. IV. eller E, den anden i Orig. p. Bergam, begge paa Universitets-Bibl. i Kjøbenhavn. Brevbogen er med Klosters Forbehold udgivet af P. A. Rauch under Titel: Codex diplomaticus monasterii s. Michaelis. Christianiæ 1845. 4to., og en stor Deel af Brevene i Bartholiniana IV. ere nu trykte i det norske Diplomatarium eller ville snart dertil blive optagne.

af Hospitalet eller Fattig- og Syge-Huse i egentlig Forstand havde Bergens Stift, foruden Fane Hospital, i ældre Tid to, hvi Tilværelse er aldeles vis, nemlig Allehelgens Hospital i Baagø bunden, hospitale omnium Sanctorum eller apud omnes Sanctos det var et Fattighuus (hospitale pauperum), og St. Katharina Hospital (spitalen at Katrinarkirkju), et Sygehuus for Spedalske (hospitale leprosororum), der begge naabryndtes af Kong Haakon Haakonsen (hans Saga c. 333), men fuldendtes 1266 af Spruen, Kong Magnus, som i 1276 med Biskop Martin gav Fundats for dem¹⁾. Begge bleve under Kong Haakon V indtagne blandt de 14 kongelige Kapeller. Forøvrigt synes Katharinas Hospital allerede kort efter Stiftelsen at være forandret fra et Sygehuus for Spedalske til et Fattighuus for Kvinder²⁾. Himelighvis er derfor det senere forekommende St. Jørgens Hospital for Spedalske stiftet omtr. ved samme Tid, og Katharina-Hospitalets Lemmer med denne Sygdom flyttede derhen, da dette i 1276 overgik til et Fattighuus³⁾; men først efter Reformationen, da en ny Bygning opførtes 1545, og hele Selve Klosters Gods lagdes dertil, blev St. Jørgens Hospital af nogen Skydighed, saa at dens Stiftelse senere regnedes fra denne Tid⁴⁾.

Var Nidaros Stift fattigt paa kongelige Kapeller, saa var Bergens desto rigere. Her fandtes Kapellernes Hovedkirke Apostelkirken (Postola-kirkja, ecclesia duodecim apostolorum), hvis Præsident var Kapellernes Førefatte, magister capellarum regalium, med biskop-

¹⁾ Isl. Annal. 136. Dipl. Norv. II. No. 16. Duenf. S. 4—5.

²⁾ Jfr. Fundatsens (Dipl. Norv. II. No. 16) Forfætt om Almsøge-Kvinderne i Katharina-Hospital med Kong Magnus's Testamente 1277 (Thork. Dipl. II. 256), hvor det kaldes hospitale leprosororum (Spedalsk-Hospital).

³⁾ At der tidligt har været Usikkerhed om Sammenhængen hermed, sees af Uaalerne anf. St., hvor nogle berette, at Kong Magnus i 1266 fuldførte Katharina-Kirken, „og forsøgede tillige Syge-Hospitalet“ (altsaa et andet medens andre sige, at han „ogede (ubvilde) det til et Sygehuus“ (altsaa det samme Hospital).

⁴⁾ Den St. Jørgens Ridders Kirke, der omtales i Bergens Beskrivelse S. 4 som stiftet af Haakon Haakonsen, er tydeligt Hospitalskirken, da hvin Helge netop var Syges Patron; men at den flydes denne Konge maa anses tvivlsomt, da den ikke nævnes i den ubferlige Fortegnelse i Slutningen af den Saga over de af ham opførte Kirker og Klostre. Jeg har i Diplomer fra det St. Jørgens Hospital nævnt første Gang i et Testamente af 25de October 1475 i Lybels Arkiv.

delig Myndighed over de øvrige. Fremdeles laa inden Stiftets Grændser de kongelige Kapeller: Allehelgens Hospital og St. Katarina Hospital i selve Byen; Korssets Hospital ved Fane (hospit. sanctæ Crucis de Fana), St. Ludvigs Kapel paa Thysisey (Thyssø), og St. Nikolai Kapel paa Herdla, alle i Bergens Omegn. Af disse blev Kapellet paa Thysisey indviet paa den bergenske Biskops Begne af Biskop Erland af Færø omtrent 1306¹⁾, og fra Begyndelsen af bygget til kongeligt Kapel; Kirken paa Herdla derimod tilhørte oprindelig Munkeliv Kloster, hvorfra det kom til Bispestolen, og igjen af denne ved Kapellernes Oprettelse afstodet til Kronen. Denne Samling af kongelige Kirker samt deres Foresattes Residents i Bergen foranledigede især i de første Aar efter Stiftelsen langvarige og heftige Stridigheder mellem magister capellarum og Bergens Biskop, hvis Myndighed hiin ikke vilde erkjende, ligesaa lidt som Sekulargeistligheden vilde tillade ham at gribe ind i deres Embedsvirksomhed ved at tage deres Sognefolk til Strifte o. s. v. Denne Strid vedvarede, uagtet Paverne og Kongernes Mellemkomst, indtil Foreningen med Danmark, da de dansk-norske Kongers Eiegyldighed for selve Kapel-Institutionen efterhaanden formindskede den kongelige Prælats Indflydelse, saa han længe før Reformationen var reduceret til Provst ved Apostelkirken, der kun som Medlem af Rigstraadet og Indehaver af et af de rigeste Prælaturer i Riget endnu beholdt nogen Anseelse. Selve Titlen magister capellarum brugtes ikke²⁾. Som Indehavere af dette Embede have vi fundet Følgende: Erland, Provst 1280. 1285. Finn Haldorsøn, Provst 1306, Magister capellarum 1308, † 1330. Guttorm Paalsøn 1336, blev 1343 Biskop i Stavanger. Erling † 1346. Ivar Erikssøn 1347. Thorstein Halgrimssøn 1361. 1366. 1373. Binald Henriksøn 1378, blev 1386 Erkebiskop i Nidaros. Arnbjørn Sunulfsøn 1398. 1400. 1402. 1409. 1411, og uden Tvivl 1419, da han skrives Andorn. Peter Boasøn 1425. 1430. Thorlak eller Thorleif Olafsøn. 1434. 1435. 1437, var 1438 Biskop

¹⁾ Barth. IV. 292. At Bergens Biskop var den, der skulde indvie dette Kapel, viser, at det har ligget i Bergens Stift, og altsaa paa Thysisey (fordum Thysø) og ikke — som man forhen tildeels har formodet — paa Storsøen i Thyrstfjorden paa Klingerløge. Jfr. Kraft Norg. Beskr. 2den Udg. II. 151. (1ste Udg. II. 320).

²⁾ Jeg har undtagelsesviis fundet den sidste Gang i 1486 (Thork. Analecta 142. 147), men i de 50 foregaaende Aar bruges den ikke.

i Bisborg, og † 1455 som Biskop i Bergen. Sigmund Bjørnsf 1440, da han uden Tvivl blev Provst ved Mariestien i Oslo. † Thorgardsf 1442 (eller før) — 1463, da han blev Biskop i Stanger. Thorstein Thorkelsf, udnævnt 1463(?). 1476. 1486(Christiern Pedersf 1480. 1513. 1521. . Klaus Pedersf Christian II's Kansler. Embedet var ledigt 1525. Iver Kjeldsf, Juel, Hans Knutsf, Jakob Nilsf og Jørgen Pedersf nævnes om hinanden paa Reformationstiden, da Kirkevesenet i Bergen var aldeles i Vildrede. Provstiets betydelige Gods blev strax verdsligt Len, kaldet „Apostelgods“, som Jørgen Pedersf behol til sin Død (?) 1554¹⁾.

Ogsaa af Gilder kendes flere i Bergens Stift. I Bergens L var der endog saa mange, at Kong Erik i 1205 fandt det nødvendigt at aflasse flere af dem, og befalede, at kun Jatmunds, Marias og Nikolas's Gilder for Fremtiden skulde bestaa, medens flere ringere Gilder eller Sam-Driftelag (samdrykkjur), hvoriblandt Guldsmedenes og Lodernes (leidsagumanna), forbydes²⁾. Det fornemste af hine var Jatmunds eller Edmunds Gilde, hvis Gildeskaale var ovenp Apostelkirken i Bergen. Det synes nærmest at have været for Hird og andre anseelige Mænd, medens sandsynligvis St. Mariæ Gilde i hvis Gildeshus Bergens Lagthing holdtes³⁾, har været det, hvor den norske Borgerstand søgte. Om Nikolaus's Gilde vides Intet i den tidligere Middelalder alvældige Tydskere havde derimod der eget St. Annas Gilde, der stod i Forbindelse med Halvardskirken⁴⁾ Formodentlig staaer dette St. Anna Gilde i Forbindelse med det Tydskelskab af tydske Haandverkere i Bergen, til hvis „Papegøje“ Biskop Hans Leiske i 1497 gav en Tomt fra Nonneseters Gods⁵⁾. Paa La det i Bergens Stift forekomme to Gilder, hvis Straaer ere trykte, hvoraf det ene har været paa Dnareim i Tysnes Sogn, helliget S

¹⁾ Norske Registr. i Affr. I. 333.

²⁾ Norges gamle Love III. 25.

³⁾ Nyerre Bylov, Norg. g. Love II. 187. 188. En Optegnelse i Varin Hvitte i Arne mag. Saml. laaber formode, at Marias Gilde har været Maria og St. Michael helliget. Naar i Bergen og i Oslo nævnes „Gildeskaalen uden Tillæg, naaglet der bestilte vare flere Gilder, menes rimeligvis at tilhinge-Skaalen.

⁴⁾ Dipl. Norv. I. No. 1040.

⁵⁾ Dipl. Norv. II. No. 494. jfr. Danske Mag. 3die Række I. 89 ff.

Olaf¹⁾, det andet uden Tvivl ved Kinserbjerg Kirke og helliget Jomfru Maria og St. Olaf²⁾. Fremdeles fjender man et St. Michaels Gilde paa Bost, til hvilket Provsten ved Apostelkirken, Hr. Thorstein Thorkelsøn, gav en Tomt paa Bostevangen til at opbygge en Gildeskue paa³⁾, hvilken uden Tvivl har givet den nuværende Gaard Gildeskues sammesteds (Matr.-No. 22) Navn. Iøvrigt har vistnok hvert større Distrikt i Landet haft sit eget Gilde, eftersom Landsloven indeholder flere Bestemmelser om dem, ja endog sætter dem i Sammenligning med Kirke og Thing. At man nu fjender saa faa af Navn, kan ikke undre os, da Gildesbrødrene sjelden eller aldrig havde Anledning til som Corporation at udstede Dokumenter, hvorved deres Gilde kunde blive os bekjendt.

§ 11. Munkeliv som Benediktinerkloster.

(Mikjalskjanstr á Nordnesi. Monasterium sancti Michaelis Bergis).

Kong Eystein Magnussøn lod paa Nordnes ved Bergen, medens Broderen Sigurd var paa sit Korstog (1107—1110), paabegynde Anlægget af en Kirke til Erkeengelen Michaels Ere, og ved samme et Munkeliv, Alt af Steen. „Michaelskirken lod jeg bygge paa Nordnes (siger han i sin bekjendte Ordstrid med Broderen) og der sætte Munkeliv“, og han lagde dertil meget Gods af Kongedømmets Odde⁴⁾. Dette Klosters Beliggenhed er saaledes aldeles vis. Oprindelig liggende udenfor Bergens By paa Halsøen Nordnes, der danner den nærværende

¹⁾ Schnabel Hardangers Bestr. Bil. E. og Suhm XIV. 588 ff. efter Orig. p. Berg. (Kongens Bibl. i Kjøbenhavn No. 205. Ilden 8vo.)

²⁾ Thork. Dipl. II. 268 ff. Thorkellin og Schnabels Udgiver S. Strøm, samt efter dem Renmann i Urda I. 98 ff. have omverlet bløse Gilber, idet Thorkellin har antaget sin Gildeskraa at vedkomme Dnareim, og Strøm henført den af Schnabel affrevne Ekraa til Hardanger. Paa det første, meget forfaldte Pergamentsblad af den Schnabelske Ekraa staar nemlig tilføjet følgende, der mangler i Afstrykvene: „Item haffwer Endridh As -- atsson gifwet j l. boll j Myrdall til ste Olafs gilde, vppa høyrande her Villem pa Tynes, Botolf Aswlfsson, Rolf Askelsson, Kættell Gwanarsson, Swen Botolfsson, oc alle gilldare wppa høyrande.“ Forverlingen er imidlertid ikke foranlediget af Schnabel; thi paa Originalen har han frevet: Dette St. Olafs Gilde har staet ubi Tynes Præstegjeld i Sunhorlehn i Bergens Stift.

³⁾ Milzows Presbyterologia Vos-Hardangriana.

⁴⁾ Fornm. Sögur VII. 100. 122. Thork. Dipl. II. 127.

[Faded text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to low contrast and fading.]

Det stikke Kjøb som først angik de to Skibe ...
 [Faded text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

*) Carr. Saga c. 146. Nida II. 242 samt Kædet ved samme. Sagen om
 Kædet endtes ved Kædet til Egens Besiddelse over Bergen. In de
 brett' naar enden en sand Gæse, Randskæftning, ned til Sandvægen ved
 et Gæstgæver (Kædet ved). I) nævnte Randskæftning er et af de to første
 Høj Navn som findes i middel Aetning fra Kædet til Randskæftning
 Mennechen den Stensteden ved Randskæftning ved for Randskæftning
 alle Kædet, og nævnte oftere i. Gr. Heimskr. Her. Gyl. Saga c. 8. Forn
 Nidar VII. 102. VIII. 121. 204. IX. 9. 31. 101. 225.

*) Fornm. Nidar VII. 146.

*) North. IV. 430. 432. Thork. Dipl. II. 11-12.

med de røde Hoser, Birtevene, der stode paa Udskid ved
 Munkelivporten, lode tillyne under deres Chorlapper. Ligejaa nævnes
 Munkeliv 1227, da Ivar Grette paa Kong Haakons Bud frelstes hvi
 at uiddgaa Hirdmændenes Gævn¹⁾. Ved Rigsmødet i Bergen 1223
 nævnes blandt Deeltagerne Sigurd Abbed som forud tilstede i Ber-
 gen²⁾, altsaa rimeligviis fra dette Kloster. Ved samme Hørdingemøde
 og Bjarne Bisfop af Orkns tilstede, og til dette Aar hør vel der-
 henføres hans Gavebrev af Gaarden Holand i Dalsfjörd til Man-
 ken for hans Faders, Moders, Broders, Frænders og Benners Sjæle³⁾.
 Identivil var det den nysnævnte Abbed Sigurd, der i 1241 af
 Kongen overdroges i Forening med Præditebrødrene's Provinzial i Norge
 at undersøge Kong Haakons Fødsel og Arveret, i Anledning af Kongens
 Dødsfald at blive kronet; ligesom ogsaa Abbed S. (Sigurd?) af Mun-
 keliv nævnes blandt Vidnerne under Kongens Privilegier for Lybel af
 1250⁴⁾; men det maa være en anden Abbed S. i Munkeliv, der nævnes i
 Bisfop Astatins Gave af Peterskirken i Bergen til Domkapitlet⁵⁾ (ved
 1271); thi da maa den ældre Sigurd forlængst være død. Den sidste
 Hverretning om Klofret fra Kong Haakons Tid er af 1261, da Søn-
 den Kong Magnus's Bryllup stod i Bergen med Ingeborg af Danmark.
 De 7 Dage nemlig, hvori hun opholdt sig i Bergen før Brylluppet,
 havde hun sin Bolig i Munkeliv, og Klosterfolket blev paa Bryllups-
 Aften herlig bevertet⁶⁾.

Kong Magnus Haakonsøn gav i 1264 Klofret sit Værnbrev (ovenf.
 S. 86), og tog i 1276 dets Abbed Erik med paa Raad ved Stiftsteden
 at bygge to Hospitaller i Bergen, der i flere Dele indrettedes efter Munke-
 livs Kloster (ovenf. S. 124); til Klofret havde han givet Jordegods
 udenfor Stat paa næsten 50 Maaneders Matebol⁷⁾. Abbed Erik
 (1276—1290) synes at have været en forstandig og anseet Prælat, i
 hvis Tid Munkeliv lagde sig betydeligt Jordegods til. Han havde,
 førend han blev Munk, været Kong Haakon Haakonsøns Klerk, hvilket

¹⁾ Sverres Saga c. 149. Haal. Haakonsf. Saga c. 157.

²⁾ Foram. Sögur IX. 324.

³⁾ Munkelivs Brevbog 83. Thork. Dipl. II. 21—22.

⁴⁾ Dipl. Norv. I. Ra. 26. Urkundenbuch d. St. Lübed. I. 146. Thork. Dipl. II. 37.

⁵⁾ Sahms Danm. Hist. X. 1001.

⁶⁾ Haal. Haakonsf. Saga c. 308. 309. Det er paafaldende, at Konsekret ikke
 valgtes til Bolig for den kongelige Brud.

⁷⁾ Munkelivs Jordebog og Brevbogen. 193.

testamenter
 af Skalholt
 med Erkebiskop
 paa Vestman-
 med Forbehold
 (seende¹⁾). Denne
 egen, og skal have
 da han døde under
 — I 1281 gav den
 (bestatorm) til Hegernes
 Gud til Vre, sig, sin
 1283 gav Steinvor Ep-
 Nordfjord til Klosteret, og
 til det en Mark brændt²).
 ved Eriks Tid. I det ene
 Dardanger sig til Sjølehjelp
 stemt Provent for Livstid og
 (Kloster); i det andet (1293) give
 alle sig, og sine Proventer (nemlig
 brændt) ind i St. Michaels Klo-
 ster³). — Abbed Eiril døde i 1299⁴);
 havde foreskrevet Munkeliv Kloster, og
 et Jordegods. Naar vi see hen til,

vedene ere her anførte efter Eidsølgen). Here af
 Satales C. 123, hvor en Bonde paa Elster
 floop Trang Skuld, da han ei havde noget til
 Abbeden Alfsaar Sølgerne Ret til at gjenløse sin
 en saamange Penge i Ole, men laane Penge der-
 lignende. Men vi kunne her ikke nærmere gaa ind
 se vedrøre Klostersafseet.

9. Fluk Jonsen (Hist. eccl. Isl. II. 89) udsleder af
 Afhængighed af Munkeliv, at Lienden der fremdeles
 efter Islandst Eddvane.

Laurentius Soga c. 12.

Dipl. Norv. II. No. 24.

Dipl. II. 138.

Dan. II. 197. III. 128. Nogle Munkaler
 men at han levede ind i Aaret 1299, sees af

dennes Sønesønner Kongerne Eric og Haakon i 1200 i, Forening med Faderens og Farfaderens Kjærlighed for Munkeliv ansøge som Grund for at stadfæste og forsøge dets Privilegier (ovenf. S. 87). Desuden udslede Kong Eric i April 1201 et særskilt Brevbrev for Klostret, med Hensyn til dets Oterfangst, Sæl-, Fiske- og Hg-Bær paa Bags og Fæs blandt Solundserne¹⁾. — Vi finde da ogsaa denne Abbed udsøge Hverv, der forudsatte Anseelse og Tillid. I 1285 udslede han med Dronning Ingeborg og Eric Dugalsøn Fuldmagt for de norste Freds Underhandlere med Sverige, Danmark og de vendiste Stæder²⁾, og i 1295 var han paa Hertug Haakons Befaling i Nyssle for i dennes Navn at undersøge og paadømme de der paaævnede Sager. Fra denne hans Virksomhed habes en Dom, hvori han tildømmer Presten paa Sand Farstad-Fisset³⁾. I 1283 udslede han med to andre Abbeder en Udskrift af Ugtepagten mellem Kong Eric af Norge og Margreta af Skotland, og i 1284 med Biskop Narve af Freden i Winton i 1269 mellem Norges Konge og Henrik III af England⁴⁾. I 1295 og 1297 meddeelte han Notarial-Udskrifter af Stavangers Biskops og hans Kapittel's Indlæg mod hinanden, og i 1298 paalagde Pave Bonifacius VIII ham med apostolisk Myndighed at paadømme en Injuriefag mellem to Geistlige i Stavanger⁵⁾.

Derimod kjender man Intet til de indre Forhold i Klostret under hans Styrelse. Man seer kun, at det har nydt almindelig Agtelse, og at dets Formue er bleven mere samlet og betydelig forsøgt ved Ragslister, ved Kjøb⁶⁾ og ved Gaver. I Brevene herom nævnes som Vidner enkelte af Munkelivs Embedsmænd og høiere Tjenesteb, saafom Prjoren Helge, Munkene Thorgils, Peter og Olaf i 1288, Abbedens Svende Simon og Kolbein 1285, hans Svend og Frænde Gevald 1287, Kolbein „Bonde“ i Munkeliv 1295, Arne og Rane Steenbuggere (griotsmidr, griotmeistare) 1287, Klostrets Ombudsmand Jon 1293,

¹⁾ Munkelivs Brevbog 83. Thork. Dipl. II. 128. Paa en af disse Brev havde Klostret et Kapel.

²⁾ Thork. Dipl. II. 104. Dipl. Svecan. II. 667.

³⁾ Dipl. Norv. II. No. 35. Thork. Dipl. II. 158.

⁴⁾ Berg. Blad i Rigsarkivet. Rymer Foedera I. n. 645.

⁵⁾ Thork. Dipl. II. 157. 232. Suhn X. 873. Dipl. Norv. III. No. 42.

⁶⁾ Vi finde det usædligt ved dette Kloster særskilt at omtale de mange Kjøb-breve, der isærligt ingen væsentlig Oplysning give. Abbed Eric's Kjøb-brev vil man finde i Munkelivs Brevbog 122. 144. 36. 81—82. 108. 140. 85—86.

lankene Peter og Ivar 1299 o. fl. Af Gaver og Testamenter a denne Tid ere flere tilovers. Biskop Arne Thorlaksøn af Stalholt jankede under Opholdet i Bergen ved Conciliet 1280 med Erkebiskop ons Samtykke St. Nikolai Kirke med Gods i Kirkjubs paa Vestmanerne ved Island til St. Michaels Kloster i Bergen, med Forbehold Biskopens og Prestens Rettigheder i enhver Henseende¹⁾. Denne biskop boede gjerne i Munkeliv, naar han var i Bergen, og skal have det dette Kloster meget; han blev og begravet der, da han døde under Ophold i Bergen 17de April 1297 (1298)²⁾. — I 1281 gav den rømte Lændermand Hr. Audun Hugsleidsøn (Hestatorn) til Hegrenes gaarden Unneberg i Søndfjord til Munkeliv, Gud til Vre, sig, sin rne Gyrid og deres Børn til Sjælehjælp; i 1283 gav Steinvor Gyensdatter to Gaarde Belreide og Langaler i Nordfjord til Klofret, og Hr. Gautes af Tolga († 1288) Testamente til det en Mark brændt³⁾. — Ligesaa have to Proventbreve fra Abbed Gviks Tid. I det ene ver Gudrid Brasdatter Gaarden Wit i Hardanger sig til Sjælehjælp i Klofret til Odal, imod et nærmere bestemt Provent for Livtid og ravsted ved St. Michaels Alter (Hjalteret); i det andet (1293) give dd Jorundssøn og hans Hustru Ulvilde sig og sine Proventer (nemlig i Maaneders Matehol og 10 Mark brændt) ind i St. Michaels Kloster i fuldt Brødreleg og Bønnehold⁴⁾. — Abbed Gvik døde i 1299⁵⁾, ter at han i nogle og tyve Aar havde forestaaet Munkeliv Kloster, og denne Tid i høi Grad forsøgt dets Jordegods. Naar vi see hen til,

123. 112. 143. 124. 131 (Brevene ere her anførte efter Udsølgene). Flere af dem ere isvrigt mærkelige. Saaledes S. 123, hvor en Bonda paa Vifter følger sin Gaard for sin store Trang Skyld, da han ei havde noget til Julekost; S. 125, hvor Abbeden tilstaaer Sælgerne Ret til at gjenløse sin Gaard, hvis Gud gav dem saamange Penge i Gte, men laane Penge der- til maatte de ikke; o. fl. lignende. Men vi kunne her ikke nærmere gaa ind paa disse Sager, der ikke vedrøre Klostersæfnet.

¹⁾ Munkelivs Brevbog 99. Hjal Jonsøn (Hist. eccl. Isl. II. 88) udleder af denne Vestmansernes Afhængighed af Munkeliv, at Tjenden der fremdeles ydes efter norsk, ikke efter islandsk Sædvane.

²⁾ Arne Biskops Saga c. 70. 80. Laurentius Saga c. 12.

³⁾ Munkelivs Brevbog 166—167. 109. Dipl. Norv. II. No. 24.

⁴⁾ Sammeft. 164—165 og 102. Thork. Dipl. II. 138.

⁵⁾ Islanz. Annal. 174. Script. Rer. Dan. II. 197. III. 128. Nogle Aanalet henfører hans Død til 1298, men at han levede ind i Aaret 1299, sees af Munkelivs Brevbog 131.

at han allerede i Kong Haakon Haakonsføns Tid var i offentlig Tjeneste, maa han have opnaaet en høi Alder, og hans mange forskjellige Hverv som pavelig og kongelig Sættedommer, som Kongernes Raadgiver, Medlem af Regjeringen m. m. vidne om, at han tillige har været en brugbar og i verdslige Sager bevandret Mand.

Hans Eftermand som Abbed var Ranulf eller Runolf (1299—1305), der som sin Formand synes at have været en klog Husholder, i hvis Tid Klosters Gode fremdeles forsgedes. Han fik 1300 i Anledning af Kongestiftet fornyet Værndreb for sit Kloster af Kong Haakon V i de sædvanlige Udtryk¹⁾. Han vedblev at indkøbe Jordergods, som næsten altid betales med rede Penge: Høst Søl, de bedste engelske Penge, nye engelske Penge, brændte og hvide Mark o. s. v., sjældnere med Kvæg eller Varer²⁾, Vidnesbyrd om Klosters Belmagt. Ligesaa optoges fremdeles Proventfolk. I 1302 fik Klosteret en forhen paa Indløsning solgt Gaard Brualand i Ulvit til Odde, tilligemed en Stue i nedre Slo, imod at Sølgetens Søn Baard Kaarensøn fik Provent i Munkeliv. I Runolfs Tid gaves ligeledes Gaarden Hovland til Klosteret, mod at en Kvinde Sigrid skulde have Tilhold der ved „Smedebordet“ med halvt Drikke til Maaltiderne. Derfor skulde hun til Klosters Kytte udrette hvad hun orkede og forstod, men syntes hun ei om sig der og drog sin Vel, skulde Gaarden dog tilhøre Klosteret³⁾. — I Anledning af, at Munkeliv havde købt to Gaarde, som Hr. Ivar Lodinssøn havde solgt af sin Hustrus Fru Gudruns Medgift, dømte Kong Eric Magnusson ham til at gjengive hendes Arvinger dette Gods og give Munkeliv andet Gods i Stedet, og da Kong Haakon i 1303 stadfæstede denne Dom, opfyldte Hr. Ivars Frænde Jon Lodinssøn dette Bud; saavel det ældre som det nu tilbudne Gods blev værdsat i udfærdte Munkes Overvær, og Abbed Runolf og hans Kapittel betalte de sex Mænd, som paa Klosters Vegne havde værdsat det tilbudne Bederlag, med „Skad for deres Synder“⁴⁾. — Den sidste Efterretning fra denne Abbeds Tid er et Førlig af 1304, hvorved Klosteret affød en

¹⁾ Munkelivs Brevbog 7—8. jfr. ovenfor S. 87.

²⁾ Munkelivs Brevbog 145. 60—61. (Dipl. Norv. II. No. 58). 42—43. 37. 97. 148. 147.

³⁾ Munkelivs Brevbog 43. 82.

⁴⁾ Munkelivs Brevbog 83—85. 133—135. Jon Lodinssøn foretrak imidlertid at betale Løsten istedetfor at afgive Gaarden, lb. 133.

laard for at fri sig for Krav paa en anden ¹⁾. Af Munkeliv i Munkelivs Tid navngives tre, Thorgils, Arne og Gaakon.

Han døde i Begyndelsen af 1305, og ved St. Halvards Tid (15de Mai) d. A. blev Einar, forhen Abbed i Selje, forflyttet derfra til Abbed i Munkeliv (1305—1321) ²⁾. — 12te April 1306 kundgjorde en med to verdslige Herrer, at de efter Kong Haakons Bud havde undersøgt Biskop Arnes Fordring paa Gaarden Thostar, som Kong Eric aa sit Yderste Skulde have givet Biskop Narve, og henvendt sig til Endronning Isabella, som i Overvær af Hr. Bjarne Erlingsøn, Proust finn ved Apostelkirken, Prædikebrødrene Halvard og Arnsinn, paa Breestuen i Bergens Kongsgaard vedgif Saven, som de Tilstedeværende ved flere af Raadet bekræftede ³⁾. Ligesaa brugtes Abbed Einar som Vidne ved flere af de Stridigheder, som i 1300—1312 fandt Sted mellem Bergens Biskop og Erkebiskoppen angaaende Retten til at besætte nærs Bispeskol og til subsidium pallii ⁴⁾, samt til at udstede bekræftede Skriffter af Freden mellem Norge og England 1269, og af Pave Gregor IX's Stytsbrev for Hospitalet paa Fane af 1228 ⁵⁾. — Forøvrigt mes ogsaa denne Abbed at have bestyret Klostergodset vel, og forsøgt at ved nye Kjøb eller samlet det ved Magestifter. Af Hjemmelsbrevene ⁶⁾ har kun en Lagmandsdom af 1306 nogen særlig Interesse. Ifølge Kong Haakons Bud og Befaling mødte Abbed Einar paa sit Klosters Begne i Rette for Erling Agmundsøn og Paul Erlendsøn Lagmand. Baard Slaatesvein med Hustru Sigrid klagede over, at Hr. Abbed Einar ulovlig havde lagt under Klosteret Sigrids Gaard Havarrella i Strandebarm. Han beviste ved to Vidner, at hendes Moder Thora og Søster Sigrid havde besiddet Gaarden det Aar, Moderen døde. Men da det ikke kunde oplyses, i hvad Egenkab hun besad Gaarden, og Abbeden beviste med mange Mænds Prov, at Thora og Sigrid havde afslaaet hiin Gaard til Abbed Eric og Klosteret, den Tid hun gav i Provent der, mod at klæde og forsørge Sigrid, der var blind,

¹⁾ Munkelivs Brevbog 145—146.

²⁾ Script. Rer. Dan. IV. 418. Suhn XI. 508.

³⁾ Dipl. Norv. III. No. 64. jfr. Saml. til Norske Folks Hist. V. 543.

⁴⁾ Bergens Kalvf. 102. Barth. IV. 551—555. Suhn XI. 716.

⁵⁾ Barth. IV. 339. Suhn X. 894. Dipl. Norv. II. No. 6.

⁶⁾ Munkelivs Brevbog 117—118. 79—80. 111. 42. 41. 165. 150—151. 35—36. 154—155. 40—41. 154. 155. 99. 165—166.

da hun kom til Munkeliv, saa blev Gaarden Klosteret tilføjet¹⁾. — Fra Abbed Einars Tid er nu kun at tilføje, at han i 1308 blev med Biskoppen af Bergen indsat af Pr. Bjarne Erlingsøn til Executor af hans Testamente; hans Kloster fik som andre Klostre en Mark brændt²⁾.

Abbed Einars Eftermand Ivar (1321—1326) kaldes 14 August 1321 „electus confirmatus til Abbed“³⁾, og Formanden er selvfølgelig afgaaet kort Tid forud⁴⁾. Paa denne Dag blev Klosters Inventarium overleveret ham. I samme opregnes følgende: Først det Bordtsi (bordbunadr), som Abbed Einar kjøbte: 2 Kasse (spirur) indvendig og udvendig forgyldte, den ene med Laag, vægtige 8 Mærter mindre end 2 Ortuger; 2 Kar med Stet (stettarker) og Laag paa 10 Mærter $\frac{1}{2}$ Øre; 17 smaa og store Staalere (skåler) uforgyldte, paa 18 Mærter; 3 Staalere med gyldne Plader (med gylltum beitung), en med Smalje (smelt), en forgyldt Kalk med Smalje, der hedder Jomfruen og veier $6\frac{1}{2}$ Mark; en forgyldt Kalk med Laag paa 5 Mark; en anden paa 4 Mark; to Laagekar paa 9 Mk.; en uforgyldt Sølskaal, kaldet Erkebiskoppen, 3 Mk.; to Stettelar uden Laag eller Forgyltning 3 Mk. og 3 Ører; endelig 4 udvendig forgyldte „Koser“. Derpaa opregnes de rede Penge: I engelske Penge 17 Mark brændte, i norske Penge 54 Mark i en Sæl; i en anden Sæl omtr. 48 Mark, i en 3die 41 Mark, i en 4de omtr. 23 Mark. Her afbrydes desværre Opregningen, da Resten af Haandskriftet er tabt⁵⁾; men allerede denne Stump viser, at Klosteret var rigt, ligesom vist ikke Mange i Norge have haft saamange rede Penge liggende som Abbeden i Munkeliv. Ogsaa denne Abbed forsøgte aarlig Klostergodset med nye Indkjøb⁶⁾, og maatte føre Processer, for at forsvare det før erhvervede. Den vidløftigste af disse angik en Gaard nederst paa Lærdalsøren i Sogn, som var givet til Klosteret af Thorald Bjartkeif, men Andre siden uden Hjemmel havde brugt. Ved

¹⁾ Munkelivs Brevbog 79—80. Man seer heraf, at Abbeden mødte for verdslig Domstol i Gtendomsager, ialfald naar Kongen stævne ham.

²⁾ Dyrkjøts Afskrift i danske Geheimearchiv.

³⁾ Benediktinerenes Abbedvalg (electio) maatte nemlig bekræftes af Stiftets Biskop. Abbeden kaldte sig derpaa confirmatus abbas, indtil han var bleven viet; da først blev han Abbed af Guds Raade.

⁴⁾ Han levede endnu 15de Mai 1321, da han udvælte Vidløse af Kong Haakons Forordning om Ransler-Embedet. Dipl. Norv. I. No. 164.

⁵⁾ Sidste Blad af Björgynjar Kálfskinn S. 84.

⁶⁾ Munkelivs Brevbog 163. 37. 144. 35.

igmandsbom af 11te Marts 1323 blev Gaarden tilbømt Munkeliv, og brugeren, der ei mødte, dømt Landnam samt Kost og Løring til Abbeden¹⁾. I 1325 havde Klofret atter Proces med den nysnævnte Thorald. Broder Bodvar klagede paa Abbed Jvars Begne over, at Thorald beholdt Klofret Gaardene Sællar, Milliofmar (Mid-Lysne?) og Krangey, som Odd Jorundson og Ufoilde hans Kone havde givet i Provent for sig til Munkeliv. Thorald, hvis Datter var hine Folks Arving, mødte ikke eller lod møde, medens derimod Bodvar beviste, at hine Egtefolk virkelig havde givet Klofret disse Gaarde, som derfor af Lagmanden fradømtes Thorald, indtil han paa lovlig Maade sagsøgte Klofret derfor²⁾. — 22de Juni 1325 mægledes Forlig mellem Abbed Jvar og Broder Bodvar paa Konventets Begne i Munkeliv paa den ene Side, og Sigvæt Kolbeinsøn Lagmand paa Orkenserne og hans Medarvinger paa den anden. Abbeden klagede over, at Klofret i 5 Aar var forholdt 5 Bol i Gaarden Thveit i Odde, som Abbed Einar ifølge irettelagt Brev havde købt af Hr. Svein Brynjolfsøn. Den anden Part svarede, at Hr. Einar Abbed havde i Forvaring 100 gamle Mart, som var dem tilfalden i Aar 2 Aar før Abbeden døde, og disse 100 Mart, sagde de, havde han ingen Rigtighed aflagt for, ligesom de tilbød at bevise, at han havde erkendt, at hin Skæld hvilede paa Jorden. Men da det for begge Parter vilde blive seent og vanskeligt at forfølge deres gjensidige Ret efter Loven, enedes de paa Lagthinget om, at Brødrerne i Michaelskirkens skulde beholde Gaarden Thveit, men frasalde Fordringen paa Landshyden, der stod tilbage, hvorimod igjen Sigvæt og hans Part opgav de Tilfald til Klofret³⁾. Dette Forlig maa og have været vel meent; thi 6te Juli derefter gav Sigvæt Lagmand i sit Testamente til Munkeliv Kloster Gaardene Lydin og Sauraa, som skulde ligge under Klofret saalænge Munkene holdt ham og hans Sjæl, hvad de havde lodet. Dette Gods havde han selv erhvervet og ikke arvet efter Nogen⁴⁾.

Abbed Jvar døde i Febr. 1326, og efterat han var begravet, samledes Munkene den 26de Febr. i almindeligt Kapittel for at vælge en ny Abbed. Her bleve de alle enige om at overdrage Valget til Biskop

¹⁾ Munkelivs Brevbog 101—106. S. h. m. XII. 357.

²⁾ Sammebogs 103—104.

³⁾ Sammebogs 155—157.

⁴⁾ Sammebogs 108—109.

Andfjinn af Bergen, og forpligtede sig til lydigen at modtage den Abbed han valgte. Efter Raadslagning med Forskjellige samt med sit Kapittel Samtykke faldt 1ste April hans Valg paa Hr. Heming, Abbed i Selve af samme Orden, da han var en forsigtig, kyndig og rettsindig Mand baade i aandelige og verdslige Sager¹⁾. Saaledes flyttedes atter Abbeden i Selve til Munkeliv, og det var maaste til Tal derfor, at Munkelivene i Selve igjen valgte en Munk Erling i Munkeliv til Hemings Eftermand (se Selve).

Abbed Heming (1326—1336 eller 1337) forhvervede 12te Marts 1328 af den umyndige Kong Magnus i Bergen Stadforstelse paa de Kongerterne Erit og Gaalon i 1290 og 1300 Munkelivs givne Bærbrøder og Trostfeten Hr. Erling Bidfunsøn hængte sit Segl for med Kongen til Bidnesbyrd om, at dette var skeet med Raadets Samtykke²⁾. Dog fra hans Tid kendes nogle Gave- og Provent-Breve. 3 Marts 1331 gav Amund Thorkelsøn til Hr. Heming og Klofret i Munkeliv Gaarden Dal i Rennes i Nysylte³⁾, og i Decbr. s. A. sluttedes en Overeenskomst mellem Hr. Heming Abbed og hans Brødre paa den ene Side og Thorbjærns Chorsbroder ved Kristkirken i Bergen og Benedikt Numfarsøn paa den anden, hvorved Thorbjærn gav Gaardene Be i Døl og Serin i Hardanger, værdsatte til 40 Mark gamle, til Munkelivs Provent for Benedikt, som tillige skulde yde 25 gamle Mark i Brøderlagspenge. Godset skulde nyttes og bruges af Klofret, til det indløst for den nævnte Sum, og Thorbjærn borge for Hjemmelen. Paa den anden Side skulde Benedikt have frit Bord i Munkeliv alle sine Dage nemlig en Hålbolle Mundgodt daglig, og sliq Espisning, som Lægbrøder fra gammel Tid have nydt i Munkeliv. Foretager eller siger Benedikt Noget, som Abbeden ei vil taale, skal Sagen foredrages Bergens Official, hvis de ikke i Klofret kunne forliges derom⁴⁾. Ligesaa gav April 1330 Ogmund Thorkelsøn i Provent for sig til St. Michæls Klofret 3 Gaarde paa Boss og i Jondal. Blandt Bidnerne var den nævnte Proventmand Benedikt Numfarsøn; og i 1332 gav Erling Arnafjord Gaarden Eil i Hardanger i Provent for sig i Munkeliv nu

¹⁾ Barth. IV. 112—114.

²⁾ Munkelivs Brevbog 8—9.

³⁾ Sammensteds 47. Om denne Gaard berettes (Sammensteds 190), at den i Reformationstiden befandtes i Utstein Klosters Besiddelse.

⁴⁾ Sammensteds 141—142. Subm XII. 372—373.

glig Preste-Episning og mod isvrigt at have det som andre Provent-land¹⁾. I de første Aar har Abbed Heming haft en betydelig Sum Pundrede i Pavetiende, hvortil de rede Penge i Klosteret ei have for-æret; thi 25de Mai 1329 indløste han 15 Maaneders Matebol i Gaarden Lædersø, som han havde pantsat til Helge Ivarssøn for 22½ Mark brændt til Pavetiende, og 20de Decbr. s. A. betalte han ham atter 47 Mark brændt, ligeledes laante til Pavetiende, og hvorfor Klosteret havde pantsat 31 Maaneders Matebol i Lædersø, Lidarland og Løisingar, alle Gaarde nu faldt tilbage til Klosteret²⁾. Forøvrigt vedblev ogsaa at købe Jordegods³⁾, thi man fra ham har de første Vidnesbyrd, at Munkeliv solgte og pantsatte Gods; deriblandt i 1331, da han og hans Konvent solgte Gaarden østle Mjælde i Øster mod Løsningsret inden 3 Aar for Kjøbesummen⁴⁾. Om Retten til Gaarden Serin fik Abbed Heming i 1331 Proces, der paadømtes af Bergens Lagmand. Da Brøder Høgne paa Munkelivs Vegne krævede Brynjolf af Serin 2 Mars Landstyld af Gaarden, som Benedikt Numfarsøn havde givet i Provent for sig, opløste Brynjolf, at Kongens Klerk og Kannik ved Apostelkirken) Paa Styrlarsøn havde forbudt ham at betale Landstylden til Anden end ham. Men Dommen blev, at Brynjolf skulde yde den til Munkeliv, indtil Gaarden blev det fradømt paa lotlig Maade⁵⁾. — Abbed Heming befeglede isvrigt i 1329 Biskop Audfinns Appel til Paven mod Erkebiskoppens Besættelse af Dals Kirke, og satte i 1334, i Munkeliv af Notarius publicus, sit Segl under Utsteins Abbeds Appel mod Stavangers Biskop⁶⁾. Han forekommer sidste Gang i Begyndelsen af 1336 og maa være død enten i dette eller følgende Aar.

Eftermanden, den nysnævnte Høgne (1336 eller 1337—1349?), nævnes første Gang som Abbed i Octbr. 1337. Fra nu af omtales herre Kjøb af Jordegods, thi Klosteret ei har manglet rede Penge; thi efterat Abbeden nylig havde kjøbt en Gaard tildeels for engelsk Mynt, laante han i Febr. 1338 Hr. Erling Vidkunssøn 110 gamle Mark og 10 Løber Smør mod Pant i Jordegods i Hardanger, et forgyldt Kar

¹⁾ Munkelivs Brevbog 50. 57—58.

²⁾ Sammeleeds 108. Helge Ivarssøn nævnes ovenf. S. 72.

³⁾ Sammeleeds 130. 148. 89. 57.

⁴⁾ Sammeleeds 123—124. Dette vidner vel om Pengetrang paa den Tid.

⁵⁾ Sammeleeds 120 og 139. Paa sidste Sted kalbes Gaarden urigtig Serin.

⁶⁾ Barth. IV. 271. Dipl. Arn. Magn. fasc. 38. No. 4.

Olaf med Drostten Hr. Dgmond Finnsøn de foregaaende Kongers Børn-
breve for Munkeliv Kloster, samt gjentog Faderens særlige Privilegium
af 1361¹⁾.

Mellem 1385 eller før og 1405 var Broder Jon Abbed her, ri-
meligiis Erlends umiddelbare Eftermand. I hans hele lange Embeds-
tid omtales intet Kjøb af nyt Jordegods, hvilket før var saa alminde-
ligt, og heri ligger uden Tvivl en bestemt Antydning til Klosters Til-
bagegang i Velmagt, der begyndte med den store Mandedød, men først
mod Karhundredets Slutning bliver klar, og 20 Aar derefter, som ne-
densfor skal vises, fremtræder som en længe følt, beklagelig Virkelighed.
Derimod mangler der ei paa Gaver og Proventbreve fra hans Tid.
Han nævnes første Gang 20de Mai 1385, da Dgmond Dgmondsøn
gav i Provent for sin Hustru Bergljot Baardsdatter, til St. Michaels
og hans Klosters Vre og hende til Sjælehjælp og evindeligt Borthold,
Gaarden Eiteland i Kloster og Skoven Trodaas samt 20 Korlag i Rvæg,
Korn og Løsøre. Herimod optog Abbed Jon og hans Brødre Berg-
ljot i sit Brødrevalg, og lovede hende Prestbrødres Mad og Drikke, Ko-
nemundgodt til hvert Maaltid, Vitents til Hvitiderne, og mere af det
første, naar det Sidste stortede. Hvert Aar skulde hun oppebære 1½
Stykke Meel og 3 Løber Smør. Desuden skulde hun have saa mange
huusloft med sine Kleve over og Kjældere under samt Høisæde i Stuen,
at hun kan bo bekvemt. Hendes Seng skal Klosteret arve efter dets gamle
Ret, men hun deelagtiggjøres i alle Bønner, FASTER o. s. v., som aarke
og Alde i Klosteret søes; hvorimod hun og Mand lovede Klosteret sin
Guldrest og overalt at virke til dets Bedste. Efter hendes Død skulde
Jordegodset tilfalde Manden²⁾. — Ligesaa gav Hr. Dgmond Finnsøn,
Kongens og Nigets Drotsete i Norge, 19de Sept. 1386 til Munkeliv
Hansholmen Syd paa Framnes ved Hardsjø (Korsfjord) med tilliggende
Kloster til evig Eie; 9de Aug. 1401 gav Torund Arnesøn sin Gaard
Klosteret i Bergen til Klosteret, sig til Sjælehjælp og Kartidehold uden
ningstret, og 23de April 1402 gav Silif Arnesøn i sit Testamente
til Kartidehold med 30 Sjælemesser et Par Huse, Loft og Bod i
Bergen³⁾. Fremdeles overdrog Thjodild
til Abbed Jon og Munkeliv hvad hun

Herimod skulde Abbed efter Abbed ubrødbelig lade holde en evindel Messe, saalænge Klofret staa, ved vor Frues Alter oppe i Chori. Som Følge af denne Gave gjorde Abbed Stein og alle hans Konvent brødre samme Dag hende dectagtig i alle Brødrenes gode Sjertinge. Saalænge hun levede, skulde hun desuden beholde den Bolig, hun havde i Abbedens Bygning, nemlig to Kældere, to Stuer, en Bod, 4 Kober og et Loft. Ligesaa skulde hun have to Kjør og en Hest fodret, og efter hendes Død skulde der holdes en evig Sjelensmesse 4 Gang aartlig for hende og hendes Forældre¹⁾.

Fra de første 13 Aar af Abbed Steins Embedstid omtales ingen Kjøb eller Magestifter, men fra 1418—1420 forekomme flere saadanne, hvis Henfigt synes at have været at erhverve saa mange og store Tomter som muligt i Strogæt omkring Klofret. Dette bør vistnok sættes i Forbindelse med den indgribende Reform, hvortil vi strax skulle gaa over²⁾. Blandt disse Magestifter ville vi kun nævne et af 28de Septbr. 1421 med Raadmand Arvid Jugeldsøn og Hustru Jagerid Simonsdatter. Imod Afskaffelsen af nogle Tomter i Korskirkenes Sogn i Bergen fik Munkeliv Klofret tilbage de Tomter, som Arvid og hans Hustru havde af Abbeden tæet op under Klofret mod Stranden, med alt hvad dertil hørte, og de nu havde i Børge, undtagen Bygningerne, som de skulde lade bortføre. Fremdeles skulde de have de Huse oppe ved Klofret, som de før have haft der, i 40 Aar uden Leie, hvorpaa de skulde tilfalde dem eller deres Arvinger; Tomterne ved Søen og de Huse, der paa bleve byggede, skulde de ligeledes have afgiftsfrie i 80 Aar, og end at den Frelse og Frihed, som af Konger og Hovdinge er Klofret, det Gaarde og Jorder forundt. Men efter de 80 Aars Forløb skulde alle Tomterne ved Søen uigjensaldelig falde tilbage til Klofret med alle der paa byggede Huse, dog saa at Arvids Arvinger eller de, han undte det skulde have Førtrinret til at leie Husene mod passende Afgift³⁾.

Vi have ovenfor S. 61 omtalt, at Kong Erik af Pommerns og Dronning Philippa ibtrogen toge sig af Birgittiner-Ordenen, og stræbte at forplante den fra Badstena til Danmark og Norge. Allet Dronning Margreta havde tænkt herpaa, og i Mai 1413 gjentog Kon

¹⁾ Munkelivs Brevbog S. 32—34.

²⁾ Munkel. Brevb. 145. 69—71. (jfr. Saml. t. Norg. Hist. V. 333—337). 2
121. 123—129. 160—161.

³⁾ Dipl. Norv. III. No. 652. Arvid gav Tomten 1432 til Ribares Domkapittel

Erk under et Ophold i Badstena Løftet herom. Men hertil krævedes Penge, som Kongen ikke med sin bedste Villie selv kunde opdrive, og det blev derfor uden Tvivl strax Spørgsmaal, om der ikke i Norge skulde gives noget allerede bestaaende Kloster, der med Guds og Bygninger kunde afgives til den nye Orden, hvis Udbredelse Konge, Rigsraad, Geistlighed og Almue vare enige om at fremme. Valget faldt paa Munkeliv, saavel fordi Benediktinerne ikke længere nød sin forrige Anseelse, saa at Klosteret, som nederaf skal vises, næsten stod øde, som og fordi dette Kloster besad store Eiendomme og vidløstige Bygninger, som derfor med forholdsvis ringe Udgift kunde indrettes til Birgittinerne. Abbed Stein kaldtes eller reiste af egen Drift om Høsten 1413 til Danmark, hvor vi finde ham i Januar 1414 i Helsingborg hos Kongen ¹⁾, og er dernæst, rimeligvis efter Overlæg med denne, reist til Badstena, hvor han anbefalede en Lappetvinde Margreta, der af brændende Iver for sine Landsmænds Omvendelse ønskede at optræde blandt dem som Missionær, til en nævnt Prælat, rimeligvis Erkebiskoppen af Upsala ²⁾. 14de April var han uden Tvivl atter samlet med Kong Erik i Kalmar, hvor han erholdt dennes fornævnte Bærebrev for sit Kloster. Abbed Stein omfattede Planen til Klosters Reform med Iver og Kjærlighed, ja har vel endog, som Modstanderne senere paastode, fra først af faaet Birgittinere til Munkeliv ³⁾. Men et Kloster kunde ikke uden Havens udtvøkkelige Samtykke overgaa fra en Munkeorden til en anden, og da netop paa denne Tid et almindeligt Kirkemøde var udstrebet til Kostnig, har vistnok Ønsket om at faa Planen med Munkeliv udført væsentlig bidraget til, at Abbed Stein, skjønt allerede en gammel Mand, blev valgt til at møde paa dette Concilium som Ufsending fra Norges Konge og Linkøpings Biskop, i hvis Stift Badstena Kloster laa. Paa Kongen, Abbeden, Bergens og Linkøpings Biskopper beroede nemlig denne Sags

¹⁾ Her udstødte han denne Dag en Bilsø. Dipl. Norv. I. No. 640. 641. Han var her sammen med Biskop Arne af Stalholt, hvem han overdrog Opkrævningsagen af Munkelivs Tiender og Landskyld paa Bestmaanserne (ovenfor S. 267). Hist. eccl. Isl. II. 39. 468.

²⁾ Handl. rör. Skand. Hist. XXIX. 22—24. Brevet er uden Aar, men kan vist med fuld Sikkerhed dateres 17de Martz 1414.

³⁾ Jfr. Klagen af 1424 nedenfor, hvor det siges, at det da snart var 12 Aar siden at Abbed Stein første Gang bragte Birgittiner-Munke til Bergen. Det er vel de nedenfor nævnte to Munke, som Kongen havde udsendt, for at vælge Plads for et Birgittinerkloster.

Udgang, naar først Pavenes Bifald var erhvervet¹⁾. Abbed Stein er neppe afreist til Kirkemødet tidligere end Badstena-Munken Thorer Andressøn, der drog did fra Badstena 20de Decbr. 1414, og har altsaa ei udrettet noget for sin Sag hos Pave Johan XXII, som kort efter afstakkede (2den Marts 1415), medens Eftermanden Martin V først blev valgt 11te November 1417, og vistnok ikke strax gav sig af med en tvivlsom Sag, der under de daværende Forhold i Kirken maatte være af saa underordnet Betydning. Kirkemødet sluttedes 22de April 1418, men Abbed Stein er uden Tvivl vendt tilbage før, naagtet han ikke før i August s. A. atter omtales hjemme i Munkeliv. Han skal nemlig kun have været udenlands denne Gang i 3 Aar²⁾.

Da der saaledes Intet var udrettet ved personligt Møde paa Conciliet, maatte man gaa den sædvanlige Vej med Ansøgninger hos den romerske Curie, og dette er uden Tvivl nærmere bleven aftalt mellem Kong Erik og de norske Biskopper under disses Ophold hos Kongen i Juni 1420 paa Laaland, hvor man netop var isydselsat med Stiftelsen af Maribo Birgittinerkloster³⁾. Ved Hjemkomsten fra Danmark til Bergen tog Biskop Nskat Bolt sig for Alvor af Sagen. I Brev til Pave Martin V af 10de Septbr. 1420 oplyser han og hans Kapittel, at det hele Folks Hu staar til den hellige Frelserens Orden, som St. Birgitta havde stiftet, og man har længe ønsket at finde et passende Sted for Ordenen i Norge. Da nu Munkelivs Benediktinerkloster paa Grund af stor Dødelighed, Overfald og fiendtlige Plyndringer næsten er ødelagt, forarmet paa Gods og berøvet sine Beboere, er det Kongens, Nigraas-

¹⁾ Gram oplyser i Anm. til Meurfus 560, at blandt de paa Kirkemødet tilstedeværende Prælater fra Norden nævnes Abbas Stoxii pro rege Norvegie et monasterio suo et episcopo Lincopensi; og han har allerede gjettet, at det urtemelige Stoxii er en Læsefeil for Steyn. At her menes Munkelivs Abbed kan neppe være tvivlsomt, især naar vi vide, at han netop da i lang Tid var udenlands, for at fremme Birgittinernes Sag, at han kort forud havde opholdt sig i Badstena, og nu paa Kirkemødet havde Fuldmagt fra Kongen af Norge og Biskoppen af Rindøping, hvis Interesser netop mødtes i Beskræftelserne for at faa Munkeliv afgivet til Birgittinerne.

²⁾ Jfr. Klagen nedenfor af 1424. Antage vi, at han er reist fra Norge om Høsten 1413, maa han være kommen hjem allerede Høsten 1416, altsaa endog før Martin Vs Valg. Men det er rimeligere, at han har været hjemme en Tid efter Opholdet i Sverige 1414; thi han var tre Gange udenlands og nævnes først i Decbr. 1415 som nærværende i Kofnup.

³⁾ Dipl. Norv. II. No. 657. Nrc Danste Regaz. I. 2.

ts og den norske Almues fælles Ønske at forandre Ordenen. Kongen er forud ladet to Munkte fra Maribo reise omkring i Norge for at finde det meest passende Sted for Birgittinerne, og de have fundet Munkeliv i alle Dele hensigtsmæssigt. Abbeden og den eneste gjenværende Munk ere heri med Glæde enige, naar Paven's Samtykke erholdes if uden ny Prøve at indtræde i Birgittinerordenen. Ansøgningen gaar derfor ud paa, at Munkeliv med sine „rigtignok smaa“ Indtægter maa overgaa til denne nye Orden. — Biskopperne Arne af Stalholt og Arnjorn af Hamar, der ligeledes opholdt sig i Bergen paa Hjemreisen fra Laaland, tilskreve s. D. Paven en lignende Ansøgning, hvori ogsaa de aaberaabe sig det hele norske Folks samstemmige Ønske om Forandringen, og forsikre at de personlig have forvisset sig om Umuligheden af at bevare Munkeliv for Benediktinerne¹⁾. — Samtidigt hermed gave saavel Biskop Aslak og hans Kapittel som Abbeden og hans Konvent (de døde den 20de Septbr. s. N.) sit Samtykke til, at Munkeliv overrages til Birgittinerne i Maribo paa Laaland. Aslaks Grunde ere de samme som i Brevet til Paven, nemlig Observantsens og Gudsjenestens Forfald, Mangel paa Munkte, og Gudssets Udeliggen, Stiftens Kong Eriks Ønske, og de „vistnok faa Brødres“ Samtykke. Efterat have givet den ovenfor S. 152 meddeelte Skildring af Benediktinerens Fordærvelse i hans Tid, samtykker ligeledes Abbed Stein i Overgangen, hvortil han af Kongen og Maribo Kloster er opfordret, da det anses som den eneste Hædning for Munkeliv fra Undergang og fuldstændig Desolation, dog under Betingelse af Paven's Bifald, og at de derværende Benediktinere optages som de første Brødre af den nye Orden²⁾.

Med disse Breve afreiste Abbed Stein samme Høst til Kong Erik. Denne tilskrev nu ogsaa Paven et Brev, hvori han roser Birgitta og hendes Orden; hans norske Undersaatter have ansøgt ham om at stifte et Kloster af denne Orden i Norge, men nye Klosteransøg. ere uden Nytte, saalænge de gamle synke sammen og forlades. Dette er Tilfældet med Munkeliv, som derfor Kongen, Biskoppen, mange af Rigsraadet, Prælater, Baronier og Almue antage bør overgaa til Birgittinerne, sæt fordi Brødre af denne Orden leve indsluttede, udelukkede fra aldre Gjærning, og derfor friere Nat og Dag kunne tjene Gud og tilbringe i aandelig Vært, ligesom Observantsen der rosværdig sees. Disse

¹⁾ Baskenas Brevbog fol. 113 og 114.

²⁾ Baskenas Brevbog fol. 114. b. og 115.

Brødre ere ivrige for Sjølepleien, ved idelige Prædikener, Skriftemaal og Andagtsøvelser, hvorfor lærde og anseede Mænd strømme til disse Klostre og staa dem bi. Kongen henviser til Overbringeren Abbed Stein, om nærmere Oplysning søstes, og anbefaler Munkeliøs Overdragelse til Birgittinerne ¹⁾. — Endnu blev Tydslands Keiser Sigismund vundet for denne Sag, der maa have havt en større Betydning i Samtidens Dine end i vore; ogsaa han tilstrev efter Kong Eriks Anmodning Paven et Brev, hvori Munkeliøs Reform paa det bedste anbefales i almindelige Udtryk ²⁾, og saaledes udrustet har da Abbed Stein, formodentlig om Vaaren 1421, begivet sig til Rom.

Her var man paa den Tid endnu godt stemt for Birgittinerordenen, hvem Pave Martin V havde givet nye og forøgede Friheder den 1ste Mai 1420, og det lykkedes derfor Abbeden at udvirke en pavelig Befaling til Biskop Afsak af 26de Novbr. 1421, at anstille Undersøgelser om det i alle Dele forholdt sig med Munkeliø, som Kong Erik havde forklaret, og saafremt Benediktinerordenen ikke kunde reformeres med Abbeden og den eller de Munke, som nu vare tilbage, at afflasse Abbedværdigheden og reformere Klostret efter St. Birgittas Orden, hvorpaa til evig Tid St. Augustins Orden skulde overholdes i Munkeliø. Brødre fra Maribo skulde i saa Fald modtage det reformerede Kloster med alle dets Godser, Henter og Privilegier, og uhindrede indrette Bygningerne efter Ordensregelen, samt uden Modsigelse eller Prospeaar optage Birgittiner-Lemmer, deriblandt ogsaa de gjenslevende Benediktinere, om de dertil vare villige. Endelig skulde Biskoppen med apostolisk Myndighed tildele Munkeliø alle de Rettigheder, Friheder, Indulgentser o. s. v., som Klostre af denne Orden nøde ³⁾.

¹⁾ Badstenas Brevbog fol. 115 b — 116. Det er i dette Brev, at Kong Erik giver Nordmændene det ovenf. S. 145 omtalte Skudsmaal. Brevet er uden Datum, men nærmest fra Novbr. eller Decbr. 1420.

²⁾ Badstena Brevbog fol. 120. b. Han anbefaler Overdragelsen i følgende Billede: *Monasticus ordo in magna parte medullæ corruptionem ferens sub cortice, ubi florero putatur illic veraciter putrisso perhibetur, et qui frnstra simo impinguat arborem, qui novit aruisse radicem, consultum videtur, ut oleastro projecta locum potius de virenti oliva ramus insertus adornet.*

³⁾ Munkeliøs Brevbog 17—19. Ellers er det mærkeligt, at Paven ei omtaler Biskoppens og Domkapitlets med Kongens stemmende Udsagn, som dog Abbed Stein maa have medbragt, men først i sin senere Befaling af 1426 nævner Afsaks Oplysninger, og det netop i de Udtryk, hvori de i 1420 vare afgivne.

Efter denne Paves Bestemmelse var Spørgsmaalet altsaa fun, om Munkeliv kunde bestaa som Benediktiner-Kloster, og dette havde allerede Biskop Aslak besvaret benegtende. Men der vare Andre, der havde en anden Mening, og som af al Magt søgte at hindre Reformen. Det var nogle af Munkelivs egne regelløse Munkte og de øvrige Munkteordener i Bergens By og Omegn. Disse frygtede naturligviis den nye Orden, „til hvem Folkets Hu stod“, og onstede at bevare Munkeliv i en Oppløsningsstilstand, hvori det var kommet. Neppe var derfor Abbed Stein hjemkommen og Indholden af Paves Brev bleven kjendt; end Abbed Thortel af Dyse og hans Konvent, Præditebrødrenes Prior Johannes, Minoriternes Gardian Gerlak og disses Konventer i Bergen den 20de Januar 1422 udstedte en formelig Forsikring om, at Benediktinerklosteret Munkeliv var forsynet med alle fornødne Bygninger m.

hadde tilstrækkelige Indtægter, Fiskeleier, Stove o. s. v., at aatte klædte Munkte foruden Abbeden „som oftest“ opholdt sig deri¹⁾. Men derstøttet af Bergens Biskop gjør Abbeden sig al Flid for at faa hine Munkte ud af Klosteret og St. Benedikts hellige Regel afflasket. Der har han nylig indtrængt Munkte af Frelserens Orden, og i mange Aader viist sin frigefulde Uvillie mod Benediktinerne, hvoraf nogle holdes fængslede af Biskoppen, de øvrige frygte for ufortjent at berøves Klosteret og alt dets Gods, hvis de ei ved brave Mænds og deres Ordre-Fædres Bistand reddes²⁾.

Saaledes havde Medlemmer af de 4 mægtigste gamle Munkteordener tænkt sig om at modarbejde de farlige Birgittineres Omplantning paa et nyt Grund, og have neppe indskrænket sig til at omhandle Forholdene i Munkeliv. Thi netop paa denne Tid reistes hos Pavehoffet et almindeligt Strig mod Birgittineres dobbelte Konventer, der blev saa vel understøttet, at Martin V i 1422 endog befalede, at de skulde stilles ad denf. S. 62). Lykkedes det end Kong Erik og den heri med ham lige Geistlighed i Norden at faa dette Bud forandret, maatte dog alt det gjøre Paven tvivlsraadig, og den forventede Stadfæstelse af Reformen i Munkeliv udeblev. Modstanderne fik nyt Mod og søgte at vinde Landets Prælater for sig.

¹⁾ Disse 8 Munkte navnes derpaa ved Navn, og ere vel de samme, som man af den oplyste havde tænkt eller vare udjagede af Klosteret. Begges Parters Oplysninger om Munkenes Antal er vistnok forbeholden.

²⁾ Uffr. fra L. Gebhardi af Orig. i Lyneborgs Archiv, trykt i 1ste Udg. af dette Skrift S. 776—777.

Brødre ere ivrige for Sjælepleien, ved idelige Prædikener, Skriftemaal og Andagtsøvelser, hvorfor lærde og anseede Mænd strømme til disse Klostre og staa dem bi. Kongen henviser til Overbringeren Abbed Stein, om nærmere Oplysning søstes, og anbefaler Munkelivs Overdragelse til Birgittinerne ¹⁾. — Endnu blev Tydslands Keiser Sigismund rundet for denne Sag, der maa have havt en større Betydning i Samtidens Dine end i vore; ogsaa han tilstrev efter Kong Eric's Anmodning Paven et Brev, hvori Munkelivs Reform paa det bedste anbefales i almindelige Udtryk ²⁾, og saaledes udrustet har da Abbed Stein, formodentlig om Vaaren 1421, begivet sig til Rom.

Her var man paa den Tid endnu godt stemt for Birgittinerordenen, hvem Pave Martin V havde givet nye og forsøgede Friheder den 1ste Mai 1420, og det lykkedes derfor Abbeden at udvirke en pavelig Befaling til Biskop Afsak af 26de Novbr. 1421, at anstille Undersøgelser om det i alle Dele forholdt sig med Munkeliv, som Kong Eric havde forklaret, og saafremt Benediktinerordenen ikke kunde reformeres med Abbeden og den eller de Munke, som nu vare tilbage, at afflasse Abbedværdigheden og reformere Klostret efter St. Birgittas Orden, hvorpaa til evig Tid St. Augustins Orden skulde overholdes i Munkeliv. Brødre fra Maribo skulde i saa Fald modtage det reformerede Kloster med alle dets Godser, Henter og Privilegier, og ubindrede indrette Bygningerne efter Ordensregelen, samt uden Modsigelse eller Forpæaar optage Birgittiner-Lemmer, deriblandt ogsaa de gjenslevende Benediktinere, om de dertil vare villige. Endelig skulde Biskoppen med apostolisk Myndighed tildele Munkeliv alle de Rettigheder, Friheder, Indulgentser o. s. v., som Klostre af denne Orden nøde ³⁾.

¹⁾ Badskenas Brevbog fol. 115 b — 116. Det er i dette Brev, at Kong Eric giver Nordmændene det ovenf. S. 145 omtalte Skudsmaal. Brevet er uden Datum, men nærmest fra Novbr. eller Decbr. 1420.

²⁾ Badskenas Brevbog fol. 120. b. Han anbefaler Overdragelsen i følgende Billede: *Monasticus ordo in magna parte medullæ corruptionem ferens sub cortice, ubi florero putatur illic veraciter putruisse perhibetur, et quia frustra sicut impinguat arborem, qui novit aruisse radicem, consultivum videtur, ut oleastro projecta locum potius de virenti oliva ramus insertus adornet.*

³⁾ Munkelivs Brevbog 17—19. Ellers er det mærkeligt, at Paven ei omtaler Biskoppens og Domkapitlets med Kongens stemmende Udsagn, som dog Abbed Stein maa have medbragt, men først i sin senere Befaling af 1426 nævner Afsaks Oplysninger, og det netop i de Udtryk, hvori de i 1420 vare afgivne.

Efter denne Pavens Bestemmelse var Spørgsmaalet altsaa kun, om Munkeliv kunde bestaa som Benediktiner-Kloster, og dette havde allerede Pape Klsat besvaret benegtende. Men der vare Andre, der havde en anden Mening, og som af al Magt søgte at hindre Reformen. Det var nogle af Munkelivs egne regellose Munkke og de øvrige Munkkeordener i Bergens By og Omegn. Disse frygtede naturligtvis den nye Orden, „til hvem Folkets Hu stod“, og ønskede at bevare Munkeliv i den oprindelige Oplosningsstilstand, hvori det var kommet. Neppe var derfor Abbeden Stein hjemkommen og Indholden af Pavens Brev bleven kjendt, end Abbed Thorkel af Lyse og hans Konvent, Prædikebrødrene Prior Johannes, Minoritternes Guardian Gerlak og disses Konventer i Bergen den 20de Januar 1422 udstedte en formelig Forskrift om, at Benediktinerklosteret Munkeliv var forsynet med alle fornødne Bygninger m. m. havde tilstrækkelige Indtægter, Fiskeleier, Skove o. s. v., at aatte Klædte Munkke foruden Abbeden „som oftest“ opholdt sig deri¹⁾. Men understøttet af Bergens Biskop gjør Abbeden sig al Flid for at faa hine ude af klosteret og St. Benedikts hellige Regel afløst. Derfor har han nylig indtrængt Munkke af Frelserens Orden, og i mange Aar været viist sin svigefulde Uvilje mod Benediktinerne, hvoraf nogle holdes fængslede af Biskoppen, de øvrige frygte for ufortjent at berøves klosteret og alt dets Gods, hvis de ei ved brave Mænds og deres Ordre-Fædres Bistand reddes²⁾.

Saaledes havde Medlemmer af de 4 mægtigste gamle Munkkeordener enet sig om at modarbejde de farlige Birgittineres Omplantning paa den gamle Grund, og have neppe indskrænket sig til at omhandle Forholdene i Munkeliv. Thi netop paa denne Tid reistes hos Pavehoffet et almindeligt Strøg mod Birgittineres dobbelte Konventer, der blev saa vel understøttet, at Martin V i 1422 endog befalede, at de skulde stilles ad enen (S. 62). Lykkedes det end Kong Erik og den heri med ham gængse Geistlighed i Norden at faa dette Bud forandret, maatte dog alt det gjære Paven tvivlskaadig, og den forventede Stadfæstelse af Reformen i Munkeliv udeblev. Modstanderne fik nyt Mod og søgte at vinde landets Prælater for sig.

¹⁾ Disse 8 Munkke nævnes derpaa ved Navn, og ere vel de samme, som man i den oplyste havde rømt eller vare udjagede af Klosteret. Begge Parters Oplysninger om Munkenes Antal er vistnok forbeholdne.

²⁾ Afskr. fra L. Gehardi af Orig. i Lyneborgs Archiv, trykt i 1ste Udg. af dette Skrift S. 776—777.

tte, for ingen Brødre mere at have. Dette have flere ærbare Præster, som gjerne vilde været Benediktinere, oftere udsagt, og af de 8 Brødre Munkeliv, som alt rare indklædte, har han fordrevet Nogle med Egen og Falskhed, Andre har han betalt fra sig med Penge, Andre har han med Biskoppen sætte i Stofken (fængsle), og berøver Munkeliv, der have været i Ordenen i 9 Aar, deres Dragt. Alt dette har han gjort, for at tvinge Brødrene til at forlade Ordenen, og han saaledes saa sin Vilde frem.

Disse Beskyldninger mod Abbed Stein angaaende de Misdæder, han havde anvendt for at bevirke sit Klosters Omgang til Birgittinerordenen, være nu mere eller mindre paalidelige, — sandsynligt bliver det sandsynligt, at det er slige og andre Anstrengelser fra de øvrige Munkelivners Side, der have været Aarsag til, at der hengik næsten 5 Aar før den Tid, Paven havde overdraget Biskop Nils at undersøge Forordningerne, og til han endelig stadfæstede dennes Anordning. Først 15de April 1426 fik nemlig Forandringen i Munkeliv pavelig Bekræftelse. Alt gjentages først Navnebrevet af 1421, dernæst hvad ovenfor er anført om Biskop Nils's Undersøgelse, og derpaa berettes, at denne, overenskomende med den ham tillagte Myndighed, havde fritaget Abbed Stein, som denne uanmodet og frivillig nedlagde sin Værdighed, fra hans Løfte om Forskyldelse til St. Benedikts Orden og Regel. Derefter havde Biskoppen høitidelig forandret Munkeliv Klosters Navn til St. Marias Birgittas Kloster af Frelserens Orden efter Augustins Regel, og indsatte Brødre og Søstre af Maribo i personlig Besiddelse af tidnævnte Kloster med alt dets Gods. Da der nu fra Kongen var fremkommen Hen om, at Paven med apostolisk Myndighed havde bekræftet denne Nils's Foranstaltning, saa stede dette ved nærværende Brev i de sædvanlige Udtryk¹⁾.

§ 12. Munkeliv som Birgittinerkloster.

Saaledes var da endelig Tvisten endt til Birgittinerernes Fordeel, og alle gik ikke uden Voldsomhed og løbstridig Fremfærd mod Benediktinerne;

¹⁾ Munkelivs Brevbog S. 19—22. Biskop Nils's Reform kunde synes at være foregaaet om Høsten 1425; thi i et Brev af 19de August d. A. kaldes Stein Abbed af Guds Naabe i Munkeliv, i et andet af 13de Novbr. berimod: Broder Stein, som før var Abbed i Munkeliv; men da han endnu i Brev af 18de Octbr. 1426, da Pavens Stadfæstelse maa være offentlig, kaldes

Til den Ende udstedte Peter Oldemarket Dominikanerprior, Gerla Gruter Franciscaner-Gardian, Johannes Strelow Rammil ved Apostelkirken, og Johannes Bessardi Prest til St. Peters Kirke, alle i Bergen, 5te Januar 1424 følgende Erklæring¹⁾: De melde alle Erkebiskopper, Biskopper, Prælater og Konventer af alle Ordener i de tydske Lande, og især de ærværdige Fædre i Lyneborg, Hergenvælde og Stade, at Broder Johannes van dem Berge, Benediktiner i Munkeliv, var hjemkommen (fra Tydskland) 14 Dage før Juul, og bad da efter sine Venners Raad om Herberge hos Prædikebrødrum i Bergen, for at bestyttes mod Abbed Steins og hans Medhjælperes Brøde, som før længere Tid siden havde udjaget ham af Munkeliv, fordi han ikke var villig til at optage St. Birgittes Brødre, men vilde leve og dø i den Orden, hvori han var indklædt. Han havde al Grund til Frygt, da en Broder af samme Orden i Selje Kloster var bleven halsbugget og en anden brændt m. v. Derefter havde Abbed Stein 5 Helligdage efter hinanden bandsat Broder Johannes, Prioren i Sortebrødrerkloster og alle dem, som husede eller hjalp ham med Ord eller Gjerning. 27de Decbr. oplæste derfor Prior Peter fra sin Prædikestol de Breve, som Broder Johannes havde bragt til Bergen fra Abbederne i Lyneborg, Hergenvælde og Stade, og 29de s. M. havde Prioren stævnet Abbeden til at møde og svare herpaa i Domkirken. Biskop Kolak indsendt sig med sine Domherrer, men Abbed Stein hverken kom eller lod give Svar paa Priorens gjentagne Opfordring. Siden Abbed Stein først bragte Birgittinermunk til Bergen, nu snart for 12 Aar siden, har han for dets Skyld tilsat Klosters Gods, pantsat og solgt Kalle, Sølvskaaler og andre Klenodier, foretaget tre Udenlandsreiser, og engang været 3 Aar borte fra Bergen, for at udvirke Klosters Ophævelse. Derfor har han og i lange Tider ingen Broder villet indklæde, men stedse udfi

¹⁾ Den plattyske Original paa Berg. findes ligeledes i Lyneborgs Arkiv, og i Afskr. i danske Geheimearkiv, hvorefter det er trykt i 1ste Udg. 777—780. Det er neppe ganske uden Betydning, at samtlige disse Birgittineres Navne — Munkene i Klosteret medregnede — efter deres Navne at kunne være Reberthyskere, og man kunde nok fristes til at gjette, at Spørgsmålet ikke alene har været et religiøst-klosterligt, men tillige et politisk-merkantil, og nemlig nordiske Birgittinere eller hanseatiske Benediktinere kunde for Fremtiden have Nødvigheden i Munkeliv, det samme Kloster, Hanseaternes Brødesmod nedbrændte ikke lang Tid derefter. I alle Fald berettiger han man hender til Kolak Volts Charakter, til at antage i det Mindste Nuligheden af patriotiske Øhensyn.

ette, for ingen Brødre mere at have. Dette have flere ærbare Præster, om gjerne vilde været Benediktinere, oftere udsagt, og af de 8 Brødre Munkeliv, som alt vare indklædte, har han fordrevet Nogle med Løgn og Falskbed, Andre har han betalt fra sig med Penge, Andre har han ladet Biskoppen sætte i Stokken (fangsle), og berøver Munte, der have været i Ordenen i 9 Aar, deres Dragt. Alt dette har han gjort, for at tvinge Brødrene til at forlade Ordenen, og han saaledes faa sin Billie frem.

Disse Bestyrdninger mod Abbed Stein angaaende de Midler, han skal have anvendt for at bevirke sit Klosters Overgang til Birgittinerordenen, være nu mere eller mindre paalidelige, — sandsynligt bliver det ligefuldt, at det er slige og andre Anstrengelser fra de øvrige Munteordnens Side, der have været Aarsag til, at der hengik næsten 5 Aar fra den Tid, Paven havde overdraget Biskop Aklak at undersøge Forholdene, og til han endelig stadfæstede dennes Anordning. Først 15de Juni 1426 fik nemlig Forandringen i Munkeliv pavelig Bekræftelse. Heri gjentages først Navnebrevet af 1421, dernæst hvad ovenfor er anført om Biskop Aklaks Undersøgelse, og derpaa berettes, at denne, overteenslemmende med den ham tillagte Myndighed, havde fritaget Abbed Stein, da denne uanmodet og frivillig nedlagde sin Værdighed, fra hans Løfte og Forpligtelse til St. Benedikts Orden og Regel. Derefter havde Biskoppen høitidelig forandret Munkeliv Klosters Navn til St. Marias og Birgittas Kloster af Frelserens Orden efter Augustins Regel, og indsatte Brødre og Søstre af Maribo i personlig Besiddelse af tidnævnte Kloster med alt dets Gods. Da der nu fra Kong Erik var fremkommen Bøn om, at Paven med apostolisk Myndighed vilde bekræfte denne Aklaks Foranstaltning, saa stede dette ved nærværende Brev i de sædvanlige Udtryk ¹⁾.

§ 12. Munkeliv som Birgittinerkloster.

Saaledes var da endelig Tvisten endt til Birgittinernes Fordeel, maaske ikke uden Voldsomhed og lovstridig Fremfærd mod Benediktinerne;

¹⁾ Munkelivs Brevbog S. 19—22. Biskop Aklaks Reform kunde synes at være foregaaet om Høsten 1425; thi i et Brev af 19de August d. A. kalbes Stein Abbed af Guds Naade i Munkeliv, i et andet af 13de Novbr. derimod: Broder Stein, som før var Abbed i Munkeliv; men da han endnu i Brev af 18de Octbr. 1426, da Pavens Stadfæstelse maa være bekjendt, kalbes

men er Abbed Steins ovenfor S. 152 anførte Skildring af disses Liv sand, var en Forandring her aldeles fornøden. Man kan ei heller, saaledes som hos Modstanderne, paavise egennyttige Bevæggrunde for hans mangeaarige Virksomhed for denne Reform, som han trods Had og Forsølgelse endelig med stor personlig Opofrelse satte igjennem. Stjønt han var en meget gammel Mand, drog han tre Gange udenlands i dette Tiemed, og det var i den Tid saare besværligt og dyrt; han opgav frivillig sin hårderlige Stilling som Benediktinerabbed, for at indtræde i den nye Orden som simpel Munk, og underkaste sig i sin Alderdom en ny og før ukendt Evang. Kong Eriks Bevæggrunde have vi før omtalt; de vare vistnok ogsaa af reen religiøs Art, maaske dog med den Bihensigt at smigre Svenstjerne, hvis Hjælp han tiltrængte mod Holsten. Biskop Aslak haabede maaske ved at indpode den nye Orden i en ved Alderdom ærværdig Stiftelse, der syntes at have udspillet sin Rolle, at bringe Velmagt og Agtelse did tilbage, ligesom han som Patriot vel og tog Hensyn til de Summer, som hidtil aarlig gik fra Norge til Badstena, og som Biskop haabede i Birgittinerne at faa en fjærtkommen Modvægt mod de hanseatiste Prester og de erimerede Munkordener i Bergen, hvis Trods mod Biskoppen var gammel og faa Aar efter brød ud.

Man havde ikke udsat Forberedelserne, indtil Paven's sidste Bestemmelse indløb; thi Biskop Aslak og hans Kapittel havde i 1420 paa Forhaand udtalt sig mod Benediktinerens Forbliven, og de stode fast derved. To Munk fra Maribo, eller vel rettere to med Birgittinerklosters Stiftelse i Maribo hidtil sydsfattede Badstena-Munk, havde anbefalet Munkeliv som det meest passende Sted for den nye Orden i Norge, og da Abbed Stein om Høsten 1420 drog til Paven, overdrog han, rimeligviis med Biskoppens Samtykke, sit Klosters Bestyrelse til to Birgittinere, Broder Jon og Broder Hans Ingeldsøn, der 5te Decbr. 1420,

Abbed i Munkeliv (Brevbogen S. 75), maa hine Udtryk være tilfældige. Der var desuden ingen Grund for Biskop Aslak til i 3 Aar at udsætte en Reform, hvis Fornødenhed Paven havde overladt ham at afgjøre. *Winkol* indeholder det uopsænte Klagebrev af 1424 ingen udtrykkelig Tilraælse om, at Reformen alt var foregaaet, men ei heller noget, der afgjort modfiger dette. Udskederne maatte, naar deres Brev gik ud paa at faa Biskop udenlands, lade Biskoppens Foranstaltninger paa Paven's Vegne uomtalt, og det forekommer mig derfor rimeligt, at Aslaks Reform er foregaaet kort efter Abbedens Hjemkomst fra Rom 1421; og at Kong Eric til yderligere Betryggelse mod Klagerne har udvirket det sidste Pavebrev.

aaende i Abbedens Sted i førnævnte Kloster“, bortlejede en Tomt ved sen vestenfor Bornestjær (paa Nordnes?) til Hans Borqvard, som lige da gav Klosteret i Testamentsgave for sig og sin Husfrus Sjæle et ar Huse efter sin Død, mod at erindres i Brødrenes Bønner¹⁾.

Munkelivs Reform efter St. Birgittas Regel er sølgelig foregaaet ved Badstena-Munte, udsendt, fra Maribo paa Laaland i Odense Stift. Dette Kloster var dog selv kun i sin Worden. Dronning Margareta og istop Peter af Roeskilde havde gjort forberedende Skridt til et Birgittinerklosters Stiftelse her, og Kong Eric lovede i 1413 i Badstena at høre Planen. I Januar 1416 drog Confessoren selv med Prestmunk Asmund og en Convers derhen fra Badstena; Confessoren vendte lærde i Mai hjem igjen, „efterat have grundlagt Klosteret“, og affendte nere 3 Søstre og 4 Brødre did²⁾. Maribo er altsaa stiftet Aar 1416, en kom først i Virksomhed 1423³⁾, eller egentlig endnu tidligere. I øvrigt send Birgittinerne fra Badstena havde Maribo Kloster i Stand, udbegyndte de altsaa tillige Munkelivs Reform, og man finder dem udbredte fra det ene Kloster til det andet under denne Tid⁴⁾. Men i Munkeliv stulde kun et fuldstændigt Kloster ombygges efter Birgittas Regel, i Maribo derimod alt bygges fra Grunden af. Følgen heraf var, at Datteren Munkeliv blev før et fuldstændigt Birgittinerkloster (1434) end Moderen Maribo, hvor man endnu i 1446 ikke havde udbendt Kirke- og Kloster-Bygningen⁵⁾. Vi kunne saaledes sætte som fast, at Kong Eric af Pommern samtidigt forplantede Birgittinerordenen til Norge og til Danmark.

Om Maaden, hvorpaa Forandringen i Munkeliv foregik, findes ingen Underretning. Vi kunne dog af nogle Adkomstbreve og andre Oplysninger fra den Tid gjøre os et Begreb derom. Efterhaanden, som

¹⁾ Munkelivs Brevbog 42—25. Dette er det første Bidnesbyrd om Birgittinerues Myndighed i Munkeliv. Det usædvanlige Navn Hans Borqvard henleder Tanken paa en anset Prestmunk i Badstena Johannes Borqvardi, der blev munkviet 1428, og meget brugtes ved Klosters Anlæg og Visitation. Han blev 1443 Confessor generalis, men frattraadte allerede 1444 og gik til Raabandal Kloster i Finland, hvor han døde 1447. (Diar. Vadsten.)

²⁾ Diar. Vadsten. 49. 53. 55. 56. 57.

³⁾ Script. Rer. Dan. I. 194.

⁴⁾ Brøder Asmund s. Gr., der i 1416 kom til Maribo, kom 1430 hjem til Badstena fra Norge efter 14 Aars Fravær, og en Søster Botild var i 1416 sendt fra Munkeliv til Maribo. Diar. Vadst. 73. 90.

⁵⁾ Dangaard, Danffe Klostre. 319.

Planen til Klosters Reform modnedes hos Biskop Aklas og Abbed Stein, modtoges Birgittinere i Munkeliv, først som Gjestier, senere som vordeude Herrer. Mellem 1420 og 1426 nævnes Stein som Abbed og Johannes Ingeldssøn som Forstander ¹⁾ i Munkeliv, og begge handlede samtidigt og i fuld Enighed i Klosters Navn. Efter Steins Hjemkomst fra Rom (Hæsten 1421) ere uden Tvivl Bygnings-Arbejderne for Alvor begyndte af Birgittinerne, medens den gamle Abbed brugte Klosters Jordebog og Hjemmelsbreve i Orden. Saaledes istandbragtes den oftnævnte Brevbog, der blev affuttet 3die Juli 1427 af Peter Simonsøn, Rannit i Beris og pavelig-keiserlig Notar. Han indleder Brevbogen med den Erklæring, at de gudfrygtige og andægtige Mænd Confessor generalis og Brødre af St. Birgittas Orden i Munkeliv have fremlagt denne Bog, hvori Klosters Pave- og Konge-Breve, ædre og nyere Kjøbbreve, Gavebreve, Skjæder o. s. v. ere indførte, samt et Skriin, hvori de originale, hele og ukladte, med Segl forsynede Breve rigtig fandtes, og af ham nu vare jævnsførte med Afskrifterne o. s. v. Ved Siden af Brevbogen findes tillige en ligeledes 1427 forfattet alfabetslæst Riste over de i samme omhandlede Eiendomme, men denne er neppe fuldstændig, indeholder ialfald betydeligt mindre Jordegods, end hvad der i den noget sildigere Jordebog er opført ²⁾. — Til de sidste Oplysninger, Brevbogen giver, hører den for omtalte Fru Margareta Gillsdatters Afstaaelse 1424 af to Gaarde til Hr. Stein, Abbed i „St. Benedikts Kloster“ i Munkeliv, ham og Klosteret til evig Gie, for 14 Pund engelsk, hun var det skyldig, samt for Huus og Bolig, hun der har havt ³⁾; samt Sigurd Sæbjørnsdatters Gavebrev af 8de Sept. 1426, hvori hun giver Munkelivs Forstander Hr. Hannes Gaarden Dal på Stord ⁴⁾, Klosteret til evig Gie, samt sig og Forældre til Sjælehelb og Bønnehold.

¹⁾ Navnet „Forstander“ bruges ikke i Birgittinerklosterne uden netop i d Klosters Stiftelses-Periode, førend Arbejdet var saavidt fremmet, at Birgittas Regel kunde efterleves. Da valgtes Confessor, og naar Søsterkonventet var i Stand, Abbedissen, som derpaa overtog den hele Bestyrelse. I Munkeliv var der altsaa en Birgittinernes Forstander 1420—1427, en Confessor 1427—1433, og enebelig Abbedisse fra 1434.

²⁾ Denne Jordebog er ligeledes udgivet af P. A. Munch bag i Brevbogen.

³⁾ Munkelivs Brevbog 111—112. jfr. ovenfor S. 281 og Norsk Litteraturlæse IV. 61. 66.

⁴⁾ Munkelivs Brevbog 48—49. Andre Hjemmelsbreve fra den sildre Tid findes

Fra 1427 maa Munkeliv betragtes som et selvstændigt Birgittinerkloster med dobbelt Konvent; thi i Marts d. N. gav Thorkel Halgrimsøn med sin Hustrus Sigrid Halsdatters Samtykke Datteren Maguhild ind i St. Birgittas Kloster i Munkeliv, som i Indtrædespenge fik en Lømt i Korskirkenes Sogn i Bergen; og 15de August 1428 blev Hr. Arvid i Badstena indviet til Munk i Brødrekonventet i Munkeliv¹⁾. — Imidlertid reiste der sig endnu engang en saa alvorlig Modstand mod Birgittinernes dobbelte Konventer, og saa almindelige Klager over disses hemmelige Omgang, at alt nær havde gaaet tilbage. De dobbelte Konventers Banrygte havde givet Anledning til, at der i Italien ved denne Tid stiftedes Birgittinerklostre med enkelte Konventer (simplicia monasteria S. Birgittæ), og dette krævede indgribende Endringer i Ordensregelen, hvilke nu Modstanderne forlangte. Badstena med sin levende Tradition fra Birgitta modsatte sig naturlighviis dette som et Livsspørgsmaal, og en Kardinal, hvem Paven overdrog at undersøge Sagen, indskænkede i Marts 1428 alle Birgittinerklostre med dobbelte Konventer (dupplicia) til at møde i Rom. Blandt disse anføres og Klosteret i Bergen i Norge, hvis Tilværelse som selvstændigt Birgittinerkloster altsaa allerede vedkjendtes af Romerkhoffet²⁾. Badstena blev saa alvorligt understøttet af Kong Erik og Nordens i Bordingborg i Juli 1434 samlede Biskopper, at Kirkemødet i Basel endelig gav efter og tillod Bredres og Søstres Samliv. Saaledes er det uden Tvivl gaaet til, at Badstena-Diariet (S. 77) først regner Munkelivs Omgang til Birgittinerne fra Maret 1434, skjønt Alt flere Aar forud var i Stand der. „I dette Aar“, siger Diariet, „begyndte Medlemmer af vor Orden at bebo (inhabitare) Munkelivs Kloster i Bergen i Norge, som før var af Benediktinerordenen“. Under dette Aar omtales derfor dette Kloster ogsaa først som Birgittinernes af de nyere Forfattere, der have omtalt denne Begivenhed. En Følge af, at St. Birgittas Orden nu var overført til Norge, blev naturlighviis, at Hslok Bolt, der i 1428 var bleven Erkebiskop i Nidaros, paa et Kirkemøde i Oslo 20de Decbr. 1436 fastsatte, at St. Birgittas Helgendag skulde festslygholdes sub festo

Sammeft. 121. 29—30. 74—75. Hertil hører og de ovenf. S. 280 omtalte Brevbreve af Kong Erik for St. Birgittas Orden i Munkeliv.

¹⁾ Munkelivs Brevbog 159—160. Diar. Vadst. 71.

²⁾ Brudstykker af en Badstena-Brevbog 4to. paa Igl. Bibl. i Stockholm. Jfr. ovenf. S. 62, hvor denne Stevning fra Rom og Diariets Omtale deraf er anført.

dupplici den 7de Oktober i alle Lande under Nidaros's Metropolitanbistubed¹⁾. I 1436 tillod Biskop Olaf af Bergen, paa Ansøgning af Konventet i Munkeliv, Lucie Jonsdatter, skjønt hun kun var 15 Aar gammel, og saaledes 3 Aar yngre end Regelen foreskrev, at optoges som Nonne i Klostret, da hun havde nedlagt saamange Penge der, som denne hendes Brøde kunde bodes med i Romergaard,²⁾. Til Birgittinerne's første Tid høre endelig og den oftere nævnte bergenske Raadmands Arvid Ingeldssøns Testamente af 4de Decbr. 1430, hvori han gav Munkeliv 4 Nobler og Anpart i en Fællesgave til flere af Bergens Kirker og Klostre³⁾.

Neppen var Munkeliv saaledes kommen i fuld Stand, før der allerede blev Spørgsmaal om at bruge dets Brødre til Ordenens videre Forplantning. Da det paa et Møde i Telge 30te Aug. 1468 var bestemt, at et Birgittinerkloster skulde stiftes i Finland (i Naabendal, Vallis gratiæ), og Biskop Magnus af Abo, den forhen norske Nigstraad, den høit agtede Hans Kræpelin m. Fl. havde faaet det Hverv at ordne denne Sag, skrev Biskoppen strax til Confessoren i Vadstena herom, og udbad sig Johan Djeln og Benedikt af Munkeliv til Finland, for at forestaa Bygningen. Men Confessoren afflog (14de Sept. s. A.) dette, fordi Johan var ukyndig i Klosterreglerne og Bygningstekunsten, desuden endnu ikke Lem af Ordenen, og fordi begge vare hjemme i Munkeliv, som var Datter af Maribo og saaledes ei stod under Confessoren i Vadstena. Han tilraadede derfor at tage Brødre fra Vadstena, hvilket og skede⁴⁾.

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 15. No. 28; udg. af B. C. Sandvig 1779, og atter optrykt i N. Dan. Mag. I. 42 ff. At Birgittas Datter Katharina, der ligeledes blev kanoniseret, fik sin Fests i Norge ligesom i Sverige (22de Marts), er neppe tvivlsomt, skjønt jeg Intet derom har fundet. Jfr. Kroghs Handlingar. II. 375.

²⁾ Saaledes er uden Tvivl Meningen hos Huitfeldt Follongb. 796—797.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 14. No. 10. Eshøjnings Anh. til Domf. Befr. 8. Han havde, formodentlig efter sin Hustrus Ingerid Simonsdatters Død, givet sig i Provent hos Rannikerne i Nidaros, hvilke han ved et Tilleg til Testamentet af 1432 gav den Gaard i Bergen, som han havde bygget paa Munkelivs Tomt. Sammeft. S. 10. Ovenfor S. 282.

⁴⁾ E. M. Greus, Birgittiner-Klosteret i Naabendal, i „Suomi“ 1849. 212—213, efter Lagne, Handl. t. Uppf. i Finlands Kyrkohist. III. 38. Confessorens Udsagn, at Munkeliv ei stod under Vadstena, er vistnok en tom Udsagt; thi alle Birgittinerklostre skulde dette og dets Abbediøse Kybighed.

Den Splid i det Indre og det Banrygte i Follkemunde, som Birgittinerordenens hele Historie opviser, har og, i al Fald hvad Spliden angaar, snart naaet det norste Kloster. Sjønt de Munke i Badstena, der have holdt Diariet vedlige, med største Forsigtighed og i de mildeste Udtryk have udladt sig om ubehagelige Tilfælde, naar de ikke kunde undlade at berøre dem, berettes allerede 20de Juli 1440, at da forlod Broder Johannes Hillebrandi Badstena, for som Visitator at bringe Enighed tilveie mellem Brødrene og Søstrene i Munkeliv. Han opholdt sig næsten et Aar her, og kom St. Hansaften 1441 tilbage til Badstena fra Munkeliv, „Alt vel der forrettet“¹⁾.

Denne Uenighed, som saa tidligt brød ud, var dog maaske en udflydelig Følge af Mangel; thi Aarene 1436—1440 bragte mange Ulykker over Niget, især paa Grund af Kong Eriks flette Styrelse eller rettere fuldkomne Forsømmelse af alle Kongepligter. Søndensjelds udbrøde to Oprør, Amund Sigurdssøn Bolts i 1436 og Halvard Graatops i 1438, Nordmændene feidede efter Kongens Bud paa Svensterne, men bleve slagte; de pommerste Søstæder, som vilde hjælpe Kongen, plyndrede ogsaa norste Stibe, Sjønt Norge stod paa Eriks Side. For at fædende Ulykken laa i 1440 en hollandsk Flaade paa Norges Kyst, ligesledes udrustet for at hjælpe Kong Erik, og hindrede al Tilførsel af Korn fra Lybskland. „De vare idelig mange Steds under Landet og gjorde alle Dage ubodelig Skade med Rov, Brand og Dødsflag, som usigelig er“²⁾. For at afhjælpe Klosters Nød sendte Abbedissen Ragnhild Bergsdatter, 21de Sept. 1440, en Udsending Laurents til Hedemarken og Oslo efter Korn. I Forbindelse hermed staa to udaterede Breve, der imidlertid tydelig angaa samme Person og Sag. Det første er til Nigets Drost, Hr. Sigurd Jonsøn. Da Gud har givet ham af sin Naade Magt og Vælde, hvoraf Nødlidende kunne vente Hjælp, bønly de til hans Herredom, og klage deres store Nød og Fattigdom, paa Grund af at ingen Tilførsel er kommen i Aar til Bergen som ellers, og de have ingen Kornrente under Klosteret, saa de nu ingen Hjærgning have. Denne store Nød tvinger dem til at kløbe og søge Brødet langt borte fra, og de sende derfor deres Bud Laurents til Oslo Bispesæde med Bøn om, at Drosten vil hjælpe ham til at faa kjøbt eller skænket Korn til Livsophold, — en Gunst de gjerne ville forstlyde,

¹⁾ Diar. Vadst. 84. 86.

²⁾ Norges Rigsraads Klage af 20de Aug. 1440 i Zahns Unionshist. 518—519.

og som Gud, Maria og Birgitta skulle lønne Drotseten for. — Det tredie Brev, der tillige mangler Udskrift, men rimeligviis er til Hamars Biskop, angiver tydeligere Aarsagen til Mangelen: „Paa Grund af den Fattigdom og haarde Tid her i Bergen, for den store Ufred i Spen er, saa her ikke kommer Tilførsel fra Stæderne (o: Hansfestæderne), som før var sædvanligt, kunne vi ikke her saa kjøbt til Bjærgning.“ De bede derfor hans „faderlige Naade“ (altsaa en Biskop) at sælge dem Tienden af nogle Kirkesogne, og lade det føre til Oslo, og hvad de ei strax kunne betale, ville de siden med Tal sende. De bede og, at hans Naade vil udgive sine Breve til Prestestabet, at Klostret saa faa nogen Almisse ind, helst i Korn¹⁾.

Med den almindelige Ufred i og udenfor Niget tiltog naturligviis de hanseatistiske Kjøbmænds Boldsomhed og Ringeaagt for Landets Lov. Naadet og Menigheden i Bergen klagede for Nigsforstanderen Sigurd Jonsson, som lovede at hjælpe derpaa ved et Nigsstøde i Bergen 1441, men som blev udsat paa Grund af de paafølgende Underhandlinger med Sverige og Danmark om Kong Christoffers Valg; de gjentog sin Klage i 1442 for Kong Christoffer; men der skulde alvorligere Midler til, som ikke stode til Naadighed. Tydsterne paa Bryggen myrdede, plyndrede og føre frem efter egen Lyst uden Hinder²⁾. Selv de helligste Steder afholdt dem ikke. Om Sommeren 1447 brøde de med røvet Haand ind i Munkelivs Klosterkirke og udreve deraf to af Hovedsmændens paa Bergens Kongsgaard, Hr. Olaf Nilssøns Tjenere, og myrdede den ene af dem. Vel bandsatte Biskop Olaf af Bergen 21de August 1447 disse Ugjerningsmænd og Enhver, der havde staaet eller stod dem bi med Naad og Daad³⁾; men han havde neppe Magt til at sætte den kirkelige Straf i tilbørlig Udøvelse, idetmindste afstraffedes Tydsterne ikke derved.

¹⁾ (Troils) Handlingar IV. 370—372, efter den ovenfor omtalte Codex Upsal. No. 8 410. p. 88. Brevet synes at være til Hamars Biskop, deels paa Grund af Titulaturen, deels fordi Abbedsøsen beder, at Kernet maa blive sendt til Oslo, der gjør det usandsynligt, at dennes Biskop er meent. Deuden kunde Dverbringeren ifølge det andet Brev besøge Hedemarken, og Biskoppen i Bergen paa den Tid, Olaf, Klosters Patron, havde før været Kannik i Hamar og Sogneprest paa Gran.

²⁾ Enevænsens Samlinger. II. II. 71—78.

³⁾ Barth. IV. 403—405. 559—561. Dipl. Norv. I. No. 801. Dette Jubbud i Munkeliv var Forspillet til den langt bløbigere Scene i 1455, og foraa-

Imidlertid gik det endnu værre til i Klosters Indre. En Broderbrand ankom om Sommeren 1449 til Badstena, og berettede, at munkelivs Prælat (d. e. selve Confessoren) Ingemund havde ihjel-et en af Munkene, Broder Olaf, og Gudbrand forsikrede, at Klo-ster sandsynlig vilde blive forladt, hvis det ikke hurtig fik Hjælp ved Ordre fra Sverige. Hertil sigter vistnok et udateret Brev fra Biskop Isak af Bergen, oversendt med en Broder fra Munkeliv, hvori han der Abbedissen og Confessoren i Badstena Kloster, at Tilstanden i munkeliv, især i Brødrekonventet, er i høi Grad sørgelig, hvilket Over-gereren, der affendtes efter begge Konventers Ønske, naar han alvorlig lægges at tale, vil udførlig kunne fremstille, da Biskoppen nødig vil det i Pennen. Men han tør ikke fortie, at Klosteret paa Grund togte af Brødrene grove og uhyrte Udskielser i den Grad er ud-ryet og vanrygtet blandt Folk, at man maa befrygte, at det hellige Ord ganske forlades, dersom der ikke hurtig hjælpes derpaa. Han raader derfor og beder indstændig, at 3 eller 4 i Regelen kyndige, fred-melige, forstandige og fromme Brødre snarest muligt maa sendes til gen til Klosters Reform, at de ved Hjælp af nogle brave Munk, endnu ere der, kan bringe Lydighed tilbage og ganske udslutte det tryk, Regelens ugudelige Overtrædere have gjort, ligesom Biskoppen selv at gjøre Alt, for at fremme det Gode¹⁾.

Uden Tvivl som Svar herpaa tilskrev Abbedissen i Badstena Bergens Top et ligeledes udateret Brev²⁾, hvori hun først takker for den besk, han hidtil har vist Ordenen og Munkeliv, og beklager høilig,

lediget som denne af Lybsterne Gad til Hr. Olaf Nilsson. Jfr. Werlauffs 2den Afhandling i Skand. Literat. Selsk. Skrifter XVI. 91 ff., hvor man blandt Andet S. 95 seer, at der i dette Aar er ført Klage over Hr. Olaf af Raadet i Lybel for Kong Christoffer, hvilket ligeledes omtales hos Detmar (Grantoff II. 105), ligesom der i Varia Huitfeld. (Arn. Magn. 22. b. fol.) findes et Bivnesbyrd, uden Tvivl fra dette Aar, om at Oldermændene paa Bryggen havde væbnet alle Lybtere, og da han herfor tiltaltes af Kongens Lensherre Olaf Nilsson, som sædvanlig henfjød sin Sag under Kongen og de tybste Stæder, uagtet de Tybste paa Bryggen vare forpligtede til at svare for norsk Domstol.

¹⁾ Afkrift af Arne Magnussøn, der opgiver, at Diplomet var skrevet med samme Gaard, som de i Barth. IV. indførte Breve fra Biskop Olaf. Arne henfører det til 1444, men 1449 bliver rimeligere.

²⁾ Afkrift i Langebeks Diplomatarium. Jeg har ikke fundet dette Brev blandt Arnes Apographa.

hvad man har maattet erfare om Tilstanden og Manddrabet der. B gives der Forbrydelser, som den verdslige Arm maa straffe, fordi Kæntens Vaaben ei forslaar, men da Biskoppen, ifølge Birgittinernes Regi og Pavenes Bemyndigelse, har fuld kanonisk Ret over Klostret i de omstretne Sag (hvis Gjenstand ikke udtrykkelig nævnes), opfordres han til at straffe Forbryderne, ikke med borgerlig Død, som de havde for tjent, ei heller med Udstørelse af Ordenen, men med evigt Fængsel efter Benedikts og Bernhards Ordensregler, da Birgittas Intet har om et slikt Tilfælde, hvis Mulighed hun ei havde tænkt sig. Efter at han viist, at en Indberetning til Paven om Sagen ikke er fornøden, fornøye Bønnerne om at tage alvorlig fat, og loves Ordenens Bistand til Al hvad Biskoppen til den Ende finder nødvendigt, da dens eget Vel stærk opfordrer dertil paa Grund af al den Modvillie, den har været udsi for baade i Rom, Kostnig og Basel. Biskoppen vil faa evig Løn for hvad han gjør til Klostrets Bedste. Hertil er skiet en Erklæring fra Magnus Unesøn¹⁾, Confessor i Vadstena, at et saadant Brev i forrige Aar er sendt til Bergens Biskop, med Anmodning til Enhver, det meddeles, om at bistaa Dverbringerne i Udførelsen af deres Hverv Munkeliv. — Disse Anbefalingsbreve ere da efter al Næmlichkeit med givne de to Prestmunte, Dlaus Petri og Clemens, samt en Lægbroder Jaspar Theutonicus, der affendtes fra Vadstena 3die Juli 1450, so at reformere saavel Klostret som Beboerne. Men Reformerne i Birgittinerklostrene gik ikke hurtigt fra Haanden; endnu 2 Aar derefter opholdt disse Vadstenamunte sig der, og 16de August 1452 døde Formanden Dlaus Petri under sine Arbejder for Klostertugten i Munkeliv. Han roses som en flittig Afstriver, god Sanger og Lærer samt Dverholder af Regelen²⁾.

Desuagtet nød Klostret fremdeles tilspineslædende udvortes Anseelse. 9de Oktbr. 1453 kundgjorde Kong Christiern I under sit Ophold i Bergen, at Hr. Hans Kruchow, Ridder og Norges Riges Raad, der

¹⁾ Magnus Unonis var Confessor i Vadstena fra 29de Mai 1444 til Vaaren 1452, da han efter fgl. Ordre resignerede, men valgtes atter senere, reky neredes paany frivillig i Advent 1455, og døde i August 1470. Biskop Dlaus maa være død i Slutningen af 1449 eller Begyndelsen af 1450, og det vel Efterretningen herom, der har foranlediget Confessorens Tillægsfritværelse

²⁾ Diar. Vadst. 101. 104. Foruden Afstifter af forskjellige Bøger for Gjort udarbejdede har Declarationes articulorum de revelationibus extractorum, altsaa en Slags Kommentar til St. Birgittas Aabenbarelses.

ligen havde tjent Kongen og Riget alle sine Dage, agter nu for sin jøets Bestandelse at blive hos Munkeliv Kloster og har givet Klofret sit Gods i Norge, løst og fast. I det Kongen derfor paa hans egjæring stadfæster denne Gave, under Kongen ham desuden Frihed emme at sidde og fri at være for al kongelig Tyngsel, Udbud eller den Tjeneste, uden forsaavidt Kongen maatte tiltrænge hans Raad i ergen eller andensteds, hvortil han bekvemmelig kunde komme. Sunnd Len, som han nu har, skal han fremdeles beholde for Livstid, og unkeliv nyde i 10 Aar efter hans Død med al kongelig Rente uden gnskab, Gud til Gode, Kongen og Dronning Dorothea samt deres to søn, Arvinger og Forældre til gudelig Amindelse¹⁾.

Hensigten med Kongens Ophold i Bergen i dette Aar var for en del at undersøge og om muligt tilføje de Stridigheder, som længe vde fundet Sted mellem Hovedsmanden i Bergen, Rigsgaarden Hr. af Nilsen af Talsø, og de tydste Ridsmænd paa Bryggen, der førte lige Klager over ham. Denne voldsomme Hærding laa nemlig med Broder Hr. Peter Nilsen i aaben Kamp med Hansfeaterne, og ved Fortlig, som Kongen fik istandbragt i Prædikebrødrene's Kloster i rgen kort efter Mikkelsdag 1453, blev Lenet frataget Hr. Olaf og rdraget Magnus Green. Men da Olaf i 1455 havde benyttet sig af ngens Ophold i Slesvig til at bemægtige sig Elfsborg Slot, og der, som det synes, underholdt Forbindelser med Kongens Fiender i rverige, maatte Christiern, for at fjerne ham fra dette farlige Punkt, dtvungen gaa ind paa hans Fordring at faa Bergens Kongsgaard dage²⁾. Imidlertid fik Kongen samtidig hermed det norske Rigsgaard

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 25. No. 15 b. Trykt i 1ste Udg. S. 751—752. Af Udtrykkene i dette Brev er det især klart, at Hr. Hans Kruchow ikke er bleven virkelig Munk, i hvilket Tilfælde Klausuren ikke kunde tilladt ham at blive staaende i Rigsgaarden, eller Ordensregelen især klart at nyde et verdsligt Len, men at han har ladet sig optage som frater ab extra, uden hverken at opholde sig i Klosteret eller afstaa fra verdslige Syssler.

²⁾ Sagen er vbløstlig fortalt af Werlauff, anf. Sted S. 91—120, men han siller, naar han efter lybste Kilder antager, at Hr. Olaf ikke efter Løfte har indfundet sig i Bergen 1453. Brevet ovenfor af 9de Oktbr. viser, at baade han og Broderen da vare hos Kongen i Bergen. Detmars Fortsætter (II. 160) siger og, at han kun tog sin Tilflugt til et Kloster (nærmest Ulfstein eller Halsas), indtil han havde faaet Kongens frie Leide. Begivenhederne 1455 ere udsærlig fortalte af Detmars Fortsætter II. 178—180. Han har noget Ryt, som her er benyttet.

til for Norges Bedkommende og betragte den nye forud slutt i Haderslev med Hanseskæberne, i hvilken blandt andet en straf Særlig forbeholdes mellem Hanseskæberne og Nordmændene. Traktat¹⁾ drog Lybeks Sendebud til Bergen for at bekendtgjorde holden, men samtidig hermed skal Brødrene Hr. Olaf og have angrebet 3 tydske Skibe, ved hvilken Leilighed Hr. A blev sludt. Da nu de tydske Kjøbmænd i Bergen erfarede paa Traktaten²⁾, og at Hr. Olaf var kommen med sine Til Bergens for at fratage Hr. Magnus Green Befalingen og hvortil han endog skal have bedet Lybsterne selv om Bistand³⁾ de sig med de tydske Sømænd, som da fandtes i Bergen, ham ihjel. Da de med Magt bragte Hr. Olafs Skib ind i og løsfede Ladningen af 10,000 Marks Værdi, toge Brødre ved Bener og Foll, forfulgte af Lybsterne, sin Tilflugt til Kloster, hvorhen ogsaa Biskop Thorlac, efter forgjæves at Mægling, begav sig med to Kanniker og mange Tjenere, Stjebne med sine Bener. Men hverken Munkelivs stærke maade og til Forsvar tjenlige Veligheden eller Stedets G strækkede Hanseskæberne, der vel og fandt, at de havde gaaet nu at trække sig tilbage. Klosteret blev omringet, og Nordmændene redte sig til Forsvar fra Taarnet. St. Egidii Dag, 1ste E stormede 2000 væbnede Mænd Kirken, sprængte Porten og i Klosteret, hvor de myrdede Biskoppen for Alteret med Kanni Hr. Peter, dennes 2 Sønner og Hr. Olafs ældste Søn Nil Mænd. Da de ikke strax fandt Hovedgjenstanden for deres Olaf Nilsøn selv, der havde forstandset sig i Taarntrappe Tid omkring Taarnet, og tvang ham Dagen efter til at gå ham i Hast skifte, sloge ham saa ihjel og hug ham i Styk havde imidlertid grebet om sig, og lagde saavel Kirken for

¹⁾ Willebrandt Hans. Chronik III. 61—64. Forliget var, ifølg Lybeks Sendebuds, Godeke Vormesters Erklæring, mange norske imod. Afskrift i Lybeks Archiv. Nor III. s. 53—55.

²⁾ I sit nedenanførte Klagebrev forsikrer Fru Elsa, Hr. Olafs efter Forliget 1453 hverken selv eller ved Noget af Sine hvide Kæmpe den ringeste Uret.

³⁾ Detmar II. 179. Dette stemmer forsaavidt med Guds og Sønnens af 1477, som de sige, at Lybsterne først og indbød ham til en fredelig Samtale paa Jantens

Tydsterne forfaldt naturligtvis herved i Kirkens Vand, som de kunde ved Bøder og Balfalter til Rom eller Lybel, hvis Biskop Bestaal af Paven fik Myndighed at paadømme Sagen; men der er ogsaa, siger den samtidige lybske Chronist, som ingen Afsigte, men syntes, at de havde gjort en god Gjering²⁾.

Birgittinerne Skjebne under disse Uroligheder tales derimod ikke. Sønnen (Arel Olafsson) beretter i 1477, at nogle af de Indbrændte i Klosteret, og i en Traktat med Lybel af 18de October 1466, hvori denne gamle Sag atter oprippes, fortælles, at Kongen med Vold overfaldne³⁾. Men i alle Tilfælde er det klart, at den fuldkommen Odelæggelse af deres Kloster maa have trunget dem til at søge et midlertidigt Ly andensleeds, og da man finder, at efter i Bergen nogen Tid derefter var ledigt og dets Gienstande i Munkelivs Børge, seiler man neppe ved at antage, at Birgittiner Sosterkonvent for det første har taget Bopæl der. Men for der var her ingen Plads, og om de end i Begyndelsen fandt Tilflugt til andre Munkeliv i Bergen, kunde dog en saadan Opfattelse af den til Ordenens Gavn eller efter dens Medlemmers Ønske, og meget mindre, som Birgittinerne fra Forsnningen af være misforhadte af de andre Munke. Tydsterne bleve, som naturligt vilde, til at opbygge saavel Kirken som Klosteret paa egen Bekostning det var i hine forløse Tider vist ikke let at tringe disse overkjøbmand til at gjøre Fortgang med Arbeidet, og det saameget som man tydelig sporer, at Kong Christiern selv i Hjertet glædede over deres Voldsgjerning, da han derved blev en farlig, fiendtlig Hovding kvit⁴⁾. Det maatte saaledes ligge i Birgittinerne at skaffe sig et andet Kloster, hvor de imidlertid kunde lagttage sig, men nogle Aar maa dog være forløbne, inden de kom til at bosette sig i Bergen; thi i Aarene 1457 og 1458 opholdt de sig endnu der.

2) at der ei staar „en Etiske“ igjen, skriver Fru Elise i sin Klage til Raadet i Lybel. Dipl. Norv. III. No. 830. I Enkeltighederne afsløges hun lidt af Detmar, men her er ikke Etikedet til at gaa ind paa bløse.

3) etmar II. 160. Werlauff anf. Et. 104—106. Odberranden paa Bryggen rettede sig 29de Septbr. Sagen gaaeste lafonist til Raadet i Lybel. Dipl. Norv. III. No. 829.

4) i den af Hønsen udgivet Historie af Bergen, 1826, s. 114, er der et Brev, som tydelig viser, at Hr. Olaf var den, som havde været i Forbød med Elise.

til for Norges Bedkommende at bekræfte den nye forud sluttede Traktat i Haderslev med Hansesæderne, i hvilken blandt andet under Livs straf Søkrig forbrødes mellem Hansesæderne og Nordmændene. Med den Traktat¹⁾ drog Lybeks Sendebud til Bergen for at bekendtgjøre Traktaten, men samtidig hermed skal Brødrene Hr. Olaf og Hr. Peter have angrebet 3 tyske Skibe, ved hvilken Leilighed Hr. Peters Skib blev stude. Da nu de tyske Kjøbmænd i Bergen erfarede dette (se paa Traktaten²⁾), og at Hr. Olaf var kommen med sine Tilhængere til Bergen for at fratage Hr. Magnus Green Befalingen over Slottet, hvortil han endog skal have bedet Tydsterne selv om Bistand³⁾), forenede de sig med de tyske Sømænd, som da fandtes i Bergen, for at komme ham ihjel. Da de med Magt bragte Hr. Olafs Skib ind til Brygge og løsfede Ladningen af 10,000 Marks Værdi, toge Brødrene med deres Bødder og Følk, forfulgte af Tydsterne, sin Tilflugt til Munkelivs Kloster, hvorhen ogsaa Biskop Thorslak, efter forgjæves at have prøvet Mægling, begav sig med to Kanniker og mange Tjenere, for at de skulde komme til at se på den Skæbne med sine Bødder. Men hverken Munkelivs stærke Bygning maade og til Forsvar tjenlige Beliggenhed eller Stedets Hellighed og strækkede Hansesæderne, der vel og sandt, at de havde gaaet for vidt nu at trække sig tilbage. Klosteret blev omringet, og Nordmændene kom og redte sig til Forsvar fra Taarnet. St. Egidii Dag, 1ste Sept. 1453 stormede 2000 væbnede Mænd Kirken, sprængte Porten og trængte ind i Klosteret, hvor de myrdede Biskoppen for Alteret med Kanniker og Følk Hr. Peter, dennes 2 Sønner og Hr. Olafs ældste Søn Nils, i Alt 10 Mænd. Da de ikke strax fandt Hovedgjenstanden for deres Had, Hr. Olaf Nilsøn selv, der havde forstandset sig i Taarntrappen, lagde de sig ind omkring Taarnet, og tvang ham Dagen efter til at gaa ud, lod ham i Hast skrifte, sloge ham saa ihjel og bug ham i Stykker. Ilden havde imidlertid grebet om sig, og lagde saavel Kirken som Klosteret

¹⁾ Willebrandt Hans. Chronik III. 61—64. Forliget var, ifølge Detmar Lybeks Sendebuds, Godeke Vormesters Erklæring, mange norske Rigsraadsmedlemme. Afskrift i Lybeks Archiv. Nor III. s. 53—55.

²⁾ I sit nedenauførte Klagebrev forsikrer Fru Ellsa, Hr. Olafs Enke, at hun efter Forliget 1453 hverken selv eller ved Nogen af sine havde tilføjet Tydsterne den ringeste Uret.

³⁾ Detmar II. 179. Dette stemmer forsaavidt med Enkens Beretning af 1453 og Sønnens af 1477, som de sige, at Tydsterne først modtog ham venligt og indbødte ham til en fredelig Samtale paa Jonsvolden.

te¹⁾. Tydsterne foreskaldt naturlignvis herved i Kirkens Vand, som de reelt afsønde ved Bøder og Balsalter til Rom eller Lybel, hvis Bispe Arnt Westfal af Paven fik Myndighed at paadømme Sagen; men længe var der og, siger den samtidige lybske Chronist, som ingen Abbatisktion søgte, men syntes, at de havde gjort en god Gjerning²⁾.

Om Birgittineres Skjebne under disse Uroligheder tales derimod godtsom ikke. Sønnen (Arel Olafssøn) beretter i 1477, at nogle Konfruer indebrændte i Klosteret, og i en Traktat med Lybel af 18de Juni 1506, hvori denne gamle Sag atter oprippes, fortælles, at Kongen blev med Vold overfaldne³⁾. Men i alle Tilfælde er det klart, at en saadan fuldkommen Udelæggelse af deres Kloster maa have trunget Abbatisktionerne til at søge et midlertidigt Ly andenslede, og da man finder, at Konfrufeter i Bergen nogen Tid derefter var ledigt og dets Gienrumme i Munkelivs Børge, feiler man neppe ved at antage, at Birgittineres Søsterkonvent for det første har taget Bopæl der. Men for hvidrene var her ingen Plads, og om de end i Begyndelsen fandt Tilflugt i de andre Munkelivsklostre i Bergen, kunde dog en saadan Spfittelse ikke være til Ordenens Gavn eller efter dens Medlemmers Ønske, og det saameget mindre, som Birgittinerne fra Førstningen af vare mislydte og forhadte af de andre Munkeliv. Tydsterne blev, som naturligt er, dømt til at opbygge saavel Kirken som Klosteret paa egen Bekostning, men det var i hine forløse Tider vist ikke let at tvinge diske overødsige Rjovmænd til at gjøre Fortgang med Arbeidet, og det saameget mindre, som man tydelig sporer, at Kong Christiern selv i Hjertet glædede sig over deres Voldsjgerning, da han derved blev en farlig, fiendtsjffindet Høding (vrit⁴⁾). Det maatte saaledes ligge i Birgittineres Interesse at skaffe sig et andet Kloster, hvor de imidlertid kunde iagttage Regelen, men nogle Aar maa dog være foreløbne, inden de kom til at etablere Bergen; thi i Aarene 1457 og 1458 opholdt de sig endnu der.

¹⁾ Saa at der ei skaar „en Stikke“ igjen, skriver Fru Elise i sin Klage til Raadet i Lybel. Dipl. Norv. III. No. 830. I Enkelthederne afsløges hun lidt fra Detmar, men her er ikke Stedet til at gaa ind paa disse.

²⁾ Detmar II. 160. Beretning anf. St. 104—105. Olbermanen paa Bryggen berettede og 29de Septbr. Sagen gaaftte iakonft til Raadet i Lybel. Dipl. Norv. III. No. 829.

³⁾ Recessus Hansæ vol. IV. og 86 i Blömars Archiv.

⁴⁾ „Kongen brød sig ikke stort dertom, da det var ham kjært, dt Hr. Olaf var ihjelslagen, da han var ham imod og havde gjort ham Fortræd med Elfs-

Den 18de Decbr. 1457 ankom saaledes Munkelivs Confessor Wilhelm med en Broder til Badstena, hvor han oppebiede Kongens Ankomst tid (16de Januar 1458)¹⁾, og 26de Marts 1458 leiede Abbedissen Magnhild Bergsdatter og begge Konventer en Estomt paa Stranden til den tydske Kjøbmand Gereke van Mølne og udstedte Brevet fra Munkeliv Kloster²⁾.

Man har ingen Kundskab om de Forhandlinger, som stoffede Birgittinerne et midlertidigt Ophold andensleeds; men de maa have medtaget Tid, da mange Forberedelser og Manges Samtykke dertil udfordredes. Vi vide kun, at man nogle Aar efter Branden finder Birgittinerne i Hovedsøns Cistercienserkloster ved Oslo, og paa samme Tid Cisterciensere i Munkeliv. Heraf sluttes, at det har lykket Munkeliv at udvirke Citeaur's General-Abbeds og Paven's Samtykke til, at Hovedsøns Kloster midlertidig indrømmedes Birgittinerne, og at det er blevet overdraget Cistercienserne i Hovedsøn, hvis Klausur ikke var streng, og som derfor bedre end hine kunde bo udenfor sit Kloster, at opbygge det nedbrændte Munkeliv. Vi antage fremdeles, at et saadant Klosterbytte har været Confessoren Wilhelms Vrende hos Kongen i Badstena 1458, hvor Norges Rigsraad togt efter samlede, og at dette med Kongen har samtykket heri, at man derefter har underhandlet med Hovedsøns Cisterciensere, og efterat have faaet disses Samtykke udvirket Bisped i Citeaur og Rom. I ethvert Tilfælde er Translokationen utvivlsom, thiønt Tiden ei nsiagtig kan bestemmes. Man finder sidste Gang Birgittinere i Munkeliv i Marts 1458, og Cisterciensere i Hovedsøn i

borg Slot." Detmar II. 180. I 1469 eftergav ogsaa Kong Christian paa Lybeks og Hamburgs Forbøn de tydske Kjøbmand den Skyld og Straf, de ved Nordet paa Bisfoppen, Lensherren m. Fl. samt for Branden havde for tjent. (Willebrandt III. 81). Nordbranden omtales ogsaa i Kong Hans's Haandfæstning af 1483 (Saml. t. N. F. Hist. IV. 360), og endnu i Christian III's Tid var Sagen ikke endelig opgjort.

¹⁾ Diar. Vadst. 113, 114. Mærkeligt nok omtales Munkelivs fuldkomne Delæggelse aldeles ikke i Diarlet, hvilket nævner Confessorens Ankomst dertil, som om aldeles Intet var i Veien. At Konventet i Munkeliv ogsaa paa denne Tid nogenlunde maa have været i Orden, indlyser deraf, at en Broder Svend fra Marienvold Birgittinerkloster ved Lybek, som søffede Ophælgelse i Badstena, henvises til Munkeliv, men betænkte sig. (ibid. 115).

²⁾ Dipl. Norv. II. No. 825. Confessoren nævnes ikke; han var nemlig da i Sverige. Iøvrigt er maasse Brevet ikke udstedt i selve Munkeliv, men kun for Formens Skyld dateret dertil.

O; men Efterretningerne fra denne Tid ere saa sparsomme, at begge ener gjerne kan have været der noget længere, og dette er ogsaa det eligste. I 1468 var derimod Omflytningen foregaaet; thi da vare gittinerne bosatte paa Hovedøen (se dette Kloster).

Om Cisterciensernes Ophold i Munkeliv har man kun en eneste retning, hentet fra et Brev af 1476 til Kong Henrik af England 4 norske Rigsraader i Bergen, Biskop Hans (Leiste), Provst Thorst, Hr. Jon Smør og Paulus abbas in monte s. Michaelis, Cisterciensis ordinis¹⁾. At Munkeliv hermed menes, er utvivlsomt, og vi nu i 1483 gjenfinde Paul som Cistercienserabbed i Hovedøen, er klart, at han med sit Konvent midlertidigt har opholdt sig i Munkeliv hvor Branden rimeligviis havde levnet dem fornødent Huustrum. Idet der isøvrigt kan have foranlediget, at et saa fjernliggende Kloster Hovedøen valgtes til midlertidigt Opholdssted for Birgittinerne, derfor det nærliggende Cistercienserkloster i Lysø eller et andet Kloster bergens Stift, derom høves ingen Antydning, saa ikke engang nogen elig Gjetning kan opstilles. Andre bestemte Vidnesbyrd om Cisterciensernes Ophold i Munkeliv høves forøvrigt ikke, men sandsynligt maa i rettest til denne Tid (ved 1470) henses et udateret Brev, hvori der Thorger, Abbed i Munkeliv, sælger Laftens Røds Gaard, der givet Klofret, til Peter Mikkelsen²⁾.

Birgittinerne's Tilbageflytning fra Hovedøen til Munkeliv maa være gaaet mellem 1478 i Januar og 1479 i Sept.; thi 12te Januar 1478 vare de endnu i Hovedøen, men 1ste Oktbr. 1479 udsædte Hans

¹⁾ Thorkelin *Analecta* 146—149. I Fortalen retter Thorkelin Aaret 1476 til 1486, fordi Henrik nævnes som Konge i England; men Thorkelins Rilde, Barth. IV. 598, har Aaret 1476, og 1486 er i alle Fald urigtigt; thi da var Jon Smør forlangst død (*Saml.* III. 605. IV. 593). Da Hans Leiste blev Biskop i Bergen 20de Juni 1474 (Barth. IV. 410), og Jon Smør døde i 1483, maa Brevet falde mellem disse Aar, i hvilke ligeledes Thorkelin var Magister Capellanus, og følgelig maa den engelske Konges Navn være feilskrevet, da Edvard IV af York var Englands Konge fra 4de Marts 1461 til 9de April 1483, medens Henrik VI allerede døde i Tower 1471, og Henrik VII først blev Konge 1485. Brevets rette Datering er isøvrigt her ligegyldig, naar det blot er godtgjort, at den maa falde i en Tid, da Birgittinerne vare i Hovedø, og en Abbed i Munkeliv altsaa mulig.

²⁾ *Dipl. Arn. Magn.* fæsc. 50. No. 18. Sandvig henses i sit Katalog over Arnemagnæana dette Brev til 1500 omtrent; men da vare Birgittinerne allerede i Munkeliv, og Abbed Thorger faar derfor rettest Plads som Abbed Pøls Formand.

Petersøn Sagmand i Bergen, Amund Roggenagle¹⁾ og Hønting Nielsøn, Raadmænd sammesteds, i Søstrenes Taleport i Munkeliv en Vidnelse af et Birgittinerne i Hovedsøen vedkommende Brev af 1473²⁾ — 1480 udstedte Elsebe Egardsdatter, Abbedisse, og Broder Ketil Beinktsøn, Confessor generalis (hvilkke begge forekomme i samme Stilling 1478 i Hoveds Kloster), med alle Søstre og Brødre i Munkeliv et Vidnesbyrd om, at de have optaget ærlig Mand Thoreleif Bjørnsøn, som 1481 forlænedes med Island, i deres fuldkomne Broderkæde paa Grund af den Kjærlighed, Tillid, Trøst og gudelige Begjæring, de havde til Ordenens Patron Fru St. Birgitta. Han skulde derfor blii deelagtig i alle Klosters gode Gjæringer. „Gud gjøre ham naadigt deelagtig i dette Samfunds Fordele, naar han meest trænger dertil“³⁾.

16de Novbr. 1483 udstedte Birgitta Olreksdatter, forden Abbedisse i Hovedsøen, og Ketil Beinktsøn, forden Confessor sammesteds, et i Hovedsøens Historie nærmere omtalt Brev om Birgittinerne's Ret til en Gaard i Kremar, skænket dem under Opholdet i Hovedsøen⁴⁾. Da den ovennævnte Elsebe var Abbedisse i Hoveds 1477 og i Munkeliv 1480, maa den her nævnte Birgitta enten have nedlagt eller være bleven affat fra Abbedisse-Værdigheden, før Tilbageflytningen til Bergen, medens Confessoren derimod er vedbleven. — Den samme „hæderlige Fader i Gud“ Confessor Ketil Beinktsøn sluttede 16de Juni 1484 i Brødrenes Taleport i Munkeliv et Forlig med Arvingen efter Jon Gudmundsøn angaaende den Arvelod, som tilkom Søster Katarina Mikkelisdatter af Nonneseter Kloster, hvis Eiendomme Munkeliv nu havde i Værg⁵⁾. Ved denne Tid maa altsaa Cistercienserne derne være udjagede af Nonneseter, hvis Gode's tildeels anvendtes til at opbygge Birgittinerne i Munkeliv⁶⁾.

1) Denne Amund Thoreleifsson Roggenagle nævnes og i Registre til Munkeliv Brevbog S. 182, hvor der berettes, at han 1483 gav Gaarden Rysletan Dal strax ved Prestegaarden til Klosteret.

2) Orig. i norske Rigsarchiv. Trykt i 1ste Udg. S. 747—748.

3) Hist. eccl. Isl. IV. 172. Dette er saaledes Formularen for Optagelsen en Broder ad extra. — 16de Juni 1481 bortbyggede de Samme en Le i Arvelsgaarden i Bergen. (Gehelmearch.)

4) Trykt i 1ste Udg. af dette Skrift S. 749—750.

5) Dipl. Norv. II. No. 928.

6) Saml. t. N. 8. Stk. VI. 21. Diplom af 1507 paa Lungegaarden i Bergen Det sidste viser tydeligt, at Munkeliv har erhølet alt Nonneseters Gode i

I 1487 udstred Wilhelm, Biskop af Eichstädt, ifølge Kommissio-
nem af Pave Innocentis VIII, et almindeligt Generalkapittel for Bir-
gittinerordenen, som skulde begynde mod Enden af August samme Aar i
Ordenens Kloster Gnadenberg (Mons gratiæ) i Oberfalz. Fra hvert
Kloster skulde to af de bedste og dygtigste Munkte afgive Møde, og de,
der udebleve, skulde belægges med Exkommunikation. Desuagtet nævnes
Ingen fra Munkeliv, og Udeblivelsen er ikke berørt i det angaaende Ka-
pitlets Forhandlinger udstedte Dokument, hvori forøvrigt samtlige Mø-
nænde optregnes, og for to Udeblevne gyldige Aarsager ansføres¹⁾. De
Gnadenberg vedtagne Bestemmelser, for at modarbejde de indfægne
lordener, maa dog i alle Tilfælde ogsaa være Munkeliv meddeelte²⁾.

Forøvrigt ere Efterretningerne om Munkeliv efter Branden 1455
høi Grad ufuldstændige og usammenhængende. En Konvers i Bad-
stena, Johannes Skrifvare, forlod i Februar 1479 hemmelig Klo-
stret, og lod sin Ordensdragt igjen der. Efter nogle Aars Omflakning
om han til Munkeliv, og blev der antagen som Prestmunk, recepto
abitū³⁾. Gnadenberg-Kapitlet havde blandt Andet stærket Bestemmel-
serne om Bisittats fra Noderklostret⁴⁾, og 13de August 1489 udsendes
to Badstena to Brødre, Birger Jonsøn og Michael Nilsson, til Munk-
eliv. Den første vendte strax tilbage, men den anden forblev der næ-

Undtagelse af de i en vedstiet Fortegnelse udtrykkelig St. Antonbrødrene
forbeholdte Gienboomme. (Se Konneseter i Bergen).

¹⁾ Rettelbla Birgittiner-Kloster. S. 162—184.

²⁾ Man finder ei heller, at nogen Udsending fra Munkeliv har afgivet Møde
ved Birgittinerne's Generalkapittel i Marienforst ved Kölln 1516. (Troils
Handlingar V. 327).

³⁾ Diar. Vadst. p. 141. At man der trængte til Brødre, vises nedenfor, lige-
som Munkelivs Forfald ogsaa antydes derved, at en norsk Pige Dorothea efter
Erkebiskop Gantes og Bergens Biskops Bøn i 1492 viedes til Nonne i
Badstena. Hun maa være den Søster Dorothea Nicolai Norcha (=:
Norra), som efter 23 Aars Profession døde i Badstena 9de Nov. 1515 med
det Skudsmaal af Diariets Forfatter, at hun havde stor Devotion for Tre-
enigheden.

⁴⁾ Den 21de Oktbr. 1506 tilskrev en i Badstenas og Birgittinerne's Historie
mærkelig Munk, Peter Jugemarsøn, da Forstander for St. Birgittas
Hus i Rom, Abbedissen i Badstena, og indbødte Hillalklosterens Bistat-
tion, der fremdeles forsømtes. Han vakter det aandelige Ansvar for Tilfæ-
delsens heraf paa Badstena, hvis Confessor han truer med Paamindeelse af
Paven. Troils Handlingar V. 314 ff.

sten 2½ Aar, indtil han fik skriftlig Befaling at komme hjem igjen¹⁾. — Den 5te Febr. 1495 søgte Birgitta Olvendsdatter, Abbedisse i Munkeliv (en Børdighed, hun altsaa erholdt ved Elsebe Sgardsdatters Afgang), og Broder Lafrans Olafssøn, Confessor generalis, at Tomt i Bergen til 3 Borgere der²⁾.

Denne Confessor Lafrans paadrog Klosteret Uvillie udenfra og Munkeliv indenfra, saa at dets Konventer endog truedes med Opløsning. Dette paastaaes i det Mindste i et Brev af 1ste Januar 1496 fra Bergens Lagmand Erland Andersøn og Raadmændene sammefæds, hvori de tilmelde Vadstenas Abbedisse, Confessor og Konvent, at det staar meget slet til med Ordenens Kloster Munkeliv, fordi det mangler en god Mand til Confessor. Det er nødvendigt, at der sendes en brav Mand did, som vil Klosters Bedste, og som forstaar at holde Birgittas Regel ved Magt; ellers er det at frygte, at Brødrene ville fare derfra, de Svenske til Sverige og de Danste til Danmark igjen; thi det gaar ikke nu som i Broder Ketils Tid. Abbedissen, som meest skulde raade, har nu mindst at sige. Confessor Lafrans tager til sig de til Klosteret i Testamenter skæntede Gaver, og giver Abbedissen hvad han lyst. Ifjor sendtes to Brødre til Nordland for at oppebære Klosters Indtægt deraf, og da Fiskten kom til Bergen, vilde Abbedissen og Klosters Kjøbmand modtage den for 500 Gylden, men fik Intet. Hvad Lafrans gjorde deraf, veed han selv bedst. Ligesaa bemægtigede han sig den Fisk, Nordfarterne i Høst havde givet Konventerne til Kost. Dette stemmer ikke med Regelen, og Overbringeren af Brevet, Halvard, vil isvrigt mundtlig berette, hvad der ei gaar an at skrive³⁾.

Det synes, som om denne Klage har foranlediget nærmere Undersøgelse fra Vadstena. Man har nemlig et, desværre ufuldendt og udateret, Brev fra Vadstenas Abbedisse til Bergens Biskop (Hans Teiste), hvori han takkes for al sin Omhu for Ordenen. Confessoren Lafrans

¹⁾ Diar. Vadst. p. 150.

²⁾ Diplom i Bergens Museum. Begge Konventers Segl vedhænge endnu i grønt Vax. Søstrenes Segl er ovalt, fremstillende St. Birgitta med sine Relevationer i Haanden, og af Omkriften kan man læse — — — conventus — — — Munkeliv. Brødrekonventets Segl er rundt, firkantet med et Kors og med Omkrift: S. confessoris generalis monasterii Munkeliv. Disse Segl ere mindre end de ved Brevet af 1478 (se Hoveds), hvilket tillige ere smukkere.

³⁾ Afskrift i danske Geheimarkiv efter Braghjems Dipl. X. 1647.

Nielsen har bragt Biskoppens og Munkelivs Konvents Breve, hvoraf Abbedissen seer, at han før sin Afreise i Genhold til Ordensregelen er bleven forhøret, men at han ei er bleven overbevist om eller har tilfået Noget, der kunde paaføre ham Straf eller Affættelse. Badstenas Abbedisse har ved Undersøgelsen af hans Sag brugt den Fremgangsmaade, Biskoppen (i Birkøping) anvender ved sin Visitation af Klostret, da han først modtager Brødrenes og Søstrenes Klagemaal skriftlig, og 2 eller 3 Dage senere efter endt Visitation forelægger Confessoren dem punktvis, og paalægger Abbedissen og Confessoren at rette Feilene hos sig selv og sine Undergivne. En saadan Forsikring havde Broder Lafrans udfærdiget under sin Haand, men tilføjet, at han uden Biskoppens Raad og Bistand ikke troede sig i Stand til at naa det ønskede Maal, især i Henseender. For det Første maatte Lemmernes Antal i Munkeliv sættes efter Indtægtens Størrelse, og paa Dyrforbrug erklærede han, at denne i gode og onde Aar efter hans Stjøn kun var tilstrækkelig til 10 Personer, hvad Mad og Drikke angaar, og da det paa Gnadenbergs Generalkapittel var bestemt og af Pave Innocents VIII samtykket, at hvert nyt Kloster maatte stiftes eller Konventer indføres, medmindre man havde tilstrækkelig Underholdning for 32 Personer, nemlig 20 Søstre og 12 Brødre, hvoraf 8 Præster og 4 Lægbrødre, saa er det Abbedissens Ønske, at dette Tal i Munkeliv ikke overstrides, og at altsaa ingen Søster optages eller indklædes, førend Antallet er bragt ned til 20, og at senere ingen Søster antages, som ikke duer til at overtage de hende mahvilende Pligter, især den daglige Chorsang. For det Andet har Abbedissen paalagt Broder Lafrans, at han paa det Alvorligste skal underholde Afsperringen mellem Brødrene og Søstrene, saa at der ingenledes findes Adgang fra det ene Kloster til det andet, uden hvor Regelen tillader det. Men han har forsikret, at disse Forandringer overstige hans Kræfter, og dog er Klosters Undergang nær, hvis de ikke hurtig gjenneføres¹⁾.

Om disse Forsøg paa at redde Munkeliv havde nogen Følge, har man ingen Oplysning. Man finder kun, at Klostret fremdeles trængte til Brødre. Saaledes afgik 20de August 1510 to Brødre, Laurents Benediktsson og Jens Jonsøn, fra Badstena hid, ifølge Anmodning

¹⁾ Samtidig Utlæg i Badstena Brevbog (A. 26) fol. 337. Dette Brev er efter al Rimelighed omtrent fra 1496, og en Følge af den nyopførte Klage over Munkelivs Confessor.

fra Bergens Biskep og Kontoret i Munkeliv om at sende Brødre til
 hen. Med Overbringelsen af hine Breve, Broder Peter Gaatonfæl
 Profess i Munkeliv, fulgte tillige Badstenediatonen Olaf Petrossen, til
 i 10 Aar havde opholdt sig i Munkeliv¹⁾). Hine to Badstenediater
 medbragte til Munkeliv forskjellige Gaver i Guld og Mynt fra „Gul
 Kener i Badstena By“ som Hjælp til Klosters Digning, for holl
 Søster Balborg, Electa i Munkeliv, og Broder Nils Hansens
 Confessor, den 13de Oktbr. 1510 udfædte deres Allnaadse, med d
 Ønske, at Guds Hand maatte opvække Flere til lignende Gavnindst
 samt forunde Broder Jens Jonsson, som overbragte Gaverne, Styk
 og Raade til at udrette i Munkeliv, hvad han nu vil paabegynde i
 Guds Hæder og Ordenens Gavn²⁾). Dette lyftedes ham dog neppe
 thi ved Midsummers Tid 1511 kom Diatonen Laurentis tilbage til Bal
 stena med Budskab om, at hans Ledfager, Broder Jens, var død
 Munkeliv allerede Søndag efter Helligtrekonger³⁾).

Af Alt, hvad man om Virgittinerne i Bergen finder, fremlyser det
 at de have havt alle Slags indre og ydre Ulykker at kæmpe imod
 Splid, Mangel, allehaande Uordener, Forsølgelse, Overfald, Plyndring
 Jidsvaade og under alt dette — ufuldtallige Konventer. Christiern
 havde Ret, da han allerede i 1468 beklagede, at denne Ordens god
 Dage vare forbi⁴⁾). Af den Biskand, Munkeliv fik, blev derfor en
 stræktelig, uagtet Paven (Leo X) var Ordenens Ven. Ved Bulle i
 1ste December 1514 tilstod han Klostrene af Virgittas Orden Ret til a
 uddele 3 Mars Afsid til alle dem, der paa Allehelles Dag og ellers de
 Brødres og Søstres Jordsæstning indfandt sig i deres Kloster⁵⁾). —
 Men Klagerne over den usle Tilstand i Munkeliv vedbleve. I 152
 affendtes atter en Broder til Badstena, som indstændig anholdt om a
 forsyne Munkeliv med Brødre og Søstre, men paa Grund af de urolig
 Tider, som da vare i Sverige i Anledning af Oprøret mod Christian II

¹⁾ Dier. Vadst. 166.

²⁾ Afskrift i danske Obeknearchiv efter Portholms Diplom. X. 1144.

³⁾ Dier. Vadst. 167.

⁴⁾ Script. Res. Dan. VIII. 444.

⁵⁾ Troils Handlingar V. 341—343. Alle Leos Breve til Badstena ere Afskrift i
 Confessor, hvilket er mærkeligt paa Grund af dennes underordnede Stillk
 under Allhelles. — Sammenlign her det været den dygtige Natur Ingemar
 sen, Forhænder for Virgittas Hus i Rom, hvem Ordenen havde at tal
 for Leos Døds.

roede Ingen at drage ud for at komme Munkeliv til Hjælp, og han vendte med usorretet Sag tilbage. Samme Døn gjentoges ligeledes den Frugt i Juni 1525¹⁾, og Alt tyder saaledes paa, at Klosteret mere og mere gik tilbage.

Og desuagtet havde Birgittinerne været begunstigede fremfor noget andet Kloster. De havde arvet Benediktinernes samtlige Eiendomme, sk. fr. Hans Kruchors hele Gods og Sunnfjord i længere Tid i Forlehu; senere henlagdes næsten hele Nonneseters Gods til Munkeliv; desuden havde det en meget betydelig Grundleie i selve Bergen²⁾. I Frederik Is Tid havde Klosteret noget af Allehelgens Gods og for en Tid Nordfjord Len uden Afgift³⁾, ligesom det uden Tvivl ligesaa Christiern Is Tid og til Reformationen havde Andens Len i Lofoten ad gratiam. Lænet blev i 1526 tilstaaet Bergens 24 Raadmænd mod at betale den ordnede Afgift deraf til Munkeliv⁴⁾. — Selv Privates Godtgjørelser finder man Spor, af til det Sidste. Med en Haand fra 16de Aarhundrede har nemlig Brevbogen (S. 167—168) en Liste over Gods i Hjalmland, som deels var givet af Olaf Gevaldsøn, deels af Søster Ingrid Erlendsdatter, der skænkede hele sin Fædrene- og Modrens-Arve til Klosteret. Derimod tabte Munkeliv i 1526 sine Indtægter af Vestmannerne ved Island. I Anledning af Skalholt Kirkes Brand dette Aar bemægtigede nemlig den myndige Biskop Ogmund sig uden videre Klosterets Tiender af hine Her til Kirkens Opbyggelse, og var siden, da Kirken var i Stand, ikke at formaa til at give Tienderne tilbage, men tvang dem at oppebære Indtægterne deraf indtil 1538 eller 1539⁵⁾.

Imidlertid udbredte Reformationen sig, og den bragte Birgittinerne Munkeliv mangehaande Ulykker. Klosters Beliggenhed paa Hviden af Nordnes havde ligesiden Baglerkrigene gjort det til et vigtigt Punkt i Krigstider, og da Christiern Is Skibe ideligt truede Bergen, efterat

¹⁾ Diar. Vadst. 177. 178.

²⁾ Dette sees af en senere Forbereg af 1463, der Ratter med en Opregning af Indtægterne af Island, Færøerne og Hjalmland samt „Renten her i Staden“, ifølge hvilken (mindst) 34 Leiere betalte aarlig ikke ubetydelige Summer, saasom: 9 Gylben, 3 Gylben og 15 Risb. Malt, 20 Skilling Engelsk, 5 Lybke Mark, 15 Skilling Lybke, 1, 2, 3 Gylben o. s. v. (Arnamagn. Ad-ditam. 92.)

³⁾ Nye Danske Magaz. VI. 322. 328.

⁴⁾ Saml. til Norg. Hist. VI. 22. 47.

⁵⁾ Hist. eccl. Isl. IV. 225—226.

hans Lensherre Jørgen Skriver havde maattet forlade Slottet, som Munkelivs Befæstning paa Tale. Om Vaaren 1525 løb nogle af den landflygtige Konges Skibe ind i Sandvigen ved Bergen, og opsnappede derfra Biskop Olaf, Abbeden af Lysø og nogle Præster. Lensherren Vincents Lunge rustede sig da mod dem paa Slottet, og lod Byens Borgere, Skomagere og nogle af Bryggen indtage og bemandede Munkeliv¹⁾. Vi have ovenf. S. 180 viist, at Nils Lyffe nogen Tid derefter (1529) havde Haab om at faa Klosteret, uden Tvivl under det Søn at omdanne det til en kongelig Befæstning; thi saadant var i 1529 og 1530 alvorligt paa Tale, men denne Plan opgaves, og man foretrak en Udvidelse af det gamle Slot paa den anden Side af Baagen. Men i begge Tilfælde skulde det gaa ud over Birgittinerne.

I denne Nød tyede de med sine Klager til Erkebiskop Olaf, den eneste, fra hvem de under de daværende Forhold turde vente virksom Hjælp, og Abbedissen, Søster Anna Olafsdatter (Bagge), tilstred ham 2den Juni uden Aar (1530) et meget tummerfuldt Brev²⁾. Hun og hendes Konvent ere stødte i stor Bedrøvelse, fordi de have mistet Hvalvaag, Larevaag og flere af Klosters bedste Jorder, som laa nærmest ved Haanden. I Bergen vises megen Uvillie mod Kirker og Kløstre, de faa ingen Hjælp af Rogen, men Alle forurette og bedrøbe dem, og sige, at de skulde ud af Klosteret, og intet andet bør have igjen. Deres Venner lade sine Heste og Fæ opæde Klosters Ager og Eng, og Enhver foruretter dem hvor han kan. Der er desuden Dyrktid i Bergen, og de have derfor seet sig nødte til at pantsætte Klosters Klenodier, og ere endda i en Gjæld af 600 Gylden. Ingen have de at bede om Naad og Beileidning; thi Biskoppen, deres Ordens regulære Beskytter, er altid borte, og næst Gud have de nu ingen anden Trost end Erkebiskoppen, som endelig maa skrive dem til, om hvad de skulde gøre til. Gud veed, at de gjerne ville blive i deres Kloster og holde Gudstjeneste efter deres Magt, blot de maatte have Fred og det Nødvendige. Klosteret eier endnu en god Messinghagel af Flæiel, som de bede Erkebiskoppen kjøbe, da de unde ham den bedre end Biskoppen. Brevet ender med fromme Ønsker og Bøn om et hurtigt Svar.

Om dette kom eller ikke, er ubekjendt, og kan forsaavidt være ligegyldigt, som Biskop Olaf Thorkildsøn og Sæge Wilde, som havde af

¹⁾ Allens Breve og Aktstykker I. 334.

²⁾ Månch. Dipl. No. 3902, trykt i 1ste Udg. 760—761.

løst B. Lunge i Bergen, vare blevne enige. I Anledning af Kong Frederiks Befaling af 28de Oktbr. 1529¹⁾ at undersøge, om Bergens Domkirke med tilhørende Bygninger laa Slottet for nær, bleve vidløftige Forhandlinger drevne mellem Esge Bilde paa den ene Side og Bergens Biskop og Kapittel paa den anden. Udfaldet, at de Sidste 15de Febr. 1531 affode deres Kirker og Bygninger paa Kommunen mod at tage Munkeliv til Bispegaard og Domkirke i Stedet, er allerede omtalt S. 180. Ved denne ulovlige Afstaaelse af et Kloster med dets hele Guds ktingede Bilde kun, at Kapittlet skulde „søde og opholde de fattige Jomfruer, som derinde vilde blive“, indtil Kongen eller Norges Riges Raad og anden Beslutning i Sagen²⁾. Biskoppen var derfor heller ikke uden Frygt for, hvad Erkebiskoppen vilde sige dertil, og meldte ham to Gange Sagen, samt fortalte i det sidste Brev (13de April), at Munkeliv „var saa godt som søde lagt“³⁾. Dette var forsaavidt Sandhed, som onde Tider, Uordener i selve Klosteret og den almindelige Forvirring paa denne Tid vistnok havde bragt Munkeliv paa Afgrundens Rand, hvorfra der maatte stor ydre Hjælp, for at frelse det. En saadan var dengang ikke at tænke paa. Men ligesuldt var denne Færd fra Biskop Olafs Side en aabenbar Tilfidsættelse af de Pligter, han som Birgittinernes nærmeste Forsvar styldte disse, ligesom han i ethvert Tilfælde ingen Ret havde til Munkelivs Guds, om han end troede at burde tage dets Kirke og Klosterbygning i Bederlag for sin forrige Domkirke m. v. ved Slottet. Men Biskop Olaf var en gjerrig Mand, og den eneste norske Biskop i hine Dage, som ligegyldig baade for den gamle og nye Lære nedlod sig til at dele Byttet med „Kirkebryderne“.

Som Følge af Overenskomsten med Biskoppen lod Esge Bilde paa Kongens Begne ved Bergens Lagmand og 7 Raadmænd bestikke Abbedissen Anna Olafsdatter og Confessoren Jon Karlsøn, og underrettede dem om hvad der forestod. For at Ordenen kunde staa ved Magt tilbød han dem indtil Videre at modtage det kongelige Kapel Allehelgens Kirke i Bergen med saameget af sammes Guds, som da laa til Munkeliv, og desuden en eller to Gaarde derved at bruge som Kloster, indtil Konge eller Rigsraad anderledes forordnede; og paa Grund

¹⁾ Orig. paa Berg. i norske Rigsarchiv.

²⁾ Orig. paa Berg. i Rigsarchivet. Trykt i Saml. t. N. F. Hft. II. 36—38 efter en Afskrift i den Münchenske Samling. Brødrene nævnes ikke.

³⁾ Saml. t. N. F. Hft. II. 46.

af dette Tilbud forbad de Udsendte Søstre og Brødre at flytte andensteds hen fra Munkeliv, end til Allehelgens Kirke. De fleste af Nonnerne underkastede sig denne Befaling, forsaavidt som de forlode Klosteret, men Abbedissen selv femte modfattede sig det med Bestemthed, og var, da Bilde Dagen efter lod hende udsige, ikke at formaa til at give noget andet Svar¹⁾. De fleste Virgittinernonner rømmede altsaa Klosteret, men det synes ikke, at Nogen af dem har antaget Tilbudet af Allehelgens Kirke; thi to Nonner, Barbara Thorkildsdatter og Mognbild Nilsdatter, der 28de Juni 1531 ankom til Vadstena, berettede, at de og deres Søstre vare udjagede af Munkeliv af Lutheranerne, og at de fleste af dem havde tyet hjem til deres Slægtninger omkring i Landet²⁾. Allerede i Mai s. A. var Biskop Olaf bosat i Munkeliv, medens Abbedissen og de, der bleve tilbage med hende, i det Mindste i et Par Aar ogsaa maa have holdt til der. Da nemlig Frederik I 17de Januar 1533 gav Biskop Olaf Andens Len, som Munkeliv hidtil havde haft, paalagdes det ham at forsyne de gamle Klosterfolk, som endnu boede i Munkeliv, med Klæder og Føde³⁾. Munkelivs sidste Nonne var „ærlig og dyrbidig Jomfru Søster Elisabet Pedersdatter af Thjøstø“. Efter Klosterets Ophævelse tog Mag. Geble hende i Huset til sig til sin Død. Hun selv døde 6te Januar 1568⁴⁾.

Med Aaret 1531 maa altsaa Munkelivs Kloster antages aldeles seculariseret, og naar et paalideligt Kildekrift fortæller, at det først 1534 ganske undergik, menes rimeligviis Aaret, da de sidste Klosterfolk droge bort⁵⁾. — Ved Christiern II's Ankomst til Norge Høsten 1531 vakte Munkelivs Beliggenhed atter Opmærksomhed. Den 9de Januar 1532 meldte nemlig Thord Roed med 3 Andre efter Eskje Bilde's Be-

¹⁾ Orig. paa Berg. i Rigshæshvet. Slutningen er hullet, og derfor Søstrens Svar i Uledning af Dyfordringen tvivlsom.

²⁾ Dnr. Vadst. 182.

³⁾ Saml. t. N. Folks Hist. II. 54. VI. 46—47. Bilde Nogen paastaar, tilføjet der, at Lenet tilhørte Klosteret, da mødbevises dette af Christiern Is, Hans' og Christiern II's Breve, hvorefter det var udi Munkeliv ad gratiam d. t. saalænge Kongen vilde.

⁴⁾ Absalon Pedersens Kapitelsbog, i Enhms (ældre) Saml. II. n. 102. Christian III. skabfædte 6te April 1557 en Anordning af Biskop Geble, hvorved han havde ublagt Munkelivs aarlige Grundleie af Guldsmedstrædet og en Døb ved Dryggesporden i Bergen til Underholdning for Jomfru Elisabet Pedersdatter, „som er Indgivet i Klosteret“. Norske Registr. Affr. I. 345—346.

⁵⁾ Script. Rer. Dan. IV. 413. Maaffe er dog 1534 kun en Løsefæll for 1536.

sling Biskop Olaf i Munkeliv, at man frygtede, at Kongen til Fortret ved aabent Bando vilde sende Krigsfolk til Bergen med Jørgen Krøver og Andre, der fjende Bergenhus; at de i Oslo vidste fuld bested om Heiligheden i Munkeliv, hvorfor de raadede Biskoppen til at skæfte og bemande det vel. Hertil lovede Biskoppen at vove Liv og lods for Kong Frederik, ligesom 3 af Kapitlet, Erkebegnen Mag. Geble, 1 Kannikerne Mag. Peder og Hr. Rogens erholdt samme Opfordring (Slotsherren¹⁾). Af dette Angreb blev vel Intet, men Kong Frederiks Tilhængeres Adfærd mod Munkeliv og Domkirken nævnes udtrykkelig som en af de Grunde, der bevægede Erkebiskoppen til Fransald fra ms Sag²).

Munkelivs faste Veliggenhed skulde dog tilsidst bringe fuldstændig Udgang over Klosteret. Mag. Geble Pedersøn, der efter Biskop Olafs død var bleven valgt til Biskop i Bergen, residerede her, og stod sig til godt med det lutheriske Parti, da han var en oprigtig Tilhænger af den nye Lære. Han fik derfor og Munkelivs Gods i Fortæning af Christian III³), da denne i 1537 inddrog Bispestolens Indtægter, og saaledes ogsaa det nylig affaaede Munkelivs Gods. Men desuagtet har udsynligtvis Mag. Geble ikke viist sig saa svielig og tilfreds med enhver Færd af det danske Adelsparti som hans Formand, og under Erkebiskop Olafs sidste Kamp synes dette at have frygtet for, at han skulde overgive Munkeliv til Erkebiskoppens Hovedsmand Christoffer Thronsdem. Thord Roed, der da laa i Slotsloven paa Bergenhus for Esge Rode, der var fangen paa Interøen, udbad sig derfor af Geble Tilladelse til at lægge en Besætning i Kirkegaardet, og han tillod dette. Nu da Thord nogle Tønder, som han sagde indeholdt Ol til Bagten, hidse sig i Gaardet. Men de vare fyldte med Bjæret, og før anden og sidste Gang lagdes nu den herlige Bygning ved Nordbrænderes Haand i Afte (Marts 1536). Thord Roed indkaldte de omboende Bønder, og lod dem med Jernstænger nedbryde de tilbagestaaende Mure⁴).

¹) Orig. paa Papir i danske Geheimearchiv.

²) Saml. v. N. F. Hist. II. efter Münch. Dipl. No. 3111. No. 3984 i samme Samling indeholder et ældre, noget forskjelligt Udkast til samme Skrift, der i flere Henseender fortjener at sammenlignes med hint.

³) Norske Registre i Affr. I. 13. 256. 350.

⁴) Norske Saml. 8vo. I. 19. Paludan-Müller Grevens Felde II. 267 ff. Abf. Pedersøns Norges Væstr. i Suhms Saml. II. I. 86—87. Thord Roed belønnes med Bergenhus Len, som han fik 14de Oktbr. 1536.

Mag. Geble vilde igjen have opbygget Klofret; thi alene Træretket var afbrændt og Murene hele; men af Frygt for, at Klofrets Beliggenhed en anden Tid under Feide fculde paaføre det den samme Skjebn, flyttede han hvad der af Munkeliv var tilovers ind til Graabrødrenes forladte Klofter i Baagsbunden, hvor Bifkops-Refidentfen derefter var lige til de fenefte Tider. Fra 1536 af overlodes Munkelivs Bygninger til Tidens Odelæggelfe, og Stenene anvendtes til andre Bygningsarbejder ¹⁾.

Vi ere hermed færdige med Munkelivs Hiftorie. Den er bleven vidløftigere end noget andet norft Klofters, fordi vi om det have mange baade norfte og fremmede Efterretninger, der endnu vilde været langt betydeligere, dersom Birgittinerne havde forftat den Brevbog, de 1427 optog over det fra Benediktinerne arvede Gods, men en faadan er hidtil ikke funden, og vi mangle derfor Kundfkap om Klofrets Kjøb og Salg i det fiftte Aarhundrede. Omfanget af Munkelivs Gods kjendes af 3 Jordebøger, forfattede til tre forftjellige Tider: en i 1427, indtaget ved Enden af Brevbogen, en anden fra 1463, og den tredie fra Slutningen af Aarhundredet ²⁾. Denne fiftte med fine mange Tillæg og Hettelfer vifer, i hvilken Vidbrede Kloftergodfct i de fiftte Tider var, og hvor indviklet Forholdet var blevet med Konnefeters Gods — Alt Bidnesbyrd om flet Befkyrrelfe. Alene i Bergens Stift eiede Klofret efter den fiftte Jordebog omtrent 350 Gaarde, hvortil endnu maa lægges Godfct i Nyfylfte, i Valdres og paa Vifter, Indtægterne af Hjalmland, Færø og Befmannøerne, de mange tildeels indbringende Tomter og Gaarde i Bergens By og Møllebrugene i Graabdal. Alt dette i Forening med de Forleninger, Klofret i de fiftte 70 Aar havde, hvor ny Søfters Indftud, og de dog altid indflydende Gaver maatte tilfammen have gjort Munkeliv til Norges rigefte Klofter. Den Forlegenhed, hvori det desuagtet i de fiftte 100 Aar ofte befandt fig, kan vel ftundom tilfkrives utilregnelige ydre Uheld, men maa dog i det Hele være bevirket ved Uordener og Overdaadighed, fom nu ikke længere i Enkeltfcederne kan paarifes.

¹⁾ Gaalebes fik allerede i 1562 den daværende Lensherre paa Bergenhavn Grif Rosenkrants Igl. Samtykke til at benytte Stene fra Munkeliv til Kjeldere under fin Gaard (Dipl. i danfte Gef. Arch.), men endnu i 1583 omtales Munkelivs Muur fom ftaaende (Dipl. i Bergens Museum).

²⁾ Arnamagn. Additam. No. 92 og No. 99, den fiftte trykt af P. H. Runch bog Brevbogen S. 182 ff.

Munkelivs Klosters Gods blev senere i Forbindelse med St. Jons Augustinerklosters en verdslig Forlening. Efter Superintendentens Mag. Sebles Død (7de eller 9de Marts 1557) blev det uden Afgift forlenet til Rentemeesteren Joachim Beck (1558—1567), og senere, ligeledes uden Afgift, til Bjørn Andersøn (1567—1584), Jørgen Stram (1584—1587), Hans Lindenov (1587—1594) og Steen Bråbe (1594—1597). Ifølge de Besparelser, Christian IV ved sin Regjerings-Eltrædelse søgte at indføre, blev Munkeliv paa Afgift forlenet til Henning Balthendof (1597—1626), men saa fik Kansleren Christen Friis det uden Afgift (1626—1640) og ligesaa Kongens Dattersøn Christian Corfitsøn Ulfeld (1640—1652), samt endelig Axel Sehested (1652—1660) mod Afgift. Klosters Grunde blev i Forening med Jonsklostrets og Allehelgens-Kirkens Grunde ved lgl. Resol. af 28de Oktbr. 1599 og 4de Juli 1609 udlagte til Mønsterplads for Bergens Borgere (nu Engen)¹). — Munkelivs Navn er bevaret i en af Byens Smaagader, dets Tomt er nu en saaben Plads, der kaldes „Klostret“, men af dette selv er ikke det ringeste Spor tilbage over Jorden, hvis ikke den nærliggende betydelige Have dertil kan henregnes.

§ 13. Mariæ Nonnekloster i Bergen.

(*Monaster. Claustrum monialium sanctæ Mariæ ordinis sancti Bernhardi*).

Judenfor Baagsbunden, østenfor det smale Sund, der forbinder Store- og Lille-Lungegaardsvand (Ålreksstadavagr), ligger den stjerneformede Lungegaarden. Her, strax udenfor Bergens By, frit for dens Arm men nær ved dens Midtpunkt, maatte paa den yndigste Plet i den hele stjerne Egn, laa Bergens næstældste Kloster, Nonneseter af Cistercienserordenen. Dets Stiftelsestid og Stifter nævnes vel ikke med Bestemthed, men der er god Grund til at antage, at det omtrent samtidigt med Lyskloster (1146) er stiftet af Biskop Sigurd af Bergen. Paa Kong Everres Tid var det i ethvert Fald til, og nævnes nu og da i Forbigaaende i Sagaerne²). Det er ovenfor (S. 61) viist, at det i Modsetning til andre Klostre af denne Orden stod under Bergens Biskops Overtillyn, og de saa Underretninger, man har

¹) Diplom i Bergens Museum.

²) Everres Saga c. 49. 77. Haaf. Haakonss. Saga c. 313.

om dette Kloster, indeholde netop Oplysning om bans Jædgriben i dens indre og ydre Anliggender.

Kong Magnus Lagabøter overlod sin i Bergen 1262 fødte ældste Søn Olaf, der døde ung, til Pleie i Nonneseter, hvor Barnet forblev Vinteren over¹⁾, og i sit Testamente af 1ste Febr. 1277 gav han Klosteret 40 Mark Sterling, foruden det Jordegods af sin Modrenearsv af 70 Løbers aarlig Skuld, som han forben havde undt det²⁾. — Den 19de Marts 1285 stadfæstede Biskop Arne af Bergen et Magestifte, Klosteret havde gjort med Abbed Ciril i Munkeliv. Denne fik den Fjerdepart i Sleide paa Kormt, som Søster Maja Gilijsdatter havde givet Nonneseter, eftersom Munkeliv før eiede de tre Fjerdedele. Herimod gav Abbeden 5 Maaneders Leie i Lodethveit og 5 Mærker brændt i norst Søl³⁾. — I sit udaterede Testamente (ved 1288) gav Hr. Gant Isaksen i Tolga en Mark brændt til Nonneseter i Bergen, og ved Testamente i Oslo af 8de Mai 1307 gav Fru Jartrud, Hr. Guttorm Gydufens Enke, samme en Mark brændt⁴⁾, ligesom dette Kloster maa være en af de to Marietirker i Bergen, som Hr. Bjarne Erlingsen i 1308 testerede en Mark brændt.

Fra denne Tid haves to Breve angaaende Nonneseter af en eienommelig Natur. I det første, dateret Den Oktbr. 1309, paalægger Biskop Arne af Bergen Fru Magna, Enke (relict) efter Hr. Thorolf af Eidsa, som da var Munk i Lysø, inden Juul for Biskoppen eller sin Sogneprest at aflægge Løfte at leve lyst alle sine Livsdage, og i det andet af 19de Febr. 1310 kundgjøres, at Fru Magna Marteinsdatter af Jaastad, forrige Thorolfs af Eidsa Hustru, der nu var Munk i Lysø, og som ved denne Leilighed var tilstede samt gav sit Bisald, ja indskændig bad sin Hustru derom, — aflagde i Biskop Arnes Haand i Bergen

¹⁾ Fornm. Sögur X. 117.

²⁾ Script. Rer. Dan. VI. 250. N. Nicolaysen har gjort mig opmærksom paa Sandsynligheden af, at Kongsgaarden Kalreksfad (nu Karfad) har hørt til dette Modreneegods, som Kong Magnus gav Nonneseter. I saa Fald har den hørt med til de „Gaarde paa Gorbeland, hvor Kongen pleiede at jule“, som Kong Olaf Kyrrer gav Skuleslægten Stamfader i Norge Skule Lesteføn, og som selgelig ved Kong Magnus Lagabøters Moder Margareta, Hættung Skules eneste Arving, atter saldt tilbage til Kronen, fra hvem Kalreksfad nu maasse kom til Nonneseter.

³⁾ Munkelivs Brevbog S. 144. Thork. Dipl. II. 103.

⁴⁾ Dipl. Norv. I No. 24 og 85.

følgende Afholdenhedslofte: „Jeg Magna paa Jaastad lover Gud og den hellige Kirke, Eder i Hænde min værdige Herre Bisshop Arne af Bergen, at fra denne Dag og saalænge Gud giver mig Liv, skal jeg holde mit Keenlevnet efter min Eone og den Mistand, Gud vil mig der-til give; fremdeles skal jeg fra nu af holde Fastigt til i Nonneseter, efter som min Herre Bisshoppen bestemmer, paa min egen Kost.“ Iøvrigt søgte Bisshoppen hende, at hun ei skulde blive tvungen til at anlægge Konnebragten, saalænge hun levede ærbart, og ikke for sin Mand eller hans fælles Børn gjorde Naastand paa Voets Godser¹⁾. Efter dette Brev maa man vel antage, at Fru Magnas Levnet har været af den Art, at hendes Slægt har fundet det nødvendigt at gjøre en Ende derpaa ved at spærre hende ind i Nonneseter.

Fra 1320 har man Beviis for Bergens Bisshops Ret til Indblanding i Klosters indre Anliggender. Da Abbedissen Søster Brynhild Katharina den 23de Juni d. A. i Klosters Kapittel og hele Konventets Overbør havde frivilligt og ubetinget nedlagt sin Værdighed i Bisshop Audfinns Hænder, erøedes ikke Nonnerne om det nye Valg. Sytten Nonner havde Dagen før Valget haft en Samling med flere andre Bølgersker, og derefter paa selve Valgdagen givet Gudrid Justina deres Stemmer; 16 andre Nonner stemte derimod paa Toron Constantia²⁾, og en 17de Nonne Klara forlod Kapittlet uden at ville deeltage i Valget; Toron selv endelig stemte for en tredie Søster Margareta. I denne Anledning udstedte Bisshop Audfinn 18de Septbr. 1320 en Kjen- delse, hvori han, efter at have anført disse Omstændigheder ved Valget, erklærer, at vel havde Justina efter dette de fleste Stemmer (nemlig 17), men Konventets Fleertal (16 + 2), havde imidlertid ei stemt paa hende. Hertil kom, at de, der havde stemt paa Constantia, sjønt hun havde een Søsters Stemme mindre, havde i rette Tid bedet hende om at modtage Valget, samt derpaa præsenteret hende for Bisshoppen, hvilke Formaliteter det andet Parti havde forsumt. Da saaledes ingen af Valgene efter Constitutio Bonifaciana vare kanoniske, erklærede Bisshop Audfinn med sine Brødres (Kannikernes) Raad dem for ugyldige, ikke paa Grund af

¹⁾ Dipl. Norv. I. No. 123 og 126. En af Børnene var uden Tvivl Martin Thorlofsen i Gidsa 1318, gift med Cecilia Isaksdatter. Dipl. Arn. Magn. fasc. 31. No. 14. 15.

²⁾ Disse dobbelte Navne, der og forekomme i andre Nonneklostre, vise, at Nonnerne ved Optagelsen have beholdt deres gamle norske Navn, men dertil føiet et Helgenavn som indslagne Nonner.

de Valgtes Personlighed, men med Hensyn til de begjærte Valgfril. Saaledes valdt Valgretten til Biskoppen. I Brev af 16de Decbr. f. A. melder han dette til „sin Høere Datter og gudelige Jomfru“ Jorun Constantia, Nonne i Maria Kloster i Bergen, samt at han, efter Alvorlig at have overveiet de forskjellige Søstres Dygtighed til denne Post, har med sit Kapittels Samtykke nu valgt hende, Jorun Constantia, i rette Tid til Abbedisse og Forstanderisse (prælata) i St. Maria Kloster, hvilket han paalægger hende ydmygt og kraftigt at styre. Tre Dage derefter, 19de Decbr., er Abbedissens Kaldsbrev (installatio) udfærdiget af Biskop Audfinn. Nonnerne havde bifaldt hans Valg, og Jorun overdroges derfor Klosters Bestyrelse baade i aandelige og verdslige Sager. Kanniterne Hr. Simon og Hr. Salve paalægges at begive sig med dette Brev til Klosteret, og der i Biskoppens Navn hstitideligen lede hende op (intronzare) i Abbedissens Sæde i Klosterkirken¹⁾.

I 1326 var Abbedisse-Værdigheden atter ledig; men denne Gang iagttog Søstrene Valgformerne. Ved Brev af 29de Marts 1326 bekræftede derfor Biskop Audfinn Søster Ingeborg Cecilias Valg til Abbedisse, da det var foregaaet med tilstrækkelig Pluralitet, da den Valgte var 30 Aar gammel, ægtefødt, bekendt for sin jomfruelige Erbarhed, og ellers af Gud begabet. De ovennævnte to Kanniter fik derfor det samme Hvert med Hensyn til den Valgtes Installation²⁾. — Paa denne Tid havde Nonneseter en vidløftig Proces med Lyseloster angaaende Lærefillet i Osvelven ved Lysø. Den paadømtes i 1328 af Audfinn til Nonneseters og Dsprestens Fordeel³⁾, men hører nærmest hjemme i Lyses Historie.

Om Nonneseter i Cistercienserindernes Tid er der fra nu af kun et Par Testamenter og en Efterretning fra Sortedsdødens Dage tilovers. I uvis Tid (1305—1320) gav Thorfinn i Henriksgaard i sit Testamente 12 Mark brændt til Nonneseter til Kirkebygning⁴⁾, og 13de Mai 1337 gav Endrid Simonsøn det ligesaa en Mark brændt, „sig til Straafætning og Sjæletider“, samt til Søster Wigdis i Nonneseter sin Maardstinds Kappe og 9 Alen Klæde⁵⁾. — I Arvid Ingeldssøns første Te-

¹⁾ Dipl. Norv. III. No. 119. I. No. 162.

²⁾ Dipl. Norv. I. No. 185.

³⁾ Barth. IV. 255—269. 558—568.

⁴⁾ Barth. IV. 694. *Manus* i Udg. af Bjørgv. Kålsk. 104—105.

⁵⁾ Dipl. Norv. I. No. 243. *Manus* anf. St. S. 98.

mente af 4de Decbr. 1430 fik samme Kloster to Nobel i Penge, samt i Part med flere geistlige Stiftelser i hans Udseende hos en Bonde i Sunnhordland ¹⁾. — Før at afbede Guds Bredde under Pesten 1349 ordnedes 5 Messer at holdes 5 Dage efter hinanden. Til Messerne skede man begive sig i høitideligt Optog, og Alle bære en brændende Kerse, gaa barfodede, faste 4 Dage forud, og ofre til de Fattige. Andningen for Bergen habes, og ifølge samme gik Processionen første og om Onsdagen til Prædikebrødrene, Torsdag til Minoritterne, Fredag til Nonneseter, Lørdag til Munkeliv og Søndag til Domkirken, og samtlige Deeltagere skulde nyde Nadderren ²⁾.

Gjennem hele 150 Aar ved man aldeles Intet om Nonneseter og om Stjebne. Senere Efterretninger oplyse kun, at i sidste Halvdeel af 15de Aarhundrede, maatte samtidigt med Munkelivs Odelæggelse og tvirringen der, bleve Nonneseters Bernhardinerinder udjagede af Kongens Raad paa Grund af deres løslagte og onde Levnet, og rigtigvis er Klosters Guds derpaa Hæntet Munkelivs Birgittinere, for afhjælpe de idelige Klager over Mangel paa det Nødvendige, som kom fra dem. Billighed maatte imidlertid medføre, at Rigsraadet, da det ophævede Kloster som selvstændigt Konvent, har tilladt de Nonner, som ingen Deel havde i Udsteielsen, at blive der i No til deres Død, men har paalagt Munkelivs Konvent, som fik Godset, at sørge for disse tilbageblevnes sømmelige Underhold ³⁾. Dette synes og at følge af et Brev af 16de Juni 1484, hvori Engelbrekt Amundssøn tilkjendegiver, at det paa Lagthinget var paalagt ham at høre de Prov, som de, der da havde Nonneseter i Bærge, fremsførte om Arven efter Jon Gudmundssøn. Han indfandt sig derfor i Brødrenes Taleport i Munkeliv, hvor Confessoren Broder Ketil Beinktsøn fremlagde Beriser for,

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 14. No. 10. I Schönings Aftryk (Anh. til Domf. Bskr. 8—9) er Frue Kirke og Nonneseter ubeladte ved Fællesgaven.

²⁾ Euhm XIII. 217. Ordenen er uden Tvivl bestemt ved disse hellige Stebers Helliggenhed, idet man udgik fra Byens Overpunkt ved Sandvigen, derfra søgte til Waagshunden og Overgrændsen mod Eyh, og derfra til den yderst bebyggede Deel af Nordnes, for atter at ende ved Udgangspunktet — Kommunen.

³⁾ Forfatteren af Comment. de coenob. Norv. (Script. IV. 412) ytrer sig herom: „pororos videtur hinc translata in Munkeliv“, hvilket vel og for en Deel kan have været Tilfældet. Langebets Grunde derimod bortfalde ved det her og ved Munkeliv ellers Oplyske.

at den halve Arv efter Jon skulde stiftes lige med Søster Katharina Michelsdatter i Nonneseter. Paa Grund heraf gjorde nu Engelbeck et venligt Forlig med Broder Ketil paa Nonneseters Berg, og lod vege, aldrig at paatale hvad der af Arven efter Jon var kommen til dette Kloster, deriblandt Stangeland i Sands Sogn, og hvad Jon end i Gylmter, mod at Nonneseter paa den anden Side skulde lade ham holde den øvrige Arv¹⁾. Endnu i 1484 var altsaa detmindste en Cisterciensernonne Søster Katharina tilbage i Nonneseter.

Klosteret bar fremdeles i 1494 sit gamle Navn, og Gudstjeneste holdtes endnu der; thi 22de Septbr. d. A. optog Broder Johanness Prior og commissarius for St. Mariæ Kloster ad sanctam trinitatem, ordinis sti. Bernhardi i Bergen, Hr. Nils Henrikson og Hustru Ordenens Broderstab, deelagtiggjorde dem i alle gode Gjeringer, som i samtlige Ordenens Klostre udførtes, og løvede, naar deres Død blev tilkjendegivet, for deres Sjæle at holde flige Messer, som tilkom Ordenens Hæreste i Klosteret bosatte „Brødre“²⁾. Efter Udtrykkene synes dette Brev at være fra en Obergangstid, i hvilken Nonnekonventet havde været aldeles opløst, og Klosteret for Gudstjenestens Skyld kun havde en Forstander (prior et commissarius), rimeligt af St. Antonii Orden, som kort efter kom i fuld Besiddelse af Klosterbygningen, medens Munkeliu allerede længe havde Nonneseters Gods. Før man nemlig antager, at Cisterciens-Nonnernes Udjælgelse endda ikke var stadfæstet af General-Abbeden eller Paven, maatte vel Klosteret bære sit gamle Ordensnavn, selv om det var beboet af Andre³⁾.

Noget aldeles Viist om den Tid, da Nonneseter først blev beboet af St. Antonis Brødre, lader sig ikke fastsætte. De havde alt været der i nogen Tid, da det formeligt blev overdraget denne nye Orden. Ved Brev fra Bergen af 13de Septbr. 1507 bekendtgjorde nemlig Erkebiskop Gaute og Biskopperne Gilis af Stavanger, Anders af Oslo og

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 928.

²⁾ Dipl. Norv. I. No. 980. Brevet har kun Aaret „94“ uden Angivelse af Aarhundrebet, og Salm XIV. 336 henfører det til 1394; men da vare Nonnerne endnu i fuld Besiddelse af Klosteret, og den nævnte Hr. Nils Henrikson er uden Tvivl Norges bekendte Drotsete eller Hovmester af dette Navn.

³⁾ Det ovenfor S. 68 omtalte Brev af Kong Christoffer mod Liggermunkens Overdragelse, der ikke havde Klostre i Riget, kan have foranlediget nogle omfattende Antonianer til at tage Bolig i det østboende Nonneseter, for ikke at blive regneble til de Munkes, som Kongens Brev var Alet mod.

idør af Bergen, at hæderlig Mand Hr. Olaf Steinsøn, St. Antonii Ordens Broder og paa den Tid Forstander for Nonneseter Kloster i Bergen, anholdt for dem om, at dette Kloster, som nu i gamle Aar havde ligget øde og saagodtsom overgivet, maatte undes St. Antonii Orden og dens Brødre, Gudstjeneste der at opholde. Dette øde Biskopperne, eftersom de der indkomne ere med Kongens Rigsraadets Samtykke, paa Betingelse, at de dagligen skulle opholde Gudstjenesten, bygge og forbedre Klosteret og dets Gods, at det ikke mere skal forfalde. Fremdeles skulde St. Antonii Brødre have Naahehed over den Deel af Godset, som en Brevet vedhæftet Fortegnelse jiver, ifølge en af Biskopperne istandbragt Aftale mellem hine Brødre Abbedissen og Brødrene i Munkeliv, hvilken Aftale nu i alle Dele førstedes. Fremdeles tillodes det samme Brødre aabenbar i alle Kirker at lyse deres Ordens Afsat, udstede Brødrelagsbreve og modtage gaver, Testamentgaver o. s. v. — Den vedhæftede Jordegodsliste opretholder de Jorder, der skulde følge St. Antonii-Brødrene, „som dem er Rigsraadets Naad tilfaldt, og Abbedissen i Munkeliv er tilfreds med“. Ordens Beløb udgjorde 100 Løber, og Jorderne vare: saameget Eng og Ager ved Klosteret, som fra gammel Tid har tilligget, det halve Sund (Eybnes), Mariæde (Marstad?) Kirke og Gaard med Kværn m. v., 10 ppen, Agatonen og 2 Aalgaarde ved Katrinakirke i Bergen, 6 Gaarde i Fane Sogn, 10 i Lindaa og 11 paa Bøss¹⁾. Om disse Antonii-Brødre og deres Tilstand i Bergen vides isvrigt Intet, uden af Erkebiskop Erik Valkendorf 24de August 1515 valgte den nyssævnte Olaf, Prior i Nonneseter, til med Flere at domme i den forargelige Trætte mellem Biskoppen af Stavanger og Abbed Henrik af Utstein²⁾.

Alle disse Forandringer, Klosters Odstaaen og Fremmedes Forulmødning paaførte naturligviis Klosteret store Tab, og man finder ogsaa, at dets Gods paa Reformationstiden var i den Grad indviklet i Munkelivs og Andres Jordebøger, at det ikke var muligt at faa Rede derom. Man havde og raadet derover til Fordeel for Uvedkommende, f. Ex. da Biskop Hans i 1497 gav en af dets Grunde i Bergen til de

¹⁾ Efter en Gjenpart fra 17de Aarhundrede, som i 1843 bevaredes paa Lungegaardens, af de med 4 Segl sammenhæftede Pergamentbreve. Den var taget i Anledning af en Proces om Eybnes.

²⁾ Münch. Dipl., No. 20.

Tanges Klosterhistorie.

tydste Haandverkere (ovenfor S. 262). Det betragtedes næsten som herreløst Gods, og var derfor og det første Kloster i Bergens Stift der sekulariseredes, idet Kong Frederik I 17de Oktbr. 1528 skjæntede Hr. Vincents Lunge og Arvinger Nonneseter Kloster med Ager, Eng, Stov, Ladegaard, Fiskevand, Gaard og Gods, for den Tjeneste, som Kongen og Norges Krone havde gjort. Kongens Ytring, at Nonneseter af „fremfarne Konger og Dronninger var stiftet til vor Frue Dru den“, betyder neppe andet, end at disse i ældre Dage havde givet Gods dertil. Som Grund til saaledes at give Klosteret bort anfører Kongen at først Nonnerne og siden Antonismunkene, der toge Klosteret i Besiddelse, efterat det i mange Aar havde staaet øde, bedrev et ufsjælligt og løssagtigt Bevnet der¹⁾. — Ved Modtagelsen vare selve Klosterbygningerne ikke i beboelig Stand, og Lunge ombyggede det Hele til Høvdabotbolig for sig. Den fik efter ham Navnet Lungegaarden, som den bærer endnu. Denne kongelige Gave vakte naturligvis Opsigt og grundet det Misusie. Jørgen Hanssen Strider ilede med at gjøre sin landskyttige Herre bekendt dermed²⁾, og Overdragelsen nævnes ligesaa i Erkebiskop Olafs oftere omtalte Klagepunkter mod Frederik den Første.

Om Størrelsen af Nonneseters Gods besidder man ingen Efterretning fra Klostersiden. Derimod har man en af Vincents Lunge selv forfattet Jordebog over hans Gods i Bergens-Egnen, hvilket tilsammen udgjorde 272 Gaarde i Hardanger, Søndhordland, Nordhordland, Bodd og Sogn³⁾. Vi vide ikke med Visshed, om han med sin Hustru Fru Margareta Nilsdatter (Opdenløve) har staaet noget Gods i denne Egn, men tro det ikke, da hendes Moder Fru Ingerd Ottesdatter overtog Lunge og synes at have siddet i uflistet Bo. I saa Fald har uden Tvivl alt dette Gods oprindelig tilhørt Nonneseter, og Gaven heraf er da vistnok den største kongelige Gave til Galetmand, som vor Historik kan opvise. Men Lunge havde ogsaa store Fortjenester af Kong Frederik I, som havde staaet ham alene at takke for, at han i 1524 blev Norges Konge. Af Klosterbygningerne staa endnu to vel vedlige holdte Laarne tilbage, der uden Tvivl før som nu have dannet Hovedpunkt

¹⁾ Frederik Is Registrant i Saml. til N. F. Hist. VI. 21—22.

²⁾ Ved Breve af 22de April og 5te Mai 1529. Allens Breve og Afspisler 556. Othals Artikl III. 1281.

³⁾ Lunges Jordebog paa Berg. p. Univ. Bibl. i Lund. Afskrift deraf findes i Nilsenshøvet, og derfra i Bergens Museum.

e af den anseelige Bygning. Ligesaa synes enkelte af Udbusene at e fra den katolske Tid¹⁾.

§ 14. Johannes Døberens Augustinerkloster. (Berfættabrødr at Jónskirkju).

Dette bergenske Kloster laa paa Nordnes, omtrent 500 Alen Sydost Munkelin, paa den nyværende Strandgades Op side strax indenfor Ørsalmeningen. Selve Klostret laa nede under Bakken ved Gaden, Kirken høiere oppe mod Markveien. Af dette havde Bryggen ret for Klostret ved Baagen Navnet Jónsbryggja, og den aabne Plads den anden Side mod Vest kaldtes Jónsvellir (nu Engen), Navne, oftere forekomme²⁾. Af Klostrets Beliggenhed paa Stranden kom dets plattbste Benævnelse: St. Johannis up den Strand. s Alder er ubis. Jónsvoldene omtales vel allerede i Harald Gilsaga; men Sagaskriverne benævned ofte Stederne med de Navne, havde paa deres Tid, og fra Navnet Jónsvoldene kan man derfor et slutte; desuden er det høist usandsynligt, at dette Kloster er saa imelt; thi det var beboet af Augustinere, og denne Orden kom til Norge, før Domkapitlerne oprettedes (1152). Fra 12te Aar dreds Midte kan derfor dette Kloster været til, og det er derhos høist synligt, at det er samtidigt med Bergens Domkapittel, og rimeligvis ftet af Bergens Biskop; men sikre Vidnesbyrd om det har man først i Aarhundredets Ende. I Sverres Saga, hvis Forfatter var samtidig, nes nemlig ei alene Jónsbryggen og Jónsvoldene, men i 1198 til Jóns-Kirkegaard³⁾, og kort efter forekommer Konventet selv i fuld ind. Klostret var helliget Døveren Johannes, og dets Augustinere te til den strenge Congregation, der tillige vare Barfodmunke. d dets Benævnelse i norske Skrifter støder man paa den Synderlig, at det udeslukkende har Navn efter Kirken (Jónskirkja), og aldrig n i latinske Kilder fører Navn af Kloster. Hiint Navn har altsaa ret det paa Stedet almindelige, enten nu Grunden dertil var, at Kir- har været ældre end Klostret, eller og at den oppe paa Fjeldbryggen lig- de Klosterkirke har faldt mere i Dinene, end den lavere liggende, af

¹⁾ Jfr. herom mere i Nicolajsens archæol. Fortegn. 80.

²⁾ Fornm. Sögar. VII. 183. VIII. 124. 192 o. fl. St.

³⁾ Sverres Saga c. 148.

tilløbende Bygninger skjulte Munkebolig. Munkenes almindelige Kai var Barfodbrødrene ved Jonskirken; men stundom forekomm alene Udtrykket Barfodbrødrene i Bergen, og da er man i Tvivl om enten dermed menes Augustinerne her eller Olafsklosters Minoritter, de ogsaa vare Barfodmunkte¹⁾. I Midten af 13de Aarhundrede nævne oftere bergenske Barfodbrødre som Medlemmer af Gesandtflaaber, men de Minoritterne paa den Tid vare i meest Ansæelse og deres Kloster vnde af Kongen, menes hermed rimeligviis disse.

Jonskirken nævnes første Gang i 1208, da Peter Steipers Hustru Ingeborg boede her, og Peter derfor ogsaa som oftest holdt til i Jonskirken, ifødetfor at tage sig af Bergens Befæstning mod Baglerne²⁾. — Da Kong Haakon Haakonsøn 6te Oktbr. 1250 i Bergen udstedte de ældste Privilegier for Lybækkerne, var en Abbed Th. af St. Johannes Kloster iblandt Vidnerne³⁾. Dette Kloster er blandt de faa, der ikke nævnes i Kong Magnus Lagabøters mod Kirker og Klostre saa garmilde Testamente. Derimod sit Jonskirken ligesom alle øvrige Bergens Klostre en Mark brændt i Hr. Gautes af Tolga Testamente⁴⁾. Paa den Tid var Broder Grim Abbed i Jonskirken, men døde samme Vinter 1288—1289⁵⁾. Hans Eftermand hed Baard, fra hvis Tid nogl Klosteret og dets Forhold dog lidet oplysende Breve haves. Saaledes opfordrede Pave Nikolaus (IV) 17de Septbr. 1291 alle Troende til at forrette deres Andagt i dette Klosters Kirke, og tilstod dem, som paa Johannes Døberens Festsdag skristede og hørte Messe der, et Mars og 40 Dages Aflad for deres Synder⁶⁾. Til Bitterlighed bang Abbed Baard 1293 sit Segl under et Gavebrev til Munkeliv, ligesom han og forseglede flere Breve om de i den Anledning senere opkomne Retsspergemaal. Fremdeles nævnes han i 1299 og 1301, da hans Segl benyttedes ifødetfor Sælgerens, der intet havde⁷⁾.

Han er formodentlig død kort efter, thi Eftermanden Hr. Peter Abbed forekommer 20de Mai 1302, da han, ligesom senere 4de Apri

¹⁾ Custos Nudipedum (Script. III. 106) kan kun forklæres om Minoritterne.

²⁾ Fornm. Sögur IX. 46.

³⁾ Urkundenbuch d. St. Læbeck I. 145—147. Thork. Dipl. II. 36—37.

⁴⁾ Dipl. Norv. II. No. 24. Han døde 1288.

⁵⁾ Arne Bisfops Saga c. 70.

⁶⁾ Dipl. Norv. II. No. 30. Thork. Dipl. II. 129.

⁷⁾ Munkelivs Brevbog 104. 105. 131. 37.

1303, var Bidne ved Munkelivs Abbeds Jordegodstjod; 6te Septbr. f. A. udsædte han Afskrift af Kong Haakons Dom af 15de Juli f. A. og to andre Breve om Ivar Lodinsøns Gods¹⁾. — At Jonsklosteret var et lidet og fattigt Konvent fremløser af dets Historie, og maatte var det for at komme det til Hjælp, at Erkebiskop Torund valgte Jonskirken, da han i Kong Haakons og Dronningerne Isabellas og Eufemias Overvær den 5te Decbr. 1305 her indviede Biskopperne Arne Sigurdsøn af Bergen og Inggjald af Hamar²⁾. Ved en saadan Fæst, hvor ei alene Kongefamilien men foruden Andre ogsaa Biskopperne Erlend af Færs og Ketil af Stavanger vare tilstede, maatte der falde ikke ubetydeligt Offer for den Kirke, hvori Indvielsen foregik. Biskop Arne tog sig ogsaa strax af Munkenes trængende Stilling, idet han 3die Marts 1306 anbefalede dem til Biskoppen af Stavanger. Enhver kjender, skriver han, den almindelige Nød, som en Tidlang har hvilet paa Landet, og været værst for dem, der have Flere at forsyge, fremfor Alt for de Klostermænd, som ikke aarte af Klosters Guds at underholde dem, hvis Forsørgelse de have paataget sig, da de selv lide Mangel. Saa er det med Brodrene ved Jonskirken, som ikke uden ved Guds og gode Mænds Bistand kunne staae det Nødtærstige til Veie. Arnes Bøn er derfor til Biskoppen og til Lærde og U lærde i hans Stift, at de efter Evne ville understøtte Overbringeren, Broder Hslak af Jonskirken, da Munkenes nu udsendte ham med Arnes indtil 1ste Mai guldige Tilladelse til at indsamle Gaver³⁾.

Maatte har det og været af saadant Hensyn til Jonskirkens Fatigdom, at Hr. Bjarne Erlingsøn i sit oftnævnte Testamente af 1308 gav det 10 Mark brændt, medens Munkeliv kun fik en⁴⁾. Med Mangelen fulgte her som andensteds indre Splid, hvorom et Brev af 4de Febr. 1308 giver Oplysning. Kardinal Berengar, Paven's Penitentiar, skjender heri at have modtaget Abbed Peters Underretning om, at nogle Mønstre i Klosteret havde lagt voldsom Haand paa hinanden indbyrdes

¹⁾ Munkelivs Brevbog 43. 98. 133—136. Ovenfor S. 288.

²⁾ Barth. IV. 751.

³⁾ Dipl. Norv. I. No. 107. Det fortjener at bemærkes, at denne Efterretning om almindelig Mangel i Landet 1306 er samtidlig med Coursens Forværelse. Det krigerske Forhold til Danmark og tildeels til Sverige var vel Karsag hertil.

⁴⁾ Gaven er til Baxfodbrodrene i Bergen: hvis altsaa dette er Minoritterne, har Jonskirken Intet faaet; dog er her nok dette Konvent meent.

samt paa andre Klosterfolk og Sekulargeistlige, og at Nogle for at undgaa Straffen for deres Dplesh have negtet Abbeden og deres andre Forsatte Lydigbed, og derfor ere blevne bandsatte. Flere skulle desuden med Andres Bisfald og Hjælp ved Simoni være komne ind i Klosteret, have modtaget Prestevielsen og administreret Helligdommene. I sin Betyrning for sit Kloster over alt dette, har Abbeden udbedet sig Pavenes Bestemmelse. Kardinalen bemyndiger derfor Abbeden og Bedkommendes Forsatte at afslovere dem, der have deeltaget i Slagsmaal, efterat de havde udstaaet kanonisk Straf. Dem, der af Enfoldighed eller Uvidenhed havde paa den angivne Maade ladet sig optage i Ordenen, skal Abbeden i en passende Tid suspendere fra alle kirkelige Gjerninger; de, der med fuldt Vidende, dog ikke af Foragt for Pavestolen, havde gjort dette, stule suspenderes i to Aar. Forfaavidt nogen af hine Kanniker eller Konverjer personlig eie Noget, skal Abbeden strax tage dette til sig, og anvende det til Klosters Bedste, og isvrigt gaa frem mod disse Simonister efter Generalconciliets Statutter¹⁾.

I 1309 nævnes Abbed Peter som Vidne ved Bisfop Arnes Appel til Paven i Anledning af Færø Bispestols Besættelse, samt ved et Gaardkjøb i Munkeliv²⁾. — Under Dpholdet i Bergen dette Aar lod Kong Haakon ved Tidenden om Erkebisfop Jorunds Død en Kiste med Hellig-Dlafs Offer, der var indsat i Jonskirken under Abbed Peters Forvaring, den 8de Mai fore til Apostelkirkens Strudhuus, for at ikke Pengene stulde beroves Kirken, medens den var formandsløs. Kisten aabnedes i 2 nidarosiske Kannikers og to Ridderses Paasyn, og fandtes deri 6 Punge, i med Alt 367 Mark og 12 Orer i fremmed Mynt, men ingen norske Penge, ligesaa lidt som der laa Breve eller andre Dplysninger derved³⁾. — Uter den 30te Januar 1311 var Tvisten om Færø Bispestol paa Bane i Jonskirken i Munkenes Huus, hvorom Abbed Peter med Bisfop Thord af Garde udstedte et Brev⁴⁾, ligesom han 31te Januar 1313 var tilstede ved Bisfop Arnes Appel mod, at

¹⁾ Barth. IV. 206—208. Trykt i 1ste Udg. 752—754.

²⁾ Björgv. Kålskinn 101—102. Munkelivs Brevbog 111.

³⁾ Dipl. Norv. II. No. 96. Dette Brev viser altsaa, at Jorund maa være det tidligere end „4 Uger efter Liburtius“, eller ved Midten af Mai, som Bisfop Laurentius's Saga c. 26 fortæller.

⁴⁾ Barth. IV. 555—556.

Erkebiskop Gilif havde overdraget Kapellernes Formand Hr. Finn at bære de halve Kirketiender i Bergens Stift, som Gilif tilegnede sig¹⁾.

Senere forekommer Abbed Thord mellem 1323 og 1329 som Bidne i Munkeliv og ved Biskop Audfinns Appel mod Erkebiskoppens Besættelse af Dals Kirke i Sogn²⁾. — Næste Abbedstifte er maaste foretaget Høsten 1334; thi 30te Oktbr. d. A. vare Munkelivs Abbed og Kapittel samt Jonskirkens Kapittel Notarer ved Utsteins Abbeds Appel til Paven, medens Jonskirkens Abbed ikke nævnes, hvilket vækker Formodning om, at han da var syg eller død³⁾. Eftermanden Halvard nævnes først, da han forlader dette Kloster, idet han nemlig efter Abbed Arnalds Død i Halsnø blev 12te Juli 1338 af Biskop Haakon i Bergen forflyttet til Abbed der⁴⁾. — Til Halvards Eftermand udnævnte derpaa Biskop Haakon og hans Kapittel tilligemed Brødrene ved Jonskirken eenstemmig Broder Bjarne i Halsnø, men denne undtog sig med Alderdoms Svaghed for at modtage Valget. Derfor bebrødede Biskoppen ham, lovede at være ham til Bistand i hans Abbedværdighed, bad ham betænke det Ansvar for Gud, hans fortsatte Bægring pådrog ham, og imødefaa hans Svar med det Første⁵⁾. Ogsaa dette Brev gjør det rimeligt, at Jonsklostret har været en regulær Afdeling af Bergens Domkapittel, siden begges Brødre i Forening valgte Abbeden. Bjarne maa imidlertid have vedblevet sin Bægring; thi 1339 tilkjendegav Biskop Haakon, at Munkene i Jonskirken efter Abbed Halvards Resignation samtlige paa een nær havde udvalgt Broder Gyrd (Ivarens søn) fra Helgefeter Kloster til deres Abbed, og derpaa søgt Biskoppens Stadfæstelse. Vel havde Munkene i flere Dele afvejet fra de foretagne Regler, hvorfor den Valgte nedlagde sin Værdighed i Biskoppens Haand, ligesom og Munkene overdroge denne at sætte dem en Formand; men da Broder Gyrd paa Grund af sit uplettede Levnet, sine Kundskaber og øvrige Fortjenester ligesuldt burde hæves til hiin Værdighed, udnævnte Biskoppen ham med sit Kapitels Samtykke til Abbed og Fader for St. Johannes Kloster, og overdrog ham dets frie Bestyrelse i aandelige og timelige Sager⁶⁾.

¹⁾ Suhn XI. 717.

²⁾ Barth. IV. 271—272. Ovenfor S. 273.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 33. No. 4.

⁴⁾ Dipl. Norv. I. No. 252.

⁵⁾ Barth. 708. Trykt i Saml. t. N. F. Hift. V. 127.

⁶⁾ Barth. IV. 442—444.

Denne Abbed Gyrd blev i 1349 Biskop i Skalholt, og indvied dertil i Bergen af Salomon af Oslo, den eneste norske Biskop, der ovelkede Pesten. Under denne var der imidlertid ingen Heilighed for ba til Island, og han kom saaledes først did i 1351¹⁾. Om Jonskloster vides derimod i denne Tid Intet; at Konventet har været ubetydelig fremlyser ogsaa deraf, at det ikke nævnes blandt de Klostre og Kirker hvortil Processionerne i Pestens Dage gik. — Gyrd's Eftermand v maaste den Abbed Helge Thordsøn, der uvist af hvad Grund 1360 havde begivet sig til Island; men paa Tilbagereisen forlste til gemed Biskop Gyrd af Skalholt og flere andre Mænd, hvorefter ialt 10 Mennesker bleve borte²⁾. Fra denne Tid af veed man næsten Intet om dette Kloster. I 1402 udslede Steinar Aslaksøn, Munk her, Brev om, at Gilif Arnessøn i sin Dødsstund havde givet Munkelivs Deel i Arnegård næst ovenfor de Søboder, han havde givet Jonskirkens, og 1418 var Abbed Laurents af Jonskirken i Munkeliv ved Fr Margareta Gilifsdatters Gave til dette Kloster³⁾. — En Augustinermand Johannes, der nærmest var herfra, meddeltes omtrent 1440 af Biskop Olaf Reisepas til Blodet i Bilzna (i Mark-Brandenburg) og dertil hjem over Vadstena⁴⁾. — Da hele Strandsiden ved Bergen afbrændtes 1489⁵⁾, er Jonsklostret neppe reddet, og da det senere aldeles ikke findes, er der endog Grund til at antage, at det efter den Tid ikke gjenopbygget. Paa Reformationstiden er der kun Tale om dets nep betydelige Jordegods, der blev flaaet sammen med Munkelivs, og i Føiening med dette udgjorde en verdslig Føiening.

Jonskirkens Ruiner stode imidlertid tilbage, og flere betydelige Kjælderhøvels samt et Taarn findes endnu i to Huse paa Strandgade. Christian III gav 22de Juli 1552 St. Hans Kirke og Kirkegaard med et Stykke af Grunden op mod Marken, 84 Alen bredt og 134 Alen langt, til Bergens By, for der at bygge et Raadhuus, hvortil Byens desuden maatte benytte Stenene af Allehelgens-Kirke⁶⁾; men dette Raad

¹⁾ Hist. eccl. Isl. II. 102.

²⁾ ibid. II. 105. Islandske Annaler 300.

³⁾ Munkelivs Brevbog 39. 33.

⁴⁾ Barth. IV. 364.

⁵⁾ Cod. Arn. Magn. No. 330. Fol.

⁶⁾ Norske Registre i Rigsarch. I. 319—320. Gaven afskedes af Christian IV 29de Mai 1600. (Norske Registre i Afskr.)

om neppe i Stand, eller afbrændte kort efter (19de Decbr. 1561), a Christoffer Balthendorffs Gaard blev kjøbt til Raadhuus, som nu er. Byens Borgere anvendte Klosters hugne Stene til eget i Jonstrostrets Taarn holdtes til Slutningen af 17de Aarhundredet kongelig Befaling af 9de Febr. 1579 Brandbaag; men 1702 t Hele privat Eiendom¹).

§ 15. Prædikebrødrenes Kloster i Bergen.

(út at brødra).

Dette Kloster laa yderst paa Holmen (Kommunen) nordlig for den kristkirke, omtr. ved det nuværende Buntlabo, paa Straaningen føret mellem Holmen og Sverresborg, og stødte umiddelbart op ist-Kirkegaard og Kannike-Gaardene. Af denne sin Besiggenhed ergens yderste Nordkant har det, i Modsetning til Minorittert inde i Waagsbunden, faaet Lokalnabnet út at brødra²). Det i Trivl stiftet af Kong Haakon og Bergens Bisshop (Arne I) i ng omkring 1230; thi begge gave Prædikebrødrene Byggetomt, men deels var Kongens deels Domkirkens. Man har ingen afre Dplysning om, hvilken Helgens Navn dette Kloster bar, men rets Segl ere de hellige Konger Olaf og Eric fremstillede, og ved jaarden omtales „St. Olafs Huus“, hvori Sjælemesser holdtes³). an derfor antage, at dette Kloster har baaret St. Olafs Navn, det rimeligviis dette og ikke (som hidtil er antaget) det mere be-St. Olafs Minoritter-Kloster i Waagsbunden, som nævnes i Haakonssøns Saga (Kap. 333) blandt de af ham opførte Byg-

Dette bliver og det rimeligste, da Klostret der opregnes blandt is Bygverker paa Holmen og ikke blandt dem i Waagsbunden.

ed sin første Optræden i Norden søde Dominikanerne, som vi før list, stor Anseelse og udviklede betydelig Virksomhed. Paa de aar-robindsfaldsøder omslyttedes Brødre, udsendes Visitatorer, paa-

R. Nicolajssens archæol. Fortegnelse 79.

heraf Udebrødre-Kloster (Ramus, Norg. Beskr. 152. 154), og Bibebrødre i Script. Bor. Dan. IV. 410. Klostret maa søges noget østligere, end et er anlagt paa Hesselbergs Kart i Urba II. Bl. 10.

Hjarne Erlingsøns Testamente af 1308 og Dipl. Arn. Magn. fasc. 71. No. 24.

lagdes Straffe og forordnedes Forbønner for Ordenens Bønner eller afdøde Brødre i Provindsen. Ogsaa om Klosteret i Bergen give Forhandlingerne paa disse Møder adskillige Oplysninger. I 1252 flyttedes Broder Haakon fra Bergen til Moeskilde, i 1254 Broder Thorlaf fra Bergen til Nidaros, samt til Bergen igjen Broder Åsmund fra Odense, Nikolaus Bulke, Hervard og Adam; 1275—1280 flyttedes Broder Thorstein fra Ribe til Bergen som Lector, og med ham fulgte Johannes Nes fra Narhuus, Broder Åmund fra Oslo, Augmund fra Ledese og Einat den ældre. Som døde omtales 1252 Alanus Prestmunt og Thorstein Diakon. Den nysnævnte Lector Thorstein i Bergen var bleven udnævnt til Provindsens Diffinitor ved Generalkapitlet, men udeblev derfra uden lovligt Forfald, hvorfor han som Bod paalagdes 10 Dages Faste paa Vand og Brød, 10 Hudfletninger m. v. I 1291—92 foreskrevet Forbønner i Provindsen for Biskop Narve af Bergen¹⁾. — I 1241 synes det, at Provindsialprien har været bosat i Bergen; thi anderledes kan det neppe forklares, at Paven paalagde denne i Forening med Abbeden af Munkeliv at undersøge Kong Haakons Lænet og Arveret (ovenf. S. 265).

Skjønt Prædikebrødrene idetmindste for en Deel skyldte Bergens Kapittel sin Bosættelse der, har man dog strax Vidnesbyrd om det Had, hvormed Kannikerne forfulgte dem, saasnart de opdagede, hvor farlige de nye Naboer vare for dem og deres Indtægter. For at værne Folk af med at søge Prædikebrødrenes Kirke istedetfor Domkirken og Sognekirkerne, grebe Kannikerne til det allerede S. 164 omtalte Middel at opbygge sine Priveter saaledes, at Ureenligheden flød ind over den lavere liggende Klostergaard, og frembragte en usidelig Stank. Men til Lykke for Munkene var Kardinal Wilhelm da i Norge, og da han kom til Bergen, tog han sig strax af deres Sag, og befalede 13de August 1247, at hine Træhuse skulde flyttes til et mere passende Sted, men tillod dog paa Kannikernes Bøn og med Munkenes Samtykke, at Husene

¹⁾ Stephens's Brottskyden 3. 5. 6. 7. 10. 11. 13. jfr. de indholdsrige Anmærkninger og Register i dette lille mærkelige Skrift, hvorfra vi have al vor Kundskab om disse Møder i Ordenens ældste Tid i Norden. Diffinitor ad capitulum generale kaldtes den Munk, som paa Provindsmøderne aarlig valgtes til Provindsens Fuldmægtige ved Generalkapitlet i Rom (ovenfor S. 9). Narve var Biskop i Bergen 1278—1304, og var før sit Valg Prædikebrøder, uden Tvivl i Bergen. Han har vel været farlig syg i 1291, men man da paabød Forbønner for ham.

helt staaende, naar de ikke paa sig Naade benyttedes. Kardinalen satte Bødselstraf for dem, der i Fremtiden vovede Sigt, samt anmodede ogsaa Kong Haakon om at hjælpe til, at saadan Usømmelighed ei oftere udtraf¹⁾.

Saaledes var denne Kilde til Uvenskab stoppet, men det brød senere d med forøget Harme ad andre Veie, ligesom i det Hele det 13de Aarhundredes Slutning var en Kampens Tid over hele Norden mellem Kanniker og Tiggermunk. Dette fiendtlige Forhold var det vel og, der nærmest foranledigede Pave Benedikt XI's Bud af 2den April 1304 til Biskopperne af Roskilde, Linkøping og Stavanger at bringe Enighed i Raad, især angaaende Munkenes frie Prædikeret og Skriftemaal, *poro canonica* og den biskoppelige Fjerdepart²⁾, hvorom han nylig havde givet en almindelig Forordning (*constitutio Benedictina*), hvorefter senere Biskopperne skulde paadømmes, saa Tiggermunkene ikke forurettedes af sekulargeistligheden³⁾. At denne Pavebulle navnlig har fundet Anvendelse paa Forholdet mellem Dominikanerne og Domkapitlet i Bergen, er deligt deraf, at netop de deri anførte Tvistepunkter forekomme i de Stridigheder mellem dem, der udbrød i Kong Erik Magnussøns Tid (omtrent 1290), og varede ligetil Biskop Audfinn bragte et Forlig i Raad. Herom findes endnu 4 Breve i Behold.

Det første Brev af Juli (1290?) er til Kongen og aander den næste Forbitrelse mod Kannikerne. Uretten synes og at have været almindelig. Kannikerne havde paa et Prestemøde imod Biskoppens (Prædikebrøderen Narves) Raad og Villie udstedt almindeligt Forbud til Indbyggerne i Bergens Stift mod at optage Dominikanerne i sine Huse, lade dem til Sygebesøg, eller give dem Almisse som andre Fattige. Biskoppen havde vel tilbagekaldt denne Bestemmelse, gjort Undskyldning derfor, og anmodet Alle om at modtage og behandle Prædikebrødrene med Agtelse og kristelig Kjærlighed, men Kannikerne havde sat sig med Magt derimod, og gjort uhorste Bestyldninger mod Brødrene. Trods Biskoppens Indbendinger havde Kannikerne derpaa forordnet, at den Brev, der viste Dominikanerne noget Venstabs tegn, skulde berybes sit

¹⁾ Suhn X. 965. Dipl. Norv. II. No. 7. 8. jfr. ovenfor S. 163 ff.

²⁾ *Portio canonica* kaldtes den Afgift af en Klostrets Formue, der skulde tilfalde hans Sognekirke, naar han ikke lod sig begrave i denne; *quarta episcopalis* var den Fjerdepart af alle Testamentgaver, som Biskoppen havde Ret til at anvende til gubeligt Brug.

³⁾ Barth. III. 79—81.

Embedede, og for at Munkene ei skulde blive vidende herom, fortrædes Presterne under Banns og Suspensions Straf at aabenbare denne Beslutning for Noget. Hermed haabede de uden Nedning at knuse Munkene aldeles. Paa Grund af denne og utallige andre Forurettelser, hvorved deres No aldeles forstyrredes, tyede de nu til Kongens Hjælp, hvorefter de forstredede om Lydighed og Hengivenhed¹⁾.

Narves Eftermand Biskop Arne af Bergen meldte (11te Juni 1306) Erkebiskop Jorund, at han ved Stridighederne mellem Kannikerne og Prædikebrødrene havde i lang Tid været hindret fra at afreise til det Concilium i Oslo, hvortil han var kaldet. Thi da den til Reisen bestemte Dag kom, var Prædikebrødrenes Provindsialprior Peter²⁾ paany kommen til ham, og havde bedet ham standse Striden mellem Prædikebrødrene i Bergen og Kapitlet. I Haab om at faa Tid hertil, lovede han dette, men mærkede snart, at Sagen ikke uden mange Underhandlinger kunde bringes til et forønsket Udfald, og havde derfor overdraget den til nogle af ham valgte Personer³⁾. — Noget Tid derefter (nærmest 1307—1309) bad Biskop Arne sin Udsending i Rom blandt mere om at udvirke ved Pavestolen, at Biskoppen maatte faa Ret til at tvinge de Fremmede, saasom Prædikebrødrene, indenfor deres Privilegiens Grændser, om de f. Ex. forholdt Sognepresterne den kanoniske Afgift eller deslige⁴⁾. Det følgende Brev vil forklare Meningen af dette.

Først i Biskop Ludfinns Tid (1314—1330)⁵⁾ bleve disse Stridigheder vilagte. Sagen var overdraget til udvalgte Dommere, nemlig Biskop Ludfinn, Kannikerne Hr. Simon Ivarssøn og Haakon Erlings-søn, Prædikebrødrenes Prior Olaf og hans Medbrødre Lectorerne Eindrid og Johannes, der i Venlighed skulde slutte en for Alle bindende og varig Overenskomst. De bleve enige om følgende Villkaar: 1) Den

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 28.

²⁾ Denne Peter forekommer som Prædikebrødrenes Provindsial mellem Narves 1303 og 1308 (Suhm XI. 454. Dipl. Svecan. II. 456), og har altsaa i Sommeren 1306 været i Bergen.

³⁾ Barth. IV. 308—309.

⁴⁾ Barth. IV. 315—316. Björgv. Kålsk. 131.

⁵⁾ Da man nedenfor vil finde, at Prædikebrødrene i 1328 vare saagodt som Formænd for Bergensernes Villighed til at yde Gaarde-Tænde, og de i dett Forlig love at befordre Tænde-Vælsken, henføres denne Strids Ende rimelig til 1328 eller 1329. Suhm (Danm. Hist. XI. 859) henfører den til 1319 men Munck (Saml. t. N. F. Hist. V. 352) med større Almelighed til Ant hans sidste Levetid.

Bei, som gaar mellem Prædikebrødrenes Kirke paa Nordfiden og Bispepladsens Klost (hvorum nedenfor S. 335), skal være Domkirken aaben, uden at forskjellige norske Kongers Breve derfor maa være til Hinder; alle andre Breve derimod, som de vare i Besiddelse af, skulde Brødrene beholde, dog uden Ret til at udbide dem uden Biskops og Kapittels Samtykke. Fremfærne Kongers, Fehirders, Lagmænds og Andres Breve og Domme om den anførte Bei skulle under Priorens og Domkapittels Segl uelægges i et Skrin hos Abbeden i St. Michaels Kloster; dog skulle Kannikerne aabne Skrinet for Brødrene, og lade dem udtage Brevene, naar de derfor havde Brug, dog ei til Skade for Kapitlet. — 2) Om Husene paa Domkirkegaarden paa Østfiden af den Gade, der fører fra Kirkegaarden til Klosterkirken, bestemmes, at Priveterne deri skulle renses paa en Maade, der ikke besværer Kirkegængerne. — 3) Om Biskop Narves Jordafstning, hvorpaa Munkene gjorde Paastrand, skal al Strid ophøre, men disse beholde den Sum i Guld og Sølv, som han havde i sin Tid neblagt hos dem, og bestemt for dem og Andre af deres Orden¹⁾. — 4) Sognepresternes Rettighed (portio canonica) skal ophøre for et Aar, saa imidlertid kun en Deel deraf skal gjælde; men heraf maa intet Paaflud for Fremtiden ventes, eller Prædikebrødrene siden tro sig forurettede ved Afgiftens løslige Inddrivelse. — 5) Med Hensyn til Maaden, hvorpaa Sjælernes skulde holdes og synges, fastsættes følgende: Kannikerne kunne efter Behag vælge Tid og Time, og fuldføre Vigilierne i Ho uden Forstyrning fra Prædikebrødrenes Side, indtil den nærbegyndte Tjeneste er tilendebragt. Ere disse komne først, skal Kannikernes Ankomst forud meldes, og hine skulde da, efterat have fuldendt den 3die eller 9de Lectie, give Plads for disse, eller i al Fald overlade Kannikerne Forrangen; i alle øvrige Ligto, hvori Kannikerne selv skulde synges Vigilierne, have disse Ret til at bestemme Tiden. — 6) Prædikebrødrene skulde strengt overholde de af Bergens Biskop eller hans Official offentliggjorte Budsætninger og Interdikter, og ingen Omgang tillade sig med de Budsatte, udenfor hvad de pavelige Privilegier hjemle dem; ei heller middelbart eller umiddelbart foretage eller fremme Noget, der er til den bergenske Kirkes Skade, men i alt Øvrigt have uantast-

¹⁾ Formodentlig har Narve som forhenværende Prædikebrøder og Ordenens Ven valgt sig Gravsted hos Prædikebrødrene, men Kapitlet modsat sig dette paa Grund af gammel Vedtægt, hvorefter Biskopperne begroves i Domkirken, hvilket da og maa være steet; han var allerede død 16de Oktbr. 1304 (Barth. IV. 383), saa dette var en gammel Tvist.

lig Ret til at foretage hvadsomhelst til eget eller Ordrenes Gavn. Men tilsvies Brødrene nye Forurettelser af Biskoppen eller Kapitlet, ere de fritagne for denne Forpligtelse; men fordi den Gne med Dette forlanger eller tiltvinger sig Noget af den Anden, maa deraf ingen Grund til ny Splid hentes. — 7) Da det ei er nok at afholde sig fra det Døde, naar ei noget Godt gjøres istedet, saa skulle Prædikebrødrene i Strikstolen og deres Prædikener tilskynde de Troende til at betale Tiende, og dette især paa Søndag Quadragesima og andre hertil ved Lov fastsatte Tider. — 8) Alle andre Trætter skulle fra denne Dag være glemte, og ikke under noget Paastud oprippes, dog Bestemmelsen ovenfor om portio canonica forbeholdt. For at dette Forlig kan blive ubrydeligt, skulle Prædikebrødrene sørge for, at det inden næste Sommer bekræftes af Provindsialprien. Denne venlige Aftale og gjensidige Forpligtelse blev givet og forkyndt i Bergens Domkirkes Sakristi¹⁾.

Saaledes fik da Biskop Audfinn i Stand et samtlige Stridspunkter omfattende Forlig, som dog ikke førte til noget oprigtigt Venstreb mellem dem. Vi have omtalt Forhandlingerne herom under Et, og skulle her tilføie et Par Bidrag til Klosters og Stridens Historie i Mellemtiden. — I 1306 vare Dominikanermunkene Halvard og Arnfinn m. Fl. Vidner i en Sag om Gaarden Thoslar²⁾. Prædikebroder Magister Erik i Bergen afgav paa Opfordring fra Stavangers Domkapittel 5te Oktbr. 1307 en Forklaring om, hvad Skik og Brug var med Hensyn til Kongens Offer under sit Opbold der. Han oplyste da, at hvad Kongen ofrede i norst Mønt, tilfaldt efter gammel Vedtægt Kapitlet, angaaende Sterling og Tournefer var Intet fastsat, men Guld, arbeidet Sølv og kostelige Klæder tilfaldt Biskoppen³⁾. Det var midt under den heftigste Strid, at Biskop Arne udstedte det S. 166 omtalte Brev af 1309 om, at Tiggermunkene toge Folk til Strifte, som vare bandsatte af Sognepæstere, og Eftermanden Audfinn klagede (1328?) for Erkebiskoppen over den Modstand, som mødte ham ved Inddrivelsen af Gaarde-Tiende i

¹⁾ Barth. IV. 165—171.

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 64.

³⁾ Dipl. Norv. I. No. 112. Det er uden Tvivl den samme Magister Erik, der i 1285 var Provst paa Lifer, men senere maa være bleven Prædikebroder i Bergen, hvor han ofte nævnes som Munk m. m. i Nuskille. Hvis læs man forklare sig, at en Prædikebroder i Bergen kunne afgive Udtalelse om Skik og Brug ved Stavangers Domstift, hvortil han sandsynligvis paa Lifer havde været Kancelli

Bergen. De Modvillige holdt sine Sammenkomster hos Prædikebrødrene, og havde endog faaet Drotseten Hr. Erling og andre Hørdinger til at modsætte sig Kirkens Ret¹⁾.

Desuden havde Prædikebrødrene Strid med Biskoppen om en Almennyng mellem Klosteret og Biskoppens Næst (S. 333). Biskoppen paastod, at den tilhørte ham, men Brødrene, at den var dem givet af Kong Eric i hans Livstid. Kong Haakon V befalede derfor Botolf Haakonsøn, Lagmændene Haut Erlendsøn og Endrid Simonsøn m. Fl. 14de Mai 1311 lovlig at paadømme, hvem Almennyngen tilhørte. Dommen lød, at Byen alene eiede slike Almennynger til almindelig Nytte som kongelig Gave, men Kongen havde igjen Ret til at raade over dem, som over Byen i det Hele. Dette Brev stadfæstede Kong Magnus 20de Juni 1320²⁾. I Marts 1313 hørte Broder Olaf Prior og Broder Andreas Rector i Dominikanernes Kloster i Bergen Biskop Arne oplæse en Protest i Anledning af den Trætte, som da stod paa mellem Biskoppen og Erkebiskop Eilif³⁾.

Efterat den til Biskop i Skalholt valgte Abbed Grim af Nidarholm var død, blev Broder Jon Halthorsøn, Prædikebroder i Bergen, valgt til hans Effermand, og viet 1ste August 1322. 1323, udentvivl før sin Afreise til Island, deltog han i Hr. Erling Bidkunsøns Valg til Nigsstyrer i Norge⁴⁾. — Processionerne under Pesten 1349, der ere nævnte ovenfor S. 319, begyndte hos Dominikanerne.

Alle Testamenter til Prædikebrødrene i Bergen ere flere i Behold. Kong Magnus gav dem 1277 12 Mark brændt, Gaute i Tolga (v. 1288) 1 Mark og Bjarne Erlingsøn 1308 5 Mark brændt, samt til „St. Olafs Huus ved Kongsgaarden“, hvormed maaste ogsaa dette Kloster menes, 6 Maaneders Matebol i Gaarden Bjørke i Sogn, mod at Enhver, som der vare inde, skulde daglig læse 10 Fadervor for alle Christnes Sjæle. Endrid Simonsøn gav 1337 1 Mark brændt „sit til brødra“⁵⁾, og i Kong Magnus Eriksøns og Dronning Blankas Testamente af 1347 fik de 4 Dominikanerklostre i Norge 100 Mark til Deling. Det sidste Testament er Arvid Ingeldsøns af 1430, hvori

¹⁾ Samf. t. N. 8. Hist. V. 354 ff.

²⁾ Næste Afscr. i Cod. Arn. Magn. No. 330. fol. Arn. Magn. Apogr.

³⁾ Samf. XI. 718. Script. Rer. Dan. IV. 420.

⁴⁾ Brev om Biskop Jon ovenfor S. 140.

⁵⁾ Dept. Nore. I. No. 243. De øvrige Testamenter ere for oftere nævnte.

lig Ret til at foretage hvadsombest til eget eller Ordrenens Gavn. Na tilsvies Brødrene nye Forurettelser af Biskoppen eller Kapitlet, ere de fritagne for denne Forpligtelse; men fordi den Gne med Dette forlange eller tilsvinger sig Noget af den Anden, maa deraf ingen Grund til u Spild hentes. — 7) Da det ei er nok at afholde sig fra det Dde naar ei noget Godt gjøres istedet, saa skulle Prædikebrødrene i Strifte stolen og deres Prædikener tilstynde de Troende til at betale Tiende og dette især paa Søndag Quadragesima og andre hertil ved Lov satte Tider. — 8) Alle andre Trætter skulle fra denne Dag være glemt og ikke under noget Paastud oprippes, dog Bestemmelsen ovenfor u portio canonica forbeholdt. For at dette Forlig kan blive ubrydeligt skulle Prædikebrødrene sørge for, at det inden næste Sommer bekræfte af Provindsialprien. Denne venlige Aftale og gjensidige Forpligtelse blev givet og forkyndt i Bergens Domkirkes Sakristi¹⁾.

Saaledes fik da Biskop Audfinn i Stand et samtlige Stridspunkte omfattende Forlig, som dog ikke førte til noget oprigtigt Venstreb mellem dem. Vi have omtalt Forhandlingerne herom under Et, og skulle de tilsvie et Par Bidrag til Klosters og Stridens Historie i Mellemtiden — I 1306 vare Dominikanermunkene Halvard og Arnfinn m. Fl. Bidner i en Sag om Gaarden Thoslar²⁾. Prædikebroder Magister Gri i Bergen afgav paa Opfordring fra Stavangers Domkapittel 5te Oktbr 1307 en Forklaring om, hvad Skik og Brug var med Hensyn til Kongen Offer under sit Opbold der. Han oplyste da, at hvad Kongen ofrede norst Mynt, tilfaldt efter gammel Vedtægt Kapitlet, angaaende Sterkin og Tourneer var Intet fastsat, men Guld, arbeidet Sølv og kostelig Klæder tilfaldt Biskoppen³⁾. Det var midt under den heftigste Strid at Biskop Arne udstedte det S. 166 omtalte Brev af 1309 om, at Tiggermunkene toge Folk til Strifte, som vare bandsatte af Sognepresterne, og Eftermanden Audfinn klagede (1328?) for Erkebiskoppen over den Modstand, som mødte ham ved Inddrivelsen af Gaarde-Tiende

¹⁾ Barth. IV. 165—171.

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 64.

³⁾ Dipl. Norv. I. No. 112. Det er uden Tvivl den samme Mester Gri, der 1285 var Provst paa Lister, men senere maa være bleven Prædikebroder i Bergen, hvor han ofte nævnes som Vidne m. m. i Rannskeliv. Heraf kan man forklare sig, at en Prædikebroder i Bergen skulde afgive Vidnesbyrd om Skik og Brug ved Stavangers Domkirke, hvorved han nemlig som Provst paa Lister havde været Rannsk.

Bergen. De Modvillige holdt sine Sammentømster hos Prædikebrødrene, og havde endog faaet Drotseten Hr. Erling og andre Høvdinge (at modsætte sig Kirkens Ret¹⁾).

Desuden havde Prædikebrødrene Strid med Biskoppen om en Almene mellem Klosteret og Biskoppens Næst (S. 333). Biskoppen paastod, den tilhørte ham, men Brødrene, at den var dem givet af Kong Girik hans Livstid. Kong Haakon V befalede derfor Botolf Haakonsøn, ogmændene Haul Erlendsøn og Endrid Simonsøn m. Fl. 14de Mai 1141 lovlig at paadømme, hvem Almenningen tilhørte. Dommen lød, Bøen alene eiede slige Almenninger til almindelig Nytte som kongelig have, men Kongen havde igjen Ret til at raade over dem, som over Bøen i det Hele. Dette Brev stadfæstede Kong Magnus 20de Juni 1202). I Marts 1313 hørte Broder Olaf Prior og Broder Andreas Rector i Dominikanernes Kloster i Bergen Biskop Arne oplæse en Protest i Anledning af den Trætte, som da stod paa mellem Biskoppen og Erkebiskop Gisleif²⁾).

Efterat den til Biskop i Skalholt valgte Abbed Grim af Nidarholm var død, blev Broder Jon Halthorsøn, Prædikebroder i Bergen, valgt til hans Eftermand, og viet 1ste August 1322. 1323, uidentvirl for sin Afreise til Island, deeltog han i Hr. Erling Bidtunsøns Valg til Rigsstyret i Norge³⁾. — Processionerne under Pesten 1349, der ere nævnte ovenfor S. 319, begyndte hos Dominikanerne.

Af Testamenter til Prædikebrødrene i Bergen ere flere i Besidd. Kong Magnus gav dem 1277 12 Mark brændt, Gaute i Tolga (S. 1288) 1 Mark og Bjarne Erlingsøn 1308 5 Mark brændt, samt til „St. Olafs Huus ved Kongsgaarden“, hvormed maaste ogsaa dette Kloster menes, 6 Maaneders Matehol i Gaarden Bjørke i Sogn, mod en Gælder, som der vare inde, skulde daglig lase 10 Faderkor for alle Kyrstnes Sjæle. Endrid Simonsøn gav 1337 1 Mark brændt „til et Broedra“⁴⁾, og i Kong Magnus Erikssøns og Dronning Blankas Testamente af 1347 fik de 4 Dominikanerklostre i Norge 100 Mark til Besidd. Det sidste Testament er Arvid Ingeldssøns af 1430, hvori

¹⁾ Saml. t. N. 8. Hist. V. 354 ff.

²⁾ Bugre Afkr. i Cod. Arn. Magn. No. 330. fol. Arn. Magn. Apogr.

³⁾ Saml. XI. 718. Script. Rer. Dan. IV. 420.

⁴⁾ Mære om Biskop Jon ovenfor S. 140.

⁵⁾ Dipl. Norv. I. No. 243. De øvrige Testamenter ere før oftere nævnte.

Deel af Munkene tjente Hr. Vincents som Hofmænd¹⁾. Saaledes beretter det norske Rigsraad i de oftnævnte Klagepunkter over Kong Frederik i 1531²⁾. Priorsen bosatte sig derefter paa Milde, som Kong Frederik gav ham 1530³⁾, men Klosters Kostbarheder vilde Kongen selv have. Han bød derfor Lunge 28de Oktbr. 1529 at levere til Esge Bilde det Sølv, Guld og andre Klenodier, han „paa egen Haand og til eget Brug“ havde taget fra Apostelkirken og Sortebrødre Kloster⁴⁾, men den mægtige Herre vilde kun afgive dem i Kongens egen Haand, da han om Baaren 1530 affeilede til Danmark; thi paa det Fartsøi, han vovede sig eget Liv, vilde han og vove Godset⁵⁾. Om Kongen virkelig fik disse Klosterklenodier, vides ikke, men den 20de April 1530, førend Lunge kom til Danmark, paalagde han Bilde at holde sig til Lunges Len Jemtland og Sogn, indtil han havde gjort Rede for det Tagne⁶⁾. Som et Bidrag til Kundskab om selv et mindre Klosters Rigdom paa Kirkepyrdelser følger her en Fortegnelse over hvad der var taget af Sortebrødre Kloster: „En Guldkalk af Nobelguld, 8 Kalle, forgyldte uden og inden, et Mariebillede af Sølv, et forgyldt Reliquiarium, gjort som en Konfrants, et Krucifix beslaaet med Sølv; det forgyldte Billede paa Korset veiede 7 Bismerpund 4 Lod, Korset selv var 3 Alen langt; 3 Kors af Sølv, det ene forgyldt; et Røgelsekar af Sølv; 50 Lod Sølv, som tilhørte Katharina de Senis. Det tog Prior Jens, førend Klosteret brændte, og sagde for os (Munkene?), at Klosteret var ham saameget skyldig⁷⁾.“

Prior Jens druknede ved Gaakonshelle, da han skulde fare til Bryllups⁸⁾. Det sidste man finder antegnet om ham er fra 31te Juli 1539, da Klaus Bilde, Thord Hoed og 3 Lagmænd paa Hr. Truid

¹⁾ Blandt disse Hofmænd, d. e. underordnede Betjente, var formodentlig ogsaa Priorsen selv, thi blandt Lunges Tjenere i 1529 nævner Esge Bilde en „Herr Jens“, der neppe er nogen anden end ham.

²⁾ Månsh. Dipl. No. 3111. Trykt i Saml. t. N. F. Hist. II. 87—88.

³⁾ Saml. t. N. F. Hist. VI. 33.

⁴⁾ Kopi i danske Gesheimearchiv.

⁵⁾ Bibeendbød af 26de Febr. 1530 i Rigsarchivet. Lunge var 9de April i Lamsberg og 4de Mai i Sjælland. Saml. t. N. F. Hist. I. 68. 70. Val. Müller, Grevens Feide. II. 12—13.

⁶⁾ Kongebrev i Rigsarchivet.

⁷⁾ Paa en løs, maatte usfuldendt Seddel sammesteds.

⁸⁾ Holbergs Bergens Beskrivelse S. 55.

Afstands til Sistes Forlangende modtogte Forklaring af Hr. Jens i Milde om, hvor der var bleven af en Kiste tilhørende Hr. Alf Knutsens Arvinger, som Jomfru Karine Alfsdatter havde indsat i Sortebrødre Kloster, den Tid Hr. Jens var Prior der. Han oplyste, at Kisten havde staaet i Klosteret, og at Jomfru Karine ikke paa hans Opfordring havde afhentet den, hvorpaa Olaf Ottessøn for flere Aar siden havde taget den med sig til Hæsbu, hvor den var i nogle Aar. Men da Kong Christiern var i Bergen, maatte Olaf atter føre Kisten med de Breve, som vare deri, tilbage til Klosteret. Siden, imedens Hr. Vincents havde Slottet, kom Fru Ingerd til Bergen, oplaaede Kisten og udtog de Breve, hun vilde, ligesom hun og paa Priorsens Bøn modtog alle de øvrige Brevskaber, som vare i Kisten. Rigtigheden af dette Udslag stadfæstede Bergens Lagmand og flere af de ældste Borgermestre og Raadmænd¹⁾.

Der er ikke forefundet til Oplysning om dette Kloster. Dets Grund indlemmedes strax efter i Bergenhuus's Befæstninger, Jordegodset dannede intet særskilt Len, og nogen Jordebog derover kjendes ikke. I de sidste Aar har man ved Buntlabo nedenunder Fæstningsvolden udgravet hugne Steenblokke, Kapitæler m. v., der vel, idetmindste for en Deel, ere Levninger af dette Kloster.

§ 16. St. Olafs Minoritter-Kloster i Bergen. (Inn at brødra i Vågsbotni).

Bergens nuværende Domkirke var Minoritternes Klosterkirke i Bergen, og deres Kloster laa, som det synes, lige Syd for Kirken omtrent paa den nuværende Kathedralskoles Tomt. Imidlertid har denne Deel af Bergens By ved de idelige Ildebrænde undergaaet saamange Forandringer, at intet bestemt derom kan siges. Tiden, da Klosteret stiftedes, er ubekjendt, saafremt det ikke var dette, men Prædikebrødrenes Kloster (sef. S. 329), Kong Haakon Haakonsøn byggede. Dog er det neppe meget yngre; i al Fald fra Midten af 13de Aarhundrede. Klosteret var helliget St. Olaf²⁾, hvorfor Kirken kaldes Olafskirken i Waagsbunden til Forskiel fra Olafs Kirke paa Bakken og maaske fra Prædikebrødrenes Klosterkirke, og den var paa St. Olafs, Marias, Franciskus's

¹⁾ Originalen i norske Rigsarkiv.

²⁾ Wadding, Annales Minorum. V. 272.

Antonius's og Klaras Festsdage samt Klosters Indvielsesdag tilstaaet Afskabsret. Dets Munk kaldes gjerne blot Barfodbrødre (nudipedes, berføttabrødr), hvorved de lettelig forberies med Augustinerne ved Jonskirken, og forekomme isvrigt stundom under det lokale Navn saa til brødra, i Modsætning til Prædikebrødrene. At der ved dette, som ved Minoritterklostrene i Almindelighed, har været en Skole, er vist men om dens Stjebne og Indretning isvrigt veed man Intet.

De Barfodmunk i Bergen, der forekomme under Kong Magnus Lagabøter og hans Eftermand, vare ganske vist Franciskanere; thi det er allerede ved Jonsklostret oplyst, at dette ikke kan have staaet i nogen Anseelse hos Kongerne, medens Kong Magnus's Fortjærlighed for Dlafsklostret i Bergen netop forklæres af de Tjenester, dets Munk ved forskellige Leiligheder havde vist ham. Han sendte 1264 fra Bergen to Barfodmunk Mauritius og Sigurd som sine Sendebud til Skotland, for at afværge Fortsættelsen af Krigen med dette Rige, og 1281 var uden Tvivl den samme Franciskaner Mauritius blandt Kong Erik's Udsendinge til Skotland i Anledning af hans Egtteskab med Margareta¹⁾. Rimeligviis har og Dlafsklostret i den første Tid været Bolig for Ordenens Custos i Norge, der i 1265 var blandt dem, Paven udnævnte til at vælge en Erkebiskop²⁾.

Allerede 1270 havde Minoritterne det Uheld, at deres Kloster afbrændte³⁾, men af Kong Magnus's Testamente seer man, at han allerede før dette skreves (Febr. 1277), havde sat dem istand til at gjenopbygge det. Foruden 12 Mark Sterling til Brødrene selv havde han nemlig givet 700 Mark gangbar Mynt til Klosters Bygning, den største Gave til enkelt norsk Kloster, som Kilderne omtale. Hans Kjærlighed

¹⁾ Fornm. Sögur X. 156. 158. Suhm X. 827. Ovenfor S. 117. 140. I Acts of Parliament of Scotland I. findes Facsimile af en Bistøse af en af de norske Sendemænds Forhandlinger i Skotland. Her anføres sidst blandt Nordmændene frater Bernhardus Ludovici de ordine fratrum minorum Den bekjendte Ridder Bjarne Kobinsøn var en verdslig Mand, der vist aldrig var eller blev Minorit, og jeg antager derfor bestemt, at her er en Feil af Bistøsens Redskriver, idet Mauritius's Navn er oversprunget og hans Stilling overført paa Hr. Bjarne Kobinsøn. Efter hvad man isvrigt veed om de norske Sendebud her: Biskop Peder af Orkney, Hr. Bjarne (Erlingsøn) af Hærø, Rannisen Mester Bernhards og Broder Mauritius Minoritterordenen.

²⁾ Jølandste Annal. 134. Script. Rer. Dan. III. 106.

³⁾ Jølandste Annal. 140.

til dette Kloster viste sig og derved, at han valgte sit Gravsted her, og forbsd Alle og Enhver at gjøre nogen Hinder heri¹⁾. Naar Klosteret blev færdigt igjen efter Branden vides ikke; Eddardsøn har en Beretning om, at det 1ste Mai 1301 indviedes af Biskop Narve (1278—1304); men da maa idetmindste Klosterbygningen forlængst været i brugbar Stand; thi i 1296 vare Kong Erik og Hertug Haakon her samlede med Hertug Erik af Langeland²⁾.

Det bergenske Minoritterkloster synes at have været Ordenens vigtigste Kloster i Norge. Man finder ikke alene, at den norste Custos herre har været bosat her end andensteds, men mindst een af Provindsialerne har stadig holdt til i dette Kloster. Mellem 1309 og 1312 omtales nemlig Broder Astrad, Ordenens 11te Minister; saa ofte i Bergen, at det neppe kan forklares af tilfældige Ophold³⁾. Om Ordenens Custos ere dog Bidnesbyrdene i denne Henseende bestemtere. Den 27de Novbr. 1309 var Broder Sigurd Paalsøn, Custos for Barfodbrødrene⁴⁾, m. Fl. tilstede ved en Overeenskomst i Barfodbrødrenes Stradhuis mellem Biskop Ketil af Stavanger og Fru Ingeborg paa sit om Finns Kirkes Opbygning. I Striden mellem Erkebiskop Jørund og Biskop Arne om Besættelsen af Færs Bispestol forekomme Minoriternes Foresatte oftere som Udstedere af Sagens Dokumenter: saaledes Broder Sigurd, Ordenens Custos, i Arnes Appel til Paven af 20de Decbr. 1310, den Samme og Broder Olaf, Gardian for Huset i Bergen, i to andre Bidnesbyrd af 1311. Ogsaa om Biskop Arnes Appel mod Erkebiskop Gilifs Paastand paa de halve Kirketiender til subsidium pallii udstedte Provindsialministeren Astrad og Broder Thorias (Thorret), Ordenens Dector i Bergen, 29de Decbr. 1312 deres Bidnesbyrd⁵⁾. Et nyt Brev herom udstedtes 19de Marts 1313 af Broder Oliver (ubentvivl den ovennævnte Olaf Gardian), nu Minoriternes Custos i Norge, og Broder Evinig (Evinung eller Svein?), Gartner i Huset i Bergen⁶⁾. Til denne Tid hører endelig ogsaa Biskop

¹⁾ Script. Rer. Dan. VI. 251. De Stockholmske Minoriters Diarium melder ved 1ste Juni (Begravelsesdagen?) 1280: obiit beatus Magnus rex Norvegie et sepultus apud fratres minores Bergis. (Script. Rer. Svoc. I. l. 77).

²⁾ Thork. Dipl. II. 174—175.

³⁾ Sæhm XI. 627. Barth. IV. 501. 551. o. fl. St.

⁴⁾ Custos af herfœtta-brœdra-lifnæde. Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 23.

⁵⁾ Barth. IV. 551—558. Sæhm XI. 716. Dipl. Norv. III. No. 101.

⁶⁾ Sæhm XI. 718. En Mængde Breve om denne Sag findes i Barth. IV.

Arnes Brev af 31te Mai 1309 mod de bergenske Liggermunkes Misbrug af deres Privilegier (ovenf. S. 166).

I den følgende Tid omtales Klostret kun i Forbigaaende. Af Testamenter til Minoritterne kjendes, foruden Kong Magnus's, Gantes af Tolga paa 1 Mark brændt, Fru Thorbjørgs ved 1324 paa 5 Mark brændt og Endrid Simonsøns 1337 paa 1 Mark. Sigefaa have de faaet sin Lod af Kong Magnus's Testamente af 1347, hvori alle norske Minoritterklostre fik 100 Mark til Deling; Arvid Ingebaldsøn gav dem Deel i en før nævnt Fællesgave, Biskop Alf af Stavanger gav dem 1478 Tienden af Slaare Sogn, og af Geert Smedechen fik de en Løstjære i 1475¹⁾. — I 1340 var der øvet Bold mod et Barfodbrødrehus i Bergen tilhørende Huus, og i 1345 gave Minoritternes Gardian Girit og Kanniken Salmund Styrmersøn Vidisfer af to Breve om Hertuginde Ingeborgs Pengesager i Bergen²⁾. Fra Vestens Tid har man udenfor de før omtalte Processioner, som den anden Dag gik til Minoritterne, ingen Underretning om dem, og i de følgende Aarhundre aldre nævnes kun, at en Sagtingsdom 1389 udstedtes der, og at Bitalianerne begrobe en af deres Høvdinger Mechinborg, en Slægtning af Kong Albrekt, som faldt under deres Plyndring af Bergen i Paastengen 1393, med stor Stads hos Minoritterne (inn at brødra)³⁾. Minoritterne søgte med Prædikebrødrene at hindre Munkelibs Overgang til St. Birgittas Orden (ovenfor S. 287—289). Klosters Gardian da (1422—1424) Gerlak Gruter var rimeligviis en Tydskler. En senere Gardian Broder Johannes Nystad nævnes i et Kloster ubedkommende Brev af 1438⁴⁾.

I sidste Halvdeel af 15de Aarhundrede blev saavel Kirken som Klosteret ødelagt ved Ildsvaade, nemlig 1463 eller snarere 1464, og maatte i 1488. I Anledning af den første Brand tilstrev Franciskanerne i Bergen 14de Oktbr. 1464 Lybeks Raad, hvori de melde, at Klosteret er afbrændt, og anraabe om Hjælp til dets Gjenopbyggelse. De affendte

558—580. — Man erindre med Hensyn til Formands-Sliste, at dette hos Minoritterne foregik hvert 3de Aar.

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 24. I. No. 177. 243. Orig. i Lybeks Archiv. Dipl. Arn. Magn. fasc. 46. No. 6.

²⁾ Saml. til N. Folks Hist. V. 151. Dipl. Norv. II. No. 270. Dipl. Arn. Magn. fasc. 34. No. 7.

³⁾ Saml. til N. Folks Hist. III. 594. Jørandts Annaler 380.

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 41. No. 23.

veres Gardian, Broder Eodevil Franke, som nærmere vilde skildre Køben¹⁾. Naar Edoardsen beretter, at Munkene efter Branden lode Kirken forfalde, da maa dette snarere have Hensyn til en senere Ildbrand 1488; thi 29de Juni 1484 holdt Provindsen Dacias Minoritter deres Provindsialkapittel i dette Kloster, under Forsæde af Ministeren Broder Stephan (Laurentssøn)²⁾. Et saadant Møde af Ordenens Fuldmægtige i de tre Riger kunde neppe have fundet Sted her, dersom ikke Klostret og Kirken paa den Tid havde været i brugbar Stand; men efter den Iste Brand have Minoritterne, som det synes, maattet indskrænke sig til det nødvendigste; thi ifølge Edoardsen var Kirkemuren senere saa skrøbelig, at der maatte sættes Støtter til den Side, der vendte mod Stolen. Minoritterne nævnes i Anledning af Opløbet i Skostrede 1507, og under et Ophold i Bergen (1524?) gav Erkebiskop Olaf dem en Lønde Rug og en Lønde Spæk³⁾; men naar og hvorledes Konventet opbevaredes, findes ikke antegnet. Sandsynlig havde Klostret i nogen Tid været øde, da Mag. Geble 1536 forlagde sin Bispepresidents derhen, efterat Munkelid⁴⁾ var ødelagt (ovenf. S. 314). Klosterkirken blev da og er fremdeles Domkirke, og denne tilligemed selve Klostret blev med betydelige Bekostninger istandsat af Superintendenten. Klosters Bygninger vare dog for vidløftige for ham, og Dr. Jens Skjelderup fik derved 23de Mai 1565 Kongens Tilladelse til kun som Superintendent-Bolig at vedligeholde saamange Huse, som han trængte til, „da Klostret var stort begrebet, og mange Huse derpaa“. Sigesaa havde Kongen i 1562 givet Bergens Magistrat „et hvælvet Kammer i Graabrødre Kloster, som kaldes Faderbur“, deri at forvare Byens Breve, og bestemte 13de Oktbr. 1565, at de øvrige Bygninger i Klostret, der ellers vilde staa øde og forfalde, skulde deles mellem Domkirkens Kanniker, der skulde holde dem vedlige og selv bo der, istedetfor som hidtil at bygge sig Eiendomsgaard i Byen⁴⁾. Først i de senere Aar er denne oftere afbrændte Bispegaard ødelagt; dens S. 155 omtalte Have er forlængst indbygget og næsten for-

¹⁾ Ballensdors's Chyrouit. Mspt. Arn. Magn. 330. fol. Script. Rer. Dan. IV. 413. Urba II. 272. 285. Miscell. Berg. No. 6 i Lybels Archiv.

²⁾ Script. Rer. Svecic. I. i. 69. 79. Script. Rer. Dan. V. 519.

³⁾ Sæhms (æltre) Saml. II. n. 126 ff. Münch. Dipl. No. 3279.

⁴⁾ Norske Registr. i Hffr. II. 755—756. 783. Absalon Pedersens Kapittels-bog ved 4de Januar 1564.

svunden. Inderst i Baagen omtales en „Munkebygge“, der nærmest har tilhørt dette Kloster¹⁾.

§ 17. St. Albani Benediktiner-Kloster paa Selje.

Den lille Ø Selje (Selja) ligger i Prestegjeldet af samme Navn strax Syd for Statland i Nordfjord. Paa Grund af sin sikre Havn, midt i Søleden mellem Bergen og Midaros, netop hvor det farlige Stat-hav begynder, har Selje fra de ældste Tider og til vore Dage været en meget besøgt Havn, hvor ofte hele Flaader ligge bærfaite. Dette var rimeligviis Olaf Tryggvessøns Grund til her at bygge en af de første Kirker i Norge, samt begunstige de Nygter om Helgenlevninger, som her skulde være fundne. Den nævnes oftere i Sagaerne ved Beretninger om de idelige Keiser langs Kysten; her var det Kong Olaf Haraldsøn (den Hellige) først landede, da han kom hjem for at indtage sit Fædrenerige, og han ansaa dette for et heldigt Bærfel. Mærkeligt er dog den bleven ved den hellige Sunniva og hendes Følge, samt sit Kloster.

Om Sunniva fortæller Legendens, at i Keiser Ottos og Haakon Jarls Dage forlod en irsk Dronning Sunniva, fjed af Hedningernes Anfald, sit Rige, og fulgtes af mange Frivillige. De dreves hen til de norste Smaasøer Selje og Kinn, hvor de en Tidlang opholdt sig. Bønderne i Eggen, der havde mistet noget Kvæg, og derfor antog de Fremmede for Vikinger, meldte Sagen for Jarlen, der med mange Stridsmænd antom til Den. De irske Mænd gif da ind i Bjerghellerne paa Selje, og bade Gud at ende deres Lidelser, hvorpaa et Steenstred lufkede Høllernes Nabning og begrov dem. Senere efter Haakon Jarls Fald saa man et underligt Sten paa Den, og fandt et Mandshoved, som gav en deilig Lugt fra sig. Kong Olaf Tryggvessøn fandt nu ved næiere Undersøgelse blandt Høllerne den unge Dronnings Lig ganske friskt. En Kirke byggedes foran Høllen, og her opbevaredes den hellige Sunnives Been i et Skrin, der 7de Septbr. 1170 flyttedes til Bergens Domkirke²⁾. Den 8de Juli blev Sunnives og Følges Festsdag i Norge (fest. Sanctorum in Selio, Sunniva cum sociis, Seljumanna-messa), der endnu kjendes af Almuen.

¹⁾ Afs. Pedersøns Kapitelsbog ved 19de Decbr. 1561.

²⁾ De Sanctis in Selio i Script. Rer. Dan. IV. 1 ff. V. 353. Fornm. Sögur I. 224—232. X. 279—283. o. fl. St. Islandste Annaler 70.

I Sunnivas Følge var, efter Legendens, ogsaa hendes Broder Albanus, rimeligviis den bekjendte engelske Martyr af dette Navn, hvis Bernet er bleven lokaliseret for Norge, og til hans Ære byggedes det Benediktinerkloster her paa Æn, hvis Ruiner endnu forstjønne denne vilde Egn. Det hører rimeligviis til de ældste Klostre i Landet, men man kjender isvrigt hverken dets Alder eller Stifter. Paa Selve var i Kong Olaf Kyrres Tid († 1093) Gulathingsslagens Biskop Bernhard bosat, rimeligviis paa Grund af Sunnivas Helligdom, men han flyttede senere Bispestolen til Bergen. Da man med Visshed veed, at intet norst Kloster stiftedes før i Sigurd Jorsalfarers Tid (1103—1130), kan der under Bernhards Dphold paa Selve ei været noget Kloster der; men det er dog høist rimeligt, at man ei har ladet Helligdommene paa Æn uden Tilsyn, og at dette meget tidligt er betroet til Benediktinermunk, som man finder have staaet i nøie Forbindelse med Brødrene i Munkeliv¹⁾). Klosteret var helliget Albanus og bar dennes Navn og itte Sunnivas. Det er en Forverling af Klosteret med St. Sunnivas eller rettere Seljemændenes Kapel under Helleerne, der har bragt samtlige nyere Forfattere til at tale om „Synnives Kloster“ paa Sells²⁾). Virktigheden heri fremgaar desuden tydeligt af Klüvers Grundtegning af Ruinerne, sammenlignet med Flatsbogens Beretning³⁾): „I den Kirke, som er Alban helliget, er et Sortmunkeloster, og der i Kirken ere mange Strim baade store og smaa, hvori Synnives Følgesvendens hellige Been bevarer; men Synnives Kirke er oppe i Fjeldet, noget fra Klosteret. Fremfor denne Kirke ved Hulen lod Kong Olaf gjøre en stor Steenvæg saa høi og forsværlig som det stærkeste Kastel. Under denne Muur ligger Klosteret, og Dpgangen til den svre Kirke er mellem Bæltet og Muurvæggen“.

Til dette Klosters Historie habes kun sparsomme Bidrag, ligemeget en Følge af dets affides Beliggenhed og af at dets Breve ere tabte.

¹⁾ Munchs Norske Folks Hist. II. 624. Keyfers Norske Kirkes Historie I. 144. 159. 187; ovenf. S. 13.

²⁾ Klüvers Mindesm. 133 ff. Munthe i Kalls Snorre I. 57. Kraft Norges Befr. IV. 916. Neumann har i Dufst. VI. 568 ff. samlet, hvad man hidtil vidste om dette Kloster. Sells Kallsbog beretter, at en Preste-Gælle i Kaldet af Skadefrohed skal have opbrændt Klosterets samtlige Brevsfaber, der endnu i Midten af 17de Aarhundrede bevarer paa Prestegaarden. Vist er det, at Klosterets Breve nu ere tabte.

³⁾ Fornm. Sögur I. 231.

Beskynderligt bliver det dog, at det ikke nævnes i et eneste af Middelalderens mange Testamenter. At Abbed Nitabørn af Nidarholm døde her paa Hjemreisen til sit Kloster om Høsten 1244, er omtalt S. 206. Paa denne Tid var det og, at Munten Matthæus fra St. Albans i England reformerede Nidarholm, og hans Udtryk antyde, at de øvrige Kløstre af denne Orden i Norge, følgelig ogsaa Selje, have nydt godt deraf¹⁾. — Fra Selje udgik den sidste norske Jerusalemærd under Korstogene, idet Hr. Andres Nikulasøn, der havde sluttet Freden i Perth, med Minoritten Mauritius 17de Jan. 1271 fra Selje afskede til det Hellige Land. Hensigten var maaske været at deeltage i Kong Ludvig den Helliges Korstog, om hvis uheldige Udfald Efterretningen endda ei kunde have naaet Norge²⁾.

De øvrige Underretninger om Selje angaa Abbedstifter, og det er dets Forbindelse med Munkeliv, der stoffer os disse Oplysninger. Ved Halvardstider (15de Mai) 1305 blev Einar, Abbed i Selje, forflyttet til Munkeliv, og da Konventet i Selje ved den nye Abbeds Udnævnelse ei iagttog de kanoniske Regler, tilfaldt Balgretten Bergens Kirke som nærmeste Foresatte. Biskop Arne valgte med sit Kapittels Bifald en Munk i Klostret (uden Tvivl Heming) til dets Formand³⁾. I samme Aar afbrændte Klostret, men Torfæus's og Langebels Formodning, at dets Kontent med det samme er ophørt, modsiges af de følgende Efterretninger, og af Sagaernes Vidnesbyrd⁴⁾. Den nye Abbed i Selje indviedes i Bergens Domkirke 20de Febr. 1306, til hvilken Høitid Biskop Arne indbød Abbed Hugo af Lyse, da det var en gammel, hidtil overholdt Skik ved Domkirken, at to Abbeder overtare Indvielsen. Biskop Audfinn befalede 9de Mai 1322 Presten Berg Kolbeinsøn at residere ved sin Hovedkirke paa Selje, og 18de j. M. meldte Heming, Abbed i Selje, og Martin, Prieprest sammesteds, at Biskopens Brev var bleven Berg forkyndt⁵⁾. I 1326 valgtes Biskop Audfinn Abbed Heming til Abbed i Munkeliv (ovenf. S. 271—272), og

¹⁾ Math. Par. ed. Wats. 506. Script. Rer. Dan. IV. 415.

²⁾ Torfæi Hist. Norv. IV. 350—351. Jøsl. Annaler 142. jfr. ovenf. S. 140.

³⁾ Script. Rer. Dan. IV. 418—419 efter Barth. IV. 751—753.

⁴⁾ Jøslandske Annaler 188. Torfæi Hist. Norv. IV. 415. Script. IV. 14. sammenlignet med Fornm. Sögar. I. 231.

⁵⁾ Dipl. Norv. III. No. 62. 128. 130.

hans Eftermand i Selje blev Erling, sør Broder i Munkeliv, der i 1327 udsedte et Brev¹⁾).

Abbed Erlings Eftermand var maaste Jon Endridssøn, der August 1338 var tilstede i Munkeliv. Hans Ophold her staar efter al Rimelighed i Forbindelse med en udateret Stevning af Biskop Haakon af Bergen. Han paalægger heri Askal Hovedprest i Selje at stevne Abbed Jon i Selje og Munken Erlend Josteinsøn, til inden 14 Dage at møde i Bergens Bispegaard, i Anledning af de Besværinger, Erlend havde ført over sin Abbeds ulovlige Overmod, samt de forstjellige Klagemaal, den Sidste i sit Brev til Biskoppen var fremkommen med, og begge for at høre og svare paa de Klager, som Nogen maatte føre over Klosters flette Bestyrelse²⁾. — Udfaldet heraf kjendes ikke, men Abbed Jon blev Aaret derefter valgt til Biskop i Skalholt efter Jon Halkhors- søn, og viet i Bergen 25de Juli 1339; efter Ankomsten til Island modtog han to venstabelige Breve fra Biskop Haakon, der aldeles intet Misforhold antyde³⁾. Han døde allerede i Marts 1341.

Med Abbedvalget efter Jon forsømte Munkene i Selje atter de la- noniske Regler, hvorfor Biskop Haakon, hvem Valgretten tilfaldt, 11te Novbr. 1339 efter Samraad med Kannikerne, til den treenige Guds, St. Albani og alle Helgenes Ære og Klosters Bedste, udnævnte Bro- der Drm i Munkeliv til denne Værdighed, og paalagde de to Brødre, Erlend og Arnbjørn, der som Klosters Afsendinge vare ankomne til Bergen, høitideligen at lede den saaledes Valgte op i Abbedens Stol i Kirken. Endnu 11te Febr. 1340 var han ikke viet til Abbed, thi i et Brev af s. D. angaaende den oftnævnte Broder Erlend Josteinsøn, kaldes Drm electus⁴⁾. Erlend stevnedes da for Biskop Haakons Dom- stol, fordi han ei havde aflagt Hr. Ivar Dgmundssøn Regnskab for et Dombud.

Efter saaledes i nogen Tid at have havt stadige Efterretninger om Selje, standse ved Sortedsdens Tid al Oplysning; man seer dog, at det har staaet ved Magt i det Mindste 100 Aar derefter. I Klagebre- vet over Abbed Stein af Munkeliv 1424 (ovenf. S. 288) omtales to

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 32. No. 13. Aaret er tvivlsomt, da Dateringen, Ragnus's 8de Aar, er utydelig.

²⁾ Munkelivs Brevbog 163—164. Barth. IV. 417—418 mellem Breve af 1338.

³⁾ Isl. Annal. 248. 252. Saml. til N. F. Hist. V. 148.

⁴⁾ Dipl. Norv. I. No. 259. 263.

Munkene fra Selje, hvoraf den ene var bleven halsbugget og den anden brændt, uden at det oplyses af hvem eller hvorfor, og 1451 var Abbe Haakon i Selje Ombudsmand i Nordfjord for Hovedsmanden i Bergen (fr. Olaf Nilsen¹⁾). Men hermed ender alle Efterretninger om Selje Kloster. Vi vide aldeles Intet om dets endelige Skjebne, om det endnu var til paa Reformationens Tid, eller om det allerede før den Tid var forladt. Det løse Sagn, som Sells Kaldsbog har, om at Klofret endnu i Munkenes Tid skal være nedstødt af svenske Krigsskibe, er uden Hjemmel, og rimeligviis en Forverking med nogle franske Sververes Plyndringer der paa Kysten i 1564, mod hvilke Erik Rosenkrants udsendte Oluf Daa med et Skib²⁾. Men dengang var Klofret forlængst forladt, og dets Gods allerede anvendt til andet Brug. I 1545 lagde nemlig Christian III Selje Klosters Gods til St. Jørgens Hospital i Bergen, hvorved det kom til at danne Grundfondet for denne vigtigste Forsørgelsesanstalt for Spedalske³⁾. — Om Klofrets Ruiner, hvoraf endnu meget er tilbage, findes Oplysning hos Klæver, der har leveret baade Grundtegning og Prospækt deraf⁴⁾.

§ 18. St. Mariæ Cistercienser-Kloster i Løse.

(*coenobium Vallis lucida*).

I en trang men vndig Dal ved Munden af Løsefjorden, en fra Korsfjorden indløbende Bugt, ligger Løse Kloster i Ds Sogn paa Sandbordland, omtrent 3 Mile Syd for Bergen. Her stiftede Biskop Sigurd af Bergen 10de Juli 1164⁵⁾ det ældste Cistercienserklo-

¹⁾ Original paa Pergament i danske Gehejmearchiv.

²⁾ Kgl. Petersens Kapitelsbog ved 27de Juni 1564. Sagnet emtales i Dødslisten. VI. 574.

³⁾ Norske Registranter i Afsn. I. 262. 274. Mervensfeld i Danske Vidensk. Selsk. Skrift. VI. 51 ff. Ogsaa omtales i Grimanns Saml. af Bergenske Skiftelser. II. 85 ff.

⁴⁾ Norske Mindeamærker E. 133—137 samt Tittelspladen. Nicolajens antoped. Fortegn. 118. Klævers Beskrivelse deraf er ikke aldeles rigtig. Der er ikke Spor af Geller: Kirkaften P paa Klævers Plan antager Nicolajens for Grundvælden til et Brændhus, der har emtaget „St. Annas Kilde“, som udflyder her deraf. Det var Klofret er en fald Strækning, som det som for synes at have været opdyrket, maaske tilbeels have. Grundvælden for Klofrets Kald findes ved Klofrets lille Sø.

⁵⁾ VI. Idus Julii 1166. Monasticon Anglican. (ed. 3) V. 301. Script. Re-

c i Norge. Anledningen hertil var, at Sigurd under et Ophold i Island lærte i Klosteret Fountains (de Fontibus) ved York Bernhardines Klosterregler at kjende, og fandt disse saa fortrinlige, at han betede at anvende sin Fædrears til Stiftelsen af et Kloster for denne den i Hjemmet. Abbed Henrik i Fountains sendte med ham til Norge Deel af sit Klosters Munke, hvoriblandt Nordmanden Runulf eller nulf¹⁾, og under dennes nidhjære Bestyrelse blev Lyssekloster bygget. I sit Navnet Lysse efter Dalen, hvori det laa; paa Latin kaldes det sa, monasterium Lysense, coenobium Vallis lucidæ, ogsaa Vallis, eller figurligt filia Fontium efter Moderklosteret. Det var ligesom de øvrige Bernhardinerklostre i Norge helliget Maria, og er det eneste af vore Klostre, hvis Anlægshistorie er opbevaret, dog værre kun i et Brudstykke²⁾. Runulf blev naturligvis Klosters første Abbed, og roses som en gudfrygtig Mand, begabet med Ghyer og venbaringer; da han saa den nye Stiftelse i Orden, nedlagde han med vedens af Fountains Tilladelse sin Værdighed, og vendte tilbage til Moderklosteret, hvor han døde i høi Alder³⁾. Som Datter af det eneste Kloster stod Lysse ifølge Bernhards Forskrift under dets Tilsyn, da Visitationen af et saa fjernt Kloster kaldt Abbeden for besværlig, udroges paa Generalkapittel i Citeaux 1213 Lyssekloster til Abbedens Høj i Alvastra i Sverige, som hvis Datter det skulde anses⁴⁾. Hvor-

Dan. IV. 411. Moderklosteret var først stiftet 1132 af 13 Benediktinere fra St. Marias Kirke i eller ved York. (Monast. Angl. V. 293.)

¹⁾ At Runulf var Nordmand siges udtrykkelig i den ældste Udg. af Monast. Angl. I. 395, men i 3die Udg. V. 293 er Tillægget de Norvegia udeladt, muligvis kun ved en Trykfeil. Han var den anden blandt de Benediktinere, som i 1132 stiftede Fountains. I Beretningen om hans Tilbagereise til England, bruges (sammest. 301) Udtrykket „revertitur ad suos“, hvilket vel bør forklares om hans forrige Medbrødre i Fountains. Jfr. Munchs Norske Folks Hist. II. 854.

²⁾ Fundatio Lysensis monast. i Script. Rer. Dan. IV. 406—409. Langebeks Mening, at den er forfattet af Abbed Runulf selv efter Sigurds Død 1156, har al Rimelighed for sig.

³⁾ Script. Rer. Dan. IV. 408 efter Monasticon Anglic. V. 301.

⁴⁾ Martens Thesaurus Anecd. IV. 1313. Comment. de coenobiis Norveg. (Script. Rer. Dan. 409 ff.) begynder med Lyssekloster, og er langt udførligere om dette end om de øvrige, saa den rimeligvis er forfattet af en Munk der. Forfatteren omtaler Stiftelsen ved Nat og Dag, samt har en Abbedrække, der dog ikke stemmer med Diplomerne, idet disse nævne flere Abbeder, som i hia Fortegnelse mangle, og omvendt. I ethvert Fald er den usubstændig,

længe dette Forhold vedvarede, vides ikke; paa Reformationstiden r de norfke Cistercienserkloftrre underlagte Sors Abbeds Tilfyn i Sjælla

Uagtet faaledes Lyfe hører til de ældfte Kloftrre i Landet, omta det dog aldrig i Sagaerne, fandsynligviis paa Grund af dets Beligg hed udenfor den alfare Dei. I Kong Evertes Tid nævnes Jon fi Abbed i Lyfe, da han i Bergen var Vidne ved et af Bifkop Paal (1194) udfteet Brev om Bergens Domkapittel¹⁾. Kloftrret maa her have tiltaget i indre og ydre Velmagt, fiden det allerede i 1207 fu ftifte Luterøens Kloftr (S. 238). Forbindelfen med England v varede, og Abbederne dreve med egne Skibe Handel paa dette Ni hvor de endog nøde færegne Begunfeligffer. Saaledes fritog Kong Je 30te Auguft 1212 Abbedens Skib af Lyfe indtil videre for alle Afgif i engelfke Havne²⁾. — I 1217 fendtes Abbeden af Lyfe til den um dige Kong Hencil III af England, for at flutte Venfclabs- og Hænde forbund med dette Rige; han fil venligt Svar, og blev i England B teren over³⁾. I 1265 var Lyfe Abbed blandt de Kloftrermænd, Pa overdrog at vælge en Erkebifkop efter Birger (ovenfor S. 208), og Magnus Bagabsters Testament fil Lyfe 12 Mark Sterling.

Paa denne Tid var Richard Abbed i Lyfe. Han var uden Tv Engländer, opholdt fig oftere i England, og deltog i Forhandlin mellem dette Land og Norge. En Ridder Guido af Montford var fl tet fra England til Skotland, men da Abbed Richard her fegte at ham uleveret til Kong Edbard I, flygtede Guido til Norge. 13de S nuar (uden Nar, nærmefl 1280) fluttede Abbeden og Thomas af Jy grave en Overeenskomft med de norfke Baroner Bjarne Erlingsføn Audun Hugeliksføn om Ridder Guidos Anholdelfe i Norge, hvorfor norfke Herrer lovedes 200 Mark Sterling enten han grebes eller il og i et Brev af 1280 (før 20de Novbr.) takkede Kong Edbard Ri

da den fun har 22 Abbeder i hentmed 400 Nar. Da den alffaa ei er ga vaalibelig og tilførn trykt (Sæpt. Rer. Dan. IV. 411—412), indtages ikke her.

¹⁾ Suhm XII. 397, hvor Brevet er trykt, og efter Langebeks Diplomatarii urigtigt henført til 1334; thi der har ikke været nogen Paal Bifkop i Bergen mellem 1194 og 1457, da Italieneren Paul Justiniani blev Kæniffe paa Sungen, og fra hans Tid er Brevet ikke. I den nysnævnte Abbedra opføes des derimod en Johannes fom 5te Abbed, hvilket kan paffe til 1194.

²⁾ Rot. roll. liter. pat. ent. London 1835. I. 1. 95. Engländeren Bifkop Nar Bergen ved i 1208 en lignende Begunfeligffe. ibid. 85.

³⁾ Rot. roll. liter. pat. ent. London 1835. I. 1. 149. Runes Hif. III. 741—42.

t, fordi denne havde ladet Guido gribe, hvorefter Abbed Richard havde givet Tidende, og idet han anbefalede Abbeden paa det Darmeste til Kong Eriks Velvilje, bad han ham sende sig den fangne Ridder med rebets Overbringer ¹⁾. Her optræder altsaa den norske Abbed som en fl. Underhandler, men under venstabelige Forhold med Norge. I 883 var han i Bergen, da han med to andre Abbeder udfædte Vidtske Egetpagten mellem Kong Erik og Margareta af Skotland ²⁾.

Richards Eftermand ³⁾ Abbed Jon i Lysø magesiftede 1288 med Konvent til Abbed Erik i Munkeliv Gaarden Haugaland paa Fram-
sø, som Hr. Finn Gautsøn havde givet til Lysøkloster i Provent for Søn Hr. Jon, og i 1293 optog Sigurd Bagmand paa Aaga Ting-
sø om, hvem det paalaa at holde Grønder og Gjørder istand mellem forskellige Brug i Gaarden Bleiden i Hardanger, i Anledning af en
ige fra Gunnar og Erik, Brødre af Lysø, og deres Landbønder paa
re-Bleiden, der altsaa tilhørte Klosteret. — I 1306 var Hugo Ab-
bed i Lysø, og fik Biskoppens Paalæg at overvære Abbedens Indvielse
Søje, hvorved efter gammel Skik to Abbeder skulde være tilstede ⁴⁾.
Thorolf af Eidsa, som i 1310 var Munk i Lysø, er talt oven-
S. 316.

Strax efter nævnes Gunnar som Abbed i Lysø. Han og Abbed
brevet af Hoveds fik 12te Marts 1311 Pave Klemens Vs Befaling
forsyne de kongelige Kapellers Magister Finn og hans Eftermænd

¹⁾ Rymer, Foedera (nyeste Udg.) I. n. 587. Thorkelin Analecta 162—164.
Suhm X. 815. Suhm henfører Overenskomsten med de norske Baroner til
1281, men man kan dog neppe i England i Januar været uvidende om, at
Guldo af Montford var greben i Norge allerede om Sommeren eller Høsten
1280, og det synes derfor rimeligere, at Kong Edivarbs Taffebrev, der er
udfædt i hans 8de Aar, altsaa før 20de Novbr. 1280, er senere end hin
Overenskomst. Jeg har derfor henført begge Breve til 1280.

²⁾ Berg.-Blad i Norske Rigsarchiv, bag Mauritiis Itinerarium (ovenf. S. 140).
Abbed Richard nævnes her foran Abbed Erik af Munkeliv, som forekommer
allerede 1276, og Richard har altsaa været ældre Abbed.

³⁾ Det er ikke vist, at Jon var Richards Eftermand; thi i Biskop Narves Tid
1278—1304 nævnes Abbed Alexander af Lysø (nedenfor 1328 ved Abbed
Arne), og da Richard var Abbed her fra før 1276 til efter 1283, har denne
Alexander ikke været Richards Formand, men maasse hans Eftermand i faa
Aar. Dog er det rimeligere, at han var Abbed i Lysø mellem Jon (1288)
og Hugo (1306).

⁴⁾ Munkelivs Brevbog S. 79. Thork. Dipl. II. 112. Lundhs Specimen. 4.
Dipl. Norv. III. No. 62.

eller Bilarier med viet Olie for Kapellerne, saafremt Erkebistoppen eller Biskopperne i Norge, hvem dette samme Dag var paalagt som Pligt, skulde undflaa sig derfor eller gjøre nogen Vanstuelighed dermed¹⁾. 1ste August 1312 var Abbed Gunnar hos Kong Haakon i Oslo, og stadfæstede et Magefliste mellem Kantstleren Hr. Ake og Abbed Albrekt af Hoveds (se dette Kloster).

Gunnars Eftermand var uden Tvivl Abbed Arne, der nævnes i 1325 og 1328 som Bidne i Munkeliv²⁾, og 18de Juli 1326 fik Paa af Biskop Audfinn af Bergen til Generalkapitlet i Cistercium, hvortil han var kaldet. Bistoppen medgav ham desuden en anbefaling til samtlige der forsamlede Fædre, hvori han bad dem undstylde Abbeden, om han ei kom frem til rette Tid, da han fra først i Juli var bleven opholdt ved Rodvind og Uveir³⁾. Denne Abbed Arne førte med Biskop Audfinn paa Nonneseters og Prestens Vegne i Os en Proces, der tydeligere end nogen anden viser, i hvilken Grad en vrangvillig Cistercienser-Abbed kunde forhale Retten ved Hjælp af Ordenens Friheder.

Lysø og Nonneseter Kloster, Presten i Os og Bønderne paa Samnedal i Fane Sogn havde alle Rettighed til det i Os-Elven faldende store Larefiske. Men allerede i Biskop Narves Tid († 1304) havde den daværende Abbed i Lysø Alexander bygget en Laregaard tværs over Elven, saa at Laren hindredes fra at gaa op til de øvrige Løderets Grund. Presten paa Os klagede over denne Ulovlighed, og ifølge Biskop Narves Dom blev Laregaarden nedbrudt, forsaavidt den stod længere ud i Naen, end Lovbogen tillod. Men Abbeden negtede at adlyde Dommen, da den stred mod Klosters Immunitet og pavelige Privilegier; han byggede derfor atter sin Laregaard heelt over Elven, og saaledes henstod Sagen i mange Aar, indtil endelig Søstrene i Nonneseter, Presterne paa Fane og Framnes samt Samnedals Bønder atter klagede for Biskop Audfinn 1328. Denne stevnede Raadsmanden i Nonneseter og de øvrige Vedkommende til Os, hvor han personlig undersøgte Sagen, og derpaa 8de Juni stadfæstede Narves Dom, at Abbedens Laregaard skulde afbrydes midt i Naen, saa Fisken kunde gaa frit mellem Fjeld og Fjære, og uhindret naa op til hveris Eiendom. Da Arne, som nu

¹⁾ Dipl. Norv. I. No. 128.

²⁾ Munkelivs Brevbog 35. 47. Det er rimeligvis en Trykfeil for 1326, naar der i Script. Rer. Dan. IV. 412 fortælles, at han i 1316 reiste til Generalkapitlet i Cîteaux; i alle Fald var han der 1326.

³⁾ Barth. IV. 94—95.

var Abbed i Lysø, ei efter den fastsatte Tid efterlevede Dommen, lod Biskoppen 11te Juli Laregaarden nedbryde ved sine Foll. Abbed Arne søgte den strax igjen, og Biskoppen lod den atter nedbryde 28de Juli. Nu søgte Abbeden at hjælpe sig ved at ty til Kongens Dom, og først da han her afvistes, henvendte han sig under Juul 1328 til Biskoppen med Fordring paa at nyde sit Larefiske i Fred som hans Formænd, ifølge Kong Magnus's og Erkebiskopperne Jons, Jorunds og Gilifs Børnbreve. Da dette ikke hjalp, indgav han til Audfinn en Appæl til Erkebiskop Gilif af 12te Januar 1329, hvori han klager over, at Biskoppen i to fulde Aar havde tilføiet Klosteret Skade paa dets Fiskeri, imod Pave Honorius IV's Brev, hvori det var givet Klosteret, og isfor, som anført, to Gange nedbrudt det. Desuden søger Biskoppen at indskrænke og tilintetgjøre Klosterets Børnbreve, Immuniteter og Rettigheder ved egenmægtige Fortolkninger, og nøder derved Arne til at søge Ret hos Gilif. Hertil svarede Biskop Audfinn, at Appællen var formelt ulovlig, da den fremkom 7 Maanedes istedetfor 10 Dage efter Dommen, og ugyldig, da Abbeden og hans Kontent vare excommunicerede paa Grund af Overhørigheid mod Dommen, og derfor efter Lovene ei kunde appellere. Hvad ellers Abbedens Forsvar angik, da beviste Narves Dom og Audfinns Forhør, at Klosteret ikke har været i rolig Besiddelse af Fiske; Biskoppen har ikke angrebet dets Immuniteter og Børnbreve, men kun efter Pligt sørget for at disse ikke brugtes til Trediemands Skade, som her netop havde Medrettighed, og heri havde han Naturretten og Civilloven med sig. Forøvrigt havde han Mistanke mod de af Abbeden paaberaabte Breves Ægthed, forlastede Appællen og negtede at give Bøviisbreve til Erkebiskoppen. — Abbeden stød sig nu 16de Febr. ind under Klosterets Immunitet, negtede at møde eller svare for Biskoppen i nogen Henseende, og henholdt sig til sin forrige Klage. Han havde ikke talt noget mod Paven, og var end et uagtsomt Ord faldet ham af Munden, var dermed intet Ondt meent og det kunde affones; ei heller har han talt ilde om Erkebiskoppen, hvis Dom han netop nu undergav sig, ligesom han havde hos denne undskyldt, at Appællen fremkom for silde; hans Færd maatte ei dømmes efter Kardinalens af Sabiniana Dom, da Cistercienserne ikke deri nævnes, og Dommen derfor ifølge Honorius III's Brev ikke angaar dem ¹⁾.

Nu fremstillede Audfinn 1ste Marts 1329 Sagen for Erkebiskop-

¹⁾ Formodentlig Bullen af 6te Novbr. 1225. Dipl. Svecan. I. 247—248.

pen, oplyste hvad hidtil var skeet, gjentog alle Abbedens Udfugter og Protester, og svarede hertil, at han fremdeles nærede Tvivl om Klosters Membraners Ægthed, men uden Hensyn hertil var disses Paaberaabelse nu for sildig og derfor frugtesløs. Det kunde bevises, at Abbeden i Biskoppens Consistorium og i mange Læges og Lærdes Paahør havde ytret i Anledning af en oplæst § i Dekretalerne, „at han ei brød sig om eller var pligtig at lyde den hellige Faders kanoniske Beslutninger, eller hvad Erkebiskoppen eller andre geistlige Dommere bød“. Derimod havde Abbeden underkastet sig Baard Sagmands Kjendelse, og i flere Maaneder henholdt sig hertil. At hine Ord ere talte i Overilelse, som Abbeden siger, gjør ham ikke fri for Straf, og hans nærværende Klage til Erkebiskoppen beviser ikke hans Underkastelse, da han, umiddelbart efter at han havde forkastet al geistlig Domstol, ilede til Kongen, og søgte da han mistvilede om her at udrette noget, vendte han paany Kappen og tog sin Tilflugt til Cilif. Audfinn negtede ham derfor fremdeles de forlangte Beviisbreve¹⁾.

Da desuagtet Bysklosters Munke atter opførte sin Læregaard tværs over Elven, befalede Audfinn 15de Juni 1329 Presterne i Fane, Os og Birkeland, hvis Sogne omslutte Byskloster, under Messesangs Pine at lyse Munkene i aabenbart Vand, og med dem Alle, som havde deltaget i deres lovløse Gjerninger. Heri ere de faldne, fordi de paany have opført Fiskegaarden uden at agte paa Narves og Audfinns Domme, der satte Bandsstraf derfor; ligeledes have de taget to Not fra Presten i Os, imod Legaten Vilhelms Bud og Anordning. Fremdeles have de stude sin Sag fra Kirkens ind under Sægmænds Dom, hørt de nævnte Presters Sognemænds Skriftemaal, sunget Messer, betjent Syge, og Presterne uspurgt, begravet disses Sognemænds Lig paa Kloster-Kirkegaarden. — Straf derefter, 26de Juni, faldt Erkebiskop Gilifs Dom, der i Set og Alt stadfæstede Audfinns, og oplæstes i Bergen for Abbed Arne²⁾. Saaledes endte da en Proces, der næsten nødvendigt maatte følge af det Modsigende i Cisterciensernes Privilegier og Biskoppelens anerkjendte Rettigheder. — Denne Abbed Arne fik en sørgelig Ende. Da han i Mæret 1336 (nogle Annaler have 1337) vilde seile til England, med hvilket Land altsaa den gamle Forbindelse fremdeles vedlige-

¹⁾ Brevene om denne Sag findes alle i Barth. IV. 255—267.

²⁾ Barth. IV. 268. 256.

des, blev han under den engelske Kyst fangen af Fiskere og med hele Mandskab halshugget, og Lemmerne kastede overbord¹⁾.

Som Arnæs Eftermand opføres Abbed Rodulf²⁾, om hvem Intet es; men derpaa fulgte Andres, der synes at have besiddet Kongens Tillid. Hertuginde Ingeborg overdrog ham (Novbr. 1341?) at dtage Regnskab af hendes forrige Ombudsmands Hr. Henricks Arbinfor dennes Oppebørsler, og 5te Febr. 1342 modtog han af disse Opbevaring for hende 29 Pund Sterling i Guld og Sterling, et lissøtobeslaaet Skrin af Hvalrostand, et Guldarmbaand paa $\frac{1}{2}$ Mark, Sølvkar uden Forsyldning, to Hvalhoveder med Tænder, kaldte hvalsusar, 4 Sterling Guld, et Hjeldebrev paa 8 Pund Sterling og gle flere mindre Pantebreve³⁾. Ligesaa forundte Kong Magnus 14de br. 1344 Abbeden og Munkene i Lysø det S. 90 omtalte Værnbrev, ori de sit Høt til i deres Huus Saltøduhus i Bergen at udsælge e Slags Drifte, og Klosters Bud fritoges for skipdrætt og takning⁴⁾; 14de Juni 1350 udstrakte han dets Friheder til Dpfsidderne a Bugaardene m. v.⁵⁾, og samtidig hermed (28de Juni 1350) beestede Kong Haakon i Bergen samtlige Klosters af fremfarne Konger især hans Fader givne Privilegier, hvilket gjentoges 23de Juni 1361 d særskilt Hensyn til et af Faderens Værnbreve, rimeligst det sidste disse. Endelig gav Hertuginde Ingeborg 12te Marts 1352 en Gaard Bergen, der var kjøbt for 60 Mark brændt, til Lysøkloster, mod at unkene der (i Gaarden?) skulde læse Messer for hendes og Fru Ingeborg Munansdatters Sjæle⁶⁾.

Om dette Kloster har man fra nu af næsten ingen Kundskab. Dets

¹⁾ Jølandste Annaler 244. „Halshöggin af duggarum“. Duggari betyder en Fisker, hvoraf den bekjendte Doggers-Bank eller Store Fiskerbank i Nordsjøen uden Tvivl har Navn. Torfaus (IV. 462) har oversat Ordet med Gallici (Franske), men dertil give Annalerne ingen Anledning.

²⁾ Abbedlisten i Script. Rer. Dan. IV. 412.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 34. No. 7. Dipl. Norv. II. No. 247. 270.

⁴⁾ Suhn XIII. 794 efter Barth. VIII. 215. Skipdrætt var en almindelig Pligt at hjælpe til ved Skibets Opfærtning paa Land; takselning, Pligten at stille Borgen for personlig Tillidsbeholdelse.

⁵⁾ Dvensf. S. 88. Lysøklosters Gaard Saltøen i Bergen nævnes i Ab. Br. 21de Septbr. 1626 og Misf. 16de April 1687 i Rigearchivet, og efter N. Nicolaysens Meddelelse kaldtes endnu i forrige Aarhundrede den 4de Søgaard udenfor Torvet Saltøgaarden.

⁶⁾ Suhn XIII. 244. 270. Barth. XXIII. 512.

Abbed Peter var i 1365 pavelig Pengefalter i Norge, og fik i den Egenstab med Abbed Matthias af Munkeliv o. Fl. Kong Haakons Forbud mod at træde Pavetiende af de kongelige Kapeller og deres Præster hvorfra den pavelige Nuntius selv i Lønsberg havde fritaget dem¹⁾). Forøvrigt stadfæstedes Klosters ældre kongelige Værnbreve af Kong Olaf 1381, af Christiern I 1450, hvorved tillige Kong Magnus's Brev af 1350 fornødes, saaledes at Lyskloster fik den deri tilstaaede Frihed for 12 Landbønder, hvilket alt fornødes af Kong Hans 1486²⁾). — Hertil kan alene føies, at Abbed Thorkel af Lysse var den første blandt Udfæderne af de bergenske Munkes Erklæring af 20de Januar 1422 om Munkeliv (ovenf. S. 287), og at Abbed Gyrd af Lysse 1480 i Kjøbenhavn med flere Abbeder og anseede Mænd bekræftede det norske Rigsraads Bælg af Hertug Christiern som Tronfølger i Norge³⁾).

Paa Reformationstiden var Michael Abbed i Lysse. Han blev 23de August 1515 af Erkebiskop Erik udnævnt til Meddommer i Traktaten mellem Biskop Hofkold af Stavanger og Abbed Henrik af Ulstein (se d. Kloft.), og 3die Juni 1523 var han tilstede i Bergen, da en Fortegnelse over Apostelkirkens Kirkeprydelser optoges⁴⁾). Han blev om Vaaren 1525 med Biskop Olaf og andre Geistlige tagen til Fange af to af Christiern II's Skibe, som vare løbne ind i Sandvigen ved Bergen. Biskoppen blev kort efter udløst, men om Abbeden haves ingen Efterretning⁵⁾). Uden Tvivl staar dette Fangenskab i Forbindelse med det Forsøg, som Abbed Matthias Henriksøn af Luterøen, som da drev sit Spil i Hovedøen, gjorde paa at komme i Besiddelse af Lyskloster (ovenf. S. 242), hvilket dog neppe lykkedes ham. Han er i hvert Fald ikke den Abbed Matthias i Lysse, der 14de Juni 1536 hylkede Christiern III som Norges Konge⁶⁾). Denne skriver sig nemlig i en Seddel til Esge Bilde⁷⁾ Vaaren 1537 Matthias Hanssøn.

¹⁾ Dipl. Norv. I. No. 386.

²⁾ Afskr. i danske Geh. Archiv. Barth. XXIII. 516. 513.

³⁾ Dipl. Norv. II. No. 955.

⁴⁾ Orig. i Rigsarchivet.

⁵⁾ Allens Aftstykker I. 333. „Bispen forbandede den Dag, han var kommen til Bispestolen, vilde affige den, brage til Erkebispen og tage en graa Kappe paa“ (blive Franciskaner i Albaros).

⁶⁾ Afskr. til Greve-Felden. II. 284. Ifr. ovenf. S. 245. Num. 1. Han kaldes Lysklosters Abbedbræffe: Matthias Danus ultimus. (Script. IV. 412).

⁷⁾ Orig. p. Igl. Bibl. i Kbhvn. Saml. til danske Abelskistorie fasc. 8. S.

Lysø hørte til de saa rige Klostre i Norge, som stode ved Magt til Reformationen. Det havde maaske sin affides Velggenhed at takke for. Om dets Inddragning under Kronen har man ingen Underretning; men endnu 1537 fandt vi Abbeden i Virksomhed ved Klosters Lyrelse. Det er derfor efter al Rimelighed behandlet efter Kongens Befalning af 17de Juni 1537 (ovenf. S. 186), og saaledes for det første bet ved Magt, medens dog Klostergodset fik en kongelig Bestyrer¹⁾. Det blev Esge Bildes Foged paa Wallen (i Halland) Nils Berildsø, som var Befalingsmand over Lysø Kloster 1541, og fik det i Pant 500 Daler 1546, men døde kort efter. Abbed Matthias gik over til den nye Lære og blev Sogneprest til Ds, inden hvis Brødre Klosterlaa. Han levede endnu 1563, da han fik en Tyde Hr. Jens til Ellan, men var død i Juni 1565, da Hr. Jens holdt Bryllup som neprest i Ds²⁾. Efter Nils Berildsøns Død indløstes Lysø Kloster (sæl Urne til Søgaard (1547—1560), fra hvem det løstes af Erik Munk, og lagdes under Bergenhuus som særskilt Pantelen (1560—1568) og fulgte rimeligviis som saadant hans Eftermand paa Bergenhuus Mats Skel (1568—1571), bestemtes 1571 for Vincents Juel, gaves strax derpaa til Emmil Raas (1571). Efter ham fulgte Peter Skintel til 1589, da Henning Sparre aftod sine Godser paa Lysø til Kronen og derfor fik Lysø paa Livstid (1589—1594); det dernæst paa Afgift til Gabriel Skintel (1594—1600), Ditlev Høll (1601—1601), Melchior Gregersøn Ulfstand (1601—1613?), Ernst Munk (1613—1616), Thomas Nold (1616—1635), Otto v. Bergh (1635—1640?), Oluf Brockenhuus (1640?—1644*), Kjeld Krag (1644—1650), Bjørn Ulfeld (1650—1658), Christoffer Urne (1658—1659) og Henrik Bjelle (1659—1660).

Klosters Jordebog er ikke til, men da det lige til vore Dage har et et samlet Gods, hvorfra meget er mageskiftet, men neppe betydefraskolgt, giver Godsets nuværende Skuldsætning, 318 Løber 12 1/2 rdt Smør eller 971 Skulddaler 3 Ort 15 h, god Oplysning. For i dette Jordegods eiede Klosteret flere Gaarde i Bergen. Til disse

Se her om at saa kjøbt noget Korn, „thi mig trænger storligen derom baade til Kost og til at saa.“

1) Hvosfra Suhm (Danm. Hist. V. 637) har den Beretning, at det „gik ind“ 1534, ved jeg ikke.

2) Norske Registre i Affr. i Rigsarch. I. 255. Abf. Pedersøns Kapittelobog ved 16de Novbr. 1563 og 24de Juni 1566.

hørte foruden det førnævnte Saltvædehuus eller Saltvædegården, 1538 særstilt blev forlenet til Hans Søstrensøn Slots skriver paa genhuus; et Steenhuus nedenfor vor Frue Kirke, som Erik Rosen 16de Aug. 1564 fik tilbage af Kronen, da han oplyste, at hans ældre (d: hans norske Forfædre) havde givet det til Lysø Kloster, at derfor skulde holdes daglige Messer og Begængelse, hvilken i lang Tid havde været nedlagt. Med samme Villkaar havde Kloster hans Forældre faaet indre Arnegaard paa Stranden, som han lig 4de Oktbr. 1565 fik tilbage. Endelig nævnes i et Fæstebrev fra Berildsøn af 1541 „Klipperstrædet“ i Bergen, hvoraf Klipperne give 15 Bergens Gylde i aarlig Leie, samt hver ny Leier et C Meel eller Malt i Indfæstning¹⁾.

Lysø Klosters Bygninger synes længe efter Reformationen at være beboede, men Suhm (Danm. Hist. V. 637) forverler det nok Halsns, naar han siger, at dette endnu i forrige Aarhundrede var færdet. Kirken er udgravet af den nuværende Eier Hr. Formann, selv Klosteret ligger endnu under Gruusdække. Man ser af Konge at dets bedste Stene gennem hundrede Aar ere bortførte til Bergen Kjøbenhavn, ja endog til Mellensborg²⁾, og dog er der nok tilba, at vise, at de første Cisterciensere i Norge have bygget med Sma Dydighed.

§ 19. Halsns Helligaands-Kloster.

(coenobium spiritus sancti de Haulsno).

Halsns (Haulsna, Hålsna) er en $\frac{1}{2}$ Miil lang D i Fjeld Prestegjeld paa Søndhordland. Den ligger i Bømmelfjorden paa d Østside, og danner med Stordøen i Vest denne Havsfiords Græn. Den strækker sig i sin største Længde mod Nordvest, og udgjør n hele Eidss Sogn, hvis Kirke ligger paa Den. Paa det frugtbare trandsjede Eid (Halsen) i den nordvestlige Ende af Den laa et Kl hvis Grundvolde vare synlige til de senere Aar, og hvor endnu Hals Klosters Hovedgaard ligger.

¹⁾ Norske Registre. i Afskr. i Bibliothek. II. 712. 719. i 155. Saltvædehuus kaldes i Lensbrevet Saltvædehuus. I den norske Historie 222. Saltvædehuus. Bibl. i Kbhvn. II.

²⁾ Nicolajens or.

en gammel Beretning er dette Kloster, hvis Stiftelse hvoerten agaer eller Annaler, stiftet af Erling Stakke ifølge et Magnus's Kroning (1164) givet Løfte¹). Dette er rimeligvis Erlings Fædrenegods Studla laa i denne Egn, og hans tilling til Geistligheden paa denne Tid synes at maatte gjøre et for ham, ogsaa at vise sin Kundhed i denne Retning, ogkebiskop Eysteinn, som rimeligvis da alt havde stiftet Helge-t af samme Orden som Halsns, ligesom dettes Afhængighed Biskop paa denne Maade forklæres. Men da Halsns oftere ibium paraleti eller spiritus sancti, altsaa havde Munke indsordenen, der først stiftedes 1198, maa man antage, e for Tiden kan godtgjøres, at Halsns i en tidligere Tid ormeret efter denne Regel²). Sikker er det imidlertid kun, Midten af 13de Aarhundrede var et Augustinerkonvent dsordenen, at Formanden kaldtes Abbed, og at Munkene ere Kanniker. Det var saaledes et Kloster-Hospital, e Klostre eller Helliggeisthuse — som de i Danmark kaldtes — til at pleie Rejsende, optage Syge o. s. v. Ligesaa er Bergens Biskop havde en mere end sædvanlig Myndighed lofter, og dets Abbed maatte aflægge ham formelig Tro- deri blandt Andet love ikke at sælge Klostergods eller antage d uden Biskoppens Samtykke (ovenf. S. 23).

iste Efterretning, man ellers har om Halsns Kloster, er at Sigurd døde 1287³). Hans Eftermand Jon udstedte med nn og Sigurd Erkebegn paa Hjaltsland i 1295 et Brev om sivs Abbed kjøbt Gaard⁴). I hans Tid begyndte en Pro-

Larsens Dptegnelser eller den saakaldte „Balkendorfs Bergens Chris- jaandfr. p. i. l. Bibl. i Kbhvn. Ulbre Saml. 991. fol. o. fl. L. „Bergen Stads Chronica 1560“, sammest. Thotts Saml. 941. fol. olaysens arch. Fortegn. 62—63.

Reformer efter Tibens Leilighed vare meget almindelige, og det især ugustiner-Ordenens mange Congregationer. Det synes endog saa, som kommende Biskops Samtykke dertil var tilstrækkeligt, og i saa Fald er underligt, at sig Forandring er nomtalt i Kilderne.

Bjergs Saga cap. 61. Isvrigt nævnes i et Brev fra Haakon Ha- Tid (trykt som Bil. 2 bag Schnabels Forbangers Brev.) en Abbed n. som maaske har været Abbed i Halsns; dog kan han og høre til

en gammel Beretning er dette Kloster, hvis Stiftelse hverken gaar eller Annaler, stiftet af Erling Skakke ifølge et Magnus's Kroning (1164) givet Lofte¹). Dette er rimeligvis Erlings Fædrenegods Studla laa i denne Egn, og hans stilling til Geistligheden paa denne Tid synes at maatte gjøre det for ham, ogsaa at vise sin Kundhed i denne Retning, og Biskop Eysteinn, som rimeligvis da alt havde stiftet Helge-ordenen af samme Orden som Halsns, ligesom dettes Afhængighed af Biskop paa denne Maade forklares. Men da Halsns oftere adhibium paracleti eller spiritus sancti, altsaa havde Munkene andsordenen, der først stiftedes 1198, maa man antage, at for Tiden kan godtgjøres, at Halsns i en tidligere Tid formeret efter denne Regel²). Sikkert er det imidlertid kun, at Midten af 13de Aarhundrede var et Augustinerkonvent andsordenen, at Formanden kaldtes Abbed, og at Munkene kaldtes Kanniker. Det var saaledes et Kloster-Hospital, et Kloster eller Helliggeisthuse — som de i Danmark kaldtes — til at pleie Rejsende, optage Syge o. s. v. Eigesaa er Bergens Biskop havde en mere end sædvanlig Myndighed over Klosteret, og dets Abbed maatte aflægge ham formelig Trods og Bøder blandt andet love ikke at sælge Klostergodts eller antage Bøder uden Biskoppens Samtykke (ovenf. S. 23).

Denne Efterretning, man ellers har om Halsns Kloster, er at Sigurd døde 1287³). Hans Eftermand Jon udstedte med sin og Sigurd Erkebegn paa Hjalte i 1295 et Brev om Erlends Abbed kjøbt Gaard⁴). I hans Tid begyndte en Pro-

¹ Larsens Dptegnelser eller den saakaldte „Balkendorfs Bergens Christendoms- og Kirkehistorie“ p. 141. Bibl. i Kbhvn. Nbr. Saml. 991. fol. o. s. 141. „Bergen Stads Chronica 1560“, sammest. Thotts Saml. 941. fol. 101. Olafsen's arch. Fortegn. 62—63.

² Reformet eller Tidens Leilighed vare meget almindelige, og det især i Norge, hvor der var mange Congregationer. Det synes endogsaa, som om det ogsaa var Tilfældet i Danmark. Samtykke dertil var tilstrækkeligt, og i saa Fald er der ingen Forandring er nævnt i Kilderne.

³ 101. Iøvrigt nævnes i et Brev fra Gaalon Gaalon (Bl. 2 bag Schnabels Hærbogens Beskr.) en Abbed, som har været Abbed i Halsns; dog kan han og høre til Halsns.

ces med Kannikerne i Stavanger om Bærefisset ved Farstad i Sulebar Nyfylke, som varede i mange Aar. Kannikerne paastode, at Klosters Landbønder paa Farstad havde tilegnet sig større Bød end loblig. Broder Ciril af Halsnø mødte da for Biskop Ketil af Stavanger i Fasta 1305 paa Abbed Jons Begne, og lovede at denne skulde møde paa Farstad paa Halvards Dag næste Aar, der fremvise sin Hjemmel for Fisset, og modbevise Kannikernes øvrige Klager. Men da Sagen ifølge Brev var fore paa Kastedet 1306, mødte hverken Abbed Jon eller nogen for ham, og Lagmanden Sigurd Ormsøn dømte derfor Stavangers Chorbørdre, der havde mødt, deres Fiske frit og uhindret, samt ilagde Abbeden alle Omkostninger. Denne Dom stadfæstede Kong Haakon de August f. A. Hermed var Halsnø Konvent utilfreds, men synes ikke strax at have haft Anledning til at fornye Processen, deels vistnok paa Grund af de indre Kampe i Klostret, som ovenf. S. 150 ere omtalte, deels fordi Abbed Jon kort efter døde (12te Febr. 1308). Munkene havde dog (uden Tvivl 1307) klaget til Kongen, som paalagde Lagmand Sigurd og Andres paa Hvaldsnes paany at tage Sagen for sig, men de afviste den, fordi de mødende Munkle manglede Fuldmagt fra Konventet, „hvis de ingen Abbed havde“. Denne udaterede Dom maa selvfølgelig være fra Vaaren 1308¹⁾. Hermed hvilede denne Strid i nogen Tid.

Isledetfor efter Augustinernes Regel nu at vælge en Abbed i Jons Sted, henvendte de regulære Kanniker Ciril og Arne sig paa Konventets Begne til Biskop Arne som Klosters Diocesan om Veiledning ved Valget af en Formand, men da Konventets lovbestemte Frist til at vælge eller foreslaa Abbed endnu ikke var udløben, kunde og vilde Biskoppen ikke blande sig i Valget, med mindre det formelig overdroges ham. Senere bragte da Brødrene Arne og Halvard et Brev, hvorefter Konventet havde valgt Broder Ciril. Men da de ikke kunde fremvise noget formeligt Valgbrev, hvoraf Valgmaanden kunde sees, erklærede Biskop Arne 12te Juni 1309 med sit Kapittels Raad Valget ugyldigt, og at følgelig Retten til at gøre Valget en Abbed nu var hos ham. Dette var dog kun midlertidigt, thi naar Valget forekommer den af Konventet foreslaaede Biskop, og Biskoppen altsaa iøvrigt ikke har haft Anledning til at gøre Valget ugyldigt, er det eneste Testament.

hori Halsns nævnes, nemlig Hr. Bjarne Erlingsøns, der gav det to lart brændt.

Ogsaa under Abbed Girik var der Splid og Uordener i Halsns. I Novbr. 1310 affendte Biskop Arne paa Grund af de hyppige tilkomne Klager, saavel af Brødre fra Halsns som af andre troværdige Folt, over Abbedens og hans Kannikers flette Forhold, med sit pittel's Raad nogle paalidelige Mænd til Klofret, for at undersøge i sande Tilstand der og indberette Alt til Biskoppen. Tillige gav han en fuld Myndighed til i fornødent Fald at afslutere Abbeden og Brødrene, forsaaridit ikke Brøden fordrede det apostoliske Sædes Afsløsning¹). Klageposter, som skulde foreholdes Abbeden og Brødrene vare følgende²): 1) Naar Abbeden tror at burde straffe nogen af Brødrene, ser han dem revse af Lægmand. 2) Han revser dem som oftest efter temsmaaltidet, sjelden eller aldrig i Kapitlet. 3) Han holder sjelden pittel. 4) Han søger Leilighed til at forlade Klofret, snart for at se til Byen (Bergen), og der opholde sig længe til stor Udgift for Klofret, snart for at streife om paa Landet, til liden Waade for sig og Brødrene. 5) Naar han kommer hjem, ligger han ikke paa Søvnhuset med Brødrene, men sover ofte i Gæstestuen, som man kalder Abbedens stue. 6) Han giver trods Biskoppens Forbud læge Proventmænd adgang til Brødrenes Bord i Refektoriet, hvilke derved fordærves og undvige sig fra de Pönitentfer, som efter Regelen skulle foregaa der. 7) Han er mistænkt for at have sat Kloftergodsset overstyr, og ligegyldig paa sit Rygte ved sin usømmelige Tale. — Mod Kannikerne anførte han: 1) at nogle tilfidsatte Hydighedspligten mod Abbeden, Andre snege bort fra Søvnhuset, og dreve om Natten om i Tjenerstuerne og afvære omkring Klofret; 2) at de fleste sjelden overvære Ottesangen; 3) at de ikke iagttog Læushed paa befalet Tid, og at isølge Rygtet i Klofret Hensende al Observants var ophørt. — Abbeden og Brødrene i Bergen blev bestyldtes for imod Bestemmelserne paa Conciliet i Oslo (ovenf. § 94) at have optaget Brødre uden Biskoppens Samtykke, og for at betale Betaling for Optagelsen. Fremdeles skulde de oftere tilbringe Ottesangerne i Svitt ligetil Ottesangstid, hvorved Klofrets Gudsor sodes,

Bergens Bispegaard med Abbederne af Rankeliv og Jonskirken, da Striden om Færo Bispestol der var fore. Barth. IV. 512—514. Bjørgv. Kålsøk. 101 ff.

¹) Barth. IV. 405—408.

²) Barth. IV. 407. De følge strax efter Brevet af 9de Novbr. og har Overstriften: *Articuli proponendi coram abbate etc.*

saar de nu neppe forslaa til at opfylde dets Pligt som Pleicanstalt. En delig er det ved Klosters Stiftelse efter Sigende fastsatte Antal Brøder formindsket.

Udfaldet af denne Undersøgelse er ubekjendt, men Biskop Arne maatte snart efter indstride som straffende Dommer og Formaner i Halsus. To udsendte Chorsbrødre Fridret Styrlausson og Thord Sigurdsson havde meldt ham, at Broder Ciril Færøste, den Samme Biskoppen før havde taget sig af, var falden i Band for Mishandling af sine Medbrødre Thord og Arnfinn, men da Biskoppen ei fandt det passende, at han længe forblev bandsat i Klostret, bemyndigede han Abbeden til at løse ham af Bandet, dog at han skulde staa fuld Skrifte, være den mindst af alle Brødre i Choret, Kapitlet og ved Bordet, faste paa Band og Brød de 4 Fredage før Advent, og forøvrigt gjøre Klostret den Nytte, han kunde, ved sin Skrivdyndighed. Abbeden selv formanede ham til at aflægge, hvad hidtil havde været urigtigt i hans Færd, saa Biskoppen ikke i Fremtiden skulde spørge Andet om ham, end det sømmede en Klostermand og Regelen bød, samt at have stærkere Tilsyn med Brødrenes Levnet, end hidtil. Til Baaren agtede Biskoppen selv at komme til Klostret¹⁾. Dette stede rimeligviis om Høsten 1312, og under Opholdet der blev en af Munten Broder Jon overbeviist om mange Forseelser mod sin Abbed; men da han fuldt til Fode og bad om Naade, gav Abbeden hans Straf i Biskoppens Haand. Denne tilstrev derfor 25de April 1313 Abbeden, at Broder Jon skulde straffes, først med at sidde nederst i Choret, Kapitlet og ved Bordet, saalænge Biskoppen fandt for godt; dernæst skulde han faste 7 Dage paa Band og Brød indtil Midsummer, og tage Disciplin 7 Dage i Kapitlet af Abbeden og Brødrene. Diser han sig ydmyget og bødferdig, kan Abbeden mindste Straffen af terhaanden, men formanet atter alvorligt til at overholde, at Alt i Klostret gaar til, som det sømmer sig gode Klostermænd for Guds Naad²⁾.

Imidlertid fortattes Processen om Larefistet ved Farstad mellem Halsus og Domkapitlet i Stavanger. Da Abbed Ciril og hans Brødre havde bragt Sagen fra Kirkens under Lægmands Dom, paalagde Stavangers Biskop Ketil dem 21de Septbr. 1310 at ophøre med sliq Ulovlighed, forbød Alle at dømme i en Sag, hvori Dommen tilkom ham, og stævned Abbeden eller hans Fuldmægtig at møde paa Sand 30te

¹⁾ Barth. IV. 406—407. jfr. S. 150. Brevet maa være af 1311 eller 1312.

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 100.

Septbr. derefter, for at bevise sin Ret til Huset¹⁾. I Forbindelse hermed stod en Boldsøgerning af fire af Halsns Munke mod nogle Bønder paa Farstad. Under Abbed Giriks Ophold i Stavanger 29de Sept. frakom Hafser og Thorgils Gudleikssønner med Klage for Biskoppen over Halsns-Munkene Mslak Vera, Thord Kaput og Arne samt Haldor Gasse, som Abbeden havde sendt til Farstad, hvor de havde tilføjet dem, deres Moder og Hafers Hustru næsten dødelige Mishandlinger. Abbedenborgede for, at han og de Anklagede skulde svare for Biskoppen derpaa til paastevnet Tid 15de Febr. 1311. Men da vel Klagerne, men i de Anklagede da mødte, bøde Biskoppen forgjettes i 11 Dage, hvorefter han 26de Febr. med flere Andre optog Sagen til Doms. Klagerne oplyste da, at de 4 ovennævnte Halsnsmænd kom til Hafser paa Ageren, hvor Broder Thord greb ham og Haldor slog ham; begge stødte ham ned med sig fra hans egen over paa Klosters Grund; de tral ham Hæter over Hovedet, saa han ei veed, hvem der for værst med ham. Lige saa slog de hans affældige Moder over Ryggen, Laaret og Smalvænet, saa Beenpiben knækkedes, og Broder Arne greb hans Kone ved haaret og slog hende med knyttet Næve. Under dette havde Boldsønderne yttret, at det var vel fortjent, da Hafser stedse havde været Kloster imod. To Vidner havde fundet de Mishandlede paa Ageren, det Munkene gik bort derfra, og oplyste isvrigt, at Moderens Beenbrud havde været heelt, men at hun nu var vansør, samt at Hafser havde holdt Sengen 3 Uger derefter. Da nu Lovens bestemmer, at de, der anklages for Bold, skulle i Mangel af Dienvidner værne sig med Bægtelsesed, og de Anklagede, uagtet lovlige stævnte, ikke have afgivet Rede, dømmes de til at betale Hafser for 9 Hug, Haargreb m. v. 30 Mark, 3 Søber i hver Mark; men hvis de ikke inden førstkommende Halvårsmesse for Biskoppen kunne fralægge sig Sigtelsen, søges Boden til det Dobbelte, mod at der igjen afdrages 3 Mark for hvert Slag, de modbevise, eller forholdsmeesig mere, naar Boden søges. Boden skal betales til 4 Liden, men hverken i Hopper, gamle Heste, gamle Baaben, ledige Klæder eller andre slette Varer, og 4 Mænd nævnes til at vedfætte det, som betales med. For Moderens Mishandling tilkjendes Sønerne, der nu maa underholde hende, 12 Mark for Beenbruddet og

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 24, sigillatorisk forenet med 2 Presters Vidnesbyrd, at de 23de Septbr. 1310 oplæste Stevningen for Broder Girik i Halsns, der fremstod som Abbedens Udbudsmand.

3 Mark for hvert af de andre Hug, under Vilkaar som ovenfor, med Tillæg af to Mark paa Grund af det Bærbrev, hiin Bondefamilie har af Kong Haakon. Fremdeles skal Broder Arne bøde 4 Mark til Hæft for Mishandling af dennes Kone, ligeledes med passende Afslag i Bøden, hvis han inden Halvårsdag beviser sin Ustyldighed i nogen Henseende¹).

Som man kunde vente, sadde Halsns Munte denne Dom overhørig, hvorfor Bonden tyede til Kong Haakon, der ved Brev fra Kvaldsnes af 15de Oktbr. 1313 befalede Abbeden af Halsns og de dømte Brødre inden fjorten Dage derefter uvægerligen at opfylde Biskop Ketils Dom, hvis de ikke vilde paadrage sig Lovens Straf mod dem, der bryde retmæssige Domme. Paa Grund heraf have nok Munkene fundet det raadeligt at foretage Noget, og derpaa ved Bergens Biskops Mægling istandbragt et mindeligt Forlig med de Mishandlede. Men selv dette Forlig blev ikke holdt af dem, hvorfor Biskop Ketil anmodede Biskop Audfinn af Bergen om at tvinge Abbeden og Brødrene til at opfylde Forliget, hvorom Bonden oftere forgjæves havde anholdt²). Om det nu blev Alvor af Bødernes Betaling, kan ikke sees.

Imidlertid havde Sagen om Suledalsfisket gaaet sin lovlige, langsomme Gang. Sammenhængen sees af et i Halsns af 3 Stavangerkanniker paa Kapitlets Begne for Abbed Girik og hans Brødre 3te Marts 1316 oplæst Brev. Medens Kong Erik endnu levede — opløst der — Haakon Konge var Hertug og Hr. Dgmund Sigurdsøn havde Eyslet i Suledal, nedbrøde Suldølerne det Kar, som Kannikerne havde opført, hvilket paadrog disse store Udgifter, før de fik Dom over Suldølerne derfor. Derpaa havde Ketil Kannik paa Kapitlets Begne forlangt af Abbed Jon af Halsns Erstatning for de Udlæg, Kapitlet alene havde baaret i Sagen mod Suldølerne, men han svarede, at han ingen Trætte havde med disse. Noget Tid derefter havde Chorsbrødrene atter store Udlæg for dette Fiske, da nemlig Abbed Girik af Munkelid sendtes did, for efter Hertugens Bud at fælde endelig Dom i Sagen (1295, ovenf. S. 266). Ei heller dette forsløg, da Suldølerne atter stadede Farstadmændene, hvorfor Kapitlet erhvervede Kong Haakons Be-

¹) Dommen paa Rorff i Dipl. Arn. Magn. fasc. 31. No. 6; paa Latin Barb. IV. 913 ff., hvorfra den er trykt hos Suhm XI. 909—913.

²) Dipl. Arn. Magn. fasc. 31. No. 3 og 28. Det sidste Brev er uden Dags og Kar, men maa tidligst være fra 1315, da der var hængaaet lang Tid efter Forliget, og Audfinn først 1314 blev Biskop.

ig til Sigurd Lagmand paa Randar o. Fl. paany at undersøge den. Hver af disse Sager havde kostet Kapittet mindst 10 Mart den Brevløsning m. m. Efterat dette var oplæst, forlangte Chorsbrødrene, at Halsns skulde deeltage med $\frac{1}{3}$ i disse Udlæg, som angik Bønderne paa Farflad; men Abbeden vred sig derfor, skjønt han vilde forliges, og paastjød, at han først maatte tale med sine Brø- Chorsbrødrene indbøde da til et almindeligt Forlig og vare villige at antage Biskop Audfinn, som Ordinarius for Halsns, til Dpmand. Men heri vilde Munkene ei samtykke, skjøde Sagen til Kongens Dom og gik bort, hvorpaa Chorsbrødrene forbød Abbeden at bruge nogen af deres nye Fiske. For at forebygge den ulovlige Appel til igen henvendte Kapittet sig til Erkebiskoppen, og 17de Novbr. 1316 dennes Brev oplæst for Munkene i Halsns. Men at Striden ikke hermed var endt, viser Stavanger Kapittels Fuldmagt af 8te Marts 1310 for to af deres Medbrødre til i Et og Alt efter bedste Skjøn at dets Sag mod Halsns Kloster om Suldalsfisket for geistlige og sekulære Dommere, nedlægge Erstatningspaastande, indgaa Forlig o. s. v. Sidste Brev i Sagen er en Lagmandsdom af 28de Juli 1322, hvorpaa Kapittet i Stavanger, Abbeden i Halsns, Suldøerne og Presten i Isedal tilkjendes Ret til at fiske i Elven hver paa sit Land, men Inmaatte bygge Noget ud midt i Fossen¹⁾.

Biskop Audfinn var 2den Novbr. i Halsns og forrettede selv Messen. Under denne, sørend Munkene fik begyndt sexte, forefaldt et forfælseligt Optrin i Kirken, idet Hr. Grim Ormsøn, Kannik ved Apostelen og Prest paa Fane, traadte op til Altret, afbrød Biskoppen og lyste sin Appel mod denne (næste § ved Fane). Som Følge heraf blev Audfinn ham i Bånd, og Abbed Girik og hans Konvent udstedte et Brev om det Forefaldne²⁾.

Abbed Giriks Eftermand hed Arnald. Han laa i Strid med Dnarmes Kirke om Huggsten i Indre-Leigens Skov paa Den Skorpa, og Broder Girik, som førte Klosters Sag for Biskop Audfinn, ikke at afslæge en idømt Ed derom, erklærede Biskoppen 1ste Marts 1328, Munkene havde strafaldt Sagen. Broder Girik havde imidlertid for-

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 31. No. 8. 12 og 20. fasc. 32. No. 4. Abbed Girik udstedte i 1314 og 1315 to Klosters uvebfommende Breve. Dipl. Norv. I. No. 142. 145.

²⁾ Barth. IV. 20—21.

ladt Byen, før Dommen forkyndtes, og 21de s. M. tilskrede Abb Arnald samt Brødrene Bjarne, Galvard og Isak Biskoppen, at de nu Sorg havde hørt, at han troede de ikke vilde vise ham den Lydighed de skyldte sin Foresatte. For at vise det Usande heri, nedlagde de denn Trætte med Presten paa Dnarchheim om Skovstykket i Biskoppens misfandelige Skjød, med Bøn om at bilægge den saa, at Klostret kunde blii sladesløst. Samtidigt hermed vare Abbeden og hans Brødre indstævnet for Biskoppens Naadsmand (yconomus curiæ) angaaende cathedraticum, som de ikke i flere Aar havde betalt, men da de hverken mødte 11te, 12te eller 13de April efter Naaraab, bleve de samtlige dømt in contumaciam. Nu faldt Abbeden til Fode, og overdrog alle Klosters Sager i Audfinns Bold, som 23de April bestemte med alle Parters Samtykke, at naar Munkene fik deres Kalkovn færdig, skulde de sende Biskoppen en fuld Ladning med „Lysesliten“, hvoraf Halsparten skulde være Gave som Beberlag for den Bold, de havde viist mod hans Svende. Brøndte Dvnen ikke godt, skulde Biskoppen have to Ladninger Ved istedet. Hermed eftergaves al anden Tiltale til Halsns-Brødrene. Dernæst stjænkede Audfinn dem for sin Livstid Tienden af Klosters Ager paa Halsns, mod at de skulde give ham Brev paa, at de havde denne Tiende af Bispegaarden i Bergen og af Naade. Videre eftergav han Klostret sine Udlæg i Sagen, og dømt endelig angaaende Skovteigen, at Halsns og Dnarchheim i Fremtiden skulde eie Halsparten hver. Samme Dag udstedte Abbed Arnald og hans Brødre fra Bergen den forlangte Tilstaaelse om den Agertiende, de i nogle Biskoppers Tid havde hørt paa Halsns¹⁾. — I 1337 havde Halsns Strid med Hr. Erlend, Prest ved Kaldreksstads (Husnes) Kirke, om Sjælepleien ved Gids Kirke (paa Halsnøen). Kirken tilhørte nemlig lovlig Klostret, men Biskop Audfinn havde overdraget den til hiin Prest. For at saa Sagen hurtig afgjort, voldgaves den til Biskop Haakon, der tildømte Abbeden og Konventet saavel Bestyrelsen af denne Kirke som Sjælesorgen derved, paa samme Naade som de havde høvt den fra Kirkens Stiftelse, mod at Abbeden hvergang han vilde indsætte en af sine Brødre i dette Embede, skulde dertil fremstille den gudfrygtigste, lærdeste og dygtigste for Biskoppen som da vilde i sit Navn overdrage ham det²⁾.

Da Abbed Arnald i 1338 døde, var Konventet ikke eenstemmigt

¹⁾ Barth. IV. 227—231.

²⁾ ibid. 454—455. Dvensfor S. 110. 169.

ftermandens Valg, og havde ikke iagttaget Formerne, hvorfor Valg-
riten nu tilfaldt Biskop Haakon, der 12te Juli udnævnte Abbed Hal-
vard ved Jonskirken i Bergen til Abbed i Halsns, og paalagde Brø-
drene at lyde ham som saadan¹⁾. Biskop Haakons Ønske at give Jons-
luten en Abbed i Broder Bjarne fra Halsns strandede paa dennes
Bøgtring (ovenf. S. 327). — Ved denne Tid ansøgte en Broder Her-
man i Halsns om Orlov fra Klofret, men Biskop Haakon, til hvem
Abbeden derom henvendte sig, svarede, at Hermans Bøn snarere gif ud
paa Ulov end Orlov, og at han havde foreholdt ham, at han stulde
leve i det Kald, han var kaldet udi, og erindre, at den der lægger
haand paa Ploven, men seer tilbage, er uværdig til Guds Rige, samt
at det er usømmeligt at bortlægge sin Rustning, før Seieren er bunden.
Biskoppen har og mærket paa Herman, at det især er Brødrene Josefs
og Sigurds Spotteord om Stomager og Skindere, der har vakt Ønsket
os ham om at vende tilbage til Verdens Larm, hvorfor Abbeden skal
rettesætte disse og tilholde dem Kjærlighed i al Tale, hvis de ville und-
saa alvorlig Tugt. Brevet ender med Bøn om at hjælpe Herman til
ærværdigt Skifte af tarvelige Klæder, en Gunst han vist vil paastjonne²⁾.
— 28de Septbr. (1340) bad Biskop Haakon Halvard om at staffe ham
or fuld Betaling en god Sigsteen, som han vilde lægge over en god Ben³⁾.

Med Mandedøden ophøre som sædvanlig Efterretningerne. Om
Baaren 1388 laa Drosten Hr. Dgmond Finns søn til Heshby syg
den lille Konventstue paa Halsns, og døde der kort Tid før 14de April,
paa hvilken Dag Abbed Thorstein af Halsns og hans Kapittel ud-
ledte et Vidnesbyrd om hans Død og hans Gaver til Domkapitlet i
Stavanger⁴⁾. — Samme Abbed Thorstein gav 26de April 1392 Svein
Thorgils søn, Thorsbroder i Stavanger, sin og Konventets Fuldmagt til
at tiltale de Mænd, som havde brændt Bjerget i Fossen i Sands Sogn
i Suldal, hvorpaa Klofrets Fiskekar stod paa det søndre Land⁵⁾. — J

¹⁾ ibid. 427—429. Suhm XII. 302.

²⁾ Barth. IV. 713, mellem Breve fra 1339. Herman har vel været Stomager
før han blev Munk, og er derfor bleven spottet.

³⁾ Saml. til N. F. Hift. V. 156. Man kan gjette paa, at Stenen var bestemt
for Biskop Jon Galthors søn (ovenf. S. 140.)

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 37. No. 14. Saml. til N. F. Hift. III. 591.

⁵⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 37. No. 1. b. Originalen har 1292, men allerede
Sandvig har antaget et C udeladt i Karstallet, da Skrift og Sprog tyde-
ligt er yngre. I 1292 var Jon, ikke Thorstein, Abbed her.

1422 var Salve Eirikssøn Abbed i Halsnø i Bergen, hvor han med Biskop Aslak og Fl. forseglede Fru Margareta Gillsdatters Vidnesbyrd om sine Slægtskabsforhold¹⁾. Fra det Provincial-Concilium, som Erkebiskop Aslak havde sammentaldt til Bergen i 1435, udeblev Biskopperne af Oslo, Orkenserne og Hammer, tilligemed flere Abbeder, Priorer og Kapitter, som ikke havde sendt Fuldmægtige. Paa Grund heraf bandsatte han 29de August Biskopperne til næste Kirkemøde. Abbederne og de lavere Geistlige derimod, hvis Straf var ham selv overladt, affatte han fra deres Embede, til de havde søgt og faaet Afslutning. Blandt disse var Abbed Salve af Halsnø, til hvem Biskoppens Båndbrev haves²⁾. Senere nævnes han 1436 som Vidne i Stavanger, og nedlagde sin Værdighed i 1444. Dette sees af et Brev af 28de Septbr. d. A., hvori Salve Abbed og Olaf Eirikssøn, Kannik og Electus i Halsnø, leiede til Skrædderne i Bergen Klosters Gaard Kringen i Michaels Kirkesogn for 8 Pund engelsk aartlig; men da Klosteret var dem 41 Pund engelsk skyldigt, skulde Skrædderne i 21 Mar afdrage 2 Pund i Leien. Brevet udstedtes i Bergen, hvor og nogle af Halsnøs Kanniker, maaste paa Grund af Abbedstiftet, vare tilstede, under begge Abbeders og Konventets Segl³⁾.

Abbed Olaf Eirikssøn folgte i 1445 med (sin Broder?) Gunnar Eirikssøn, Chorsbroder i Stavanger, en Tost der, Midtveien, til Sunhild Prestsøster for en Mark Guld i gode gilde Penge. Han havde ogsaa kjøbt noget Jordegods paa Borgund-Den af Amund Flogge, men da det var Hr. Alf Knutsøns og Fru Magnilds Odelsgods, som seener Norges Riges Raad dem det til Gjenløsning, hvorfor Abbed Gaakon af Halsnø 6te Oktbr. 1466 oplod Hr. Alf dette Gods mod et Stykke Deventer og en Lod i Gaarden Midhuus paa Halsnøen; desuden lovede Abbeden at holde Hr. Alfs Faders og Moders Aartid⁴⁾. Abbed Olaf deeltog 1ste August 1450 i Nidaros som Medlem af Norges Rigsraad i detses Erklæring om, at Christiern af Danmarks Valg til Norges Konge var det ene lovlige⁵⁾, og gjorde i 1452 paa sit Klosters Begne Paa-

¹⁾ Dipl. Norv. I. No. 683. Norsk Litterat. IV. 71⁶⁾

²⁾ Barth. III. 844—847. I Afskriften heraf i Pontopp. Annal. II. 563—565 er der læst Salomonem for Salvonem.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 41. No. 16. Afskr. i fgl. Bibl. i Kjøbenhavn, N^o Saml. No. 1554 d. 4to.

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 42. No. 11. fasc. 45. No. 6.

⁵⁾ Jahn's Unionshistorie S. 532. Abbed Olafs Segl (No. 20 paa Steenstryk)

paa en Fæhage af Store-Brandvill paa Huglerøen, men da Gaar-Siere oplyste, at denne Hage i Mands Minde havde tilhørt Branduden at Nogen derpaa havde klaget, før Abbed Olaf nu, og de for er Matthias af Halsns, der var tilstede, tilbøde Ed derom paa amentet, hævdedes Eggsmaalet¹⁾.

Forfatteren af den oftere nævnte gamle Kloster-Fortegnelse har bevaret iene paa nogle af de følgende Abbeder, om hvem vi forresten Intet

Deri nævnes en Nikolaus 1493, Olaf 1515, og Amund, 519 indviedes af Biskop Andor i Overvær af Erkebageen Olaf tilidsøn og Mag. Geble Pedersøn, som da holdt den første Præ-²⁾. Amunds Eftermand og Klosters sidste Abbed var Gunnar, 11te Decbr. 1530 med to Andre i Halsns gav en Udskrift af en orges Nigsraad i Sortebrødre Kloster i ~~1524~~ 1524 fældet Dommmende Slægten Rostung, og 12te August 1531 fik Kong Frederik Børnbrev for sig, Gods, Tjenere og Klenodier o. s. v., værligt værligt, samt Stadsfæstelse paa alle fremfarne Kongers Privilegier, dste Brev af denne Art, man kjender. Sidste Gang forekommer d Gunnar 23de Juni 1536, da han udstedte sit Hyltingsbrev til tian den Trede, ligelydende med Abbed Matthias's af Lysse³⁾.

Halsns Kloster er uden Tvivl paa samme Maade som Lysse først aget efter Norges fuldstændige Underkastelse. Jens (Vallensøn) id, der havde gjort sig fortjent paa Toget mod Erkebiskop Olaf i , fik s. A. Hardanger Len som Belønning, og 30te Aug. 1539 des Halsns Klosters Gods paa 10 Kar mod Afgift. Men alle- 1546 pantsatte Kongen ham begge Len for 1000 Daler⁴⁾. Erik endorf fik 1552 Bevilling at udløse Splid og fik 1553 Livsbrev paa ne. Efter hans Død 1606 fik Jørgen Brockenhuus dem paa Afgift 6—1634), derpaa Erik Ottessøn Orning til Vatne (1634—1646),

(1ste Udg.) er en Due, som maaste er hans Familievaaben, men og kan betegne hans Værdighed som Abbed i et Helligaands-Hospital.

) Lundhs Spec. Dipl. Norv. 11—12. Hvorvidt en Deel af Hr. Hartvick Krumedikes Gods fulde være solgt til Halsns eller noget andet vefkensjeldt Kloster (Saml. t. N. F. Hist. VI. 134), give de nu bekjendte Kilder ingen Anledning til at afgjøre.

) Script. IV. 417.

) Dipl. Norv. I. No. 1078. Norske Registr. i Afscr. I. 258. Saml. t. N. F. Hist. VI. 36. Afscrifter t. Greve-Felben. II. 285.

) Norske Registr. i Afscr. I. 258. 281.

Otto Krag (1646—1650 eller 1651), Jørgen Rosenkrands (1651—1654?), Peder Juel (1654?—1656), hans Enke Dorte Sehested (1656—1659) og endelig Christoffer Urne til Hasmark 1659 til sin Død 27de Septbr. 1663. Fra 1ste Mai 1664 lagdes Halsns og Hardanger under det nyoprettede Bergenhuus Amt.

Af dette Klosters Levninger er ovenf. S. 127 ff. givet nogle Oplysninger, samt i 1ste Udgave S. 225 et Rids af de Grundbolde, som forefandtes der i 1840, førend Halsns Hovedgaard blev ombygget og dermed alle Spor af det gamle Kloster forsvandt¹⁾. Den endnu (i 1843) staaende „Steenstue“ er høist rimelig Klosters gamle Sygestue, i hvilken Hr. Ogmund Finnsøn døde. Af dets Adkomstbreve, Jordebøger o. s. v. ere fra Klofertiden ingen tilovers²⁾. Dets og Lyses Historie danner derfor og en mærkelig Modsatning til Munkelivs; der næsten blot Kjøb og Salg, her derimod saagodtsom ingen Testamenter eller Kjøb-breve, men derimod Oplysninger om de indre Forhold, som laffe manges klar Lysstraale paa vort Klostervæsen i det Hele.

§ 20. Tvivlsomme Klostre i Bergens Stift.

1. Fane (Fani) Kirke, $1\frac{1}{2}$ Mil Syd for Bergen, er nu Hovedkirke for Prestegjeldet af dette Navn paa Nordhordland. Her stiftede Bergens Biskop Urne, der blev viet 1226, et Hospital (ecclesia et hospitale sanctæ crucis de Fana), hvis Formand (rector) og Brødre, som der tjente Gud (fratres — personæ — domino militantes), Pave Gregor IX paa Biskoppens Bøn tog i apostolisk Bævn 27 Juli 1228³⁾. Da Bullen nævner flere Brødre ved Kirken, hvormed dog ikke Hospitalsklemmerne kunne menes, og da Fane opføres i vor ældste Klosterfortegnelse (Script. Rer. Dan. anf. St.), medens alle øvrige Hospitalsterte udelukkede, har maaste dette Hospital haft en klosterlig Indretning, som dog i intet Tilfælde har været af lang Varighed; thi allerede den

¹⁾ Svab Suhm, Danm. Hist. V. 637, efter Ramus fortæller om Lyses Klosters Levninger, angaar snarere Halsns.

²⁾ Derimod Hayes Jordebøger fra Lenstiden, og dets senere Bestyrelse for Kronens Regning, men vi have ligesaalet her som ved andre Klostre kunnet tage noget Hensyn til dem. Da Gøbset folgtes i forrige Kærh., udgjorde det over 628 Løbers Skyld, men det er uvist, om alt dette oprindelig tilhørte Klosteret.

³⁾ Dipl. Norv. II. No. 6. Langebek i Script. Rer. Dan. IV. 419—420. Suhm IX. 557. Pontopp. Annal. I. 642. Thork. Dipl. II. 25.

vebr: 1308 affod Biskop Narve af Bergen sin og sit Kapittels Ret i Korsfets Kirke i Fane med Tilliggende til Provsten og Kannikerne i de 12 Apostlers Kirke i Bergen, for at forbedre dennes Indtægter, og der gjøres kun det Forbehold, at Presten eller Presterne paa Fane skulle lyde Biskoppen af Bergen i alle aandelige og timelige Sager¹⁾. Fra den Tid Fane kom under Apostelkirken, og da den derefter blev et af de 14 kongelige Kapeller, var der kun een Prest. I senere Aar bleve Betingelserne for Afskaelsen Gjenstand for langvarig Strid mellem Biskopperne Arne og Audfinn paa den ene Side og Kapellernes Magister Hans Hallborsøn paa den anden, hvorom flere Breve ere i Behold. Endelig blev Grim Ormsøn, Kannik ved Apostelkirken og Prest i Fane, af Audfinn i 1319 paa Grund af Fravær uden dennes Vidende, derpaa Grim appellerede til Erkebiskoppen, og oplæste sin Appel først i hofsbidighedskirken i Bergen 27de Oktbr., og derpaa for Biskoppen selv Halsøns 2den Novbr. Men da han der afbrød dennes Medsehold, indfattedes han samme Dag. Senere gav dog Grim efter, erkjendte Fane ikke for ledig, og erklærede 21de Novbr., at han ikke vilde forfølge spællens til Erkebiskoppen²⁾. — Om dette Hospital bør hente regnes til lostræne, tør vi ingen Mening have, da al Efterretning om dets ældre forhold mangler; men at det lige til de sidste Tider ei har været en væsentlig Sognekirke, sees deraf, at Slots skriveren paa Bergenhus Jens Skredensøn 9de Aug. 1541 blev forlenet med „Fane Kapel og Ben“³⁾. Kirken er en af de smukkeste Landskirker i Bergens Stift, bygget tildeels af Huggen Sten, og Best for samme fandtes i 1779 Levninger af en Bygning, som antoges for Hospitalet⁴⁾.

2. Spaanheim Konnekloster i Ulvil Sogn i Hardanger omkreds af Schnabel⁵⁾. Sagnet slutter sig alene til en gammel Steenkirke paa Gaarden med Begsteens Buedør og Bindue, men det er vistnok at alle Klosterfolk alene byggede murede Hædrene. Hertil kommer, at Gaarden Spaanheim i 13de og 14de Aarhundrede var Odelsgods, og havde anseede Beboere⁶⁾, deriblandt Thorgeir Petersøn af Spaan-

¹⁾ Dipl. Norv. III. No. 58.

²⁾ Barth. IV. 18—22.

³⁾ Norske Registratorer i Affr. i Rigsarkivet. I. 267.

⁴⁾ Topogr.-Statist. Saml. ved Selk. for Norges Del. H. II. 105.

⁵⁾ Hardangers Beskrivelse S. 40. ff. Dubitten VII. 402.

⁶⁾ Gaaf. Gaafnes. Saga c. 81. Sagnet om Donstrid. Afsang S. 4.

heim, som 24de August 1310 gjorde sit Testamente med Gæver til Kirkerne i Ulvik, Sidfjord og Dpedal, medens nogen Kirke eller Kloster paa selve Spaanheim ikke omtales¹⁾. At et Kloster efter denne Tid skulde være stiftet her, er lidet rimeligt, da Klosterstiftelsernes Tid da var forbi. Er Spaanheim i senere Tider kommen i noget Klosters Eie, saa det nærmest være Nonnekloster i Bergen, siden Sagnet netop gjør det til et Nonnekloster. Snarere har det dog været et Hospits mellem Bodd og Hardanger.

3. Kannikeberg i Bilsers Sogn i Hardanger er en liden Gaard paa Bunden af Fjersund, hvorfra en Fjeldvei gaar over til Bodd. Schnabel beretter²⁾, at her ifølge Sagnet har været et Munkelkloster, og at Levninger af en gammel Muurbygning i hans Tid fandtes der. Men at et virkeligt Kloster har været her, er der vist ingen Grund til at antage; muligt har her været et Hospits, men da Gaarden har været og er benificeret Kapellanen ved Bergens Domkirke, ligger heri uden Tvivl tilstrækkelig Forklaring baade af Navnet og Sagnet.

4. Dpedals (Aupudals) Kloster i Ullensvang i Hardanger. Et kort Stykke fra Ullensvangs Kirke ligger Gaarden Dpedal, saaledes efter Dpe-Elven, som gennem Dpefossen ovenfor Gaarden styrter sig Høiffjeldet ned i den trange Lverdalen. Denne Gaard danner en af de største Bønderbyer i Norge med 34 Dpsbønder, og her var i Middelalderen en Kirke, hvortil Thorgeir af Spaanheim i 1310 gav en Mark brøndt. Her lægger Sagnet et Kloster, ligesom man endnu paa en af Gaardene, Munkegaarden³⁾, paaviser en Steenhjælper med høje Hjørner, samt en „Munketilde“. Schnabel⁴⁾ meddele et Brev af 1552 hvori en Gaard nævnes „hos Dpedals Kloster“, af hvilket det i de Mindste er vist, at man strax efter Reformationen i daglig Tale har nævnt Stedet saaledes. Det kan heller ikke være Tvivl om, at der i Dpedal har været en Stiftelse, der kan retfærdiggjøre Navnet og Sagnet ligesom en Kirkes Anlæg lige tæt ved Sognet kirken paa Ullensvang styrker Formodningen. Men da Gaarden Dpedal i umindelige Tider⁵⁾ har tilhørt Lyskelloster, og intet Kloster her omtales i nogen skriftlig

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 25.

²⁾ Hardangers Beskrivelse S. 49.

³⁾ Neumann i Budsikken VII. 391.

⁴⁾ Hardangers Beskrivelse S. 44 samt Bilag C.

⁵⁾ Man kender vel ikke Lyskellosters Guds fra den katolske Tid, men da dette har

retning fra Fortiden, bliver Klostersnavnet m. v. uden Lovløst bedst forklaret ved her at antage et Hospitium med Kapel under Lyskloster, hvilket ogsaa Beliggenheden i hvi Grad bestyrker. Pilgrime nemlig, der fra Ostlandet stulde til Bergen eller omvendt, maatte til Fods frem over Fjeldene, og enten de fra Bergen toge over Fane og Lys eller gennem Bøss og Oraben, maatte de dog østenfor Sørfjorden søge Høisjældene. Endnu er den sædvanligste Overgang til Thelemarken netop fra Ullensvang af, naar man ikke vil heelt ned til Odde og Nørdal, og efter hvad i 1ste Afnit § 11 er oplyst om Klosterhospitierne i Almindelighed, tør man næsten sige, at et saadant maa have ligget i denne Egn, som et Høisjæld i den Pilgrimsvei, som „Evaestuerne“ nærmere antyde for det indre Fjeldlands Bedkommende. Dette hindrer forresten ikke, at Opedal har været en større Bugaard under Lys, som her har holdt en eller flere Munkte for at pleie de Reisende, holde Messer i Kirken og indsamle Aarer. Ved Reformationen blev Kirken nedlagt, og af den er nu ikke Spor tilbage. Til det saakaldte „Opedals Kloster“ knytter sig et andet mærkeligt Sagn, nemlig at den under Navnet „Kloster-Lasse“ behandlede Nordmand Laurits Nilsøn, der i Brunsberg blev Jesuit, og der uden Held arbejdede for Katholicismen i Sverige og Norge omkring 1600, i længere Tid skal have opholdt sig her¹⁾.

¹⁾ Alt over i Andres Sønder, og siden er bevaret saagodtsom uforandret i de sidste 200 Aar, er der al Rimelighed for, at ikke store Omkøstninger ere foregaaede dermed.

²⁾ Substiften Nr. 630. I Forbindelse hermed saar uden Lovløst Christian IVs Befaling til Erkebiskoppen af 24de Juli 1604 at udvise alle Jesuitter af Riget, og ikke at lade dem sætse sig til noget Presteskab.

heim, som 24de August 1310 gjorde sit Testamente med Gaver til Kirkerne i Ulvik, Sidsfjord og Dpedal, medens nogen Kirke eller Kloster paa selve Spaanheim ikke omtales¹⁾. At et Kloster efter denne Tid skulde være stiftet her, er lidet rimeligt, da Klosterstiftelsernes Tid da var forbi. Er Spaanheim i senere Tider kommen i noget Klosters Eie, er det nærmest være Nonneseter i Bergen, siden Sagnet netop gjør det et Nonnekloster. Snarere har det dog været et Hospits mellem Døl og Hardanger.

3. Kannikeberg i Vilsers Sogn i Hardanger er en liden Gaard paa Bunden af Firesund, hvorfra en Fjeldvei gaar over til Bost (Schnabel beretter²⁾), at her ifølge Sagnet har været et Munkeloster, og at Levninger af en gammel Muurbygning i hans Tid fandtes der. At et virkelig Kloster har været her, er der vist ingen Grund til at antage; muligt har her været et Hospits, men da Gaarden har været er beneficeret Kapellanen ved Bergens Domkirke, ligger heri uden Tvivl tilstrækkelig Fortklaring baade af Navnet og Sagnet.

4. Dpedals (Aupudals) Kloster i Ullensvang i Hardanger. Et kort Stykke fra Ullensvangs Kirke ligger Gaarden Dpedal, saaledes kaldet efter Dpe-Elven, som gennem Dpefossen ovenfor Gaarden styrter sig Højsjeldet ned i den trange Løvdal. Denne Gaard danner en af de største Bondebyer i Norge med 34 Opsiddere, og her var i Middelalderen en Kirke, hvortil Thorgeir af Spaanheim i 1310 gav en Mark brændt. Her lægger Sagnet et Kloster, ligesom man endnu paa en af Gaardene, Munkegaarden³⁾, paaviser en Steentjælder med høje Hjørner, samt en „Munketilbe“. Schnabel⁴⁾ meddeeler et Brev af 1551 hvori en Gaard nævnes „hos Dpedals Kloster“, af hvilket det i det Mindste er vist, at man strax efter Reformationen i daglig Tale nævnte Stedet saaledes. Det kan heller ikke være Tvivl om, at der i Dpedal har været en Stiftelse, der kan retfærdiggjøre Navnet og Sagnet ligesom en Kirkes Anlæg lige tæt ved Sognkirken paa Ullensvang styrker Formodningen. Men da Gaarden Dpedal i umindelige Tider⁵⁾ har tilhørt Byskeloster, og intet Kloster her omtales i nogen skriftlig

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 25.

²⁾ Hardangers Beskrivelse S. 49.

³⁾ Neumann i Bøstikken VII. 391.

⁴⁾ Hardangers Beskrivelse S. 44 samt Bilag C.

⁵⁾ Man kjender vel ikke Byskelosters Guds fra den katolske Tid, men da dette er

rtning fra Fortiden, bliver Klosternavnet m. v. uden Lovl. bedst for-
 læret ved her at antage et Hospitium med Kapel under Lyskloster,
 hvilket ogsaa Beliggenheden i hsi Grad bestyrker. Pilgrime nemlig, der
 fra Ostlandet stulde til Bergen eller ombendt, maatte til Fods frem over
 Fjeldene, og enten de fra Bergen toge over Fane og Lysse eller gennem
 Bøss og Graven, maatte de dog østenfor Sørfjorden søge Høsfjeldene.
 Endnu er den sædvanligste Overgang til Thelemarken netop fra Ullens-
 tang af; naar man ikke vil heelt ned til Odde og Høvdal, og efter hvad
 1ste Afsnit § 11 er oplyst om Klosterhospitierne i Almindelighed, tør
 man næsten sige, at et saadant maa have ligget i denne Egn, som et
 hvilepunkt i den Pilgrimsvei, som „Svaleskuerne“ nærmere antyde for
 et indre Fjeldlands Vedkommende. Dette hindrer forresten ikke, at Ope-
 dal har været en større Bugaard under Lysse, som her har holdt en eller
 flere Munkte for at pleie de Rejsende, holde Messer i Kirken og indsamle
 Gaaver. Ved Reformationen blev Kirken nedlagt, og af den, er nu ikke
 Spor tilbage. Til det saakaldte „Opedals Kloster“ knytter sig et andet
 mærkeligt Sagn, nemlig at den under Navnet „Kloster-Basse“ be-
 kjendte Nordmand Laurits Nilsøn, der i Brunsberg blev Jesuit, og
 som uden Held arbejdede for Katholicismen i Sverige og Norge omkring
 1600, i længere Tid skal have opholdt sig her¹⁾.

¹⁾ I alle over i Andres Hænder, og siden er bevaret saagodtsom uforandret i de
 200 Aar, er der al Rimelighed for, at ikke store Omkøstnuset ere fore-
 gaaede dermed.

²⁾ Substansen Nr. 630. I Forbindelse hermed saar uden Lovl. Christian IVs
 Befaling til Erasmændene af 24de Juli 1604 at afvise alle Jesuitter af Ri-
 get, og ikke at lade dem snige sig til noget Presteskab.

Fjerde Afsnit.

Klostre i Stavangers, Hammers og Oslo Stifter.

I.

Klostre i Stavangers og Hammers Stifter.

§ 1. Overfigt. Beslægtede Indretninger.

Overflødigheden af uvæsentlige Bidrag gjorde det vanskeligt at give nogen sammenhængende Fremstilling af flere bergenske Klosters Historie; men i Stavangers og Hammers Stifter møder en anden og væsentligere Mangel, idet man med Undtagelse af Utsteins Kloster saagodt som ingen Kundskab har om Klostervæsenet der. Dette er for Hammers Bedkommende ikke saa forunderligt, da det hele Bispedømme, som opbevaredes i Biskoppens Taarn i Hammer, blev tilligemed Byen opbrændt af Svenskerne 1567 i den nordiske Syvaarskrig, ligesom den Fortegnelse over Biskoppens Bøger og Breve, som i 1553 skal være nedsendt til Christian III, nu ikke er at gjenfinde. Men Stavangers¹⁾ Domkaptitels Brevskaber ere endnu for en stor Deel opbevarede, og Kundskaben til dette Stifts Forhold i Middelalderen er isvrigt ikke saa ubetydelig. Naar man derfor aldrig finder andre Klostre end Utstein nævnte i dette Stift, er der liden Grund til at antage, at det har havt flere, især da en sildigere Oplysning synes bestemt at tale derimod. Det store og i andre Henseender mærkelige Strøg langs Kysten fra Nyfylke til Langevandsfjorden, en Strækning af omtrent 45 norske Mile, synes saaledes at have været aldeles blottet for Klostre.

¹⁾ Stavangers Stift havde andre Grændser i Middelalderen end nu, idet Galtingdal og Balbers samt en Løb Elbfjord Sogn i Hardanger hørte dertil, medens Dvæ Helemarken laa til Hammers og Oslos Stifter. Se isvrigt om Bispesømmernes Grændser Runthes Aam. i Kalls Snorre II. 169—170. Runch, Norge i Middelalderen S. 12.

Ligesaa mærkeligt er det, at Stavanger-Eggen, hvor Kongerne oftere opholdt sig, mange af Landets mægtigste Slægter hørte hjemme, og en selvstændig Biskop forekommer strax efterat Riget deelede i Bispedømmer, først i sidste Halvdeel af 13de Aarhundrede, altsaa 130—160 Aar før de 3 øvrige Stifter, synes at have faaet sit første og maaste eneste lofter, Utstein; de Klostre, man har troet at kunne paavise i Stavanger By, ere nemlig tvivlsomme. Sagnet er derimod ikke saa fattigt som Klostre her i Stiftet. Det omtaler et paa Viknes og Egeland i Vinesdal, et paa Fodneby Prestegaard i Mandalen, et paa Mognus i Moland i Øvre-Thelemarken, og endelig et paa Tangen ved Rendal, om hvilke alle vi nærmere skulle tale. — Ogsaa paa Hospitalet i Stavanger Stift fattigt. Det eneste, hvis Stiftelse og Anordning man kjender, er St. Peters Hospital i Stavanger, senere kaldet St. Peders Kloster, og stiftet omtr. 1270 af Kong Magnus og Biskop Hergils, idet Kongen gav sin Odelskirke, St. Peters Kirke, dertil, vedens Biskoppen opbyggede de fornødne Huse, samt med sit Kapittel togde en Ager ved Kirken og noget Jordegods til Underhold for Presten og de Mænd, som skulde tjene ham der. Hospitalet (almøsohusit) skulde indtage „fattige Mænd, som søgnede i Byen, at de der kunde vente Bod for deres Bane, og ikke bæres syge, saarede eller halvdøde Gaard imellem, som iblandt er skeet“¹⁾. Her er følgende Tale om et Sygehuus for Fattige med een hest, og ei om noget Kloster. — Ingen Gilder omtales i dette Stift, hønt de visseelig have været til. Derimod vare her flere kongelige Kapeller. Det vigtigste var St. Olavs Kirke paa Kvaldsnes som Kormt, som Biskop Ketil 30te Septbr. 1305 affod til Kong Haakon²⁾, som nu ombannede den til et Kapel ved Kongsgaarden der, og i sit Testamente gav dette foruden forskjellige Kirkeprydelser alle kongelige Indtægter af Kormt, indtil Kirkens Bygning var fuldendt³⁾. Den var en mindste af de 4 Kollegiat-Kapeller, og havde neppe længe efter Kong Haakons Tid flere end een Prest. De øvrige ikke kollegiate Kapeller i Stiftet vare: St. Peters Kapel paa Saurbø i Nysylke, St. Laurentii Kapel paa Guseby paa Bister og St. Laurentii Kapel i Hildasund (Egersund).

¹⁾ Thork. Dipl. II. 58. Paa samme Sted, nu kaldet St. Peders Gårde, ligger endnu Stavangers Amts Sygehuus.

²⁾ Dipl. Norv. I. No. 104.

³⁾ Thorkolin Analecta 168—169. Sagnet antager, at det er denne Kirkes Kirketale, som er afbildet i Script. Nor. Dan. IV. 375.

Hammers (Hamar) Bispedømme oprettedes først samtidigt med Erkestiftet 1152. Hertil lagdes det sydlige Østerdalen¹⁾ med Idre og Serna Sogne, der laa til Elverum, men siden 1645 høre hørt til De-larne i Sverige, Hedemarken, Gudbrandsdal, Thoten, Land, Hadeland, Ringerike, Modum, Sigdal, Numedal, det Næste af Øvre-Thelemarken, samt Lillehereds Sogn af Nedre-Thelemarken. Bispefødet var Hamar-kaupangr eller Biskupshamar, nu Stor-Hammer Gaard i Bangs Sogn paa Hedemarken, der fordam var en ikke ubetydelig Stad, hvorom næsten ingen Kundskab habes. Det er alene Stiftets Berørelse med Ra-bostifterne eller dets Prælaters Nærberørelse udenfor Stiftet, som i For-ening med enkelte Diplomer og Notitser giver os nogen Oplysning derom. Næsten al Kundskab om de indre Forhold i Biskopsstaden hentes fra en Beskrivelse over Hammer, bygget paa en af Christiern Munk, Befalings-mand paa Hammer Gaard, i 1553 ved Efterhynet af Bispearchivet i Hammers Laarn nedstreven Beretning om Byens Tilstand i ældre Tider²⁾.

Bygningen af Hammers Domkirke (Kirkkirken, Trefoldighedskirken) paabegyndtes efter Kardinal Nikolaus's Anordning og tildels paa hans Bekostning i 1152, af den første Biskop Arnald, og fortsattes af de følgende Biskopper indtil Paal (1232—1252), under hvem den synes fuldført. I Forbindelse med Kirken stod en Skole samt et St. Olafs Kloster, rimeligviis Prædikebrødrene's Kloster, der laa under fælles Tag med Bispegaarden, Kannikegaarden og Skolen³⁾; desuden omtales et St. Antonii Kloster i Hammer paa Grønegade ved Stranden. Udenfor Hammer By fandtes neppe noget Kloster. Som tvivlsomme Klostre skulle vi omtale et Nonnekloster i Hammer, Storsen paa Ringerike, Steenhuset paa Gran, Spitalerne paa Alfstad og paa Hofvin, de formeentlige Klostre paa Grytting og Rolfsstad i Fron, samt paa Hjærdlin paa Dovre. — Af andre geistlige eller med Klo-

¹⁾ Nordre Østerdalen indtil Lylbal regnedes for det Næste til Erkestiftet.

²⁾ Den er oftere udgivet; bedst med en fortrinlig Indledning af J. Chr. Berg i Thaarups Magazin II. 207—288, og af Fougø. Lunby i Budstikken II. 781 ff. Desuden oftere særskilt aftrykt. Blandt de i 1553 nævnte nævnes Hr. Trngels Kantor, „vel over 100 Aar gammel“, hvis Oplysning om Klostrene her altsaa bliver en Samtibids. Som enekaaende har denne Beretning med alle sine Mangler sit store Værd. Nogen Oplysning giver ogsaa en gammel Afte over Biskopperne i Hammer blandt de Kallste Manusk. No. 570 p. Igl. Bibl. i Kbhvn., men den er i mange Dele høist upaalidelig.

³⁾ Ovenf. S. 24. Thaarups Magaz. II. 240—250.

levnset beslægtede Indretninger kjender man saagodt som ingen i Ham-
 mer Stift. Ingen af de kongelige Kapeller laa her, og til Stif-
 ts Gilder have vi kun et svagt Spor, idet Sköning i sin Retse
 retter, at man nedensfor Ringebu Kirke ved Elven finder Spor af
 jældere paa en Bold, kaldet Gildevolden, som han ligeledes har
 indet nævnt i et Brev fra 14de Aarhundrede, udstedt „a Gildisvellinum
 erads stefnu bænum i Ringabu“. Af Hospitaller kjendes kun et i
 Byen (hospitale Hamariense), ved hvilket et Helligaandskors's Kapel
 m, til hvis Bygning Biskop Thorfinn af Hammer 1284 gav 50 Mark
 søl¹). Men da der desuden nævnes en St. Jørgens Kirke i
 Hammer, og denne Helgens Kirker, saavidt vides, altid vare forenede
 med Sygehuse, havde Byen uden Tvivl et Hospital ved denne Kirke, da
 en efter Beskrivelsen over Hammer By maa have ligget for langt fra
 korskirken, til at Hospitalet ved denne kan have tilhørt St. Jørgens
 Kirke²). Endelig henpege Gaardsnavnene Spitalen i Stange og i
 Dalen paa lignende Pleiestiftelser imellem Njåsen og Blommen, ligesom
 Svalestuerne i Numedal og Øvre-Helemarken, efter hvad ovenf. S.
 12 ff. er oplyst, her maa komme i Betragtning.

§ 2. St. Laurentii Kloster paa Utstein.

Utstein er egentlig et lidet Stær, strax i Vest for den betydelige
 Klosters i Rennes's Prestegjeld i Nysfylte, 1½ Mil Nord for Staban-
 ner. Paa dens Vestside laa tidligere en Kongsgaard, der efter
 Mærket kaldtes Utstein, og hvor Harald Haarfager oftere opholdt sig³);
 nære nævnes og denne Gaard nu og da i Forbigaaende i Sagarne.
 fra Slutningen af 13de Aarhundrede omtales derimod Utstein som et
 St. Laurentius helliget Augustinerabbedi, om hvis Alder og
 Stifter Underretning mangler. Da Utstein oprindelig var Kongsgaard,
 maa Klofret nærmest være stiftet af en af Norges Konger, men det
 ævnes hverken blandt Haakon Haakonssøns Bygninger eller i Magnus
 Lagabøters Testamente, og dog kan Klofret ikke være yngre end 1280,

¹) Suhn X. 1027. Det bør mærkes, at ingen hammerke Klostre forekomme i
 hans Testamente, hvori flere nordensfjeldske nævnes.

²) Thaarups Magaz. II. 256—257. 281. Subst. II. 791. 792. 795 og Anmær-
 ningerne der.

³) Snorre, Harald Haarf. Saga c. 40. Fornm. Sögur I. 14.

da det kort derefter alt havde idetmindste sin anden Abbed. Vi antage derfor Ulfstein Kloster stiftet omtrent i Magnus Bagabsters Tid; men herom lader Jædet sig med Bisped afgjøre. Som Augustinerkloster var det underlagt Stavangers Biskops Tilfyn¹⁾.

Det ældste Vidnesbyrd om Ulfstein har man i Arnbjørns af Heimnes Testamente (ved 1286), hvori han giver 20 Mark Sølv til Jorsalaland (2: til Korstogene), forstjækkigt Jordegods til St. Svithuns Kirke i Stavanger, 3 Mark og et Bjørnesteind til Ulfstein m. v.²⁾. Den første Abbed, som nævnes her, hed og Arnbjørn, der gav Gaarden Horne til Domkirken i Stavanger³⁾. Eftermanden Abbed Arnfinn og hans Brødre i Ulfstein vidnede, at det var med deres Samtykke, at Arnbjørn Abbed havde givet Svithunskirken Horne, mod at hans Arvd skulde holdes med samme Høitid som for andre Høvdingers Sjel, da ellers Godset skulde falde tilbage til Ulfstein⁴⁾. Kort efter reistes Process mellem Biskop Arne og hans Kapittel, blandt mere om hvem Horne skulde tilhøre, og i denne vidtsfættige Sag nævnes Abbed Arnfinn i 1297, da det paalagdes ham at stævne Biskoppen, og i 1299, da de pavelige Dommere overdroge ham at løse alle de Lærde og Læge, som Biskop Arne havde bandfat⁵⁾. Ved samme Tid stævnedes to Munk i Ulfstein, Thron og Ivar, som da betjente St. Olavs Kirke i Stavanger, med to Præster i Stavanger af Abbed Girik af Munkeliv at møde for ham i Bergen, for at svare paa Kapittelts Klager⁶⁾. — Abbed Arnfinn var 1295 i Bergen, da Munkeliv kjøbte en Gaard, og 2den Juni 1302 udfædte han med flere af Egnens Høvdinger Vidnesbyrd om Dplæsningen af Kong Haakons Gavebrev til Kapittel i Stavanger og af de pavelige Kommissærers Dom over Biskop Arne. Ingemund, Rannit i Stavanger, der havde været Kapittelts Ordfører mod Biskoppen, indfattede 1305

¹⁾ Forøvrigt kan Ulfsteins Kloster nok være endog 100 Aar ældre; thi man har ved Lyse og Haløns Klostre seet, at Sagens og Annalens Tanke her indet bevise mod et Klosters Tilværelse. Men vi opføre Ulfstein som alle andre Klostre ved den seneste Tid, da det kan være stiftet.

²⁾ Dipl. Norv. I. No. 70. jfr. No. 75.

³⁾ Thork. Dipl. II. 214. Han maa være død eller have nedlagt sin Værdighed før 1287; thi i d. A. bøde Gunnar Abbed i Haløns, og Brevet udsendes af 1295 viser, at dennes Eftermand Jon var yngre Abbed end Arnfinn.

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 6. Brevet er ubetæret.

⁵⁾ De fleste Breve i denne Sag findes i Thork. Dipl. II.

⁶⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 59. No. 2, ubetæret.

danne og Abbeden af Utskin til sit Testamentes Executorer. I Santes af Tolga Testamente (ved 1288) sit Klosters en Mark brændt¹⁾.

Konrads Eftermand Abbed Finn affod 11te Decbr. 1318 med alle sine Brødres Samtykke til Biskop Haakon af Stavanger en 8 Aen bred Bei mellem Ageren og Badstuen nedenfor Bandet og op til Gaardskedet ved St. Olafskirke i Stavanger. Efter ham blev Erlend Abbed i Utskin, som med sine Brødre 8de Septbr. 1320 koltterede Chorsbroder Orm Alstaksøn for 13 Mark brændt og 1 Mark i engelske Penge, som han da betalte Klosters for Gaardene Gaaland og Fulavit, som Abbeden med Biskop Haakons Samtykke havde solgt til Kapitlet i Stavanger, for at faa Pavetienden betalt²⁾.

Den følgende Abbed, Giral, havde alt i mange Aar styret sit Kloster stet, da det i 1333 kom til aaben Kamp mellem Biskop Giral af Stavanger og ham. Man har baade Abbedens Klage og Biskoppens Tilfar og Bestyrdninger, hvoraf det er klart, at hiin ved Haardhed, Udfelthed og Usædelighed har tvunget Biskoppen til som Augustinerens løvlige Foresatte at indskride. Han begav sig da med sit sædvanlige biskoppelige Følge, og uden Tvivl efter forud at have meldt Abbeden sin Ankomst, 8de Septbr. 1333 til Utskin for at vifitere Klosters; men han fandt Porten stængt. Biskoppen lod da Klosters med Magt aabne, løfte de Munte, som Abbeden havde bandsat, af Bandet, og holdt Messen i Kirken. Forbitret herover ilede Abbeden samme Høst til Kardos, hvor Rigets Biskopper vare forsamlede, uden Tvivl i Anledning af den om Sommeren viede Erkebiskop Vaals Hjemkomst fra Rom. Men hans Klage for denne sit et uheldigt Udfald, da Biskop Giral her fremkom med mange og alvorlige bevisste Bestyrdninger mod ham, og efter sin Hjemkomst fandt Biskoppen det nødvendigt at besøge ham Bestyrret af Klostergodset. Nu begyndte ny Proces med tilhørende Indsigelser og Udsigter, og Abbeden dømdes 21de Decbr. 1334 for Udeblivelse til at have sin mulige Stet forbrudt.

.. Nu skrev han (20de Oktbr.) et Klagekrift til Paven, hvori Biskoppens Indtrængen i Klosters og Messen med Bandsatte først anføres; han kalder Distationen et nyt Paafund, og anseer sig ikke forpligtet eller berettiget til at tage imod Biskoppen til sit Klosters Skade. Dernæst

¹⁾ Konrads Brevbog 143. Dipl. Arn. Magn. fasc. 30. No. 4. 9. Dipl. Norv. II. No. 24.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 31. No. 16. 23.

bestylder han Biskoppen for at have forholdt ham en af Klosters Gaarde, og at have begravet en Mand i Domkirken, som havde forlangt Gravsted i Ulfstein. Som Grund for sin Affættelse fra Klostergodsets Bestyrelse angiver han, at Biskoppen paa denne Naade vil hindre ham fra at forfølge sin Ret, og sin Udeblivelse under Sagens Behandling for undskylder han med Frygt for, at Biskoppen skulde fængsle ham. Han omtaler endelig sin Appel til Erkebiskoppen, men fortier Udfaldet deraf, og forlanger Erstatning for Overlast og Tab¹⁾.

Denne Appel lod Abbeden 13de Novbr. 1334 overlevere Biskoppen, som 12te Decbr. afgav sin Fortælling i Sagen, og fremkom med mange og alvorlige Anker mod Abbeden. Efterat denne, beretter han, havde appelleret til Erkebiskoppen, men ikke kunnet bevise nogen af sine Paastaaende, erklærede denne efter vise Nænds Naad Appellen ugjældig. Derpaa imødegaar han Abbedens Ankeposter saaledes: 1) Saa ofte Abbeden og hans Brødre ere indbyrdes i Strid, maa det paaligge dem at godtgjøre Biskoppen hans Udgifter til deres Forligelse; 2) til Abbedens Fortælling, at Biskoppen havde holdt Messe med Bandsatte, svares, at Biskoppen selv forud havde afsløveret dem, fordi han fandt deres Straf altfor stor i Forhold til Brøden, og til at formilde altfor utaalige Straffe er han berettiget; 3) at han selv skulde være bandsat, er aldrig kommet ham for Øre, men da han erfarede, at den apostoliske Nuntius truede ham, havde han efter bedste Evne forsonet sig med denne; 4) den Gaard, Abbeden omtaler, var frivillig og mod Erstatning afstaaet af Abbeden med hans Brødres Samtykke; 5) Biskoppen kan bevise, at den nu afdøde Mand, hvorom Abbeden skriver, i sin sidste Lære forlangte at begraves i Domkirken; 6) Abbedens Fortælling om Frygt for Herred er falsk og opdigtet, da Biskoppen strax ved Tviskens Begyndelse havde sendt ham aabent Bredebrev med sit store Segl under. — Men — vedbliver nu Biskoppen, efterat Klagepunkterne ere gjendret — selv om alle disse Abbedens Paafund vare ligesaa sande, som de er falske, kunde jeg dog ikke for min Sjæls Frelse forsvare at lade ham blive i Abbediet, paa Grund af hans store Ugjerninger. Forst har

¹⁾ Indtaget i Biskoppens Tilsvær, Dipl. Arn. Magn. fasc. 33. No. 4. I denne Tid opholdt en pavelig Pengeamaler Petrus Servastus sig som apostolisk Nuntius i Norge, og Biskop Giral af Stavanger synes at have været bandsat af denne, rimeligvis for Udeblivelse med Betalting af de mangfoldige Afgifter, som nu paa een Gang krævedes. (Dipl. Norv. II. No. 100). Dette har rimeligvis givet Abbed Giral Mod til at appellere til Paven.

Abbed for Herten i Widaros vedgaaet for Erkebiskoppen og mine
 isflopper, at han i flere Aar tværtimod sin Ordensregel har tilbragt
 rue i Svitt med en fornem ung Pige, og har lært hende et ufrædt
 maalt, saa Ingen kan forstaa, hvad de indbyrdes meddele hinanden;
 at han har overfat for hende paa Horst (in noricum) Brødrenes
 , saa at hun kunde forstaa, hvad Straf de tilkom for deres Ovet-
 ser. Fremdeles har han ladet hiin fornemme Kvindes Jorder til-
 la Klosters Belofning. Abbeden har for de samme Herrer til-
 at han er beskyttet for en ung Piges Mord, hvorom et bekræftet
 sbyrd blev opkøbt for Erkebiskoppen. Fremdeles, da selve Munkene
 ein berettede mig, at de ikke kunde udholde Abbedens Uregjerlighed
 trengthed, og gjerne paa egen Belofning ønskede tre af de forstaa-
 Mænd af mit Kapittel, for at undersøge Sagen, overdrog jeg
 at drage til Klosteret; de have ved deres Hjemkomst berettet mig,
 ødrene endog kunde frygte Døden af Abbedens umenneskelige Streng-
 Saaledes lagde han en Munt i Bolt og Jern i 4 Dage og 3
 r uden Mad og Drikke for en Kappe, som han i Sægfolks Paa-
 eskyldte ham for at have stjålet, og dog fandtes Kappen siden an-
 ds, saa at hiin Broder nær var uskyldig bleven sit Liv berøvet.
 a havde han i Kapitlet for alle Brødrene aabenbaret, hvad De
 te havde betroet ham i Skriftemaal. Fremdeles har han ladet den
 g Brødrene givne Skriftefader pisse med Ais som en Lyb, indtil
 nod sin Billie aabenbarede de Synder, Brødrene havde striftet, og
 se Abbeden siden offentligt og grusomt straffede flere af dem. Ved
 it Misbrug af sin Strafferet har han tilfælde fortjent Bardsættel-
 — Desforuden har han Aar efter andet medtaget til Bergen Klo-
 Korn og Meel, uden at bringe noget Bederlag hjem igjen; han
 at overstyr og stjælet til Slægt og Venner, til Klosters store
 r, dets Senge og Bostab til 30 Marks Værd, samt bortføet møb-
 renes Vidende Sølvar, nogle endog forgyldte, tilligemed Kirkens
 reste Bøger. I forrige Aar tog han med sig 12 Mand med Balli-
 og Køer til Klosters Gaarde, ranede og plyndrede mod mit For-
 talligt Gods, som han derpaa med visse bevæbnede Mænd stændig
 te i natlige Driftelag, medens Brødrene, der sadde hjemme og
 Gud, knap havde anskændigt Livsophold. Om alt her anført er
 den efter lovligt Barfel edeligen overbeviist¹⁾.

Dipl. Arn. Magn. fasc. 33. No. 4. Erkebiskoppens Dom' findes ikke læn-
 gere vedhængt.

reise. Ifølge heraf paalægger Erkebiskoppen nu Abbeden af Utstein der Blands Straf at betale til Biskoppen 4 arnest Gylde samt hver munk og Prest i Bispedømmet 1 arnest Gylde¹⁾. Saafernt ikke Utstein Kloster her er bleven mildt behandlet, maa Klosters Formue paa sine Tid ei have været betydelig, da Afgiften for det samlede Konvent nu er ansat til det Firedobbelte af hvad enhver Sogneprest maatte udbetale. Eigensaa viser dette Brev tydeligt, hvad og andenstedsfra bliver usynligt, at hele Stavangers Bispedømme kun har haft dette ene Kloster; thi denne Halvtiende skulde betales af alle Seculargeistlige og Klosterfolk uden Undtagelse, og havde der været flere Klostre i dette Stift, maatte Erkebiskoppen altsaa her have nævnt dem²⁾.

I August 1456 blev efter Kong Christierns Befaling 'en Kiste med Guld, Sølv og Kleinodier udtagen af Utstein Kloster, hvilken Kiste den Oprøret i Bergen 1455 dræbte Hr. Olaf Nilssøns Gæste og Slægtning Kongens Bud havde maattet indsætte i Klosteret, foruden 3 Kister Stavangers Domkirkes Sakristi, til Bergen for de Lydste, at ingen indbøvn skulde tages. Nu førtes hiin Kiste til Bergen, hvor Olsend og Kjøbmænd ved Bryggen fik den i Forvaring, til Sagen blev afgjort³⁾. Biskop Alf af Stavanger gav i sit Testamente af 1478 sin sidste Graastinds Raabe til Abbeden og en Sølvskaal til Konventet i

¹⁾ Nye Dan. Magaz. I. 66.

²⁾ Basel-Concillets Paalæg af Halvtiende i Norden er af 19de Febr. 1434 (Bodstenas Brevbog A. 26. fol. 271—272). Det gjælder blandt andre „alle Klostre, exempte og ikke exempte“, hvorpaa Runteordenerne opregnes. Det bør dog mærkes, at i denne Opregning ere Minoritterne og Dominikanerne udeladte, hvilket neppe er tilfældigt. Det er derfor muligt, at de skiltende ere fritagne, og i saa Fald kan der have været Klostre af disse Ordener i Stavangers Stift paa denne Tid.

³⁾ Berlauffs 2den Afhandl. i Scand. Literat. Selsk. Skrifter XVI. S. 110. Ifølge Olsendenes Kvittering, udstedt 31te August 1456 (paa Pergament i danske Geheimarch.), indeholdt Kisten fra Utstein følgende Kostbarheder: „I et Skrin 1400 rhinske Gylde, 500 Kobler, 18 Guldspænder med Diamanter og andre Edelstene, 4 Guldbrauser, 200 Sølvstæer og 51 mindre, 1800 Mark danske Penge, og 88 løbige Mark smeltet Sølv, som høre hende (Fra Ulfas Gøstebatter) og hendes Søster til.“ Det er ikke usandsynligt, at den plattyske Forfatter mener Utstein med det „befalene Runtekløster“ (det omhyldte Runtekløster), hvorhen Hr. Olaf Nilssøn 1453 skal have taget sin Tilflugt med sit Gods i Anledning af Stridighederne med Lydterne. (anf. S. 99).

kloster med væbnet Haand, oplattede eller opbrød dets Porte, Binduer, andre Lutter, og agtede at mishandle Abbeden, hvilket han dog dengang lyffelig undgik; nogle af Thyendet fik Biskoppen derimod fat i, og isse holder han endnu hos sig i Fængsel. 3) Tre Dage efter denne hedsfærd sendtes en Kannik med 20 Tjenere til Ulfstein, hvilke paa kledøren opsløge Biskoppens aabne Brev, hvori han lagde Interdikt i Klosteret, offentlig og navnlig bandsatte Alle og Enhver, Klerker og ogfolk, som der boede, og under Trubsel af Straf forbød Klosterets udergivne at betale samme de aarlige Afgifter. 4) Lidt efter kom Biskoppen selv, fulgt af en talrig Hær, ved Nattetider til Klosteret med Lidet, Ballister og Krigsredskab, lagde Stiger til dets Bolde (aggersen) i Forfandsninger (fortalitia), nedbrød Taarnet (turrim) og besteg turene¹⁾. Abbedens Thyende blev lagt i Bænker, han selv i sin Seng net og pryglet, samt bunden og blodig bragt fra sit Kloster til Biskoppens Taarn i Stavanger, hvor han i 100 Dage holdtes i ynkeligt angenskab. Imidlertid tilbød 3 fornemme Mænd Borgen for Abbeden, at han maatte slippe ud, men Biskoppen afflog det. 5) Ikke fornøjet af denne Mishandling, med at have frataget Abbeden hans Gods og tvøvet ham to Guldringe, et Kors, og de Penge, han havde, begav Biskoppen sig paany til Klosteret, hvis Nøgler han bemægtigede sig, indrede hvad der var tilovers, hug Fingeren af en af Folkene, og lod med sit Bytte Klosteret aldeles øde. 6) Han har tilvendt sig ogsaa Kirke, der kanonisk var lagt under Ulfstein Kloster. 7) Han har al Magt ved stammelige og løse Bestyrdninger søgt at sværte en brav Mand (Abbedens) gode Navn og Rygte, og skaffet Folk, som ganske i hans Magt, til Vidner i Sagen²⁾. Og al denne Uret vilde Abbeden nu paa lovlig Raade paatale. — I Klagen til Kongen beretter næst Abbeden, hvorledes han efter de 100 Dages Fængsel i Biskoppens Taarn flygtede derfra, eller som han udtrykker sig: „da hjalp mig

1514 i Oslo. At han har givet Saurb's kongelige Kapel til Ulfstein, kendes kun af dette Brev, og viser, i hvilken Grad hele Kapel-Institutionen nu var bleven Kongemagten ligegyldig (ovenf. S. 261).

¹⁾ At dette er Overdrivelse, er vist ovenfor S. 134. Anm. 5.

²⁾ Dette angaar uden Tvivl den Kvinde, som Biskoppen, ifølge Klagen til Kongen, skyldte Abbeden for, og derfor lod gribe i Klosteret; pine paa en grusom Raade, for at faa en Beskjendelse af hende, og derpaa, efterat have ladet hendes Udsagn besegle, „sendte bort ad Sverige, at hun skulde ikke mere komme til Svare derom.“

Gud, Jomfru Maria og St. Anna, og løste mig derfra, saa jeg kom ud i Marken og tærede Græs og Vand", indtil han kunde naa til Kongens Mænd, Hans Eriksøn og Jørgen Hansøn, hvorefter den første forstod ham med Penge til at reise „hid" til Kjøbenhavn, og hvilkets Bidnesbyrd han nu paaderaaber sig for Kongen.

Disse to Mænd stode høit i Kongens Gunst, og han har uden Tvivl ogsaa anbefalet Abbeden til Erkebiskop Eric Baltendorf, som da opholdt sig i eller kort efter ankom til Kjøbenhavn fra Burgund med Kongens Brud; thi 24de August 1515 paalagde Erkebiskoppen Andor, Biskop i Bergen, Mester Christjern Pederssøn, Provst til Apostelkirken, Hr. Michael, Abbed i Lysø, Hr. Olaf, Prior i Nonneseter i Bergen, Hr. Jørgen Hansøn, Rannil i Lund, og menige Bergens Kapittel at samles paa beleiligt Tid og Sted, og stevne for sig Biskop Høstold af Stavanger og Abbed Henric af Utstein, mellem hvem der er Trætte og Dele, idet Biskoppen bestylder Abbeden for et usjælligt Levnet, og denne klager over Mis-handlinger m. v., han nærmere vil bevise. Efterat have hørt begge Parter, og fornemlig Abbedens Retfærdiggjørelse for hvad han lagdes til Last, samt undersøgt Sammenhængen med den Kvinde, som Biskoppens Svende piinte usjællig, skulle de dømme Parterne imellem, hvilke sluttelig paalægges at møde og under Kirkens Forfølgning underkaste sig den Dom, der sældes. Sagens Udfald kjendes ikke, men enten er Dommen gaaet Abbeden imod, eller og er der siden opstaaet nye Stridigheder mellem Høstold og ham; thi i et Klagebrev over Christiern II (1524) fra den norske Geistlighed til Danmarks Rigsraad, anmodes dette blandt Andet om at henvide Abbed Henric af Utstein, om han skulde henvende sig til Kong Frederik med sine Klager over Biskop Høstold, til Norges Rigsraad, der snart vilde samles i Bergen (nemlig i August 1524)¹⁾.

Med Biskop og Kapittel havde han i 1518 Trætte om et Fiskeri. 12 Lagrettesmænd undersøgte 10de Juli 1518 efter Opfordring af Hr. Peder Hanssøn, Officialis i Stavanger, de Fiskesteder, som fra gammel Tid have ligget til Sole, og som Utsteins Klosters Mænd havde brugt i nogle Aar. Ved Undersøgelsen vare Abbed Henric og Kongens Foged Matthias Skrider tilstede, og Lagrettesmændene dømte, at Utsteins Kloster ikke eiede nogen Fiskeriet fra Rodebel indtil Tranemyren²⁾.

¹⁾ Rind. Dipl. Ro. 20. Udfast i danske Geheimearchiv.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 48. Ro. 9.

Smidlertid nærmede Reformationen sig, og med denne den danske Kongs Angreb paa Klostergodset. I en Følgeseddel til et Brev af 3die August 1531 giver Biskop Høstold af Stavanger Erkebiskop Olaf Uverretning om, hvorledes Vincents Lunge havde fareet frem mod Utstein. Han beder Erkebiskoppen „være ham behjælpelig til at modstaa Hr. Vincents, som nu længe har arbeidet om Utstein Kloster“, i hvilket Biskoppen har indvriet efter hinanden 2 Abbeder. Først greb Hr. Vincents den gamle Abbed Henrik, og indsatte i Klosteret sin Foged; men ligeså indførte Biskoppen paa egen Bekostning en Person, som han viede til Abbed, og efter dennes Død stiftede Lunge did Jens Splid, hvem indlertid Biskoppen afviste, og viede en ny Abbed. Under Biskoppens Ophold i Aar i Kjøbenhavn havde Lunge paany henvendt sig til ham og forlangt Klosteret, men da Biskoppen reentud afflog dette, skiltes de som Uvenner, og venter Biskoppen nu hver Dag, at han skal komme igjen som før¹⁾.

Da Vincents Lunge først i 1525 kom tilbage til Norge fra Aibe, maa det være efter denne Tid, at Abbed Henrik af ham blev greben; vi have og ovenfor seet denne i Besiddelse af Klosteret kort forud. Hans Eftermand var uden Tvivl Trogels Amundsøn, som 15de Sept. 1530 folgte til Lagmanden i Stavanger Nikolaus Klausson Gaarden Kokshuus i Stavanger, som Abbed Erengisl af Utstein (uvidt naar) havde kjøbt, men Abbeden nu maatte sælge for Nøds og Klosters Nedsids Skyld²⁾. Den anden, Biskoppen havde indsat, var uden Tvivl Klosterets sidste Abbed Jørgen Hansson, maaste forhen (1533) Kancell i Bergen, og som var Abbed 27de Novbr. 1536, da han tilligemed Biskop Høstold, Geble Pedersøn og to Lagmænd bemyndigede Gæge Bilde til at holde Bergenshuus Slot Kong Christiern den Unge (III) til Haande. Fra ham haves og et lidet Brev til Bilde fra Utstein 30te Januar 1537, hvori han takker denne for alt Godt, og lover at komme sa snart som muligt til ham med det Søl, han havde lovet Kongen³⁾.

¹⁾ Saml. II. 72. efter Münch. Dipl. No. 3112. b.

²⁾ Orlg. p. Berg. i Bergens Museum. Karstallet er utydeligt, og kan læses, ligesom det og forhen er læst, 1510; men det maa være 1530, da den nævnte Lagmand først i Juni 1529 blev ansat her af Gæge Bilde, som ikke turde betro Lagmandskolen til en Nordmand (Bilbes Copibog paa Igl. Bibl. i Kbhvn. Ny Saml. No. 1053. d. fol.) Han kaldes Riks Rbt (Dipl. Norv. II. No. 1093), men Bilde beretter Kongen, at han er en velbaaren Mand af de Raafers (Kjøfers) Slægt.

³⁾ Begge Breve i danske Geheimarchiv.

Men kort efter maatte han opgibe sin Myndighed som Abbed; thi 24de Aug. 1537 blev Utstein givet Vincents Langes og Erkebiskop Olaf forrige Foged i Jæmteland, Thronv Sværdsøn, i Fortiening mod at underholde Munkene, og i Oktbr. 1547 fik han Klosteret som brugeligt Pant for sig og Arvinger for 300 Rdlr. Hans Enke Hustru Sigrid Daleddatter (?) afgav Lenet til Jørgen Daa, som 18de Decbr. 1558 fik kongl. Tilladelse at indløse det fra Formandens Arvinger for Pantefummen mod at tjene som Skibshovedsmand; men da han i 1570 ei vilde lade sig bruge, fratoges Lenet ham og lagdes under Bergenhus; dog fik han det igjen 1571 og beholdt det nu til 1585 eller 1ste Mai 1586. Siden var Utstein Kloster, tildeels i Forening med Allehelgens Gods i Bergen, forlenet til Ditlev Holt (1586—1597), Axel Ugerup (1597—1601), Erik Urne (1601—1630), Jørgen Schult (1630—1650), Jahn Grubbe (1650—1651), Christoffer Lindenow¹⁾ (1651—165*), Ulrik Fredrik Gyldenløve, 165*— efter 1660, da han forpagtede Lenet til Heming Hanssøn.

Da Klosters Fordebo, saavidt hidtil vides, er tabt, har man ingen paalidelig Underretning om dets Eiendommes Størrelse, men ifølge en Fordebo af 1661²⁾, eiede Klosteret da 139 forskjellige Gaarde i Stavangers Amt, hvoraf 4 med Hals og Haand, og desforuden er det vist, at Klosteret endog til over Midten af forrige Aarhundrede eller lægere eiede de saakaldte St. Olafs Grunde i Stavanger, hvoraf i 1766 37 forskjellige Bymænd betalte Grundleie. Hvorledes disse Grunde ere blevne Klosters, kan ikke udfindes, men det staar uden Tvivl i Forbindelse med den St. Olafs Kirke i Stavanger, som Utstein synes at have eiet og ved Munkene fra Klosteret betjent ligesom dets Stiftelse af. I blandt Dokumenterne i Processen mellem Stavangers Biskop Arne og hans Kapittel ved 1298 omtales nemlig to Augustinere fra Utstein, som forrette Tjeneste i St. Olafs Kirke (ovenf. S. 378). At Klosteret af Christiern II erholdt Saurbo kongelige Kavel med dets Fordegods, er ovenfor oplyst, ligesom og at Biskop Høstold gjorde Abbeden Besiddelsen stridig. — Af Klosters Bygninger staa endnu de fleste tilbage, men i en saa tilbygget og forandret Tilstand, at man ikke deraf lettelig

¹⁾ Jørgen Rosenkrands fik Utstein fra 1ste Mai 1651, men da han strax efter af Halsus Len, og Christoffer Lindenow havde Utstein i 1651, er hien Fortiening uden Tvivl strax omgjort, som Intet derom findes.

²⁾ I Rigsarkivet. Da Godset i 1662 folgtes, udgjorde det 284 Løder Smørt Skuld.

gjøre sig nogen klar Forestilling om deres Udseende i ældre Tid. Osterbøden er endnu ganske anseelig for en saa skovbar og vindhaard Jaa som Nyfylltes Kyst, og paa Den lever en egen Art nu vilde Duer, r ligne de tamme, og skulle være fra Munkenes Dage. Kirkens Skib ligger i Ruiner, men Choret benyttes endnu som Kirke for det lille Utans Sogn.

§ 3. Prædikebrødrenes og St. Antonii Klostre i Hammer.

Livslomme Klostre.

1. Prædikebrødrenes Kloster i Hammer er vist, skjønt vi agodtform Intet kjende til dets Historie, og vi tage maaste ikke Feil at antage det identisk med St. Olafs Kloster sammesteds. Det stelles der, at sidstnævnte Kloster allerede skal være grundlagt af Kardinal-Legaten Nikolaus samtidigt med Bispestolens Oprettelse i Hammer 152, og i saa Fald kunde Olafs-Klostret ikke været for Dominikanere, is Orden først stiftedes længe derefter. Men deels er Kilden herfor at stole paa med Hensyn til Byens ældste Begivenheder, deels er det aldeles vist, at selve Bispegaarden, hvorfra netop Olafsklostret udgik, er en Deel, først fuldførtes af Biskop Peter ved Midten af det 13de Aarhundrede. Da vare Dominikanerne meest af alle Munkordener i Nærhed i Norge, Peter havde selv hørt til Ordenen, Dominikanerne havde andensteds i Norge sine Klostre liggende i Domkirkens og Kancelligaardens umiddelbare Nærhed; det er derfor al Grund til at foretage Formodningen om de her omtalte Klosters Identitet for Opstilling af to forskellige Klostre, af hvilke da Olafsklostret maatte være det ældste i Riget, som altsaa burde antages at have eiet meget Forrang, Skønt hvortil der ikke gives engang det fjerneste Spor. Beretningen om Kardinalens Beslutning kan desuden ligesuldt i det Bæstent være sand, idet han enten har villet grundlægge et selvstændigt Kloster der, eller fastsat kanonisk Observants for Domkirkens Kanniker, uden nogen af Delene kom i Stand. Domkirkens Bygning gik kun langsomt fremad, og det var først efter Borgerkrigenes Ende, at de samlede Bygninger (Kirke, Bispegaard, Kannikeboliger, Kloster og Skole) fuldførtes. At man da til at bebo Klosteret har valgt en Orden, som paa den Tid var meest i Udbrud for Kundskab og kristelig Iver, er meer naturligt. Men et Dominikanerkloster har dog neppe været i fuld

Stand her, førend efter Midten af 13de Aarhundrede¹⁾, og i ethvert Tilfælde indskrænker Kildernes Efterretning om baade det ene og det andet af disse Klostre sig til et Broderstabsbrev af 1511²⁾, udfædt i Prædikebrødrenes Konvent i Hammer af dets Prior Johannes Bartholomæi, for en Thorgeir og hans Hustru Birgitte Gesfdatter, som deelagtiggjøres i Ordenens samtlige Privilegier m. v.³⁾. Den førnævnte Beskrivelse over Hammer omtaler derimod Dlafsklosters Beliggenhed. Man kunde under luftet Tag, skrives der, gaa fra Kannitegaarden til Klostret, og Biskoppen kunde fra sin Sal høre saavel Kannikerne som Munkene synge hver hos sig. Om den Skole, som ligeledes laa ved Klostret, vides Intet. Næmeligst har det været Domkirkeens, maaste dog tillige af Dominikanere bestyrede Skole. I Klostret skal der have været mange „fjønne Herrekammers og Stuer“⁴⁾, men hele dette Strøg af Byen, hvorpaa hine geistlige Bygninger laa, skal ved en Oversvømmelse være gaaede ud i Njåsen (ovenf. S. 136). Munkenavnet er endnu bevaret i en af Stor-Hammer Gaards Bygninger. Jordegods har Klostret neppe eiet.

2. St. Antonii Kloster i Hammer maa ligeledes antages for vist. I en Jordebog over Hammers Domkirkes Aente 1596⁵⁾ omtales blandt andet „et lidet Stykke Ager, Bommen, som fra gammel Tid var mageskiftet til Kommunen for den Plads, som Antonii Kloster var bygget paa neden Grønnegade søndenfor Bispegaarden mod Stranden“. Denne Efterretning maa anses for paalidelig, uagtet vi om dette Kloster ingen Kundskab iøvrigt have. Dets Navn antyder, at det har været af St. Anton af Wiennes Orden, følgelig en Pleicankloster især for syge Pilgrime, som her midt i Niget kunde udhvile sig paa Vandringen til eller fra Nidaros (ovenf. S. 66). St. Anton's Navn er iøvrigt gammelt i Hammer; thi en Kirke af dette Navn var til der allerede 1284, da den erholdt 5 Mark af Biskop Thorsfinn i hans

¹⁾ Det omtales nemlig aldeles ikke i de oftnævnte af G. Stephens udgivne „Brottskeden“.

²⁾ Original i danske Geheimarchiv.

³⁾ Christen Kroeg, Stamfader for den navelige St Kroeg, skal have været Munk i Hammer, forløb ved Reformationen til Kloster, studerede i Kjøbenhavn under Palladius og blev første Lector i theologie samt Rannik i Oslo. Sjefkrings Jubellæserer. I. 384 Tab.

⁴⁾ Substiffen II. 787.

⁵⁾ J. Chr. Berg i Thaarvys Magaz. H. 254.

Testamente¹⁾. Rimeligviis har Gaden „Klosterstræde“ i Hamner Navn efter dette Kloster. — Hermed ere vi færdige med de nogenlunde sikre Klostre; de øvrige, man har tillagt disse Stifter, ere i det Hele mere end tvivlsomme.

3. I Stavanger By nævnes saaledes St. Olafs Kloster. Ulfen eiede, som før er viist, St. Olafs Kirke her, og have de ved denne ansatte Prestmunk, som rimeligt er, boet i et Kloster tilhørende Høus ved Kirken, har dette ligefrem kunnet faa Navn af Kloster, uden at nogen selvstændig Klosterbolig har været der. Man finder og et St. Olafs Kloster nævnt i Stavangers Biskops Alfs Testamente af 1478 paa en Maade, der synes at forudsætte, at det har ligget i Stavanger²⁾, og det er da rimeligviis denne Prestebolig; thi til noget Minoritterkloster i Stavanger findes ingen Spor³⁾, og det ovenf. S. 382 anførte Brev af 1437 gjør det usandsynligt, at der har været noget som helst Kloster i egentlig Forstand i Stavanger By.

4. St. Peters Kloster i Stavanger er med Uret givet dette Navn⁴⁾. Hermed menes St. Peters Hospital, stiftet 1270 af Biskop Thorgils (ovenf. S. 5), og der gives ikke det fjerneste Bink om, at det nogenstunde har været andet end et Sygehuus (almøsohus) for fattige Syge. Efter dette havde „Spitalsageren“ i Stavanger Navn, der nævnes i 1298, og efter Christoffer Huitfeldts Forsøining blev ved Rådten af 16de Arch. det kongelige Kapel ved Huseby paa Bister med etis Gods lagt til Hospitalets Forbedring⁵⁾.

5. Desuden har man paaviist Klostre paa forskjellige Steder omkring i Stiftet. Under Gaarden Egeland i Kvinesbals Sogn, Bister søgderi, ligger en Plads Klostreret⁶⁾, lige ved Kvines-Elvens Udløb Feddesfjord, netop hvor den udstrakte Kvinesheid ender. Dette Steds-

¹⁾ Trykt i Enhms Daam. Hist. X. 1027.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 46. No. 6. Biskoppen giver heri en Lønde Tjære til Olafs-Klostreret, uden Angivelse af Sted. Men da han andensteds i Testamentet nævner Olafs-Klostreret i Bergen ved sit Lokalnavn, maa det først nævnte efter al Rimelighed søges i hans egen Biskopskab.

³⁾ Det i 1ste Udg. S. 606—607 omtalte Barfodbrødre-Kloster er ifølge selve Brevet, rettelig læst, som jeg formodede, det Bergenske.

⁴⁾ Kraft Norges Beskrivelse IV. 6. (2den Udg. IV. 3.) og Munthe (i Kalls Snorre II. 13) have baade Olafs- og Peters-Klostre.

⁵⁾ Optegnelse i danske Geheimearchiv om „Nogle Artikler paa Stavanger Stifts Bøgne at give R. Maj. tilkjende“.

⁶⁾ Krafts Norges Beskrivelse 2den Udg. III. 351.

navn nætter, hvis det er gammelt, Formodning om, at en Klosterart
 Indretning her har været til. Uden tvivl er dette det samme Sted, for
 Nørch betegnet ved Litnes Kloster, efter den nærliggende Hovedkirke
 Maasse har her været et Hospitium; thi vel ligger Stedet nu ude a
 den allere Bei, men i ældre Tider, da Riveveien fra Stavanger til de
 østligere Hjeldbygder gik nordligere end nu og over Heiderne, laa Litnes
 lige i Veien, naar man fra Fedde skulde til Bjelland og Setersdalen.
 — Endnu bestemtere taler Stedsnavnet for et Kloster paa Fodneby
 (Holme) Prestegaard i Mandalen, $\frac{1}{2}$ Mil ovenfor Mandals By; thi et
 af Gaardens Jorder heder endnu Klostret, i Matriflen af 1668 op-
 føres denne Gaardpart under Navnet „Klostergaard“, og et Sted paa
 Malmø ved Mandal kaldes endnu „Munkeste“¹⁾. Sagnet siger og med
 Bestemthed, at her har været et Kloster. Hvis ikke ogsaa her et Hospit
 i Follmundet er blevet til et Kloster, saa formode vi, at et af de mange
 Klostre i Oslo Stift, som eiede Jordegods paa Agder, her have haft
 enten en Kulsgaard eller et Kapel med Munkebolig hos, hvoraf Sagn
 og Navne kan forklares. — Omtrent det samme er Tilfældet paa Tan-
 gen ved Arendal. I en Besigtelse over Tangens Bygninger fra det
 17de Aarhundrede forekommer blandt disse: „Steenaaermet“ og „Klo-
 stre“²⁾. Dette i Forbindelse med Navnene Munkeste strax ved Gaar-
 den, samt Munkevien og Munkebroen nær ved Diestads Prestegaard,
 denpaa paa en eller anden Stiftelse i Middelalderen, hvorom vi aldeles
 Intet vide. I det hele er Nedenes Amt det Strøg af det hele Land,
 hvis ældre Forfatning er mindst bekjendt, og det er ikke utænkeligt, at
 et Kloster med Slutningen af Middelalderen kan have været her, uden
 at noget Vidnesbød derom har naaet til os. Men fattigt og ubetyd-
 ligt maa det have været, ellers vilde dets Gods kommet paa Tale i de
 ældre Jordebøger. — Til at bestyrke den S. 77 fremsatte Formodning,
 at det Kloster, Sagnet lægger paa Kogbans (Mukhus?) i Rosland i
 Drev Helemarken, har været et Klosterhospit, kan endnu seies, at
 over i Setersdalen ved den Klervei, som over Gaarden Kile fører til
 Kogbans, ligger ovenfor den østlige Byg: Pladsen Hospital, som
 tydelig minder om et gammelt Hospit over i Setersdalen. Her have
 vi da den ældre Høstings Helepunktet anvede Sængerer ned,
 Bygning Sagn, herer med den Gaardnavnet Sælbans, den serit

¹⁾ Kants Norges Historie, 3. Bd. III. 1:7

²⁾ Samme Sted III. 188.

haard i Bygden, naar man ad de saakaldte Kleiver kommer ned fra den 1—3 Mile lange Fjeldvei fra Lille-Toppdal. Beliggenheden stemmer iffsaa her saa godt med Navnet, naar vi antage dette for en Forvanskning af sálubús, at denne Uledning synes langt rimeligere end af Raadsnavnet Sólve¹⁾.

6. Ogsaa i Hammer Stift har man flere ujhjemsede Beretninger om Klostre. Saaledes har man troet, at der har været et Nonnekloster i Hammer. Denne Mening blev først tvivlende fremfat²⁾, paa Grund af at der endnu i 1683 nævnes Nonneklosters-Gods paa Hedemarken, men er siden antagen for paalidelig³⁾. Et et saadant Kloster skulde været til uden nogenfinde at omtales, kan vel forklares af Mangelen paa Kundskab i det Hele om dette Stift, men da det skulde eiet Jordegods, maatte der om dettes Anvendelse paa Reformationstiden blevet Tale, og forsaavidt Formodningen om et Nonnekloster her alene stttes til Godset paa Hedemarken, da oplyser Dysteins Register (fol. 41), at Nonneseter i Oslo eiede betydeligt Jordegods i hiin Egn.

7. Paa Storsøen i Tyrifjord paa Ringerige findes endnu flere Kjælderhvelv under Hovedgaarden. Man har her gjettet paa et Kloster eller paa Thøssøens kongelige Kapel (ovenfor S. 261). Men Biskop Jens Nilsøn fortæller i sine Visitats-Optegnelser (p. tgl. Bibl. i Ahdn.), at han 25de Januar 1591 reiste fra Hole „til Ven, der som Bøssen i Hammer havde i gamle Dage sin Baaning; en Sten muret Gaard staar endnu til Synne“. Her har saaledes været Hammers Biskops Kulsgaard paa Ringerige, hvor han under Visittatten i disse Egne opholdt sig, og maake har han her underholdt et Hospits, i Næghed med Alders Erkebiskop paa sine Kulsgaarde (ovenf. S. 74).

8. Steenhuset paa Grans Prestegaard paa Hadeland, den ægte fuldstændige Bygning fra Oldtiden, som end staar tilbage, hvorom

¹⁾ Efter velvillig Meddelelse fra Hr. Sogneprest C. Rånker. Den nye Raatikal har den sidste Uledning.

²⁾ Af J. Chr. Berg i Thaarups Magazin. II. 254. Ifølge Hr. N. Nicolaysens Meddelelse er Formodningen om et Nonnekloster her først fremfat af Schönning i hans Reise, der ogsaa alene sttter sig til Godsets Ellvarelse paa Hedemarken. Han oplyser, at i 1600 var en Raadmand i Oslo Forvalter derover, hvilket fremdeles styrker min Mening, at dermed menes Oslo Nonneseters Gods.

³⁾ Rantze i Kalls Snorre II. 170. Ifølge Meddelelse fra Forf. Kal dette Kloster omtales i et Haandskr. over Bangs Prestegjeld og Hammer By, som han

man ingen skriftlig Efterretning har¹⁾, er mærkeligt nok aldrig blev opført som en Klosterbolig, skjønt den i flere Henseender kunde være Formodning derom. Man har her en Steenbygning med 5 Fod højt Mure, 45,7 Fod lang og 23,8 Fod bred, bestaaende af 3 Stokværter hvoraf Kjælderen ligger 8 høje Trappetrin under Jorden, og bestaar af to ved en Dør forbundne Rum med hvælvet Loft samt Skorsteen i de indre Aflukke. Andet Stokværk, der ligeledes danner to Rum, samt har Skorsteen, ligger kun saa Trin over Jorden; Indgangsdøren har Buehvælv. Ovenpaa, ligeledes med Indgang fra det Frie, og uden Dind, da Huset benyttedes, forsynet med en udvendig Svalgang med Trætrappe, er et stort Værelse med 3 Vinduer, mod Syd, Vest og Ost, og en uhyre Skorsteen. Saavel Beliggenheden, netop hvor Beiene fra Haldalen og Ningerige stode sammen, som Husets Anordning synes her ganske at tale for et Klosterhospits, hvis Kjælderhvælv har været bestemt til Fødevarernes Bevaring, underste Vaaning til Bolig for den ved Stiftelsen ansatte Munk eller Prest og hans Tjenere, samt Salen ovenpaa til Gæstestue. Derfor være det ikke negtet, at Bygningen kan have været Hadelands Gildestue, eller en for Biskoppen opført Bolig, hvor tillige Prestemøder kunne være holdte. Navnet „Konventhuus“, som det i flere Menneskealdrer har baaret, tillader flere Forklaringer. Iøvrigt sætter Sagnet denne mærkelige Bygning i Forbindelse med den anden Mærkelighed ved Gran, nemlig to Kirker af forskjellig Alder og Bygningsmaade paa den samme Kirkegaard²⁾.

8. At det saakaldte Alfstad Kloster og Hospital paa Thoten, en liden Dagsreise (noget over 3 Mile nordostlig) fra Gran, har været et Hospitium, er utvivlsomt. Det laa netop hvor Kjalveien fra Haldalen forenes med Hovedveien fra Tidshold, saaledes særdeles passende.

havde seet hos afdøde Prof. Lundh. Dette maa da været forskjelligt fra det hos Thaarup af Berg og i Budstikken af Lundh selv trakte Hammers Beskrivelse, hvori Konventhuuset ei nævnes. Kraft har det i 1ste Udg. I. 653, men har udeladt det i den 2den, I. 359.

¹⁾ En af Sognepredikerne vedligeholdt Indskrift paa den nordre vrede Væg angaaende Bygningen for et „Konventhuus“, men man hender ikke Hjemmel for denne, desuden meget ubestemte Bemærkelser.

²⁾ Grundriss og Løvsnit af dette Steenhuus findes i Marsberetn. f. 1855 fra Foreningen til Norske Fortidsmindeværners Bevaring. I en Indberetning om Oldsagen af 1743 (Kallte Saml. No. 202 v. Igl. Bibl. i Kbhvn.) ses tillige Sagnet om at de to Kirker og Steenhuset ere byggede af 3 Eske samt tilføjet, at dette Hus er gjort og holdt for Herremas.

Iblandt det Gods, som Bergs Præbende i Galvardskirken i Dslo eiede, forekommer „spitalen i Elvastaða sókn á Þórne“¹⁾, og det er (ovenf. S. 75) paaviist, at det var Dslos og ikke Hammers Kapittel, som det maatte være af Vigtighed at holde et Hospits søndenfor Hammer vedlige paa Veien fra Dslo til Bergen og Nidaros. Sagn om Hospits eller hospital kjendes ikke, og det er rimeligt, at Mørchs og min Kundskab derom skriver sig fra samme Kilde, „den røde Bog.“

9. Mørch nævner St. Olai Kloster paa Hofvin paa Helgøen 1190, hvilket aabenbart er urigtigt. Derimod er det rimeligt nok, at der paa Helgøen (insula sancta, eyin helga), ikke fuldt $\frac{1}{2}$ Mil Bandoei i V. for Hammers Biskopsstad, ved Hovedgaarden Hofvin (nu Hofvinsholm), har ligget et Hospits, i Bandledden midt imellem Lillehammer, hvor Njosen begynder, og Minde, hvor den ender, nogle Mile fra begge. Iøvrigt er der paa Den Sagn om et hedenst Tempel, hvilket baade Dens og Hovedgaardens Navn bestyrker, og Schøning beretter, at der paa Hofvinsholm har staaet et Kapel der, hvor Hovedbygningen i hans Tid var, samt at et Torde østenfor Gaarden derefter kaldes Kapel-Støen.

10. I Gudbrandsdalen omtales Klostre paa Grytting og Kollstad i Fron, og af Schøning ligesaa ved Hjerdkin paa Dovre. Om de to første beretter Hjorthøy, der i 9 Aar var Sogneprest paa Stedet, at der paa Grytting stod et Munkeloster, „som for faa Aar siden (han skrev 1781) er nedrevet. Samme bestod af 12 Senge i Bæggen, og intet andet Vindue, end et udhugget Kors i Bæggen for hver Seng, hvorigjennem Dagens Lys kom i Værelset“. Og om Naboegaarden Kollstad skriver han: „Her har staaet en Kirke i de katolske Tider, og findes endnu en gammel Munkebolig bestaaende af 6 Senge-

¹⁾ Dyff. Regist. fol. 129. b, Ved Alfstad stod nemlig, skjønt tæt ved Hofs Hovedkirke, lige til ud i det 17de Aarhundrede en Stavkirke, hvis Træverk efter Sagnet Sognepresten til Thotgen Hr. Karl Skone hjørte hjem til sig, og benyttede til Bed. Men da han første Gang varmede sig derved, paakom ham en isnende Kulde, som siden aldrig forlod ham, uagtet han ved Prestegaarden byggede sig et eget Huus, Karlsborg, hvor han Dag og Nat, Vinter og Sommer fyrede paa, ut øjunt, tilføjer den forsigtige Referent i Habelands Provstes Kalbsbog. Efter denne Kirke har altsaa Alfstad Sogn Navn. Paa Gaarden vises endnu Kirkens Altar og Nøgle, men Gaarden er mærkeligt ved sin Runesteen, der dog skal være flyttet did fra Ringerte, et Sagn, som Steenarten og Indskriften synes at bestyrke.

rum" ¹⁾. Vi have her en mærkelig Oplysning om Herbergernes Indretning hos os i Middelalderen; thi Herberger maa disse Bygninge have været, den ene maaske for Mænd, den anden for Kvinder. Men om de have været verdslige sálustofor, hvorom Lovene tale, eller geistlige Hospitier, lader sig ei afgjøre, uagtet Kirken ved dem taler for den sidste Mening. — Ved det ældgamle Stedsfifte Hjerdkin paa Dovsfandt Schøning i 1773 Tomter af en Steenbygning, som han antog for et Kloster ²⁾. Men det er uden Tvivl Lærning enten af en af de Herberger (sálustofor), som Kong Eystein I her anlagde (ovenf. S. 22) eller maaske af et Kapel ved samme, altsaa atter et Hospitium, hvis det har staaet under geistligt Tilsyn; et Kloster i egentlig Forstand paa Dovrefjeld lader sig ikke tænke, og allermindst tænke uomtalt i samtlige Oldskrifter.

¹⁾ Hjorthøys Beskrivelse over Gudbrandsdalens Provst II. 94. 100. Kirken stod paa 50 Aar efter Reformationen, et Vidnesbyrd om, at den neppe har været Sognkirke, hvortil den desuden laa Hovedkirken paa Risab for den Schøning var paa disse Gaarde i 1775, og beretter derom i sin Reise, at den paa Risab tilforn har staaet en Kirke og „et Slags“ Kloster, og paa Grytling noget lignende. Her stod endda den Bygning, som skulde været Kloster 3 Stokvert høi, men til Redsalde. Den havde Svalgange oventil og nedtil, og derfra Indgang til Værelserne i en lang Række. Dørene vare runde oventil med udskåret Arbejde. I øverste Stokvert var endnu et Værelse med 3 Senge ved hinanden paa den ene Væg, gjorte af grove Planker og paa Arbejde uden Stolper. Bygningen var temmelig lang, og kan have rummet en Snees Lemmer eller flere. Om Bygningen paa Risab giver han nærmere Oplysning.

²⁾ Budskiften II. 564.

II.

Klostre i Oslo Stift.

§ 4. Dverfigt. Beslægtede Indretninger.

Oslo (Oslo, Avsló, udtalt Maslo, lat. Asloa, Aslogia, Asloja, dt. Anslow)¹⁾ forekommer fra 11te Aarhundredes Midte som Kjøbstad vest i Oslo-Fjorden. Biskop her omtales allerede under Harald arderaaede, altsaa samtidigt med Byens Anlæg; Domkapitlet, hvis ormand kaldes Erkeprest (erkiprestr) og ikke som ved de øvrige Domker Erkeleegn eller Degn, er noget yngre end Stiftets ældste Kloster ved 8 (1147). Fra sidste Halvdeel af samme Sædel ere formodentlig mneklostrene i Oslo og Gimse, St. Michaels Kloster i Tonsberg, og Raastelle Kloster. Under Haakon Haakonson stiftedes Olafs minoriter-Kloster i Oslo, Minoritternes Kloster i Tonsberg, og ragsmark Kloster. Senere fulgte Børne Hospital, Minoritters Kloster i Oslo samt Olafs Præmonstratenser-Kloster i Tonsberg, Minoritter-Klostrene i Kongehelle og Marstrand, hvilkes Alder uvis. Stiftet havde saaledes 12 (13) visse Klostre, hvoraf 4 i det nu afte Landstads Bahuus-Len. Men foruden disse lægger Sagnet eller igere Formodninger Klostre paa flere andre Steder, saasom paa Tjørn ved Stebjof Kirke (Skjær Kloster) i Bahuuslen, ved Rakkestad, enol (Slitu), Bekum, Thorkildsrud, Langseter, Helene og rge, alle i Borgeshøssel, Skodin og Hofvin i Akerhered, Blatad i Aker, Asak, Sleaa og Mannestad paa Romerike, Hestmmerø paa Eker, Klosterfeter paa Vestfold og Venstøb Skien.

Man kjender ogsaa flere Hospitaller i dette Stift end i de øvrige. uden Børne, som vi betragte som Kloster, forekommer følgende: 3 : 4 Hospitaller i og ved Oslo, nemlig St. Laurentii, hvis Torog havest, og som allerede 1532 blev forlenet til Provsten Morten

¹⁾ Oslo Stift bestod af følgende 9 Provstier: Gjerpem, Vestfold, Oslo, Raumarike, Solser, Eidsberg, Sarpsborg, Elvehøssel og Randerike. Domkirken var helliget den norske Helgen St. Halvard, der blev fadt i en Baad paa Dramnsfjorden og nedsenket med en Steen. Han blev tillige Oslos Skytshelgen, og Byens Segl fremstiller ham siddende, med Blle i den ene Haand og en Røllesteen i den anden, samt en Kvinde ved Fødderne. Seglet er senere blevet Christianias, hvor dog St. Halvard i Tidens Løb blev til en Kvinde, Stenen til en Ring og Kvinden til en Mand.

Krabbe¹⁾, St. Jørgens (uden Titel for Spedalske, nemlig det hospital leprosorium, som forekommer 1301²⁾), samt Mariæ Hospital paa Hofvin ved Oslo³⁾; desuden stiftede Kong Haakon V 17de Juni 1306 et Fattighuus (harkindahús) i Oslo, hvortil han udlagde Tomt ved Mariækirken⁴⁾. Dette kan neppe være noget af de foregaaende, siden det første af disse var ældre, og de to sidste laa udenfor Byen. — Høgesaa havde Tunsberg 2 eller 3 Hospitaler, nemlig St. Stephans Hospital, anlagt af Kong Haakon Haakonsøn Syd for Dals-Kirken⁵⁾, og som senere blev et af de kongelige Kapeller. Dette maa i det Mindste i økonomisk Henseende have været forenet med St. Jørgens Hospital i eller ved Byen, da de i 1445 havde Jordegods fælles⁶⁾; dernæst St. Laurentii Fattighuus for syge Reisende eller Hospitalet under Kapellet (stulkan) ved Mariæ Alter i Laurentii Kirke, stiftet 13 Noobr. 1315 af Hr. Bjarne Audunsøn, Jomfru Maria og Martyren Ba-

¹⁾ Dyff. Reg. fol. 142—143. Norske Registreanter i Afsn. I. 253.

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 75.

³⁾ Hospitalet kaldes kun Hofvinar spital i Dyff. Reg. fol. 143, hvor det om dets Jordegods henvises til Afers Kirke, hvorunder det var opført; men disse Blade af Jordebogen ere besvære tabte. Denne Oplysning viser imidlertid, at Hospitalet har hørt under Afers Kirke, følgelig under Nonnestet. Heraf dets Navn „Mariæ Hospital, kaldet Hofvinar“, hvorunder det forekommer i et Afskriftsbrev af 1395 (Dipl. Norv. III. No. 522); thi Nonnestet i Oslo var viet Maria.

⁴⁾ Thork. Analect. 24—26. Dette Huus maa søges i Oslo Strandgade eller i dens Nærhed, og der er endnu en gammel Fattighuus. Dennes nuværende Bygning er vel (Kraft Norg. Beskr. 1ste Udg. I. 304) bygget 1778 af Ladegaardens Gier, men en Indskrift over Døren viser, at Stuen er ældre, og der er meget, som taler for, at den er en Levning af Hlmt Kongens harkindahús. Den ligger paa en Tomt, der maa have tilhørt Kongens rige Kapel Mariækirken, Ladegaardens Grund er fremdeles netop denne Kirkes, som ved Reformationen lagdes under Kronen og Agerhuus Slots Regnskab; og heraf kan man da forklare sig, at Ladegaardens senere private Gier baade har overtaget Pligten efter Mariækirken og senere Kronen at vedligeholde, og desuden Retten til i Forening med Sognepresten at vælge Lemmer af dette Fattighuus.

⁵⁾ Gaaf. Haakonsf. Saga c. 333. Dipl. Norv. II. No. 139.

⁶⁾ Dipl. 1445 i Reichm. Bibl. Det er en Fortegnelse over Gødsset, optaget af Gubbtraub Rolfesøn, Raunkf i Oslo „et hospitalis sancti Stephani & Georgii apud Tunsberg provisor.“ Det var maaske en Dobbeltstiftelse som den i Bergen.

rentius til Hæder¹⁾. Flere Hospitaller fra Middelalderen kjendes ikke med Sikkerhed, men det er mere end sandsynligt, at Konghelle har hødt et saadant²⁾.

Af de kongelige Kapeller laa 3 inden Oslo Stift, nemlig to Kollegiat-Kirker, St. Mariæ Kapel i Oslo og St. Michaels Kapel paa Tønsbergshuus med Provst og 3 eller 4 Kanniker, hvis Præbender dog allerede ved 1390 vare samlede til een, hvorved altsaa Collegiet var opløst; samt det ovennævnte Stephans Hospital i Tønsberg. Af disse var Mariakirken i Oslo den vigtigste med Provst, 6 Kanniker og 6 Vikarier eller Chorprester³⁾. Denne Kirke var Stiftens fjæreste, hans egentlige Sognekirke, som han meget berigede, og hvis Provst han 31te August 1314 bestemte til Kongens og Rigets ständige Kansler, en Værdighed, han med faa Afbrydelser beholdt lige til Reformationen⁴⁾. Provsterne vare disse: Ivar Olafsson 1314—1323 og maaste til 1327. Fra 1319 var Rigsforstanderen Erling Vidkunsson Kansler, til Kong Magnus blev myndig. Paal Baardsson 1327—1333, da han om Vaaren blev Erkebiskop. Erling Gullesson 1337. 1340. Arne Mølaksen 1345. 1350. Peter Giriksson 1351—1369 eller 1370, da han døde. Henrik Henriksson 1372—1388; var kun i den senere Tid Kansler. Arne Sigurdsson 1390—† 1405. Jens Klemetsen 1406. 1408. Andreas Ruus 1424. 1440. Sigurd Bjørnsson 1441. Gunnar Thjostolfsen Holt 1444 eller før — 1453, da han om Vaaren blev Biskop i Oslo. Biskop Jens af Oslo var Kansler fra 1421 og med nogle Afbrydelser til sin Død 1453. Ivar Vikingsen 1453—1482 eller noget senere; levede 1498 i Værne Hospital. Jon Paalsen 1485. 1512. Hans Olafsen 1516. 1518. Mag. Matthias Andersson Hvarfe 1521—† Vaaren 1532. Under Christiern II

¹⁾ Bibleser i Rigsarchivet fra 1555 af Fundats og Gavebrev, samt fra 1554 af Jordebogen, der alveles stemmer med Fortegnelsen over Hospitalets Gods i Dyst. Reg. fol. 106. a. Dette Hospital fik Kong Christian III's Stadfæstelse 22de Jull 1551 (Norske Registr. I. 309.) og er endnu til.

²⁾ Dette bestyres og af Holmbergs Bohuslans Beskrifn. III. 157, hvorefter et nu ubetydeligt, før rigere, Hospital er til der som Fattighuus.

³⁾ „Vicarii seu chorales presbyteri“; ifølge en Oplysning om Kapitlernes Størrelse og Indretning i Norge af 29de Novbr. 1493, meddeelt Abbe Domkapittel fra Erkebiskoppen. Afskrift fra Sverige i danske Geheimearchiv.

⁴⁾ Danske Magaz. I. 325. Dipl. Norv. I. No. 143.

Ophold i Norge 1531—1532 var Peter Paal Kempe Provst og Kansler. Mag. Morten Krabbe Dktbr. 1532—†1543. Nils Henriksøn (Nils Skriver) udn. 22de Mai 1543, maatte dog kun midlertidigt. Peder Huitfeldt Jan. 1547 eller før. — Marietivens Gods eller Oslo Provstis Gods inddroges vel ved Reformationen under Kronen, men derunder havde det i Grunden ogsaa forhaert, og det vedblev ligetil Enevoldsmagtens Indførelse at være et særskilt Len for Rigets Kansler, hvis Embedsindtægt det var. Michaelskirken i Tønsberg vil nedenfor blive omtalt blandt Klostrene.

Af Gilder i Stiftet omtales ogsaa flere. I Byen Oslo nævnes 3: a) Hellig-Regems Gilde, uden Tvivl det fornemste, som havde sit Alter i Domkirken, og i hvis Staalet Lagtinget nok holdtes¹⁾); b) St. Annas Gilde i Oslo, der laa ved Dlafsklosteret, og hvis Brødre, „Borgere i Oslo“, i 1461 fik St. Annas Alter i samme Kloster til Brug²⁾. Denne Forbindelse med Dlafskloster kostede paa Reformationstiden Gildet dets Gods, som Kongen 1541 forleenede til Slotskriveren paa Agerhuus Mats Christenssøn³⁾); c) da man i Middelalderens Hjelpede mellem Borgerne og Haandværkerne i Byerne, maa hiint Gilde være forskjelligt fra Skomagernes Gilde i Oslo (societas et convivium sutorum Osloie), som i 1409 ogsaa optoges i Prædikebrødrenes Broderskab. Endnu længe efter Reformationen havde Strædderlaug i Oslo Navn og Indretning som Gilde, formodentlig det ældre Skomager-Gilde⁴⁾. I Tønsberg ere to Gilder sikre, nemlig St. Dlafsk Gilde, hvori Lagtinget holdtes, og St. Annas Gilde, hvis Eiendom i 1575 tildømtes Kongen, som i 1577 første Gang oppebar Indtægten af Gildets 8 Gaarde paa Landet og 6 Tomter i Byen⁵⁾. Om derimod Tønsberg har haft et særskilt Gilde for de tydske Haandværkere i Byen, er uvidt, ligesom Moskøernes store Magt i Tønsberg, lignende

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 536. 726. 893. Byernes Lagting holdtes i Gildeskælerne (Norges gl. Love II. 187. 188), men Oslo Bylov har ingen Bestemmelse herom. Gildets Alter i Domkirken blev 14de Aug. 1648 tillagt det nykøbte Hospital (før Graabrødre Kloster) i Oslo. Norske Registranter i Afskrift. I. 279.

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 854. Nye Danske Magaz. I. 97.

³⁾ Norske Registranter i Afskr. I. 267.

⁴⁾ Stræddernes Gildeskraa af 27de Febr. 1607 i Norske Register.

⁵⁾ Registratur over Brødraskaber paa Agerhuus 1622. Forbøgen i Rigsskrivarkivet. Jfr. ovenf. S. 69—70.

Gilder i Bergen og Oslo, samt Navnet Stomagergaarden (Subergarshen, sutaragardr) i Tønsberg taler derfor. — Forresten har Oslo Stift uden Tvivl paa Landet haft flere Gilder, som vi ikke kjende. Gaardsnavnene Gildhuus, s. Gr. i Bier ¼ Mil fra Drammen, synes at hentyde paa slige Indretninger i Fortiden.

Til dette Stifts geistlige Historie have vi mange og indholdsrige Kildebøger bevarede. Hertil hører, foruden en Mængde Diplomer i Norge og Danmark, især Biskop Øysteins Register eller Jordebog over Stiftets geistlige Gods, forfattet mellem 1388 og 1400, almindelig kaldet „den røde Bog“; samt en i 1622 efter Befaling optagen Registratur over Arkivet ved Agershuus Slot, som uagtet alle dens Mangler er af stor Vigtighed for Hovedøens, Værnes og Gimsø's Historie, da disse Klosters Brevslaber endnu paa hiin Tid vare i Behold i Arkivet. Hvor de senere ere blevne af, veed man ikke med Visshed. Man fortæller, at Stattholder Grev Christian Rantzau skal have taget Kisterne, hvori de laa, med sig til Danmark, og der i et Anfald af Vanvid opbrændt dem¹⁾. I vort Rigearchiv (en Fortsættelse af hiint ældre Archiv i de samme Num) findes de nu ikke. Men de ældste Jordebøger her afgive mange nye Bidrag til Kundskab om de osloiske Klosters Jordegods. Her mangle altsaa i det Hele ikke Kildebøger til Klosterhistorien, men ogsaa i dette Stift angaa de i betydeligere Grad Penge- og Eiendoms-Forhandlinger, end ønskeligt kunde være for Fremstillingen af Kunstenes indre Forhold, Liv og Sæder.

§ 5. St. Mariæ Cistercienser-Kloster paa Hovedø.

(Mariu-klaustr i Høfudey).

Hovedøen kaldes den stærke og Agershuus Fæstning nærmest liggende Ø i den Gruppe, der strax Syd for Fæstningen skiller Bjørvigen fra Bundefjorden. Den har Form af en Hestesto med Nabningen mod Bjørvigen, og ligger noget over 2000 Alen S. V. fra det gamle Oslo.

¹⁾ Dette er og antydet af Thorkelin i Fortalen til Diplomatariet S. V. jfr. Vedel-Simonsens Udsigt over haandskrevne Kilders Sjæbne S. 94. At Grev Rantzau virkelig har ført med sig til Danmark ibetmindste en Deel af Arkivet, sees af en Rancelli-Skrivelse til ham af 14de Novbr. 1739, hvorefter man vilde indhente Kongens Villie, om det Tagne skulde tilbageendes eller beholdes; men nogen kongelig Resolution herpaa findes ikke i Rigearchivet.

Dens to Arme ere temmelig høie, men midt over Landet gaar indert fra Bugten et lavere Tid, paa hvis Midtpunkt St. Mariæ Cistercienserkloster stiftedes 18de Mai 1147 af Munte fra Kirkestad (Kirkestede) i Lincoln i England, og viebes som de øvrige Klostre af denne Orden Guds Moder, men tillige den hellige Jarmund eller Edmund, en angelsaxisk Konge i 9de Aarhundrede¹⁾. Derimod findes ingen Oplysning om, hvem der har foranlediget disse engelske Mantes Indkaldelse eller betostet Klosters Anlæg. Man kan med størst Almelighed giætte paa, at Biskoppen i Oslo har fulgt Biskop Sigurds Exempel i Bergen, der Aaret forud stiftede Bysse Kloster ved engelske Munte af samme Orden. Som første Abbed i Hovedøen nævnes Andverus²⁾, formodentlig en i Moderklostret Kirkestad dannet Nordmand.

De første Efterretninger om Hovedøen oplyse, at Paverne strax og stadig have givet det Privilegier; den ældste Skjermbulle er fra 1162 af Pave Alexander III, senere af Lucius III fra 1184, af Celestin III fra 1197 o. fl., men deres Indhold kjendes ikke³⁾. Fra Klosters ældste Tid er og Kong Magnus Erlingsøns Gave af Trediebelen i Dypviks Bærefiske paa Rodum til Hovedøen, for sine Forældres, Dronningens Broders og sin egen Sjæl. Fra samme Konges Tid har der og eksisteret Stadfæstelse paa Klosters Friheder og et Gavebrev paa Gaarden Fraun paa Follo⁴⁾. — I Kongesagaerne omtales Hovedøen oftere, men nærmest paa Grund af Dens Beliggenhed ved Indløbet til Oslo, og sjelden faar man Underretning om Klosteret selv eller dets Beboere. Mærkeligt er Hovedøemunkens Jon Kullungs Døttraden 1185 som

¹⁾ Aaret 1147 forekommer i alle Annaler; Dagen kun hos Mantique (Annal. Cistert. II. 90), hos hvem Klosteret kaldes abbatia de Obudoria. Et upaarbejdet Sagn, trykt i Saml. t. N. F. Hist. II. 355 ff., fortæller, at Klosteret tilligemed Agerøhøns Slot, Agerø Kirke og Vor Frue Kloster i Oslo er stiftet af den hellige Edmund selv. Selve Beretningen viser, at det er en af Hovedøens Munte forfattet Legende, for at have sit Klosters Anseelse. Edmund havde isvrigt sit Alter i Oslo Domkirke, saa hans Dyrkelse her i Egnen har været almindelig; men dette Alter stiftedes først af Biskop Jon (1373—1385), og faar selvgelig ikke i nogen Forbindelse med Hovedøens Anlæg (Dyhtens Reg. fol. 136. h.)

²⁾ Pontoppidans Annal. I. 368.

³⁾ De nævnes med flere af nois Alder i Registr. paa Agerøhøns.

⁴⁾ Sammenfæds. Kongen, Gyslein Erkebiskop, Biskop Helge i Oslo og Dronningens Broder udfærdte dette Brev, hvori de, som hindre denne Gave, trues med Guds og den hellige Edmunds Hevn. jfr. Dipl. Norv. II. No. 5. Sagn. Danm. Hist. VIII. 95.

Kærløse med Sverre. Kæret efter Magnus Erlingsøns Fald frem-
 fød i Biden en Mand, der kaldte sig Jon og udgaves for Inge Krog-
 nys Søn. Han blev paa Haugething tagen til Konge, og først efter
 tre Aars Kamp lyttedes det Sverre at dæmpe dette Oprør, idet Jon
 selv faldt, og en Mand i Bergen, Peter, i ham gjenkjendte sin Søn
 Dem. Det maa være denne „Jon Konge“, som stadfæstede Klosters
 Besiddelse af Gaarden Fraun, samt en Kvinde Bergliots Gave til Ho-
 vedsen; ligesaa har Kong Sverre bekræftet dets Friheder og Gaven af
 Fraun, der selvfølgelig har hørt til Kongedømmets Gods¹⁾. Man ser af
 de vistnok yderst forvanslede Brevuddrag i Registraturen paa Agershus,
 at Hovedsens Munke have faaet Stadfæstelse paa alle sine almindelige
 Friheder og paa enkelte Eiendomme af de følgende Konger og Parti-
 hørdinger; thi den nævner Breve, udstedte af Biskop Nikolaus, Haakon
 Sverresøn, Erling Magnussøn (Steenbæg), Haakon Jarl (Galen),
 Kong Inge, Erik Jarlsøn o. Fl., men de afgive intet paalideligt Ud-
 nytte, uden maatte Erlings, der gav Klosteret Gaarden Hof paa Hudrum-
 skunden, St. Edmund til Bre, for sin Faders Kong Magnus's, sin
 Forbroders Sigurds, sine Forfædres og sin egen Sjæl.

Men denne Munkenes Stræben at holde Venstab med den, som til
 enhver Tid havde Magten i Hænde, maatte paadrage dem Overlast eller
 anden Ulykke i disse urolige Tider. Da saaledes Biskop Nikolaus fik
 at vide, at Kong Sverre havde indlagt en Stat til Forvaring i Hoved-
 sen, toge han og Sigurd Jarlsøn den med Magt ud af Klosterkirkens
 Bæg²⁾. Saalænge Sverre levede, synes han i det Hele at have holdt
 Munkene enten med eller mod deres Villie paa sit Parti. Han hørte
 Messe hos dem i Klosteret, umiddelbart før han slog Baglerne ved Oslo,
 og det uagtet han var en bandsat Mand. Denne Tilfidsættelse af Kir-
 lens Bud paadrog Munkene Straf fra Ordenens Generalkapittel i Ci-
 stertium Aar 1200, da der fastsattes de lobbestemte Straffe for de Munke,
 der havde holdt Messe for den bandsatte Konge, og for dem, der vidende
 herom havde vedligeholdt Broderskabet med de Første³⁾. — Da Bag-
 leroprøret efter Sverres og hans Søns Død atter blusede op, synes

¹⁾ Sverres Saga c. 101 ff. Registr. paa Agershus.

²⁾ Sammeft. c. 132. Klosterruinerne fremviser flere arkante Guller (reposito-
 ria) i den indre Kirkemur, hvilke vel have været forsynede med Døre.

³⁾ Sammeft. c. 134. Marteno et Durand Thes. Annot. IV. 1294. Enhm
 Danm. Hist. VIII. 566.

Dens to Arme ere temmelig høie, men midt over Landet gaar inders fra Bugten et lavere Tid, paa hvis Midtpunkt St. Mariæ Cistercienserkloster stiftedes 18de Mai 1147 af Munte fra Kirkestad (Kirke-stede) i Lincoln i England, og viedes som de øvrige Klostre af denne Orden Guds Moder, men tillige den hellige Jarmund eller Edmund, en angelsaxisk Konge i 9de Aarhundrede¹⁾. Derimod findes ingen Oplysning om, hvem der har foranlediget disse engelske Munkes Indsættelse eller betostet Klosters Anlæg. Man kan med størst Næmlichkeit gjette paa, at Biskoppen i Oslo har fulgt Biskop Sigurds Exempel i Bergen, der Aaret forud stiftede Bysse Kloster ved engelske Munte af samme Orden. Som første Abbed i Hovedsøen nævnes Andverus²⁾, formodentlig en i Moderklostret Kirkestad dannet Nordmand.

De første Efterretninger om Hovedsøen oplyse, at Paverne strax og stadig have givet det Privilegier; den ældste Stjermbulle er fra 1162 af Pave Alexander III, senere af Lucius III fra 1184, af Coelestin III fra 1197 o. fl., men deres Indhold kjendes ikke³⁾. Fra Klosters ældste Tid er og Kong Magnus Erlingsøns Gave af Trediedelen i Dypvris Bærefiste paa Modum til Hovedsøen, for sine Forældres, Doms Kongebroders og sin egen Sjæl. Fra samme Konges Tid har der og eristeret Stadsfæstelse paa Klosters Friheder og et Gavebrev paa Gaarden Fraun paa Follo⁴⁾. — I Kongesagaerne omtales Hovedsøen oftere, men nærmest paa Grund af Dens Veligheden ved Indløbet til Oslo, og sjelden faar man Underretning om Klosteret selv eller dets Beboere. Mærkeligst er Hovedsmunkens Jon Kufungs Optraeden 1185 som

¹⁾ Aaret 1147 forekommer i alle Annaler; Dagen kun hos Rancique (Annal. Cister. II. 90), hos hvem Klosteret kalbes abbatia de Obuderia. Et uoplyst Sagn, trykt i Saml. t. N. F. Hist. II. 355 ff., fortæller, at Klosteret tilligemed Agerøhus Slot, Agerø Kirke og Vor Frue Kloster i Oslo er stiftet af den hellige Edmund selv. Selve Beretningen viser, at det er en af Hovedsøens Munte forfattet Legende, for at have sit Klosters Anfæstelse. Edmund havde isærligt sit Alter i Oslo Domkirke, saa hans Dyrkelse her i Egnen har været almindelig; men dette Alter stiftedes først af Biskop Jon (1373—1385), og faar følgelig ikke i nogen Forbindelse med Hovedsøens Anlæg (Dyffels Reg. fol. 136. h.)

²⁾ Pontoppidans Anal. I. 368.

³⁾ De nævnes med flere af visse Alder i Registr. paa Agerøhus.

⁴⁾ Sammenfæst. Kongen, Gyslein Erkebiskop, Biskop Helge i Oslo og Doms Kongebroder afstedte dette Brev, hvori de, som hindre denne Gave, trues med Guds og den hellige Edmunds Gævn. Jfr. Dipl. Norv. II. No. 5. Sæd. Danm. Hist. VIII. 95.

abkonge mod Sverre. Karet efter Magnus Erlingsøns Fald frem-
 d i Biden en Mand, der kaldte sig Jon og udgaves for Inge Kro-
 gs Søn. Han blev paa Haugething tagen til Konge, og først efter
 i Karls Kamp lyttedes det Sverre at dæmpe dette Oprør, idet Jon
 is faldt, og en Mand i Bergen, Peter, i ham gjenkjendte sin Søn
 km. Det maa være denne „Jon Konge“, som stadfæstede Klosters
 kstættelse af Gaarden Fraun, samt en Kvinde Bergliots Gave til Ho-
 øden; ligesaa har Kong Sverre bekræftet dets Friheder og Gaven af
 kann, der sølgelig har hørt til Kongedømmets Gods¹⁾. Man seer af
 i vistnok yderst forvanskede Brevuddrag i Registraturen paa Agershuus,
 i Hovedsøns Munte have faaet Stadfættelse paa alle sine almindelige
 righeder og paa enkelte Eiendomme af de følgende Konger og Parti-
 øbninger; thi den nævner Breve, udstedte af Biskop Nikolaus, Gaakon
 herredssøn, Erling Magnusson (Steenbøg), Gaakon Jarl (Galen),
 kong Inge, Erik Jarlsøn o. Fl., men de afgive intet paalideligt Ud-
 øtte, uden maaste Erlings, der gav Klosteret Gaarden Hof paa Hudrum-
 anden, St. Edmund til Øre, for sin Faders Kong Magnus's, sin
 arbroders Sigurds, sine Forkædres og sin egen Sjæl.

Men denne Munkenes Stræben at holde Benstab med den, som til
 hver Tid havde Magten i Hænde, maatte paadrage dem Overlast eller
 den Ulykke i disse urolige Tider. Da saaledes Biskop Nikolaus fik
 vide, at Kong Sverre havde indlagt en Skat til Forbaring i Hoved-
 øen, toge han og Sigurd Jarlsøn den med Magt ud af Klosterkirken
 øg²⁾. Saalænge Sverre levede, synes han i det Hele at have holdt
 munkene enten med eller mod deres Villie paa sit Parti. Han hørte
 leese hos dem i Klosteret, umiddelbart før han slog Baglerne ved Oslo,
 i det uagtet han var en bandsat Mand. Denne Tilfidesættelse af Kir-
 øns Bud paadrog Munkene Straf fra Ordenens Generalkapittel i Ci-
 østium Mar 1200, da der fastsattes de lobbestemte Straffe for de Munte,
 ø havde holdt Mæsse for den bandsatte Konge, og for dem, der vidende
 ø om havde vedligeholdt Broderskabet med de Første³⁾. — Da Bag-
 øprøret efter Sverres og hans Søns Død atter blussede op, synes

¹⁾ Sverres Saga c. 101 ff. Registr. paa Agershuus.

²⁾ Sammeft. c. 132. Klosterruinerne fremviser flere stikantede Guller (repositoria) i den indre Kirkemur, hvilke vel have været forsynede med Øre.

³⁾ Sammeft. c. 134. Marteno et Durand Thea. Annot. IV. 1294. Sæhm Danm. Hist. VIII. 566.

Hovedsøen stadig at have holdt Benstab med dem, som og havde sin stor Styrelse i Biken og i Biskop Nikolaus en farlig Formand, om Munk øggede ham. Benstabet lønnedes med Stadfæstelse af Privilegier ældre Gaver samt nye Velgjerninger. Philip Baglertonge forbød Møderne (ved 1210) at forurette Klosters Landhønder paa Gaarden Als som Kong Inge havde givet Klosteret¹⁾, mageskiftede Gods med Hovedsøen, og skal i sit Testamente have givet det nogle Gaarde for sin og sit Forældres Sjæle. Fra Kong Inge Baardsøns Tid omtales kongelig Stadfæstelser paa Klosters Ret til Larefisket ved Hof paa Huderumstranden, der ifølge 4 Biskoppers Dom af 1212 og pavelig Stadfæstelse til hørte Hovedsøen, samt et Skjermbrev for Klosteret af Erkebiskop Thore (1204—1214). Eignende Breve nævnes fra Kong Haakon Haakonssøn hvoriblandt Stadfæstelser paa Klosters Eiendom i Djupvik, Hof og Lidereng, Ret til Stovhugst paa Bygds m. v.²⁾

Da Gudolf af Blatstad reiste Ribbungernes Parti 1219, forefaldt disses første Raabendaad paa Hovedsøen, hvor Gudolf ved Nattetide overrumplede Kong Haakon Sydselmand Ivar Utvik, der laa til Ankers ved Øen. Efterat flere vare faldne, undkom Ivar selv, og flere af hans Mænd reddede sig i Klosterskirket³⁾. Paa denne Tid var (Englænderen: Alstat in Abbed i Hovedsøen; da dette Navn ellers aldrig forekommer, synes han at maatte være den Alstatin, som siden blev Kongens Kansler. Som Albed deltog han i det oftere nævnte Rigsmøde i Bergen 1223, som Kansler benyttede Kongerne Haakon og Magnus ham i flere og vigtige Sendfærd, nemlig til Keiser Konrad i Tydskland 1250, til Danmark 1261 til Skotland 1264, 1265 og 1266, da han deltog i Afslutningen i Freden i Perth. Eigesaa ledsagede han Kong Haakon paa dennes fird

¹⁾ Dipl. Norv. I. No. 3. Thork. Dipl. II. 19.

²⁾ Regist. paa Agerstunne. Dipl. Norv. II. No. 5. Munks Historie III. 66 Ved Dom af menige Biskopper og Geistlige paa Kirkemøde i Nidaros 122 tilbødtes Klosteret atter Hof paa Huderum i Anledning af Oslo Biskops Forbringelse derpaa. Eigesaa skal Pave Innocents III 1208 have bekræftet Klosteret i alle dets ved Gaver eller paa anden lovlig Maade erhjorte Eiendomme Til denne Tid har maaske og henføres et Vidnesbyrd af Svein, Abbed Hovedsøen, om at Pave Innocents (III? — i 7de Aar, s: 1203) havde befale at Hovedsøens Munk ikke maatte tiltales eller straffes uden af deres egen Orden. Sammeft.

³⁾ Haaf. Haakonss. Saga c. 68. Eignende Frelse i Hovedsøen fandt uogle Biskopper 1240 efter Reberlaget ved Laake, og Hertug Skule gav dem ved Afkomsten til Oslo Fred. Sammeft. c. 219. 220.

Reise til Detenverne 1263, og var 1269 i England ved Fredsslutningen i Winchester¹⁾. Karet derefter blev han Biskop i Bergen, og deeltog i det store Kirkemøde i Lyon 1274²⁾. Astatins Hengivenhed for Kongemagten fremlyser deraf, at Kong Magnus efter hans Raad stiftede Apostelkirkens Provsti i Bergen med kongelige Præster³⁾. Fra Astatins Tid som Abbed er Biskop Nikolaus's af Oslo og hans Kapittels Stadsfæstelse af en Uddarbs Gave af Jordegods til „den hellige M^o Maria og hellig Edmund“, Munkene i Hoveds til Underholdning⁴⁾.

Efter Astatin var Englænderen Laurentius Abbed i Hovedsøen. Han tilligemed Mester Bjarne (Bernhardus), Rannik i Nidaros, benyttedes som Kongens Sendebud til Rom 1246 angaaende Kroningen, hvilket Sag Paven derpaa overdrog til Kardinal Wilhelm⁵⁾. Da denne Karet efter kom til Norge, tog han sig og af Hovedsøen, og paalagde 2de Septbr. 1247 Oslo Biskop at hævde Munkene i deres Rettigheder og hjælpe dem i alt Lovligt⁶⁾. Senere blev Laurentius forflyttet til sit Fædreland som Abbed i selve Moderklosteret Kirkestad⁷⁾. Hans Eftermand i Hovedsøen kendes ikke; i de følgende Aar omtales kun enkelte Gaabreve og andre Erhvervelser af Jordegods; i 1267 bekræftede Kong Magnus Klosters Privilegier, og i 1268 skal han have taget Munkene i Forsvar angaaende Gaarden Mas paa Follo, som man vilde berøve dem. I hans Testamente fik Hovedsøen 30 Mark gangbar Mynt⁸⁾. — I 1283 tog Kong Erik og Hertug Haakon Hovedsøen i kongeligt Børn samt bekræftede sine Formænds Breve derom, og i 1291 udsædte Biskop Thorstein af Hammer en Vididske af det Børnbrev, Kong Haakon den Gamle havde undt Klosteret. I 1292 skal Hertug Haakon have reist Sag mod Hovedsøen angaaende Bygdøen ved Oslo, som han antog uret-

¹⁾ Saal. Haakonsf. Saga c. 86. 275. 305. 319. Sögubr. Magn. kgs. Suhn Daan. Hist. X. 173. 200. 434. 532. 547. 581 ff. 644.

²⁾ Drenf. S. 6. Island. Annaler 142. Suhn X. 656.

³⁾ Ifølge Sögubr. Magn. kgs. Fornm. Sög. X. 159.

⁴⁾ Dipl. Norv. I. No. 7. Thork. Dipl. II. 250.

⁵⁾ Dipl. Norv. I. No. 30. I Hævebrevet staar sædvaanligt Abbedens Navn in blanco, men af Suhn X. 94 sees, at det har været Laurentius.

⁶⁾ Dipl. Norv. I. No. 39. Eignende Befaling skal han ifølge Regist. paa Agerøsh. have givet Hammers Biskop.

⁷⁾ Suhn X. 71.

⁸⁾ Sammeft. X. 608. Regist. paa Agerøshuus. Thork. Dipl. II. 257.

telig var kommen i Klosterss Gie, men den tildømtes dog samme, da det bevistes, at den i 100 Aar havde fulgt Klosteret ¹⁾).

Broder Halle nævnes som Abbed her mellem 1295 og 1298, og har uden Tvivl forud været Prest ved Klemenskirken i Oslo ²⁾. Han, Prioren Audun og flere Klosterfolk oprettede 1295 med Arabjörn Bonde et nyt Markeskjel mellem hans Gaard Mork og Klosterss Gaard Kve paa Follo ³⁾. I denne Abbeds Tid fik Klosteret en Tomt ved Munkgaarden i Oslo af Hertug Haakon 1296, og s. N. gav Prioren Audun Moder Husfru Ragnbild, Holtabjörns Enke, sig ind i Hoveden med alt sit Gods, og Audun købte for disse Penge 1298 Gaarden Seltun i Sillingdal ⁴⁾. Til at undersøge og paadømme de mange Trætter mellem Biskop Arne af Stavanger og hans Kapittel valgte Paven 1296 Biskopperne af Oslo og Hammer samt Abbeden af Hoveds, og Halle har i denne Egenkab medudstedt forskjellige Breve, som dog ligesaa lidt som hele denne Proces vedkommer Klosterhistorien ⁵⁾. Om Vaaren 1299 afgik Halle som Abbed, og fulgtes i Embedet af Baard, der 6te April 1299 indtog Formandens Plads ⁶⁾ som Meddommer i Stavangersagen. I 1299 gjorde Hoveds Gaardebytte med Gunnar Klerk, og i 1300 indgik Abbed Baard en Kontrakt med Fru Groa, Abbedisse i Nonneseter, om den aarlige Afgift af Djupvikfistet ⁷⁾. — Fyrst Siglaw af Nygen, Dronning Eufemias Farfader, blev paa et Besøg hos Kong Haakon syg og døde i Oslo, efter i sit Testamente af 27de Decbr. 1302 at have erindret forskellige norske Kirker og Klostre, hvoriblandt Hoved-

¹⁾ Regist. paa Agershuus.

²⁾ Han er nemlig uden Tvivl den Halle, der var Oslo Biskop Andres's falmægtig i Ribaros 1280. Dipl. Norv. III. No. 16. Thork. Dipl. II. 88.

³⁾ Dipl. Norv. II. No. 36. Thork. Dipl. II. 168. Prioren Audun og det ældste Munk Baard gives Titelen Dan eller Don (Herre), der ikke var sjelden for anseede Benediktinere, Clunyensere og Cisterciensere.

⁴⁾ Regist. p. Agershuus. Thork. Dipl. II. 204, og en i Udgaven udeladt Paa skrift paa Brevet. Herdes Figesten findes i Hoveds's nordre Chorsgang med Indskrift: Her ligger Ragnhilder huspreyia kona Holtabjarnar cum anima in pace requiescat.

⁵⁾ Dipl. Norv. IV. No. 7 ff. Thork. Dipl. II. 169 og oftere til *Stabets Gul*

⁶⁾ „Cui nos successimus in onero et honore“. Thork. Dipl. II. 235. U trykket antyder, at Halle maasse har neblagt sin *Verdighed*, og ikke netop død paa den Tid.

⁷⁾ Regist. paa Agershuus. I disse Aar omtales sammesteds forskellige *Kj* Sagmandsdomme m. v. Hoveds's vedkommende, som her forbigaaes, da i dragene ofte ere ufterrettelige.

der fik 30 norske Mark ¹⁾. I 1305 overlod Øystein Arnesøn sønnen, hvad hans Fader havde testamenteret det i Gaarden Rinderen lers Sogn, ligesom det 1307 fik noget Jordegods i Fru Jartruds, (Guttorm Gybusens Enkes Testamente ²⁾).

Abbed Baards Eftermand Albrekt var det uden Tvivl, der 12te Marts 1311 fik Paven's Fuldmagt at varetage de kongelige Kapellers Ræder (ovenf. S. 352), men han nævnes først udtrykkelig 29de Juni 1312, da Klosteret af Kansleren Hr. Mate fik Gaarden Bjerte paa Folke Jordegods paa Ringerige, hvilket Magestifte Kong Haakon som Metropolitens Patron stadfæstede; men Gaarden blev desuagtet i 1318 stadsmt Klosteret ³⁾. Efter Albert har en Sigurd i kort Tid været Abbed, og derpaa nedlagt denne Værdighed, hvortil da Audun hævdedes, sigt sigs Klosterets oftnævnte Prior. I Februar 1315 gav nemlig kongen og hans Kone Ingerid Hovedsen Gaarden Dynjandasteid i Bergsmodet mod at Manden optoges i Klosterets Brødrevalg. Hun forklarede sigt, at denne Gaard alt i Abbed Halles Tid var Klosteret bestemt, og overgivet til „Abbed Sigurd“, som og nu var tilstede, da hun, idet hun og Slægtninger for Abbed Audun af Hoveds stadfæstede Gaven ⁴⁾. Indledning af den ovennævnte Dom, hvorved Hovedsen tabte Gaarden Bjerte, lod Abbed Audun, formodentlig til Oplysning for geistlige, afsætte i Udlandet, samtlige Norges Biskopper give sig en latinsk Oversættelse af Magestiftet og Kongens Stadfæstelse fra 1312 ⁵⁾. Fra Auduns Tid er ogsaa en Bibelske af Kong Haakon IV's Gavebrev paa Djupstet ⁶⁾, og i den titnævnte Registratur nævnes flere Kjøbe- og Gavebrev til Hovedsen fra denne Tid, hvoriblandt Aas i Aker og Drengs i Aker.

Ogsaa Eftermanden Abbed Jon havde Eiendomstrætte med Kansleren Hr. Jvar Olafson. Denne havde, som det synes i et omtvistedt Brev, ladet bygge og føre til Søen 30 Spirer, som Abbeden ved

) Saml. XI. 419.

) Regist. paa Agerhus. Dipl. Norv. II. No. 85.

) Danske Magaz. I. 328. Dipl. Norv. II. No. 132.

) Dipl. Norv. II. No. 121. Saml. XI. 823.

) Barth. IV. 668—671. I 1318 var Biskopsmøde i Oslo, og dette Brev derfor ganske vist udfærdiget efter 26de Juli d. A.

) Saml. (ældre) Saml. II. m. 179. Sammenlignet med Thork. Dipl. II. 251 viser det sig som en Bibelske fra 14de Aarhundrede. I Haakon den Gamles Tid var neppe nogen Audun Abbed i Hoveds.

sine Folk med Magt tog til sig. Da Hr. Ivar paa Grund heraf vilde udtage Stevning mod Hovedsøns Munte hos Biskoppens Official i Oslo, negtede denne 29de April 1321 at stevne Munkene, medmindre Hr. Ivar frafaldt den Tiltale og Dom, som Lagmand og Raadmænd allerede havde fældet; men dette vilde Kansleren ikke, og forlangte Dagen efter af Jon Abbed den tilsdømte Erstatning for de frarøvede 30 Spirer, og tilbød sig isøvrigt at underkaste sig uvillige Mænds Dom i denne Sag. Da dette affloges, stævnedes han Abbeden og Munkene at føre Spirerne til Akers Thing, og der tage den Ret, han efter Loven var dem skyldig¹⁾. Sagens Udfald kjendes ikke. At Jon var Hovedsøns Abbed i 1321, er heraf vist; men i 1323 var den førnævnte eller en anden Audun atter Abbed her; han nævnes 17de Oktbr. d. A. i Ingerid Ormsdatters Gavebrev til Hovedsøn af Gaarden Lomter paa Romerige til Sjølehjælp og evigt Bønhold, imod. at hun af „Landstydsk-Munken“ oppebærer 12 Spand Smør aarlig²⁾.

Til denne Tid hører og Oslo Erkeprests Thorkel Gunnarssøn Mottuls (1318—1327) Testamente, hvori han gav Hovedsøn Direktstad for Gravsted i Klosterkirken³⁾, og en udateret Brevverel mellem Biskop Salomon i Oslo og Biskop Audfinn i Bergen angaaende en Kannik ved Domkirken i Oslo, Mester Arne, som samme Sommer var gaaet ind i Graamunkelklostret⁴⁾ i Hoveds, og havde der anlagt Profesdragen. Nogle Dage efter kom han med Abbeden og nogle Munte til Biskoppen, nedlagde sin Præbende i Kapitlet og fulgte tilbage med Abbeden til Hovedsøn, hvor han forblev i 10 Dage. Derpaa gik han atter sin Vej derfra, holdt længe til her og der i Heredet, og kom endelig til Hr. Erling (Widkunssøn, den daværende Rigsforstander). Nu indkom Klage fra Abbeden, og Biskoppen paalagde derfor Arne i Henshold til constit. Bonifaciana de regularibus at vende tilbage til Klostret. Da han ei adlød, satte Biskoppen ham i Band, hvorefter han appellerede til Paven. Skjønt Biskoppen kunde forkastet denne ubesiedede Appel fra hans lovlige og pligtige Strafferet, havde han dog givet Arne Bevissbreve, hvilke denne dog ei vilde modtage. Arne kaldes nu Kongens Klerk, og man

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 60. No. 1. 6. 7. Dipl. Norv. III. No. 123.

²⁾ Dipl. Norv. II. No. 251. Dette Brev nævnes i Regist. af 1622, men findes nu i Danske Selskab, hvilket viser, at i det Mindste nogle af disse det norske Rigsarkivs Breve ere komne til Kjøbenhavn.

³⁾ Regist. paa Agersthus.

⁴⁾ Dette er et Bevis fra den tidligere Tid for, at gråmunk i Norge betegner en Cistercienser (*griseus monachus*) og ikke en Franciskaner.

udlægger Biskoppens Færd til Kirkens Vanhæder; han opholder sig i Kongsgaarden, og trodser aabenbart Biskoppens Bud og Band. I denne Sag udbeder nu Salomon sin Medbroders Naad og Mening, og lover at følge denne. — I sit Svar finder Biskop Audfinn, at Salomon i Et og Alt har fareet lobligt og pligtmæssigt frem, og at Arnes Appel er lovstridig. At han kalder sig Kongens Klerk, styder sig under verdsligt Værn, og negter at lystre Bandsdommen, gjør ham netop denne underkastet, ifølge Vilhelms af Sabina Statut om Klerke, der ville drage sig fra geistlig Domstol. Biskopperne af Norge fik lidet at gjøre, hvis Kongens Klerke kunde bære sig ad som de lystede, og Ingen kunde rette dem, og „Gud forbyde, at Paverne skulde give saa stærke Privilegier mod den almindelige Lov, at det kirkelige Baand brister.“ Forøvrigt ere hverken Magister capellarum eller hans Klerke eremte, men kun privilegerede, eftersom de i deres Pavebrev ikke have nogen af de 7 Artikler, der begrunde Eremtion, og saaledes kan Diocesanen lade saadanne Klerke kanonisk afstraffe uden Hensyn til tomme Indsigelser. Audfinn henstiller isvrigt til Salomon og hans Brodre (Domkapitlet i Oslo) at foredrage Sagen for Erkebiskoppen og de øvrige Biskopper, for at ogsaa disse i sine Kirker kunne handsætte den Gjenstridige, til han falder til Fode¹⁾. — Dette er et hidtil ubekjendt Optrin i den fortsatte Kamp mellem geistlig og verdslig Myndighed, som rasede under Kong Eirik Magnusson, tildeels bilagdes ved Broderen Kong Haakons Klogskab, men atter opblusede i Magnus Eiriks søns umyndige Aar, da Higsforstanderen Hr. Erling oftere optraadte fiendsk mod Geistligheden. Sagens Udfald kjendes ikke.

Auduns Eftermand Abbed Albrect nævnes i 1329, da han var paa Eidsberg i Heggen i Anledning af en Tvist med Bonden der om Landstylden af Gaarden²⁾. Fra hans Tid omtaler atter Registraturen Saver, Gaardkjøb, Domme m. v., der vise at Klostergodset stadig forsegedes, og i Testamente af 13de April 1331 gav Oslo Kanniken Gutorm Haavardsøn Munkene i Hovedgæn 2 Mark Penge og 1 Pund Bor, for at følge hans Lig ind til Oslo, der holde de første Sjælemesser over ham, og siden paa samme Maade ihukomme ham i Klosteret³⁾. Samme Aar har Biskop Halvard af Hammer udstedt forskjellige Vidis-

¹⁾ Barth. IV. 195 ff. og 197 ff. Brevene ere nærmest fra 1326.

²⁾ Dipl. Norv. II. No. 193.

³⁾ Dipl. Norv. III. No. 160.

ser af Kongerne Magnus's og Evertes samt Erkebiskop Gystins, Erling Jarls, Girik Jarls og Dcm Kongebroders Breve om Hovedsøns Ret til Gaarden Fraun paa Follo, ligesom den samme Biskop i 1334 skal, ifølge pavelig Ordre, have affagt Dom mellem Hovedsøen og Nonneseter i Oslo om Djupvittfistet, og Kong Magnus have udstedt et Skjermbrev for Klostret med Hensyn til nogle af dets Eiendomme paa Romerike¹⁾.

Abbed Andres i Hoveds og hans Konvent byggede Sde Marts 1336 Berps Fiste til Dgmund Bonde, mod at denne skulde opbygge Fistet langs Landet med saa stærkt Bolværk, at det hverken gif ud ved Is eller Flom; han og Eftermænd skulle selv holde Bad og Garn, og derfor nyde Halvparten af Fistet; men overholdes ikke denne Aftale, skal hele Fistet falde til Klostret²⁾. Samme Aar blev Gaarden Medalaas i Straums Sogn i Odalen givet Klostret, og i 1337 befalede Kongen Lagmanden i Oslo at undersøge dets Ret til en Gaard Sundby, samt paalagde 2 Mænd at gjøre det Rede for noget Gods paa Bygdøen, som hans Morfader Kong Haakon havde givet Hovedsøen. Fra Erkebiskop Paal (1333—1346) omtales ligeledes et Skjermbrev for dette Kloster³⁾. I 1342 mageskiftedes til Hovedsøen en Gaard i Akers Hered mod Gaarden Mo i Steens Sogn paa Ringerige, som atter 1347 tilligemed en Gaard i Balders testamenteredes til Klostret; fra 1342 omtales blandt Andet 4 Breve om Gaarden Smidstad i Gjerdrum, som først pantsattes og senere folgtes til Hovedsøen⁴⁾.

Eftermanden Andor forekommer 1347 i en Dom af Lagmanden i Oslo, hvorved Fisteriet i Løksaa (Lysaker-Elven) og Søen Folangren tildømtes Hovedsøen og Nonneseter i Oslo⁵⁾. Arnulf Steinarsøn, Rannik i Nidaros, gjorde i Oslo 17de Novbr. 1349 et Tilfæg til sit Testamente, hvori han giver Hovedsøen alle de Bøger og andre Sager, han i sit første Testamente havde nævnt⁶⁾. Abbed Andor en uden Tvivl død i Pesten.

¹⁾ Registratur paa Agerøhus.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 63. No. 1.

³⁾ Alt efter Registraturen af 1622.

⁴⁾ Dipl. Norv. I. No. 240. 307. 309.

⁵⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 66. No. 27. I 1ste Udg. er antaget, at denne Arnulf er gaaet i Kloster i Hovedsøen, efterat have overkøbt Pesten 1349, og er den Arnulf Steinarsøn, der strax efter nævnes som Abbed. Men ifølge Dipl. Norv. II. No. 432 og 493 maa hiin, der var Biskop Dystens Farbrøder, antages at være død som Rannik, og man har sølgelig samtidigt to geografiske Mænd af samme Navn i denne Egn.

Abbed Arnulf Steinarsøn nævnes første Gang 18de Novbr. 1351, da han i Munkegaarden i Oslo hørte Bistoppens Official kræve Pavetiende af Abbedissen i Nonneseter¹⁾. Han og hans Kloster have faaet høit i Kongens Moders, Hertuginde Ingeborgs Gunst. Man har endog antaget dette Kloster stiftet eller dog reformeret af hende²⁾. Dette er uden Grund, men hendes Yndest for det fremtysker af hendes to Gavebreve fra Barberg af 23de April 1352. I det ene gav hun til Mariæ Kloster i Hoveds sit Arvegods paa Bygdø med underliggende Hængsø og Drens, og Bættelagets Fiskeri. Derfor skulde Abbed Arnulf bygge et nyt Alter, hvor ugentlig to Messer skulde holdes, den ene for hendes Stytsheilgen Apostelen Paulus, den anden for alle Helgener, og hun med alle hendes ihukommes; paa hendes Martidedag skulde desuden ofres aarlig en Markt paa Altret og en Vorfattel paa $\frac{1}{2}$ Pund brænde, samt Munkene have en Lønde Sl. Gaven bekræftedes af hendes Søn kongen o. fl. Ved sit andet Brev gav hun til det nye Alter 4 Læster Korn, 26 Rjør, foruden Drex, Heste, Faar og Sviin, samt alt sit Løst-
re paa Bygdø; til Abbed Arnulf gav hun sin udestaaende Sagøre af Godset; dog skulde de faste Indtægter for det Første anvendes af ham til hendes Bedste. Desuden gav hun Hovedsøen 200 gamle Markt, som vare tilstaaede Gudrun Thorgeirsdatter for Livstid mod Sjælemesser for hende³⁾. — Maret derefter, 6te Mai 1353, var Abbed Arnulf paa Bahuus, hvor han med Nigets geistlige og verdslige Høvdinger forseg-
lede Kongens Magefliste af Dronning Blantas Morgengave-Gods i Sverige mod ligestort Gods i Norge, og med de øvrige tilstedeværende norske Raader lovede at hævde Dronningens Ret til dette nye Gods mod Alle⁴⁾. Samme Aar bleve Gaardene Bestum og Draker i Alters Hered i Testamente givne til Hovedsøen, hvilket senere stadfæstedes ved Biskop Sigfrids og Oslo Lagmands Dom samt Kong Haakons Bekræftelse af denne⁵⁾. Paa denne Tid havde Paven sendt sin Nuntius Johannes Guilaberti til Norden for at indkræve Peterspenge og en tre-

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 67. No. 1. Se isvrigt Nonneseter.

²⁾ Script. Rer. Dan. IV. 417.

³⁾ Originalen til det første Gavebrev findes neppe nu, men findes i nyere dansk Oversættelse i Varia Hvitf. (Arn. Magn. 22. b. fol.) og i Igl. Bibl. i Kbhvn. Eld. Saml. 2850. 4to. I begge er Brevet dateret Gregorius martyr, istedetfor Georgius. Det andet Brev findes i Dipl. Norv. II. No. 312.

⁴⁾ Dipl. Norv. II. No. 319.

⁵⁾ Registratur paa Agerøhus.

aarig Pavetiende, og denne valgte til Underamlere i Norge Arnulf Abbed og Ingjald Munk af Hovedsen, hvilkke i 1351 og 1352 oppebare den indkomne Pavetiende af Norges 5 Bispedsømmer, og derfor aflagde Nuntien Regnskab 18de Juli 1353. Pavetienden var egentlig bestemt til et Korstog mod Tyrkerne, men blev efter Nuntiens Bud indbetalt til Kong Magnus¹⁾. Det Sidste, vi have fundet om Abbed Arnulf, er en af Biskop Jon paa Garde og ham 21de Mai 1354 udslett Biddise af Pave Innocents VI's Bulle af 6te Januar s. A., hvorved denne forflytter Biskop Gyrd af Oslo til Stavangers Bispeskol og sammes Biskop Sigfrid til Oslo²⁾. Arnulf maa kort efter være død eller have resigneret, hvis det er rigtigt, at en Abbed Paal i Hoveds forekommer i dette Aar³⁾; men om denne vides forresten Intet.

Efter den sorte Død indtræder som sædvanligt en Standsning i alle Efterretninger. Gaver og Kjøb af Jordegods synes dog at have gaaet sin sædvanlige Gang. I 1359 kjøbte Alf Prior i Hoveds til Klofret Gaarden Sandeim paa Romerike af Arne Brynjolfsøn⁴⁾; i 1363 blev en Gaard Ulvildstad (?) givet Klofret; i 1373 kjøbtes Dele af Fraun i Afers Sogn⁵⁾; og 13de Marts s. A. fik Abbeden af Hoveds pavelig Befaling til med Helge Kannik af Hammer at paadømme en Trætte mellem Oslo Biskop og Kapittel paa den ene Side og Prædikerebrorene der paa den anden⁶⁾. I 1377 kjøbte Klofret atter en Gaard i Oslo Hered og 3 Marktebol i Nordre Holmen i Afer; 1378 stadfæstede Haakon Gyvindsøn sin Broders Gave til Klofret af noget Gods paa Mesodden, ligesom Oslo Biskop og Kapittel i s. A. skal have givet Hovedsen et Løb i Fraun. Fra 1380 nævnes Kong Haakons Stadfæstelse paa Ludvig Gyvindsøns Testamente til dette Kloster⁷⁾, og 8de April 1381 testerede Sigrid Andresdatter i Sluppen (en Gaard i Oslo) blandt Andet 5 Mærker Vor og $\frac{1}{4}$ Mark Penge til samme⁷⁾. Til 1385 henfører Registraturen et Testamente af en Fru Ingeborg, der gav 5 Marktebol i Hjalmslad i Stedjofs (Ste) Sogn i Bahuslen

¹⁾ Dipl. Norv. I. No. 327—329. 332—334. 336.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 35. No. 4.

³⁾ Script. Ber. Dan. IV. 417. Maaffe er dette dog en Forverling med Aaret 1454, da en Paal var Abbed her.

⁴⁾ Dipl. Norv. II. No. 352.

⁵⁾ Alt efter Registraturen paa Agershus.

⁶⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 72. No. 11.

⁷⁾ ibid. fasc. 74. No. 2.

til Hovedsen ¹⁾, og til 1385 en Gave af Gaarden Skanten i Oslo, samt nævner ved de følgende Aar nogle nu ubestemmelige Erhvervesser.

Som Abbed i Hovedsen nævnes Haavard i 1390, da han 8de Febr. ved Broder Berg mageslittede den nordre Deel af Skanten i Oslo til Jon Kolbeinsøn, hans Hustru Thorbjörg og hendes Børn, imod Gaardene vestre Fraun og lille Niis i Oslo-Hered. De skulde alle have Brødelagsbrev af Abbeden og Munkene, men Skanten efter deres Død atter falde tilbage til Klosteret, og imidlertid holdes af dem i aabodsfri Stand ved Lømmen af Klosterets Stove ²⁾. Aasa Salmundsatter i Selvil valgte 21de Marts 1395 i sit Testamente Gravsted hos Minoritterne i Tønsberg, men gav til Halvardskirken i Oslo og Hoveds Kloster hele Gaarden Knive i Skogbygd, Halvdelen til hver, mod at Rannikerne ved Domkirken samt Abbeden og Munkene i Klosteret skulde holde hendes samt hendes to Mænds Aartid med tilbørligt Bor og Ringning ³⁾. — Ved Lagmands Dom af 1401 blev Abbeden i Hoveds og Presten i Gidsberg paalagte enten at anlægge en ny Wei eller tillade Gidsbergs Bønder efter Landsloven at benytte den Færdselsvei, som de i lang Tid havde haft over Prestens og Abbedens Eiendomme ⁴⁾.

En følgende Abbed i Hovedsen Hr. Bjarne nævnes i to Gavebreve af 1408, og bortbygslede i 1409 to af Klosterets Jorder paa Eter ⁵⁾. Det er før berørt, at den saakaldte Munkegaard (munkagarðr, nu Prestegaarden) i Oslo i Middelalderen har staaet i Forbindelse med Hovedsen, hvis Munke saa ofte forekomme der, at Gaarden efter Næmighed har været deres Aftrædested i Byen. I Forbindelse hermed staaer det da uden Tvivl, naar Regist. af 1622 omtaler et Bevillingsbrev af af 1412 for Abbed Bjarne i Hoveds „paa nogen Baaning udi Mun-

¹⁾ Denne Gave blev senere Gjenstand for Proces, da Registraturen ved 1401 nævner et Forlig mellem Hovedsen og Thoralb (Sigurdsøn Kane?) om Fru Ingeborgs Gave, hvorefter Klosteret skulde beholde hele Hjalmsfald, mod at Thoralb fik Løssret.

²⁾ Orig. i danske Selsk. Saml. Trykt i Suhms Danm. Hist. X. 1012 og Lundhs Specim. 2. Begge henseer Brevet til Erik Magnusens Tid (1281), men Skrift og Sprog viser tydeligt, at det er fra Eriks af Pomerens.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 80. No. 13. Døst. Regist. fol. 125 a. I en Jordebog af 1580 nævnes endnu Knive blandt Hovedsens Gods. Desuden gav Hustru Aasa Meget til andre Kirker og Stiftelser, til Biskop Dysteim, dennes endnu levende Møder, hans Søster o. fl.

⁴⁾ Dipl. Norv. III. No. 557.

⁵⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 84. No. 5. Dipl. Norv. III. No. 585. 592.

legaarden i Oslo", hvilke vistnok skal betyde, at Klosteret da fik Bærebrev paa Gaarden; thi det er vist, at det eiede den længe før den Tid. Testamentariske Gaver vedrørende fremdeles; 1413 gav Osloskanniken Olaf Gyvindsøn $\frac{1}{2}$ Pund Bør, 6 Ore Penge og en Martebol i Østfad paa Romerike til Hovedsen, og i 1414 ligesaa Fru Gumbjerg den halve Pilefos med Jord og andet Liggende mod en egentlig Sjælemesk. Ved denne Tid maa det og være, at Bigleif Arnesen, der omtales som Bøbner mellem 1398 og 1412, gav sig ind i Hovedsens Kloster¹⁾.

Bjarnes Eftermand var maaske Abbed Jon, som i 1423 sluttede Forlig med Hr. Herman Koltekt angaaende Jordegods, ligesom Klosteret i dette og følgende Aar lagde sig forskjellige Eiendomme til, især ved, ganske i Klosterkæsenets Mand, at afftaa en større Gaard for Entlemands Levetid mod en mindre, under Betingelse at begge Gaarde efter Mandens Død skulde falde til Klosteret. Paa slikt Villkaar mageskiftedes oftere i denne Tid; f. Ex. i 1421 Gaarden Lømmersaa til Ivar Thorsteinsøn for dennes Levetid; i 1426 fik Halvard Berdorsen den halve Bidarsgaard i Oslo for Livstid mod Afftaelsen af en Gaard paa Follo, og i 1427 mageskiftedes Gaardene Hiis i Aker mod Vestre-Bidarsgaard paa lignende Villkaar²⁾.

Jons Eftermand Abbed Bo nævnes allerede i 1427, da han optog i Provent Thorer Aslaksen, som for sine Velgjerninger mod Klosteret forundtes Sæde ved Abbedens eget Bord næst Prestmunkene, samt Klæder og Sto; ved 1428 nævnes en Bevilling af Hr. Bo paa et Fiskeri i Botnen og et Mageskifte af Bestum i Aker for Livstid mod en Gaard i Mittelal, som Klosteret skulde beholde; ligesaa skal Biskop Jon (Jens) i Oslo d. A. have givet Hovedsen (Biskops-) Tienden af Mesodden for Lille- og Store-Drø, og i 1429 affagt Dom mellem Abbed Bo og Kolbjørn Bjørnsen om en Gaard paa Follo. Samme Aar afflod Abbeden til Hr. Andres Ruus, Provst ved Mariækirke, et Fiskeri i Botnen, ligesom Officialen i Oslo tilbød Hovedsen en Tomt i Ytre-Hestestoen i Oslo²⁾. Hvis ikke den store Mæsse af Adkomsthæve, som Registraturen nævner fra disse Aar, er tilfældig, maa Klosters Formue i denne Tid have tiltaget i usædvanlig Grad, og det er

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 627. Dipl. Arn. Magn. fasc. 86. No. 11. Saml. til N. Folks Historie III. 347.

²⁾ Alt ifølge Registrat. paa Agerhusen, hvorfra enhver følgende Oplysning er hentet, hvis Hjemmel ikke er angivet.

erfor et smukt Tegn paa Erkjendtlighed herfor, at Klofret i 1437 gav et Fiskeri i Botnen til Nidaros Domkirkes Gjenopbyggelse efter den store Ildbrand i 1431¹⁾. Munkene pleiede ellers altfor sjelden at give Andre end Fattige for deres Vort Noget. Samme Aar affagde Biskopperne af Hammer og Oslo Dom mellem Hovedsen og Hammers Domkirke angaaende den halve Gaard Vestre Sottlad paa Thoten, som tilkomtes Klofret, ligesom dette da fik som Gave en anden Deel af samme Gaard. I 1438 testamenterede Thorer Jonsen til Abbed Bo og Hoveds Kloster for sin og sine Forældres Sjæle sin Gaard halve Hønar i Melings Sogn²⁾. Forskjellige Gaver af Tordegods omtales fundenes i Registraturen, hvoriblandt Klunderud i Nas, Huseby i Aker, Høftad o. fl. Gaarde paa Romerike, Indhuus paa Kragerøen i Borgehøstet o. m. fl., som her kun berøres, da hverken Giverne nævnes eller Andet oplyses, som fortjener Omtale. Ved 1440 undstyldte Hovedsens Munkte sig hos Biskoppen i Oslo angaaende en Uenighed dem imellem, som isvrigt ikke kjendes. Den førnævnte Herman Molteke havde i 1431 kjøbt Gaarden Vestre Sjessen i Gran af Hovedsen, som i 1444 atter solgte Gaarden, maaste af Molteke selv. Med Berdor Thjostoffsøn sluttedes i 1445 et Magestifte, hvorefter hans Gaard efter hans Død skulde tilfalde Klofret. Af Testamenter og Gaver nævnes flere fra denne Tid, men af Giverne navngives kun Hustru Angerd Thorlaksdatter, som i 1447 gav to Gaarde til Abbed Bo. Denne udstedte 11te April s. A. med flere Andre i Oslo et i flere Henseender vigtigt Vidnesbyrd om en Strid mellem Biskop Jens og Hr. Hartvig Krumebilde om Hovedtienden, og de af Abbeden derom ledede Underhandlinger³⁾.

Saafrømt det er rigtigt, at Abbed Bo endnu i 1460 var Abbed i Hovedsen, har det været efter dette Aar og under ham, at det ovenfor S. 62 og 302 omtalte midlertidige Klosterbytte er foregaaet mellem de ved Branden 1455 huusvilde Birgittinere i Munkeliv og Sittuenserne i Hovedsen, en Begivenhed, der saavidt vides er enestaaende i Nordens Klosterhistorie. Kilderne oplyse ikke Aarsagen til, at et saa fremtliggende Kloster som Hovedsen blev foretrukket for de mange Klo-

¹⁾ Schoning, Domkirkes Vestr. 315. Herfor udstedte Erkebiskop Kolaf Revers s. A., ligesom han 1434 gav Hovedsen et Brevbrev.

²⁾ Dipl. Norv. II. No. 731. Fra 1439 har man en Bilsø af denne Abbed. ib. I. No. 771.

³⁾ Nye danske Magazin VI. 26—27.

stir i og ved Bergen som midlertidig Bolig for Birgittinerne, h
 strenge Klausur og dobbelte Konventer krævede særegne Bygninger; u
 de udgravede Kloferruiner paa Hovedøen vise tydeligt, at her i en
 digere Tid er foretaget mange og store Forandringer baade ved Kir
 og Klosteret. I begge ere ældre Porte og Døre gjenmurede og nye a
 bragte; Kirken synes udvidet mod Ost og har faaet flere nye Alter
 overalt i Klosteret er Spor af Ombygninger og Tilbygning af flere u
 gækket liggende Huse. Alle disse nye Arbejder ere udførte med Teg
 steen, medens det ældre Bygverk er af smukt brudt eller huggen Kal
 steen. At disse Arbejder fra en yngre Tid staa i Forbindelse med Bi
 gittinerne's midlertidige Ophold her, maa ansees utvivlsomt, og Omfang
 af dem er saa betydeligt, at de maa have medtaget idetmindste et ½
 Aar. Men foruden de Bygningsarbejder fra denne Tid, som end
 kunne paavises iblandt Ruinerne, forekommer det mig rimeligt, at et
 Birgittiner-Konventerne har haft Bolig i en Tilbygning af Træ; i
 af Steen byggede Rum ere saaledes samlede og forbundne indbyrdes,
 Regelens strenge Forfæst om ubetinget Afsondring af Brødre og Søst
 i dem maatte blevet umulig, selv om man maatte finde dem store nok
 at rumme det dobbelte Konvent, der mindst maa have udgjort 32 Kloste
 folk (ovenf. S. 307)¹).

Tiden, da Omflytningen foregik, kan kun tilnærmelsesviis bestemme
 Tre Aar efter Branden (1458) vare Birgittinerne endnu i Bergen, i
 efter al Rimelighed er Kongens og Rigsraadets Samtykke til Flytning
 først givet i Skara om Vaaren s. A. (ovenf. S. 302). Selv a
 taget, at de udenlandste Foresattes Bisald forud var erhvervet, hvill
 dog er mindre sandsynligt, kan dog ikke de betydelige Bygningsarbeid
 paa Hovedøen være paabegyndte før Sommeren 1458, rimeligviis af A
 bed Bo, og hermed er sikkert 2—3 Aar medgaaede. Før 1461 k
 derfor Birgittinerne ikke have forladt Bergen, men snarere ere de s
 et Par Aar senere komne til Hovedøen. Om Sommeren 1467 vare
 derimod bosatte her, og da kom to Vadstena-Munkte Andreas og Thot
 did, enten for at visiterer eller fylde Brødrenes Tal. Andreas døde i
 lerede 17de Marts 1468 i Hovedøen, og Thorkel, der androg for Va
 stenas Confessor om at maatte vende hjem, fik 23de April (formodent
 1468) dennes Svar, at han skulde blive der til de fastsatte 3 Aar v

¹ Paa Klosterets Sydside findes en raa Grundbold for en større firkantet B
 alag, der albeles forstyrer Symmetrien, og nok kan være Leaning af en
 midlertidig Bolig for et af Konventerne.

de, ligesom han og sit Afslag paa sin Bøn om at faa to Brødre sendte dertil¹⁾. Naar derfor Registranten af 1622 omtaler et Brev af 1473, hvori Kong Christiern I og Norges Rigsraad tillade „Brødrene i Hoveds og Nonnerne i Munkeliv i Bergen at gjøre Stifte paa deres Konvent, eftersom de det og have havt tilforn“, kan dette ikke sigte til den allerede foregaaede Flytning, men er snarere en Fornægtelse af den ældre Tilbedelse, der maaske var givet paa en bestemt, allerede udløben Tid.

Birgittinernes Ophold synes, hvad ogsaa i og for sig er rimeligt, at have forøget Gavmildheden mod Hoveds; thi usædvanlig mange Gavebreve forekomme fra denne Tid. Høvig i Bærum fik det 1460, og 1462 udfærdigede Biskop Gunnar Holt i Oslo Bidnesbyrd om Klosters Lød i Fisteriet i Botnen; Gaarden vestre Gjeffen i Gran var ved Gaven Hoven Klosters, ligesom og Nes i Brandbo 1466 og en Gaard i Skovbygd; i 1469 fik det Dylsterud i Nas, og 1470 Hud i Hofs Sogn; i 1472 stadfæstede Hr. Olaf Moltete sin Faders Hr. Herman Moltetes og Moders Fru Borgbilde (Ogmundsatter Bolt) Gave af Fuglevik i Borgeshusel til St. Birgittes Kloster i Hoveds, for deres og sin egen Sjæl²⁾.

At Birgittinernes Ophold i Hoveds kun var midlertidigt, og bemærkedes saaledes, viser et Testamente af 17de April 1473, hvori Sigrid Godensdatter paa Hedemarken gav Gaardene Søndre Hundskjold og Drette sammesteds til St. Birgittes Ordens Kloster i Hoveds, med Tillæg, at disse Gaarde „skulde være og blive Søstrene og Brødrene til Bedertvøgning og Ophold i St. Birgittes Kloster, i hvor det er eller bliver i Norge“³⁾. Birgittinernes Abbedisser her vare Birgitta Ørreksdatter og Elsebe Egartsdatter; Confessor synes Ketil Beintsson den hele Tid at have været. En Ryttering af

¹⁾ Diar. Vadst. 135. Dette er det eneste Sted, hvori Hoveds nævnes i Vadstena-Diarlet. Vadstena's Brevbog, Fragm. 4to. p. Igl. Bibl. i Stockholm. fol. 129—130.

²⁾ Langebeks Diplomatar. i danske Geheimearchiv, efter Orig. i danske Selskab. Herman Moltete nævnes mellem 1413 og 1455. En ældre Johan Moltete var gift med Enken efter St. Birgittas Søn Karl (Chronie. Vadsten. 26—27), og Molteternes Interesse for Ordenen naar maaske i Forbindelse hermed.

³⁾ Orig. i norske Rigsarchiv. Trykt i 1ste Udgave S. 747—748. Hergaf udfærdigedes Vidni af 1479 i Søstrenes Taleport i Munkeliv i Bergen, hvorhen altsaa Birgittinerne i Henhold til Testamentet havde medtaget samme som Hoveds's Gifterciensere uveblommende.

1474 fra Abbedisse Birgitta til Hr. Alf Rantstøn for Oppebørselen af Klosters Indtægt af Andens og Søndfjords Leue ¹⁾ viser, at Birgittinerne i Hovedsøn vedbleve at have de Indtægter, som de i Munkeliv havde erhvervet for deres Orden (ovenfor S. 299. 306. 309), medens de tillige gjorde Paastand paa at beholde, hvad der under Oppebørselen i Hovedsøn gaves dem. Ligesaa har man et Skjøde af 13de Jan. 1478, hvori Abbedissen Elsebe Egartsdatter, Confessor Ketil og alle Søstre og Brødre i Hoveds Kloster sælge til Dystein Gislefsøn en Deel af Gaarden Grytenes paa Vestfold, som Søster Toron Steinulfsdatter havde givet ind med sig i Hovedsøn. Dette Brev er forseglet med Munkelivs Segl, hvilket til Overflod viser, at det er Munkelivs Birgittinere, som her i Hovedsøn midlertidigt have fortsat sit Klosterliv ²⁾.

Hvad Lid Bygningsarbejderne i Bergen vare færdige, saa at Birgittinerne atter kunde vende tilbage til sit rette Hjem, kan ikke nysgierig bestemmes. Vi have seet, at de i 1478 vare i Hovedsøn. Registr. af 1622 anfører ved 1480 et Børnbrev af Cistercienserne i Hovedsøn, der rimeligviis er erhvervet i Anledning af deres Tilbagekomst. Denne maa i ethvert Tilfælde være indtruffet omtrent ved denne Tid; thi i Novbr. 1483 kundgjorde fra Munkeliv i Bergen Birgitta Østelsdatter, „fordum Abbedisse i Hoveds, og Ketil Beintssøn, fordum Confessor sammesteds“, at de „den Tid, vort Konvent var i Hoveds nu for faa Aar siden som Alle er bitterligt“, havde faaet Gaarden Fange i Armark af Thor- gils Amundssøn og hans Hustru, Gud til Hæder og dem til evigt Bø- nehold; men da Østelsmanden til Gaarden har meldt sig, skjøde de den nu til ham, og paaberaabe Paven og Kongens Børnbreve som Sikkerhed. „End, tilføies der, om saa er, at Abbeden i Hovedsøn eller nogen An- den vil hindre dette Salg og bryde vore Privilegier, da skulle de finde og mærke, hvad deraf vil komme“ ³⁾.

Det var den som Abbed i Munkeliv før S. 303 nævnte Abbed Paal, som med sine Cistercienserbrødre i 1478—1479 maa være vendt

¹⁾ Dipl. Norv. I. No. 906.

²⁾ Orig. i norske Rigsarkiv, trykt i 1ste Udg. S. 749. Søsterkonventets Segl har Overkriften: Sigillum abbatisse et conventus s. sororum in Munkeliv, og Brødrekonventets: Sigillum conventus . . . mon . . . Munkelivi.

³⁾ Landhøjs Afkrift af den tabte Orig., trykt i 1ste Udg. 749—50. Blandt mange Gaver og Kjøb, som Registr. af 1622 anfører, ville vi endnu nævne, at Hr. Hartvig Krumbøise i 1474 folgte til Hovedsøn hvad han eiede i Raade i Rygge Sogn.

tillbage til Hovedsen. 1ste Febr. 1482 nævnes han som Abbed her, da han i Oslo med flere af Rigsraadet sluttede Forbund med de svenske Hændinger i Anledning af Kongevalget efter Christiern 1¹). Ogsaa fra hans Tid nævnes nogle Jordegodsager. I 1485 mageslittedes to Gaarde paa Vestfold til Klofret, og dæmtes Hovedsens Munkte paa Oslo Raadstue til at overlade et Kværnbrug paa Romerike mod aarlig Afgift af 6 Dispd. Malt. En dansk Mand Laurents Pederssøn, hvis Fader var Borger i Kjøbenhavn, var 1486 gaaet i Kloster i Hovedsen, hvor han to Aar efter døde som „Profesfus og indgiven Broder“. Dennes Arv efter Fader og Moder tilfaldt saaledes Hovedsen, men ved Brev af 24de Septbr. 1488 stjente Abbed Paal denne Arv til Sörom Kloster i Sjælland som Arv og Sjølegave ²). Efter dette Brev var Abbed Paal da været i Sjælland, og der var han atter eller endnu 25de Juli 1489, da han med Flere udenfor Norges Rigsraad forseglede dettes Bæfte at antage Hertug Christiern som Norges Konge efter Faderens Død ³). I 1495 udstedte han med Flere Vidisfe af Mageslittet mellem Kongen og Erkebiskoppen af Kastelle Kloster i Bilen mod Gode Nordenfjelds ⁴); og i 1497 nævnes han sidste Gang, da han mageslittede Gaarden Grimelund i Akers Hered til Hovedsen mod dettes Lod i Lille-Sogn, som Fru Ingerid Bjørnsdatter i Nonneseter fik.

I 1504 testerede Magnid Haakonsdatter til Hovedsen Krogfos i Jæheim, og 1506 fik Klofret af den udvalgte Konge Christiern (II) et Skjærbrev, hvilket antyder, at det har holdt sig udenfor de ved Hr. Rant Alfsson vakte Uroligheder i Riget. Abbeden i Hoveds Hr. Klaus var ogsaa efter al Rimelighed dansk af Fødsel, og han udstedte 3die April 1508 i Oslo Bispegaard paa Hertug Christierns Forlangende tilligemed Kansleren Jon Paalsøn, Eric Balkendorf m. fl. Vidisfe af det behandlede Brev fra Marstrand af 3die Juli 1449, hvori forskjellige Rigsraader førte et urigtigt, af Udstederne siden som afstønniget tilbagefaldt, Beviis for, at Christiern af Oldenborg var ret Arving til Norge ⁵).

¹) Sædoryhs Rimgrøn. II. 302. Några Förbund (bag Olaf-Saga i 8vo) 111 ff.

²) Dipl. Norv. I. No. 956. Brevet er uden Sted, men samtlige Vidner er Sjællændere.

³) Dipl. Norv. II. No. 955.

⁴) Dipl. Norv. II. No. 982. Se Kastelle Kloster.

⁵) Dipl. Norv. III. No. 1043. Nye Danske Mag. VI. 28 ff. Den unge Christierns Hensigt hermed var tydeligt at godtgjøre sin Ret til den af Nordmændene saa forhandlede Titel „Arving til Norge“.

Da Christiern II Mortensaften (10de Novbr.) 1531 antom til Oslo, sendte Hovedsmanden paa Agershuus, Hr. Mogens Gyldenshjerne, en Esping over til Hovedsen, og tog ud af Klofret saamange Madvarer, Kjød, Flest og Lar, som han kunde overkomme, for at forsyne Slottet under den Beleiring, han da kunde vente. Tillige anmodede han Abbeden om at begibe sig med sit Klosters Kostbarheder ind paa Slottet, hvilket denne imidlertid undflog sig for, og gav derimod Kong Christiern af Klofrets Penge saameget, som han begjærede til Hjælp og Trøst. Da Christiern ved sin Flaade var Herre over Bjørvigen, maatte Hr. Mogens finde sig i dette Abbedens Forhold, saalænge som Beleiringen varede; Abbed Hans slog sig ganske paa den gamle Konges Parti, og deltog som norsk Rigsraad i de offentlige Anliggender. Saaledes var han Medudsteder af Rigsraadets Brev af 6te Januar 1532 til Keiser Carl V, hvori de melde ham Kong Christierns lykkelige Ankomst til Norge og erklære, at de paa første Herredag vilde tilfige hans Søn Norges Rige. Men neppe havde Christiern hævet Beleiringen af Agershuus, og med sin Hær begivet sig ned i Viken, førend Mogens Gyldenshjerne benyttede Leiligheden, som Abbed Hans saa uforsigtig havde givet ham, til at sætte sig i Besiddelse af Klofret og dets Skatte, under Paastud, at de paa Grund af Abbedens Landsforræderi vare forbrødre til Kronen. Nat til Søndag 21de Januar 1532 — beretter Abbed Hans i sin Klagefkrivelse til Erkebiskoppen — „fordi jeg ikke kom til Hr. Mons ind paa Agershuus, som han begjærede, lod han mig gribe nøgen i min Seng, og lod mig føre til Slottet i Fængsel og Beskoning med stor Sorg og Sygdom. Desuden røvede og plyndrede de Alt, hvad der fandtes i Klofret, brændte det og nedbrøde det til Grunden“¹⁾. Abbedens Fangenskab varede ligetil Christiern II's Forlig med de danske Underhandlere (Juli s. A.). Da Kongen var affeilet til Danmark, blev Abbeden sat paa fri Fod, og opholdt sig i Oslo. Her-

¹⁾ Trykt i 1ste Udg. S. 762 ff. „Ita quod non remanet lapis super lapidem“, skriver han. At dette er overbrevet, vise de Ruiner, som efter over 300 Aars Forsøp og gjentagne Plyndringer endnu ere tilovers. Beretningen stemmer tværtimod med Biskop Hans's Opfordring til Kong Christiern, af 24de Januar 1532, at lte til Oslo, da Agershuus i saa Fald ei kunde holde sig (Orig. i danske Gchelmearchiv); og at Abbeden nedtvungen har provianteret Fæstningen er langt rimeligere, end hvad der berettes i den gamle Efterretning om Agershuus Slot (Saml. II. 356), at „Hr. Mogens tog til sig paa Slottet al hvs Deel, som Abbed Hans Andersen og Munken Lode føre dib af allehaande Varer med Klæder og andet mere godt“.

fra skrev han 26de Septbr. sin Klage til Erkebiskop Olaf over Mogens Gyldenstjernes Færd, som den ovenfor er gjengivet, og tilføiede, at han nu hørte, at de vilde lægge Renten og Godset fra Klosteret og under Slottet, ja han og hans fattige Brødre vare allerede ganske affagte dermed ¹⁾. Han beder derfor Erkebiskoppen endelig at varetage Klosterets Lærv ved de Underhandlinger, han nu driver med de danske Herrer, saa Godset fremdeles maa tilhøre Gud og St. Bernhards Kloster, Gudstjenesten og Sjæleleserne til Opholdelse, som det var før Kong Christiern kom til Landet, som de fattige Munte ikke kunde for. I to Aarskrifter melder han, at Hr. Mogens endog havde berøvet ham hans Signet og Indsegl ²⁾, saa at han ei kunde forsegle sit Brev, samt at Søndagen før Christierns Afreise (altsaa 8de Juli), lovede Hr. Knud (Gyldenstjerne) Electus til Odense, hans Broder Hr. Mogens, Hr. Nils Lyffe og Erik Haak Kong Christiern med Haand og Mund i Mæges Overvær, at Abbeden skulde nyde sit Kloster ubindret for Fremtiden, men dette Løfte blev brudt strax Kongen var paa Skibene. — Efterat Abbed Hans saaledes atter var kommen paa fri Fod, tilmeldte han med Rigstraadet Keiser Carl V 7de November 1532 Udfaldet af Kong Christierns sidste Foretagende ³⁾.

De politiske Begivenheders Indflydelse paa Klosterenes Stilling er S. 182 ff. omtalt, ligesom og Biskop Hans Neffs Forsøg paa at benytte Lidsomstændighederne efter Frederik 1s Død til atter at bringe Klosterbæsenet i Stiftet paa den gamle Fod. Om Hovedens Kloster skriver han i sin Forestilling af 2den August 1533, „at det fra første Begyndelse har været et ærligt Herrekloster, frit og frelst i alle Maader baade for Kronen og hver Mand“. Men nu ifjor (1532) i Feidetiden blev Kirken og Bygningen afbrændt og devasteret, og Godset lagt under Agershuus af Kong Frederik efter vrang og Avinds Underviisning. Biskoppen mener, at Abbeden har liden eller ingen Skyld i, hvad der foregik; hans Brødre ere endnu i Riget tilstede, og Biskoppen har ansat Abbeden som Prædikant i Oslo Domkirke. Han er en viis og lærd

¹⁾ Beretningen om Agershuus (Saml. anf. St.) siger og, at Hr. Mogens ved Klosterets Plyndring havde sat sig i Besiddelse af dets Bibliothek, ligesom dets Archiv endnu i 1622 ifølge Registr. fandtes paa Agershuus.

²⁾ d. e. Klosterets lille og store Segl (secretum et sigillum).

³⁾ Munch. Dipl. No. 3172, i Afskrift eller Koncept. Brevet er udfærdiget i Ribe, hvor Abbeden dog ikke har været personlig tilstede, da det var almindeligt, at slike Breve efter Udfærdigelsen omstændtes til Udfærdigernes Forsegling.

selv om han havde forset sig, burde dog ei Klosteret og Guds for undgælde. Biskoppen opfordrer Nigstraadet til at sørge vedts Kloster kan komme til Magt igjen og nyde sit Gods.

forrige Abbed uværdig til at faa det tilbage, kan man sætte i hans Sted; men „Agershuus har fra Arilds Tid staaet ærgt uden Klosters Gods; kan det vel og efter denne Dag“ ¹⁾. dog Intet, da Splid inden Nigstraadet og Erkebiskoppens i fast Holdning i det afgjørende Dieblit spillede Niget i Esge nder, som allerede havde begyndt Klosterreformen i Bergen. Slot eller rettere dets Hovedsmand beholdt saaledes Hovedet med dets Gods, men havde vanskeligt for at finde Nede in antog dets Adkomstbreve og Tordebøger brændte. For at herom blev hans Skriver paa Agershuus sendt til den gamle as Anderssen), hvem han bød et Par engelske Hoser for at give Underretning om noget Gods, som Hr. Henrik Krumedike givet til Klosteret i Hovedsen; men han svor ved Gud, at Underretning kunde give, da alle Klosters Breve, Privilegier ger bleve opbrændte samme Tid Klosteret brændte. Dette for- og ikke saa, da de endnu i 1622, efter hvad vi have viist, aa Agershuus. Formodentlig ere de Væster, hvori de efter n henlaa, umiddelbart efter Klosters Odelæggelse bragte ind , og der i den første Tid forglemte ²⁾.

rens Klosters Gods blev ingen særskilt Forlening ³⁾, men forblev shuus Hovedsens Regnskab. I Tordebogen af 1580 opføres mme som Hovedsens Gods, hvoraf 48 i Aker Sogn ⁴⁾, aa bemærkes, at Klosteret desuden eiede meget Gods udenfor Len, i Borgeshøsfel, paa Bessfold, i Biken og andre Steder,

1. Dipl. No. 3234, trykt i 1ste Udg. S. 764—768.

seer af Saml. II. 355 ff., at i al Fald noget af Hovedsens Bibliothek er reddet til Agershuus.

det i Pontoppidans Annaler III. 247 fortælles, at Claus Mauritsen i forlenedes med det norske Kloster Hoveds, er dette en Forverling med) Kloster paa Island, som Lensherren der Claus von Marwig dette f. Norske Reglstr. i Afkr. I. 257. Hist. eccl. Islandiæ. IV. 92.

t bløse ville vi nævne: Frogner, Huseby, Smeftab, Borgen, Kils, Vin- Bjorfsen, Frøn, Sogn, Boren, Bogftab, Gressen, Laafen, Skjerven, erub, Drafer, Munkerub, Lindern, D, Fofs, Skoden, Thveten, Hof. — hammen, Abbedtiengen, Munkebu (Munkabú, Hák. Hák. S. c. 75.) have ret Ladegaarde eller Underbrug, som derfor ikke særskilt omtales.

om hvis Omfang man for Tiden ingen finder Kundskab har. Efter Steen fra Hovedens Klosterbygninger i over 300 Aar er bleven anvendt til Agerhuus Slots Bygning og Udvidelse og i andre offentlige Diemed, hvoraf senest til de i Krigsaarene 1807—1808 anlagte Batterier paa Den, har „Foreningen for norske Fortidsmindesmærkers Bevarelse“ ladet de endnu tilbagestaaende Mure fuldstændigt udgrave og givet Tegninger og Beskrivelser deraf (ovenfor S. 127).

§ 6. Nonneseter i Oslo.

(Nunnusetr. Claustrum monialium sanctæ Mariæ).

Leiret, d. e. Strøget fra Muntebækken til Tsenbækken mellem Oslo og Akers-Elv, forekommer allerede i 12te Aarhundrede, og her lå et Nonnekloster, Nunnusetr å Leiruni, hvis usiagtige Beliggenhed ikke kendes. Da en stor Deel af den nuværende Forstad Grønland med Grundingen Syd derfor er senere opstillet Land, kan Klosteret ikke have ligget paa Leirets lavtliggende Strøg, men maa snarere søges paa Høiden ved Snerhaugen eller Kageberg (Valkaberg), rimeligviis paa det nuværende Bodsængjels Tomt. Det kan nemlig ikke have ligget langt fra Eken, da den ene Fløi af Kong Inges Hær i Kampen med Kong Haakon Herdebred paa Isen mellem Hovedsen og Oslo ifølge Sagas Beretning stødte op mod Nonneseter ¹⁾. Det er ved denne Leilighed 1161, at Klosteret første Gang nævnes. Dets Stiftelsestid kendes isvrigt ligesaa lidt som Stifteren; man veed kun, at det indviedes 27de Septbr. ²⁾. Man feiler dog neppe ved at antage det samtidigt med Simons Kloster, altsaa fra første Halvdeel af 12te Aarhundrede, samt Ristet af Oslo Biskop, hvis Overtillshyn Nonnerne vare undergivne.

¹⁾ Haakon Herdebr. Saga c. 18. Fornm. Sögur VII. 276. Munthe (Kalle Sverre II. 56) antager, at det har ligget der, hvor Oslo Prestegaard nu er; men denne, endaa kaldet Munkelostergaard, er utvivlsomt de gamle Munkagaarde, der har Navn af Munkelostret Hovedsen. Men Nunnusetr å Leiruni i Oslo, der nævnes i Dipl. Arn. Magn. fasc. 87 No. 16, maa have Navn efter Nonneseter, og er rimeligviis den nuværende Gjesla- eller Rønseter, der gaar forbi Munkelostergaard, og i Nærheden af begge disse kendte Paaletter har derfor Nonneseter ligget. De øvrige Steder i Sagarnes hvor det nævnes (Sverres Saga c. 134. 135. 163. 164. Haaf. Haakonf.

1), synes og at antyde den her antagne Beliggenhed.

Nor. Den. V. 306.

Det er nemlig sikkert, at Klostret var af Benediktinerordenen, hønt dette ikke udtrykkelig berettes; men Gimsv Kloster var af denne Orden, og stod i den næste åndelige Forbindelse med Nonneseter, vorfra endog en Søster blev Abbedisse i Gimsv, ligesom der nævnes St. Benedikts Kloster i Oslo, som maa være Nonneseter ¹⁾. Men end Nonneseter ikke stiftet af Oslo Biskop, saa skylder det i det mindste ham een af sine største og betydeligste Eiendomme, nemlig hele Aker-Gaard, som ved Sekularisationen blev Kronens, og af Christian IV udlagdes til Bymark for Christiania, samt jus patronatus til Aker Kirke og alle prestelige Indtægter deraf ²⁾. Dette er uden Tvivl i samme Gave, som i Regist. af 1622 tillægges Biskop Helge 1186, men med den urigtige Forandring, at han lagde hele Aker-Hered til Nonneseter; thi mangfoldige Gaarde i dette Sogn tilhørte før og efter en Tid Bønder, andre Klostre, Kronen og geistlige Korporationer ved Gaven, som Kapitlet bifaldt, forbeholdt Biskoppen sig sin kanoniske Ret, hvorfor ogsaa Aker Kirke og Nonneseter opføres i Oslo Stifts Fordebog.

Om dette Kloster ere Efterretningerne uvæsentlige og usammenhængende. Ved Aar 1200 skal det have faaet en Gave af en Jon paa Dvergstein, og i 1209 Bestyttelsesbrev af Pave Innocents III; ligesom Jaglertongen Philip (1207—1217) for sig og sin Dronning Christina, og Kanniken i Hammer Mester Thorleif ved sit Testamente af 1237 skal have skjenket det forskjelligt Fordegods. Ligesaa omtales forskjellige Kernbreve for Nonneseter af Erkebiskopperne; saaledes af Sigurd 1230—1252 Peter, Arne (1349), Binald, Astel, Astat, Gaute (1478) og Erik; ligesaa, som det synes, af samtlige Konger, hvorved den Aker-Gaard bestyrkes, at sliq Stadfæstelse paa ældre Friheder ansaaes ved kronstiftelse ligesaa fornødent for Klostre som for Byer, Domkapitler o. s. v. ³⁾. — I 1248 udstedtes Vidnesbyrd om, hvad en Maria Arnes-

¹⁾ Kjøbenh. Vidensk. Selsk. Skrifter VII. 511. Noget Benediktinerkloster fandtes isvrigt ikke i Byen. Søster Ragnhild Genovesa nævnes først som Nonne i Oslo, og kort efter som Abbedisse i Gimsv. Fabelen om Klosterets Stiftelse af den hellige Edmund er allerede omtalt S. 402. Da altsaa Nonneseter var af Benediktinerordenen, og dennes Tid ophørte i Norge som andgængs med Cistercienserens Udbredelse, maa det være ældre end disses Ankomst til Norge (1146). Jfr. Munchs Historie II. 626—627.

²⁾ Dytkeins Regist. fol. 143 b.

³⁾ Alt efter Regist. paa Agerøhuus, og ligesaa i det Følgende, hvor ingen anden Hjemmel er anført. Blandt disse Konger nævnes Kong Sigurd (For-

datter havde bragt med sig ind i Klofret. Af Gavebreve, fom Regiftr henfører til 13de Aarhundrede, feer man, at Nonnefeter allerede da ha erhvervet Fifteriet i Fryfia (Akerselv), Andeel i Djupvit-Fifitet, Ullern Aker, Blafeflad i Aker og Svabaloflad paa Romerike, hvilke fidefte ti ftore Gaarde Hertug Haakon Magnuføn gav Nonnefeter, foruden mege andet Gode. I denne Tid fil det og af Kong Magnuf 30 Mar gangbar Mynt, en Gave han i fit Teftamente af 1277 ftadfæftede ¹⁾. — Fra Sønne Haakons Hertugftid nævnes flere Klofret vedkommende Gaver, Domme m. v. 1287 tildømte han det en Deel Gode, Fr Ingerid havde givet did, 1290 ligefaa Gaarden Aud, og 1296 tilbage kaldte han en ældre af ham affagt Dom, angaaende det Gode, Sigri Afkelsdatter havde ftjenket Abbediffen, og han havde ftadftemt denn uftevnt, men nu dømte under Klofret. I 1295 ftal Bifkop Gyvind a Oslo have tilkjendt Nonnefeter 2 Markebol i Thorp, og f. A. ga Magna Petersdatter fig derind med fit Gode.

Den ældfte Abbediffe, fom med Beftemthed omtales, er Fru Græder forekommer mellem 1299 og 1326. I hendes Tid nød Klofret indre Velmagt og ydre Anfeelfe. Med Kong Eirik mageliftede hun 1299 forffjelligt Gode, hvilket dennes Eftermænd fiden ftadfæftede, fra Kong Haakon nævnes flere Breve om Klofret, hvoriblandt ftadfæftelfe paa de Gaarde paa Hedemarken og i Sked Sogn, fom Fru Græder og hendes Moder Gunhild havde givet til Klofret for Forftnævnte og hendes Søfter (1300); ligefaa (1302) paa 4 Gaarde, fom den nye nævnte Fru Ingerid ²⁾ havde givet did; en Dom, hvorved Fru Græder tilkjendtes Retten til et Lareffifte i Arendals Sogn, en anden om Klofrets Ret til Hvifteftien i Vefthby Sogn o. fl. I 1301 blev en Søfter optaget, der medbragte to Gaarde paa Hedemarken og en Del af Lindern i Oslo Hered, og 1303 fil Klofret Gaarden Aas paa Eker og en anden Deel af Lindern. Omtrent til denne Tid hører vel og Aas

falfarer eller Ribbung?). Turde man fætte for vift, at her menes Sigur Jorfalfarer, faa er Klofrets Alder afgjort, og det bliver da det ældfte Klofte her i Egnen, hvilket i og for fig er rimeligt nok.

¹⁾ Dipl. Norv. IV. No. 3. Thork. Dipl. II. 257. Script. Rer. Dan. VI. 251 Til denne Tid er det og rimeligt at henføre Abbediffen Fru Signe, hvem en Anbjørg Kolbjørnsdatter optoges, hvis ellers Signe ifte er en Ekrifvelf for Sigrid (1357—1360).

²⁾ Maaffe Ingerid Afkelsdatter, hvis Teftamente til Nonnefeter, Maria Klemens og Korffets Kirker i Oslo famtibigt hermed nævnes i Regiftr.

Hovedbets Gave af en Gaard for sin og Hveres Sjæle, samt flere Brev om, at Baldesholm og Eudesholmene i Nykel Sogn paa Hedemarken være givne did ¹⁾. Ved Fyrst Wiglaw III's Testamente af 1302 fik Nonneseter ligesom Hovedbæn m. fl. 30 Mart norst. Blandt navngivne Kvinder, som i Fru Gros Tid her gif i Kloster, nævnes Bergliot Gudbrandsdatter og Fru Jartrud (ovenfor S. 407), der desuden i sit Testamente af 8de Mai 1307 gav Nonneseter en Deel af Solberg i Sorum og sit Naardstind til Søster Sigrid Potentia der ²⁾. Fremdeles nævnes Ragnild Hjullesdatter (?), der efterat have afslagt noget til sine Søstre, gav sit øvrige Gods til Fru Gro, og Margareta Birgersdatter, som medbragte Ormstad paa Romerike (1307?). Med Forsøgelsen af Klostergodset fulgte Eiendomsstrætter, hvoraf flere nævnes. Om Djupvikfistet kom det i Fru Gros Tid til Forlig med Hovedbæn, men 1307—1308 havde hun Rettergang med Oslo Kanniker angaaende Kjølsberg (nu under Tøien) ved Oslo, som maa være Nonneseter tilhørende, da dette senere eiede hele Kjølsberg ³⁾, og maaste er det denne Dom, Kongen 1308 stadfæstede. I 1306 indskjærpede han Nonneseters Ret til Fiske i Frysia, og forbød alle Andre at fiske der. Digesaa nævnes et Brev, hvori Kong Haakon fornær et ældre (uomtalt) Bøfte til Nonnerne, men formaner dem at følge deres Regel rigtig, en Formaning, som uden Tvivl staar i Forbindelse med det osloiske Bispemødes Statut af 1306 om Nonneklostre (S. 94). Fra Kong Haakons senere Aar er hans Gave 1315 (1316) til Klostret af et Sølvkors med Stene og Helligdomme i, som skulde „binnes“ (?) paa alle Gangdage og ved Kongers og andre Høvdingers Ankomst ⁴⁾, samt et Brev af 1318 (?) om at undersøge Sammenhængen med et Fiskeri, som Hr. Haffhor Jonsøn skulde have berøvet Nonneseter, medens han levede.

¹⁾ Registr. paa Agershuus. Om den sidste: Dystein's Reg. fol. 146. b.

²⁾ Suhm XI. 419. Dipl. Norv. II. No. 85.

³⁾ Dyst. Reg. 144. a. Det Øvrige er fra Registraturen, hvis flere mindre tydelige Adkomstbreve m. v. ere forbigaaede. En af de langst omtvistede Egenbomme synes Karesfistet i Gunningdalen at have været ifølge forskellige Kongebreve fra 1322, 1323, 1326, 1347. Maaste er det d. s. f. Karesfistet i Arund ved Egen, der opførtes som Nonneseters i Dyst. Registr. 145. a. Om Djupvik havde Klostret forskellige Trætter med Hoveds og Olafsklostret i Tønsberg i disse og følgende Aar, uden at Registr. derom giver klar Oplysning.

⁴⁾ Registr. af 1622. Danske Mag. III. 1, hvor et lignende norsk Kors er afbildet og beskrevet. Suhm XI. 790.

Efter Fru Gro var Fru Gunhild Abbedisse, der fremdeles havde Proces med Hoveds om Djupvit (S. 410), ligesom hun 1334 i Overvær af hendes Søstersøn Thortel solgte Gaarden Dunheim i Eids Sogn paa Romerike¹⁾. Da Kong Magnus i 1335 holdt sit Bryllup med Blanka af Namur, laante han hertil af Nonneseter en Deel Borttøi (bordbúnaðr), hvorfor han gjorde dem Bederlag, samt gav dem to Martebøl i Østre Vik²⁾. Ved en Søsters Optagelse 1338 fik det Gaardene Austron og Bryn i Bærum, og Registr. berører desuden andre Erhvervelser ved Kjøb, Gave eller Dom fra disse Aar.

I 1347 nævnes Fru Elin Abbedisse, hvis Ombudsmand Thortleif fik Fisket i Løksaa og Sven Folangren dømt under Nonneseter af Hoveds, og s. A. stadfæstede Biskop Salomon Klofret i Besiddelse af forskellige Gaarde, hvoriblandt Lille-Sogn i Aker. I 1349 var Pjetten Gunnar Thordsøn Raadsmand (rædsmand) i Nonneklofret i Dølo³⁾. — Fru Elin er uden Tvivl død i den store Mandedød; i al Fald var hun allerede 1351 efterfulgt som Abbedisse af Fru Thortleif, der 18de November blev af Officialen Gyrd Aslesøn krævet for 26 Mark og 3 Ører, som Klofret skyldte i Pævetiende. Da hun ikke havde rede Penge, pantsatte hun efter Officialens Forslag og med de tilstedeværende Søsters Sigrid Priorisses og Mognhild Genovesas Samtykke Gaarden Sindsin i Aker, 4 Martebøl, til St. Sebastians Alter i Domkirken i Dølo. Indløses Pantet ikke inden 3 Aar, skal Gaarden være Altrets mod at give Klofret, hvad Gaarden er mere værd end hiin Sum⁴⁾. Til Søster Sigrid Jonsdatter i Nonneseter gav Katarina Sveinsdatter i 1352 halve Birke Gaard paa Romerike, mod at den skulde falde tilbage til Giversten, hvis hun overlevede Sigrid,

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 62. No. 24. 25. 1331 gav Guttorm Gaavardsøn, Raantik i Dølo, to Mark Penge og et Pund Bør til Nonneseter. Dipl. Norv. III. No. 160.

²⁾ Registr. paa Agerøhuus, der ogsaa nævner et Transskript heraf fra 1454 som Bevis for, hvori Bederlaget bestod. Borttøiet maa, da Brylluppet stod i Sverige, være sendt derhen. Af Navnet Vik eiede Nonneseter Gaarde baade i Borgehusel og paa Ringelige (Dyff. Reg.).

³⁾ Dvenf. S. 410. Dipl. Norv. I. No. 307. 320.

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 67. No. 1. jfr. Dipl. Norv. I. No. 329. Gaarden blev ikke indløst af Nonneseter; thi den nævnes i Dyff. Reg. fol. 136 blandt Sebastians Alters Gods, og ikke ved Nonneseter. Senere blev den benægtet Rector scholæ i Dølo, nu Christiania, og blev Gæstgæve for dette Embede.

og 15de Oktbr. f. A. testerede Elin Thordsdatter Klofret en Silleklædning og Søster Elisabeth der et agnus dei. Desuden gav hun sin Datter Jugeborg Gud i Bold og ofrede hende til Nonneklofret i Oslo; til hendes Jaugang gaves to Markebols Jordegods og til hendes Beklædning og Underhold 40 Mark Penge, forskjellige Klæder og Indbo ¹⁾. I 1354 udfædte den fra Oslo Bispestol forflyttede Gyrd, Biskop i Stavanger, et Vidnesbyrd om, at Fisset i Aura i Borgeshusel altid havde tilhørt Nonnefeter, indtil nylig Hovedsæn havde gjort Paastand derpaa.

Allerede 1357 var Fru Thora efterfulgt som Abbedisse af Fru Sigrid Jonsdatter (Priorinden ovenfor?). I hendes Tid maa Nonnefeter have været i trange Kaar, da hun folgte den ene Gaard efter den anden; i 1357 Sundby i Enehal til Bonden Thorstein, i 1358 4 Markebol i Birke paa Nomerike til Hr. Svale Olversøn, i 1359 1 Markebol i søndre Fraunar (Frogner) i Aker til Guttorm Gudbrandsøn, og i 1360 Bjertnes i Nes til Helge Eriksøn ²⁾. Med Undtagelse af et Magefliste af f. A., hvorved Gudbrand Thorsøn fik Aker Gaard for andet Gods, omtales ingen Erhverveller i denne og nærmest følgende Tid. — Fra 1368 habes dog to hidhørende Testamenter, nemlig Oslo-Kanniken Thorstein Einarssøns, der gav Abbedissen et lidet hvidt Skrin (kistill) og Søster Benedikta en hvid Kappe, samt en Uærvilt, som gav Gaarden Økern ved Oslo til Klofret. Efter sin anden Mand's Hr. Halvard Næpas Død gav Fru Cecilia Gaatønsdatter (Bolt) sig i 1376 ind i Nonnefeter som Proventkvinde, og levede 1392 endnu her som „ærlig og velbaaren Kvinde“, altsaa ei som Nonne. Hun medbragte Gaarden Øsfin i Aker ³⁾. Blandt Klofrets Erhverveller i denne Tid mærkes Medalby og Rneftad i Manneftad, som Amund Eriksøn gav 1377, Birkenes i Nes, som tildømtes Klofret f. A., Thorstein paa Afters og Sigrid i Sluppens Testamenter af 1380 og 1381, hvori det fik Gaarden Høne i Aker, Bor og Penge, og endelig 3 Markebol i Kjos i Jædsheim, som 1385 afhændedes af Sigurd Arnesøn i Drabsbøder ⁴⁾.

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 313. Dipl. Arn. Magn. fasc. 67. No. 7. a. Ovenf. S. 103 og 122.

²⁾ Dipl. Norv. II. No. 336. 353. I. No. 354. Dipl. Arn. Magn. fasc. 68. No. 8.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 71. No. 13. fasc. 77. No. 28. Øyfeins Regist. fol. 144. a. jfr. Saml. t. N. F. Hst. IV. 576 ff.

⁴⁾ Dipl. Norv. III. No. 435. Øyfe. Reg. fol. 144. b.

Under sit Ophold i Oslo om Vaaren 1388 tog Dronning Margrethe sig med sin sædvanlige Kjærlighed for Kirker og Klostre ogsaa Nonneseter, stadfæstede dets Privilegier, og tilstod desuden Abbedisens Margrethe „Bisvøve og Udfare-Beding kvit og fri af forskjelligt Gods“¹⁾. Allerede i det følgende Aar 1389 var den nysnævnte Fru Cecilias Søster Fru Gudrun Haakonsdatter Bolt²⁾ Abbedisse her, og i 1397 (eller 98) bevilgede Kong Erik hende Gaarden Tossin i Aker, hvilket maa forstås som Bekræftelse paa ældre Besiddelse, da 3 Markebol i Tossin tilhørte Nonneseter allerede 1396, da Biskop Dypstein lod Nonneseters Gods optage i sit Stifts Jordebog. I denne saakaldte røde Bog indtager Listen over Nonneseters Gods Bladene 143. b — 147. b, og bærer Vidne om den Rigdom, det allerede 140 Aar for Reformationen havde naaet³⁾. Gaardenes Antal beløber sig til 272, hvoraf nogle paa 8, 10, 12 Markebol, men de fleste naturligtvis meget mindre; men allerede hvad Klostreet ved Unionstiden besad, maa anføres som tilhørlig Hjemmel for Tilnavnet „det rige“, som det lige til senere Tider skal have baaret. Iøvrigt oplyser Anhanget til Jordebogen (fol. 11) Biskoppens Ret til Cathedralicum og Gæsthold af Nonnerne ved hans Bisstats paa Aker (ovenfor S. 110). — Fru Gudrun havde givet Hestvall, to Gaarde, og Holme i Borgeshøvel til Klostreet, ligesom hun gav østre og vestre Bakaas til Aker Kirke til evindeligt Bønhold⁴⁾. Kort efterat denne Fortegnelse over Jordegodsset opløses, fik det en ny betydelig Forøgelse ved Rigsraaden Hr. Jon Marteinssøns Testamente (ved 1401), idet han gav til Nonneklostret i Oslo $\frac{1}{2}$ af alt sit Gods paa Romerike, Hedemarken, Follo og Solør, en Gave om hvis Betydelighed vel Intet med Visshed kan siges, men som maa have været

¹⁾ Registr. paa Agerdhuss. Maafe er dog Abbedisens Navn urigtigt.

²⁾ Døtre af Hr. Haakon Ogmundson paa Throndstad i Gudrum. — Saml. I. N. Hist. IV. 476. V. 343 ff.

³⁾ Vi ville og her nævne nogle af de største Gaarde: Store-Aker med Kirken og hele dennes Gods, Kjalberg, Løien, Tossin, Frøn, Frogner, Ullern, Oker i Akers Sogn, Blakstad, Skogheim, Namot, Bryn i Aker, Gaarim i Røken, Throndby og Linnes i Eider, Aas paa Eker, Djupvik paa Rindum, Berg og Mardal i Biken, Huseby i Borgeshøvel, Høltstein i Klovesteen paa Follo, Gislevold, Bjerke, Strum (i Gjerdrum), Tossin i Rommen, Bormnes, Thesen, Svavalsstad, Faller o. m. fl. paa Romerike, samt udenfor Stiflet meget Gods paa Ringerike, Gabeland (deriblandt her i Dønna), Thoten og Hedemarken.

⁴⁾ Dypst. Reg. 145. a. 61. a.

neget stor, da han maaske var sin Tids rigeste Godseier i Norge; i alle Fald var hans Søn Drosfeten Sigurd Jonsøn det ¹⁾. Eignende både i Tordegods fik de to Hovedkirker i Oslo, Halvards og Mariae Kirke, samt hans egen Sognekirke Sudreim (Sorum) paa Romerike; mens Ben Bisshop Dystein indfattes til Executor for at dele Godset, saa hver af Kirkerne fik, hvad der laa den beleiligt. Desuden skulde Nonneseter have 2½ Mark til fattige Folk, og hans Eig, om han døde paa sin Pilgrimsfart til Rom og videre, indføres i forskjellige af Oslos Kirker, deriblandt i Nonneseter, med Hest og Harnisk, som Arvingerne ellers kunde indløse for 30 Mark.

Ogsaa i den følgende Tid nævnes Gaver nu og da, dog sjældnere. Bisshop Dystein skal i 1399 have bevilget Klofret Eiendefrihed af Nunneløkken og Greisgaard (?) i Oslo. I 1410 fik det Gaarden Fladeby, og 1412 halve Begarstein paa Ringerike. 1413 testerede Olaf Gyvindsøn, Kannik i Oslo, ½ Pund Bør og 6 Dorer Penge hid, i 1414 belemtte Bisshop Jakob af Oslo, at det ham tilhørende Holmslag (?) Fiskefrier hans Død skulde tilfalde Nonneseter, og udstedte 1419 Vidnesbyrd om, at Abbedissen Fru Katharina havde mødt for ham i Bispegaardens med Anbjørg Gislesdatter, som gav en Gaard i Hofvoin Sogn til Nonneseter for sine to Døtre, som vare blevene Søstre der ²⁾. I Anledning af Gaarden Lindeberg i Aker, som hovedsagelig tilhørte Nonneseter, men for en liden Deel Medaltvads Præbende ved Halvardskirken, opstod der Proces mellem Præbendens Indehaver og Manden, der havde bygget Gaarden af Nonneseters Ombudsmand og Presten paa Aker, og da det af Biskoppens og Kommunets Register (d. e. den røde Bog) samt med Vidner bevistes, at en Deel af den nordre Gaard tilhørte Præbenden, fik denne ved Officialens Dom af 8de Oktbr. 1423 Ret til at tage Landstyd af sin Deel ³⁾. S. A. skal han og have affagt Dom mellem Abbedissen og Lagmanden i Oslo om Fiskeriet i Løksaa, og i 1433 blev atter et Fiskeri i Sigelder (?) tildømt Klofret, der i

¹⁾ Testamentet kendes kun af en stet Afskrift, trykt i Pontopp. Annal. II. 492—495, og Originalen er uden Tvivl tabt. Blandt Afstrykkets mange Feil hører især hid, at der staar Etumme-Kloster i Oslo, istedetfor Nunne Kloster.

²⁾ Dipl. Norv. II. No. 627. Dipl. Arn. Magn. fasci 86. No. 30.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 87. No. 25. Dyff. Reg. viser fol. 132. b. og 144, at Præbenden eiede 12 Ortugøbol og Nonneseter to Marsøbol i Lindeberg Oslo Hered.

Under sit Ophold i Oslo om Vaaren 1388 tog Dronning Margretha sig med sin sædvanlige Kjerlighed for Kirker og Klostre ogsaa af Nonneseter, stadfæstede dets Privilegier, og tilstod desuden Abbedissem Margretha „Bisøre og Udfare-Beding kvit og fri af forskjelligt Gods“¹⁾. Allerede i det følgende Aar 1389 var den nysnævnte Fru Cecilias Søster Fru Gudrun Haakonsdatter Bolt²⁾ Abbedisse her, og i 1397 (eller 98) bevilgede Kong Eric hende Gaarden Tossin i Aker, hvilket maa forståes som Bekræftelse paa ældre Besiddelse, da 3 Marktebol i Tossin tilhørte Nonneseter allerede 1396, da Biskop Dystein lod Nonneseters Gods optage i sit Stifts Jordebog. I denne saakaldte røde Bog indtager Lissen over Nonneseters Gods Bladene 143. b — 147. b, og bærer Vidne om den Rigdom, det allerede 140 Aar før Reformationen havde naaet³⁾. Gaardenes Antal beløber sig til 272, hvoraf nogle paa 8, 10, 12 Marktebol, men de fleste naturligtviis meget mindre; men allerede hvad Klostret ved Unionstiden besad, maa anses som tilbørlig Hjemmel for Tilnavnet „det rige“, som det lige til senere Tider skal have baaret. Iøvrigt oplyser Anhanget til Jordebogen (fol. 11) Biskoppens Ret til Cathedraticum og Gjæsthold af Nonnerne ved hans Bisitats paa Aker (ovenfor S. 110). — Fru Gudrun havde givet Hestvall, to Gaarde, og Holme i Borgeshøvel til Klostret, ligesom hun gav østre og vestre Bataas til Aker Kirke til evindeligt Bønnehold⁴⁾.

Kort efterat denne Fortegnelse over Jordegodsset opløses, fik det en ny betydelig Forøgelse ved Rigsraaden Hr. Jon Marteinssens Testamente (ved 1401), idet han gav til Nonneklostret i Oslo $\frac{1}{2}$ af alt sit Gods paa Romerike, Hedemarken, Follo og Solør, en Gave om hvis Betydelighed vel Intet med Visshed kan siges, men som maa have været

¹⁾ Registr. paa Agerøhus. Naaste er dog Abbedissemens Navn urigtigt.

²⁾ Døtre af Hr. Haakon Ogmundsson paa Thronstad i Gudrum. Saml. t. N. Hist. IV. 476. V. 343 ff.

³⁾ Vi ville og her nævne nogle af de største Gaarde: Store-Aker med Kirken og hele dennes Gods, Kjølsberg, Løien, Tossin, Frøn, Frogner, Ullern, Østen i Akers Sogn, Blakeslab, Skogheim, Kamot, Bryn i Aker, Gaerum i Røken, Thrandby og Lianes i Elver, Aas paa Uker, Djupvold paa Rørdum, Berg og Rarbal i Viken, Huseby i Borgeshøvel, Høttiken og Kløvesteen paa Follo, Gislevald, Bjerke, Ørum (i Østerdram), Fossum, Kommen, Vormnes, Thesen, Svavaldstad, Faller o. m. fl. paa Romerike, samt udenfor Stiftet meget Gods paa Ringerike, Habeland (beriblandt hele Dønna), Thoten og Hedemarken.

⁴⁾ Dyst. Reg. 145. a. 61. a.

meget stor, da han maaske var sin Tids rigeste Godsseier i Norge; i alle Fald var hans Søn Drosseten Sigurd Jonsson det ¹⁾). Eignende Gave i Forbegods fik de to Hovedkirker i Oslo, Halvards og Mariae Kirke, samt hans egen Sognelirke Sudreim (Sorum) paa Romerike; hans Ven Biskop Dystein indfattes til Executor for at dele Godsset, saa at hver af Kirkerne fik, hvad der laa den beleiligst. Desuden skulde Nonneseter have $2\frac{1}{2}$ Mark til fattige Folk, og hans Eig, om han døde før sin Pilegrimsfart til Rom og videre, indføres i forskjellige af Oslos Kirker, deriblandt i Nonneseter, med Hest og Harnisk, som Arvingerne itter kunde indløse for 30 Mark.

Ogsaa i den følgende Tid nævnes Gaver nu og da, dog sjeldnere. Biskop Dystein skal i 1399 have bevilget Klofret Tiendefrihed af Mun-velskken og Greisgaard (?) i Oslo. I 1410 fik det Gaarden Fladeby, og 1412 halve Begarstein paa Ringerike. 1413 testerede Olaf Gyvinds-son, Kannik i Oslo, $\frac{1}{2}$ Pund Bør og 6 Orer Penge hid, i 1414 bestemte Biskop Jakob af Oslo, at det ham tilhørende Holmslag (?) Fiske efter hans Død skulde tilfalde Nonneseter, og udstedte 1419 Vidnesbyrd om, at Abbedissen Fru Katharina havde mødt for ham i Bispegaard- den med Anbjørg Gislesdatter, som gav en Gaard i Hofvin Sogn til Nonneseter for sine to Døtre, som vare bleve Søstre der ²⁾). I An- ledning af Gaarden Lindeberg i Aker, som hovedsagelig tilhørte Nonne- seter, men for en liden Deel Medaltvads Præbende ved Halvardskirken, opstod der Proces mellem Præbendens Indehaver og Manden, der havde bygget Gaarden af Nonneseters Ombudsmand og Presten paa Aker, og da det af Biskoppens og Kommunets Register (d. e. den røde Bog) samt med Vidner bevistes, at en Deel af den nordre Gaard tilhørte Præbenden, fik denne ved Officialens Dom af 8de Oktbr. 1423 Ret til at tage Landstyld af sin Deel ³⁾). S. A. skal han og have affagt Dom mellem Abbedissen og Lagmanden i Oslo om Fiskeriet i Løksaa, og i 1433 blev atter et Fiskeri i Sigelder (?) tildømt Klofret, der i

¹⁾ Testamentet kendes kun af en flet Afstrift, trykt i Pontopp. Annal. II. 492 —495, og Originalen er uden Tvivl tabt. Blandt Afstrykrets mange Feil hører især hid, at der staar Stumme-Kloster i Oslo, istedetfor Munne Kloster.

²⁾ Dipl. Norv. II. No. 627. Dipl. Arn. Magn. fasci 86. No. 30.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 87. No. 25. Dyst. Reg. viser fol. 132. b. og 144, at Præbenden eiede 12 Ørtugsbol og Nonneseter to Markbol i Lindeberg Oslo Hered.

1436 ved Gave fik Gaardene Roldstad i Baadstad Sogn og Bøler Enebak ¹⁾).

Ved denne Tid nævnes som Abbedisse i Nonneseter Fru Oslo Jonsdatter, der i 1437 betingede Klofret 10 Lare aarlig af Djupvil og i 1438 bortbyggede Ulvenhagen i Uker til Paal Olafson, Bymant i Oslo. S. N. fik Klofret nordre Lysfstad i Ullensaker, og under sit Ophold i Oslo 1442 stadfæstede Kong Christoffer Klofrets Friheder, samt Besiddelsen af Tosfin i Uker. I de følgende Aar nævnes atter Gaver af indgivne Søstre og Fremmede, hvoriblandt Hr. Kolbjørn (Gerst?), uden nærmere Oplysning. Mærkelig er derimod en i Registr. omtalt Forening af 1447 mellem Nonnerne her og i Gimss, hvorefter Vigilier skulde gjensidig holdes i begge Kloftr ved en Søsters Død. Den er det eneste Vidnesbyrd, vor Klosterhistorie afgiver, paa at denne ellers almindelige Klosteretik ogsaa fandt Efterligning i Norge, ligesom den til Overflod bekræfter, at Nonneseter var beboet af Benediktinerinder.

Mellem 1459 og 1476 nævnes Abbedissen Fru Eilin Jons- (eller Jens-)datter ved Bygser, Salg og Kjøb af tildeels allerede nævnte, tildeels ugjensidige Eiendomme, hvoraf to vare givne af en Hustru Ingerid; ligesaa omtales fremdeles Gaarde afflaede for nye Søstres Optagelse; en Gaard i Fet blev 1476 givet Abbedissen for Livstid. Et mærkeligt Brev omtaler Registr. ved 1461, angaaende en Bog, som Presten paa Thjødling udlaante af Fru Elen Jonsdatter i Nonneseter til sin Reise til Rom, og hvorfor han pantsatte en Gaard, der skulde være Klofrets, hvis han ikke bragte Bogen rigtig tilbage. — I 1473 gav Hr. Peter Henningsen sig ind i Nonneseter (altsaa som Proventmand tvertimod Statuterne — jfr. S. 94), med hvad han eiede Løst og Fast, og da Provsten ved Mariækirken Hr. Ivar Bilingssøn spurgte, hvad Arvingerne skulde have, svarede han: saameget som de havde givet ham; thi selv havde han erhvervet Alt ved Messer m. v. Han var uden Tvivl Kannik ved Mariækirken. — Hr. Hartvig Krume dte havde indsat en Kiste med Penge til Fortværing i Nonneseter. Ved hans Død (henimod 1476) havde Hr. Svend Galde i Kongens Navn opbrudt Kisten, og taget Pengene til sig, i hvilken Anledning Hr. Sen

¹⁾ Alt efter Registr. paa Agerøhus. Sammensteds nævnes og et Forlig melle Biskop Halvard af Hammer, Hovedsøn og Nonneseter om Djupvil Lare ved Aar 1434, men dette maa være 1334, da Halvard i dette og ifte i hi Aar var Biskop i Hammer.

til Krumedite i 1499 reiste Sag mod Peder Griis, Hovedsmand paa Agersthuus, der var gift med Galdes Enke Fru Kirsten ¹⁾). Vi have her et nyt Bidnesbyrd om, at man fremdeles brugte i Klostrene at for-
tære Kostbarheder, som man ikke andensteds ansaa sikre.

Kong Hans stadfæstede i 1483 Klostrets ældre Friheder og Eiendomme, med Tillæg at det aarlig skulde have en Lønde Løn af hans Embedsmand paa Bratsberg. Abbedissen i denne Tid var Jomfru Ingerid Bjørnsdatter, der i 1485 var electa (endnu ikke indviet), og sidste Gang omtales Mar 1500. Af de fra hendes Tid i Registr. forekommende Brevuddrag nævne vi her dem, som ere bevarede i en nogenlunde paalidelig Form. 1489 (1499?) henviste Oslo Lagmand Eric Eriksson en Sag, Abbedissen i Nonneseter havde om Grændsen mellem Gaardene Medafnes og Ringstad i Enebak, til 6 Mænds Skjen paa Kastedet, og som Følge heraf blev 16de Juni 1500 i Abbedissens Jomfru Ingerids Nærværelse en lovlig Både lagt Gaardene imellem ²⁾). 1490 testerede Hustru Hamborg Jensdatter Klostrer 5 Spand Smør i Jollen (?). Med Oslo daværende Biskop Herlaug havde Abbedissen flere Handeler; de mageskiftede i 1492 to Gaarde i Sked Sogn i Viken, og s. A. to andre Gaarde i Oslo-Hered, ligesom han tildømte hende et Kærefiske i Røken. Forresten bleve forskjellige Eiendomme givne og tildømte Klostrer ogsaa i hendes Tid, hvoriblandt Hilleren i Ullensaker, Dokken i Eidsvold og Boding i Nes. I 1497 mageskiftede hun Gods med Paal Abbed i Hovedsen. — Amund Olafsson, Rannik i Oslo, bestemte 5te April 1496 paa sit Yderste, at da hans Søster søn Hr. Halvard Halvards søn før sin Død havde paalagt ham at tage sig af hans Barn Katarina, overdrog han hende nu til Hr. Jon Vaalsen, Provst ved Mariakirken, og under Gud hende Livet, skal hun gives til Guds Tjeneste i Nonneseter i Oslo. Han overgav derfor tillige Hr. Jon alt Gods og Penge, hendes Fader havde betroet ham, og naar hun var given i Klostrer med dette Gods, skulde Mariakirke eie Gaarden Nypingen (i Oslo) til evig Tid. Døer Nigen, før hun bliver indgiven, skal, efterat hendes Kost og Klæder ere betalte, Godset skiftes mellem Kirker og Fattige, men Mariakirken beholde Nypingen ³⁾).

¹⁾ Danske Mag. Treble Række. II. 6. 33.

²⁾ Dipl. Norv. I. No. 1001.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 96. No. 8. Uden Tvivl skaar dette i Forbindelse med Registraturens Udtryk, at 1496 indgav „Galku“ (Catrin?) Halvardsdatter sig i Nonneseter med sit Gods.

Senere forekommer som Abbedisse 1511 og 1517 Jomfru Margareta Nilsdatter, som i det første Aar af Erkebiskop Erik fik Stadsfæstelsesbrev paa Klosters Tiende i Aker og Bærum. I 1510 fik Nonneseter 3 Mark Norst til Deling mellem Søstrene af Gunnar Monsøn Kannik ved Mariækirken, som da gjorde sit Testamente ¹⁾, og i 1511 fik det Gaarden Hvam i Holter Sogn; 1515 stænkede en Birgitte Hemingsdatter (?) did 3 Gaarde i Viken. Ligesaa gav Sigrid Helgesdatter i 1518 Gaarden Ullereng paa Romerike til Klosteret for sin og all Christnes Sjæle. I Abbedisse Margaretas Tid optoges en Lucia som Søster her, og aflagde Klosterløfterne for Biskop Andreas (Muus) og Abbedissen. Udtrykkene heri (*stabilitas, conversio morum et obedientia secundum regulam s. Benedicti*) gjør det vist, at Nonnerne i Oslo have været Benediktinerinder ²⁾. — Foruden at Christiern II baade i 1501 og 1507 skal have taget Klosteret i kongelig Baretægt, forekommer et Brev fra ham til Abbedisse og menige Konventføstre i Oslo, at de maa nyde og til evig Tid beholde deres Gaarde og Gods i Viken, Bahus-Len m. v. samt den tolv Gyldens Rente, som aarlig gives af Bergen, og hidtil er oppebaaret af Gimsø ³⁾. Fra denne Abbedisses Tid nævnes endnu en Bevilling af Erkebiskop Erik Valkendorf for Jomfru Margareta Nilsdatter Abbedisse at holde Messe paa 4 Steder i eller udenfor Kirken, dog at hun først skal stænke Alterne med Vievand ⁴⁾; ligesom en tydsk Bergmester Bartholomæus Pantgartner (?) i 1520 udstedte et Aftens til Abbedissen i St. Benedikts Kloster i Oslo om den Afgift, han skulde give af Gaarden Haugen ved Aker's Kirke med Møllen og Fiskeriet der ⁵⁾.

Den følgende Abbedisse Jomfru Karen Eriksdatter omtales 1530—1537. I 1530 mageskiftede Biskop Mogens i Hammer fra hende Ranneby paa Thoten mod en Gaard i Rygge; ligesaa fik Klosteret

¹⁾ Original i Rigsarchivet.

²⁾ Orig. paa Perg. ubateret (blandt Dipl. Arn. Magn. uregistreret. En Afskrift af Arne Magnusen i Barth. C. 591.

³⁾ Suhms nye Samlinger III. 139. Brevet omtales og i Registr. paa Agerøhuus og henføres der til 1521. Denne Rente var uden Tvivl Udbyttet a Gimsø Klosters 9 Gaarde i Sogn, hvorom nærmere i § 11 nedenfor.

⁴⁾ Registr. paa Agerøhuus. Udbraget er utydeligt og tilveels meningsløst; de synes som om Vievandet skulde hentes fra Thronbhjem.

⁵⁾ Abhvn. Vidensk. Selsk. Skr. VII. 511. Brännich, Norges Bjergværker S. 11. Registr. paa Agerøhuus.

i dets sidste Aar endnu forstjelligt Jordegods, som Waller i Liden, Nør i Id 1531 o. fl. En Philippa Amundsdaughter, som da opholdt sig i Nonneseter, folgte 24de Marts 1533, i Overvær af Hr. Gaute Galde og Erik Eriksson (Gyldenhorn) samt efter den sidste Naad, sin Gaard Foden i Søm paa Vestfold til Guttorm og Nils Thorbjørnsønner for 40 Mark danske ¹⁾.

Hvorledes det isvrigt er gaaet Nonneseter i Reformationens Dage findes ingensteds optegnet; man seer kun, at det endnu i nogle Aar har bevaret en tilsyneladende Uafhængighed. Biskop Hans Steff nævner det ikke blandt de før 1533 sekulariserede Klostre, og endnu i 1544 nævnes en Abbedisse her Tomfru Elen Halvardsdatter, som da mageskiftede Jordegods med Peder Hanssøn, Høvedsmand paa Agershuus. Sandsynligviis er Klostret altsaa blevet behandlet i Genhold til Kirkeordinantsen og den nærmere Forklaring derover for Nonneklostrenes Vedkommende af 1ste August 1545 ²⁾, og saaledes efterhaanden overladt til den Undergang, som Religionsforandringen og Søstrenes Uddøen lidt efter lidt nødvendig af sig selv medførte. En lutherst Præst (en Prædikanter i Nonneseter) blev indsat, og Lensherren fik 12te Mai 1548 Befaling at staffe denne en liden geistlig Forlening til sin Underholdning. Denne skulde efter Ordinantens Klostret egentlig bestride, men Norges Kansler Peder Huitfeld, som 13de Octbr. 1547 blev forlenet med Nonneseter (Tomfruklostret i Oslo) mod at „føde og klæde Nonnerne“, har maaste anseet Præstens Underholdning sig uvedkommende, hvorfor det maatte sørges for ham paa anden Maade ³⁾.

For Klosterbygningen skulde Ingen sørge. Den var om Vaaren 1551 allerede saa forfalden, at Peder Hanssøn paa Agershuus, som havde Klostret efter Huitfeld, meldte Kongen, at „det slet forfalder, om det ikke faar snartigen Hjælp“. Kongen forlæned da Høvedsmanden paa Hammer Christiern Munk i Juli 1551 med Nonneseter, imod at bygge Hammers Taarn og „forbedre Klostret i Oslo“, og da han i 1553 oplyste, at disse Bygningsarbejder vilde koste meget, fik han kongeligt Bæfte om at beholde Lenet for Livstid. Da han tillige ved sit Lensbrev forpligtedes til „at føde og klæde Tomfruene, som herinde ere eller

¹⁾ Orig. paa Perg. hos Pastor J. B. Sorterup i Kbhvn.

²⁾ Danske Mag. I. 151. Sandvigs Oversættelse af Chr. III's Historie II. 170. Ovenfor S. 186 ff.

³⁾ Norske Registr. i Afkr. I. 39. 289.

middeibar Forbindelse med Biskopsgaarden og Chorsbrødrenes Gaarde. De mange Forandringer, som det gamle Oslo i Tidernes Løb har undergaaet, gjøre det vel vanskeligt at bestemme Beliggenheden nøiagtigere; en paa en kobberstøbt Grundplan af Stræget heromkring fra Aar 700¹⁾ kaldes imidlertid den ældste (vestlige) Deel af Bispegaarden Steenhuset, som Hr. Biskoppen boer udi", og en aaben Gaardsplads henfor samme begrændses mod Vest af „to gamle nedrevne Kjædere" mod Nord af „et gammelt nedrevet Steenhuus kaldet gamle Ladeærden eller Skolen". Da man nu veed, at Prædikebrødrenes Kloster efter Reformationen blev indrettet til en Skole eller Lectorium, og nogle Kjædere bleve solgte til Nedrivelse, for derved at faa Penge til Skolebygningen, (hvorom mere ved Føns Slutning), synes det rimeligt, at de to sidstnævnte Bygninger, hvoraf Levninger endnu fandtes i 700, have været det gamle Prædikebrødrenes Kloster, som altsaa har ligget Vest og Nordvest for den nuværende Bispegaard, hvor dennes Klosterhave nu er, og i Nord for St. Halvards Kirke. I ethvert Tilfælde laa Klofret lige ved Domkirken og Chorsbrødrenes Gaard. følge Haakon Haakonssøns Saga Cap. 236, hvor Klofret første Gang nævnes under Kongens Kamp i Oslo med Skule 1240, var nemlig Lassekirken (d. e. Klosterkirken) kun ved en Skigaard skilt fra Chorsbrødrenes Gaard, hvis nøiagtige Beliggenhed isøvrigt er ubekjendt.

Naar og af hvem dette Kloster er stiftet, er ikke angivet; men at det i 1240 var i fuld Stand, er det rimeligviis stiftet samtidigt med Prædikebrødrenes Kloster i Nidaros og Bergen omkring Aar 1230, snuot ligesom disse af Kong Haakon Haakonssøn og Oslo Biskop og Domkapittel i Forening. Det var viet St. Olaf og bar hans Navn; en havde desuden, ifølge sin Beliggenhed oppe ved Domkirken og i Lodsetning til Franciscanerklofret nede under Egeberg, Lokalnævnet uppl. brødra i Oslo. — Ogsaa fra og til dette Kloster foregik i Ordenens sidste Tid Omflytning af Brødre. Broder Nikolaus flyttedes 1252 fra Oslo til Lund, og Brotherus til Nibe; 1254 ligesaa en Halkuin fra Nidaros og Tulo til Oslo; ved 1280 Amund til Bergen og Erving til D-Klofret i Danmark; en Broder Olaf fra Oslo blev gjenop-

¹⁾ Det er stiftet af Angelo 1803, maasse paa Foranstaltning af Biskop Schmitz Søen, senere Provst Frederik Schmitz paa Eker, som ifølge mundtlig Beretning paa den Tid hyslede med en antikvarisk Beskrivelse over Oslo, hvoraf isøvrigt Intet kom for Lyset. Findes denne nogensteds?

taget i Ordenen, og i 1291 forestredes Forbønner inden Provindsen for Biskop Gyvind i Oslo ¹⁾. Man seer og, at Dominikanerne her have fra første Stund eiet Jordegods; thi 1264 gav Biskop Haakon en af dem kjøbt Gaard til Oslos Kanniker ²⁾.

Vor Kundskab om dette Kloster er isøvrigt saare ringe. Den ældste Formand, som kendes her, var maaste Provindsial-Prioren Aste, (som senere blev Kansler?), der fulgte Kong Magnus i 1276 paa Toget fra Konghelle til Danmark ³⁾. Senere nævnes Prioren Asmund 1298 med Minoritternes Vicegardian Ivar i Processen mellem Biskop Giril af Stavanger og hans Kapittel ⁴⁾. — Hans Eftermand var Grunde Prior, som 1302 med sine Brødre stjødede Gaarden Klemetsrud i Nøken til Ketil Kaza for 42 Mark i rede Penge. Denne Gaard havde Ingeborg Gunnarsdatter sig til Bønnehold og Underholdning givet Brødrene, ligesom hun nu var tilstede og bifaldt Salget ⁵⁾. Hun har selvfølgelig været Proventkvinde i Olafsklosteret, og saaledes bidraget til, at der paa Biskopsmødet i Oslo 1306 udstedtes Forbud mod, at Kvinder toges i Provent i Munkelostre og Mænd i Nonnelostre. — Den Dominikaner Hjalme, der nævnes i Kong Haakon Vs Testamente som Afstriver af Andagtsbøger ⁶⁾, var vist fra dette Kloster. Kong Magnus Erikssøns Fuldmægtig ved Pavehoffet Bertrand de Succiolis meldte 14de August (1324) Biskop Ludfinn af Bergen, at hans Tjener, hvem han havde forskudt mange Penge, skulde være død i Norge og have forvaret sit Gods deels hos Drotseten Hr. Erling deels i Prædikebrødrenes Kloster i Oslo, og bad Biskoppen at varetage Kongens og hans Bedste i den Sag ⁷⁾. Registr. af 1622 omtaler en Befaling af Kong Magnus (Haakonsøn eller Erikssøn?), at den Almisse, som forhen har været udgivet til St. Olafs Kloster i Oslo, fremdeles skal vedvare. Maaste staar dette i Forbindelse med Klosters første Stiftelse, der i saa

¹⁾ Alt efter Stephens's Brottiden. Registr. S. 53.

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 7. Thork. Dipl. II. 50.

³⁾ Islandske Annales S. 148, hvor der skal læses: Áki prior provincialis af predikara-husi. At han var Norss synes utvivlsomt, men at han var fra Oslo Kloster er kun en rimelig Gjetning.

⁴⁾ Dipl. Norv. IV. No. 22. Thork. Dipl. II. 216. 219.

⁵⁾ Dipl. Norv. II. No. 66.

⁶⁾ Barth. IV. 760—761. Thork. Analecta. 165 ff. D. Mag. I. 330.

⁷⁾ Barth. IV. 85—87.

Fald her som andensteds for en Deel er fremmet ved en tvungen aarlig Afgift, under Navn af Almisse.

Af Testamenter til dette Kloster findes flere. Det fik 1277 af Kong Magnus 12 Mark Sterling, 1286 af Hertug Haakon en Tomt til Enebod, 1301 af Kanniken Gerlaf to norste Mark, 1302 af Forst Biglaw 30 norste Mark, 1331 af Guttorm Haavardsøn 2 Mark Penge og $\frac{1}{2}$ Pund Bor, 1347 af Kong Magnus og Dronning Blanka 25 Mark, ved 1349 af en Unævnt 18 $\frac{1}{2}$ Mark Penge, 1352 af Elin Eyrdsdatter 1 Mark, 1381 gav Sigrid Andresdatter i Sluppen (i Oslo) Bor, Salt og Penge „upp til brødra“. Om Hr. Jon Marteinssøns Testamente er talt S. 101; han gav til Olafsklosteret i Oslo 2 Mark, „forbi jeg er deres Broder“, og $\frac{1}{2}$ Mark til fattige Folk der (formodentlig Klosterets Proventfolk). Oslo-Kanniken Olaf Eyvindsøn gav 1413 upp til brødra 6 Mark Bor, 1 Mark Penge og 1 Kyrlag, og Hustru Sunbjørg i Oslo ligesaa 1414 noget Bor og Penge ¹⁾.

Efter Prior Grunde nævnes ingen Formand her før 1335, da Kasulf Superior med sine Brødre folgte 2 Drosbol i Hvirvelberg i Eider, som Reidun Thorgeirsdatter i sit Testamente havde givet Klosteret, til dennes Søster Toron for 5 $\frac{1}{2}$ Mark gangbar Mynt ²⁾. I et Brev af 1338 skriver Biskop Haakon af Bergen til Hr. Erling Bidtunssøn, at der gif det Nygte, at „Hr. Paal“ havde taget Dominikanerklæder (predikara-búnad) i Oslo, og at hans Hustru var bleven Nonne i samme By. Paa denne Tid levede to anseede Mænd af dette Navn i Oslo, nemlig Merkešmanden Paal Eirikssøn og Lagmanden Paal Einarssøn, men den sidstnævnte var neppe Ridder. Menes derfor Hr. Paal Eirikssøn, var Nygtet faldt, da han længe efter denne Tid forekommer som Merkešmand; Paal Einarssøn omtales derimod ikke efter denne Tid ³⁾. I 1343 nævnes Broder Fridref som Prior i Olafsklosteret, og i 1362 Thorkel Prior, som folgte to Drosbol i Kjos

¹⁾ Dipl. Norv. IV. No. 3. II. No. 75. Suhn IX. 419. Dipl. Norv. III. No. 160. I. No. 234. Saml. t. N. Folks Hist. V. 586. Dipl. Arn. Magn. fasc. 67. No. 7. a. Registr. p. Agershuus. Dipl. Norv. III. No. 433. II. No. 627. 637. Pontoppidans Annaler II. 495.

²⁾ Dipl. Norv. I. No. 234. Fra bløse Aar har Registr. af 1622 en Dom angaaende en Tomt, Klosteret eiede i Oslo, og Gavebrev af 1334 paa en Deel af Huseby i Glødsberg.

³⁾ Brevet er trykt i Saml. til Norg. Hist. V. 193. Jfr. S. 154—155. III. 346. Dipl. Norv. I. No. 257.

paa Gadeland til Jon Naddardsøn ¹⁾. I 1373 var Holmstein Prior her, som det synes under trykkende Forhold. 11te Decbr. udstedte han nemlig med hele sit Konvent det Vidnesbyrd, at de ikke eiede Føde til Livsophold, end mindre Formue til at istandsætte Klosterbygningerne som truede med at falde ned, dersom de ikke fulgte nogen af Klosters Bøger, Kalle eller andre Kostbarheder. For at afhjælpe Nøden fulgte de derfor til Provsten Hr. Henrik Henriksøn ved Mariakirken en forgyldt Kall af henimod een Mark reent Sølv Bægt for 8 Guldgylde engelsk Mynt ²⁾. Det var formodentlig samme Prior, som paa denne Tid laa i Trætte med Oslos Domkapittel om en Tomt, et Huus og Andet mere, som Abbeden af Hovedøen og en Kannik af Hammer stude paadømme (ovenfor S. 412). Fra Kong Eriks 1ste Mar (1389—1390) nævner Registr. af 1622 en Broder Nikolaus Jonsøn, Prest (Prior?) i Olafsklostret i Oslo, om hvem forøvrigt Intet vides.

Lydkerne synes fra 15de Aarhundrede af at have mere og mere faaet Indpas i Klosteret, en simpel Følge af, at de havde Herredømmet over Byens Handel. Priorernes og Munkenes Navne ere fra nu af ligesom Borgermestrenes, Raadmændenes og de rigere Borgernes i det Hele tydelige, og mærkeligt nok opbevares et af Dominikanernes Provindsialprior i Dacia Broder Raymund fra Lodese 18de April 1409 udstedt Broderstabsbrev til Skomagernes Gilde i Oslo (ovenfor S. 400) endnu i Moskva, den Hansestad, som netop havde faaet hele Oslos og Tønsbergs Handel i sine Hænder. Et andet Broderstabsbrev er 19de Decbr. 1423 udstedt af Prioren i Oslo Ernestus for to Kvinder Gyrid Eriksdatter og Thurid Haakonsdatter, som gives Led i alle Ordenens gode Gjæringer, og loves Sjælemesser efter deres Død ³⁾. Senere nævnes Lydike van Hagen som Prædikebrødrenes Prior og Lafrans Gere som deres Lector i Oslo i et før omtalt Brev af 11te April 1447 om Hovedtienden. I 1453 skal Christiern I have udstedt Skjærm brev for dette Kloster ⁴⁾. Efter Lydike er uden Tvivl en Normand Jens Olafssøn bleven Klosters Prior. Han indgik 15de

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 62. No. 23. Dipl. Norv. I. No. 372.

²⁾ Dipl. Norv. II. No. 431.

³⁾ Orig. paa Berg. i Rigsarchivet, trykt i Lundhs Specim. Dipl. 11. Den er en Blanket, hvori Kvindernes Navne tilligemed Datum senere er tilføjet, efterat ældre Navne og Dateringer ere udraderede.

⁴⁾ Nye danske Mag. VI. 25—27. Registr. paa Agersthus.

Kobbr. 1455 en Overenskomst med Olaf Hingzøn, kaldet Styf, Borgere i Oslo, hvorved denne afstod til Klosteret 3 Gaarde paa Landet, samt sin Søbod paa Klemets-Almenningen i Oslo, mod at han skulde øde sin Livsføde jævngod med Brødrene i St. Olafs Kloster for sine ivsdage, frit Herberge at ligge i, samt Pleie, naar han blev syg. Fra Klosteret udsedte Olaf Styf siden forskjellige Breve, som vise, at han er holdt til her, men vedblevet at røgte sine jordiske Syssler¹⁾. — I 1461 har man et Skjøde fra Olafsklosterets Prior Abraham, der flere Henseender er af Bigtighed. Han bestemmer med sine 11 navndne Brødres Samtykke, at St. Annæ Gildetue skal sættes og adigt blive Nord i Olafsklosterets Gaard. Tomten undtes St. Annæ tildebrødre „Borgere i Oslo“ for evig Tid, mod at de og deres Læremænd aarlig give 2½ Mark i Afgift i sliq Mynt, som nu er gangar i Oslo. Desuden har han undt dem St. Annæ Alter (i Klosterkirken) at holde vedlige med Klæder, Messer og Lys efter Gildets bedste Bøne. Derimod skulde Gildetbrødrene (og dette var en vigtig Fordeel for Klosteret) have deres Gravsted i Klosteret, eftersom de selv snakkede i Kirken eller paa Kirkegaarden, samt gjøre Prioren aarlig rigtigt Regnskab²⁾.

Herester findes Intet om Olafsklosteret førend henimod Reformationen, da det atter omtales i Forbigaaende. Christiern II stadfæstede ifølge Registr. paa Agerhuus i 1511 det Prædikebrødrene af Christiern I givne Brev, og August 1513 udsedte Prior Peter Matthiassøn i Oslo Domkirke med Kapitlets Medlemmer og Minoritternes Foresatte Transskript af 14 norske og danske Biskoppers Afskriftsbreve for Oslo Stifts aamlige Kirker, Klostre og Kapitler³⁾. I 1516 fik (eller gav) Broder Jans Pedersøn i Olafsklosteret Tilladelse til at bebygge en Tomt i Oslo, og i 1528 blev Gaarden Norstad i Marker givet til Klosteret. — Iaar og hvorledes Klosteret ophævedes, kjendes ikke. Formodentlig er det skeet kort efter 1533; det nævnes ikke i Biskop Hans's Klage d. 1. over Adelsens Færd mod Klostrene, og maa selvfølgelig endda have været ved Magt; men Vaaren 1538 befalede Christian III Peder Hans-

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 92. No. 7 og 16. a. b. Ovenf. S. 123.

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 854. Ny Danske Mag. I. 97—98, hvor Klosterets Segl er afbildet, hvorefter Seglet No. 25 er taget i 1ste Udgave.

³⁾ Orig. p. Ledreborg i Sjælland. Afskriftet blev af biskop Mand afskrevet for hver Kirke i Stiftet, og det nu bevarede er for Hovsta Sognkirke.

søn og Biskop Hans at sørge for, at Skolen ved Sortebrødre Kloster snart blev bygget, og at overtale de 3 Kapitler i Dslo at gaa til eet Bord ¹⁾). Dominikanerne have følgende da været udjagede. 13de August 1546 gav Kongen Sortebrødre Kloster i Dslo med Kirkegaard og Have til et Rectorium, Skole og Læsemesters Bolig til evig Tid, og da Bygningen var meget forfalden, tillod Kongen (udat. Brev v. 1550), at nogle usødige Kjelbere, som tilhørte Klosteret, folgtes og at Kjøbesummen anvendtes til Skolens Bygning, Religionen til Forbedring. Et Steenhuus i Sortebrødres Kloster „sønden op til Læsehuset og Ost ud mod Kirkegaarden, 40 Alen langt S. ud fra Læsestuen mod Domkirken og 15 Alen bredt med sin Tomt Osten til Konventstuen“, blev senere ved et af Kongen 4de Juli 1552 stadfæstet Gavebrev af Dslo Kapittel givet til Superintendenten Frants Berg og hans Arvinger ²⁾). Da Bispegaarden var yderst forfalden, fik Superintendenten kort Tid efter Dslo Klosteret til Bolig, og af hans Ansøgning 27de Juli 1556, om at beholde en Havetomt til sin Residens i Sortebrødre-Kloster, som Kapitlet paa Skolens Begne vil gjøre ham stridig, sees, at en ny Bispegaard da paatænktes paa Sortebrødres Tomt ³⁾). Det gamle Dslo Kloster er saaledes blevet benyttet deels til Bispegaard, deels til Dslo Kathedralskole, hvilken sidste blandt sine Kapitaler ogsaa har eiet en Deel af Dslo Klosterets Gods, der laa til Skolens Rector theologiae ⁴⁾). At det dermed forenede St. Annæ Gildes Eiendomme overdroges til Slotskriveren paa Agerhuus Mats Christenssøn, er omtalt S. 400. Den nuværende Bispegaard ligger paa Dslo Klosterets Tomt, og den ældste mod Søen vendende Deel deraf er nærmest en Levning af Prædikebrødrenes Kloster.

§ 8. Minoritternes Kloster i Dslo.

(Austr til brødra. Berføttabrødr).

Dette Kloster er endnu til som Dslos Hospital, og ligger i den

¹⁾ Originaludkast, dat. Gottorp Fredag efter Petare, i danske Geheimarchiv. Disse 3 Kapitler vare sandsynligst Halvardskirken, Mariakirkens og Sammers Domkirkes, hvis Kapittel 1537 forenedes med Dslos.

²⁾ Norske Registr. i Afskr. I. 278. 55—56. 312.

³⁾ Dipl. Norv. I. No. 1117.

⁴⁾ Kraft Norges Befr. 2den Udg. I. 186.

for saakaldte østlige (rettere sydlige) Deel af Byen paa Bykkerne, austr á Lykkium, hvoraf det fik Lokalnabnet austr til brødra og Munkene kaldtes Berføttabrødr á Lykkium. Klosteret er stiftet af Hertug Haakon Magnussøn, nærmest vel efter Freden 1286, og om Omstændighederne herved giver Pave Nikolaus IV Befaling af 11te Nov. 1291 ¹⁾ mærkelig Underretning. Han medder heri Abbed Girit af Munkeliv, Provsten (Erlánd?) og Kannik Baard Serksøn ved Apostelkirken i Bergen, at han ved Klage fra Franciskanernes Minister, Provindfial og Ordenens Brødre i Dacien har erfaret, at da Hertug Haakon af Norge med sin Broders Kong Giris Samtykke og paa Grund af Folkets Ønske havde indkaldt nogle af Provindsens Brødre i Oslo, og affaaet dem en ham tilhørende Tomt i Byen til at bygge Huse og Kirke paa, saa søgte Domkapitlet i Oslo at hindre dette. Da nemlig Brødrene havde paabegyndt Bygningen af et Oratorium, nedlagde Simon Erkeprest i Biskop Egvinds Navn ²⁾ Forbud mod Arbeidets Fremme. Brødrene paaberaabte sig deres Ordens Privilegier, som blandt Andet forbød Sekulargeistlige at hindre deres Nedsættelse noget Sted, hvorefter Folket kaldte dem, og hvor de kunde leve gudfrøgtigt og ærligt, og oplyste, at Paven havde sat Bandsstraf for dem, som handlede herimod. Men da Simon dog ikke vilde tilbagekalde Forbudet, appekerede Munkene til Paven. Nu lyfte Erkepresten saavel Brødrene som Arbeidsfolkene i Band, og lod Kapitlets scolasticus Herjulf med en væbnet Skare nedbryde den paabegyndte Bygning. Munkenes Klage herover til Biskop Egvind var frugtesløs, da han negtede at tage Hensyn til deres Privilegier, ja endog paa eget Ansvar lod den af Simon lyfte Band over Brødrene gjentage offentlig i Egnens Kirker og udstrække til deres Bøstyttere og Beljærere. Da denne Voldsgjerning ligesaameget er en Forbrydelse mod den pavelige Myndighed, som mod Franciskanerordenen, der staar umiddelbart under hiin, paalægger Paven de ovennævnte Prælater, efter underhaanden at have forviøset sig om Rigtigheden af ovenstaaende Beretning, at stevne Biskoppen, personlig eller ved Fuldmægtig, Erkepresten og Skolemesteren personlig, og Oslo Domla-

¹⁾ Dipl. Norv. III. No. 31.

²⁾ Er man ikke, naar man sammenligner dette med Dominikanernes Benktab just paa denne Tid, da de paa sit Provindskalmøde paabød Forbønner for ham (ovenf. S. 438), antage, at Modstanden mod Franciskanerne hovedsagelig er udgaaet fra deres sydlige Kiender, de alt bosatte Prædikebrødre?

pittel ved Fuldmægtig inden 4 Maaneders Forløb at møde for Paves Domstol og der lide forskyldt Straf. Sagens Udfald kjendes ikke, men det er ikke Tvivl om, at Biskoppen har tabt, og sandsynligviis har maattet gjøre Uretten god igjen. Endnu senere Klosteret var bygget, gav Pave Nikolaus IV det 13de Sept. 1291 tilligemed Stiftets 3 øvrige Franciscanerklostre (Slad ¹⁾), rimeligviis for derved at fremskynde Anlaget, hvilket kort efter maa være fuldbendt, da i 1298 Klosters Vicar-dian Ivar forekommer ²⁾).

Kong Haakon V Magnussøn var altsaa Klosters Stifter, og at han alvorligt vaagede over dets Vel, viser hans Brev af 2de August 1309, hvori han, paa Oslos Barfodbrødres (d. e. Franciscanernes) Klage over, at Arvinger ofte gjorde Vanstueligheder ved at betale Klosteret Testament-Gaver, befaler Enhver, der skylder dette Kloster Noget eller Guds Tjenestemænd deri, som intet Andet have til Livsophold end gudelige Mænds Almisser, at betale sig Gjæld inden 6 Ugers Dag, da Kongen ellers selv vil lægge Beløbet ud, og tage det igjen med to Penge for een ³⁾. — I 1318 holdt Minoritterne af Provindsen Dacia sit Provindsialkapittel her i Oslo, og ved samme Tid nævnes en Broder Henrik, der havde været Minorit i Oslo, som Biskop i Heval ⁴⁾.

I Testamenter forekommer dette Kloster oftest sammen med Dlafsklosteret. Det fik saaledes i de i foregaaende § nævnte Testamenter 2 Mark af Gerlaf, 30 Mark af Fyrst Wiglaw, 2 Mark og $\frac{1}{2}$ Pund Bør af Guttorm Haavardsøn, sin Andeel af 100 Mark til alle norste Minoritterklostre af Kong Magnus, 1 Mark af Elin Thordsdatter, Bør og Penge af Sigrid i Sluppen, $2\frac{1}{2}$ Mark af Hr. Jon Marteinsøn „til de fattige Folk hos Graabrødrene, hvis Broder jeg er“, Bør og Penge af Dlaf Gyvindsøn, og en stor Gryde af Hustru Sunbjørg.

Klosters Gardian Broder Gyvind nævnes 1321 ved Hovedgæns

¹⁾ Wadding, *Annales Minorum*. V. 271. Hvilken Helgen det var viet, omtales ingensteds.

²⁾ Thork. Dipl. II. 216. 219. *Saml. t. Norg. Hist.* II. 174 ff., hvor Runkh, vistnok urigtigt, antager denne Ivar for den samme som den senere Randsø Hr. Ivar Dlafssøn.

³⁾ *Lundhs Specim. Dipl.* 7.

⁴⁾ *Script. Rer. Dan.* V. 517. 519. Denne Runk har rimeligviis været Danf. og Beretningen gjør det sandsynligt, at Minoritterne ligesom Prædikebrødre have omflyttet Provindsens Brødre uden Hensyn til verbøllige Grænser.

strid med Kansleren (ovenfor S. 408), og var i 1343 efterfulgt af Guardian af Ivar, som da med Prioren i Olafsklosteret udstedte et Brev ¹⁾, ligesom han 3die August 1336 med sine Brødres Samtykke købte 2 Dresbol i Hellerud i Lomedal, som Svend Kartnagel havde givet dem i sit Testamente, til Presten Thorstein Baldjufssøn for en halvt Hest, et Pund Rugmeel og 1½ Pund Malt. Skjødet er udstedt i Barfodbrødrenes Kirkegaard paa Lykkerne (å Lykkjom) i Oslo ²⁾. — 3die Marts 1353 sluttedes „Ofter i Barfodklosteret“ en Handel mellem Knudhild Thoresdatter og Thorgeir Sivindsøn, som ellers ikke angaar Klosteret ³⁾. — I 1376 var en Boldsdaad, om hvis Anledning ingen Kundskab findes, udøvet i dette Kloster, hvorom Oslo Kanniker og Minoritternes Konvent tilskreve Ordenens conservator privilegiorum i lorge, Biskop Botolf i Stavanger. Nogle Ægmænd, melde de ham, at de af djævelst Indskydelse med Bold opbrudt Minoritterklosterets Port søndag Qvassimodogeniti (20de April), og i høi Grad mishandlet Broder Nikolaus, Ordenens Kustos i Norge, og Broder Halvard, samt dræbt en Mand. Paa Nikolaus's og hans Brøders Klage herover havde Biskoppens Official med Domkapitlets Samtykke med tænde fakler og Klokkeringning lyst det store Vand over Ugjerningsmændene, sa at de alene af det apostoliske Sæde eller en af Ordenens Conservatorer kunde blive absolverede. Men da Kirken ikke lukker Døren for en Tilbagevendende, og da Tidokin Skytte, som var Boldsmandenes høvding, Thord Klakssøn, Peder Jonsøn, Ingemar Skytte, Einar Bertmester o. Fl., hvoriblandt hine unge Tyende, hvem Alderen tillids kan undskyldes, gjentagne Gange havde tilbudt at bøde efter Evne udel til Kirken, hvis Immunitet de have fornærmet, som til Kronen og enhver Anden, som derpaa har loflig Fordring: saa bede Udstederne Biskoppen, at han jure delegationis vil afløse Forbryderne af Vandet og paalægge dem passende Bod, da det er dem umuligt at drage til Rom ⁴⁾.

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 60. No. 6 og 62. No. 23.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 63. No. 3. Da Franciskus's Regel endog forbød Minoritterne at holde noget som helst Huusdyr, er dette Kjøb formodentlig fattet i Genhold til de senere formildende Dispensationer, f. Ex. Pave Klemens's af 21de Juli 1268 (Ann. eccl. Dan. I. 507 ff.), hvorefter Gardiauen maatte erhverve mange Slags jordist Godd, naar det kun anvendtes til gudeligt Brug.

³⁾ Dipl. Norv. II. No. 318.

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 73. No. 1. Da det var Immuniteten, som var

Jøvrigt nævnes dette Kloster sjelden. I 1392 var Biskop Dyfstein og Lagmand Harald i Barfodbrødrenes Kloster for at høre Provstens ved Mariakirken Hr. Arne Sigurdsøns Beviser for hans Ret til Brandsgaard i Oslo. I 1436 og 1460 holdtes Provindsialkapitlet her. Ved det sidste Aar siges dette ikke udtrykkeligt, men da Ministeren Broder Johannes 29de Juni d. A. i dette Kloster optog et Egtepar i Ordenens Broderskab, er det rimeligt, at et Provindsialmøde har foranlediget hans Ophold her. I 1453 købte dets Gardian Gaarden Byle i Aker af den udvalgte Biskop Gunnar Holt for 40 lette Gylden, som denne medtog til sin Homerreise, en Handel, der fremdeles viser, at Franciskus's Regel blev mildt fortolket i Norge. I 1482 var Thorer Minoritternes Gardian i Oslo, og udstedte da Broderskabsbrev for Mand og Kone ¹⁾).

Den sidste Efterretning om dette Kloster før dets Undergang er af 1513, da Broder Haakon Haavardsøn, Custos, og Halvard Eriksøn, Gardian for Minoritterne i Oslo, tilligemed Prædikebrødrenes Prior 19de August udstedte Afkrifter af de i Kjøbenhavn nye forsamlede norske og danske Biskoppers Afsladsbreve af 25de Juli for Oslo Stifts Kirker, af hvilke Hofvin Kirkes er bevaret. Naar og hvorledes Klofret ophævedes, vides ikke med Bestemthed. Ved Brev af 21de Novbr. 1538 overdrog Christian III Graabrødre Kirke og Kloster til Oslo Borgere til et Hospital, hvortil man skulde lægge Renten af „det andet Hospital i Oslo (St. Laurentii?) til de Syges Ophold“ ²⁾, og Oslo, eller nu Christiania, nyder fremdeles godt heraf, da Oslo Hospitals Bygning tildeels er en Levning af det forrige Minoritterkloster, medens Kirken (Oslo Sogneskirke) er nybygget efter Ildbranden 1793, ligesom Hospitalets Tordegods for den største Deel har tilhørt Klofret, hvis velgjørende Virkninger saaledes fremdeles vedvare.

§ 9. St. Olavs Kloster i Tønsberg.

Ovenfor S. 34 er det viist, at der kunde synes til forskjellige Tider

angreben, lader det til at Munkene selv have givet Aalebning til Boldsomheden ved f. Ex. at tage en Forbryder i Beskyttelse.

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 77. No. 21. Script. Rer. Dan. V. 519. Dyff. Reg. fol. 113. b. To Dobbreve hos Jon Hartstadb i Fron.

²⁾ Uballste Manusk. paa Igl. Bibl. i Kbhvn No. 376 4to vol. IV. 4. Norske Registreanter i Afkr. I. 257. 366.

at have været to Præmonstratenserklostre i Tønsberg, nemlig et ældre, hvis St. Michael helligede Kirke laa paa Slotsbjerget, og et yngre, helliget St. Olaf, som laa i Byen. Der er dog al Rimelighed for, at dette er et og samme Kloster, hvis Kapel paa Bjerget senere blev Kongens, og da der i Tønsberg aldrig har været to Klostre af denne Orden samtidigt ¹⁾, bør de i alle Fald her omtales sammen.

At Tønsberg har havt et Præmonstratenserkloster i det Mindste fra Slutningen af 12te Aarhundrede er vist, ligesom at dette ra de sidste Aar af 13de Aarhundrede kaldes St. Olafs Kloster i Tønsberg. I den S. 34 omtalte Beretning fra Kong Sverres Tid om en Reise til det hellige Land beskriver Forf. udførlig Tønsberg, og iføier om Slotsbjerget: „Paa dets Top ligger en smukt bygget Kirke, helliget St. Michael, der med sit Guds underholder Kanniker af Præmonstratens-Ordenen, som ere bosatte der i Byen“. Beretningen bærer i Alt Troværdighedens Præg, og Kannikerne maa have boet i Byen, da Bjerget ikke afgiver Plads for Kannikeboliger. Klostreet i Byen maa være det mænkli i Tønsberg, hvortil Kong Sverres foregivne Broder Erik lod sig føre, da han 1190 blev syg, samt hvor han iførte sig Munkelæder og døde ²⁾. Man finder, at Olafsklostreet er stiftet direkte fra Prémontré ³⁾, hvilket antyder dets Ælde, da Moderklostreet senere var for mægtigt til at sende sine egne Brødre saa høit op mod Nord, og dette strider ikke mod Biskop Hans Neffs Udsagn af 22de August 1533, at Olafsklostreet var stiftet af Oslo Biskopper, hvilket Jordegodsets Opførelse i Dysteins Register desuden bekræfter. Klostreet var en Datter af Prémontré, fordi det derfra havde faaet sine første Munte, men Udgifterne til Anlægget og Godset til deres Underholdning medbragte disse ikke, og dette er altsaa givet af Oslo Biskopper, maaste samtidigt med Hovedens og Nonneters Stiftelse i Oslo. Olafsklostreet laa ved Byens Brygger nordenfor det af Kong Haakon Haakonson senere byggede St. Stefans Hospital ⁴⁾, og det er en Bildfaelse, naar man har henlagt det til Gaarden Teige paa Nøttersen, hvorom Mere nedenfor i § 15.

¹⁾ I forskellige Eder (1192. 1280. 1330) nævnes Præmonstratenserklostreet i Tønsberg: altsaa kun eet.

²⁾ Sverres S. c. 115.

³⁾ Script. Rer. Dan. VIII. 317 i en Liste over Ordenens Klostre i Norden opføret: Tønsberg vel Olevyn, filia Præmonstrati.

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 78. No. 10. Haaf. Haakonof. Saga Cap. 333.

Olafskirken i Tønsberg, som vi saaledes antage for dette Klosters egentlige Kirke, nævnes 1207, da Erling Steinvegg begravnes her, ligesom senere, da Philip af Beggen, og 1260, da Biskop Henrik af Holar der bleve begravne. Fremdeles maa den Abbed Osm fra Tønsberg, som deltog i Rigsmødet i Bergen 1223, have været Præmonstratensernes Abbed; senere blev han nok Biskop i Oslo ¹⁾. — Regelen fastsatte, at Ordenens Abbeder til visse Tider, for detmeste aarlig, skulde indfinde sig til Generalkapitlet i Prémontré, men da dette faldt for besværligt for Nordens Klostre, tilstrev Generalabbed Wilhelm 1289 Brødrene i Danmark og Norge, at deres Formænd for Fremtiden skulde paa Grund af den store Afstand være fritagne for denne Pligt; derimod skulde Ordenens 4 Prælater i Dacia hvert 4de Aar møde ved Generalkapitlet, naar Veiriget tillod det, dog saa at Provsten af Børglum og Abbeden af Tønsberg i ethvert Tilfælde da indfandt sig. Forresten maa de norske Præmonstratensere paa denne Tid have været forsmættelige i at betale deres Afgifter til Prémontré; thi 1290 befalede Generalabbed Wilhelm Abbeden af Bekkafog i Staane snarest muligt at visiterer Ordenens Kirker i Tønsberg og Dragsmark in capite et in membris, og tvinge dem til at indsende til Generalkapitlet Ordenens paabudne Kollekter, samt affatte Abbeden og Brødrene, hvis de viste sig ulydige ²⁾. — I 1297 skal Olafsklosteret have faaet $\frac{1}{10}$ af Djupeviks Læreflode af Abbedissen i Nonneseter i Oslo, sandsynligvis mod Bederlag; denne vigtige Eiendom, hvori Olafsklosteret i det Hele eiede Tredjedelen, gav senere Anledning til indviklede Trætter mellem de forskellige Eiere (Nonneseter, Olafsklosteret og Oslo Bispestol). I 1298 blev de to betydelige Gaarde Nes og Nøpestad i Rvelds Sogn givne til Klosteret ³⁾.

Saaledes var Olafsklosteret uden tvivl allerede rigt og i Anseelse, da Kong Haakon V stiftede de 14 kongelige Kapeller, hvoriblandt Michaelskirken i Tønsberg blev en af de 4 kollegiate. At Præmonstratenserne have affaaet dette, som det synes i Helligheds Ny staaende Kapel ⁴⁾, uden Bederlag, er ligesaa usandsynligt, som at den mod geistlige Stif-

¹⁾ Fornm. Sög. IX. 34. 114. 36. 150. Haak. Haakonof. S. Cap. 301. 86.

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 26 og 29.

³⁾ Registr. paa Agerøhuus. Dyst. Reg. fol. 111. a. 112. b.

⁴⁾ Dette synes at fremgaa af Dronning Margaretas Bestemmelse af 12te April 1405 om, at en Mand skulde for hende valse til St. Mikkel's Berg i Tønsberg. Udv. af danske Diplomer af Rolbed og Petersen. 208.

etter gavmilde Konge har forlangt dette; men herom høves ingen Dypning. Ved Gavebrev af 1ste Decbr. 1317 stjænkede Kongen ikke mindre end 110 Markbol Jordegods til dette Kapel, for deraf at underholde dets Provst, 4 Chorsbrødre og 2 Diakoner, en Klokter, og seks Brydier, Stegere og Stegersvende ¹⁾. Om Sommeren 1318 holdtes Biskopsmøde i Lønsberg, og da vare Erkebiskoppen, Biskopperne af Oslo, Bergen og Stavanger, den pavelige Nuntius i Sverige Nils igfaffson, Kapellernes Foresatte Hr. Finn og Kansleren Jvar 16de Juli 1318 samlede i Olafsklostret hos Abbeden Hr. Arnstein, hvor udsedte en Biskops af Paven Befaling af 3die Febr. 1317 til Erkebiskoppen af Nidaros samt Biskopperne af Skara og Westeraas om at ge den udvalgte Upsalas Erkebiskop og hans Kapittel i Forsvar mod *de* ²⁾. — Denne Abbed havde Proces med Medieerne i Djupvil-Fjeldet, og blev derom i 1320 stævnet; men Sagens Gang og Udfald kjendes ikke; dog synes det at være kommet til Forlig; thi 1322 tilstrebte Abbedissen i Oslo, at han var villig til at holde det Forlig. Biskop Salomon i Oslo havde islandbragt dem imellem, naar hun vidde mere til Hr. Olaf ved Laurentii Kirke den Fift, som fra Djupvil erholdtes ³⁾. — Hans Eftermand var uden Tvivl Abbed Dgmond, som Oktbr. 1330 i Løvelse sluttede Forlig med Biskop Salomon om Biskopienden af Nøters, Stolle og Skedaug Sogne samt Rettigheden til Hagens Kirke, som synes at have hørt til de Gaver, Oslo Biskopper og Klostrets Stiftelse havde tillagt dette, og hvorpaa Klostret havde sævelig Stadfæstelse, men Abbed Dgmond og Klostrets procurator Arne Isgerisøn nu affode ⁴⁾. I 1340 bevistes, at Gaarden Bratsaas i Lenebals Sogn tilhørte St. Olafs Kirke og Kloster, ligesom ved samme Tid en Gaard i Nykirke Sogn blev givet dertil ⁵⁾. — Broder Benedit, Abbed i Olafsklostret, og hans Konventsbrødre mageskiftede Ode Oktbr. 1356 Gaarden Bilen i Fodnes Sogn, hvis Bygninger ved Baaen vare afbrændte, til Jvar Thoresøn, mod en mindre Gaard Marer i Ramnes Sogn ⁶⁾.

¹⁾ Dipl. Norv. III. No. 110. Thork. Anal. 169 o. f. St.

²⁾ Barth. IV. 671 ff. Dipl. Svecan. III. 369. 308.

³⁾ Registr. paa Agerøhuus.

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 61. No. 17. Dipl. Svecan. IV. 184.

⁵⁾ Registr. paa Agerøhuus. Dystens Registr. fol. 111. b.

⁶⁾ Dipl. Norv. I. No. 365, hvor Dateringen er fællagtig. Et Brudbrykke af Langes Klosterhistorie.

Olafskirken i Tønsberg, som vi saaledes antage for dette Klosters egentlige Kirke, nævnes 1207, da Erling Steinvegg begravdes her, ligesom senere, da Philip af Beggen, og 1260, da Biskop Hencit af Holar der bleve begravne. Fremdeles maa den Abbed Osm fra Tønsberg, som deltog i Rigsmødet i Bergen 1223, have været Præmonstratensernes Abbed; senere blev han nok Biskop i Oslo ¹⁾. — Regelen fastsatte, at Ordenens Abbeder til visse Tider, fordetmeste aarlig, skulde indfinde sig til Generalkapitlet i Prémontré, men da dette saaldt for besværligt for Nordens Klostre, tilstrev Generalabbed Wilhelm 1289 Brødrene i Danmark og Norge, at deres Formænd for Fremtiden skulde paa Grund af den store Afstand være fritagne for denne Pligt; derimod skulde Ordenens 4 Prælater i Dacia hvert 4de Aar møde ved Generalkapitlet, naar Veiriget tillod det, dog saa at Provsten af Børglum og Abbeden af Tønsberg i ethvert Tilfælde da indfandt sig. Forresten maa de norske Præmonstratensere paa denne Tid have været forsømmelige i at betale deres Afgifter til Prémontré; thi 1290 befalede Generalabbed Wilhelm Abbeden af Bekkastog i Staane snarest muligt at visiterer Ordenens Kirker i Tønsberg og Dragsmark in capite et in membris, og tvinge dem til at indsende til Generalkapitlet Ordenens paabudne Kollekter, samt affætte Abbeden og Brødrene, hvis de viste sig uslydige ²⁾. — I 1297 skal Olafsklosteret have faaet $\frac{1}{6}$ af Djupviks Lærefæste af Abbedissen i Nonneseter i Oslo, sandsynligen mod Bederlag; denne vigtige Eiendom, hvori Olafsklosteret i det Hele eiede Tredeleden, gav senere Anledning til indvilligede Trætter mellem de forskjellige Giere (Nonneseter, Olafsklosteret og Oslo Bispestol). I 1298 blev de to betydelige Gaarde Nes og Høpestad i Kvelde Sogn givne til Klosteret ³⁾.

Saaledes var Olafsklosteret uden tvivl allerede rigt og i Anseelse, da Kong Haakon V stiftede de 14 kongelige Kapeller, hvoriblandt Michaelskirken i Tønsberg blev en af de 4 kollegiate. At Præmonstratenserne have afflaaet dette, som det synes i Helligheds Ny staaende Kapel ⁴⁾, uden Bederlag, er ligesaa usandsynligt, som at den mod geistlige Stif-

¹⁾ Fornm. Sög. IX. 34. 114. 36. 150. Gaaf. Gaafonof. S. Cap. 301. 86.

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 26 og 29.

³⁾ Registr. paa Agersthus. Dyst. Reg. fol. 111. a. 112. b.

⁴⁾ Dette synes at fremgaa af Dronning Margaretas Bestemmelse af 12te April 1405 om, at en Mand skulde for hende valse til St. Mikkele Berg i Tønsberg. Udv. af danske Diplomer af Holbæk og Petersen. 208.

tefter gavmilde Konge har forlangt dette; men herom høves ingen Oplysning. Ved Gavebrev af 1ste Decbr. 1317 stjænkede Kongen ikke mindre end 110 Markbol Jordegods til dette Kapel, for deraf at underholde dets Provst, 4 Chorsbrødre og 2 Diaconer, en Kloster, og isdes Brydier, Stegere og Stegersvende ¹⁾). Om Sommeren 1318 holdes Biskopsmøde i Lønberg, og da vare Erkebiskoppen, Biskopperne af Oslo, Bergen og Stavanger, den pavelige Nuntius i Sverige Nils Sigfastson, Kapellernes Foresatte Hr. Finn og Kansleren Jvar 16de juli 1318 samlede i Olafsklostret hos Abbeden Hr. Arnstein, hvorefter udstedte en Viditsse af Pabens Befaling af 3die Febr. 1317 til Erkebiskoppen af Nidaros samt Biskopperne af Stara og Westeraas om at tage den udvalgte Upsalas Erkebiskop og hans Kapittel i Forsvar mod (Hæ ²⁾). — Denne Abbed havde Proces med Mebeierne i Djupvil-Filet, og blev derom i 1320 stebnet; men Sagens Gang og Udfald kjendes ikke; dog synes det at være kommet til Forlig; thi 1322 tilskreves den Abbedissen i Oslo, at han var villig til at holde det Forlig; Biskop Salomon i Oslo havde istandbragt dem imellem, naar hun vilde levere til Hr. Olaf ved Laurentii Kirke den Fisk, som fra Djupvil erholdtes ³⁾). — Hans Eftermand var uden Tvivl Abbed Dgmund, som i Oktbr. 1330 i Lødesse sluttede Forlig med Biskop Salomon om Biskopiendens af Nøters, Stokke og Skedaug Sogne samt Rettigheden til Slagens Kirke, som synes at have hørt til de Gaver, Oslo Biskopper ved Klosters Stiftelse havde tillagt dette, og hvorpaa Klosteret havde særlig Stadfæstelse, men Abbed Dgmund og Klosterets procurator Arne Ksgeirson nu afstode ⁴⁾). I 1340 bevises, at Gaarden Bratsaas i Knebdals Sogn tilhørte St. Olafs Kirke og Kloster, ligesom ved samme Tid en Gaard i Nykirke Sogn blev givet dertil ⁵⁾). — Broder Benedit, Abbed i Olafsklostret, og hans Konventsbrødre mageskiftede 9de Oktbr. 1356 Gaarden Wiken i Fodnes Sogn, hvis Bygninger ved Waasid vare afbrændte, til Jvar Thoresson, mod en mindre Gaard Marre i Namnes Sogn ⁶⁾).

¹⁾ Dipl. Norv. III. No. 110. Thork. Anal. 169 o. ff. St.

²⁾ Barth. IV. 671 ff. Dipl. Svecan. III. 369. 308.

³⁾ Registr. paa Agershuus.

⁴⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 61. No. 17. Dipl. Svecan. IV. 184.

⁵⁾ Registr. paa Agershuus. Dyrkeins Registr. fol. 111. b.

⁶⁾ Dipl. Norv. I. No. 365, hvor Dateringen er fællagtig. Et Brudstykke af Langes Klosterhistorie.

Hans Eftermand var vel Abbed Gunnar, som 1368 folgte Klosters Gaard Solum i Arnedals Sogn til Arnfinn Grimsøn, og var Bidne ved en Gave til Sæms Kirke ¹⁾. — Først i 15de Aarhundrede findes atter Noget om dette Kloster, medens Hr. Olaf Salmunds søn, maaste en Broder af Hustru Maja Salmunds datter i Selvit, var Abbed her i en lang Aartælle (1403 ²⁾—1431). I 1400 var Biskop Dyste in Olafsklosteret i Tønsberg, og tildømte det to Gaarde i Hamnes Sogn, idet deres Salg, som var gjort uden Biskoppens Samtykke, skulde være magtesløst ³⁾. Denne Abbed havde af Halvard Thorgeir søn, der med sin Hustru og alt sit Gods havde givet sig ind i Klosteret, faaet to Markebol i Strand, men da Bonden ogsaa havde solgt samme Gaard til Presten i Sande, reistes der Sag derom, som i 1405 paadømtes til Prestens Fordeel, hvorpaa Abbed Olaf stadfæstede ham i Besiddelse af Gaarden, mod at han betalte Klosteret, hvad han endnu var Bonden skyldig paa Kjøbet ⁴⁾. I 1419 gav Hustru Live Arnesdatter sig med Gaarden Biskopsrud i Sigdal ind som Proventkvinde her, og Lagmand Jon Karlsøn udstedte 1421 et Brev om Klosters Ret til denne Gaard ⁵⁾. Gaarden Lille Starbeberg i Thjødding havde Gieren Andree Bjurdsøn givet til Abbed Olaf i Tønsberg, uden at mindes, at han og Moder forud havde mageskiftet Gaarden til to Brødre, hvem han derfor 2den Mai 1420 atter tilskjødde denne Gaard, og kaldte sin Gave til Klosteret tilbage ⁶⁾. Abbed Olaf nævnes fremdeles 1422 og 1431, da han i sit Kloster udstedte Bidnesbyrd om der sluttede Forlig, som isærligt ere ham og Klosteret uvedkommende, og har rimeligviis levet til ud paa Aaret 1436. 13de Febr. d. A. var han maaste udstillet til at bestyre sit Kloster, siden en af dets Brødre Thormod Erlingsøn da paa Klosters Vegne folgte 3 Gaarde i Lagerdal til Bisfil Hølsføn for 60

Konventets Segl, foretillende St. Olaf siddende med Rigssæble i høit Haand, vebhænger. Ingen af disse Gaarde nævnes i Jordebogen.

¹⁾ Müller Tønsbergs Beskrivelse S. 34. Dysteins Regist. fol. 44 b.

²⁾ I dette Aar nævnes han i Regist. paa Agerøhuus angaaende en Røllebams Udvikelse ved Lidemøllerne (?).

³⁾ Regist. Heraf sees dets Afhængighed af Biskoppen.

⁴⁾ Dipl. Norv. I. No. 598—601.

⁵⁾ Regist. paa Agerøhuus. En anden Live maa det være, som nævnes i Dyst. Regist. 110. b., der gav 2 Markebol i Sanden paa Nøters til Klosteret.

⁶⁾ Dipl. Norv. I. No. 669.

Klostret i Skibe, Guld og Kobber, uden at Abbeden nævnes ¹⁾), og Bde Jali s. A. maa han være død, da Eftermanden Nikolas Helgesøn foretkommer som Electus i Olafsklostret, og senere paa Mæret som Abbed der ²⁾). Men om ham har man isvrigt ingen Kundskab. Hans Eftermand har rimeligviis Abbed Peter „af Lønsberg“ været, som nævnes blandt de ældste Medlemmer af det i 1431 stiftede Guds-Begems Bilde i Alsborg, og saaledes ventelig har været en Tyde ³⁾).

Klostrets i 1399 af Biskop Dystein optagne Jordebog (fol. 110—12) opregner 206 det tilhørende Gaarde, især paa Beksfold, hvoraf i Farms Saga 41 tildeels betydelige Eiendomme ⁴⁾). Blandt dets Beliggenheder nævner Jordebogen Hustru Live, Oskokanniken Gaakon Gutormsson ⁵⁾), Salve Olafsson med Hustru Gudrun, Thorbjørn Halkensson med Hustru Kasa Bjarnesdatter, Gunne Peterssen og Hustru Elfrid, samt Anders Arnesen med Hustru Sigrud. Vi tilføie, at Olafsklostret mærkeligt ofte er benyttet som Mødested, hvor Klosters og andre menneske Sager ere forhandlede, hvilket antyder, at det har været det til flige Møder hensigtsmæssigste Sted i Byen.

Den sidste her nævnte Abbed, Nils, var Sommeren 1513 Biskop til et Overfald paa Olaf Jensen, velbyrdig Mand Olaf Dittesøns Foged, hvorom han med Willf Borgarsen, Borgermester i Lønsberg, gav sin skriftlige Beretning 4de April 1514 ⁶⁾). Senere omtales St. Olafs Kloster ikkun i Anledning af dets foresaaende Secularisation. Det synes, som om Biskop Anders Muus af Oslo ved sin Resignation fra Bispesædet ogsaa har forbeholdt sig den biskoppelige Myndighed over dette Kloster, uagtet hans Nevers ⁷⁾ Intet derom indeholder; thi efterat

¹⁾ Orig. i Rigsarchivet. Dipl. Nory. II. No. 707. f. No. 752.

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 734. Dipl. Arn. Magn. fasc. 99. (constructa).

³⁾ Langebets Udbrag af Gildets Liber Vivorum i danske Geheimearchiv. Dan. Magaz. 3die Række I. 89 ff.

⁴⁾ De største Gaarde vare: i Sør: Kulln, Munamar, Laane, Fabelm; i Slagen: Belle, Undeberg, Balbøberg, Røyren, Sanden; paa Mjeters: Fæs (nu Føyen), Bjærnebud, Sande; i Stoffe: Malesheim, Hauge, Røyrefoll; i Borre: Solbrefte, Kjørt, Solberg, Sande; i Hedrum: Rannefeter, hele Manneaa med Mølle og Fiskeri; i Arnedal: Dypkin, R. Rørerne, Soluthveit, Eld; i Sked: Brensrud; paa Modum: ½ i Djupvik, s. f. fr.

⁵⁾ 3 Dipl. Arn. Magn. fasc. 88. No. 8 findes hans Testament 1427.

⁶⁾ Læs Afkrift i danske Geheimearchiv. Saavel Olaf Dittesøn som hans Foged vare døde, da Brevet afskedtes.

⁷⁾ Original i Rigsarchivet, udfæstet i Bjørnshavn 24de Juni 1524.

den danske Adelsmand Erik Ugerup af Frederik I var 1532 forlenet paa Livstid med Klosteret uden Afgift mod at føde og klæde Munkene der, tilskrev efter Kongens Død det danske Rigsraads Formand, Marsken Hr. Thyge Krabbe, 23de Juli 1533 det norske Rigsraad, at Biskop Anders havde forlangt det danske Raads Mellemkomst, til at skaffe ham igjen St. Olafs Kloster i Tønsberg, da han vilde ved deres Hjælp, der vare i Klosteret, holde Messe og Gudstjeneste vedlige. Han vilde i saa Fald overlade Ugerup som Bederlag Tønsberg By, hvorpaa Biskoppen havde Livsbrev ¹⁾. Samtidig hermed indløb imidlertid til det i Bud forsamlede norske Rigsraad Biskop Hans Neffs oftere omtalte Klagekrift af 2den August om Kongens og Adelsens Indgreb i Biskopstolens Rettigheder. Tønsbergs Kloster — skriver han — et hæderligt Abbedi, stiftet og funderet af hans Forfædre (Oslo Biskopper), som klarlig kan bevises, ligesom det endnu for en stor Deel opholdes af Stiftets Gods, har Kronen ingen Ret til, og har ingeninde befattet sig med det Kloster eller dets Eiendomme, førend velb. Erik Ugerup erhvervede det ifjor af Kong Frederik, sig til Dyrkning for sin Klade i forleden Feide med Kong Christiern, „os uforbrudt i alle Maader, da vi ville og kunne ved Guds Hjælp med Ære og Medelighed bestaa for Alle og hver Retviis, det vi haandginge Kong Christiern, og alt det vi gjorde i den Feide“. Han begjærer derfor Rigsraadets „retfærdige Dom, at vi maa strax lade annamme dette vort og Stiftets Kloster igjen, og saa alle Eders fulde Befaling at bestikke det igjen under Abbeden, hans Brødre, og til Guds Tjeneste og Lov igjen, som det funderet er“, samt Raadets Befaling til Ugerup at rette sig derefter ²⁾.

Dette Forsøg paa at frelse Olafsklosteret for Munkene og Stiftet mislykkedes, Ugerup blev i rolig Besiddelse deraf, og ved hele Tønsbergs Brand 21de Febr. 1536 lagdes Klosterbygningerne i Aske, hvorved Konventet adspredtes ³⁾. Om Abbedens og Munkenes Sjebne er Intet bekjendt. Olafsklosteret synes ogsaa efter Ugerups Død at have været Pantelen, og som Følge deraf mangler fuldstændig Underretning

¹⁾ Norske Registr. i Afskr. I. 463. Saml. t. N. F. Hft. VI. 44. Münch. Dipl. No. 3223.

²⁾ Münch. Dipl. No. 3234, trykt i 1ste Udgave S. 765—766.

³⁾ Denne Ildbrand var saa fuldstændig, at Borgerne tænkte paa ganske at forlade Byen, og kun ved Lovte om 6 Aars Skattefrelshed bevægedes til atter at opbygge den. Norske Registr. i Afskr. I. 367.

om dets Indehavere. Knud Grubbe havde det under Brunla Len, men skjøb det 1578 til Johan v. Ahlefeldt, som fik Livsbrev derpaa for et Forskud til Kronen af 5000 Rdr., men han udløstes allerede 1579 (all. 1580) af Frederik Lange, der havde Lønsberg Len, som 1598 fik sit Udlæg tilbagebetalt, og derpaa havde Lenene paa Afgift til 1612. Om de senere Lensmænd over Lønsberg Len, Gunde Lange, Pros Lantønsøn og Ove Gedde ogsaa havde Olafsklosteret, vides ikke, men mere vare disse Len samlede under Knut Ulfeld (1640—1646), Winants Ottesøn Bildt (1646—1658) og Johan Vordenhuis, der nok havde Olafsklosteret, indtil dets Gods i 1671 tilstjødedes Peder Griffenfeld, og saaledes blev Grundlaget for Grebflabet Griffenfeld, senere Jærksberg, under hvis Hovedgaard (Søm) Kulin nu er Underbrug.

§ 10. Minoritternes Kloster i Lønsberg

maa omtrent i Midten af Byen, hvor dets Navn er bibeholdt i „Graarørdres Kirkegaard“, i senere Tider benyttet til Fattiges Begravelse, men selve Kloster-Tomten kan ikke længere paavises. Det er stiftet af Kong Haakon Haakonssøn, omtrent ved Midten af 13de Aarhundrede. Det kaldes snart Minoritternes, snart Barfodbrødrenes Kloster i Lønsberg, og det er urigtigt, naar man har antaget disse for to forskjellige Klostre, af hvilke det sidste skulde have Augustinermunte, som allerede under Kong Haakon Haakonssøn flyttede til Dragsmark¹⁾. I dennes Saga Cap. 333 fortælles nemlig under Opregningen af de mange Kirker og andre Bygninger, som skyldes ham, at „han lod gjøre Barfodbrødrenes Kirke i Lønsberg, og blev den (Kirken) siden ført Syd til Dragsmark“. Dette omtales og i Sønnens Kong Magnus's Skjerm-brev for sidstnævnte Kloster saaledes²⁾: „Vor Fader lod Minoritternes huus, kaldet Barfodbrødre-Kirke, flytte fra Byen Lønsberg til Dragsmark, og indstiftede i denne af sin Fædrearsv et St. Mariæ Kloster efter Augustins Orden“. Da det er vist, at ikke alene en Barfodbrødre-kirke, men og Barfodbrødre-Minoritter ved samme stadig forekomme i Lønsberg ogsaa efter hiin Tid, maa disse Beretninger ikke forklares om Hæse, end de udtrykkelig indeholde, nemlig at Kong Haakon (uvisst af

¹⁾ Langebet i Script. Rer. Dan. IV. 421. Kraft Norg. B. skr. II. 563; 2den Udg. II. 226. Munthe i Halls Snorre I. 60. 63.

²⁾ Dipl. Svec. I. 728, uden Mar.

hvad Grund) lod den af ham paabegyndte eller fuldbendte Kirkebygning for Minoritter i Lønsberg flytte derfra og opføre som Klosterkirke for de Augustiner- (Præmonstratenser-) Munk, han til Dragsmart havde indladt. Men Lønsbergs Minoritter forbleve ligesuldt her, og havde deres Kirke, som snart benævnes Berføttabrødra-kirkja, snart domus fratrum minorum. Om nogen Flytning af Munk fra Lønsberg til Dragsmart tales ikke, og i alle Tilfælde vedkommer den ikke Minoritterne.

Disses Kloster nævnes første Gang med Bestemthed ¹⁾ i Anledning af Kontordatet mellem Kong Magnus og Erkebiskop Jon, hvilket nemlig er udstedt 9de Aug. 1277 i Minoritternes Kirke i Lønsberg ²⁾. Forresten omtales dette Kloster ligesom alle øvrige af denne Orden yderst sjelden. Det forundtes i 1291 Afskabsprivilegium af Pave Nikolaus IV, og i 1296 holdtes Ordenens Provinzialkapittel her ³⁾. Den Traktat med de tydske Søstæder, som Kong Erik sluttede i Bergen 12te Juni 1293, forpligtede Stædernes Sendebud til at besørge ratificeret inden Mortensdag, og at nedlægge Bidnesbyrd derom hos Minoritterne i Lønsberg ⁴⁾. I disses Kloster udstedtes i 1330 et Gædebrev til Drotseten Hr. Erling, det fik sin Lod af Kong Magnus's og Dronning Blankas testamentariske Gæver til samtlige norske Minoritter, og Fra Toron Jamæltsbatters Testamente 1360 er udstedt i Barføddbrødrenes Kirke af Broder Sigurd, Barføddbrødrenes Guardian i samme By ⁵⁾, hvorved det yderligere er godtgjort, at Lønsbergs Barføddbrødre var Minoritter.

Allerede i 1381 forekommer den danske Benævnelse Graabrødrenes Kloster i Lønsberg, og 1391 udstedte Broder Askaf, Custos over Graabrødre-Klostrene i Norge, med flere Bidnesbyrd om noget af Gaute Eriksøn kjøbt Jordegods ⁶⁾. — I 1395 valgte den før nævnte

¹⁾ Beretningen i Haaf. Haakonof. S. Cap. 288, at den unge Kong Haakon, da han i dette Aar kom syg til Lønsberg, lod sig føre op til münkliss, naar nemlig forklares om Præmonstratenserklosteret, da münklif ikke bragtes om Franciskanerklostre.

²⁾ Den latinske Original har: in ecclesia fratrum minorum, den norske Drotsettelse dermed: i kirkja berføttu-brædra i Lønsbergi. Norges gamle Lov II. 462. 469.

³⁾ Wadding, Annales Minorum. V. 271. Script. Rer. Dan. V. 519.

⁴⁾ Cartorius Gesch. d. Hanse, v. Lappenberg. II. 171. Urkundenb. d. St. Lübeck. I. 547.

⁵⁾ Dipl. Norv. I. No. 207. Dipl. Arn. Magn. fasc. 69. No. 14.

⁶⁾ Dipl. Norv. III. No. 435. I. No. 536. Dette er vist det samme Sted, som

Kafa Salmundsddatter sit Gravsted i Graabrødrekløster i Tønsberg, hvor hendes Mand Rane Eivindsøn allerede laa, og gav derfor 30 Mark Penge til Klofret¹⁾. 1434 kjøbte velb. Mand Martvard Buk her en Gaard af Arne Arnesøn, 1436 var Gerle (Gerete, altsaa en Tydster) Gardian her, i 1448 holdtes atter Ordenens Provindsialkapittel i Tønsberg, og 1486 folgte Gardian Herman Jakobsøn og hans Brødre hvad Klofret eiede i Gaarden Huusvig i St. Peters Sogn i Tønsberg il Amund Jonsøn²⁾.

Paa Reformationstiden var Henrik Monssøn Gardian her, amt i de sidste 10 Aar tillige Ordenens Custos i Norge. Han optog 1519 en Meidar og Hustru i Broderflabet, samt folgte 31te Decbr. 1535 til Halvard Nilsøn Gaarden Huusvig, som den i Tønsberg afsolde Anna Ottedatter (Nømer), ifølge et 9de August 1525 udfæstet Bidnesbyrd, havde givet til Klofret for sine Forældres Sjæle, og hendes Søster Ottilia da stadfæstede³⁾. Denne Handel var sandsynligviis en af disse Munkes sidste Foretagender, og de handlede klogt i under de daværende Omstændigheder at gjøre deres faste Eiendomme i Penge; thi 24de Febr. 1536 afbrændte Byen med Kirker og Klofret⁴⁾, og Minoritterne have uden Tvivl benyttet denne Ulykke til at hæve Konventet og forlade Byen. I det Mindste nævnes de slet ikke efter den Tid. Efter Forslag af Provsten i Tønsberg Laurits Matsøn, som oplyste, at „Graabrødre Klofret for nogen Tid siden er afbrudt“, bestemte Kongen 23de Juli 1551, „at efterdi Klofret i sin Tid er funderet til Guds Tjeneste, saa skal det nu med en Ø og en Have, kaldet Munkes-Mars og Munkes-Øyken, som laa til samme Klofret, herefter blive til Skolens

A. Mørch har henvist til Olafsklofret, og derfor antaget Broder Aslak Custos som Abbed paa Telge, hvilket maaffe har foranlediget Mørch til at antage Olafsklofret i Tønsberg for et Minoritterklofret. Mørch angiver, at Brevet havde et Segl med Omkrift: „secretum claustrum fratrum minorum Norvegie“. Dette mangler nu, da Mørch pleiede at afklippe Seglene af de Breve, han benyttede, og skaffede sig paa den Maade en Sigllsamling, som nu er i Rigsarchivet, men til liben Nytte, da al Dphøning mangler om, hvorhen de om hinanden kastede Borsegl oprindellig have hørt.

1) Dipl. Arn. Magn. fasc. 80. No. 13.

2) Original i Rigsarchivet. Dipl. Norv. III. No. 734. Script. Rer. Dan. IV. 410. V. 519. Müller Tønsbergs Beskr. 30.

3) Dipl. Norv. III. No. 1080. Müller anf. Sted S. 31—32.

4) Suhms (ældre) Samlinger II. n. 188.

og Stolemesters Underhold i Tønsberg. Klosteret hørte saaledes til de Konventer, som vare opløste før Reformationen ¹⁾.

§ 11. Gimse Nonnekloster.

(Clastrum sanctimonialium in Gimsey.)

Strax Syd for Kjøbstaden Skien ligger i Solums Sogn den lille, af Skienselvens Fossefald omflydte Klosterø, hvorpaa Gimse Klosters Hovedgaard endnu staar. Dens Navn maa uden Tvivl udledes af gimmr, gymbr, et Lam, saa at Gimsey, eller som det almindeligst skrives Gymbisey, betyder Lamøen. Her skal Dag Gillefsøn, en af Magnus Barfods Høvdinger ²⁾, have stiftet et Nonnekloster af Benediktinerordenen, formodentlig kort efter 1110, da de med Kong Sigurd hjemkomne Korsfarere valte en almindelig Jær-for Klosterstiftelse her i Landet. Den har uden Tvivl oprindeligt hørt under den paa den anden Side af Elven liggende Bratsberg Gaard, hvor Stifterens Onkkel Gregorius Dagsøn var bosat. Denne var som bekendt Kong Inge Krogrøys første Raadgiver og trofaste Ven, der faldt for ham i Slaget ved Fors i Viken, hvorfra han blev ført op til Gimse og der begravet 1161. Hans Søster Baugeid var da Abbedisse i Klosteret ³⁾.

I Kong Magnus Lagabøters Testamente bestemtes 30 Mark gangbar Mynt til Gimse, hvis Bygninger 1317 afbrændte ⁴⁾. Ved Midten af 14de Aarhundrede gav Fru Nonnog Smidsdatter sig ind i Gimse, uden Tvivl som Proventkvinde, og gav da Klosteret 2 Gaarde i Skedjof S. i Viken, ligesom hun i sit Testamente stjenkede det 5 Gaarde paa Stangnes sammesteds, samt to paa Vestfold. Ved samme Tid omtrent fik ligeledes Klosteret Gaarden Prestholt i Nes Sogn af Hr. Dgmund Finsøn (senere Drost) for hans Farbroders Hr. Ivar Hofas Sjæl

¹⁾ En frater Olaus Prepositi (?) gardianus quondam Tunsbergensis natus ved hvis Tid som begravet i Minoritertirken i Blisby paa Gotland. (Script. Rer. Dan. VI. 567.)

²⁾ Magn. Barf. S. hos Snorre E. 27, i Fornm. Sög. c. 37 (VII. 72). At Dag Gillefsøn stiftede dette Kloster, staar neppe udtrykkelig i Ailberne, men er mere end sandsynligt; ligesom alle Nyere derom ere enige.

³⁾ Fornm. Sög. VII. 273. Af Navnet Baugeid er en forvansket latin Form Begeda dannet, som en enkelt Gang forekommer.

⁴⁾ Script. Rer. Dan. VI. 250. III. 130. Annal. Island. 210.

g hans Gravsted i Klofret¹⁾. I dette Aarhundrede nævnes Fru Iasa og senere Fru Gelaug som Abbedisser i Gimss. Begge forvege ved Kjøb Klofrets Gods betydeligt, især Førstnævnte, i hvis Tid loar nævnes som Klofrets Ombudsmand (rådsmand). Allerede dengang eiede det en fra Klofretkirken forskjellig Kirke eller Kapel, Hælteins Kirke, der laa ved Faret, tæt ved Klofret, og hvorved sandsynlig særskilt Prest har været ansat²⁾.

Den gode Bestyrelse, Gimss Kloster i længere Tid synes at have ydt, maa have bragt det til at udvide sine Handelsforbindelser i større Udstrækning, end det nærliggende Stien (Skida) som Kjøbstad kunde tilde. Kong Haakon VI havde ligesom foregaaende Konger taget denne By i kongeligt Værn, og under et Ophold i Gimss stadfæstede Faderen kong Magnus dette Sønnens Brev, og tilføiede et Forbud mod at selde noget Kjøbmandskab i Gimss, uden forsaatidit Abbedissen tiltrængte til sit Klosters Forsyning (ovenf. S. 160). — 9de Marts 1388 befalede Biskop Dystein af Oslo Provsten i Ranerike, Sunnulf Selgesøn, at stevne Svein Prest paa Stangenes til at møde for Biskoppen paa Teige, i Anledning af Klage fra Abbedissen i Gimss og endes Konvent over, at han ikke betalte Klofret, hvad han var skyldig, samt for at forsvare sig i Anledning af Overhørighed mod Biskoppen i. v. ³⁾. Klofrets Klage har rimeligviis angaaet Oppebørsel af dets tydelige Indtægter der i Egnen.

Ragnhild Genovefa, Abbedisse i Gimss, uden Tvivl den samme, som i 1351 omtales som Nonne i Oslo (ovenfor S. 428), aagestiftede 19de Novbr. 1392 til Biskop Dystein Gaardene Valer, utne og Sunaborg i Aurskog paa Romerike, Engjar i Hemnes og Iokar i Oslo Herred, hvilket Jordegods Klofret havde faaet af Erkebiskep Thrond i Nidaros for hans Søsters Gudruns Optagelse, samt Gaarden Has i Haslum Sogn. Derfor fik Gimss igjen af Biskoppen auster i Hjurebø og Arerud, begge i Saude Sogn, Navnløse i Fænes

¹⁾ Dyst. Reg. fol. 35. 32. Jeg formoder, at denne Fru Ronnog, om hvem jeg iverigt ingen Oplysning har kunnet finde, har været Enke efter Hr. Ivar Ogmundsen Kofa (Saml. til N. F. Hist. I. 141 ff.). At hun er død omtrent ved Aarhundredets Midte, slutter jeg af Dyst. Reg. fol. 172, hvor der ansføres, at Ronnog Smidsbatter i den store Mandbøden (1349—1350) gav 4 Gaarde til Bragaseters Kirke i Viken.

²⁾ Dyst. Reg. fol. 35—36. Dipl. Norv. I. No. 341.

³⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 75. No. 14.

Sogn paa Grønland, og $\frac{1}{2}$ N. Evineland i Bamble, samt 7 gamle Mark eftergivne, som Klosteret skoldte ham ¹⁾. Hr. Gaute Eritsfen (Galtung), der som Rigsraad deltog i Kalmarunionens Afslutning 1397, var i en Mærkelige Sysselman i Stienshuset og en høit anseet Mand. Han synes at have staaet i nøie Forhold til Gimssø Kloster, hvor endog „Hr. Gantes Covestue“ omtales, og blev med sin Frue Margareta Meymarsdatter (o: Svalesdatter Meymar) begravet her. Ved hendes Død gav han 3 Gaarde der i Egnen for hendes Gravsted i Klosteret ²⁾. I 1401, da Biskop Øystein lod forfatte Jordebogen over Kirkegodset i Bergens Provsti, eiede Gimssø Kloster, hvis Gods deri fol. 31—35 er indtaget paa Grund af Klosters Afhængighed af Biskoppen, 266 Gaarde og Gaardeparter, især i Stiens Omegn, Viken og paa Bestfold ³⁾. Det eiede altsaa næsten ligesaa mange Gaarde som Konnsefeter i Oslo, men dets Eiendomme vare i det Hele større og Klosteret sælgelig rigere. Udenfor Stiftet eiede Gimssø 9 Gaarde i Sogn i Bergens Stift, hvilke uden Tvivl er det Gimssø Gods i „Nordlandene“, for hvis Bestyrelse Abbedissen Helga i 1413 gav Fru Ingeborg Eritsdatter Arittering, og som efter Reformationen tillagdes Bergens Biskop ⁴⁾.

Gilif Sveinsøn, Prest i Gimssø, nævnes i 1439 og 1440 i nogle Breve angaaende Thelernes Oplys under Halvard Graatop ⁵⁾, og 1447

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 77. No. 26. De erhvervede Eiendomme lagde Biskoppen til Nikolas-Alteret i Halvardskirken i Oslo. (Dykt. Regist. fol. 138 a.)

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 84. No. 8. Saml. IV. 555. Dykt. Reg. fol. 32. a. b.

³⁾ De fleste Gaarde havde Gimssø i Gjærpen, nemlig 36 (hvoriblandt Hulla 5 $\frac{1}{2}$ Markbol, S. Gjærpen 5 Markbol og Bratsberg), i Malum Sogn 21 Gaarde (hvoriblandt Gisholt, Bergene, Husethveit), i Esked Sogn i Bamble 15 Gaarde (hvoriblandt Slaattones ved Langesund), i Bergs Sogn paa Neset 25 Gaarde (hvoriblandt Aaros med Kværn og Fos, Ristungen, Holgeim, Thorp, Barkevik), i Lanum Sogn paa Neset 28 Gaarde (hvoriblandt Hjoltin, Hvatheim, Dvre Lunheim, Brekke, Haulla med Røllen 6 Markbol, Thveitdalen), i Sandehæred 7 Gaarde, i Eskedjofs Sogn i Bættahæred 22 Gaarde o. s. fr. I Nedens eiede det bl. A. et Karekke, kaldet Abbedissefisket, paa Ryg i Dleslad Sogn, som 1556 forleendes til Lagmand Nils Andersson i Skien. (Norske Regist. i Afskr. I. 343.)

⁴⁾ Dipl. Norv. I. No. 639. Abbedissens Segl forestiller en staaende Kvinde med Krumsav. De 9 Gaarde nævnes baade i Dykt. Reg. fol. 34—35 og i en Jordebog af 1585 paa Stadsporten i Bergen over Bergens Kapittelis Præbender (Balken No. 41.) Det rentede efter Trimans Fundatser I. 4. 32 Rd. 3 $\frac{1}{2}$ 2 $\frac{1}{2}$ og udgjorde 81 Løber.

⁵⁾ Dipl. Norv. III. No. 751. 757.

(1443?) nævnes *Scolastica* som Abbedisse i Gimss i Anledning af den med Nonnerne i Oslo indgaaede Forening om gjensidige Sjælensfæst m. v. (ovenf. S. 432). Paa Abbedissens Ansøgning stadfæstede Pave Nikolaus V sine Formænds Privilegier og Indulgenfer for Benediktinerinderne i Gimss, og 1ste December 1475 folgte den ovennævnte Gille Sveinsson, Prest og mansionarius i Gimss, Gaarden Berdorsrud paa Follo til Peter Jonsen, Erkeprest i Oslo ¹⁾. — Den sidste Abbedisse, som omtales, var Margareta Amunds datter, som 21de April 1514 folgte den halve Jonsgaard i Skien til Gunnar Thorsteins-son paa Skiens Kirkes Vegne for 22 Mart danste ²⁾.

Efter denne Tid omtales Klofret kun i Anledning af den verdslige Magts Indblanding, og den paafølgende Sekularisation. Christiern II overdrog, udift af hvad Aarsag, Nonneseter i Oslo Gimss Klosters 12 Bydens Rente fra Bergen, ligesom han, formodentlig samtibigt hermed, forlenede Diderik (Willumsen) Tolder med dette Kloster. Grunden til denne usædvanligt tidlige Sekularisation af et anseeligt Nonnekloster angiver Biskop Hans at have været „vrang og uretellig Underviisning“, men Frederik I slap ikke Byttet, idet han 14de Febr. 1529 forlenede Ivar Jenssen (Jernskæg) dermed „mod sliq Lyngde og Afgift til Jomruerne (d. e. Nonnerne), som der er Skik“. Men da han, efter egen Paastand mod sin Villie, havde gaaet Christiern II til Haande 1531—1532 ³⁾, blev Klofret frataget ham, og 1532 paa samme Villkaar givet Hans Myntmester, for udbiist Tjeneste paa Agershuus under Beleirningen og som Wederlag for de Tab, han da havde lidt ⁴⁾. Denne ulovlige Raaden over Kirkens Gods paatalte Biskop Hans i Oslo, saasnart Kong Frederik var død, i den oftere omtalte Forestilling til Nigsraadet if 2den August 1533, hvor han tillige oplyser, at strax han kom til Stiftet (1525) bestiftede han, da Diderik Tolder imidlertid var død,

¹⁾ Afskr. i danske Geheimearchiv. Dipl. Arn. Magn. fasc. 94. No. 12.

²⁾ Trykt i Danske Mag. VI. 33—34. Sammensteds er Klofrets Segl kobberstøket. (Klosterseglene i 1ste Udg. No. 23).

³⁾ Om Ivar Jenssens Forhold Saml. t. N. F. Hift. VI. 24. Norske Regiftr. i Afskr. I. 460. I Brev af 1533 fortæller Biskop Magnus af Hammer (Nänck. Dipl. Nb. 3211) om ham, at han „havde bestæmmet de fattige Nonner ved Skien, medens han var der“, og at han og Peder Brockenhuus havde i Borgeshøvel et Skalkerygte. Hans Trofskab synes at have været mistænkt ogsaa i 1536 (Afskr. fra Grevefeiden. II. 251.)

⁴⁾ Norske Regiftr. i Afskr. I. 463. Saml. t. N. F. Hift. VI. 24. 44.

Klosteret igjen under Abbedisens Bestyrelse, hvilket stod ved Magt til Kong Frederik „ligeledes efter vrang Underviisning“, overdrog Gimss til Ivar Jønsøn. Dette hjalp imidlertid ikke, og Klosteret overdroges 11te Novbr. 1538 til Otto Andersøn ¹⁾. Han beholdt det imidlertid kun kort. Paa denne Tid havde nemlig Christian III opsendt den sachsiske Bergmester Hans Glaser til Norge, for at udsøge passende Steder til Bergverfers Anlæg, og i sin Indberetning foreslog han blandt andet paa Gimss Kloster at opbygge Baaningshuse m. v. for de thelemarkste Bjerghoff, samt anlægge en Mynt, ligesom og at Kongen ved Hjælp af Klosterets Gods skulde magesliste til sig de Eiendomme, hvor paa Jernhammer skulde anlægges ²⁾. Senere bestemte Kongen sig til paa Gimss ogsaa at anlægge en Smeltehytte (Sigerhytte), og gav Hovedsmanden paa Agerhuus, Peder Hanssøn, de fornødne Forholdsbegjælinger. I den Anledning tilstrev denne 27de Marts 1540 Kongen, at han ifølge dennes Brev havde faaet Otte Andersøn til at afstaa Klosteret, mod at erholde Hammer Gaard. Ligesaa „ere alle Nonner med deres egen frie Willie uddragne og ere gifte, undtagen en gammel Nonne, som ei vilde gifte sig; dog er hun med fri Willie uddragen og er hos sine Venner. Eders fyrstelige Naade skal med Sandhed vide, at de vare høverten nødte eller tvungne til at drage ud, — — ligesom de have begjært mit Brev paa, at de maatte uddrage“. Forsaaavidt havde Peder Hanssøn altsaa opfyldt Kongens Onske at skaffe ham fuld Naadighed over Klosteret og dets Gods; men han fraraader aldeles at opføre en Smeltehytte der, fordi Gimss ligger nedenfor flere Fossefald, saa at Malmen maa tildeels fjæres over Land, og beder Kongen at udsætte sin Beslutning herom, til han selv kommer op og seer Leiligheden, samt udbeder sig imidlertid Klosteret til Forlening ³⁾. Dette Raad fulgte Kongen dog ikke, men udnævnte 14de August s. A. Antonius Bryste til Berghauptmand i Norge, og overdrog denne Gimss Kloster til Bopæl med Ordre der at bygge en Smeltehytte ⁴⁾. Det sidste Spor af Klo-

¹⁾ Norske Registr. i Afsn. I. 257. Pontopp. Annal. III. 237. beretter, at Forleningen skee sine clausula, hvilket betegner Fritagelse for de Forriges Pligt at sørge for Nonnerne; men dette staar ikke i Registr., og er usandsynlig, da der endnu vare Nonner tilbage.

²⁾ I Uddrag hos Brännich om Norges Bjerghverker S. 30—37.

³⁾ Peder Hanssøns egenhændige Brev til Kongen, i danske Geheimarchiv.

⁴⁾ Brännich anf. St. S. 95. Ved Brev af 18de Septbr. erkjender Pøder

herøsten i Gimss forbandt, da saavel Klosterbygningen som Kirken i 1546 afbrændte¹⁾, og Klostergodset blev som verdslig Forlening lagt under Bratsberg Gaard, hvorfra Gimss uden Tvivl oprindelig var kommen. Dog var Gimss stundom et særskilt Len. Saaledes havde Jørgen v. Dnsbach det 1559, Jørgen Urne sit det 1578, da det toges fra Befalingsmanden over Bratsberg Len, og Geert Hanzgau havde det i 1588, da det atter lagdes under Hovedlenet, og Gimss Hovedgaard blagdes til Lensherrens Residents, som den vedblev at være til 1662, da den m. m. folgtes til Generallieut. Jørgen Bjelle. — Uden Tvivl var Gimss, ligesom Lysø og Hoveds, havt sin Gaard i Byen, hvor det maatte har opfyldt sine Pligter mod Fattige, Pilegrime og Rejsende. Ved Skjøde af 21de Juni 1575 folgte nemlig Erik Pedersøn fra Bjørnthvet Skiens Klostergaard til Erik Brockenhuus, Befalingsmand over Bratsberg Len. Af det gamle Gimss Kloster ere forenget alle synlige Læringer forbundne.

§ 12. Værne Johannitter-Hospital.

(*Domus hospitalis sancti Johannis in Varno.*)

Værne (Varna, å Vornu) kaldtes i ældre Tider Strøget langs Hristianiafjorden omkring Byen Moss, og $\frac{1}{2}$ Mil Syd for denne laa allerede før Harald Haarfagers Tid en Kongsgaard (å Vornu), der beholdt Bygdelagets Navn, og stundom omtales i Sagaerne²⁾. Værne var saaledes en af Norges ældste Kongsgaarde, og vedblev uden Tvivl om saadan ligetil det blev Johannitterhospital; men Tiden, da dette indtraf, kan ikke med Sikkerhed bestemmes. Kraft beretter, at det forekommer som Kloster allerede i 12te Aarhundrede, men Munthe har ligesom jeg først fundet det omtalt som saadant fra sidste Halvdeel af 13de Aarhundrede³⁾. Imidlertid kan det synes rimeligt, at der før denne Tid har været Johannitter-Hospital her, da Ordenen alt 1170 var bosat i Danmark. Kunde man stole paa Registr. af 1622, maatte ogsaa

¹⁾ Hansøn at have modtaget Kongens Ordre at antvorde Bryffe Klofret, som han i Mellemtiden havde overdraget Olafet. (Geheimarchivet).

²⁾ Kraft Norg. Bestr. 2den Udg. III: 65.

³⁾ Snorre Dngl. S. G. 51. Haaf. Haaf. S. G. 63. 66. Forum. Sög. X. 160.

⁴⁾ Kraft Norges Beskrivelse 2den Udg. I. 88. (i 1ste Udg. nævnes Intet herom). Munthe i Kalls Snorre. I. 36.

Hospitalet paa Bærne hensees i det Mindste til 1ste Halvdeel af 13de Aarhundrede, da deri omtales en Afstrift af en Papebulle for Bærne af Pape Honorius III, som døde 1227; men herpaa tør dog Jant bygges, da Honorius III lettelig kan være forvekslet med Honorius IV († 1286) ¹⁾.

At dette Kloster var et Johannitter-Hospital (*domus sacra hospitalis sancti Johannis Hierosolymitani*) er utvivlsomt, ligesom og at det som saadant stod under Ordenens Prior i Andvordskov i Sjælland. Stifteren er naturligviis endnu usikrere end Alderen; men da Bærne forud var Kongsgaard, maa en af Kongerne være Stifter; dette kan neppe være Kong Haakon Haakonssøn, da Bærne ikke omtales blandt hans Stiftelser. Et Hospitalet derfor ikke ældre end Kong Haakon, maa det være stiftet af Sønnen Magnus, under hvem det udtrykkelig omtales, dog ikke med Sikkerhed sørend i Hirdskraaen ²⁾. Deri bestemmes, at en Trediedeel af den Tiende, som Hirden ifølge gammel Sedvane blandt Birkebenerne ydede, skulde afgives til Bærne, ligesom at hver haandgangen Mand skulde ved Optagelse i Hirden betale 2 Ører, hvoraf den ene skulde lægges til Hirdmændenes Provent til Sjælemesser for afdøde Hirdmænd, den anden anvendes som Hjælp for dem af Hirden, som trængte til at gaa i Kloster. Gester og Hjertesvende skulde yde halvt saa meget ³⁾. Disse to Bestemmelser i Forøning gjøre det sandsynligt, at Bærne Hospital (det være stiftet af Kong Magnus eller ikke) er af ham blevet bestemt til et Slags Invalidehospital for Hirdene, som af denne Grund just dertil ydede aarlig Tiende, ligesom det neppe er tvivlsomt, at Bærne menes med det „Kloster“, hvortil Ind-

¹⁾ Andvordskov Hospital skal være stiftet 1170 (Daugaard om danske Kløster 273 ff.), men i Sverige fik Johannitterne intet Konvent før 1255, da Gylltuna Hospital stiftedes (Wieselgren de claustris Sviogoth. II. 50. 51). Honorius III kan lettelig være forvekslet med Honorius IV, da ingen af disse Paver brugte noget Nummer.

²⁾ Suhm (Hist. af Danmark X. 655) nævner efter Reglstr. paa Agerhus et lgl. Skjærbrev for Bærne af 1270, men Brevet kan derfor gjerne være af Kong Magnus Erikssøn; thi det opgives kun at være af Kong Magnus's 7de Aar. At Biskop Hans af Oslo i 1533 erklærer, at Bærne Hospital steds havde været under Kirkens og ei under Kongens Beskyttelse, hindrer ei at det er stiftet af en Konge, da Stifteren derved ikke erhvervede nogen med Ordensregelen friløbende Indsydelse i Klosters Auliggender.

³⁾ Hirdskraaen Cap. 21. 53. Norges gamle Love II. 410. 449. De to andre Dele af Tienden skulde Rigets Biskopper og Hirdpresterne have.

luddet ved Optagelsen skulde anvendes. Det vilde nemlig være besynderligt, om der ved Lov berededes Hirdmændene en rolig Alderdom ansees end netop i det Kloster, hvortil de i deres Tjenestetid aarlig havde bidraget.

At denne i det Hele mærkelige Bestemmelse ikke ellers omtales eller viser sine Følger, maa uden Tvivl forklares deraf, at den neppe blev af Betydning. Sønnen Haakon V ophævede eller i det Mindste forandrede Hirdstræen ved sin Forordning af 17de Juni 1308 angaaende Rigets andre Styrelse, hvorved blandt Andet ogsaa Faderens Bestemmelser om Hirden for en stor Deel ophørte. Heri erklærer Kongen, at han ved Mariakirken i Oslo vil bygge et Hospital (Hartindahús, ovenfor S. 108), hvori de af Hirden samt de Herbergesvende, Vordsvende, Geste- og Kjertervende søndenfor Lindesnes og Dørefjeld, som ere eller blive vansøre, paa Grund af deres Sygdom eller Trang skulle have sig Kost, om Kongens dertil givne Gods og Hirdens Tilskud tillader. Det Tidste bestemte han for hver Midder, Kongen efterdags udnævner, til 3 Mark gamle, for hver Hirdmand og Herbergesvend til 2 Mark, og for Bøster, Kjerter- og Vordsvende til 1 Mark. Andre skulde give, som Gud indgav dem. Hermed staa vistnok en anden af Forordningens Bestemmelser i Forbindelse, nemlig at de af Hirdmændene, som blive attige eller vansøre, nordensfor Lindesnes, skulde gaa til Bergen, søndenfor til Oslo, og der fremstille sig for Markesmanden, som efter Kongens Skjøn skulde staffe dem Hjælp¹⁾. Herved gik Indtægten fra Hirden over til disse nye kongelige Forsørgelsesanstalter, og man maa anse, at Børnes Pligt at forsørge vansøre Hirdmænd med det Samme : ophørt.

Næst Hirdstræen findes den første paalidelige Efterretning om Børnehospital i Kong Magnus's Testamente af 1277²⁾, da han gav samme 20 Mark Penge, en Gave, hvis forholdsvise Ubetydelighed ogsaa synes at antyde paa, at han forhen tilstrækkelig havde sørget for denne Stiftelse. — De fleste følgende Efterretninger ere hentede fra den usikre Registratur af 1622. Deri omtales ved 1323 et Brev fra Abbed Peter i Strøm (i Sjælland) til Peter af Husaby, Kannik i Skara, om at Kongen af Norge (Haakon?) havde fordrevet St. Hans's Hospitalsbrødre,

¹⁾ Norges gamle Love III. 74 ff. især 78. 80. Thork. Analecta. 2—42, især 26. 32.

²⁾ Dipl. Norv. IV. No. 3.

som derom havde indgivet Klage til Paven, ligesom ved s. N. no et Brev af Kong Magnus, hvori han gjengiver Bærne, hvad Morfader havde frataget det ¹⁾. Uden Tvivl staar dette i Forbi med Forordningen af 1308, uden at vi for Tiden have noget Hj middel til at udfinde Grunden og Sammenhængen deri. — Ga Gjøsestad i Hæfsestad blev i 1323 givet til Brødrene i Bærne, i viser, at Hospitalet fra den Tid af atter var i Virksomhed, selv om antager, at det i nogle Aar af Kong Haakons Regjering har været opb

I 1327 holdt Johannitterne i Prioratet Dacia et Proviñd pittel i Andvordstov, ved hvilket blandt Flere Gotfred, Kommandat Sverige, og Jakob, Kommandator af Norge, vare tilste Dette er den eneste Gang, at en norsk Johannitterkomthur nævnes denne Jakob har derfor vistnok været den sidste af denne Rang. antydede Restitution af Ordenen i Norge ved Kong Magnus hi vakt Forhaabning om at faa den mere udbredt, og man har i dette udnævnt en Komthur; men da ikke flere Hospitalet for Ordenen ifland, har man anseet en geistlig Forstander (Prior) i Bærne fo strækkelig, saameget mere som det fra denne Tid af var Johanniti Foresatte meest om at gjøre at drage Penge fra Hospitaletne ul Rhodos, og derfor idelig indskærpede Indskrænkning i Brødrenes i En Komthur var saaledes en altfor kostbar Forstander. — En i mellem Bærne og Hr. Guttorm (paa Thufn) endte med, at Bærn holdt Bliksen og Thomassen mod at afftaa Retten til Dilling; Nygge til Hr. Guttorm. S. N. blev Gaarden Smidbøl i Hæ Follo givet til Hospitalet, som ligeledes i de følgende Aar lagt forskellige Gaarde til omkring i Borgesyssel ²⁾.

Kong Magnus og Dronning gave i sit Testamente 1347 300 Penge til Hospitalet paa Bærne og de andre norske Klostre, som

¹⁾ Ved 1482 nævner Registr. en Ubløse af et Brev af Kong Magnus Gaarden Lundeby i Raabe Sogn, givet „til Bærne Hospitals Dige lse, som da var øde“. Nærmest hører vel ogsaa dette Brev til A Eriksons Tid, enten nu Bærne i nogen Tid har ligget øde paa G Muntenes Fordrivelse ved Kong Haakon, eller af andet tilfældigt Uds Ildsvaade eller deslige.

²⁾ Barth. VIII. 156—157. Af hvad der ved Mødet forhandlede, kendet anf. St. opbevarede Brev angaaende Andvordstovs Brødres For med Klæder, som foregaaende Forstander af Gjærrighed havde forsømt

³⁾ Alt efter Registr. paa Agershuus. I 1343 nævnes „Broder Kolbjør som vel tildeels antyder den daværende Priors Navn.

Jordegods. Fra 25de Aug. i. A. er et Brev fra Stormesteren paa Rhodos til Ordenens Priorer i de 3 nordiste Niger, hvori han roser deres Forsømming, men undrer sig over, at Ordenen, siden den forlod det hellige Land (1309), Intet har hørt fra dem, intet Svar faaet og ingen Underkættelse modtaget. Skjønt de boede ved Verdens Ende, tvivler han dog ikke paa, at de kjendte til Ordenens Kamp mod Tyrkerne, og paa-lægger dem at betale Afgiften for dette Aar til Ordenens Fuldmægtig i Flandern ¹⁾. — Fra Kong Magnus omtales og ved 1351 en Stads-kættelse for Johannitterne paa alle 40 Marks Sager, hvilket, om det beholder sig saa, vel vil sige, at han har tilstaaet dem Sagsre indtil dette Beløb for de Forbrydelser, som Hospitalets Landbønder begik. — I 1353 var Broder Unker Prior i Børne Spital, og i 1380 optog Olaf Prior for Huset i Børne forskjellige Lægfolk i Ordenens Broderskab i den hos Johannitterne sædvanlige Form ²⁾. Af slige Afslads-breve findes en uforholdsmæssig Mængde endnu opbevarede. De lyde alle saagodtsom ordret eens, ere skrevne paa Latin paa en liden Skind-lap, næsten alle med yderst slet Haand og stærke Forkortelser. Da der i alle er sat Num aabent til de Personers Navne, som optoges i Broderskabet, hvilket Num deels endnu staar aabent, deels er udfoldt med en anden, altid endnu slettere, ubehjælpelig Haand, der røber en i Bog-lævnings simpleste Regler uvidende Skriver, er det klart, at Prioren i Børne aarlig har udsendt en eller flere ringere Brødre med slige Breve, og at disse da have streifet omkring i Landet og solgt dem blandt Bønderne ³⁾.

I Hr. Jon Martenssens oftere omtalte Testamente (ved 1400)

¹⁾ Euhm XIII. 177, efter Code dipl. de ordino Gerosolimitano. Lucra 1737 p. 90. Dersom ikke Preloratet Dacias nærmeste Foresatte, prior generalis af den tydske Tunge, her bærer Skylden, ved at have beholdt de fra Norden indkomne Bidrag, viser dette Brev, at Johannitterne efter Korstogenes Døds-hør have selv beholdt Overskuddet af Hospitalernes Indtægter, Noget som desuden de allerede omtalte Grhvervelfer af faste Giendomme hentyde paa; thi det var hele Aarsoverskuddet, Kapitalen selv, ikke Renterne deraf, Stormesteren skulde have, og den var for Dacia fastsat til 140 Gylben aarlig.

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 280. Euhm XIV. 92.

³⁾ Elgetil denne Tid indkomme slige Blanketter fra Landet: nylig en fra Thele-marken; ligesaa forhen fra Valders og andre affides Bygder, hvilket viser, at Johannitternes Afsladsamlere have drevet sin Handel i en vid Kreds. Formularen var ordret den samme i Norge og Sverige. Jfr. f. Ex. Dipl. Norv. II. No. 949 og det i Script. Rer. Dan. IV. 418 trykte Brev fra Børne med et fra Epistolana af 1441 i Rhyzelii Monasteriologia 203—204.

gav han Værne Hospital en usorgsødt Kall af 1½ Marts Bøgt. Ved samme Tid har sandsynligviis Hospitalskirken tiltrængt en større Istandsettelse, end Johannitterne selv kunde betoste; thi ifølge Registr. gav Pave Bonifacius IX 4de Mai 1402 Brodrene i Værne Ret til at uddеле samme Afsat, som Ordenens Hovedkirke St. Maria Kirke i Benedig var tilstaaet, til alle Bødsfærdige, som paa St. Hans Dag og Langfredag besøgte deres Kirke og bidrog til dens Bygning. Man ser forresten af samme Registr., at Værne stadigt har lagt sig Eiendomme til ved Kjøb, Mageskifte og Gave, af hvilke vi skulle nævne de væsentligste ¹⁾. En Gaard Gogstad blev 1401 givet did, og i 1403 mageskiftedes til Værne Gaarden Grydestad i Nøsten. Hans Svarte gav 1407 en Tomt i Sarpsborg; 1410 nævnes Fosser i Stedjofs Sogn i Viken, som Biskoppen af Bergen (dengang Afsat Bolt) havde givet til Værne, og en Stadfastelse derpaa af Biskoppens Moder, og s. A. fik det Aflerud i Sked Sogn paa Follo samt Hamneberg paa Sjelsen. Henning, Prior i Værne, fik 1410 en Deel af Gaarden Saadestad i Nygge af Hr. Dgmund Bolt mod en Deel af Blisvæn i Baaler. I 1412 fik Hospitalet noget i en Gaard i Skeberg, samt ligesaa 1413 i Klæften paa Hingerige. Blandt Erhvervelser i de følgende Aar nævnes en Deel Gods, som Hr. Dgmund Bolt havde givet.

Fra 1423—1431 omtales derimod intet Brev om Værne, men fra 1432 er en Stadfastelse af Gertrud Giliisdatter paa den Deel af Nordbo i Aas, som hendes Husbønde havde givet Værne, og 1434 solgte Audun Kolbeinsøn 2 Dresbol i Krogstad i Nygge. Fra 1436 nævnes en Dom om et Skovdele i Jøstefog mellem Værne og Jon Gilijsen (paa Evje?), og i 1439 skal Værne have faaet Noget i Gaarden Dmberg paa Hølsø. Ordenens Generalprior i Alleanien Johannes Løsel tillod 4de Juni 1447 Prioratet Dacia, hvortil Værne hørte, at indbetale de 140 rhinske Gylde, det aarlig skulde yde Stormesteren, til en navngiven Broder i Hospitalet i Maynz, da Afgiftens Indbetaling paa Rhodos vilde paaføre Provindsen for store Udgifter. Lignende Bestemmelser, sigtende til at forøge Bidraget og lette dets Udtælling, gaves senere fra Stormesteren selv ²⁾.

¹⁾ Herved maa mærkes, at det langstaa ikke er hele den nævnte Gaard, som gives, men gjerne kun nogle Dresbol deraf; men Størrelsen er her foretænkt ubeladt, fordi den i Registraturen sjelden angives nøagtigt.

²⁾ Pontoppidans Annaler II. 597—598. 631. 635. Saaledes udnævnte 24de Juli 1467 Alleaniens Generalmester Johannes Av Jakob Mortens-

I Treddehundredets sidste Halvdeel er Registr. endnu rigere paa Breve om Eiendoms erhvervelser. I 1452 gav Heidulf Simonsøn Hospitalet en Gaardpart i Vestby, i 1453 fik det 2 Gaarde paa Gjelken og 3 Gaarde i Baaler. En Deel af Thorbjørnsrød mageskiftede til Værne 1454 af Olaf Guttormsøn (paa Thufn?), og 1455 stadfæstede Halvard Sigurdsøn sin Faders Gave af Søndre Tjerne i Soner. I 1456 fik det Hamneberg paa Gjelken, og solgte Naa (Naarud?) paa Dnss til Thorer Halvardsøn, som atter 1464 gav Hospitalet Gaarden Narud, formodentlig den samme. En Deel af Gud i Baaler fik det 1459. Om dette Hospitals Anseelse vidner det, at en Tjelebonde, som for en Kviermaalsag 1458 var dømt i Bøder, tillodes at affone en Mark Guld af disse ved at foretage en Pilegrimsreise til Badstena og Værne det ene Aar og til Throndbjem det andet¹⁾. S. N. fik Værne Stadsfæstelse paa sine Friheder og Eiendomme af Christiern 1, hvilket Kong Hans 1483 stadfæstede, idet han tillige forlænte Hospitalet med Lundeby i Naade, som allerede i Kong Magnus's Tid skal være givet til dets Opbyggelse (ovenfor S. 464). Prioren Jakob Bølle optog 1461 Peterlid Olafsøn og Hustru i Ordenens Broderstab²⁾; i 1463 fik hospitalet Odderud, i 1464 Jonsteen i Thesal, og 1465 gav Ulvilde Brynjolfsdatter det Klommesteen i Nygge Soqn, ligesom flere andre Gaver af Jordegods omtales i denne Tid. 1467 skal Kong Christiern have tilstaaet Olaf Klausson, Prior i Værne, alle 40 Marks Sager, som falde paa Klosters Gode i Norge, ligesom der af s. N. (dog snarere 1477) nævnes et Gavebrev af Kong Hans paa en Holme Nisting (Nellingholm i Naade?) og en Have, som Værne fik afgiftsfrit til Brug. Jon Silifsøn gav det 1468 den halve Gaard N. og B. Løken i Nygge; 1470 stadfæstede Amund Thordsøn sin Faders Gave af en Deel af Kuffby i Nas Soqn, og 1471 gjorde Gudrun Haakonsdatter (Wolt) sit Testamente, hvori Værne fik 4 Gaarde, en Skov, en Lod i Moskfosken m. v., ligesom hun atter i 1475 og 1479 gav det to Gaarde. I 1472 gav Baldjuf Ottessøn det Hamneberg i Nygge, Brynjolf Bjørnsøn og Hans Brandsøn, Naadmand i Oslo, Gaarden Gyrriderud og Thorer

1) s. n i Andvordskov til Provindsialprior for Danmark, Everige, Norge og Landet Rügen, samt paalagde ham aarlig at betale 140 Gylben i Ordenens Guds i Kollen m. v. Barth. VIII. 157—159.

2) Dipl. Norv. III. No. 841. Der staar Varno Kloster, ikke Varnem.

3) Dipl. Norv. I. No. 855.

Halvarðsøn Narud i Kvilde, og Langfredag s. A. udstedte 8 Mand fra Bærne Vidnesbyrd om, at de hørte de hæderlige og velbyrdige Kvinder Fru Sidfel og Fru Bøga, Hr. Kolbjørn Gersis Døtre, give Prioren Hr. Olaf Klausson Langøen og Kosøre (Koster?) i Tjerns Sogn i Nordviken, Klostret til evig Eie. S. A. stadfæstede og Hr. Bo Fleming, Hovedsmand paa Tønsberghuus, sin Gave af Eie i Dnss til Bærne ¹⁾.

Bærne havde i 1477 Proces om Narud i Kvilde, som Domkapittel i Oslo tildømte Prioren til Indløsning, ligesom samme Kapittel i 1478 dømte Bjørn Thordssøn, formodentlig Giverens Søn, brugsberettiget i samme Gaard. I 1476 fik Bærne Gaarden Naa, og 1477 stadfæstede Thord Dyresøn sin Faders Gave af Krogstad i Nygge til Bærne, som fremdeles i 1479 og 1484 fik Rosseros i Baaler, mageskiftede forskellige Jordlodder med Thjostolf Styrtarsøn, og købte $\frac{1}{4}$ af Fjindstad i Naade af Fru Sidfel Haakonsdatter. Afterven paa Agder og Høysaa i Slagen blev givet Bærne 1480; ligesaa gav Astrid Guttormsdatter s. A. Forsetelund paa Dnss, og Svend Tholsøn 1481 to Gaardpartier i Nygge. S. A. faldt Dom mellem Bærne og Jon Kolbjørnsøn om Bang i Nygge, mageskiftedes Jordegods med Nils Ottesøn, og fik Bærne Resten af Gaarden Fjindstad af Provsten ved Mariae Kirke i Oslo, Hr. Ivar Vikingsøn, hvem man 1498, efterat han havde nedlagt Provste- og Kansler-Embedet, finder bosat i Bærne ²⁾. 1482 blev Tølfshuus i Rossedal givet til Bærne, som af Bjørn Olafsøn fik Stadfæstelse paa hvad Haavard Borgarsøn havde givet i Holm paa Follo; ligesom Fru Gudrun Haakonsdatter, hvis Gævmildhed mod Bærne ovenfor er omtalt, 1483 stadfæstede Fru Glins Gave af Fletsberg i Baaler og sin egen af Vandraadkrud i Soner.

Paa denne Tid var Hr. Olaf Klausson eller Nikolausson (ogsaa Nilsøn) Prior her, og udstedte med 4 Lagrettesmænd 22de April 1484 et Dpgher mellem Hr. Einar Fluges Enke, ovennævnte Fru Gudrun, og hans Fuldsøster Hustru Ingerd Olafsdatter, samt optog et Hgtepar i Ordenens Broderskab ³⁾. S. A. solgte Fru Gudrun Læ-

¹⁾ Afskrift i danske Geheimearchiv. Jfr. Saml. t. N. F. Hft. III. 498. Vedstikken V. 383. Registr. af 1622.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 95. No. 23. Sandsynligten har han paa sine gamle Dage givet sig i Provent i Bærne.

³⁾ Dipl. Norv. III. No. 948. 949.

fiſket Karos i Sogndal til Prior Olaf, ligesom Bærne fik 1 Markedel i Noder af Paal Arnessøn, og købte en Gaard i Soner, hvori Hospital- talet 1483 havde faaet en Lod. Fru Sigrid Erlandsdatter stadfæstede 1484 sin Husbondes Hr. Bo Flemings Gave af Torundthvet, og gav selv Huseby i Thesal. I 1485 gav ligeledes Asgeir Halvarssøn noget Tordegods til Bærne, som i 1487 af Gunvor Thortelsdatter fik alt hendes Gods i Løst og Fast efter hendes Død. S. N. gav Fru Ragnfrid Knutsdatter Gaarden Rodler i Vestby og stadfæstede desuden sin Søns Gavebrev; blandt andre Erhvervelser i dette Aar mærkes, at Bærne vandt en Proces om Gaarden Bjuvne paa Vestfold, som Oslo Bagmand tildømte Hospitalet, fordi den tilforn af Kong Hans og Norges Rigsraad, ifølge Testamente, var dømt derunder, samt en anden Proces for Oslo Biskop om nogle Oppebørsler, som Arild Kane havde tiltaget sig til Klosters Glæde. I 1488 maa Prior Olaf, efter en detmindste i materiel Henseende dygtig Bestyrelse, være afgaaet ved Dø- den; han nævnes sidste Gang i et Broderskabsbrev af d. A.

Hans Eftermand var Laurits Thygessøn, som dog allerede 1488 enedes med Brødrene i Bærne om ei længere at være deres Prior, hvortil formodentlig den kort efter forekommende Johannes eller Hans Hermanssøn valgtes. 1489 laa Gunnar Siulfsøn i sin Vanefot, og gjorde da med fuld Samling sit Testamente, hvori han for sin og sin Hustru Borgbilds Sjæl gav Bærne Hospital Vestre Haldorsrud, som skulde ligge selvbyggt under den østre Gaard mod en Huds Afgift aarlig ¹⁾. S. N. testamenteredes nordre Baltaregaard i Oslo til Bærne, der og ved Gave fik to Gaarde i Svindal, samt af Asulf Styrsøn en Gaard i Baadstad og en i Enebat. Ligesaa omtales flere Eiendoms- erhvervelser i 1490; og af Gaver i d. A. nævnes en Deel af Dilling, halve Ottestad i Nygge, Vig i Baaler, en Hud i Rveld, ligesom Olaf Bjørnsøn pantsatte en Gaard i Nygge til Hospitalet for 44 Mark, samt gav det halve Botner efter sin Død. Ligesaa gav Gunvor Paals- datter Rønild i Skeberg, og Evend Throndsøn Holmegild i Aremark. S. N. fik det af Kong Hans Stadfæstelse paa alle sine Eiendomme. I 1491 gav Borgbild Klausdatter en Jordlod under Raa, og Thjostolf Haakonson hvad han eiede i Arelseter i Luder Sogn i Viken til Bærne, som ligeledes fik en Gaard i Rødnes.

Prioren Johannes Hermanssøn optog i 1492 forskellige Bæg-

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 949. III. No. 970.

Halvardsøn Marud i Kvilde, og Langfredag s. A. udstedte 8 Mænd fra Bærne Vidnesbyrd om, at de hørte de hæderlige og velbyrdige Kvinder Fru Sidsel og Fru Bøga, Hr. Kolbjørn Gertfs Døtre, give Prioreren Hr. Olaf Klausson Langsøen og Kossøre (Koster?) i Tjerns Sogn i Norddiken, Klosteret til evig Gie. S. A. stadfæstede og Hr. Bo Fleming, Høvedsmand paa Tønsberghuus, sin Gave af Gie i Dnss til Bærne ¹⁾.

Bærne havde i 1477 Proces om Marud i Kvilde, som Domkapitlet i Oslo tildømte Prioreren til Indløsning, ligesom samme Kapittel i 1478 dømte Bjørn Thordsøn, formodentlig Giverens Søn, brugsberettiget i samme Gaard. I 1476 fik Bærne Gaarden Naa, og 1477 stadfæstede Thord Dyresøn sin Faders Gave af Krogstad i Nygge til Bærne, som fremdeles i 1479 og 1484 fik Rosseros i Baaler, mageskiftede forskellige Jordlodder med Thjostolf Styrtarsøn, og købte $\frac{1}{3}$ af Fjindstad i Naade af Fru Sidsel Haakonsdatter. Afløsten paa Agder og Høysaa i Slagen blev givet Bærne 1480; ligesaa gav Astrid Guttormsdatter s. A. Forsetelund paa Dnss, og Svend Tholfsøn 1481 to Gaardpartier i Nygge. S. A. faldt Dom mellem Bærne og Jon Kolbjørnsøn om Bang i Nygge, mageskiftedes Tordegods med Nils Ottessøn, og fik Bærne Hesten af Gaarden Fjindstad af Provsten ved Maria Kirke i Oslo, Hr. Jvar Wikingssøn, hvem man 1498, efterat han havde nedlagt Provste- og Kansler-Embedet, finder bosat i Bærne ²⁾. 1482 blev Tolfshuus i Rossedal givet til Bærne, som af Bjørn Olafsøn fik Stadfæstelse paa hvad Haavard Borgarsøn havde givet i Holm paa Follo; ligesom Fru Gudrun Haakonsdatter, hvis Gæmildhed mod Bærne ovenfor er omtalt, 1483 stadfæstede Fru Elns Gave af Fletsberg i Baaler og sin egen af Bandraadkrud i Soner.

Paa denne Tid var Hr. Olaf Klausson eller Nikolausson (ogsaa Nilsson) Prior her, og udstedte med 4 Lagrettesmænd 22de April 1484 et Dpgjør mellem Hr. Einar Fluges Enke, ovennævnte Fru Gudrun, og hans Fuldsøster Hustru Ingerd Olafsdatter, samt optog et Hgtepar i Ordenens Broderstab ³⁾. S. A. solgte Fru Gudrun Bær-

¹⁾ Afskrift i danske Geheimearchiv. Jfr. Saml. t. N. F. Hft. III. 498. Vedstikken V. 383. Reglfr. af 1622.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 95. No. 23. Sandsynligten har han paa sine gamle Dage givet sig i Provent i Bærne.

³⁾ Dipl. Norv. III. No. 948. 949.

fikket Karos i Sogndal til Prior Olaf, ligesom Børne fik 1 Markbol i Noder af Paal Arnessøn, og købte en Gaard i Soner, hvori Hospitalet 1483 havde faaet en Lod. Fru Sigrid Erlandsdatter stadfæstede 1484 sin Husbondes Hr. Bo Flemings Gave af Torundthvet, og gav selv Huseby i Tbesal. I 1485 gav ligeledes Asgeir Halvarssøn noget Tordegods til Børne, som i 1487 af Gunvor Thorkelsdatter fik alt hendes Gods i Løst og Fast efter hendes Død. S. A. gav Fru Hagnfrid Knutsdatter Gaarden Nodler i Vestby og stadfæstede desuden sin Søns Gavebrev; blandt andre Erhverveller i dette Aar mærkes, at Børne vandt en Procces om Gaarden Bjuvne paa Vestfold, som Oslo Lagmand tildømte Hospitalet, fordi den tilforn af Kong Hans og Norges Rigsraad, ifølge Testamente, var dømt derunder, samt en anden Procces for Oslo Biskop om nogle Oppebrøsler, som Arild Kane havde tiltaget sig til Klosters Glæde. I 1488 maa Prior Olaf, efter en detmindste i materiel Henseende dygtig Bestyrelse, være afgang ved Døden; han nævnes sidste Gang i et Broderstabsbrev af d. A.

Hans Eftermand var Laurits Thygessøn, som dog allerede 1489 enedes med Brødrene i Børne om ei længere at være deres Prior, hvortil formodentlig den kort efter forekommende Johannes eller Hans Hermanssøn valgtes. 1489 laa Gunnar Siulfsøn i sin Banefot, og gjorde da med fuld Samling sit Testamente, hvori han for sin og sin Hustru Borgbilds Sjæl gav Børne Hospital Vestre Haldorsrud, som skulde ligge selvbygget under den østre Gaard mod en Huds Afgift aarlig ¹⁾. S. A. testamenteredes nordre Baktaregaard i Oslo til Børne, der og ved Gave fik to Gaarde i Svindal, samt af Asulf Styrrsøn en Gaard i Baadstad og en i Enebal. Ligesaa omtales flere Eiendoms-erhverveller i 1490; og af Gaver i d. A. nævnes en Deel af Dilling, halve Ottestad i Nygge, Vig i Baaler, en Hud i Rveld, ligesom Olaf Bjørnsøn pantsatte en Gaard i Nygge til Hospitalet for 44 Mark, samt gav det halve Botner efter sin Død. Ligesaa gav Gunvor Paalsdatter Knild i Skeberg, og Evend Thronssøn Holmegild i Armark. S. A. fik det af Kong Hans Stadfæstelse paa alle sine Eiendomme. I 1491 gav Borgbild Klausdatter en Jordlod under Naa, og Thjostolf Haakonssøn hvad han eiede i Arefseter i Luder Sogn i Viken til Børne, som ligeledes fik en Gaard i Rødenes.

Prioren Johannes Hermanssøn optog i 1492 forskjellige Læg-

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 949. III. No. 970.

Halvarðsøn Harud i Kvilde, og Langfredag s. A. udstedte 8 Mænd fra Bærne Vidnesbyrd om, at de hørte de hæderlige og velbyrdige Kvinder Fru Sidsel og Fru Bøga, Hr. Kolbjørn Bersts Døtre, give Prioren Hr. Olaf Klausson Langøen og Kosgve (Koster?) i Tjerns Sogn i Nordviken, Klostret til evig Eie. S. A. stadfæstede og Hr. Bo Fleming, Høvedsmand paa Lønsberg huus, sin Gave af Eie i Dnss til Bærne ¹⁾.

Bærne havde i 1477 Proces om Harud i Kvilde, som Domkapitlet i Oslo tilbødte Prioren til Indløsning, ligesom samme Kapittel i 1478 købte Bjørn Thordssøn, formodentlig Giverens Søn, brugsberechtiget i samme Gaard. I 1476 fik Bærne Gaarden Naa, og 1477 stadfæstede Thord Dyresøn sin Faders Gave af Krogstad i Nygge til Bærne, som fremdeles i 1479 og 1484 fik Rosseros i Baaler, mageskiftede forskellige Jordlodder med Thjostolf Styrtarsøn, og købte $\frac{1}{3}$ af Fjindstad i Naade af Fru Sidsel Haakonsdatter. Afterven paa Agder og Høysaas i Slagen blev givet Bærne 1480; ligesaa gav Astrid Guttormsdatter s. A. Forsetelund paa Dnss, og Svend Tholfsøn 1481 to Gaardpartier i Nygge. S. A. faldt Dom mellem Bærne og Jon Kolbjørnsøn om Bang i Nygge, mageskiftedes Jordegods med Nils Ottessøn, og fik Bærne Resten af Gaarden Fjindstad af Provsten ved Maria Kirke i Oslo, Hr. Ivar Bitingssøn, hvem man 1498, efterat han havde nedlagt Provste- og Kansler-Embedet, finder bosat i Bærne ²⁾. 1482 blev Tolfshuus i Mossedal givet til Bærne, som af Bjørn Olafsøn fik Stadfæstelse paa hvad Gaardvard Borgarsøn havde givet i Hofm paa Follo; ligesom Fru Gudrun Haakonsdatter, hvis Gæmildhed mod Bærne ovenfor er omtalt, 1483 stadfæstede Fru Elins Gave af Fletsberg i Baaler og sin egen af Bandraadrud i Soner.

Paa denne Tid var Hr. Olaf Klausson eller Nikolausson (ogsaa Nilssøn) Prior her, og udstedte med 4 Sagrettesmænd 22de April 1484 et Døggjør mellem Hr. Einar Fluges Enke, ovennævnte Fru Gudrun, og hans Fuldsøster Hustru Ingerd Olafs datter, samt optog et Bøtepar i Ordenens Broderskab ³⁾. S. A. folgte Fru Gudrun Bær-

¹⁾ Affrist i danske Geheimearchiv. Jfr. Saml. t. N. F. Sft. III. 498. Bøtstikken V. 383. Registr. af 1622.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 95. No. 23. Sandsynligten har han paa sine gamle Dage givet sig i Provent i Bærne.

³⁾ Dipl. Norv. III. No. 948. 949.

fiſket Karos i Sogndal til Prior Olaf, ligesom Værne fik 1 Markeløb i Noder af Paal Arnessøn, og købte en Gaard i Soner, hvori Hospitalet 1483 havde faaet en Lod. Fru Sigrid Erlandsdatter stadfæstede 1484 sin Husbondes Hr. Bo Flemings Gave af Torundthvet, og gav selv Huseby i Lhesal. I 1485 gav ligeledes Asgeir Halvardsøn noget Jordegods til Værne, som i 1487 af Sunvor Thorkeldsdatter fik alt hendes Gods i Løst og Fast efter hendes Død. S. A. gav Fru Magnfrid Knutsdatter Gaarden Nodler i Vestby og stadfæstede desuden sin Søns Gavebrev; blandt andre Erhverveller i dette Aar mærkes, at Værne vandt en Proces om Gaarden Bjurue paa Vestfold, som Oslo Bagmand tildømte Hospitalet, fordi den tilforn af Kong Hans og Norges Rigsraad, ifølge Testamente, var dømt derunder, samt en anden Proces for Oslo Biskop om nogle Oppebørsler, som Arild Kane havde tiltaget sig til Klosters Glade. I 1488 maa Prior Olaf, efter en detmindste i materiel Henseende dygtig Bestyrelse, være afgaaet ved Døden; han nævnes sidste Gang i et Broderskabsbrev af d. A.

Hans Eftermand var Laurits Thygesøn, som dog allerede 1489 enedes med Brødrene i Værne om ei længere at være deres Prior, hvortil formodentlig den kort efter forekommende Johannes eller Hans Hermanssøn valgtes. 1489 laa Gunnar Giulfssøn i sin Danefot, og gjorde da med fuld Samling sit Testamente, hvori han for sin og sin Hustru Borghilds Sjæl gav Værne Hospital Bestre Haldorsrud, som skulde ligge selvbyggt under den østre Gaard mod en Huds Afgift aarlig ¹⁾. S. A. testamenteredes nordre Valtaregaard i Oslo til Værne, der og ved Gave fik to Gaarde i Srindal, samt af Asulf Styrssøn en Gaard i Baadstad og en i Enebal. Ligesaa omtales flere Eiendoms-erhverveller i 1490; og af Gaver i d. A. nævnes en Deel af Dilling, halve Ottestad i Nygge, Vig i Baaler, en Hud i Kveld, ligesom Olaf Bjørnsøn pantsatte en Gaard i Nygge til Hospitalet for 44 Mark, samt gav det halve Botner efter sin Død. Ligesaa gav Sunvor Paalsdatter Rønild i Skeberg, og Svend Throndsøn Holmegild i Arremark. S. A. fik det af Kong Hans Stadfæstelse paa alle sine Eiendomme. I 1491 gav Borgbild Klausdatter en Jordslod under Haa, og Thjostolf Haakonssøn hvad han eiede i Krelseter i Luder Sogn i Viken til Værne, som ligeledes fik en Gaard i Rødenes.

Prioren Johannes Hermanssøn optog i 1492 forskellige Læg-

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 949. III. No. 970.

folk i Broderflabet, og s. A. vidnedes, at Heflingholm udenfor Fossen i Nygge altid havde ligget til Bærne, indtil Kongens Foged nylig tog den, fordi en Thy var hængt der ¹⁾. Eigesaa fik Bærne Biskop Hermanns af Hammer Stadfæstelse paa Asgeir Halvarðssøns Gavebrev af 1485, mod at en Gaard i Mannestad skulde tilfalde Hammers Domkirke. I 1493 gav Hr. Otto Matsøn (Nømer) halve Børsebakke i Nygge til Bærne, ligesom han s. A. udstedte Vidnise af Tarald Kanes Gavebrev paa Gaardene Skjerholm og Skobv i Biken til samme. Endnu 1494 gav Fru Gudrun Haakonsdatter Bolt Bærne en Gaard i Nygge, og 1496 og 1497 fik det fremdeles nogle Gaardeparter omkring i Borgefysel, ligesom Registr. ved 1498 omtaler et Stadfæstelsesbrev af Kong Hans paa alle 40 Marks Sager, som Bærne efter Priorens Død maatte oppebære. 1499 kjøbte Bærne Huseby i Thefal.

Den følgende Prior Laurits (eller Lauge) Nilssøn skal forekomme 1500—1508 ²⁾, i hvis Tid Gudrun (?) Rakksdatter gav Bærne (1500) hvad hun eiede i Forsetelund paa Ønsøen, og Ingeborg Andresdatter solgte 2 Dresbol i Løken, hvilket Halvard Thordsøn 1507 stadfæstede. Broder Diderik i Bærne var i 1501 i Hjertdal i Thelemarken (paa Afskudsandel?), og solgte der for en 6 Marks Hest en Gaard, som Eyvind Livesøn havde givet til Bærne ³⁾. Den fornævnte Hr. Otto Nømers Datter, Hustru Anna Ottensdatter, bekræftede 1503 med sine to Sønners Samtykke sin afdøde ⁴⁾ Mand Amund Jonssøns (Stante til Eyje) Gave af Niskarud til Bærne, og atter ved 1520 den Sammes Gave af Gaardene Dyrbold og Meier. Med Nømerflægten havde Prioren desuagtet Proces om et Larebary i Sogn dal paa Jæderen, som 1508 dømtes fra Hr. Otto under Bærne, men Sønnen Hr. Olaf Ottensøn reiste senere atter Sag derom, som dog forligtes ⁵⁾. Dette staar maaste i Forbindelse med Hustru Margareta Petersdatters Gavebrev 1506, hvortved Bærne blandt mere Gods fik Larefistlet i Karos i Sogn dal. S. A. fik Bærne ved Testamente 2 Gaarde i Baaler. Christiern II og Norges Rigsraad tildømte 1508 Bærne en halv Gaard i Rakkestad, og Hustru Sigrid Thorbjørnsdatter gav det Hallsaa Gaard

¹⁾ Original i Rigsarchivet. Registraturen paa Agerhuus.

²⁾ Ramus Norges Beskrivelse S. 61.

³⁾ Dipl. Norv. I. No. 1006.

⁴⁾ Enten er dette eller Aaret urigtigt; thi Amund Stante var ikke død 1503.

⁵⁾ Samlinger til N. Folks Historie IV. 568. 569. 609, efter Registraturen.

ved Mandal, medens Gaarden Fylletuen paa Follo, som Olaf Amundsson havde givet og hans Søster i 1506 stadfæstet, ligeledes i 1508 af Gunnar Jonsson erkjendtes som Hospitalets Eiendom. I d. N. fik det desuden Gaarden Knarud i Gran paa Hadeland, i 1509 halve Thorp i Borge, og 1510 af Jon Bjørnsøn en Gaardpart i Skedjof i Biken.

Efter Laurits har Peter Nilsøn i kort Tid (omkring 1513, da han 21de Decbr. var i Oslo ¹⁾) været Prior i Værne, men allerede 1514 var han afløst af Prioren Peter Jonsson, som da udfæstede Brødrelegsbrev for et Par Høtiefolk ²⁾. 1515 indgik han Forlig med Hustru Anna (Ottesdatter?) angaaende to Gaarde, og 1516 fik Klofret Dyrerud i Nygge og halve Litterud Kværn i Eidsberg. Peder Pedersøn, Raadmand i Oslo, gav 1520 hvad han eiede i Halsaa i Mandal, og Hustru Dilia Ottesdatter (Homer) gav 1525 sin Deel af Heier paa Gjelsen, samt Kile og Ørdal paa Hvaløerne ³⁾. Prioren Peter Jonsson optog 1524 atter et Høtiefolk i Broderflabet, og fik 1525 af Gudbrand Olafsson Gaarden Dælen, hvori atter 1527 Orm Nilsøn gav Hospitalet sin Deel. Ved 1530 (formodentlig 1531) omtales et aabent Brev af Kong Christiern, hvori han under Værne Karos Lærefiste i Sogndal, indtil det var gaaet Dom i Sagen derom mellem Klofret og Hr. Vincents Lunge.

Christiern II's Tog til Norge 1531 medførte Værnes som saa mange andre norske Klofres Sekularisation. Prioren Peter tog nemlig den hjemkomne Konges Parti, og sendte 15de Decbr. 1531 med sin Tjener Jep Striver 40 Lod Sølv til Christierns Kansler Paul Kempe, Kongen til Hjælp, med Bøn om at han ikke vil forsmaa hans fattige Bidrag. „Magten er ikke stor, men Villien skal være god.“ Med samme Brev sender han Mag. Paul to ungerste Gylden og et lidet Sølvstob, og beder om hans Hjælp til at faa det ledige Mossedals Len paa Grund af den store Glæde, han og Klofret har lidt, siden Kongen drog af Riget. Ligesaa beder han Kansleren skaffe ham et Kongebrev paa at beholde Næss Gods i Biken, som Esge Wilde havde taget til sig, og oppebære Landskyld deraf, til begge Parter kom i Rette derom for Kongen ⁴⁾. — Til Straf for dette Frasald mistede Prioren sit Klofret, idet

¹⁾ Diplom i Rigsarchivet.

²⁾ Original Rigsarchivet.

³⁾ Saml. t. N. F. Hft. IV. 569; ellers efter Registr. af 1622.

⁴⁾ Orig. i danske Geheimearchiv. I et Brev til sin Svigerføn Bilde af 3die Juli 1530 skriver Fru Anna Rub ogsaa om Næss, og beder ham, naar han

Frederik I 5te August 1532 forlænte sin Hoffinde Peder Brockenhuus med Værne, „fordi Prioren ikke havde stiftet sig tilbørligt og ærligt mod Kongen og Kronen, men var Kong Christiern tilgangen“, dog mod at underholde Brødrene ¹⁾. Biskop Hans Neff klagede efter Opfordring af Prioren i Andvordstov herover til Rigsraadet 2den August 1533, ligesom over de øvrige Indgreb i geistlige Sager, og oplyste, at Værne stedsse havde været uafhængigt af Kronen, og staaet under Biskoppen i Oslo og Ordenens Prior i Andvordstov, „indtil ifjor“, da velb. Svend P. Brockenhuus fik Kong Frederiks Brev, hvortil denne ingen Ret havde. Prioren og hans Munte opholde sig nu i Stiftet, og der er kun een Munk tilbage i Klosteret, som tjener Fogden som Skriver. At denne Klage ikke hjalp, er allerede oftere oplyst, og Værne blev i længere Tid i Brockenhusernes Besiddelse. Eiler Brockenhuus fik Værne i Forlæning 1537, og 1540 Tilladelse at indløse og som brugeligt Pant beholde det fra Hospitalet pantsatte Gods. Ved hans Død 1542 fik Enken Kristine Eritsbatter Gyldenhorn det uden Afgift; senere Peder Stygge fra 1549, Peder Rosenstrands (155*—1561), Eggert Clausen Ulfeld (1561—1572), Nils Parsberg (1572—1580), Jørgen Ernst Worm (1580—1586), Erit Lulle (1586—1587) ²⁾, Henrik Brockenhuus (1587—1588), Erit Benstermand (1588—1594), Karl Bryffe (1594—1595), Henning Balkendorf (1595—1597), Corfits Hardenberg (1597—1601), Peder Radsen Barmand (1601—1613), Christoffer von Graben (1613—1618?) og endelig 1618 Sigvard Gabrielsen Acheje paa sin og Hustrus Else Galdes Livstid som Vederlag for afstaaet Gods. Efter disses Død blev Værne Klosters Ven indtaget under Smaalænes Amt.

Af Klosterbygningerne ere alene nogle Kjædere tilovers i den saakaldte Munkehavn tæt ved den nuværende Hovedbygning. Jordbejgen fra Klofertiden er, saavidt vides, tabt, men det ovenfor Oplyst afgiver Vidnesbyrd om, at dette Hospital maa have eiet et meget betydeligt Jordegods, især i Borgeshusel og Nordviken.

kommer til Værne, at oplyse Abbeden (d. e. Prioren) om, at hendes Datter havde Livsbrev derpaa. (Saml. t. danske Adelslft. fasc. 7 paa Kgl. Bibl. i Kbhvn).

¹⁾ Saml. til Norges Historie VI. 46. Norske Registr. i Afsn. I. 464.

²⁾ Denne Lensherre er tvivlsom.

§ 13. Dragsmarks Kloster.

(Mariskógr. Silva sanctæ Mariæ.)

Yderst paa Halsøen Bokenes, Lane Hered, Babuus-Len, ligger det ubetydelige Dragsmarks Sogn, som man henregner til de stjønneste Egne i dette Landskab, fordi Løvsflorene der endnu ere nogenlunde bevarede. Disse Stove have givet den Indsænkning mellem skovløse Bjerge, hvoraf Bygden bestaar, Navnet Dragsmörk, og det her siden stiftede Kloster beholdt samme, uagtet dets officielle Navn var Silva sanctæ Mariæ eller i norst Dverfættelse Mariskógr ¹⁾).

Dragsmarks Kloster er stiftet af Kong Haakon Haakonssøn, som, efter hvad S. 453 er viist, flyttede Barfodbrødrenes Klosterkirke fra Tønsberg derhen. Tiden angives ingensteds, og det er kun gisningsviis, at man har opført 1260 ²⁾). Sagnet sætter Klosters Stiftelse i Forbindelse med den gamle Vise om Arel og Valborg, idet Kong Haakon af Kjerlighed til hende skal have bygget Dragsmarks pragtfulde Kirke. Stjønt flere Egne i Norge, hvoriblandt Gisle paa Søndmøre og Teige ved Tønsberg, gjøre Paastand paa at have været Skuepladsen for dette tragiske Sagn og at gjemme Stjøn-Valborgs Been, er dog Sagnet ingensteds saa levende og uddannet som omkring Dragsmark, maaste dog for en Deel optruffet af Chorograferne ved allehaande Alderdomslevninger's Ubleddning derom ³⁾). Dragsmarks Klosters Forbindelse med dette Sagn faar staa derhen; kun saameget er viist, at det feiler, naar det lader Valborg gaa i Kloster her som Nonne, og beretter, at Munkene, medens Dragsmark var Nonnekloster, skulle have boet paa

¹⁾ Det udførligere Beviis for, at Dragsmark og Mariskog er samme Kloster, er ført i 1ste Udg. S. 82—83, men en Gjentagelse deraf er her saameget mindre fornøden, som Abbed Thorer af Dragsmark under Brev af 1492 i Seglet kaldes abbas de Silva s. Mariæ. Dipl. Norv. II. No. 968. At de officielle Klosternavne saa yderst sjelden forekomme, maa ikke undre os, da man i det Helt fleste foretrak de lokale Navne. Saalees Inters, Rein, Valle, Lyse, Hovebø o. s. v.

²⁾ Dette Aar er i alle Fald det tidligst mulige, da Børglum Kloster i Vendsyssel, hvorfra Dragsmark fik sine første Munk, laa under Bænd i syv Aar fra 1260 af. (Daugaard S. 327.) Wieselgren (de claustr. Sviogot. 53) og J. Chr. Berg i Saml. til Norg. Hist. V. 377 henseer Stiftelsen til 1234, som maaste atter er for tidligt.

³⁾ Brunius Refa 115—116. Dybeks Runa. Juni 1844. 24 ff. Holmbergs Bohus-Läns Hist. III. 108—109. Svenska Folkvisor af Geijer och Afzelius. I. 143.

den nærliggende Gaard Munkebu; thi her var aldrig været noget Nonnekloster, og Munkabu var uden Tvivl her som overalt ellers kun været Konventets Ladegaard, hvor en Lægebroder forfædte Gaardsbruget. Derimod kaldes dette Kloster snart et Augustiner-, snart et Præmonstratenser-Kloster, og da de Sidstnævnte vare reformerede Augustinere, er heri ingen Modsigelse. De første Præmonstratensere skulle være komne til Dragsmark fra Berglum Domkapittel i Holland, hvorfor Klosteret og kaldes filia Burgillanensis, og Dragsmarks Abbed visiteredes i senere Tider af Præmonstratener-Abbeden i Bekkafog i Slaane ¹⁾).

Allerede ved Stiftelsen havde Kong Haakon tillagt Klosteret 50 Markbol Jordegods, og hans Dronning Margareta havde ligeledes lagt Geds dertil, hvilke Gaver Sønnen Magnus stadfæstede, ligesom han i sit Testamente 1277 gav „Karistog Kloster“ 10 Mark gangbar Rind ²⁾. Naar derimod svenske Forfattere berette, at Kong Haakon desuden gav 30 Maanedsløse til en Skole i Dragsmark, hvorved han ansatte Lærere (lectores) i Theologi og Philosophie, saa hendes herfor ingen Hjemmel ³⁾. Fremdeles skal Kong Haakon, ifølge de samme Forfattere, med paveligt Samtykke have tilstaaet Kannikerne, foruden de Præbender, som vare dem tillagte, Kaldsret til de omliggende Kirker, og som Følge deraf byggede de Bokenes Kirke med to Altare, samt en Kirke i Drevike

¹⁾ Script. Rer. Dan. VIII. 317. IV. 418.

²⁾ Dipl. Svecan I. 728. Dipl. Norv. IV. No. 3.

³⁾ At Steen Bilde paa Reformationstiden skal være sat i Skole her, viser kun, hvad man uden denne Oplysning kunde vilde, at Munkene her som i andre Kloster gave sig af med Underviisning og Opdragelse, selv af Børn og unge Mænd, som ikke vare bestemte for Klosterlivet. Jeg maa derfor beklage, at Biesfeldt og Holmberg (anf. St. 53. 54 og III. 102 ff) just her have undladt at anføre deres Hjemmel for, at denne Klosterkole var en „Høiskole, et gymnasium monasticum Augustinum“, hvis Lærere havde saadant Lærdoms Rn, at Unglinger fra Norge og Danmark samlede sig hvid, og bibragtes den Dannelse, som sømmede Tidens Riddermænd“. Lgsaa fra Sverige antager Holmberg, at Dragsmarks Skole søgtes, især i Gustaf Vasas Tid, medens Landskabet var i svensk Besiddelse, siden man finder Klostergodset da forregt med Gienomme paa Dal. Dette kan være muligt, men er ikke sikkert, langt mindre bevisligt, og det maa vække Tvivl, at en i saa Fald vigtig Høiskole aldrig omtales i danske eller norske, dog temmelig rige Kilder. Men ubetinget uret har Holmberg derimod, naar han formoder, at man endog maatte i Dragsmark „søge det Seminarium, i hvilket det sydlige Norges Presteskab hentede den ringe Oplysning, hvormed det i Middelalderen optraadte“; thi at Oslo Stifts Presteskab dannedes ved Domskolen i Oslo, er utvivlsomt.

for Klosters Bønder. Ogsaa denne Efterretning er, hvad Bokenes angaar, mistænkelig, da denne Kirke opføres blandt Oslo Stifts Kirker, uden at noget Forhold til Dragsmark antydes; man seer, at Bokenes selv eiede Gods til sin Bygning, hvilket ikke vel kan tænkes, hvis den havde tilhørt Klosteret. Man finder og, at Oslo Biskop og ikke Dragsmarks Abbed har holdt Regnskab med Bokenes Kirkes udestaaende Fordringer ¹⁾).

Forøvrigt ere Efterretningerne om dette Kloster i dets Velmagtsdage ikke mange. Oslokanniken Guttorm Haavardsøn gav ved sit Testamente af 13de April 1331 Abbeden af Dragsmark nogle Klædningsstykker, uden at Klosteret fik Noget ²⁾), men Kong Magnus og Dronning Blanka gave det i deres norske Testamente af 1347 10 Mark Sølv. I Groa Thorleifsdatters Testamente af 1341 blev Dragsmark rigelig betænkt. Hun valgte Gravsted i Mariakirken der, og gav derfor $\frac{1}{2}$ Markebol i Bakke i Lyngs Sogn. Desuden gav hun 12 Øresbol i Stedulfsrud og endnu $\frac{1}{2}$ Markebol i Bakke paa Betingelse, at Abbed og Brødre i Dragsmark skulde holde hendes Martid med Sang, Vigilier og Sjælemesser evindelig, samt føde 10 fattige Mænd og brænde to Kjerter over hendes Grav. Fremdeles skulde de holde en Messie daglig i hendes Martideuge. Overholdtes ikke disse Vilkaar, skulde de 12 Øresbol falde tilbage til hendes Arvinger ³⁾. — 6te Octbr. 1370 var Kong Haakon i Dragsmark, hvorfra han udstedte to Stikbreve efter Oprøret Svend Basfe eller Basfesøn ⁴⁾).

Den første Abbed, man finder nævnt her, hed Niklis eller Nikolaus, som 28de Decbr. 1423 med sine Brødre magesiftede til Gamal Gamalsøn Klosterets 2 Gaarde i Kongsviken paa Ordst mod Ø

¹⁾ Dypsteins Regist. fol. 1 b. og 164. Drevikens Kapel nævnes derimod ligesaa lidt som Dragsmarks Kloster i denne Fordebog, og det var ikke ualmindelig, at de større Klostre havde saadan en liben Kirke for Almuen. Oslo Biskops Ret til at tage Gæsthold i Dragsmark paa sin Visitation i Olveshusel antyder og, at Klosteret har eiet en eller flere Sogneskirker, og det er alene med Hensyn til Bokenes, at jeg nærer Tvivl.

²⁾ Dipl. Norv. III. No. 160. Et Stik „Dragsmarken“ gav han sin Frænde Aøle og sin Svend Alf.

³⁾ Testamentet er trykt hos Suhm XIII. 788, og derefter af Wieselgren l. c. 52. Det var uden Tvivl den samme Fru Gro Thorleifsdatter, som havde givet 3 forskellige Gaarde i Harekflads og Lyngs Sogne i Bahuus-Len til Kommunitet ved Oslo Domkirke. (Dyft. Regist. fol. 124. b.)

⁴⁾ Dipl. Norv. I. No. 407. 408.

Dressbol i Svinaviken, hvortaf Klofret før eiede Kisten, og hans Deel af Raner samt forstjælligt Løsøre ¹⁾). Samme Abbed Nikolaus var 1430 paa Norland, hvor han med flere stiftede Krven efter Jon Darre ²⁾). Den Klaus Abbed, som Holmberg har fundet i 1434, er formodentlig den samme Abbed Nikolaus.

En af Dragsmarks følgende Abbeder var Thorer, som 24de Juli 1489 var i Kjøbenhavn ved den unge Hertug Christierns Hylding som Norges Konge, og da han her nævnes først blandt Abbederne, maa han dengang allerede have forestaaet Dragsmark i mange Aar; thi Paal af Hoveds, som nævnes efter ham, var Abbed 1476 og maaske før. Samme Thorer omtales i en Dom af Norges Higsraad 1490, hvortved Lambrecht Borgmester i Carpsborg fritjendtes for Hr. Henrik Krumedikes Tiltale paa Kongens Begne i Anledning af et Stib, hiin havde ladet bygge ved Bahuus. Det oplystes, at Abbeden og hans Konvent havde tilladt Lambrecht at bygge dette Stib paa Klofrets Grund, og at saavel Ebbe Munk (den forrige Lensherre) som Landsfogden havde samtykket deri ³⁾).

Enkedronning Dorothea, Kong Hans's Moder, bestemte for Dragsmarks Kloster en af de største Gaver fra een Haand, som vor Klofretshistorie kjender, idet hun i 1492 anviste Abbed Thorer gennem Henrik Krumedike 500 Mark i Gods og Penge. Paa Grund heraf forpligtede Abbeden og hans Konvent Ode Mai s. A. sig til, hver Ugerdag om Aaret at holde en Martidsmesse med Digiliet, hver Fredag aarlig en Messe af det hellige Kors, hver Loverdag af vor Frues Bedbudelse, og hver Søndag af den hellige Trefoldighed. Forsømmes denne Gudstjeneste, skulle efterfølgende Abbeder staa hendes Naade og Arvinger til Rette derfor. S. D. erklærede Hr. Haakon og Hr. Ervend, formodentlig Kanniker i Dragsmark, at de i ovennævnte Anledning havde været hos Hr. Henrik paa Bahuus, og afgivet Klofrets Forpligtelse ⁴⁾. Uagtet denne Kvittering synes dog denne store Gave ikke at være kommen Dragsmark tilgode, da man maa have begaaet den Uforsigtighed at tage Krumedikes Gjældsbrief for Summen, istedetfor at lade sig den ud-

¹⁾ Trykt feilfuldt i Runa, Juni 1844. S. 29 efter Original paa Norland paa Ordoft. En Gamal Bulte med talrig Slægt nævnes i 15 Aarhundrede som formuende Biskoping. (Eyk. Reg. fol. 152.)

²⁾ Dipl. Norv. II. No. 702.

³⁾ Dipl. Norv. II. No. 955. I. No. 965.

⁴⁾ Dipl. Norv. II. 968. 969. Danske Mag. 3die Række. II. 3.

tælle i Gods og Penge efter Kvitteringen. Herman Matsøn, hvem vi nedenfor omtale som Klosters Forstander, tilskrev nemlig 7de Septbr. 1519 Christiern II angaaende Hr. Henrik Krumediles Gjældsbreve paa Kongens Farmoders Fru Dorotheas Begne. Dette Brev havde Herman tilfikket Kongen, og beklager, at Klosteret af disse Penge, der ifølge Krumediles For skrivelse skulde været betalte for 26 Mar siden (altsaa 1493), endnu ikke havde modtaget det Ringeste, men stoler paa Kongens Løfte at staae Herman Fyldest paa Jomfru Mariae (d. e. Dragsmarks) Begne. Imidlertid ansøger han om, at Kongen, paa Grund af Klosters store Forfald, vil unde dette Dyrngje Gods, som Mester Hans Mule nu har indløst (til Kronen) for 500 Mark, i saa mange Mar, som Hr. Henrik har fiddet inde med de 500 Mark; thi Kongen har let for at komme til Hette med denne. De bestemte 3 ugentlige Messer ¹⁾ har Herman trolig ladet holde, saalænge han har haft Klosteret i Besaling, men han seer sig ikke istand til af den Rente, som nu ligger dertil, at opbygge hvad der er forfaldet og holde Messerne; $\frac{1}{3}$ af Godsset ligger øde, og deraf faaes hverken Leding eller Landstyd; han har selv øte holdt sig paa sine egne Penge, siden han stilles af med Venet (Bahuus), og strax han var vendt tilbage fra Kongen, kom han i Feide med nogle Svensker, som havde brændt Hr. Knut Knutsøns Gaard, og drog hen for at røve Dragsmark, hvilket Herman dog ved at samle sine Baads- mænd hindrede, og jog Fienden over paa Ordoft. Her greb han 12 af dem, som han sendte til Hr. Knut Knutsøn paa Bahuus, der rettede 7 og holder de 5 øvrige fangne. Han gjentager sin Bøn om Kongens Hjælp, og forsikrer, at han alt paa Klosters Bygning m. v. har anvendt 400 Mark, og dette forslaar dog lidet ²⁾.

Af dette Brev seer man, at Dragsmark allerede rum Tid før Reformationen har faaet verdslig Forstander, og da Hermans Udtryk antyder, at han 1519 alt længe havde opholdt sig der, bliver det ganske vist det først sekulariserede Kloster i Norge. Marsagen hertil kan ikke oplyses, da man Intet finder om Dragsmark i de foregaaende Mar, uden at Abbeden i 1500 hed Helge ³⁾. Forresten synes Herman Matsøn

¹⁾ De opgives her at gjælde: Trefoldigheden, Jesu sem Saar og Jomfru Maria.

²⁾ Brev til Kongen i danske Geheimearchiv; trykt i 1ste Udg. af dette Skr. S. 756—758. jfr. ovenf. S. 178. Om Kongen foretog noget hermed, er ubekjendt, men det blev i al Fald uden Felger; thi 29de Marts 1522 truede Herman Matsøn Krumedile med atter at klage til Kongen, hvis han nu ei betalte sin 30aarige Gjæld til Klosteret. (Orig. i danske Geh. Arch.)

³⁾ Holmberg III. 103.

ikke at have været tilfreds med sin Stilling som Forstander i Dragsmark; thi 21de Mai 1523 tilskrev han Hr. Henrik Krumedike, „Kor-
ges Niges Forstander, paa min naadige Herres Hertug Frederiks Begne“,
et Brev fuldt af Beklagelser. Under Ufreden i Landet ¹⁾ havde Drag-
smark maatte give Brandstat, Herman var selv bleven fangen af Nils
Olsson og havde maattet løse sig ud, for at Klostret ikke for længe
skulde blive uden Formand. Han har hørt, at Jens Berniksen i
Thoresby ²⁾ har været hos Hr. Henrik i Malstrand og begjæret Klost-
ret igjen, og dette vil Herman meget gjerne. Han beder, at Krume-
dike vil gjøre, hvad der er til Klostrets Hæder og Gavn, saa der kan
komme en viet Abbed, som kan holde Ordenens rette Regel. Dette
vil være Herman en stor Velgjerning, og han kjæder Forbudet i Kirke-
loven, at ingen Verdensmand maa tiltage sig aandelige Eysler, hvortil
han nu og føler sig for strøbelig. Han beder derfor indstændig om
Afløsning, og vil forskyde det saa med Eftermanden, at han kan faa et
lidet Rum der til sin Dødsdag. Klostret skal deraf ingen Skade have ³⁾.

Herman Matsøn synes dog ikke at være bleven saasnart afløst,
som han ønskede, og Dragsmark fik neppe nogen Abbed mere; thi først
19de August 1532 forlenede Frederik I Peter Størle med Dragsmarks
Kloster paa 10 Mar mod den Afgift, som Herman Striver havde givet ⁴⁾.
Men paa den anden Side foretoges ingen voldsomme Skridt til Kon-
ventets Opløsning. Ifølge Odman fik Brødrene Tilladelse af Christian
III til at forblive i Klostret mod at underholde en lutherisk Præst, hvor-
til de udvalgte deres forrige Skriftefader Mikolaus Petri, som i 1561
afløstes af Peter Andersøn, under hvem de sidste Munke skulde være
ndjagne og Godset lagt under Kronen ⁵⁾. Efter Peder Størle fik Ho-

¹⁾ Hermed sigtes til de Svenskes Indfald 1523 under Lars Siggesøn Sparre. Det
var maaske under denne Ufred eller under senere Trængsler, at Munkene ned-
grove en forgnit Monstrans, som blev funden i Jorden i Palle Grubbes
Lenskib, vægtilg 165 Lod, og af ham indsendt til Kongen, ifølge Kvittering
af Sept. 1554. (Norske Registr. i Affr. I. 335).

²⁾ Sognepræst der fra 1500—1520. Odman. 159. Holmberg. III. 104.

³⁾ Original i danske Geheimarchiv. Det giver, som det synes, et hæderligt
Vidnesbyrd om Herman Matsøns Uegennyttighed og Retfærd. Han var vist
den eneste Klosterformand paa den Tid, som bad sig afløst, for at Ordenens
Regler kunde overholdes ved en viet Abbed. Han levede endnu i 1553 her
i Egnen, da han af Kongen 1ste Juli forundtes Klostrets Gaard Munkebu
for Livetid uden Afgift. (Norske Registr. i Affr. I. 328).

⁴⁾ Saml. til Norges Historie VI. 45.

⁵⁾ Biesfeldgren I. c. 54 efter Odman 262.

manden paa Bahuus Hr. Klaus Bilde Dragsmark i Forlening 1544, efter Jens Holgerssøn Ulfstænd, „mod at bygge og forbedre Klofret underholde Jomfruerne (d. e. Munkene), derinde ere eller herefter anmeldes vorder, med tilbørlige Klæder og Føde“ (1549—1552), Palle ubbe (1552—†1561) og hans Enke Margareta Hardenberg som Pann til 1573, Knud Grubbe fra 1573; han fik 1575 Livsbrev for og sin tilkommende Frue Mette Ulfstænd, der formodentlig døde 1602, Dragsmarks Len lagdes under Bahuus Hovedlen, hvis Indehavere, en Madsøn Larmand, Jørgen Lunge og Jens Sparre, havde det paa stilt Regnskab, indtil Nils Hammer fik det (1628—†1643) og senere Thomas Dyre (1643—†1651), samt Hentif Willumsøn Rosenvinge modentlig til sin Død 1667.

Dragsmarks Tordebog er nu neppe til, men Odman har seet i, og efter hans Beretning udgjorde Klofrets aarlige Landstyd 1 Td. 1g, 183 Tdr. Malt, 22 Tdr. Byg, 57½ Td. Meel, 95½ Pd. Smør, 1 Td. Havre og 48 Aldr. i Penge. Godset stal have ligget især i ørd-Biken, samt paa Ordoft og paa Dal, hvor betydelige Eiendomme lke være givne til Klofret, medens Biken var i Gustaf Vasas Besidse¹⁾. Af Klofret staar nu alene noget af Kirkens nordre Muur tilbage i Ornamente. I Febr. 1610 fik Lensherren paa Bahuus kongelig faling til at tage Steen herfra til Slottets Bygning; dog stode endnu 100 Aar siden Murene baade af Kirke og Kloster, der laa 20 Skridt hverandre. Klosterkirkens Muur var da 30 (svenste) Alen høi, 40 en lang og 20 Alen bred. I østre Gavl var et tredeelt 25 Alen høit ndue, frandsæt med Løverk og Englehoveder. Hoveddøren var 14 en høi, og derover stod et Hjulvindue. Hele Kirken var af huggen een, Dør- og Vindues=Indfatningerne af Bægsteen²⁾.

¹⁾ Holmberg III. 103—104. Odman 261.

²⁾ Brunius architekt. Resa. 114—115. Perspekt af Bygningen findes i Dytbets Runa 1844. Odman beretter, at de hugne Stene vare af Kong Haakon førte hid fra Ribarod, men dette er uden Tvivl en Skrivfejl for Tonsberg. — Biskop Jens Nilssøn af Oslo fortæller i sin Bisfatsbog ved 12te April 1594, at han da vifsterede Dragsmark Kirke, en Trækirke, staaende strax hos Klofret, og formaende efter Prædiken Almuen blandt mere „om Dragsmarks Kloster at bygge og gjøre færdig, saa det kunde blive en Kirke af . .“ (ulæseligt). „Mellem Klofret og Præstegaarden have staaet 3 Kors, et Billefud imellem hvert hos Beien, og haver været stensat omkring hvert Kors, som synes endnu, og er fra Klofret til det første Kors 3 eller 4 Billefud.“ (Kgl. Bibl. i Kbhavn, Thotts Saml. No. 1593. 4to). —

§ 14. Kastele Augustiner-Kloster.

(Kastala-klaustr.)

Kong Sigurd Jorsalfarer nærrede Fortjærlighed for Konghelle, og opholdt sig ofte paa denne Kant af Landet. Til Egnens Forsvar lod han 1115 der ved Landsenden opbygge et Kastel af Torv og Kampsteen med Grav omkring; han byggede Huse, Kongsgaard og Kirke inde i Borgen ¹⁾. Denne Kirke var af Træ, bygget med Omhu og Pragt, og kaldes dels Kastalakirkja efter Borgen, dels Kors-Kirken efter den Splint af Christi Kors, som Sigurd hjembragte fra Jerusalem og gav til denne Kirke, der indviedes 1127. 8 Aar derefter blev Borgen indtagen af Venderne, Kirken plyndret og brændt, og Korset røvet, men senere tilbagegivet af Hedningerne, og nu ført til Olafs Helligdom i Nidaros ²⁾. Hermed forsvinder Kastele Kirke; men mod Aarhundredets Slutning finder man et Kastala-klaustr, et Augustinerkloster i Konghelle, som vi formode i en eller anden Henseende staar i Forbindelse med den af Kong Sigurd byggede og uden Tvivl med gode Indtægter forsynede Kirke. Det omtales første Gang ved 1182 som fuldt organiseret Kloster, og er selvfølgelig i det Mindste nogle Aar ældre. Dets Stifter er ubekjendt, men den Forbindelse, hvori Kastele Kloster senere stod til Nidaros Erkestol og Ebelholt Kloster i Sjælland, gjør det sandsynligt, at det er stiftet ved Munk fra dette Kloster af een af Norges Erkebiskopper, nærmest Dypstein, med Bistand af Ebelholts berømte Abbed Wilhelm, der senere blev kanoniseret ³⁾. I saa Fald er Kastele Kloster stiftet for regelbundne Chorherrer af St. Victor mellem 1176, da Wilhelm flyttede fra det af ham reformerede Eskildsø til Ebelholt, og 1182, da det første Gang nævnes ⁴⁾. Det eneste Sikre er dog, at Konghelle fra Slutningen af 12te Aarhundrede havde et Augustinerkloster, hvilket ældre Forfattere dels ikke have kjendt af Navn, dels sam-

¹⁾ Fornm. Sögur. VII. 110. 159.

²⁾ Helmsøft. Sig. Jorsalf. S. c. 40. Magn. Bl. S. c. 10. 11. Fornm. Sög. VII. 110. 189. X. 416. 417.

³⁾ Under Krigen mellem Magnus Erlingsøn og Evertter opholdt den Første, hans Fader og Erkebiskoppen sig oftere i Danmark, hvor Bekjendtskab med Abbed Wilhelm kan være gjort. Munch (Norske F. Hist. II. 939) fremfatter den ikke usandsynlige Gissning, at den kongelige Kirke i Borgen i Konghelle er overdraget Erkebiskoppen ved Kong Magnus's Kroning, hvorved Klosters Afhængighed af Nidaros Erkestift forklares.

⁴⁾ Script. Rer. Dan. V. 458—495, især 470 not. i.

menblandet med Minoritternes Kloster i samme By¹⁾. Kastele Klosters Beliggenhed maa med størst Himmeligbed søges paa Kastelegaardens Grund vesten for den nuværende Kongelf By, hvor en Grundshob, kaldet Klosterkullen, formodentlig bevarer Mindet derom²⁾.

Wilhelm, Abbed af Sanct Thomas de Paraclyto i Ebelholt, tilstrev 1182—1183 Laurentius, Prior, samt Henrik og de Døtge, som i Konghelle føre et kanonisk Liv, et Brev, hvori han indstærker dem indlydendes Kjærlighed, omtaler, at han nylig har tilstrevet dem, før at faa Biskop om deres Forsatning, og løver med det Første at sende dem en Ladning Malt, men beder dem, hvis det paa Grund af Fjendtligheder mellem Kongerne (Magnus og Eberre) skulde være utilraadeligt at sende Skibet til Konghelle, at opgive et sikrere Sted³⁾. Dette og endnu mere det følgende Brev af 1403 antyder Kastesles klosterlige Forbindelse med Ebelholt; andre ligesaa paalidelige Vidnesbyrd vise, at det stod under Nidaros Domkirke. Saaledes oplystes under Striden mellem Erkebiskop Jorund og hans Kapittel (ved 1300), at det hørte blandt Kannikernes Hettigheder i Forening med Erkebiskoppen at have Tilsyn med og vælge Formanden for Kastala Kloster Øster og Helgeseter ved Nidaros⁴⁾, og det Samme sees af Magestiftet nedenfor af 1354. Det maa forøvrigt være i dette Kloster, at Sydselmanden Jon Drotning i 1206 blev begravet⁵⁾.

Thorgeir, Prior i Kastele, magestiftede i Løbese 28de Marts

¹⁾ Saabel Rhyzelius (Monasteriol. Sviogoth. 188) som Doman 95 nævner her et Munckloster ved 1202, altsaa før Franciskus's Fremtræden, men synes ikke at have anet, at det var Kastesles Augustinerkloster. Resenius (Scand. illustr. I. 94) fortæller, at et Kloster stiftedes i Konghelle efter Sigurd Jorsalfarers Liv. Herved er og Wiselgren (I. 8—10) bleven staaende. Munthe (Kalls Snorre I. 154) og Holmberg III. 362 antage det for Franciskanerklosteret.

²⁾ Oranus's Refa 87. Holmberg III. 363. — Wiselgren I. vil søge det paa Rungholmen i Gløen, men Klosters Jordebog af 1485 (nedenfor) nævner denne Holme, „liggende i Gløen nider fraa Kastele,“ blandt det Klosters underliggende Jordegode.

³⁾ Script. Rer. Dan. VI. 55. Dipl. Svecan. I. 115. Det er paa Grund af den her antydede Krig, at Langebek har henført dette Brev til et af hine Aar.

⁴⁾ Dipl. Norv. III. No. 35. Schønings Anhang til Domf. Bekr. 21. At Kastele Kloster, skjønt liggende under Oslo Stift, ikke stod under dettes Biskop, er adels klart. Klosteret nævnes ikke i Dystvins Register, et bekræftelse i Hans Kests Klage af 1533, medens dets Sekularisation derimod samtidigt paatales af Erkebiskoppen.

⁵⁾ Forum. Sög. X. 19.

1317 Klosters Gods i Stinbell til Hertug Erik af Sverige mod dens Gaard Ufer, og i sit Testamente af 1331 gav Guttorm Haavards- søn, Kannik i Oslo, Hr. Arne Prior i Kastala en Sølvrose, ligesom Klostret i Kong Magnus's og Dronnings Testamente af 1347 fik 40 Mark Penge foruden Andeel i Fællesgaven 300 Mark til de norske Klostre, som havde Jordegods ¹⁾).

Efter den store Mandedød 1350 synes Nidaros Erkestol at have haft Vanstuelighed for at bestyre det fraliggende Kastele Kloster; thi 2den August 1351 kundgjorde Erkebiskop Olaf, at han ikke besad her- ten lærde eller læge Mænd, som vare stiftede til at betros Kastele Kloster. Han havde derfor gjort et Magestifte med Kong Magnus, og overdraget denne hiint Klosters Tilsyn og Bestyrelse i verdslige Sæ- ger med Ret til at oppebære alle dets Indtægter mod at holde med Kost og Klæder de to Prestbrødre, som anbetros Messerne og Tjene- sten i Klostret, samt sørge for Bøger og Messeskrud. I Magestifte herfor har Kongen affaaet til Erkebiskoppen en Deel Krongods i Nid- aros Biskopsdomme ²⁾. Dette Brev hæver Erkestolens verdslige Myndighed over Kastele over enhver Tvivl, ligesom det viser, at Kon- ventet strax efter Pesten kun bestod af to Munk. Imidlertid kom selve Magestiftet ikke istand, men det gav længe efter Anledning til Strid om Klostret mellem Kong Hans og Erkebiskop Gaute. I 1495 lod Kong Hans sig give Vidisæ af Magestiftet, og da han i Advent 1498 var samlet med Norges Rigsraad paa Bahuus, gjorde han Kronens For- dring paa Kastele gjældende. Men Erkebiskoppen svarede, at „Kastele Kloster ved Konghelle med fuld Ret fra sin største Stiftelse af havde ligget under den hellige Nidaros Domkirke“, og bad derfor Kongen ei gjøre ham Hinder derpaa. Denne bespurgte sig da med Rigsraadet Norden- og Søndensjelds, som han for nogle Aar siden havde befalet at ransage det sande Forhold med det Bytte, som skulde fundet Sted. Man fandt da, at Byttet af 1354 aldrig var kommet i Stand, men at Kronen stedse havde beholdt og endnu eiede det Gods Nordenjelds, som ifølge Byttebrevet skulde været affaaet til Domkirken for Kastele. Da saaledes intet Bederlag var givet, tilsagde Kong Hans Erkebiskoppen og

¹⁾ Dipl. Svec. III. 320. Dipl. Norv. III. No. 160. Prioren Arne og Bro- der Bemuud have forseglet Brevet. Suhm. XIII. 807. Saml. til Nor- ges Historie V. 585. Det kaldes Klostret „in Castello.“

²⁾ Dipl. Norv. II. No. 326.

ns Domkirke Kastele Kloster med alt dets Gods frit for Kronens aatale til evig Tid, og lod derpaa i Rigsraadets Vaasyn cancellere snderstkere) det Exemplar af Magestiftet, som var tilstede i Raadet, mt befalede Hr. Henrik Krumedike ligeledes at lasere det, som laa i slo, samt alle andre Byttet vedkommende Breve ¹⁾. — Forøvrigt opses i samme Anledning, at et mindre Magestifte dengang kom istand, et Kronen overlod Domkirken 3 Gaarde paa Ytterksen, nemlig Pinvil, Iyr og Løvesand, medens to Gaarde, som vare komne fra Kastele uar Bahuus Ladegaard (nu Kastelegaarden), tilligemed hvad Kronen nu vde i Sunnarshs paa Hisingen, fremdeles skulde blive Kronens, efter- m disse Gaarde i længere Tid urettelig havde tilhørt begge Parter. esuden fritog Kongen ad gratiam Klosters Landsbønder for at holde este af Slottet, d. e. modtage Lensherrens Heste paa Foder.

Mindre sifter end Kastesles verdslige Afhængighed af Erkestolen derimod dets aandelige eller klosterlige Afhængighedsforhold til Ebel- st. Brevet fra Abbed Wilhelm antyder vel et saadant, og Konven- ts egen Erklæring af 29de Juni 1403 vilde gjøre det utvivlsomt, der- m den ikke tillige anerkjendte en Afhængighed i verdslige Sager, som er det alt Dpshste i det Mindste ikke kan have været stadig eller ube- idt. Erik Thordssøn, Prior af Augustinerordenen i Kastele Norge, og hele hans Konvent aflægge nemlig i dette Brev den ær- redige Fader Hr. Benedikt Esbernsøn, Abbed i Ebelholt, Pydigheds- ste. De overdrage ham, der nu efter Augustins kanoniske Regel er res Abbed, fuld Raadighed over Klostret og alt dets Gods. Ifølge riorens Forgængeres Erklæring havde Kastele steds været Abbeden i belholt undergivet, og sølgelig maatte Ingen uden dennes Samtykke elges til Prior, ligesom Kastele lover sønlig Pydigbed mod Ebelholt, is Konvent steds med broderligt Kjærlighedsbaand skal være forenet ed Kastesles ²⁾. Dette Brev er udstedt paa en Tid, da Erkestolen var dig efter Binalds Død 1402, medens dennes, 20de Decbr. 1402

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 982. Erkebiskop Gantes Erklæring er indført bag i Kastesles Fordebog 1485, Münch. Dipl. No. 4292. b, hvis Original er af- givet til Sverige, men Erklæringen er trykt i 1ste Udg. af dette Skrift S. 790. Under dette Rigsraadets Dphold paa Bahuus pantsatte Knut Alfssøn, Ridder og Hovedsmand paa Agershuus, 28de Decbr. 1498 i Ka- stelle Kloster v ed Konghelle, Bjers og Bjers Gods til Erkebiskop Gante for 200 Mark. Dipl. Norv. I. No. 995.

²⁾ Ebelshs og Ebelholt Klosters Brevbog i Script. Rer. Dan. VI. 176.

valgte, Eftermand Askell var paa sin Romertreise. Heraf har formodentlig Abbeden i Ebelholt benyttet sig for at knytte ældre Forbindelser fastere; men det er ikke rimeligt, at Nidaros Domkirke derfor har tabt en Indtægt, som den i alle Fald endnu 100 Aar derefter fremdeles uden Modsigelse besad.

19de Septbr. 1484 overleveredes Kastle Kloster med Gods og Ornamenteer til Forstanderen Arne Gunnarssøn, som fremdeles var her 1499, medens han tillige vedblev at være Kannik i Oslo ¹⁾. Klosters Jordegods paa Indland, Hisingen og Thjørn rentede dengang 84 Gylde mindre end 3 Stilling, 139 Pund Smør, 72 Tønder Malt og 6 Tønder Meel, og desuden havde 2 Gylde aarlig af 4 Tømter i Kongehølle, samt 14 Tdr. Meel af en Kværn. Klosters Ladegaard laa i Ytreby Sogn ²⁾. — Til dette Kloster maa efter al Rimelighed den frater Petrus Laurentii de ordine canonicorum regularium diocesis Osloensis have hørt, som 30te Juni 1508 indstredes som Student ved Moskøes Universitet ³⁾, men vi kjende forresten Intet til denne eller andre af Kastes Munk.

De sidste Efterretninger om dette Kloster angaa atter den under Kong Hans tilagte Tvist om samme mellem Kronen og Erkebiskoppen. I August 1529 forenede nemlig Kong Frederik I sin Tjener Jørgen Steenssøn med Kastle Kloster mod en Last Smør i aarlig Afgift og at tjene Kongen med 3 raabensvære Mænd. Over dette Indgreb i sin Kirkes Ret maa Erkebiskop Olaf strax have klaget; thi 10de Mai 1530 tilstred Kongen ham fra Husum og bad ham, naar han indfandt sig ved den til 2den Juli berammede Herredag i Kjøbenhavn, at medtage Betsførerne for Domkirkens Ret til Kastle Kloster, som Kongen havde betroet Jørgen Steenssøn, fordi man havde sagt ham, at Klosteret hørte ham og Norges Krone til ⁴⁾. Olaf mødte imidlertid ligesaa lidt ved denne

¹⁾ Kastle Jordebog af 1485. Dipl. Norv. I. No. 718. II. 990. 1006. Han er nemlig uden Tvivl den samme Arnerus Gunnari canonicus ecclesie Osloensis, som 11te Januar 1493 fra Kastle erkjendte Modtagelsen af Pave Alexanders Bemyndigelse for ham til at tillade Hr. Henrik Krumbike at agte Anna Rud, naagt de vare besværgede i 3die og 4de Led. Orig. i danske Gch. Arch.

²⁾ Jordebogen er tilligemed et samtidigt Inventar over Klosters Ornamenteer trykt med mange Feil hos Holmberg III. 363—366. Ornamenteerne vare saa.

³⁾ Moskøes Universitets Matrikul i Norske Saml. 8vo. I. 62.

⁴⁾ Saml. til N. Folks Hist. VI. 31. Rind. Dipl. No. 2962.

som ved de øvrige før og siden i Danmark tilskønnede Herredage; derimod sendte han Kongen forskellige Klagepunkter, hvorefter og Forleningen af Kastele, hvorefter han ligeledes beklager sig i Brev til Esge Bille af Mai 1531 ¹⁾). Klagen fremlagdes af de i Kjøbenhavn mødende norske Rigsraader, men som sædvanligt blev Intet afgjort, og med Nordmændenes Overtgang til Christiern II og dens Følger traadte sandsynligvis Spørgsmaalet om Kastele i Baggrunden. Jørgen Steensøn fik i 1530 fornyet Lensbrev paa Kastele Kloster ²⁾, hvis Gods senere lagdes under Bahuus Slot. Det forekommer derfor ikke som særskilt Forlening ³⁾).

§ 15. Minoritternes Klostre i Konghelle og Marstrand. Livsløse Klostre i Oslo Stift.

1. Minoritterklostret i Konghelle er maaske stiftet af de første Franciskanere, som landværs fra Slaane kom til Norge, og i saa Fald er det Ordenens ældste Kloster i Norge. Imidlertid støtter dette sig kun til Sandsynlighed og Subms Beretning, at Klosteret er stiftet 1230, uden at nogen Hjemmel derfor anføres ⁴⁾). Forøvrigt er dette Klosters Tilstand og Skæbne aldeles ubekendt, da det kun nævnes i et Par Testamenter og ved de i Klosteret holdte Provindskapitler. Det første af disse holdtes 1272 eller 1273; senere nævnes Kapitler i Konghelle i 1391, 1442 og 1495, uden at Noget om dette Kloster derved oplyses ⁵⁾). I Magnus Lagabøters Testamente af 1277 fik Minoritterne i Konghelle 12 Mark Sterling samt 120 Mark gangbar Mynt til deres Klosterbygning. I 1291 gav Paven de 4 Franciskanerklostre i

¹⁾ Saml. til N. Folks Hst. II. 71. Orig. i danske Gøhlemærchs.

²⁾ Norske Registr. i Hstfr. I. 258.

³⁾ Endnu kan mærkes, at det vel var i dette og ikke (som Bieselgren II. 37 antager) i Minoritterklostret i Konghelle, at Birgittuernes Generalconferens i Klosteret Parabisus ved Florens Lucas Johannis 1429 blev begravet, efter at være død paa Bahuus paa sin Hjemreise fra et Generalkapittel i Badstena. (Diar. Vadst. p. 73.)

⁴⁾ Danm. Hst. IX. 603. Laugebet i Script. Rer. Dan. IV. 421 siger kun, at Klosteret i Konghelle ikke kan være ældre end 1230, da Minoritterne først i dette Aar kom til Norge. — Dette Kloster nævnes af Bieselgren II. 37, forverles af Munthe og Holmberg med Kastele Kloster, og forbigaaes ganske af Rhyzelius og Odman.

⁵⁾ Script. Rer. Dan. IV. 421. VI. 572. V. 519. Script. Rer. Svoc. I. 34. 66. 75. 79.

Oslo Stift (Oslo, Tønsberg, Marstrand og Konghelle) Afkøbsprivilegium¹⁾. — Kong Magnus og Dronning Blanka gavede i deres norfste Testamente 1347 100 Mark Penge til Deling mellem Norges Minoritertklostre, hvoraf altsaa dette og har faaet sin Lod. Den sidste Notis om dette Kloster er af 6te Decbr. 1498, da Norges Higes Raad holdt Hetterthing her, og affagde Dom over Arild Kanes Mordere paa Søndmøre²⁾. Konghelle By brændte i Kong Frederik den 1's Tid, og med den Graabrødre Kloster, som derpaa stod øde, hvorfor Kongen befalede Høvedsmanden paa Bahuus Hr. Klaus Bilde at nedbryde de gjenstaaende Mure af Klostret, og anvende dem til Slottets Befæstning³⁾.

2. Til Minoriternes Kloster i Marstrand kjender man endnu mindre. Afkøbsprivilegiet af 1291 viser, at det dengang var til, og 1368 blev det tilligemed Byen afbrændt af hanseatistiske Sørovere fra Kampen⁴⁾. 1423 nævnes Johan Plattoslagere som Klostrets Gardian i et paa Thjern udstedt Skiftebrev⁵⁾, og i 1458 holdt Ordenen her sit Provindsialkapittel⁶⁾. Endnu i Odmans Tid (1740) stode dette Klosters Ruiner paa Marstrands Kirkes Grund sønden for Kirken, og denne Deel af Kirkegaarden benyttedes ligesom Graabrødrenes Tomt i Tønsberg til Fattiges Begravelse, og kaldtes den frie Klosterjord. Maastrer og Marstrands nuværende Kirke den forrige Klosterkirke; thi den er meget gammel, bygget i Rundbuestil, som det synes fra 13de Aarhundrede, og dog er det af Dypsteins Register temmelig klart, at Marstrand endnu omtrent 1400 ingen særskilt Sognetirke havde, efter som en saadan ikke deri omtales⁷⁾.

3. Paa Gaarden Skoien (Skodin) østenfor Oslo skal efter Mørchs Beretning have været et Filialkloster under Nonneseter i Oslo, der brugtes som Asyl for de Nonner, som i Hovedklostret havde forset sig. Men

1) Wadding Annal. Minor. V. 271. Klostret taltes der som en Lege, som tydeligt maa være Konghelle, Høns Mørch fortæller ret om det af ham antagne Skjærs Kloster i Vettehered (Annal. Minor. V. 12).

2) Danske Geheimreger. II. 20.

3) Udat. Brev i Not.

4) Suhm. XIII. 61.

5) Dipl. Norv. II.

6) Seglet m.

7) Script. II.

8) Dm.

den

Ud.

ke at tale om, at man i den katolske Tid aldrig kan paa en saadan Maade have stilt de faldne eller ulovlige Nonner fra Konventet, og med sat Lægmand istand til at holde Regnskab med Sædeligheden i ostret, saa strider denne Fortælling mod Dystens Jordebog (fol. 113), lge hvilken hele Gaarden Skien i 1396 lagdes til Bispestolen, hvord kun en ubetydelig Deel af Skodin magesiftedes fra Nonneseter.

4. Mariæ Hospital paa Hofvin (Hofvinar spital), ligeledes ved Oslo, staar derimod snarere i Berørelse med Klostersæsenets Jordegods har staaet i Dystens Register ved Akers Kirke ¹⁾, men et Læg er i senere Tid tabt, og man kan altsaa derfra kun slutte, at Akers Kirke tilhørte Nonneseter i Oslo, maa ogsaa Hofvins Spital se hørt derunder; Akers Sogneprest har da maaske ved denne af Akerske vedligeholdte Stiftelse holdt en Vicarius (mansionarius), der som rstander for et Klosterhospital har opfyldt Nonneseters Gjæstfripligt, og befriet Klosteret selv for Indryk af Pilegrime og andre isende.

5. Paa Gaarden Blakkestad, vderst i Akers ved Fjorden, var et Mærks Beretning et lidet Filialkloster for 4—5 Munke, og en vedbygning i Jorden kaldes endnu Munkedammen. Den var den bekjendte bbygning-Høvdinges Gudolfs Uttegaard, og er maaske ved hans Undergang som forbrudt Gode kommer under Kronen, og derfra til Nonneseter Oslo, som eiede den hele Gaard i 1396. Har den, som rimeligt er, været Bugaard under dette Kloster, lader baade Dammen og Sagnet sig strækkelig forklare; men det er dog troligt, at her tillige har været et Nonneseter underholdt Hospital; thi før den nuværende Landevei mellem Christiania og Drammen anlagdes, reiste man først til Baads over Fjorden fra Oslo til Egnen om Blakkestad, og derfra Nideveien er Fjeldet til Lier ²⁾.

6. Skia (Skeid) i Serum, Usaf i Skedsmo og Nannestad

¹⁾ Dyst. Regist. fol. 143. b. Eignir þeir sem liggja til Hofvinar spital standa skilvænar við Akers kirkju. Mærk anfører, at her skal have været et Jordegods (Kloster), men deraf findes ingen Oplysning, ligesom Hofvins Spital tilhørte Akers Kirke og Bispestolen gjør det lidet rimeligt.

²⁾ Mærk anfører fol. 728—729. Dystens Reg. fol. 144. I Jens Mærks Afskrift af hans Brev paa Bispestols til Akers og Vestre Akers Gaard i Blakkestad har været noget mere end en almindelig Gaard, og det synes at Gaarden efter Reformationen blev et Hospital, (Sletskriver paa Agerøhøns, 24de Aug. 1605.)

Oslo Stift (Oslo, Lønsberg, Marstrand og Konghelle) Afskædsprivilegium¹⁾. — Kong Magnus og Dronning Blanka gave i deres norske Testamente 1347 100 Mark Venge til Deling mellem Norges Minoritærklostre, hvoraf altsaa dette og har faaet sin Lod. Den sidste Notis om dette Kloster er af 6te Decbr. 1498, da Norges Riges Naad holdt Hetterthing her, og affagde Dom over Arild Kanes Mordere paa Sandmøre²⁾. Konghelle By brændte i Kong Frederik den 1's Tid, og med den Graabrødre Kloster, som derpaa stod øde, hvorfor Kongen befalede Hovedsmanden paa Bahuus Hr. Klaus Bilde at nedbryde de gjenstaaende Mure af Klosteret, og anvende dem til Slottets Befæstning³⁾.

2. Til Minoriternes Kloster i Marstrand kjender man endnu mindre. Afskædsprivilegiet af 1291 viser, at det dengang var til, og 1368 blev det tilligemed Byen afbrændt af hanseatistiske Sværvere fra Kampen⁴⁾. 1423 nævnes Johan Plattoslagere som Klosterets Gardian i et paa Thjørn udstedt Skiftebrev⁵⁾, og i 1458 holdt Ordenen her sit Provindsialkapittel⁶⁾. Endnu i Odmans Tid (1740) stode dette Klosters Ruiner paa Marstrands Kirkes Grund sønden for Kirken, og denne Deel af Kirkegaarden benyttedes ligesom Graabrødrenes Tomt i Lønsberg til Fattiges Begravelse, og kaldtes den frie Klosterjord. Naaste er og Marstrands nuværende Kirke den forrige Klosterkirke; thi den er meget gammel, bygget i Rundbuestil, som det synes fra 13de Aarhundrede, og dog er det af Dystains Register temmelig klart, at Marstrand endnu omtrent 1400 ingen særskilt Sognekirke havde, efterfom en saadan ikke deri omtales⁷⁾.

3. Paa Gaarden Skoien (Skodin) østenfor Oslo skal efter Mørchs Beretning have været et Filialkloster under Nonneseter i Oslo, der brugtes som Asyl for de Nonner, som i Hovedklosteret havde forseet sig. Men

¹⁾ Wadding Annal. Minor. V. 271. Klosteret kaldes her Ronolenge, som tydeligt maa være Konghelle, kjønt Mørch forklarer det om det af ham antagne Skjærs Kloster i Bettehered (nedenfor No. 12).

²⁾ Danske Geheimearchiv. Danske Mag. 3die Række. II. 29.

³⁾ Udat. Brev i Norske Registr. i Afskr. I. 463.

⁴⁾ Suhm. XIII. 612. 672. Cartorius Urspr. b. Hansa ved Lappenberg II. 697.

⁵⁾ Dipl. Norv. III. No. 666. Holmbergs Bøh. Beskr. III. 432, med Træsmit af Seglet med Omkrift: S. conventus fratrum minorum in Malstrand.

⁶⁾ Script. Rer. Dan. V. 519.

⁷⁾ Odman i Bohusläns Beskrifn. 107 antager ligeledes Marstrands Kirke for den forrige Klosterkirke, og oplyser, at ifølge en nu overkalfet Indskrift i Choret er Kirkens Bygning (Ombygning?) fuldført i 1460.

ikke at tale om, at man i den katolske Tid aldrig kan paa en saadant Raade have stilt de faldne eller udydige Nonner fra Kontentet, og derved sat Lægmand istand til at holde Regnskab med Sædeligheden i Klosteret, saa strider denne Fortælling mod Dystens Jordebog (fol. 113), ifølge hvilken hele Gaarden Skøien i 1396 lagdes til Bispestolen, hvortil da kun en ubetydelig Deel af Skodin mageskiftedes fra Nonneseter.

4. Mariæ Hospital paa Hofvin (Hofvinar spital), ligeledes læt ved Oslo, staar derimod snarere i Berørelse med Klostervæsenet. Dets Jordegods har staaet i Dystens Register ved Akers Kirke ¹⁾, men dette Læg er i senere Tid tabt, og man kan altsaa derfra kun slutte, at Akers Kirke tilhørte Nonneseter i Oslo, maa ogsaa Hofvins Spital have hørt derunder; Akers Sogneprest har da maaske ved denne af Akers Kirke vedligeholdte Stiftelse holdt en Vicarius (mansionarius), der som Forstander for et Klosterhospital har opfyldt Nonneseters Gæstfrihedspligt, og befriet Klosteret selv for Indryk af Pilegrime og andre Reisende.

5. Paa Gaarden Blakkestad, yderst i Akers ved Fjorden, var før Mærchs Beretning et lidet Filialkloster for 4—5 Munk, og en Fordybning i Jorden kaldes endnu Munkedammen. Den var den bekjendte Ribbung-Høvdinges Gudolfs Ottegaard, og er maaske ved hans Undergang som forbrudt Gods kommer under Kronen, og derfra til Nonneseter i Oslo, som eiede den hele Gaard i 1396. Har den, som rimeligt er, været Bugaard under dette Kloster, lader baade Dammen og Sagnet sig tilstrækkelig forklare; men det er dog troligt, at her tillige har været et af Nonneseter underholdt Hospital; thi før den nuværende Landevei mellem Christiania og Drammen anlagdes, reiste man først til Baads vestover Fjorden fra Oslo til Egnen om Blakkestad, og derfra Nideveien over Fjeldet til Lier ²⁾.

6. Skeia (Skeid) i Scrum, Usaf i Stebsmo og Nannestad

¹⁾ Dyst. Registr. fol. 143. b. Eigair þeir sem liggja til Hofvinar spital standa skrifvadar viðr Akers kirkju. Mærch ansværet, at her skal have været et Johanner-Hospital, men derved findes ingen Oplysning, ligesom Hofvins Forhold til Akers Kirke og Bispestolen gjør det lidet rimeligt.

²⁾ Mærchs Norske Folks Hist. III. 728—729. Dystens Registr. fol. 144. I Jens Nilssøns Visitationberetning omtales hans Rejse paa Visitation til Akers og Vestfold ad den ovennævnte Vej. At Blakkestad har været noget mere end en almindelig Bugaard, synes og at styrkes deraf, at Gaarden efter Reformationen særskilt forleenedes til Anders Etabel, Slotskriver paa Agersthus, 24de Aug. 1550. (Norske Registr. i Afskr. I. 305.)

i Sognet af samme Navn, samtlige paa Romerike 1—2 Dagsejere fra Dølo, opføres ligeledes af Mørch som Filialklostre; men kun om det sidstnævnte gives nogen Underretning, og selv denne er ikke ganske sikker. I Registr. af 1622 nævnes nemlig ved 1351 en Gave af 3 Markskøl i Gaarden Enger i Mønnefad til Mønnefads Kloster, hvilket vi dog efter det S. 76 Anførte ligesom Afal og Stea ¹⁾ antage for Hospitiet, da de dertil ligge saa høist beleiligt paa Veien til Nidaros. Men naar Mørch omtaler et Skjøde af 21de Juni 1575, hvori „Stens Kloster i Stedsmo“ nævnes, saa er dette uden Tvivl en Forveksling af hvad ovenfor S. 461 er meldt om Stiens Klostergaard ²⁾.

7. Paa en liden Holme i Eternvandet under Gaarden Hesthammer i Hof paa Vestfold beretter Strøm (Egers Beskrivelse 76), at der skal have været et Kloster; men Stedets affides Beliggenhed gjør det lidet sandsynligt, at her har været noget Hospitium, og da der ikke kan være Tale om noget selvstændigt Kloster her, maa man vel, saafremt der paa Hesthammeren har været nogensomhelst Bygning fra den katolske Tid, nærmest gjette paa et Bedehuus eller et lidet Herberge, hvori de saa Reisende, som over Eternvandet drog mellem Vestfold og Eter, kunde søge Ly for Uveir. Men selv et saadant synes i denne Egn lidet nødvendigt. — Paa Klosterseter Annergaard i Høijord Sogn paa Vestfold, omtaler Mørch et Kloster, hvorom forøvrigt Sagn paa Stedet Intet veed, ligesaa lidt som her findes nogensomhelst Levning af et Kloster. Sandsynligviis er det derfor alene Navnet, som her har ledet Mørch, og dette henpeger simpelt hen paa, at denne Gaard i sin Tid har tilhørt et eller andet Kloster, hvorfra den senere ved Salg eller Magestifte er kommen til Andebos Prestebord. — Noget anderledes forholder det sig maaste med Benstøb Gaard ved Stien. Et Sagn paa Gaarden fortæller, at der paa den Part deraf, som kaldes Erlands-

¹⁾ Paa Gudleifs-Afal laa en Høgendes-Kirke eller privat Kapel, som maaste har givet Anledning til Klostersagnet. Gaarden Stea gif ved et Jortsted ud i Glommen 1798; men ifølge en Indberetning af 1745 stod her da „en ældgammel Trøbygning, som synes at have været et gammelt Munketapel, hvis Laster iskeblefor Rose var belagt med rødt og blaat Klæde.“ (Kallste Saml. p. fgl. Bibl. i Kbhvn. No. 200 fol.)

²⁾ Schøning beretter i sin utrykte Reise, at der ved Hurdalsvandet (Døre-Romerike) findes et Dalstrøg, Klosterdalen, hvoraf han satter, at her har været et Kloster og formodentlig en Kirke; men Navnet antyder kun, at et Kloster, nærmest Hovedsen, har eiet dette Strøg.

Benløb, skal have været Kloster i ældre Dage. Ingen Deel af denne Gaard sees at have tilhørt Gimse; følgelig har neppe noget Hospits under dette Kloster ligget her. Derimod hørte i det Mindste en Deel af Benløb til Serpens Prestebord, og det er derfor muligt, at Oslo Domkapittel, af hvis Midte Provsten i Serpens Provti stedse valgtes, her kan have underholdt et Hospits, da der ved Stien blev et nødvendigt Hvilepunkt for Pilegrime fra Ostlandet, der ad den sædvanlige Vej gennem Vestfjeldene drog til Bergen. — Dette Hospits laa i saa Fald i en Dagstreffes Afstand fra Manset (Nönnuset, Mannas eller Nonnernes Søde?) ved Laurvig, hvor ligeledes et dunkelt, maaste af Navnet opstaaet Klosterfagn findes, og hvorfra man har forte $3\frac{1}{2}$ Mil til Lønsberg med dets Klostre og Hospitaller.

8. Man har hidtil paa Müllers Autoritet (Vestf. over Lønsberg S. 33—34) antaget, at Olafsklostret i Lønsberg laa paa Gaarden Leige paa Nøstøen ligeoverfor Lønsberg, uden at mærke, at han i Beviset herfor modtager sig selv. Til hvad ovenfor S. 447 er anført om, at Olafsklostret laa i selve Byen ved Bryggerne, skulle vi her sige, at Gaarden Leige i Middelalderen tilhørte Oslo Biskopper, som der oftere opholdt sig under Visitatser paa Vestfold, hvorfor den almindelig kaldes Leige Bispegaard, som stod under Opsyn af en Raadmand, og da Biskop Anders Muus af Oslo havde nedlagt denne Værdighed, nød at beholde Indtægterne, af en Deel af Stiftet, opholdt han sig her, og skrev sig episcopus Tegensis (Biskop paa Leige)¹⁾.

9. I Borgeshysel omtales Klostre paa mange Steder, men saavidt jeg kan finde, har man ikke kjendt nogen af dem, førend J. N. Wilsø idst i forrige Aarhundrede nævner dem i sine Topografier over Sjødeberg og Eidsberg. Imidlertid synes deels Stedernes Beliggenhed, deels Bevninger af Bygninger m. v. at gjøre det sandsynligt, at idetmindste nogle af dem maa ansees som Hospitier eller Filialklostre. — Paa Vestinden af Blommen omtales Klostre ved Helene (Helin, Heli) Kirke i Sjødeberg, paa Gaarden Borge tæt ved Raade Kirke, og ved Dnsø Kirke. Om det sidste har jeg Intet kunde finde²⁾; om Borge fortæller

¹⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 58 No. 3, 75 No. 1. 14., 79 No. 6. o. fl. St. Münch. Dipl. No. 3164. 3172. 1601. Dipl. Norv. I. No. 558. 593. II. No. 44. III. No. 409. 419. 506.

²⁾ Raaste støtter det sig ligesom Pontoppidans Stammekloster (for Runnekloster) i Oslo, alene til en Skriv- eller Trykfejl hos Gehardi, som i Norges Historie I. S. XLVI opfører Dnsø Kloster istedetfor Dnsø Len eller Skibrede.

Mørch, at der fra samme Stal have gaaet en Løngang til Naade Kirke. Stjønt her kan have været et Klosterhospits under Børne, midtvejs mellem dette Kloster og Sarpsborg, gives der dog forøvrigt Intet, som stadfæster en saadan Formodning. Med Hensyn til Helene habes dog nogle Oplysninger. Wilsse har ikke vidst noget om Helene Kloster¹⁾, men Mørch omtaler det som et Filialkloster. Af Dystreins Register fol. 97. b seer man, at Helene Kirke har eiet Jordegods og havt særskilt Prest. Dens Omtale i denne Jordebog beviser, at den har hørt under Oslo Biskops Myndighed, hvilket og sees af en Dom af 1401 mellem Thorgeir Thorgeirsson, Kannik i Oslo „paa Helenes Kirkes Begne“, og Gilif Tholfsson, som fradømtes en Deel af Gaarden Nar-aug, da Thorgeir bevidste baade af gamle og nye Register, at Gaarden havde ligget til Kirkens Bygning²⁾. Den har været og er endnu en Gave- og Lovekirke, som hovedsagelig vedligeholdes ved milde Gaver, og hvortil endnu i de senere Aar Løfter gjøres i Sygdom og Nød. Det er muligt, at her kan have været et Hospits under Oslo Kapittel, stjønt Kirken dertil ligger vel meget af Veien; men rimeligere er det, at en virksom Kilde eller lignende har foranlediget Balsfarter hid, for hvis Skyld Kirken er bygget og Prest derved ansat. Balsfarterne op-hørte ikke med den ufuldførte Reformation, og da Kirken fremdeles havde Søgning og ved Almuens Gaver holdtes vedlige, blev den ikke som andre Kapeller sløst, men gik over til Sognkirke for Stiftets mindste Sogn³⁾.

10. Paa Glommens Østside nævnes af Wilsse og Mørch 5 Kloster. Nordligst af disse er Langseter Johannitter-Hospital⁴⁾ i Throgslad,

¹⁾ Beskrivelse over Spydebergs Præstegjeld S. 508. „Heli eller Helene Kirke er en Lovekirke af Træ. Anledning til saadant Løfte veed Ingen.“ — Han var selv, som bekendt, Prest paa Stebet.

²⁾ Dipl. Arn. Magn. fasc. 39 No. 1.

³⁾ J Pontoppid. Annaler III. 409 berettes, at „det norske Kloster Helene Kirke“ i 1567 forlenedes til Bjørn Raas. Denne danske Rigsråd sendtes i det Aar til Norge og levede Krigsforetagenderne der, men vi kan ikke sige, at han har havt eller i d. A. faaet noget Len i Norge. Men dersom her skienes Allehelgens Klosters Gods i Lund, der skundom kaldes Helene Kirke, vilde denne Forlening styrke Formodningen om, at Helene i Spydeberg har været mere end et almindeligt Kapel.

⁴⁾ Ifølge Mørchs Angivelse. Wilsse i Spydebergs Beskrivelse S. 343 omtaler en Bygning paa Langseter, „saa gammel, at man regner den fra Intulerens Tid,“ to Stokværk høi, Vægstokkerne sammenlagte med Balmel istedetfor Rose, og Kjælberer af usædvanlig tyk og høi Graasteensmurt.

omtrent $\frac{1}{2}$ Miil S. D. fra Dierens Udløb. Beliggenheden er saaledes ikke ubensigtsmæssig som Hvilepunkt for dem, der fra Borgeselskabet skulde gaa til Dieren til Romerike, fra hvis formodede Hospitier paa Asat eller Stea Langseter ligger en kort Dagsreise; men forøvrigt maa Mærkes Beretning staa derhen. — Omtrent 1 Miil S. V. herfra ligger i Sidsberg Sogn, neppe en Fjerding fra hinanden, Gaardene Slitu, Ljorkelsrud og Lekum. Ved den første Gaard laa i ældre Tider Lhenols Kirke, der paa Biskop Dysteins Tid havde sin egen Prest, men som ei synes at have haft noget Sogn. Et Brev af 1332, hvori er berettes, at Abbed Albrekt i Hoveds under et Ophold paa Sidsberg ed derfra til Lhenol for at spise ¹⁾, kunde vække Formodning om, at der har været et Hovedsæn tilhørende Hospitium, men Kirkens Omtale den røde Bog modsiges dette. Til Oplysning om Lhenols eller Lhenors Kirke i det Hele er derimod en Lagtingsdom af 28de Juni 1592 værdelig. En Bonde Einar Thallaksøn paa Kiserud i Sidsberg havde angivet for Statholderen Axel Gyldenstjerne, at Henrik Hanssøn paa Kjetner, Jon Bjørnsøn paa Slitu og Rasmus Meiersøn paa Mo samtlige Nabogaarde om Lhenol) og deres Forældre havde for 30 Aar siden, da Lhenol Anner blev øde, uden Lov og Dom tiltaget sig Kirkens Gods, som derfor Statholderen paa Kongens Vegne indtalede hos Bønderne, der mødte i Oslo for Thjostolf Baardsøn til Blegen, Oluf Halde til Thom, samt Agders, Frederikstads og Tønsbergs Lagmænd og Oslos Borgermester og Raad. De Indstevnte beviste med irettelagte Skindbreve og de ældste Mænds Udsagn, at Lhenor Kirke var deres rette og sande Odde, fundet og stiftet af deres Forældre (d. e. Forfædre), samt at disse havde bygget den for deres egne Jenge. Paa Gyldenstjernes Anmodning mødte Superintendenten Mag. Jens Nilsen i Retten „med Oslo Kapittels røde Bog“, og lod grundigt forfare og eftersøge, om Lhenors Kirke eller noget dens Gods havde forud været derudi indstrevet, hvilket ikke i nogen Maade er beindret ²⁾. Da Angiveren ikke i ringeste Maade kunde bevise, at Kirken hørte Kongen, dømtes Lhenols Kirke med Gods at være de Indstevneds sande Odde, til evig Eiendom efter deres Breve og lange rolige Jævd, og Einar dømtes at betale dem og Sognepresten Kost og Tæling, samt at bøde til Kgl. Maj. fire Mark for sin Mund, og aldrig

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 193. Ovenfor S. 409.

²⁾ Dette er mærkeligt nok, da Lhenols Kirkes Gods virkelig findes deri fol. 95. a.

mere herefter at staa til Troende i nogen Maade. Atter i 1620, des Paastand paa, at Gierne skulde have Kirkegodset forbrændt, som ei havde holdt Kirken ved Magt, saa der ei var holdt Messe der i u Kar; men denne Sag afvises, indtil den forrige Dom af 1502 underkjendt¹⁾. Da hiin Dom er støttet til den urigtige Forudsætning at Thensols Kirke ikke findes i den røde Bog, beviser den vel at Kirken oprindelig har været Odelsgods, altsaa en Høgendes-Kirke, selvø Bidneprovet og de irettelagte Breve gjøre dette rimeligt, og Dommen viser, at der i 1502 ikke var noget som helst Sagn om Kloster paa dette Sted; og da Hentil Stetner opregner sin Olsøens Forhold til Thensols Kirke ligetil 1440, er det utroligt, at Kloster kan have været her. Den Grundvold af et muret Hus skridt nordnordøst for Kirken, som Wilsø antager for Klosters²⁾, maa snarere være Presteboligen. — Om der paa den nærliggende Thorsølsrud har været et Hospitium eller deslige, maa staa da da man ingen anden Hjemmel har for nogen særegen Bygning der at Mørch omtaler Spor af Grundmure, i hvilke et Truentimmer-rad skal være fundet³⁾. — Paa den store Gaard Bekum (for del strax nordvest for Gdsbergs Hovedkirke, har der i ethvert Tilfælde en eller anden gammel Stiftelse. I 1774 fandt man nemlig⁴⁾ Murene af en Bygning, 30 Alen lang, 15 Alen bred og 12 Alen højt, af store velbrændte Muursteen paa Graasteens Grund med Hjørnerne og Rabningerne af Bøgsteen. Wilsøes og Mørchs retning, at Gaarden har Navn af et Hellig-Regems Kloster nasterium corporis Christi) støtter sig hverken til Sagn eller til lig Optegnelse, men alene til hiin Bygning, der dog snarere har et Hospitium eller en Gildestue, end et Kloster. Mørchs Tilføje Klosteret her var af Bernhardinerordenen, maa være urigtig; thi et strek af denne Orden maatte forekomme i Breve fra Middeldal Men dersom Navnet „hellig Regems“ Kloster mod Formodning stotter paa andet end en i sproglig Henseende forlastelig Etymologi af Gaardens værende Navn, saa antyder dette et Gilde, og ikke et Kloster; thi i

¹⁾ En bekræftet Afskrift af 1716 i Rigsarchivet.

²⁾ Beskrivelse af Gdsbergs Præstegjeld, i Topogr. Journal II. 46.

³⁾ Wilsø (anf. St. S. 60—61) har intet herom.

⁴⁾ Wilsøes Spydebergs Beskr. S. 543—544, samt Kobberstikken Grundtegn Bygningen Pl. 1 No. 8. Gdsbergs Beskriv. 46—47. Kraft Norges l. 103. (2den Udg. I. 58.)

der, som ovenfor S. 400 er riiist, et Hellig-Legems Gilde, ligesom et Alter i Domkirken af samme Navn, medens et Kloster neppe nogenfinde er be-
 nævnt saaledes. Selvs Ruinen, som den af Wilsse er aftegnet, (den er
 en ganske forsvunden og Hovedbygningen opført derover), ligner og i
 mærkelig Grad Steenhuset paa Gran (ovenfor S. 394), den ligger li-
 gesom dette nær ved den gamle Fylkestirke, og har efter al Almelighed
 haft samme Bestemmelse, den vi forøvrigt maa overlade senere Tider med
 større Sikkerhed at udfinde ¹).

11. Rakkestad Kloster og Hospital, 3 Mile Nord for
 Svinesund, 2 Mile ret Syd fra Langseter, 1½ Mil fra Sarpsborg,
 omtales ligeledes af Mørch, og det er al Grund til at antage, at der
 her har været et Hospits i den Pilegrimsvei, der søndenfra over
 Langseter, Stea, Nannestad og Eidsvold førte til Hammer og Midaros.
 For en Deel har siden stod nemlig endnu her en ældgammel Tømmer-
 bygning med tømrede Senge langs Væggene, altsaa af samme Indret-
 ning, som det S. 395 omtalte Hospits paa Grytting i Fron ²).

12. Skjærs Kloster i Bohuslän hændes kun af Odmans Be-
 retning, at der paa Gaarden Skjær, ikke langt fra Kongsgaarden Bet-
 taland i Sked Sogn nordligst i Landskabet, endnu i hans Tid (1740)
 findes Levninger af et Kloster, ligesom man endnu finder Spor af Tegl-
 steensmure der. Imidlertid er dette langtfra nok til at bevise et Klo-
 sters Tilværelse, medens Beliggenheden atter her, i Nærheden af en an-
 feet Kongsgaard og midt i den alfare Dei, hentyder til et Hospits.
 Gaarden Skær nævnes oftere i Dysteins Register, men uden Bink om
 nogen særegen Stiftelse her; noget af Gaarden tilhørte Sked Kirke,
 meden Resten sees at have været Odelsgods ³).

13. Ogsaa paa Den Thjørn har man troet at kunne paavise
 Klostre paa ikke mindre end 3 Steder. Dette støtter man til Spor af
 Mure oppe paa 3 Bjergfoller, Svalebjerget, Borgaren og Ka-

¹) De Ornamentstene af Tegl, som Wilsse har bekrævet (Gyphed. Beskriv. anf. St.) ligne de i Hovedens Klosterruiner foresundne Murstene af Kløverblad-
 form, hvormed Klosters Døre ved Ombygningen i 15de Aarhundrede ere
 bleve forsynede.

²) Mørch vil have fundet, at dette Hospital skulde en Markbol til Thom Kirke,
 som Thord Jonsøn gav for sin Broder 1387. Men denne Notits synes mis-
 tænkelig, og grunder sig vist paa en Misforstaaelse.

³) Bohuslän Beskriv. p. 365. Holmberg Bohusl. Beskr. II. 101 omtaler det
 ligeledes, men tvivlende. Dyst. Reg. fol. 178. 179. Hospittet maa have
 ligget paa Kirkens Deel af Gaarden.

ne fjeld, men efter den korte Beretning, som Odman giver, er det langt større Grund til at antage disse Alderdomslevninger for at være af samme Art som de mange saakaldte Forstandsninger, der paa forskjellige Steder i Norge findes oppe paa Fjeldene ¹⁾). Klostre, Hospitier, Sæder eller lignende Indretninger bleve derimod visseelig aldrig anlagte paa sliige Steder.

¹⁾ Odman S. 195. Holmberg III. 223 omtaler Ruinen paa Borgarna, som han ligeledes antager for en Befæstning. Han, selv en Thjorabo, har Intet om Klostersaga her.

Tillæg og Rettelser.

- S. 17. L. 18. Selve Kloster er dog maaske yngre. jfr. S. 345.
 — 39. L. 24. af Wulfs Disputats (under J. H. Schrøder) De ordine Cruciferorum s. Teutonicorum eiusque in Suecia possessionibus. (Upsala 1845. 8.) sees, at den tydske Orden har eiet betydelige Besiddelser i Sverige.
 — 45. L. 19. før, læs: fort efter. jfr. S. 329. 339.
 — 46. L. 6. Provindsen Daciae Franciskaner-Formand kaldtes Vicarius indtil 1517, da han fik Littel Minister. Script. Rer. Dan. V. 527. Knudsen og Graabr. Udgivelse S. 88.
 — 49. Num. 2. Uden Tvivl var Ordenens Provindsial ogsaa bosat i Norge 1241 Dipl. Norv. I. No. 25.
 — 68 Lin. 2 nedenfra i Texten ubgaar: Stavanger; jfr. S. 45 og 391 No. 3.
 — 73. I Kalls Haandskr. No. 223 p. fgl. Bibl. i Kbhvn. findes nyere Oversættelser af 6 kongelige Værbreve for Salekarlen paa Drivstuen, som i disse kaldes Salestuen, Ræstestuen, Rædestuen paa Dovrefjeld og Lærestuen. De tre ere af Magnus Giriksfen, Haakon Magnúsfen og Christiern I, og forekom Kong Frederik IV paa hans Reise over Fjeldet i Aug. 1704. Hvor Originalerne nu findes, er ubekendt. I en Underretning fra Fogden anføres det Inventarium, som tilhørte Drivstuen og „findes lagt til den Anno 1270 af Kong Magnus Haakonsfen“. (Meddeelt af N. Nicolaysen).
 — 79. L. 12. Det her opgivne Antal af svenske Klostre er taget af Biesfelders Disputats. Den paalidelige Anjou kjender imidlertid kun 46 sliike Klostre i Sverige og Finland, de senere tagne norske og danske Landkaber frareguede.
 — 113. S. 7. Armanden forekommer i Dipl. Norv. II. No. 151 under Navn landskyllida münkrinn.
 — 114. nederst. Paverne Alexander IV og Urban IV overdroge Korstogs-Præl

- ten i Norge til Bærbilsbrødrene, men da deres Provindskal var en Udlandning, fik Kong Haakon 1261 Tilflynet hermed overdraget til Erkebiskoppen af Nidaros. Dipl. Norv. I. No. 54. 56. 57. Kejsers Norske Kirkes Historie I. 434.
- §. 119. L. 3 nedenfra i Texten. Abbed Sigurd af Selje blev 1238 af Erkebiskoppen valgt til Biskop i Skalholt og Botolf Munk i Helgefeter til Biskop i Hole.
- 126. L. 20. Efter „Norge“ tilføies: hvorfor ogsaa Antallet i 1498 nebfattes til 32; jfr. S. 307.
- 127. Til Anm. 1. føies: Ligefaa findes i 1ste Udg. af dette Skrift S. 225 en Grundtegning af Halsus.
- 140 kan mærkes, at Dpategneren af Mariu Sögur (Gaandfr. No. 11. 4to p. jgl. Bibl. i Stockholm) beretter, at han har nebttegnet nogle af de deri anførte Jættegæster efter Anmodning af Abbeden i Lyse og hans Brødre.
- 143. L. 22. „hvor han siden blev Abbed“ udgaar; jfr. S. 410.
- 197. Anm. 7. tilføies: jfr. og P. Clausøns Norges Befr. S. 94—95.
- 198. L. 6 tilføies: ligefaa nedenfor Kvernes Kirke paa Nordmøre paa et Sted, som endnu i Sjønings Tid kaldtes Gildbevold.
- 198. Anm. 4. Den omtalte Gilde-Skik er af 1544, trykt i Overs. af Christian III's Historie II. 381, og viser, at der har været et Gilde i hvert Hylke.
- 206. Anm. 5. Slutningen udgaar, da Klemet aabenbart ikke var Klostermand.
- 213. Til Citaterne i Anm. 2. bør føies: P. Clausøns Norg. Befr. S. 89.
- — L. 12. Gauste øde har Holms Kloster maaste dog ikke ligget; thi i Brev af 4de Febr. (1536) fra Thronhjelm til Gfve Vilbes Frue Sofia Krumedike, som da var hos sin paa Lutersen fangne Mand, melber Hans v. Holte, at to af hendes Tjenere have af Erkebiskoppen faaet Kvarter (ere beffikede hos) Abbeden i Holm. (Brev i Saml. t. Danske Adels Hist. fasc. 7. jgl. Bibl. i Kbhvn.) Maaste har Abbeden dog da havt Bellig i Byen.
- 218. L. 21. 16** læs 1617; (Christen Thomesøn Schesteb (1617—1627); Henrik Wind fra 1627. (Spørgetegnene ved 1648 udgaa.)
- 221. L. 3 tilføies: Botolf Munk i Helgefeter blev i 1238 af Erkebiskoppen valgt til Biskop i Hole paa Island (Kejsers Kirkeh. I. 407.)
- 238. L. 18—20 og 24 ff. Sagaens Udtryk om Abbed Sigurd er misforstaaet. Meningen er, at Kongen ansaa ham uskicket til Erkebiskop, blandt andet fordi han alt var affat (appelladr) fra det Embede, han før havde havt, nemlig som Abbed i Laurha, i hvilken Anledning han nu var udenlands.
- 245. Anm. 1 i Enden tilføies. Ifølge Pontoppidans Anal. I. 367 bøde Abbed Matthias (af Luters) fort efter Reformationen.
- 248. L. 8. Da Peter var Skules uægte Søn, havde han ingen Odelarveret, hvorfor den derfra hentebe Grund bortfalder, medens Skiftelsesaaret 1226 derved bliver saa meget rimeligere.
- 253. L. 15 ff. De Adelsmænd, der i Christian den 4des sidste Tid vare forlænebe med Reins Klosters Gods vare: Steen Willumsøn 1628—1640, Jver Prisp paa Livstid (1640—1645), Melchior Odeland (1645—1646) o. s. fr. Derimod var paa samme Tid Reins Klosters Leender, som Steen Willumsøn havde tiltaget sig, i 1639 frataget ham, og nu som forhen lagt under Thronhjelmens Gaard, hvis Leendeherrer Olaf Barsberg, Frederik Urne og Gfstermænd havde dem. Herved bortfalde Uovereensstemmelserne, og Anm. 2. kan sølgelig udgaa.
- 266. L. 16 tilføies: I 1291 fik han Befaling af Paven i Forening med en Kan-

nif ved Apostelkirken at undersøge Oslo Minoriters Klager over Biskoppen og Kapitlet i Oslo, og at indbevne biskpe for Havens Domkol. (Dipl. Norv. III No. 31.) Af Dipl. Norv. IV. No. 16, sees, at han oprindeligt har været jævelig Dommer i den vidtløftige Sag, som da stod paa mellem Biskop Ane af Stavanger og hans Kapittel.

S. 272. L. 1. Andfinn læs Andfina.

— 280. L. 4. Wilhelm læs Wilkin.

— 339. Num. 1. Brevet er trykt i Dipl. Norv. I. No. 1092.

— 346. L. 2. tilføies: Sigurd Detmarsøn, før Abbed i Selje, blev 1298 af Erkebiskoppen valgt og viet til Biskop i Skalholt. (Kønyers Norske Rets hist. I. 407—409).

— 352. L. 4. 1ste August, læs: 29 Juni.

R e g i s t e r.

- reiser, Birgittas. 54. 62.
 indstiftet. 49. 438.
 i Gaard. 315. 316.
 e Benner. 42. 44. 173.
 og (sålaskrå) 99. 281.
 edtise i Gimse. 457. Gills-
 done. 316.
 Birgittiner. 291. Prior 438.
 enes Gilbe. 198.
 Prior i Oslo. 439.
 og Priorer, deres Valg. 87.
 223 f. 226. 270. 272. 317.
 i. valgte til Biskopper 119.
 i. 238 f. 280. 328. 347. 448.
 . verdslige Stilling 91. 115 f.
 nger 112. 114 ff. 137 ff. Dr-
 tittel 120.
 i Prior i Oslo. 441.
 Klostrenes. 105 ff. 382 f.
 i.
 dulgentia) 44. 61. 66. 84. 86.
 f. 268. 279. 308. 321. 324.
 i.
 ing af Weges. 141 f.
 g. 153.
 e. 425.
 kloster. 258. se Selje.
 is, kloster i England. 207.
 Helgen. 345.
 Abbed i Hoveds. 407. 409.
 :r Abbed i Lyse. 351 f.
 p i Orsland. 276.
 Spital. 76. 376. 394.
 gens Hospital i Bergen. 4.
 111.
 aarlig, til kloster. 54. 62.
 2 f.
 i Klosterhistorie.
- Almuens Forhold til Munkene. 170 f.
 Aftahang Hospital (?) 77. 254.
 Altere i Klostrene. 129. 275. 411.
 Alvastra Kloster. 349.
 Amund Abbed i Halsens. 369.
 Andor Abbed i Hoveds. 410.
 Andreas Abbed i Hoveds. 410. Ab-
 bed i Lyse. 355. Rector. 335. Munk.
 416.
 Andver Abbed i Hoveds. 402.
 Andvorstov Kloster. 37. 462. 464.
 Annas Gilbe. 262. 400. 441 f.
 Antal Munk i Klostrene. 39. 56. 59 f.
 94. 126. 234. 287. 307. 317. 441.
 Antonii Kirke og Kloster i Hammer. 66.
 376. 390.
 Antonius Munk. 176.
 Antonsmunke. 55 f. 320 ff.
 Apostelkirke i Bergen. 260 ff.
 Arnbjørn Abbed i Ulflein. 378.
 Arne Abbed i Holm. 209 f. Abbed i
 Lyse. 352 ff. Abbed i Ulflein. 382.
 Gunnarssøn. 484. Magister. 168.
 408 f. Munk. 208. 233. 257. Prior
 i Raftelle. 482.
 Arnfinn Abbed i Ulflein. 378.
 Arngrim Abbed. 336. Munk. 224.
 Arnstein Abbed i Lundeberg. 449.
 Arnulf Steinarssøn Abbed i Hoveds
 410 ff.
 Arvid Prior i Elseter. 225. Munk 293.
 Asaf Hospital (?) 76. 397. 487.
 Asgant Abbed i Holm. 203.
 Askatin Abbed i Hoveds. 404.
 Aslaf Gufos. 454 f.
 Astrad Provinshof. 341.
 Astrid Ronne. 215.

- Aflyret (jus asyli). 84. 227.
 Audun Abbed i Hoveds. 406—408.
 Prior. 239.
 Augustinere 19 ff. 55. 219. 323. 359.
 377. 474. 480.
 Austr at brødra i Oslo. 52. 443.
 Aualdønes Kollegiatkirke. 375.
 Baard Abbed i Hoveds. 406. Abbed i
 Lantra 239. Abbed i Jonskloster. 324.
 Bagge, Anna Dlafobatter, Abbediøse
 310 ff.
 Balke Kloster. 18. 189. 214—219.
 Bandsættelse. 95. 166. 288. 333. 336.
 368. 379 f. 403. 445.
 Barbara Thorfeldbatter, Nonne. 312.
 Barfobmunk. 42. 323. 444. se Au-
 gustinere og Franciskanere.
 Baugelb, Abbediøse i Glimsø. 456.
 Befalingsmænd over Klostre, se For-
 skandere.
 Befæstning af Klostre. 134. 310. 385.
 Bekkafog Kloster. 33. 34. 448. 474.
 Beleiring, Klosters. 213.
 Benedicta Jonsbatter Abbediøse i Walle.
 216 f.
 Benedikt Abbed i Lønsberg. 449. Munk.
 294.
 Benediktinere 14 ff. 264. tabe Anse-
 elsen i Norge. 282 ff.
 Benediktinerinder. 16. 214. 425. 456.
 Beneficerede Guds's Oprindelse. 100.
 Bergen plyndret. 270.
 Bergens Stift. 259 ff.
 Bergverksdrift. 460.
 Bernhardinere se Cisterciensere.
 Betaling for Klosterfolks Optagelse.
 56. 93. 94. 102. 293. 426 ff.
 Biavl. 155.
 Bibliotheker. 139. 145 f.
 Birger Abbed. 239.
 Birgitta, den hellige. 53 ff. hendes
 Helgendag. 293. Diresbatter, Abbe-
 diøse. 304. 306. 417 f.
 Birgittas Huns. 64. 305.
 Birgittinerne 53 ff. 83. forplantes
 til Norge. 281—293.
 Biskopper bekytte Munkene. 90 ff. give
 Love for dem. 93. gaa i Kloster. 119.
 Biskopssting, se Provinshalmøde.
 Bjarne Abbed i Hoveds. 413. Abbe
 i Jonskloster. 327. Robinson. 340.
 Prior i Helgefeter. 223.
 Bjelke, Jens Tillufsen. 214.
 Bjørn Abbed (Ritabjørn). 203 ff. Prior
 i Rindarø. 232.
 Blakstad Hospits (?). 76. 397. 487.
 Bo Abbed i Hoveds. 414—416. (Doc-
 cine) Munk. 231.
 Boknes Kirke 474 ff.
 Bolt, Kolaf, Erkebiskop 284 ff. Cecilia
 Gaafonsbatter 429. Gudrun Gaafons-
 batter 430 ff.
 Borgaren Hjelb 493.
 Borge Hospits (?) 76. 397. 490.
 Borgeleie se Rathhold.
 Borgund Kirke 257.
 Botild Birgittinernonne 291.
 Botolf Munk 236. 495.
 Brevbog, Munkelivs. 292.
 Broderlag med Romer forbudt. 94.
 Brokkenhus, Heber. 472.
 Brudstykker af norske Didsøger 141 f.
 Brynhild Katharina Abbediøse 317.
 Brynife Prior i Rindarø 231.
 Brødelagsbreve 102. 103. 174. 304.
 320. 465. jfr. Proventbreve.
 Bugaarde ved Klostrene 134. 135. 254.
 Bygaarde, Klostrenes. 135 f. 413.
 Bygdøen. 411.
 Bygningsmaade, Klostrenes. 58. 63.
 126. ff. 157. 416.
 Bytte af Klostre. 301 ff. 415 ff.
 Bøger, forfattede i Norge. 140 ff.
 Børglum Kloster 35. 448. 473 ff.
 Carcer, Fængsel i Klostrene. 130 f. 298.
 Cathedralicum. 91. 109. 366. 430.
 Celler nævnes ikke. 133.
 Chorøgang, Klostersvale. 130.
 Christian Abbed i Lantra 239. 241.
 Christiern II. Ronge 178 ff. 421. 471.
 Cisterciensere. 27 ff. 68. 69. 238.
 315. 348. 402.

- enferinder. 30. 315.
 enserer. 26 ff. 201.
 im Norvegiannorum i Roskød.

 or generalis. 57. 113.
 sarius i Nonneseter. 320.
 ator privilegiorum 44. 46.

 stioner. 29. 107. 242.
 i ad succurrendum. 223.
 a Norvegiæ. 46.
 søsøn. 456.
 nskiftel. 406.
 s Petri, Peterspenge, Ruma-
 06. b. Virginia. 54. 62.
 Billumøsen Tolber. 459.
 or. 330.
 Nordmandene. 145.
 anerue. 46 ff. jfr. Prædika-

 tter. 3. 18. 19. 22 ff. 196. 307.
 :n i Bergen 279. i Hammer.
 i Ribarø 236. i Oslo 397.
 e, belegerede 115. over Kloster-
 242. 386.
 , Klostersnes. 88.
 a Dronning. 478 f. Ronne 306.
 at. Kloster 25. 34 ff. 154. 178.
 7. 453. 473—479.
 ighed. 145 f. 361. 381.
 n paa Dovre 494.
 re 24 f. jfr. Helligaandsorbe-

 t Kloster 25. 480 ff.
 i (Salmunds) Alter, 402. Gilt-

 ulaxer 23. jfr. Klosterløfter.
 Gaard. 375. 391.
 366.
 , enfelt Runts 94. 150.
 iund jgl. Kapel 375.
 :inesøn, mansionarius. 458 f.
 bediøse i Oslo. 428. Galvarde-
 igesaa. 435. Jonsbatter, lige-

 bbed i Runskellv 289. 346.
 bed i Runskellv. 265 f. Ab-

 bed i Halsus. 380 ff. Abbed i Utstein.
 379 ff. Garbian. 342. Magister.
 334. af Pomern, Konge 61. 283—
 291. Thordesøn, Prior i Kastele. 483.
 Gisebet Ggariøbatter. Abbediøse. 304.
 417 f. Pedersbatter, Ronne. 342.
 Gifeter se Helgeseter.
 Gremitter-Orden. 67.
 Grungel Abbed i Utstein 387.
 Grønd Abbed i Runskellv. 276. Ab-
 bed i Utstein 379. 382. Jostinesøn.
 347.
 Grønest Prior i Oslo 440.
 Grøling Abbed i Holm. 212. Abbed i
 Selje. 272. 347. Sjøbjørn. 239.
 Skaffe. 359.
 Gullistuna Hospital. 462.
 Gørom Kloster. 463.
 Gremitioner 29. 31. 44. 84. 167.
 Gyslein Nøgrimsøn, Runskellv. 140. 225.
 Grefbispep 219. 480. Ragnmøsen,
 Konge. 283.
 Gyvind, Garbian i Oslo. 444.
 Hane Hospital. 39. 77. 78. 259. 261.
 365. 370 f.
 Hattighuus (almøsehús) 4 f. 196. 396.
 jfr. Hospitaler.
 Hiallklostre 111. 135.
 Hinn, Abbed i Utstein. 379.
 Histerter. 158 f. 252 ff. 360—366.
 Høneby Hospital (?) 77. 375. 392.
 Hørfald, Runkevesenets. 152.
 Hørfattere blandt Klosterfolk. 139 ff.
 349.
 Hørløstingsr for Kloster 99. 299. 309.
 418. ved Kloster, se Hørfatters.
 Hørfatter i Runskellv 292.
 Hørfattere i Klostrene, verbølige. 178
 ff. 214. 217 f. 243 ff. 250 ff. 312. 315.
 357. 369. 388. 435 f. 452. 459. 472.
 478. 484.
 Hørfømmelighed, Runkevesen. 187.
 242 f.
 Høntains (de Fontibus) Kloster. 30.
 349.
 Høntianere (Minoritter.) 40 ff. 293
 Kloster i Norge. 45. 163.

- Frater ab extra. 58. 173 f. 299. 304.
 Frederik Prior i Oslo. 439.
 Frelsens Orden se Birgittinerne.
 Fædrift. 155.
 Fængsel, evigt. 298.
 Gaardsmester i Vadstena. 113.
 Gaver til Klostre i Alm. 97 ff.
 Gælfællighed modsat Munk 3. 162 ff.
 Gelang Abbedise i Gimsø. 457.
 Generalkapitler, Provinzialkapitler,
 27 ff. 46. 49. 60. 63. 305. 330. 352.
 403. 448. Ifr. Provinzialmøder.
 Gereke Gardian i Tønøberg. 455.
 Gerlaf Gruter, Gardian. 287 f. 342.
 Gilber. 5. 78. 197 f. 258. 262 f. 375.
 377. 394. 400. 440. 441. 451.
 Gildeskaal Kirke. 198.
 Gildvold Gaard. 377. 495.
 Gildhuns Gaard. 263. 401.
 Gimsø Kloster 17. 135. 160. 178 f. 182.
 397. 456—461.
 Gisse Gaard. 77. Kapel 257.
 Gjesthold se Nathold.
 Gjesthuns (domus hospitum) 133.
 Gnadenberg Kloster. 60. 63. 305.
 Graabrødre. 454. se Franciskanere.
 Graamunk 32. 408. se Cisterciensere.
 Gradis, abbatia (?) 68. 215.
 Gran Steenhuns. 76. 376. 393 f.
 Gravsted i Klostre. 85. 96. 100 ff.
 163 ff. 333. 336. 341. 380.
 Grim Abbed i Jonskloster. 324.
 Grim Skatesøn Abbed i Holm. 211.
 Gro Abbedise i Oslo. 426 f.
 Grunde Prior i Oslo. 436.
 Grytting Hospitio (?) 76. 376. 395.
 Grønlands Kloster. 7.
 Gudem Kloster. 31.
 Gudmund Petersøn, Prior. 225.
 Gudrid Insigna, Nonne. 317.
 Gunhild Abbedise i Oslo. 428.
 Gunnar Abbed i Ryse. 351 f. Abbed
 i Halsø. 369. Abbed i Tønøberg.
 450. Bjørnsøn, Prior. 226. Thorbe-
 søn. 428.
 Gyldenstjerne, Mogens. 421.
 Gyrd, Abbed i Ryse. 356. Juvén
 Abbed i Jonskloster. 224. 327 f.
 Haakon Abbed i Halsø. 368. Abbed
 i Holm. 208. Abbed i Selje. 348.
 Haavardsøn, Eufros. 446. Haab-
 søn, Ronge. 329. 453. 473. Magnt-
 søn, Ronge. 443. Munk. 233.
 Haandverkere i Klostrene. 125. 158.
 Haavard Abbed i Hovebø. 413.
 Halle Abbed i Hovebø. 406.
 Hals og Haands Ret 60.
 Halsø Kloster 22. 24 f. 127 f. 154.
 161. 259. 358—370.
 Halvard Abbed i Halsø. 367. Abbed
 i Jonskloster. 327. Girkofsøn, Gar-
 dian. 446. Prior i Bergen. 337.
 Hammer (Biskups-Hamar) 24. 155.
 376. 389 f.
 Handel, Klostrene. 93. 105. 160. 350.
 457.
 Hans Andersøn, Abbed i Hovebø. 420
 ff. Borqvad. 291. Ingelbø. 290 f.
 Hansfeatern. 278 f. 288. 296. 299 f.
 Harald Prædikebroder. 234.
 Havedyrkning. 154 f. 246.
 Helene Kirke. 76. 78. 397. 489 f.
 Helga Abbedise i Gimsø. 458.
 Helge Abbed i Dragømark. 477. Pri-
 or i Munkeliv. 266. Thorsøn, Abbed
 i Jonskl. 328.
 Helgeseter, Elfeter, Kloster. 22. 84.
 132. 171. 219—228.
 Helgumset Hospitio (?) 256.
 Helgøen i Njosen. 396.
 Helligaands-Kloster. 21. 22. 24 f. 350.
 Hellig-Regemø Gilde. 400. 451. 492.
 Heming Abbed i Munkeliv. 272. 346.
 Henning Prior i Barne. 466.
 Henrik Abbed i Ulfstein. 382. 384 f.
 Minorit, Biskop i Revl. 444. Rost-
 søn, Eufros. 455.
 Herberger (aslohus) for Reifente. 72 f.
 395 f. 494. Ifr. Hospitler, Spital.
 Herbla Igl. Kapel 261.
 Herman Jakobsøn, Gardian. 455.
 Ratsøn. 178. 477 ff. Munk. 367.

- tilde. 77. 78. 198. 258.
 ters. 77. 397. 488.
 ongens. 38. 462 f.
 Brødbroder. 142. 438.
 n Hospit. 376. 396.
 Hospital. 38. 76. 376. 395.
 487.
 bbed i Munkeliv. 273 f.
 Kloster se Ribarholm.
 in Prior i Oslo. 440.
 ler (se Fattighuus, Sygehuus,
) 4 f. 38 f. 78. 124. 196.
 id. 263. 370. 375. 377. 397 f.
 32. 463.
 lebrødre se Johannittere.
 er. 74 ff. 111. 254 ff. 372. 393
 ff.
 Kloster. 31. 64. 80. 127—131.
 32. 241. 302 ff. 397. 401—424.
 bbed i Lyse. 351.
 Kirke. 77. 255. 375.
 i Plads. 392.
 r-Krigen. 107.
 d, Peber. 435.
 e Hospital. 78. 196. 254.
 ket, Klostrenes. 84. 353. 445.
 nfer se Aflad.
 sveizla. 103. se Betaling.
 g Cecilia, Abbedisse. 318.
 :b Knutsbatter, Abbedisse i
 aa. 55.
 nd Confessor i Munkeliv 297.
 søn, Munk. 224.
 i Bjørnebatter, Abbedisse i Oslo.

 lb Prior i Helgefeter. 225.

 tionen 48.
 rødra i Bergen 52. 339.
 kt paa Klostre. 385.
 rrier i Klostre 125. 159. 270.
 g Gavians Saga. 143.
 bbed i Munkeliv. 270 f. Gar-
 Oslo. 445. Bilingøson, Kans-
 8.
 Bette. Prior i Varne. 467. Bi-
 kop i Bergen. 336. Commendator i
 Norge. 464.
 Jarthrud Frue. 427.
 Jens Abbed i Luters. 241. Mortens-
 son, Prior. 337 ff. Olafson, Prior.
 440. Bernikøson, Prest. 478.
 Jernstjæg, Ivar Jensøn. 459.
 Johan Plattoflagare, Gardian. 486.
 Jon (Johannes) Abbed i Halsens. 359.
 364. Abbed i Hovede 407 f. 414. Ab-
 bed i Lyse. 350. 351. Abbed i Munkeliv.
 277 ff. Bartholomæi, Prior. 390.
 v. d. Berge, Munk. 288. Eindribs-
 søn, Abbed i Selje. 347. Galthors-
 søn, Biskop. 140. 335. Hermansøn,
 Prior i Varne. 469. Hillebrandt. 295.
 Karlsen, Confessor. 311. Kufung.
 402 f. Lastransøn, Abbed i Holm.
 212. Munk. 290. 294. Nilson. 143.
 145. 237. Nyftad, Gardian. 342.
 Prior. 287. 320. 336. Provincial.
 446. Strifvare. 305.
 St. Johannes Kloster, Jonskirken 22.
 25. 259. 323—329.
 Johannittere. 35 ff. 461 ff.
 Jonsbryggen, Jonsvoldene. 323.
 Jordegods, Jordebøger, Klostrenes. 104.
 218. 246. 252 f. 314. 321 f. 357. 423.
 430. 454. 458. 479.
 Joron Constantia, Abbedisse. 317 f.
 Steinalfsbatter, Ronne. 418.
 Jubelaar i Vadstena. 61.
 Jämteland. 198.
 Jørgen Hansøn, Abbed i Ulstein. 387.
 Pedersøn. 217 f. Steensøn. 484.
 St. Jørgens Hospital. 5. 260. 348.
 398. Kirke. 377.
 Kalbsret, Klostret til Bondelirker. 91.
 110. 366.
 Kanefjeld paa Thjørn. 494.
 Kanniker (canonici, Chorbørdre) 3.
 19. 220. 327. af Augustinerordenen
 se Augustinere.
 Kannikebjerget Gaard. 259. 372.
 Kanonisation. 55.
 Kanoniser, regulære Chorfruer. 20. 22.

- Kapeller, jgl. 6. 167. 196. 260 f. 371.
 375. 399. 408 f. 448.
 Karen, Karine, se Katharina.
 Karmeliter. 68.
 Karthanser. 68.
 Kastele Kloster. 22. 25. 89. 179. 397.
 480—485.
 Kastelgaarden ved Konghelle. 481.
 Katharina Abbedisse i Vadstena. 55.
 294. Abbedisse i Rein. 252. Abbe-
 disse i Oslo. 431. Erkebatter, Ige-
 saa 434. Riffelsbatter, Nonne. 304.
 Nonne. 320.
 Katharinas Hospital. 4. 124. 260 f.
 Ketil Weintkønsøn, Confessor. 304. 319.
 417 f.
 Kirkegaard ved Klostrene. 129.
 Kirker givne til Klostre. 98. 384. 425.
 Kirkegods's Salg. 95.
 Kirkesøbe i Basel. 61 f. 293. 382.
 i Kofnig. 119. 283 ff. i Lyon. 405.
 Kirkeordinants. 187.
 Kirkestad Kloster. 30. 402. 405.
 Kjeldermester (collarius). 114.
 Kjøbstæders Opmær. 160 f.
 Klarisfer (St. Klaras Orden). 67. 248.
 Klarns-Saga. 140.
 Klaus Abbed i Hovebø. 419. se Niko-
 laus.
 Klausur. 2. 151. overtraadt. 361. 408 f.
 Klostre, norske. 6—7. opregnebe. 68
 —69. i Skatlandene. 7. Antal i Nor-
 den. 79. 494. Belliggenhed. 79. skal
 holdes lukkede. 95. indbrages under
 Kronen. 178 ff. 185 f. 189 ff. Anven-
 delse ved og efter Reformatiønen. 189 ff.
 343.
 Klosterbytte. 302 ff. 415 ff.
 Klosterbroderskaber. 26 f. 432.
 Klosterfreden brudt. 222. 296. 300 f.
 421.
 Klosterhullet. 257.
 Klosterkullen. 481.
 Kloster-Lasse (Laurent Nilssøn). 373.
 Klosterløfter. 1.
 Klosterregler. 14 f. 29. 26 f. 29. 33.
 41 f. 47 f. 55 ff. 63. 93 ff.
 Klosterfeter Gaard. 77. 488.
 Klosterfoler. 144. 340. 376. 390.
 442. 474. jfr. Studium.
 Knut den Rægtige. 199 f.
 Kongerne beskytte Munkene. 86 ff. be-
 nytte dem 115 ff.
 Kongevalg, Abbeder ved. 91.
 Konghelle. 45. 480. 488.
 Konvent, Munkenes Kapittel, og det
 Rættigheder. 121 f. bobbelte og æt-
 selte Konventer. 293. ophævet. 319.
 Konventstue. 133.
 Kornmangel. 295. f.
 Korsfets Hospital, se Jæne.
 Korngilde. 197.
 Korshavn i Himmarlen. 258.
 Korstoge, Afgift til. 106.
 Kristina, Abbedisse i Vadstena. 216.
 Krog, Christen, Munk. 390.
 Krohold tilstaaet Bysse. 90.
 Krongods udlagt til Klostre. 97. 316.
 Krukov, Hans. 298 f.
 Kunstfands, Munkenes. 157 f.
 Ladegaarden i Oslo. 398.
 Lafrans, Laurig, se Laurentius.
 Lambe Prior i Helgefeter. 221.
 Landsloven om Klostrene. 91 f.
 Langfeter Hospitets (?). 38. 76. 397. 490.
 Lappernes Omvendelse. 283.
 Laurentii Hospital. 5. 397 f. 446.
 Kirke. 375. Kloster se Ribarholm og
 Utkeln.
 Laurentius Abbed i Hovebø. 405.
 Abbed i Jonckl. 328. Biskop. 232. Gen-
 Prior i Oslo. 440. (Lage) Nilssøn
 Prior i Værne. 470. Nilssøn Con-
 fessor. 306 f. Peterssøn, Profes. 419.
 Prior i Kastele. 481. Thygesøn,
 Prior i Værne. 469.
 Leborin, russisk Kloster. 258.
 Ledingsfrihed. 87 f.
 Legater, pavellige. 107.
 Lellændinger, Klostrenes. 172. 267.
 Lefum (Lefvam) Gaard. 76. 78. 397.
 491. 492.
 Leprosorium (Spebalskes Hospital) 4
 f. jfr. Sygehuse.

- :r af Klostre og andre Byg- 245. 356. 420. Hanssøn, Abbed i
 127 ff. 214. 228. 246. 253.
 322. 328. 348. 358. 370. 388.
 2. 446. 472. 479. 481.
 ospits (?). 77. 375. 392.
 ndeligt Digt. 225.
 ior i Ribaros. 231.
)ne, Tiggermunkenes. 52.
 bellige, om Klostrene. 91 ff.
 isbatter. 294. Priorise i Waffe.
 lonne. 434.
 franke, Gardian. 343.
 incents. 322. 337 f. 387.
 arden. 315. 322.
 in Hagen, Prior i Oslo. 440.
 is. 243 f.
 (Lykkjar) i Oslo. 443.
 ster. 30. 88 f. 127 f. 141.
 i. 165. 183. 242. 259. 348

 re. 123, se Proventfoll.
 er, Lector. 48. 51. 114.
 r capellarum regalium. 6. 409.
 r dem. 261 f.
 b Abbedise i Rein. 225.
 Grifsføn Ronge. 54 f. Sig-
 Blinde, Ronge. 201 f. Gar-
 Prior. 234. Unesøn, Con-
 198.
 b, den store. 82. 275. 319.
 arius. 113.
 ta, Dronning. 61. Skulesat-
 nning. 249. Abbedise i Oslo.
 isbatter, Igesaa. 434. Amunds-
 Abbedise i Olmss. 459.
 Kloster. 283—291. 294.
 ilbe. 262. 263. Hospital. 4.
 8. 487. Kirke i Ribaros. 219.
 is. 186. Rgl. Kapel i Oslo
 Kloster se Dragemark, Hovevs,
 onneseter, Tinters.
 g Kloster. 35. se Dragemark.
 nd. 161. 486.
 s Abbed i Salens. 369. Ab-
 lunfells. 276. Abbed i Lantra.
 1. Genrifsføn, Igesaa 241—
245. 356. 420. Hanssøn, Abbed i
 Lyse. 245 356. f.
 Matthæus fra Paris. 199. 205. 207.
 346.
 Mauritus Franciskaner. 140. 340. 346.
 Melbals Kirke. 198.
 Michael Abbed i Lyse. 242. 356.
 Michaels Gilde. 262. 263.
 Michaels Kloster. 17. se Runfells. i
 Lønsberg. 34. 397. 447.
 St. Mikfels-Berg. 448.
 Minoritternes Kloster i Bergen. 45.
 81. 155. 259. 339—344. i Konghelle
 397. 485. i Narstrand. 397. 486. i Rib-
 aros 168. 235 ff. i Oslo. 165. 171.
 397. 442—446. i Lønsberg. 397.
 453—456.
 Robertsmaalet, Brædifen paa. 52. 57.
 Roghuns Gaard. 77. 392.
 Runke, Konventets Lemmer. 121. ved
 Studlum. 94. antage den lutherke Læ-
 re. 176. 190. 478.
 Runkebrygge. 136. 264.
 Runkebu (Runkeby) ved Oslo. 70. ved
 Dragemark. 474. 478. i Skogn. 71.
 77. 254. f.
 Runkefford i Himarken. 77. 258.
 Runkegaard i Oslo. 135. 413. 424.
 Runkefoss ~~ib~~ Randal. 392.
 Runfells Kloster. 17. 64. 80. 85. 134.
 136. 180. 259. 263—315. 415 ff.
 Rure om Klostrene 59. 63. 134 f.
 Rums, Anders, Biskop. 451 f.
 Ryllegilde i Ribaros. 197.
 Rødrævellir Kloster p. Seland. 223 f.
 Raadenbal Kloster. 291. 294.
 Rannestad Hospits (?) 76. 387. 487 f.
 Ranset Gaard. 489.
 Ravve, Brædsebroder, Biskop. 330 ff.
 Rathold, Klostrene. 89. 109 ff. 248.
 Ribarholms Kloster. 12. 17. 27. 80.
 128 f. 199—214.
 Ribaros Stift 195 ff. Domkirke. 296.
 415. 481 ff.
 Nidr at brædra 229. 236.
 Nikolai Gilde 262.

- Nikolaus Abbed i Dragsmark. 475 f.
 Abbed i Halsens 369. Abbed i Hove-
 veds. 420. Abbed i Ribarholm. 203.
 Brefespeare, Kardinal. 24. 31. 51. 220.
 376. 389. Gufos. 445. Helgesøn,
 Abbed i Lønsberg. 451. Jonsøn
 Prior i Oslo. 440. Munk. 230. 281.
 Nils Abbed i Lønsberg. 451. Bertils-
 søn. 357. Graabroder. 237. Hans-
 søn, Confessor, 308.
 Nonne-Elven i Oslo. 424.
 Nonneseter (Nunnsetr) i Bergen. 31.
 66. 69. 128. 179. 259. 301. 315—
 323. i Hammer (?) 35. 393. i Oslo.
 18. 189. 397. 424—426. 486 f. jfr.
 Basse og Rein.
 Norbertinere se Præmonstratensere.
 Oblati, Oblate, 122. 429. 433.
 Obeløsning, utidskrænk. 104.
 Offer, Oftring i Kloster. 101 f.
 Ogmund Abbed i Lønsberg. 449.
 Olaf Abbed i Holm. 212. Abbed i
 Halsens. 369. Otrifosøn, Abbed i Halsens
 368. Gardian. 341. 456. Klausøn,
 Prior i Berne. 467 ff. Munk. 236.
 Nilsøn af Talsø. 298—301. Petri,
 Munk. 142. 298. 308. Prior. 332. 335.
 465. Salmundesøn, Abbed i Lønsberg.
 450. Steinsøn, Prior. Thord-
 søn, Prior i Helgeseter. 225.
 St. Olafs Gilde 263. 400.
 St. Olafs Kirke. 236. 375. 378. 388. 391.
 St. Olafs Kloster i Bergen. 329. 339.
 i Grønland. 7. i Hammer. 22. 24.
 136. 389. (Kirke) i Ribarø. 236 f.
 i Oslo. 397. 400. 436 f. i Stavang-
 er (?) 391. i Lønsberg. 34. 182.
 397. 446—453.
 Olof Jonsbatter, Abbedise i Oslo. 432.
 Ombudsmand, Kloster. 113.
 Omflytning af Higgerrunke. 330.
 437. 444.
 Ouarheims Gilde. 262.
 Osø Kirke. 489.
 Oydal Gaard, og Gæstis. 77. 154.
 259. 372 f.
 Oydals Kirke. 486.
 Ordens-Kollekt, Afgift til De
 tre, Contributioner. 29. 107.
 Ordensregler se Klosterregler.
 Odm Abbed i Selje. 347. i
 Lønsberg. 448.
 Oslo Stift. 397 ff.
 Overflag over Klosterindtægter.
 Overtro. 66. 68.
 Øreviken Kirke. 474.
 Paal Abbed i Hovevds og Ri
 303. 412. 418 f.
 Pantfattelse, Klosters. 204. 24
 Papegøse, Skydeselskab. 262. jfr.
 Paverne beskyttede Munkene. 84
 nytte dem 114 ff.
 Pavetiende. 106. 273. 412.
 Pengesamlere, pavellige. 106.
 Pest. 279. se Mandepøden.
 Peter Abbed i Jonst. 324 ff. i
 Lysø. 276. 356. Abbed i Lant
 Abbed i Lønsberg. 451. Bisk
 230. 389. de Dacia. 231. S
 Prior i Berne. 471. Laurent
 484. Mathiasøn Prior. 441.
 213. 237. Nilsøn, Prior i
 471. Olsemarket, Prior. 28
 Philipsøn, Provindfial. 167
 Prior. 231. 336. Provindfial.
 Peters Hospital. 5. 375. 391.
 257. 375.
 Peterspenge se Denarius Petr
 Pejinga, russisk Kloster. 258.
 Philippa Dronning. 61.
 Portio canónica. 167. 231. 333
 Portiuncula Kirke. 41. Hæb.
 279.
 Portner (ostiarus) 114. 130.
 Præmontré Kloster. 34. 447.
 Primsigning (prima signatio)
 Prioratus Daciae. 37.
 Prior i Nonnekloster. 113.
 Privilegier for Munk. 43. 83
 276. 355.
 Proces, se Rettergang.
 Processioner. 275. 319.
 Proventbrev. 124. 272.
 Proventfæ. 14 f. 283. 123. 2

432. 438. 441.
 i Marieſtre. 399.
 i Dacie. 46. 49.
 al-Minſtre og Priorer. 43.
 330. 341. 343. 438. 440.

 almøder (Kapitler). 46.
 ff. 343. 368. 444. 446. 484.
 al-Statutter. 93—97.
 dre (Dominikanere) 46 ff.
 f Kloſter i Bergen. 50. 164.
 288 329—339. i Hammer.
 389. i Ribarø. 50. 168. 228
 Deſo. 50. 436—442.
 t, Munkene. 44. 48. 163 ff.

 ratenſere. 32 ff. 447. 474.
 122.
 piscopalis. 331.
 id (rådsmand, oeconomus)

 og i Jemtland. 73.
 arteinbatter Nonne. 316 f.
 Bergsbatter Abbediſe. 295.
 noveſa Abbediſe i Gimsø.
 457. Henrikſbatter, Abbe-
 niſebatter, Nonne. 312.
 itter, Nonne. 293.
 Hoſpiti. 76. 78. 397. 493.
 unolf) Abbed i Lyſe. 349.
 Runkelb. 268. 278.
 b Kloſter. 7.
 Provincial. 440.
 Loſtes. 207. 282—293.
 one n i Norge. 69 ff. 175 ff.

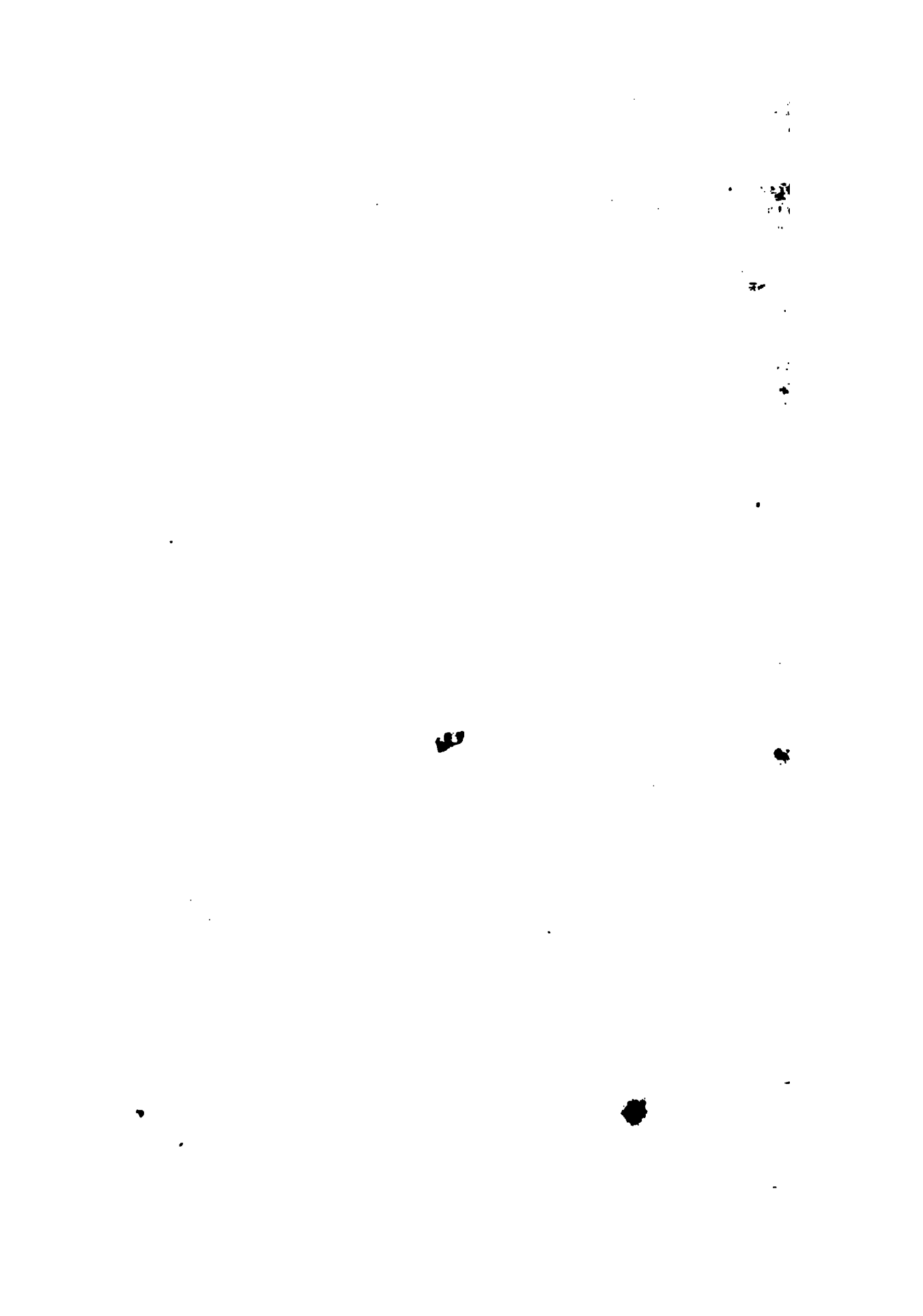
 Gilte. 196.
 s. Olavi i Roſtoſ. 144.
 Rannifer 3. 19 ff. 220. 480 ff.
 ler. 18. 22. 35. 67. 127 f.
 247—253.
 iſtene. 108. 448.
 ſom Stand 1.
 g med Kloſterfolk. 242 ff.
 0—366. 386.
 ibed i Lyſe. 350 f.
 ener, getſt.
- Ribber-Romaner. 140.
 Rigsmøde i Bob. 184.
 Rigeraadet. 115.
 Ringebo, Gilbe ved. 377.
 Roar Raadsmand i Gimsø. 457.
 Robert Jonſen, Provinſkal. 49. 52.
 234. 245. Runk. 140.
 Rodulf Abbed i Lyſe. 355.
 Rolſftad Hoſpiti (?) 76. 376. 395.
 Rota ſororum. 58 f. 130.
 Rumaskatt ſe Denarius Petri.
 Røde Bog (Dyſtens Jordebog) 401.
 Rømer, Ingerd Ottesbatter. 250 ff.
 Røvertog. 295.
 Sagøre. 87 f. 411. 465.
 Sakriſtan. 114.
 Sälöhüs, Saalhüs (ſfr. Epytal) 4. 72
 ff. 393.
 Salomon Biſkop i Deſo. 408. Præſter-
 broder. 50. 228.
 Saltſybehüs i Bergen. 90. 135. 355.
 Salve Griſeſen, Abbed i Halsø. 368.
 Salvhüs Gaard. 392.
 Samdrykkjur. 262. ſe Gilber.
 Sancta Sedes ſe Helgefeter.
 Saurbø ſgl. Kapel. 375. 384 f.
 Scolastica, Abbediſe i Gimsø. 459.
 Selje (Sels) Kloſter. 17. 127 f. 258.
 259. 348.
 Sendefærd, Gefandtſkab. 117. 230. 283.
 340. 404 f.
 Sigrid Baardsbatter, Abbediſe i Reia.
 247 ff. Jonsbatter Abbediſe i Deſo.
 428 f.
 Sigurd Abbed i Halsø. 359. Abbed
 i Hovebø. 407. Abbed i Runkelb.
 265. 278. Abbed i Selje. 495. 496.
 Abbed i Luters. 238. Amundſen,
 Prior i Ribarø. 229 ff. Biſkop. 12.
 30. 315. 348 f. Gardian i Lønøberg.
 454. Jorfalſerer, Konge 18. 490.
 Runk. 340. Paalsen, Guſtes. 341.
 Thoresen, Raadsmand 216. Ulfſtrøng.
 200.
 Silva s. Marin. 473. ſfr. Dragsmark.
 Simon Præſterbroder. 230
 Sjaund. 99.

- Sjælemøser, Indtægt af. 99. 476 ff.
 Slea Hospits (?) 76. 397. 487 f.
 Skeninge Kloster. 52. 145.
 Skien By. 60. 457 Klostergaard. 461.
 Skjer Hospits (?) 76. 397. 493.
 Skobin Hospits (?) 76. 149. 397. 486.
 Skoler se Klosterskoler, Studium.
 Skomagerens Gilde. 400. 401. 440.
 Skovvæsen. 153. 366.
 Skriftefaber (pocautentiarus). 114. 381.
 Skrifteret, Munkenes. 44. 85. 163 ff. 331 ff.
 Skule Hertug 203 ff. 221 f. 228 f. 247 f.
 Slita Kapel. 76. 78. 397. 491 f.
 Sogneskifter, Klostrenes. 91. 110. 169. 248. 366. 384. 449. 474 f.
 Soror ab extra. 57. 61. 173.
 Sorte Brødr se Dominikanere, Munke. 18. se Benedictinere.
 Sorø Kloster. 241. 350.
 Sovestue (Sovhus) 133.
 Spaanhelm Gaard. 35. 77. 259. 371.
 Spedalsk-Hospital se Sygehus.
 Spital, Gaardnavn. 75. 77. 377.
 Splid, Jens. 369.
 Splid i Klostrene. 149 f. 242 f. 287 ff. 295. 297. 306. 325 f. 347. 361 ff. 380 ff.
 Statutter, geistlige. 93 ff.
 Stavanger Stift. 374 f.
 Stein Abbed Munkeliv. 152. 280—292. Kolafson, Munk. 328.
 Stephan (hellig Staffen) Munk 175. 241. Laurentsen, Provincial 343.
 St. Stephans Hospital. 398.
 Storsen i Hølsfjord. 376. 393.
 Strid mellem Munke og Geistlighed. 163 ff. 231. 330—335. 352 ff. 379 ff. 384 ff. 443 f.
 Studium (Skole i Udlandet) 51. 94 f. 106. 144 f. 237. 484. i Skeninge. 52. 108.
 Subsidium pallii. 109.
 Sunniva Helgen. 344. Kilde. 348.
 Svalebjerget paa Thjørn. 493.
 Svaldstner 73 ff. 373. 377.
 Svein Abbed i Hoveds. 404. Kamf 226. Prior i Helgefeter. 221. Kolte-son, Raadsmænd. 216.
 Sving (Sveinung?) Gardian. 341.
 Sygehuse (spital, hospitale infirmorum, leprosorium) 4 f. 65. 181. 196. 260. 396.
 Sysselmand se Ombudsmand.
 Sæder i Klostrene 93. 145 f. 297 f. 319. 361 f. 379 ff. 438. jfr. Ulykkel.
 Søfart. 160 f. 278 f. 295 f.
 Søsterlag med Munke forbndt. 94. 436.
 Sovhus (dormitorium). 133. 361.
 Tafelnishus (taberna). 72.
 Taleport, Birgittinernes. 133. 304.
 Talgø Hospits (?) 77.
 Tangen Gaard. 77. 392.
 Teige Bispegaard. 71. 447. 489.
 Temp herrer. 39.
 Terminarii, tiggende Munke. 96. 102. 168. 233. 240.
 Tertiarier. 47. 61. 173.
 Testamenter. 87.
 Theol se Slita.
 Theodorik, Antonmunk. 66. (Thjodrek) Munk, Historieforfatter. 139. 200.
 Thingsøre Kloster. 211.
 Thjørn D i Bilen. 397. 493 f.
 Thora, Abbedisse i Oslo. 428.
 Thord, Abbed i Jonsstikken. 327. Prior i Helgefeter. 223.
 Thorer, Abbed i Dragsmark. 476. Abbed i Lantra. 239. Gardian i Oslo 446. Rector i Bergen. 341.
 Thorfinn Biskep i Hamar. 240.
 Thorgeir Abbed i Munkeliv. 303. Prior i Kastele. 481.
 Thorkel Abbed i Lysø. 287. Prior Oslo. 439. Badstena-Munk. 416.
 Thorkelstrub Hospits (?) 76. 397. 491 f.
 Thorkelf Abbed i Holm. 206.
 Thorsolf af Gidsa, Munk. 316. 351.
 Thorstein, Abbed i Galens. 367. Rector i Bergen. 330.
 Þrittugtir, Sjælemøser. 99.
 Thronb Jov. 386.

- enes Kirke 77. 78. 256.
 Is Amundeson, Abbed. 387.
 y (Thoss) Igl. Kapel. 261.
 b, horn. 137. forfømt. 242.
 , Klostr. 91. 98. 105 267.
 36. 434. 449.
 , Munkes Omstrygen. 96.
 fab, Klostr. 125.
 ands, Henrik, Abbed i Sors.
 244. 420.
 cation af Munk se Klostr-

 lliis, Lvis Klostr. 238.
 n, Laurva, Klostr. 31. 127 f.
 12. 238—247.
 Ribdere. 39 494.
 se, af Klostrfolk. 319 ff. 463 f.
 Grif. 452.
 o i Klostr. 147 f. 243. 319.
 ber.
 re (professi, novitii) 122. 243.
 rior i Varne. 465.
 rædra i Oslo. 52. 437.
 Rager) 104.
 rdra i Bergen 52. 329.
 Klostr. 22. 23. 89. 127 ff.
 154. 183. 375. 377—389.

 Babstena Klostr. 54. 65. 293 ff. 307.
 Balborg Abbedise i Munkellv. 308.
 Balsarter. 61. 68. 75 ff. 328. 346.
 448.
 Balgret, Balgvæsen, Klostr. 17.
 317. 346 f. 360. 420.
 Batsdalens Klostr. 7.
 Benstøb Gaard. 77. 397. 488 f.
 Besteraas Dominikanerklostr. 234 f.
 Vestiarus 114.
 Bestmæser 267. 309.
 Bes Kjøbstad. 77. 256.
 Bibensfabelighed i Klostr. 15 f.
 51. 94. 108 f. 495.
 Bids Klostr. 423.
 Biggen Gaard. 201.
 Bigiller, Sjælemæser. 137.
 Bigør i Søndhordland. 77.
 Wilhelm Abbed. 359. Abbed af Ebel-
 holt. 481. Confessor. 302.
 Bilkin Prior, siden Bisfop. 280. 336.
 Bisfatsfer. 29. 109 ff. 119. 201. 220.
 305. 379 ff. 384 ff. 448.
 Bitalianerne. 278 f. 295. 342.
 Varne (Varna) Johanniterhospital 38.
 81. 154. 182. 397. 461—472.
 Værnetjing, Munkenes. 171.



De norske Klostres Historie

Middelalderen

af

Christian G. N. Lange.

Anden omsættede Udgave.

Første Hæfdeel. Pris 96 ø.

(Anden Hæfdeel vil blive leveret Subskribenten for 24 ø, hvis først
Købet er indløst.)

Christiania.

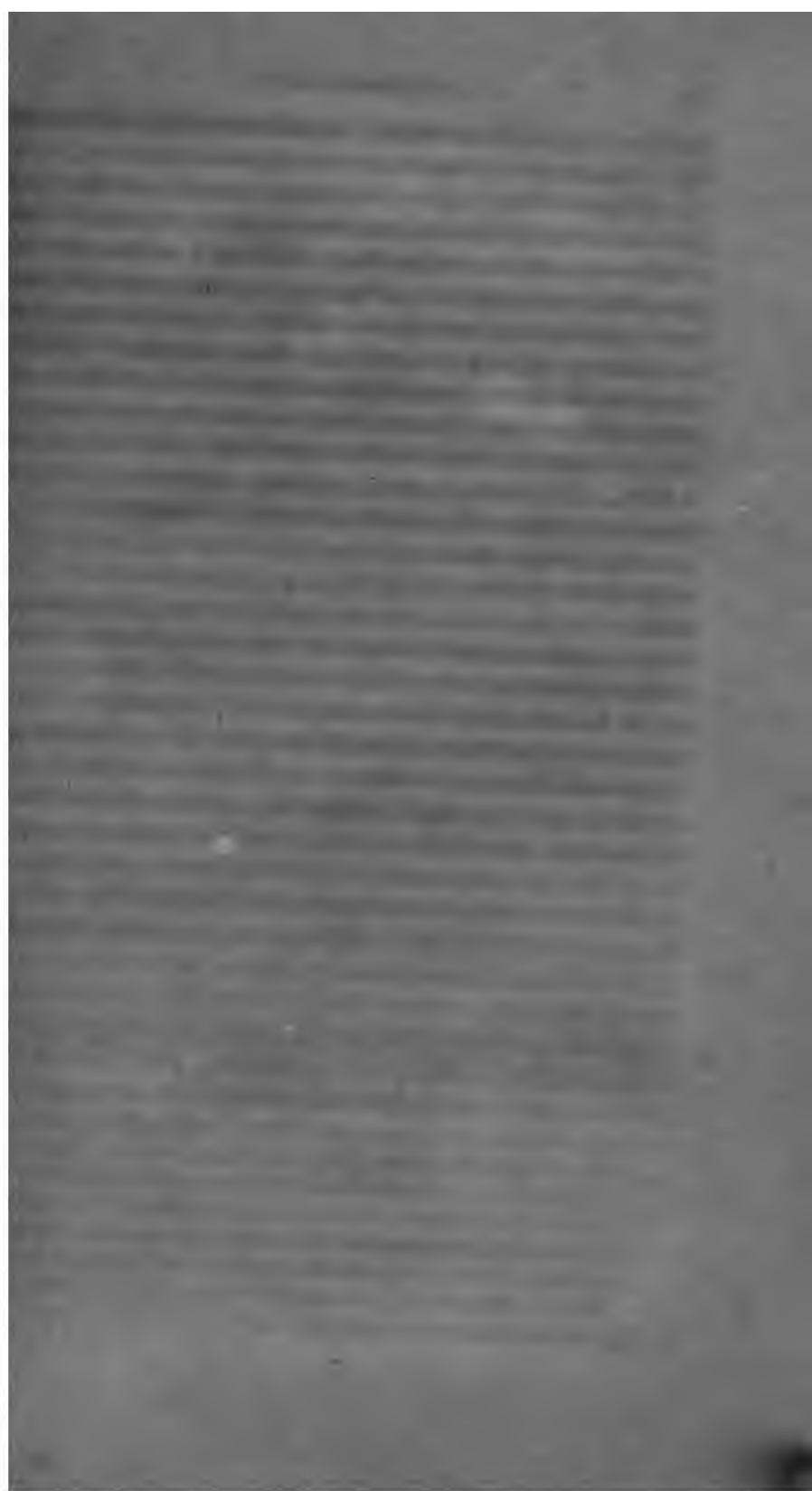
Ehr. Tønderbergs Forlag.

1858.

I det den første Hæfde af den omarbejdede Udgave af „De 12
 Klosters Historie i Middelalderen“ underkastet offentlig Besømmelse, vil
 foreløbig Oplysning om, hvori Omarbejdelsen hovedsagelig bestaar, uden at
 være passende. Da jeg i Aarene 1846—1847 led første Udgave til
 vare færdigst, saa nogle Kilde skrifter offentliggjorte, og Bogen var
 især „bearbejdet især efter utydelige Kilder“, hvilket derimod ikke er Tilfæ
 med denne Udgave, da i Mellemtiden saamange af de besøttede Haandkr
 ere bleve trykte. Dette har tilladt mig at berisnere Meget, hvoriblandt
 samtlige Tilæge, og at forføre end flere, uden Sæm for den Læser, der
 de paaberaabte Kilde skrifter ved Haanden. Færdigst aldre Kirke- og
 konal-historie var for 12 Aar siden saa lidet behandlet, at jeg oftere
 at burde henpæte given Anledning til at opløse eller rette Feiltheder uden
 Klosterhistorien. Dette er nu unodrændigt, da Professorerne Munck og A
 ere i Færd med at udgive sine historiske Arbejder. Saaledes er i Almi
 lighed Alt strøget, som i 1ste Udgave indeholdt Klosterhistorien uvedkomme
 andtagen for Reformationens Tidsalder, hvor jeg af flere Grunde har
 Noget blive staaende. Endelig ere unodrige Hovedhejer og Demme udskelt
 og jeg har i det hele lagt Bland paa et fortere, renere og bestemtere
 Hoved i Forening med et drøiere Format er der vandet Plads for en
 Mange nye Tilæge og — som jeg her haaber — væsentlige Udbidelser og
 bebringter, saa at man paa omtrent 30 Ael vil gjenfinde alt det Brugbare
 efter min Kundskab Rigtige i 1ste Udgaves 52 Ael, forøget med meget
 og hidtil ubekjendt. Jeg har altsaa her forøget at levere en paa en
 meget forøget og meget forbedret og forøget Udgave af mit første Arbe
 Men det kan fremdeles tiltrænge mange Tilæge og Rettelser, og ethvert Bid
 hertil medtages til enhver Tid med Tak, men ønskes især i Løbet af Hæ
 for at det kan blive indtaget ved Arbejdets Slutning.

Christiania 7 Juni 1866.

Ghr. Lange.



307717

Erste Gesuchstellung.

Erste Seite

Erste Seite. Das ist die erste Seite des Gesuchs.

1. Die erste Seite des Gesuchs.
2. Die zweite Seite des Gesuchs.
3. Die dritte Seite des Gesuchs.
4. Die vierte Seite des Gesuchs.
5. Die fünfte Seite des Gesuchs.
6. Die sechste Seite des Gesuchs.
7. Die siebte Seite des Gesuchs.
8. Die achte Seite des Gesuchs.
9. Die neunte Seite des Gesuchs.
10. Die zehnte Seite des Gesuchs.

Zweite Seite. Das ist die zweite Seite des Gesuchs.

1. Die zweite Seite des Gesuchs.
2. Die dritte Seite des Gesuchs.
3. Die vierte Seite des Gesuchs.
4. Die fünfte Seite des Gesuchs.
5. Die sechste Seite des Gesuchs.
6. Die siebte Seite des Gesuchs.
7. Die achte Seite des Gesuchs.
8. Die neunte Seite des Gesuchs.
9. Die zehnte Seite des Gesuchs.
10. Die elfte Seite des Gesuchs.

Zweite Gesuchstellung.

Zweite Seite. Das ist die zweite Seite des Gesuchs.

I. Erste Seite des Gesuchs:

1. Die erste Seite des Gesuchs.
2. Die zweite Seite des Gesuchs.
3. Die dritte Seite des Gesuchs.
4. Die vierte Seite des Gesuchs.
5. Die fünfte Seite des Gesuchs.
6. Die sechste Seite des Gesuchs.
7. Die siebte Seite des Gesuchs.
8. Die achte Seite des Gesuchs.
9. Die neunte Seite des Gesuchs.
10. Die zehnte Seite des Gesuchs.

(60)
220

De norske Klosters Historie

Middelalderen

af
Christian C. N. Lange.

Anden omarbejdede Udgave

Anden Hæfdeel. Pris 108 ø.

(Se ogsaa den forrige Hæfdeels Titel for Oplysning om den første Udgave.)

Christiania.

Trykt hos Høsteds Bøger.

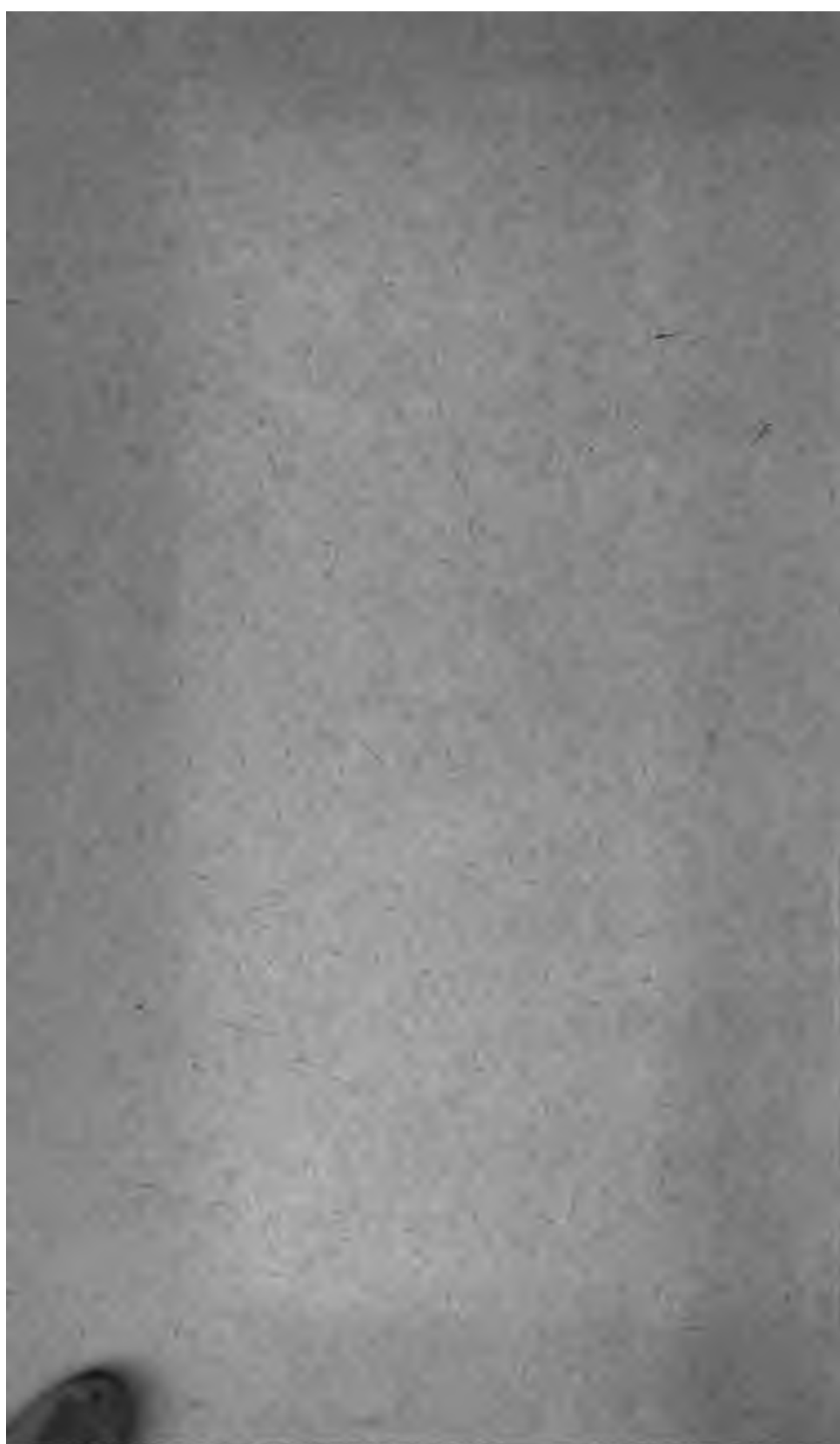
1858.











1





